

FRIDERICI HOFFMANNI
MEDICINÆ RATIONALIS SYSTEMATICÆ

TOMVS QVARTVS

QVO

SPECIALIS MORBORVM PATHOLOGIA

ET HVIC SVPERSTRVCTA SOLIDA THERAPIA

CVM MEDENDI METHODO

CAVTELIS CLINICIS ET MORBORVM ENARRATIONIBVS

ADJVNCTA EPICRISI EXHIBENTVR

PARS PRIMA

DOCTRINAM DE OMNIS GENERIS FEBRIBVS

TAM INTERMITTENTIBVS QVAM CONTINVIS ET ACVTIS INFLAMMATORIIS

PERSPICVA ET DEMONSTRATIVA METHODO TRADENS.

VENETIIS,

APVD BALLIONEM. Anno 1730.

IVVENI EGREGIO

FRIDERICO HOFFMANNO

CANDIDATO ARTIS MEDICÆ DOCTISSIMO
STRENVO ET SOLERTI RERVM PHYSICARVM MATHEMATICARVM ET MEDICARVM CVLTORI.

FILIO SVO DILECTISSIMO

NEC NON

OMNIBVS DISCIPLINÆ SVÆ ALVMNIS

DOCTIS ET SEDVLIS

VTILISSIMVM HVNC LIBRVM DICAT
ET PLVRIMVM COMMENDAT

AVCTOR.

PRÆFATIO.

TAndem prodit in lucem promiſſus diu & exſpectatus quartus Medicinæ rationalis ſyſtematicæ tomus, qui morborum pathologicam & practicam ſpecialem diſquiſitionem, cum cautelis & obſervationibus clinicis, nec non morborum curationumque hiſtoriis complectitur, & quidem prima ipſius pars, de omnis generis febribus. Multa quidem ſcripſi & plura edidi, ex quo per triginta & ſeptem fere annos Profeſſoris munere hac in Academia functus ſum; ſed a primo ſtatim tempore firmum cepi propoſitum, maturæ tandem ætati reſervare Medicinæ ſyſtema, non quod nutanti hypotheſium ſuſtentaculo, ſed veritatibus inter ſe connexis & methodo demonſtrativa propoſitis, niteretur, ad artem noſtram, multis, in pathologicis præſertim & medendi methodo, laborantem imperfectionibus, perficiendam & certam ipſius rationem adſtruendam. Ante decem igitur annos evulgavi primum hujus operis ſyſtematici tomum, qui philoſophiam corporis humani vivi & ſani, & doctrinam ſanitatem tuendi vitamque conſervandi tractat, ac haud ita pridem auctior & emendatior recuſus eſt. Succeſſit dein ſecundus tomus, quo philoſophiam corporis humani ægrotantis tradidi, & varii generis cauſas, quibus functiones in corpore varie læduntur, congruo ordine, accurate & copioſe expoſui, ut Medicus rerum inſalubrium, quæ morbis inge-

nerandis velificantur, cognitionem haberet exquiſitam. Noviſſime in tertio tomo id egi, ut viam ſternerem, ad recte ac penitius percipiendam, & pathologiam, & therapiam. Hinc docui, quo pacto morborum hiſtoriæ colligendæ, morbi dignoſcendi & perite de iis judicandum, genuinam medendi methodum, ex naturæ legibus, arti imitandis & exſequendis, monſtravi, & redactis in generales quatuor claſſes remediis cunctis, longo uſu probata ſelegi eorumque phyſico-mechanicum in corpus operandi & dextre applicandi modum, candide expoſui. Reſtitit itaque adhuc quartus tomus, ſpecialiſſimam morborum ætiologiam & therapiam, pro tot individuorum & cauſarum morbificarum varietate, exhibiturus, cujus nunc primam partem, febrium doctrinam habentem, eruditorum & ſaniorum Medicorum judicio publice expono, in non pœnitendum, uti ſpero, uſum eorum, qui in artis operibus verſantur. Neque vero me pœnitet, editionem practici hujus operis diu diſtuliſſe, & ad hoc usque tempus, quo longa & ſufficienti experientia inſtructus, certa ubique cum ratione id elaborare poſſum. Ego enim non ſine animi indignatione & ægritudine vidi, quam temere ludant de hominum corio medentum imperiti & quot quantaque damna inconſulta medicina inferant. Tædet etiam prorſus multorum, immo plurimorum practicorum librorum, qui immaturo adhuc judicio, & inſufficiente, aut plane nulla experientia, ex aliis compilati conſcribuntur, erroribus decumanis referti, qui ſic cum magno ægrotantium detrimento in vulgus emanant. Ad condendum vero practicum ſyſtema, quod firmis & demonſtrativis principiis nitatur, ante omnia ampliſſimo obſervationum practicarum apparatu opus eſſe, quisque judicio pollens intelliget facile. Vera enim pathologia, quæ generationem morborum ex concurrentibus variis cauſis tradit, genuinum eſt therapiæ certæ, in curandis & arcendis morboſis afflictionibus occupatæ, fundamentum ac baſis. Sanare quoque nihil aliud eſt, quam cauſas morborum proximas earumque effectus tollere, & præſervare a morbis idem, ac primas

mor-

morborum origines earumque antecedentes causas, avertere, vel per congrua remedia removere. Ideo necessarium quam maxime est, ut causæ nocentes morbificæ, quæ innumerabiles & mirum natura ac operatione differunt, sufficienter & penitius cognoscantur, ut deinceps, remediorum, causis morborum ceu contraria opponendorum, quæ innumera pariter sunt & natura ac efficacia, pro corporis dispositione, admodum diversa, vires & facultates indagentur & intime perspiciantur. Ad obtinendam autem hanc cognitionem, via datur alia nulla, quam per numerosa observata clinica, cum cura notata in tot individuis, ratione ætatis, sexus, nativitatis, hæreditariæ dispositionis, consuetudinis, victus & vitæ generis, sensibilitatis, valetudinis perpessæ, differentibus, & quod maximum in morbis non tantum simplicibus & solitariis, verum etiam, qui frequentissimi, complicatis. In ipsa curatione id utique certum, nec ullum morbum curari posse eadem methodo in genere, sed quemvis, propter differentem causarum & individuorum indolem, curandi rationem poscere diversam, individualem scilicet & specialissimam. Quæ quum firmum requirat judicium, quo observatis & expensis curate circumstantiis singulis, quid de morbo sentiendum, quomodo curatio instituenda, quibus auxiliis utendum & quo ordine ac dosi hæc adhibenda? omnino necessarium est, ut ex numero pluribus observationibus addiscatur hæc & colligatur. Interim solæ observationes, etiam curatissime conscriptæ, neutiquam sufficiunt, ad evitandos tam in judicando, quam usu remediorum errores, sed clave opus est, qua rerum in historiis obviarum facti causas eruere, detegere, aperire, clare demonstrare, tandemque ex observatis particularibus plurimis, axiomata universalia, magnæ ad pathologiæ & therapiæ incrementa utilitatis, elicere possimus. Iam hæc clavis nihil aliud est, quam illa rerum medicarum scientia, quæ depromta est ex principiis in sensum & conceptum cadentibus, anatomicis nempe & physico-mechanicis, ita ut illorum ope ea, quæ ad corporis humani ejusque partium intimam stru-

ſtructuram & ex hac dependentes ſingularum functiones pertinent, & horum beneficio, indoles & facultates rerum corporearum, quæ non pro arbitrio, ſed ex neceſſitate a ſummo creatore indita immutabili, in corpus agunt, ac unice vitam, ſanitatem, mortem & morbos, horumque & præſervationem, & curationem, diſpenſant, cognoſcantur. Præ omnibus tamen opus eſt deducta ex his principiis pathologia vera, qua ſi quis deſtituitur, nihil ſolidi, nihil recti, de medicamentorum viribus, an in hoc vel illo morbo & individuo, ſalubria ſint, vel inſalubria? judicare valet. Quam manca autem & hiulca ſit quamque infirmis fundamentis nitatur, & veterum, & recentiorum plurimorum pathologia, nemo qui penitius eandem ſine præjudicio expendit, inficias ire poterit, ſed dicere illud & palam ſcribere, tam odioſum eſt, quam veritatem eloqui. Ita tamen omnino eſt. Et ne gravius aut ex affectu forſan ſcriptum videatur, exemplo ſint definitiones, ubivis obviæ. Veras has & reales, genuinum ac firmum eſſe principium, ex quo concluſiones & demonſtrationes, de eſſentia, cauſis & differentiis definiti formandæ, accuratiores Philoſophi, profitentur & aſſerunt omnes. Quæ autem in medica diſciplina paſſim circumferuntur, de arte inprimis medica, de vita, ſanitate, morbis, morte, de febre, inflammatione, morbo ſpaſmodico hypochondriaco definitiones, ita ſunt comparatæ, ut vix ulla ſit, in qua non multum deſiderari queat. Quin, quum in phyſiologicis cerebri & ſyſtematis nervoſi functio & uſus, penſi habetur & a plurimis tantum non ignoretur; ultro innoteſcit, morbos ex horum vitio etiam ignorari, & mutilam præterea admodum eſſe, non modo morborum, ſed & ſymptomatum ætiologiam. De therapiæ porro, noſtro tempore receptæ, imperfectione teſtimonio eſt indubio, illa propudioſa inter Medicos vigens diſſenſio, de remediorum viribus & uſu. Lacerantur hac paſſim maximæ virtutis auxilia, venæſectio, fonticuli, veſicatoria, purgantia, emetica, martialia, adſtringentia, inprimis chinæ

cortex,

cortex, camphorata, volatilia, opiata & mercurialia, quæ nonnulli in totum, nonnulli ſub certa tantum conditione rejiciunt, alii viciſſim mire laudant ac concelebrant. Luculentius hanc in therapevticis ignorantiam prodit ingens illa remediorum ſupellex atque farrago, ſimplicium & compoſitorum, Galenicorum & Chymicorum, quam tamen plurimi neceſſariam judicant ad oppugnandos tam multos & varios morbos. Alii contra univerſalia tantum crepant, & pauciſſima numero in uſum vocanda eſſe, contendunt. Ab utraque vero parte diætetica & quaſi domeſtica, illa maximarum in chronicis morbis virium præſidia, quibus Veteres, Chymiæ & Pharmaciæ ignari, graviſſimos morbos debellarunt, aqua nimirum, vel pura fontana, vel mineralis, lac, ſerum lactis, ptiſanæ, decocta & infuſa ſpecierum vegetabilium, balnea, frictiones, abſtinentia quoque & inedia, vel plane ignorantur, vel minimum negliguntur, neque ex merito æſtimantur. Sed ſic obvios nævos atque defectus Medicinæ, uti hodie fere eſt, tetigiſſe ſufficiat & iterum inculcaſſe, quæ ſatis inculcari poſſunt nunquam. Iam quo pacto lapſus hi vitandi & quam ego ob id hoc in opere ſervaverim tractationis rationem, oſtendam. Sane quum vita & ſanitas res ſit adeo pretioſa & inæſtimabilis, princeps & præcipua omnino eſto cura, ne quippiam admittatur, quod eandem ullo modo labefactare, multo minus deſtruere, queat. Eo potius ſummo enitendum eſt ſtudio, ut morbi & præmatura mors arceantur. In hoc enim præcipuum medentis poſitum eſt officium, tum quod magis in ipſius poteſtate ſitum, tum quod ex centum, vix unus eam attingit ætatem, ut ex ſcientia rerum ſalubrium & inſalubrium, præſentem morbum depellere tuto & certo norit. Vt itaque officio ſuo recte ſatisfaciat artifex, per remedia, quæ ipſius manus & inſtrumenta, nihil plane agere debet ex opinione, quæ ſecundum *Hippocratem de decent. orn.* in crimen verti debet eam adhibentibus, ſed ſimplex ſectanda veritas, cujus genuinus

character, si ex indubiis & inconcussæ veritatis principiis, apta connexione ita potest deduci & demonstrari, ut animum convincat, nec dubitatio amplius supersit. Vrsit hanc demonstrationem serio jam primus artis conditor, *Hippocrates*, passim. Sic enim graphice scribit *epist. XXVII. ad Athen. oportet non solum dicere, sed etiam demonstrare, quod verum est in Medicina.* Idem *lib. de art. pag. 9.* vult, ut morborum tam manifestorum, quam obscurorum, certæ & infallibiles medelæ sint. Et *lib. de loc. in hom. pag. 398. constans*, ait, *& firma est tota Medicina & doctrinæ optime in ea compositæ, minime fortuito casu egere videntur.* Atque etiam ego existimo, medicam disciplinam ad demonstrationes conficiendas omnium esse aptissimam. Magnus enim est numerus causarum naturalium, non naturaliũ & præternaturalium, quæ concurrere debent ad proximã causam, a qua functiones læduntur immediate & morbus fit. Quo vero major rerum vel causarum series & ordo; eo pulcriores, pleniores & perfectiores conficiuntur demonstrationes. Jam, uti supra dictum, secundum optimos demonstrandi magistros, definitiones reales sunt illud principium & fundamentum, ex quo conclusiones firma argumentatione deducendæ, & in quod veritates singulæ tandem resolvuntur. Quare in adornanda hac morborum pervestigatione, hanc mihi præfixi methodum, ut primo loco veram morbi definitionem collocarem, per quam ipse morbus ejusque causa cognosci & ab aliis ratione suæ essentiæ dignosci possit. Dein subjunxi statim generalem morbi historiam, completam cum omnibus necessariis circumstantiis, depromtam partim ex propria, partim aliorum peritissimorum Medicorum experientia, eumque in finem magno cum fructu usus sum ex antiquissimis *Hippocratis & Aretæi*, neque minus *Celsi*, *Coelii Aureliani & Tralliani* scriptis, qui accuratius recentioribus morborum consignarunt historias, e quibus ob id eximiora loca passim inserui. Enarrata historia, in proximam & adæquatam cujusvis morbi causam,

ſam, quæ ſymptomatum genitrix, inquiſivi, & ſimplici ſimul ac facili methodo cum hanc connexi cauſas antecedentes remotas, item naturales & præter naturales, oſtendendo apte & intelligenter, qua ratione hæ ad primam in effectum traducendam conſpirent. Tum expoſui ſigna e quibus de morbi eventu judicandum perite, ac, ut ſedes morbi & mortis cauſa innoteſceret, addidi demum, quæ in cadaveribus defunctorum reperiantur. Sic tradita morbi theoria, acceſſi ſtatim ad medicationem & curatorias indicationes, quæ perperam plerumque ſeorſim tractantur. Curatio enim & medendi methodus opponi debent cauſis, ideoque etiam proxime cum iis connecti, quo eo melius in oculos incurrant & animo infigantur. Priſca hæc fuit *Hippocratis* ſententia, quam *lib. de ſtat. pag.* 400. ſic prodidit: *ſi quis cauſas corporis affecti probe cognovit, potens eſt valde ea afferre, quæ corpori commodent, nimirum contraria, morborum natura perſpecta. Eſt enim ſecundum naturam Medicina*, id eſt, Medicina in naturalem ſtatum debet reducere ægrotum. Sed in medicatione merito tenendum: nec Medicum, nec medicamenta, ſed ipſam naturam, per quam nihil aliud intelligo, quam corporis machinam potentiis motricibus in ſolidis & fluidis, nec non ex variis ſecretoriis & excretoriis artificioſiſſime conſtructam, ſolum ſæpe, morbum ſanare, cauſasque ipſius debito tempore & ordine per congrua emunctoria eliminare. Hanc itaque methodum, hunc ordinem naturæ & leges, Medicus ceu peritus ipſius miniſter, cum cura obſervare & imitari, ac ſi deficit, in motibus eandem juvare, vel ſi excedit, ad moderamen & æquilibrium reducere debet. Quod, quo pacto recte ſit faciendum, leges quasdam, naturæ legibus conformes omnino, tradidi & uberius expoſui in *Med. ration. ſyſtem. tom. III. Sect. II. cap. I. & II. pag.* 388. quæ tam in ratione fundatæ, quam multiplici experientia ſunt comprobatæ. Has qui in medicatione omni obſervabit curate, peccabit nunquam; qui autem deliquit,

 certis-

certiſſime contra harum præceptum impegit. Quare omnibus & ſingulis qui artis exercitio manum admovere volunt, aut jam in eo verſantur, ſedulo legenda, perpendenda & probe tenenda commendo etiam atque etiam, quæ in citato *tomo tertio*, maximeque *Sect. II. cap. I. II. III. & IV. ſqq.* attuli. Inde enim ampliſſimum fructum ad reſolvendas morborum hiſtorias & danda ſalutaria conſilia percipient, & intelligent, ſpecialia hoc in opere practica præcepta, niti univerſalibus illis omnia. Habeant præterea diſciplinæ meæ alumni ſibi commendatos caſus, quo cuivis capiti ſubjunxi, cum addita epicriſi. Heic enim, ubi recte actum, perſpicient applicationem præceptorum, ubi ſecus factum eſſe, candide ſine ullius injuria dixi, aliorum damno ſapere & cautiores fieri diſcent. Videbunt etiam ex hiſtoriis depromta ſalutaria monita, ampliſſimi in ſimilibus caſibus uſus. Omnia autem erunt incitamento, ut diligentes ſint in annotandis curate morborum hiſtoriis, e quibus, ope theoriæ ſolidæ, ad uſum accommodæ, ipſi eruere poterunt canones atque cautelas ad incrementa & pathologiæ & therapiæ longe utiliſſimas. Nolo tamen, ut mea tantum ſectentur, ſed ut ex aliis etiam decerpant, quæ vera & ad uſum ſcripta eademque cum prudentia ſibi imitanda proponant. Quem in finem habeo ut commendem *Hippocratem*, *Aretæum*, *Trallianum & Celſum*, ex veteribus, ex recentioribus Gallis, *Ballionium* & feliciſſimum Practicum *Riverium*; ex Italis optimum *Hippocratis* ſcholiaſten, *Mercurialem* nec non *Lancíſium & Baglivum*; ex Anglis *VVilliſium*, *Sydenhamum & Mortonem*; ex Belgis *Sylvium & Boerhaaven*; ex Germanis *Sennertum*, *Hildanum* ac *Ettmüllerum*, non neglectis eorum laboribus, qui noviſſime in noſtra æque ac aliis Germaniæ Academiis, veris principiis & ſufficienti experientia inſtructi, ſcripſerunt. Hæc tam in genere, quam de ſcribendi ratione & uſu hujus libri monuiſſe ſufficiat. Optaſſem quidem, ut practicum opus univerſum, uti animo concepi, luci publicæ ſimul exponere potuiſſem,

tuiſſem, ſed late nimis patuit campus, quam ut uno ſemeſtri, in tanta ægrotorum, & domi, & foris, conſilium & opem exquirentium, in tanta negotiorum & cauſarum, ex magiſtratu quem gero academico, multitudine, & ſub valetudine adverſa, qua ſub initium anni longius quam per menſem fui detentus, eundem potuerim emetiri. Selegi igitur potiſſimam de febribus doctrinam eandemque in prima hac parte mihi ſumſi explanandam. Dabo tamen operam, ut quam primum fieri poterit, reliquorum adhuc morborum, eodem modo inſtituta tractatio, & ſi DEus vitam viresque concesserit, vertente forſan anno, lucem aſpiciat. Interim ut hic noſter labor in medentum & ægrotantium fructum cedat ampliſſimum, voveo. Scribeb.

Halæ Magdeb. Idibus Maii, anni cIↃIↃccxxix.

CONSP.

CONSPECTVS PARTIS PRIMÆ

SECTIO. I.

DE FEBRIBVS INTERMITTENTIBVS TAM SIMPLICIBVS QVAM COMPOSITIS ET ANOMALIS CATARRHALIBVS ITEM EXANTHEMATICIS ET MALIGNIS NEC NON ERYSIPELACEA.

PROLEGOMENA.

DE FEBRIVM NATVRA IN GENERE.

SECT. II.

SECTIO II.

DE

FEBRIBVS ACVTIS INFLAMMATORIIS, ITEM LENTIS PVTRIDIS HECTICIS NEC NON SYMPTOMATICIS.

SECTIO I.

DE

FEBRIBVS INTERMITTENTIBVS

TAM

SIMPLICIBVS QVAM ANO-
MALIS ATQVE COMPOSITIS

ITEM

CATARRHALIBVS EXANTHE-
MATICIS ET MALIGNIS

NEC NON

ERYSIPELACEA.

PROLEGOMENA
DE
FEBRIVM NATVRA
IN GENERE.

§. I.

I ullus morbus recte meretur appellari universalis, certe est ipsa febris. Hæc enim universum nervosarum partium genus vehementer exagitat omniumque in corpore partium functiones graviter pervertit, ut nec solidorum, cordis & arteriarum motus, æquabilis sit atque legitimus, nec sanguinis reliquorumque humorum progressus liber & naturalis, nec saluberrimæ secretiones & excretiones recte succedant, neque etiam ipse animus sibi omnino constet, sed quandoque febrili impetu turbatus, deliret plane. Deinceps omnibus omnino hominibus ex æquo incumbit hic morbus, cujuscunque sint ætatis, sexus & temperamenti, quocunque sub cælo vivant & quocunque etiam victu & vitæ regimine utantur. Quin epidemice haud raro grassatur multosque simul magna corripit atrocia ac medentibus multum facessat negotii. Neque tantum per se sanitatem subvertit & morbus est primarius, sed

Febris frequens & gravis morbus.

ſæpe etiam aliis paſſionibus, uti cachexiæ, ſcorbuto, phthiſi, lui venereæ, hydropi, accedit ceu ſymptoma, easdemque acerbiores reddit & periculoſiores. Vt adeo, calculo exactius ſubducto, decima mortalium pars, morbo vix alio tollatur e medio, quam febrili.

§. II.

Sæpe tamen ſalutaris. Licet autem febris humano generi tam infeſtus & perniciaIis ſit morbus; hanc tamen peculiarem obtinet facultatem, ut motu inteſtino & progreſſivo quo abſolvitur auctiori, cauſam ſuam deſtruat ac ſeipſum ſanare poſſit, immo aliis gravibus & longis morbis ſuperveniens, eosdem vincat atque expugnet. Ipſe *Hippocrates* & *Celſus* febrem habuerunt medicinam & morborum præſidium, quo magni etiam morbi curantur, paralyſes, epilepſiæ, convulſivi motus, affectus ſpaſmodici, ſic dicti hypochondriaci, quin conſultum duxerunt, ſuppreſſa citius febre, novam accendere. Et teſtantur etiam obſervationes, quod valetudinarii, poſt febrem, firmam & longam ſanitatem fuerint adepti, quin, quod temperamentum & mores fuerint immutati, qua de re latius videri poteſt, diſſertatio noſtra *de febrium ſalubritate.*

§. III.

Febris deſcriptio Quum igitur febris tantam potentiam, tam ad mortem, quam ſanitatem habeat; in proclivi eſt judicare: ipſius veram & intimam, quoad indolem, generationem atque effectus cognitionem, utilem eſſe Medico & ſcitu neceſſariam. Jam, ſecundum logicas regulas, vera rei cujusdam definitio, naturam, differentiam & cauſas ipſius comprehendens, verum & optimum eſt demonſtrandi principium, ex quo reliqua phænomena apte deducenda. Hinc omnino etiam de vera, adæquata & reali febris definitione debemus eſſe ſolliciti. Sed pudet & tædet dicere tam multas tamque varias Veterum æque ac recentiorum proſtare febris definitiones; & tamen vix ullam, ullius, aut nonniſi exigui eſſe momenti, ad genuinam ipſius indolem verasque cauſas exponendas. Mihi itaque ad veritatem accommodate ſic definiendam eſſe febrem videtur: quod ſit ſpaſmo-

ſpaſmodica univerſi ſyſtematis nervoſi & vaſculoſi affectio, juncta cum omnium in corpore functionum læſione, orta a cauſa nervoſas partes ad intenſiorem contractionem irritante, ita quidem, ut accedente ipſa, fluida vitalia primum ad interiora, cor & majora vaſa ab externo ambitu agantur, & poſtea, aucta cordis & arteriarum ſyſtole, celeriter cum æſtu per ſtrictiora vaſa iterum extrorſum pellantur, donec ſpaſmo laxato excretiones ſuccedant & febris deſinat.

§. IV.

Aſſero igitur, formalem febris rationem, ſive, ut ita loquar, fundamentalem cauſam, conſiſtere in ſpaſmodica univerſi generis nervoſi & fibroſi affectione, quæ maxime ex ſpinali medulla procedit, & ſucceſſive ab exterioribus ad interiores partes vergit. Docui id pluribus & momentoſis rationibus in *diſſertatione, de vera motuum febrilium indole ac ſede.* Idem vero etiam luculenter arguunt omnia, quæ in febre præſto ſunt pathemata atque phænomena, dolor ſcilicet dorſi, præſertim circa lumbos, horror, rigor, frigus, præſertim extremorum, tremor, unguium livor, vaſorum in manibus & pedibus detumeſcentia, cutis contracta & arida, oſcitatio, pandiculatio, pallidus & lividus faciei color, tremens & palpitans cordis motus, præcordiorum anxietas, ſpiratio ægra, inquietudo, corporis jactatio, ſenſus ebullientis circa præcordia ſanguinis, pulſus contractus, parvus ac debilis, nauſea & inclinatio ad vomitum, alvi & perſpirationis ſuppreſſio, cum urina tenui & aquoſa. *Cauſa formalis.*

§. V.

Hinc prona jam fluit conſequentia, quod omnia, quæ totum nervoſarum & vaſculoſarum partium ſyſtema ad ſpaſmos irritare & ſollicitare poſſunt, ad ingenerandam febrem ſint aptiſſima. Horum claſſem ducunt vehementes animi commotiones, terror, inprimis & ira, materia venenata & ſubtilis cauſtica, vel intus genita, vel per contagium ſuſcepta, intercepta perſpiratio, ſudores critici cohibiti, exanthemata retropulſa, materia purulenta ulceroſa, paſſim in partibus *Cauſæ materiales variæ.*

obhærescens, alimenta nimis acria, corruptæ & biliosæ primis in viis hærentes cruditates, nimiæ vigiliæ, dolor vehemens ac nervosarum partium tensio, in inflammationibus, tumoribus & abscessibus, læsiones nervosarum partium ab acuto instrumento, ab acri & corrosivo pharmaco, balnea frigida & vicissim nimis calida, aut adstringentia. Sed pro differente harum causarum indole & vario quo nervosum genus infestant modo, differunt etiam prognatæ inde febres, ut nonnullæ sint benigniores, nonnullæ maligniores, aliæ intermittentes, aliæ continuæ, simplices, vel compositæ, regulares, vel anomalæ, axanthematicæ, putridæ, hecticæ, vel lentæ, ut porro quædam facilius, vel difficilius sanationem admittant, quædam citò decurrant, quædam longius extrahantur, quædam etiam hominem perimant. De qua febrium origine earumque causis & differentiis, pluribus egi in *dissertatione de generatione febrium.*

§. VI.

Febris duplici motu absolvitur.

Neque vero omnis celerior cordis & arteriarum systole, ex pulsu frequentiori cognoscenda, & auctus cum calore intensiori sanguinis circuitus, febris est. Sæpe enim talis a vehementi corporis exercitatione, vel sanguinis per calida & spirituosa commotione, accidit. Sed ille tantum intensior fluidorum circuitus & illa auctior cordis & arteriarum systole, febris dicenda, quæ a causis internis inducitur & sequitur horrorem, rigorem & frigus partium externarum. Duplex enim in febre sociatus motus, unus qui a peripheria ad centrum, sive a partibus externis ad internas, cor & pulmones, vergit; alter qui hunc sequitur contrarius, a centro ad corporis peripheriam. Illi junctus pulsus parvus, contractus, debilis, cum præcordiorum anxietate & spirandi angustia; huic auctior arteriarum motus, pulsus magnus & æstus, extremas etiam corporis partes occupans. Duplicem hunc febrem absolvere motum pridem jam notavit primus artis nostræ parens *Hippocrates*, eundemque disertis verbis fuse descripsit *lib. de flat.* hunc in sensum: in febre per horrorem sanguinem ab extremis corporis partibus, quæ exsangues & propter frigus palpitant, de-

cedere

cedere & concurrere ad locos maxime calidos, & ob sanguinis ibi collecti abundantiam suscitari calorem, ad externa demum transeuntem.

§. VII.

Duplex hic motus diversæ plane indolis atque virtutis. Primus ille, a peripheria ad centrum, minus salutaris, sed κατ' ἐξοχὴν morbosus, quin interdum mortifer. Qui enim moriuntur ex febre, sive continua sit, sive intermittens, acuta, sive chronica, pereunt sub spasmo, frigore, horrore & rigore partium externarum convulsionibus, quia cor, pulmones & cerebrum, sanguine intus congesto nimium obruta, eundem ob debilitatem amplius repellere nequeunt. Alter vero ab interioribus & centro, ad circumferentiam & minima vascula motus, salutaris est & vitalis, immo medicinalis & conservatorius. Sub hoc enim & per hunc, ipsa materia, spasmum febrilem ciens, successu temporis corrigitur, discutitur, ejicitur & ipsa febris solvitur.

Uno morboso.

Altero salutari.

§. VIII.

Nimirum quum causa motus febrilis sit spasmus universalis, nunquam penitus cessat ille, nisi hic fuerit solutus. Hunc autem solutum esse indicatur, si perspiratio fit liberior, mador, vel sudor in cute apparet, pulsus antea durus, impetuosus & celer, mollior fit, moderatus ac tardior, si urina sedimentum ponit & vires successive redeunt. Hæc junctim apparentia, morbi solutionem nunciant & crisis nomine veniunt, quia ex iis medicus judicium de morbo ferre potest. Hoc etiam sensu exponenda Veterum definitio febris; quod sit lucta cum morbo. Quod si scilicet spasmus, succos ad interiora urgens, validior est cordis & arteriarum motu ad externa repellente, morbus vincit & mors incidit. Si autem motus per spasmum retrogradus superatur a vitali cordis & arteriarum systole extrorsum sanguinem trudente, morbus abigitur & sanitas redit. Quæ quidem naturæ post luctam hanc victoria, certis, septenario potissimum numero com-

Febris solutio.

computatis diebus, accidit, qui ob id vocantur critici, quibusque medico de morbi eventu judicandum.

§. IX.

Per naturam & artem præstanda

Ineffabilis igitur divina providentia merito celebranda, quæ corporis nostri machinam animalem, tam sapienter potentiis & facultatibus instruxit motricibus, ut ipse morbus, qui nunquam non cum læsione functionum partium & vitæ sanitatisque periculo accidit, ad expugnandam ipsam suam causam suique curationem sæpissime vergat & vergere possit. Atque adeo, quum ipsa natura sit optima morborum, etiam ipsius febris, medicatrix, perniciosum omnino est molimen, febriles in salutem tendentes motus, imprudenter medicina suspendere, supprimere, aut plane tollere velle. Secundandum potius naturæ saluberrimum opus, quod per auctiorem progressivum humorum motum, ad correctionem & resolutionem materiæ morbificæ ipsiusque tandem excretionem dirigitur. Id quod optime perficitur diluentibus, humectantibus, temperantibus, aperientibus, roborantibus & nitrosis, nec non iis, quæ, tempore præsertim intermissionis, congruas excretiones promovent.

§. X.

Conclusio.

Hæc est nostra sobria & rationalis febrium theoria, causis manifestis, intellectui obviis & ex necessitate agentibus, physico-mechanicis, nitens. Ex qua omnia, quæ circa febrilium motuum negotium occurrunt, phænomena, symptomata & effectus, ordine concinno & apta connexione deduci possunt & explicari. Quod quo pacto sit faciendum, & qua ratione etiam ex hac theoria methodus medendi congrua elicienda causisque opponenda remedia, uberius patebit ex iis, quæ in speciali quarumvis febrium tractatione, jam dicemus.

CASVS I.

CAPUT I.
DE FEBRE TERTIANA.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Ulla febris est, quæ tam exacte motus febrilis in genere, qui & vasa, & nervosas partes infestat, & *Hippocrati* Græcisque rigoris nomine quasi per excellentiam venit, naturam ac genium manifestat & quæ tam frequenter affligit, nec ulli ætati, temperamento vel sexui parcit, quam quæ alternis diebus cum rigore & horrore invadit, subsequente celeri, qui ex frequentia cognoscitur pulsu, nec non anxio & ardenti calore, ac tertiana dicitur. *Tertiana quæ dicatur?*

§. II.

Hæc, præsertim si regularis & legitima, his incedit symptomatibus. Caput primum dolet, artus languent, lumborum percipitur dolor circa primam dorsalem vertebram, qui per dorsi longitudinem versus epigastrium ascendio, cum dolorifico tensionis in hypochondriis sensu alvique strictura, accedit partium externarum, præsertim narium & aurium, refrigeratio, pandiculatio, oscitatio & horror, membra sæpius graviter concutiens, pulsu simul parvo, contracto & debili, interdum quoque ægro sitiente. Sequitur dein nausea, cum inani ad vomendum conatu, vel *Ipsius decursus & symptomata.*

etiam ipsa vomitio materiæ biliosæ & pituitosæ, quandoque viridis, juncta sæpius tussi molesta cum pituitæ rejectione, ex stomachi cruditatibus acido viscidis oriunda. Tum universum corpus fervor, sive anxius, ardens & siccus calor occupat, facies antea collapsa & pallida, cutis contracta & rigida vasaque in manibus ac pedibus inanita resurgunt, rubescere ac tumescere incipiunt, arteriarum quoque pulsus major, plenior & citatior micat, inquietudo intensior spiritusque difficilior fit & ægri oculis vix clausis aliena multa loquuntur. Decrescunt postea sensim hæc symptomata, æstu mitescit, cutis laxatur & madescit, urina emittitur flammei coloris, qualis comparet in destillatione spiritus nitri, vel aquæ fortis, sine sedimento tamen, arteriæ simul mollius tangentis manum feriunt & sudore prorumpente paroxysmus discedit, qui tamen pro differentia naturarum & causæ morbificæ quoad durationem varius, ita quidem, ut in quibusdam ad decem vel undecim, in quibusdam ad viginti horas protrahatur. Subsequenti intercalari die; corpus quidem adhuc languet, frigidiusculum est facileque inhorrescit, pulsus tamen sub febris impetu citatus & vehemens, tardius jam & debilis undulat & urina quoque crassior mingitur ac sedimentum ponit, vel minimum nubeculam, quæ dispositio ad sedimentum, exhibet.

§. III.

Causa formalis.

Sic decurrens paroxysmus febrilis, ipsa symptomatum ratione teste, quam optime ad motus nervosarum partium universi fere corporis spasmodico-convulsivos referri meretur, quo etiam fit, ut omnia ea, quæ nervosas partes ad motus anomalos irritant, uti quidem faciunt animi affectus, fortiora cathartica, nec non cum cibis vel aëre susceptæ materiæ acres, causticæ & venenatæ, item omnia adstringentia, frigida & quæ nervis inimica sunt, quin clysteres acres, quos purgantia validiora ingrediuntur, tum ad

ad generationem, tum recidivam, vel minimum exacerbationem febris, plurimum omnino conferant.

§. IV.

Causam horum motuum febrilium in tertiana Veteres quidem bilem intemperatam, ab aliis humoribus separatam & extra venas in imo ventre nidulantem, esse censuerunt: est vero potius materia quæ illos excitat & fovet excrementitia salino-sulphureæ & activæ indolis, quæ nostro quidem judicio, sedem potissimum habet prima in regione, partim in biliariis hepatis ductibus, partim in flexura duodeni. Scilicet hoc in cavo humores biliosi, salivales, præsertim pancreaticus, jam tum vitiati, mutua cum cruditatibus ex prava digestione confermentatione ipsaque diuturniori mora & stagnatione, ejusmodi virulentam gignunt materiam, quæ hinc successive per vasa lactea ad sanguinem & cum hoc ad nervosas capitis, medullæ spinalis, ventriculi, intestinorum & nerveas aliorum ductuum secretoriorum & excretoriorum tunicas sufficienti quantitate delata, universalem ejusmodi spasmum ciet, sub quo sanguis ad interiora & vasa majora primum urgetur, postea vero aucto systaltico cordis & arteriarum motu, totius massæ sanguinis & humorum progressus intenditur, obstructiones in minimis nervosarum partium canaliculis expediuntur, & remittente spasmo relaxatisque excretoriis, febrilis quæ insedit materia per cutis spiracula, perspiratione, aut sudore opportune ejicitur insultusque cessat, donec par rursus hujus excrementitiæ materiæ quantitas ex primis viis ad sanguinem tunicasque nervosas denuo fuerit translata novumque inducat paroxysmum.

Materialis.

§. V.

Expedita autem hujus materiei ipsiusque tertianæ genesis est in corpore exquisitioris sensus, cholericæ constitutionis, ad spasmos animique motus proclivi, in ætate plus consistente, quam infantili & senili, regnante æstate

Causæ antecedentes.

nimis fervida & flantibus ex austro & euro ventis, præsertim si potio frigida fuerit ingurgitata vel corpus tempore vespertino, aut nocturno, auræ frigidiori & humidiori, aut plane insectorum minimorum copia circa compluvia & stagna refertæ, diutius expositum, multo magis quando venter cruditatibus oppletus, vel cibi gravis materiæ, aut adstringentis facultatis, & maxime omnium cum nausea, assumti.

§. VI.

& procatarctica. Neque minus frequenti experientia confirmatum habemus, corpora spongiosiora tempore vernali post largiorem sanguinis missionem, facile in febres tertianas nothas, vel catarrhales incidere, eo facilius, quando, præsertim grassantibus jam febribus, pluvioso & humido cœlo committuntur & stomachus cibo minus solubil infarcitur. Novimus quoque a purpura frigore externo repulsa, a scabie linimentorum mercurialium & sulphuratorum ope intempestive siccata, ab improvido acidulorum & aquarum mineralium, neglecto simul regimine & assumtis rudioribus alimentis, potu, nec non a percalido Carolinarum, quæ adstringentis virtutis, thermarum, vel aliorum balneorum, corpore præsertim plethorico, impuro & crudelitatibus referto, usu, febrem tertianam, interdum continuam, interdum duplicem & anomalam, accessisse.

§. VII.

Dividitur in legitimam & notham. Ex his incunabulis pro gnata tertiana, non semper una eademque facie incedit, sed discrepat ideoque merito a Medicis in varias dispescitur species. Est quippe vel legitima, vel notha. Illa potissimum adoriri solet homines biliosæ constitutionis & sensu exquisitiori pollentes, inprimis sub præcalida aëris æstivi intemperie, acerbioribus etiam paullo stipatur symptomatibus, horrore scilicet, calore, capitis dolore, siti, vomitu & anxietate, urina seceden-

te

te intenſius flammea, breviori tamen temporis ſpatio ſolvitur atque diſcedit. *Hippocrates* quidem exquiſitam hanc duodecim horis defervere & ſeptimo paroxyſmo finiri, paſſim aſſerit, ſed tam exactæ periodi febres in ſeptentrionalibus noſtris humidioribus & frigidioribus regionibus non obſervantur, & recte hinc perhibet *Mercurialis prælect. Bonon. pag.* 190. *rarisſime tertiana exquiſita Hippocratis invenitur, neque ego vix vidi, & jam quadraginta anni ſunt, quod praxin exercui*; id quod ipſe etiam aſſeverare poſſum. In notha autem, ſive ſpuria, mitiora quidem præſto ſunt pathemata, calor non tam ardens, vomitus non ita frequens, urina non adeo flammei coloris, ſed diutius extrahitur & vacuo etiam die virium languor, artuum laſſitudo cum inappetentia relinquitur. Adhæc ſegnioris magis naturæ homines, ſequiorem ſexum & qui ſpongioſioris ſunt habitus, auctumnali maxime tempore, infeſtat.

§. VIII.

Regularem & irregularem.

Regularis dein eſt, vel irregularis, ſive anomala & confuſa. Illa typum ſervat æqualem, tam ratione temporis invaſionis, quam ſolutionis, longitudinis ac brevitatis paroxyſmi & ſuetis ceterum incedit ſymptomatibus. In hac viciſſim tempus acceſſionis inordinatum, mox ante, mox poſt meridiem, jam circa veſperam, quin mediam noctem, ipſe paroxyſmus, modo brevior, modo longior, urina remiſſionis, vel intermiſſionis tempore, nihil dimittit, ſudor vel nimis parcus, vel nimis largus, vacuo etiam die adeſt & paſſiones complicantur inſolitæ, pro naturarum diverſitate diverſæ, ut vel alvi fluxus, vel narium hæmorrhagiæ, vel enormes ſtomachi etiam ſubverſiones, aut graves capitis dolores, mentis alienationes, anxietates cardialgicæ ſummæ, artuum dolores ventrisque tormina præſto ſint. Et tales irregulares febres quæ typum non ſervant,

sunt plerumque epidemicæ, ex præternaturali & insolita æstatis vel autumni constitutione provenientes, utplurimum continuæ, quales etiam elapso MDCCXXVII. anno per universam fere Germaniam, post intensam atmosphæræ per multos menses siccitatem & caliditatem, populares habuerunt circuitus.

§. IX.

Simplicem & duplicem

Nonnunquam porro simplex, nonnunquam duplex observatur. Simplicis paroxysmi alternis diebus recurrunt, duplex autem quotidie accedit, interdum quoque bis, uno die vacuo. Distinguenda tamen duplex a quotidiana, qua accessionis tempora quotidie servat æqualia, quum in illa paroxysmi recursus alternis diebus respondeat.

§. X.

Continuam

Continua quoque occurrit tertiana, his dignoscenda signis: adoritur cum horrore, anxietate, vomitu, æstu & ingenti languore, nec sequenti die symptomata hæc prorsus intermittunt, sed tantum remittunt, pulsuumque manet adhuc frequentia, cum æstu & languente debilitate, paroxysmi autem die, præcedente levi externorum refrigeratione, omnia iterum exasperantur & ingravescunt. Et talis febris, si epidemia, durat quandoque per duas vel tres hebdomades antequam in legitimam intermittentem concedat; fit autem crebrius, ut tertiana primum per aliquot dies sit continua & postea in intermittentem bono transeat omine, malo contra, ex intermittente in continuam.

Epidemiam & endemiam.

§. XI.

Plerumque tam simplices & regulares, quam duplices & anomalæ, sunt epidemicæ & ex insolita temporum tempestatumque, æstate inprimis constitutione proficiscuntur. Endemiæ quæ audiunt, familiares & quasi propriæ sunt certis quibusdam locis, depressioris scilicet situs, uliginosis,

ginosis, piscinis paludibusque cinctis, culicum & insectorum proventu infestis, ita prorsus, ut incolæ rarius annum a febre immunes transigant & advenæ crebrius eadem exerceantur ac difficulter ex toto liberentur.

§. XII.

Tertiana mitior accedit. Omnia hæc febris tertianæ genera mitius primum accedunt, repetentibus autem paroxysmis vehementia invalescunt, manifesto indicio, inordinatis istis, solidorum & fluidorum sub impetu motibus, magis adhuc inquinari magisque intemperatos reddi corporis succos, qui imminuto intermissionis diebus perspirationis & excretionum successu, pejorem adhuc successive indolem contrahunt.

§. XIII.

Paroxysmus quomodo solvatur? Singuli paroxysmi, laxata jam cutis compage, madore, vel sudore solvuntur, urina die intercalari crassior mingitur & nubeculam exhibet, vel plane sedimentum ponit, quod eo copiosius, quo plus corpus sanguine & succis abundat. Si vero sub declinatione sudor non prodit, urina etiam tenuis & aquosa die vacuo secedit alvique siccitas impensior, uti hypochondriacis maxime solemne, adest, valde affectum esse spasmis a materia rebelli febrili nervosarum partium systema arguunt.

§. XIV.

Febris solutio spontanea. Tertio utplurimum vel quarto paroxysmo ulcuscula circa labia prodeunt & lotium cum ardore quodam redditur, tumque symptomata notabiliter mitescunt. Optime autem & securissime hæc febris a natura vel sola, vel arte adjuta, ex toto solvitur, erumpente bilioso copioso alvi fluxu & auctiori excretionis cuticularis die a febre immuni successu, quod ex magnitudine & vigore pulsus viriumque incremento cognoscitur. Qui tamen epidemicis & anomalis laborant, soluta licet febre, difficilius convalescunt & vires recuperant, ideoque diæta exactiori indigent.

§. XV.

§. XV.

Consumit corpus & gignit sordes. Nulla ex febrium genere, calore & auctiori sub paroxysmo motu interno, tam celeriter corpus succulentum exsiccat & obesum emaciat, tantamque biliosorum recrementorum, quæ per vomitum, alvum & urinam secedunt, copiam ingignit, ac tertiana, intensiori ac diuturniori æstu stipata. Et hæc fuit procul dubio ratio, quod Veteres febrem hanc a bile intemperata, exsuperante derivarint, licet hæc redundantia potius effectus quam causa sit.

§. XVI.

Quæ contumacior. Longiores & contumaciores sunt autumnales & hiemales tertianæ, tum vero maxime, quando viscera male constituta prima regio spasmis & flatibus referta, alvus strictior, æger vorax multumque, præsertim ante accessionem, ingerit, nec non ubi conveniens regimen in paroxysmo & post eum, supprimendo sudorem, negligitur, vel etiam medicatio perperam instituitur, uti plerumque evenit in plebejis & qui manuum ministerio victum parant, confirmante hæc ipso *Hippocrate Sect. I. aph. IX.* Breviores contra minusque ancipites sunt, si æstate incidunt, prima regio & viscera ad sanitatem disposita & regimen diæteticum æque ac diaphoreticum tempore vacuo rite observatur. *quæ brevior.*

§. XVII.

Male tractata alios adducit morbos. Licet omnis intermittens non adeo periculosa sit, vix tamen ulla circumspectiori diætæ ratione & tam provida methodo excipienda, quam tertiana & quartana. Quod, si non servatur, in truculentos & immedicabiles morbos adducit ægrotantes, febrem nempe lentam, hecticam, subitum pedum tumorem & hydropem, contracturas & acerbos dolores artuum, malum flatulentum & hypochondriacum variique generis morbos spasmodico convulsivos, infantes in lethalem plane epilepsiam, qui omnes morbi facile

cile succrescunt post præposterum ac nimium adstringentium, ante sufficientem materiæ excrementitiæ correctionem & evacuationem, usum. Hinc apprime ad veritatem *Trallianus lib. XII. cap. 6.* tradit: *tertiana*, inquiens, *facilis quidem curatu, quum autem a Medicis illis, qui non recta ratione & via utuntur, male tractatur, non modo difficilis curatu, sed & insanabilis interdum redditur.*

§. XIIX.

Ex facili quoque tertiana per Medici & laborantis errorem in aliam febris speciem transit, simplex scilicet in duplicem, quandoque triplicem, immo in quotidianam & lentam, vel plane continuam, aut cholericam. *In alias quoq; febrium species.*

§. XIX.

Crebrius demum & facilius quam ullus alius morbus redit tertiana & quartana, inprimis præpostera medicatione suppressa. Simulac enim corpus a febre haud ita pridem liberatum aëri paullo frigidiori & humidiori ventoque asperiori ex septentrione spiranti exponitur, vel stomachus copioso, aut insalubri cibo plus iusto aggravatur, vel quidam animi motus, ira potissimum aut terror, incidunt, vel etiam purgans paullo acrius propinatur, protinus spasmi febriles, dolor in capite, cum refrigeratione partium ipsius externarum, aurium & narium, oscitatio, pandiculatio, dolor circa primam lumbarem vertebram, languor artuum, hypochondriorum cum anxietate & alvi strictura tensio, horripilatio & refrigeratio, cum subsequente æstu, accedunt, quamvis sub prima repetentis morbi accessione, non secus ac in principio omnis febris intermittentis, mitiora sint hæc & sequentibus paroxysmis exacerbentur. *Facile repetit.*

METHODUS PRAESERVATORIA.

§. I.

Quum itaque febres tertianæ plerumque epidemicæ *Arcentur per rerū n. n. usum*

ſint & populariter graſſentur, earumque cauſa antecedens febrem ingignens, potiſſimum in aëris vitio, vel diuturna intemperie, nec non in cohibita excretione per cutim & cruditatum prima in regione ſentina, contineatur; facile patet, tempore quo circumeunt, intemperatum, impurum & vappidum aërem eſſe fugiendum, vitando maxime omnium veſpertinam humidiorem auram, neque cibo copioſo aut gravi ſtomachum onerandum, neque potum largiorem, multo minus ſpirituoſum, vel aceſcentem ingerendum, neque etiam animi affectibus indulgendum.

§. II.

Per remedia. Inter remedia quæ a febrium inſultu defendunt, æſtate nimis fervida ex uſu ſunt pulveres leniter nitroſi, abſorbentes & diaphoretici, decocta etiam temperata & diluentia, ex radice cichorii, ſcorzoneræ, raſura cornu cervi, hordeo mundo, ad potum ordinarium proficua, nec non acidulæ Selteranæ, vel Wildungenſes, quæ ſimul alvinam excretionem liberam reddunt. Expedit porro quoque mane infuſo theiformi, ex herba ſanguinem depurante, ut ſcordio, veronica, poſt ſomnum excretionem per cutis poros elicere ac promovere. Neque enim facile febris alvo ſoluta & perſpiratione libera accedit, ut potius quandocunque illa præter morem adſtringitur corpusque languens & frigidiuſculum eſt, febrem præſtolari, haud fallaci judicandum ſit augurio.

INDICATIONES CURATORIAE.

§. I.

Quæ indicentur in genere. In curatione vero omnis medentis intentio ad cauſarum proximarum remotionem dirigenda. Atque adeo, quum potiſſimum tenuis, acris, mobilis & bilioſus humor, nervoſarum partium & tunicarum vaſorum ſyſtema univerſum, ad univerſalem ſpaſmum & ſtricturam exſtimulans in cauſa ſit: recte utique colligitur, generales medendi intentio-

tentiones his contineri momentis : 1) ut ſubtilis illa & cauſtica acrimonia temperetur & emendetur ; 2) ut correcta & præparata materia peccans, quæ a perſpiratione intercepta in corpore & genita fuit & relicta, per cutis inprimis ſpiracula leniter diffletur & evacuetur ; 3) ut vehementia ſpaſmorum, qui præſertim ſub frigore & horrore ſæva concitant ſymptomata, mitigetur ; 4) ut cruditates acido-viſcido-bilioſæ, in duodeno potiſſimum ſtabulantes, quæ nidum & hoſpitium præbent materiæ febrili, tempeſtive invertantur & expurgentur ; 5) ut vigor motuum poſt paroxyſmum ſolidis reddatur & excretionum ſucceſſus ſervetur, ne, uti quidem poſt omnem vehementem morbi impetum & partium nervoſo-muſculoſarum ſpaſmum ſolenne, atonia & motuum languor ſuccreſcat, nec inde ſanguinis & humorum progreſſus unacum ſecretionibus & excretionibus elangueſcant & hac ratione de novo materia febrilis generetur, foveatur & accumuletur ; & denique 6) ut, quum hæc febris ex facili redeat, ceſſante jam hac ipſa, novæ materiæ ad inducendam recidivam aptæ generatio, ſtudio impediatur & præcaveatur ſummo.

§. II.

Ad obtinendum itaque primæ indicationis ſcopum, acrimoniam nempe bilioſam, quæ ob intenſiorem æſtum ſuccos ſucceſſive collutulat omnes, contemperandam, nihil efficacius nitro, vulgari tantum rite depurato, quippe quod ſulphur volatile, a quo motus inteſtinus cietur, figendo, æſtum extinguit & longe præſtantioris effectus eſt acidis, quæ calorem quidem reprimunt, ſed humores ſimul inſpiſſant, quum illud eosdem fluxiles potius ſervet ac tenues. Egregie quoque acrimoniam ſulphuream bilioſam obtundunt diluentia & humectantia, potui deſtinanda, cujus generis ſunt ptiſanæ ex hordeo, radice ſcorzoneræ, raſura cornu cervi, ſucco & corticibus citri, ex aqua pura debito mo- *Humores bilioſi temperandi.*

to modo decoctis, item decoctum avenaceum, vulgo **der Haber-Tranck**/ serum lactis dulce, aquæ Selteranæ, vel etiam cerevisiæ tenues, bene coctæ ac diureticæ. Et hæc quidem in paroxysmo potissimum ex usu sunt.

§. III.

Per poros evacuandi. Ex præscripto secundæ indicationis id agendum medenti, quo humores tenues, excrementitios, biliosos, præparatos nunc & correctos, laxata post paroxysmum porosa & cribrosa cute, blande educat. Perficitur hoc apprime diaphoreticis lenioribus, cerussa scilicet antimonii, antimonio diaphoretico, cornu cervi usto & philosophice præparato, necnon infuso theiformi, quod scordium, vel carduum benedictum & cortices citri habet, item essentia scordii, vel cardui benedicti, probe quidem saturata, non tamen adeo spirituosa, cum liquore nostro anodyno minerali permixta.

§. IV.

Spasmi in paroxysmo mitigandi. Tertia indicatio vehementiæ spasmorum ipso in paroxysmo mitigandæ dicata est. In qua quidem explenda præstans utique iam laudatus usus nitrosorum refrigerantium, lenium diaphoreticorum & diluentium blandumque madorem elicientium. Inprimis egregia hoc nomine virtus liquoris nostri anodyni mineralis, vel qui ipsi surrogari potest, spiritus nitri dulcis bene præparati, quippe qui blando suo & naturæ amico anodyno sulphure effrenes fluidi nervei & solidarum nervosarum & musculosarum partium motus compescit, eo felicius, quando is vel cum pulveribus fixis, vel essentiis diaphoreticis maritatur & cum aquis, quæ pariter sedativæ virtutis, florum scilicet sambuci, tiliæ, primulæ veris, liliorum convallium, chamomillæ vulgaris, rosarum, acaciæ, ulmariæ, item cerasorum nigrorum, propinatur.

§. V.

§. V.

Quumque prima corporis regio ſordibus maxime excrementitiis & bilioſis ſcatens mineram & fomitem materiæ febrili præbeat, eo, ut quarta præcipit indicatio, quam maxime annitendum, quo confluentes huc ex univerſo corpore intemperati & vitioſi ſucci attemperentur & eliminentur. Hinc ubi acidæ cruditates exuberant, ſola abſorbentia, tam terrea alcalina, quam ſalina, utramque abſolvunt paginam, & inter hæc ſpectatæ potiſſimum & ſecuræ virtutis lapides & chelæ cancrorum, nec non teſtæ ovorum, quæ ut teneriora & facile ſolubilia, merito anteferenda marinis, rudioribus & ægrius liqueſcentibus cumque acido in adſtrictivam plane facultatem tranſeuntibus. *Sordes primæ reegionis acidæ obtundendæ*

§. VI.

Quando bilioſa porro præſto eſt acredo, nitro, uti meminimus, nihil ſuperius, ſi vero lenti ac tenaces, viſcidi ſucci intus conſiſtunt, ſalium neutrorum laudata virtus, tartari quippe vitriolati, ſalis digeſtivi Sylvii, ex capite mortuo ſpiritus ſalis ammoniaci, ex æquali parte ſalis tartari & ſalis ammoniaci, confecti, ſalis quoque ipſius ammoniaci depurati. Quæ certe, maxime in robuſtioribus & victui craſſo, duro, marino aſſuetis. Suecis, Batavis, Weſtphalis, quibus utplurimum diuturnæ eſſe ſolent febres, commendari merentur, opus autem eſt, ut cum ſufficienti aqueo vehiculo diluta exhibeantur. Hæc quippe, ſi repetita, vel majori doſi præbentur, præter effectum incidentem, alvum quoque movent & ſordes efficaciter evehunt, eoque nomine noſtro jam tempore haud mediocrem ſalubritatis laudem adepta ſalia, ex aquis medicatis parata, Sedlicenſe ſcilicet, Egranum, & ad horum imitationem confectum ſic dictum Ebshamenſe ſal, quæ ad unciam dimidiam & plus in aquæ menſura liquata, viſcidas & excrementitias primarum viarum ſordes detergendo & exturbando, ſpectati ad- *Bilioſa & viſcidæ corrigendæ.* *Et evacuandæ per inferiora.*

 verſus

verſus intermittentes & qui ex ventriculo oriuntur morbos ſunt uſus. Idem præſtat detecta a nobis aqua Sedlicenſis amara, ad menſuram dimidiam, diebus intercalaribus ter vel quater hauſta, ut vel hac ſola tertianas ſæpe curatas viderim. Quandoque tamen tenerior ventriculi conſtitutio & ſpaſmorum in ipſo cum acidis ponticis ſuccis frequentia, uti ſolenne in infantibus, ſenibus & paſſione hypochondriaca & cardialgica affectis, ſalium, præſertim copioſe datorum, uſum interdicit, eaque propter, mannam tantum ad unam vel duas uncias, cum, vel etiam ſine rhabarbaro, adjecta una vel dimidia terræ foliatæ drachma & aliquot olei de cedro guttis, potius offerre expedit.

§. VII.

Superiora *vel utraq;* Vbi demum ipſum duodenum copioſo, bilioſo & vitioſo humore oppletum, vel plane biliarii ductus lentis & pravis ſuccis farcti, ut per ſuperiora emeticorum ope evacuatio inſtituatur, e re eſt. Hunc in finem tenerioribus exhibenda radix ipecuanha nodoſa, robuſtioribus autem hæc tartaro emetico ad granum unum vel duo admixto, ipſe quoque tartarus emeticus ſolus, vel, qui melius adhuc, julepus noſter emeticus, ex aqua corticum citri ſpirituoſa, julepo roſarum & tartaro emetico ſoluto confectus. Quod ſi vero non tantum ſuperiora, verum etiam inferiora inteſtina a recrementis liberare, in ingluvie maxime deditis, neceſſarium, utrumque commode obtineri poteſt infuſo mannato, quod unciam unam vel unam cum dimidia mannæ, terræ foliatæ tartari drachmam & tartari emetici unum vel duo grana, habet.

§. IIX.

Debiles partes roborandæ. Correctis ſic & evacuatis noxiis per varia excernicula humoribus ad quintæ indicationis normam eo dirigenda medicatio, quo univerſum ſolidarum partium, maximeque ventriculi & inteſtinorum ſyſtema, ob diuturnos ſpaſmos

ſmos & paroxyſmos a robore dejectum firmetur iterum. Verſatur in hoc rite perficiendo præcipuum curationis intermittentium momentum, ita prorſus, ut uſurpatis quantumvis diu alterantibus, aperientibus, amaris & evacuantibus, paroxyſmus tamen nihilo ſecius perſiſtat, accommodis contra roborantibus debito modo uſurpatis, remittat ac ceſſet. Scilicet reddito nervoſis, vaſculoſis & muſculoſis partibus robore, non tam pronæ ac promtæ ſunt ad concipiendas humorum ſtagnationes, ſpaſmorum inſultantium cauſas, ſed liberior potius ſanguinis omnisque generis ſuccorum fit circuitus, pulſus auctior & reſpiratio cum ſecretionibus & excretionibus vegetior, ut non modo paroxyſmi ſiſtantur, ſed & nova febrilis ſpaſmi minera diſpellatur, quæ alias, languente vacuo die perſpiratione pulſuque tardo, ſuccreſcit.

§. IX.

Optima per corticem chinæ.

Ex omnibus vero, quæ huc usque innotuerunt ſpecificis antifebrilibus, adſtrictiva vi agentibus, corticibus nempe & radicibus adſtringentibus, nec non ex marte vel alumine confectis, quin etiam paullo calidioribus, nullum quod magis accommodatum, temperatum, omnibus ætatibus, temperamentis & ſexui idoneum ac vel mille auſpicatis experimentis comprobatum, quin tota, ut ajunt, ſubſtantia medicatum pluribusque indicationibus ſatisfaciens, quam cortex ille Peruvianus, China Chinæ nomine notus, quippe qui, ſi convenienti tempore, modo ac regimine uſurpatur, ut excretiones naturales non ſufflaminet, ſed potius promoveat, propter terreum lene adſtringens elementum & balſamicam amaritiem, omnibus aliis palmam præripit, & aliquot doſibus tantum vel ad miraculum, febriles compeſcit paroxyſmos. Longe tamen efficacior eſt in pulvere & ſubſtantia, quam in decocto, infuſo, eſſentia, aut extracto, ipſoque ſic ceteris paribus tempore vacuo exhi-

exhibito, pulſus fit vividior, calor cum perſpiratione auctior, alvus, præſertim in cholericis, fluidior, manifeſto fauſtæ operationis indicio. Mihi quidem in frequenti uſu electuarium, cujus ope innumeros febrientes perſanavi, hac ratione concinnatum: Recipe rob ſambuci unciam unam, corticis chinæ drachmas quinque, pulveris florum chamomillæ vulgaris drachmas duas, extracti centaurii minoris, pulveris caryophyllorum ana drachmam ſemis, ſirupi acetoſitatis citri unciam unam ſemis. M. f. electuarium. D. Admiſcere etiam quandoque ad facilitandum perſpirationis ſucceſſum ſoleo antimonii diaphoretici, theriacæ veteris, vel etiam ſalis ammoniaci drachmam dimidiam, & finito paroxyſmo, ſingulis binis horis, ejusmodi electuarium ad drachmæ dimidiæ pondus exhibere. Iis autem, qui tenerioris naturæ & ſtomachi, cortex in formam liquidam redactus, propinandus, hunc in modum: Recipe corticis chinæ unciam unam, corticis chaccarillæ, cinnamomi acuti, ſalis tartari ſingulorum drachmam unam; aquæ florum chamomillæ vulgaris libram unam, vini tantundem; digerantur leni calore, colat. adde ſirupi corticum aurantiorum unciam ſemis. M. D. S. Potio antifebrilis, binis quibusvis horis ad unciam unam ſumenda.

§. X.

Recidiva præcavenda. Ad præſcindendas, quod ſextæ indicationis ſcopus, admodum frequentes intermittentium & maxime quidem tertianæ recidivas, certior vix datur ratio, quam qua omnia quæ ad generationem febris faciunt evitantur ac monita ſuperius in præſervatione inculcata curate obſervantur. Et quum exhauſto per febrem corpore, appetitus hac diſcedente impenſior eſſe ſoleat, ventriculus autem & natura adhuc imbecillior, ſæpius certe evenit, ut novus cruditatum primis in viis fiat proventus & febri vel lentæ, vel ſuperaræ recidivæ ortum præbeat. Hinc conſultum omnino ducimus,

cimus, ut qui mox a febre convaluerunt, leviorem cœnam & facilis digestionis cibos assumant, ac præterea ad fulciendum ventriculi robur, ducendas prima ex regione sordes, nec non detergendas, si quæ supersunt, morbi reliquias, efficacibus utantur præsidiis. Nos quæ hunc in finem commendemus habemus potissimum moderatum, sed eo crebriorem usum pilularum nostrarum balsamicarum confortantium, deglutiendo alternis singulis diebus mane, vel vesperi, novem, vel undecim earundem. Totum quippe corpus inde robur nanciscitur, flatus summa cum euphoria discutiuntur & alvus clementer movetur, aucta subinde sub pulsu vegetiori ipsa perspiratione. Deinde egregii etiam usus elixirium stomachum roborans, sumendum ante prandium XXX. vel XL. guttis, eamque in rem elixir nostrum balsamicum, in notis ad Poterium descriptum, elixir stomachale Michaëlis, in adjuncto clavi Schrœderianæ thesauro pharmacevtico inveniendum, vel nostra methodo præparata essentia stomachica, aut etiam essentia gentianæ rubræ, sali volatili oleoso nupta, apprime proficiunt.

METHODUS MEDENDI SPECIALIS,

§. I.

Quando saburra vitiosorum humorum in stomacho ac duodeno efficacem postulat depletionem, quod ex prægressa ingluvie, præcordiorum anxietate, nausea, ructibus & oris amaritie conjiciendum, mox in principio, finito p,imo vel secundo paroxysmo, die vacuo offerendum emeticum, quale supra commendavimus. Vel, si firmior ventriculus & non modo per superius, sed & inferius os vitiosa sentina exturbanda, talem etiam præscripsimus formulam: Recipe salis Sedlicensis, vel Ebshamensis unciam dimidiam, tartari emetici grana duo, vel tria. M. F. pulvis, dissolvendus in libra una aquæ puræ tepidæ & duabus a finito paroxysmo horis sumendus, facilitando postea evacuationem successivo largiori potu jusculi avenacei tenuioris, pinguedine liberalius *Per vomitoria.*

num electuario. imbuti. Recuperatis autem post evacuationem quodammodo viribus, sine mora electuarii superius descripti antifebrilis aliquot doses sumendas suasi, quo sæpissime factum est, ut in prima quasi herba iugulata febris cesserit, & subjuncto exquisito in regimine & victu moderamine, nunquam repetierit.

§. II.

Per salina Contra ea, si quæ fuerunt, quæ excretionem anotericam interdixerunt, multi tamen serosi & crudi succi intus desituerunt ac sufficientem evacuationem exegerunt, salibus detersivis alvum aperientibus medicationem sum aggressus hunc conficiendo pulverem: Recipe salis Sedlicensis unciam dimidiam, salis ammoniaci, vel digestivi Sylvii, lapidum cancrorum ana drachmas duas, nitri purificati drachmam unam. M. F. pulvis, de quo binis quibusvis horis drachma una in unciis aliquot aquæ puræ, vel chamomillæ vulgaris, aut ptisanæ, ingerenda, superbibendo semper vasculum in-*tum chinchina.* fusi theé. Quo postquam aliquoties diebus interjectis egregie, blande tamen & per epicrasin, alvus totusque intestinorum canalis expurgatus, febris tamen nec depulsa, nec quoad vehementiam imminuta, vel corticem chinæ salibus æquali pondere admiscui, vel solum electuarium nostrum interponere jussi, & sic etiam brevi tempore tertianas expugnavi, epidemice etiam grassantes & autumnales.

§. III.

per clysteres & lenissima. Quod si vero æger affectioni hypochondriacæ obnoxius, inflati stomachi, alvi obstructioris, exquisitioris sensus, impatiens & ad animi motus proclivis, nec emeticis, nec purgantibus salibus, præsertim liberaliori manu; utendum est, sed commodissimam tum locant operam clysteres, ex temperatis carminativis & emollientibus conflati, item pilulæ nostræ balsamicæ, refractiori dosi, ad nuvem vel undecim, tempore intermissionis deglutitæ, præmittendo aliquot horis, vel postponendo pulveris digestivi, ex cancrorum lapidibus, terra foliata tartari, tartaro vitriolato & nitro depurato, usum

§. IV.

§. IV.

In accessione febris ipsoque paroxysmo, & maxime quidem rigore, nihil plane a Medico tentandum. Abstinendum tum etiam a potione, præsertim frigida, licet sitis ipso sub frigore præsto sit. Increscente vero sensim æstu eoque ad vigorem deducto, potum utique, & quidem sufficientem, præbere decet, non tamen magnis haustibus, sed crebrius interpolatis, studendo simul, ut palato non sit ingratus. Propinanda hinc quæ supra commendavimus decocta & infusa, & quæ maxime accommoda ptisana, seu decoctum hordei, cum scorzonera, adjecto limonum, vel rubi idæi sirupo, nec non spiritu nitri dulci & oleo de cedro. Ad æstum quoque & sitim extinguendam ex usu est pulvis temperans, ex duabus lapidum cancrorum & una nitri parte, repetito cum ptisana exhibitus. *Quid faciendum in?*

§. V.

Erumpens remittente æstu & soluto paroxysmo mador, vel etiam sudor, tam lecti & hypocausti temperie, quam internis quoque adminiculis blande proritandus, eumque in finem, præter jam memorata, egregii usus infusum theiforme ex herba scorzoneræ, herba scordii & corticibus citri. Postquam vero febris penitus deferbuit, corpus ab omni tam interna, quam externa refrigeratione defendendum, & curandum potius, ut in jugi servetur perspiratione, quod impetratur accommoda exercitatione & crebriori potuum calidorum usu. *& extra paroxysmum?*

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

In perita medicamentorum adversus tertianam, simplex sit, sive duplex, aut continua, administratione, ante omnia observandum a Medico, initium paroxysmi ejusque finis, judicando illud ex refrigeratione partium extremarum, pandiculatione, oscitatione, horrore & pulsu in celeriorem & con- *Initii & finis paroxysmi ratio habenda.*

 tra-

tractum mutato, & solutionem ex pulsu molliori, remissione æstus, madore, vel sudore. Etenim nunquam in accessione, vel mox ante ipsam, sanguinem mittere, vomitorium, purgans, corticem chinæ, aut aliud roborans & adstringens exhibere licet; defervente vero impetu, sudor, ubi expedit, commode promovendus, & tempore demum a febre prorsus vacuo, diaphoretica, evacuantia, vel etiam pro re nata specifica præbere optimum & accommodatissimum.

§. II.

Quid si ut continua accedit? Quum tertiana in principio, præsertim in calidioribus, sæpe febrem continuam & ardentem mentiatur, nonnisi temperantia, diluentia & modice leniter salina, digestiva, nitrosa conveniunt, omittendo tum emetica, vel acriora calida sudorifera, donec in tertianæ typum concesserit.

§. III.

contumax & in quotidianam transit? Si contumax est, ut autumno, vel in quotidianam transit, antifebrilis illa potio, quam primus *Crollius* & ex hoc *Riverius* commendat, ex aqua scilicet destillata, ut cardui benedicti, sale absynthii & spiritu vitrioli confecta, bis vel ter quotidie data, egregium affert levamen, eo certius, quando pilularum nostrarum balsamicarum usus interponitur. Monendum tamen, hanc servandam esse enchiresin, ut spiritus vitrioli non immediate cum sale absynthii commisceatur, sed miscela in aqua adornetur. Ego quoque sali absynthii oleum tartari per deliquium surrogare soleo, videndo, ut connubio punctum saturationis exacte tangam. Et talis potio similem, immo superiorem aquis mineralibus, acidulis dictis, aperientem virtutem possidet.

§. IV.

vel nimis biliosa agendum. Eadem potio in tertiana nimis biliosa, vel in cholericis ex iracundia enata, admodum proficua vitanda vicissim amara, sudorifera, alexipharmaca, acriora, aromatica, multo magis salia volatilia, & usurpanda potius temperatissima salina, nitrosa & præcipitantia.

§. V.

§. V.

Chinæ cortex optimum certe antifebrile, ejusque virtutem etiam in grassantibus epidemice febribus præstabilem deprehendi atque securam; semper tamen securior in sensibilioris, calidioris & vegetioris naturæ subjectis, nec non ubi urina sedimentum ponit ac per cutis poros excretio succedit, quam in segnioribus, melancholicis, phlegmaticis, vel mensium suppressione laborantibus, ac ubi excretionum defectus & urina cruda. Hinc recte ipso assumto, motus corporis, quantum fieri potest, imperandus & potus non frigidus, sed calefactus exhibendus. *China quando secura*

§. VI.

Quandoque ante correctionem & sufficientem materiæ morbiferæ evacuationem, paroxysmos per specifica & corticem chinæ compescere oportet; ut postea longe meliori effectu mineræ febris & corrigendæ & eliminandæ congruis præsidiis aliquamdiu insisti possit. *interdum statim offerenda.*

§. VII.

Quando æstus & pathemata gravius urgent viresque exhauriunt, corticem chinæ, nitro nuptum, in forma electuarii, intermissionis tempore, cum bonis ægrorum rebus datum fuisse, multis confirmatum habeo exemplis, ita prorsus, ut mox symptomatum mitigatio & virium incrementum successerint. Tenendum tamen, hoc facto, materiæ febrili & temperandæ & expurgandæ, medicationem adhuc esse accommodandum. *nitro jungenda.*

§. IIX.

Purgantia acriora, uti, ob spasmorum quod cient incrementum, nunquam in tertiana propinanda; ita eo minus, quando paroxysmi a cortice chinæ, vel aliis remediis cessant, eo quod facile febrem revocant. Sed quando alvus subsistit, clysteribus, vel pilulis nostris balsamicis, interposito salium usu, officii admonenda. *Purgantia nociva*

§. IX.

Emetica, si indicatio adest, statim in principio, quo ci- *Emetica cito dāda*

tius, eo melius, offerenda, nec gratis exſpectandum, donec materia fuerit concocta, ſed proxima via exturbanda, priusquam noxam latius diffundat. Quod ſi enim febris corpus jam aliquamdiu detinuit, æſtus ille ſolennis nimius ventriculum ad inflammationem concipiendam diſponit, ab emetico poſtea facile procurandam. Interim quando paroxyſmus, ſæpius, licet mitius, recurrit, & febris vel ex neglecto regimine diætetico, vel perperam inſtituta medicatione, ad aliquot menſes extracta, utiliſſime ſæpius dedi vomitorium. Id duntaxat ſervandum; minorem tum, ac in principio, ſufficere doſin, eademque magnam biliofſorum humorum colluviem e duodeno exturbari, tam ſalubri effectu, ut licet febris non penitus ceſſet, ex facili tamen poſtea ſpecificis antifebrilibus, & maxime quidem chinæ cortice, ſubjuncto debito in vita & victu moderamine, abigi poſſit ac perſanari.

§. X.

Venæſectio quando conducat. Sanguinis miſſio in tertiana ſumma cum cautione inſtituenda. Nimirum quando febris primum accedens continuæ ſpeciem refert, ingens æſtus cum delirio urget, æſtas regnat, æger ætate vigens ſanguine abundat, bilioſus, ad iram pronus & diætæ vinoſæ aſſuetus, utiliter utique vena pertunditur. Præmittenda tamen primarum viarum repurgatio & eligendum tempus a febre immune. Sorbillandum etiam paucis ante, vel poſt ſectionem horis, infuſum theiforme, inprimis ex floribus chamomillæ vulgaris, ſingularis plane adverſus febres virtutis, partim quo ſanguis tenuior redditus eo liberius circumferatur, partim quo motus ſpaſtici, *& noceat* quibus tota febrium natura continetur, quodammodo placentur. Contra ea quando prima regio cruditatum ſentina ſordeſcit, corpus non ſanguine abundat, nec reliqua præſto ſunt phænomena, ſanguinem mittere nocivum, eo quod excretiones ſalutares, maxime ea quæ fit per cutis poros, inde ſufflaminantur, ipſaque febris, experientia teſte, obfirmatur magis & chronica fit.

§. XI.

§. XI.

Sedativa nocent.

Ab opiatis & anodynis, quorum in numero etiam ſunt pilulæ Wildeganſii & de cynogloſſa, in intermittentibus prorſut abſtinere conſultum, quippe quæ infido effectu paroxyſmum quidem mitigant, vel interdum ſuſpendunt, ſed vires ſimul dejiciunt totumque febris decurſum cum ſalutari criſi turbant, ut morbi cauſa majores acquirat vires & paroxyſmus longe gravior poſtmodum accedat.

§. XII.

Adſtringentia inſecura.

Aluminoſa, martialia & vitriolacea etiam febrium paroxyſmos ſiſtunt, ſed ſi quis forſan inplebejis iis uti velit, opus eſt, ut poſt eorum uſum ſudor decocto, vel infuſo theiformi calide ſumto eliciatur, vel corpus motu exerceatur; quo alias nocens facultas earundem quodammodo averti poteſt. Poſt præpoſterum enim tam horum, quam aliorum eminentius adſtringentium uſum, plura ſubſequuta fuiſſe incommoda annotavi, maxime in iis, qui excretionibus ſanguineis aſſueti, ita ut hæ inde penitus fuerint ſuppreſſæ.

§. XIII.

Chaccarillæ quibus conducat.

Cortex chaccarillæ accommodatiſſimum etiam in intermittentibus eſt remedium, ob principium quo inſtructus eſt balſamicum & ſulphureum anodynum terreumque adſtringens. Sed quia ſanguinem exæſtuare & calorem accendere ſolet, in bilioſis & ad motuum impetus pronis ſubjectis minus, & nonniſi in refracta doſi, ex uſu eſt, in ſegnioribus vero, in phlegmaticis & mulieribus magis, & tunc commodiſſime cum cortice chinæ miſcetur.

§. XIV.

Abſorbentia cum delectu & moderate uſurpanda.

Abſorbentium ſpectatus quidem in febribus effectus, nihilominus tam moderate, quam cum delectu, ſunt uſurpanda. Copioſius quippe ingeſta, ſolventibus in ventriculo ſuccis minus obediunt, ſed integra relicta, eundem onerant, quin in lentam plane paſtam coëundo, anxietates & nauſeam cient. Rudiora vero illa, ex marinis maxime depromta,

ta, ægrius non modo liquantur, ſed & adſtrictivam plane poſtea ſortiuntur virtutem.

§. XV.

Topica in cephalalgia obſunt

Sæpius evenit, ut in paroxyſmo, præſertim accedente, a ſanguine ad caput, potiſſimum in plethoricis, congeſto, exquiſita oriatur cephalalgia, cum ſenſuum & phantaſiæ turbatione, cui non promiſcue topicis occurrendum. Vidi enim epithemata illa domeſtica, ex abſynthio, ruta, cumino, baccis juniperi, ſale communi & pane trito, ob vaporem, quo caput replent, plus nocuiſſe, quam profuiſſe. Multo minus vero cephalica & nervina, ut balſamum noſtrum vitæ, quod alias in doloribus capitis egregii uſus, porrigenda ſunt.

§. XVI.

Potus calidus circumſpecte dandus.

In paroxyſmo potus calidus, ut herbæ theé, fabarum coffeé, non confert, quia humores acres, bilioſos, plus juſto in ſanguinem agit & æſtum, nec non anxietates, mirifice auget; ſed potius concedenda potio temperate calida, aut tepida. Recte enim *Hippocrates lib. III. de morb.* præcipit: tertianis potus calidus non confert, ſed frigidus. Extra paroxyſmum autem calidæ ejusmodi potiones commode inveniunt locum, præſertim quando excretio alvina libera eſt.

§. XVII.

Depulſa febre quid faciendum.

Quando febris per ſpecifica depulſa, non omittenda penitus ſunt ſanitatis præſidia, ſed vitanda ſedulo corporis refrigeratio, in appetitu moderamen ſervandum & aliquandiu tam pilularum balſamicarum, quam elexirii ſtomachici uſui inſiſtendum, uti jam ſuperius in ſexta pluribus monuimus indicatione.

§. XVIII.

Oedemata ſi ſuccedunt.

Quod ſi vero contigerit, ut ob ingeſtum largius frigidum potum, vel data præpoſtere adſtringentia, tumores ſuccedant œdematoſi, neutiquam in uſum vocanda acriora purgantia, martialia, aut ſalia volatilia, ſed omnis medicatio ſalibus abſterſivis, pilulis balſamicis & temperato lignorum deco-

decocto conficienda. Vbi etiam anasarca corpus obsidet, emeticum cum extracto panchymagogo Crollii, vel hellebori nigri, oblatum, miram aquarum copiam evehendo, insigniter juvat. *vel anasarca.*

§. XIX.

Senes plethoricos & venæ sectioni assuetos, a refrigeratione in atrocem colicum dolorem, subsequente tertiana continua epidemice grassante, incidisse, crebrius observavi, qui bus sanguinis missio admodum fuit proficua, chinæ cortex autem, mature nimis datus, perniciosus, ita prorsus, ut quotidiana hecticæ similis funesta inde fuerit enata. *Quomodo tractandi senes.*

§. XX.

Pueris octavum vel decimum ætatis annum agentibus, febre tertiana correptis, exoptato cum successu dedi potiunculam emeticam, & post hanc clysteres ex antifebrilibus, centaurio minori & cortice chinæ, applicare jussi, febre ex toto quiescente, nec unquam repetente. *Pueri*

§. XXI.

Feminæ ex mensium suppressione cachecticæ febrientes, magna circumspectione tractandæ, rejectis penitus omnibus validioribus, evacuantibus, æque ac roborantibus, emmenagogis quoque; quæ quidem temperata, sed febre nonnisi discedente, locum inveniunt. Clysteres vero ex leniter laxantibus, amaris & carminativis, nec non infusa blande alvum subducentia, quæ simul amara, corticem chinæ & limaturam martis habent, opem ferunt præstabilem. *feminæ cachecticæ.*

§. XXII.

Puerperæ intermittentibus affectæ febribus, gravissime inde luunt & sæva pathemata hysterica incurrunt, nisi lochiorum curate habeatur ratio, tanto magis quando hæc cum febre per absorbentia marina, vel præcipitantia rudioris texturæ, conchas, corallia, cum, vel sine acido, nimis cito supprimuntur. Tum potius insigni virtute splendent, pilulæ nostræ balsamicæ tonicæ, quæ morbis ex uteri vitio apprime medentur. *Puerperæ*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO. I.

Tertiana in bilioso perperam salibus excepta.

Incidit vir quinquaginta annorum, cholericus & in iram admodum proclivis, æstivo tempore in tertianam, quæ per aliquot hebdomadum decursum perstitit, ægerque variis interea animi pathematibus, angore, cura, solicitudine, quin ira affectus, in paroxysmis subinde conatus ad vomendum persensit. Vocatus in consilium Medicus, non alia exhibuit medicamenta, quam salia, arcanum quippe duplicatum, sal ammoniacum, sal tartari, nitrum & id genus plura, & hæc quidem liberali admodum manu & repetitis dosibus. Sed tantum abfuit, ut his, quantumvis diu usurpatis, febris fracta fuerit vehementia, ut potius symptomata magis increverint, angustiæ præcordiorum cardialgicæ intensiores, facies admodum contracta, pallida & livida, extremorum etiam die vacuo refrigeratio, cum perpetuo ad tussim siccam stimulo, vomendi conatu, quin singultu, accesserint, & simulac quicquam, esculenta fuerint, sive potulenta, in ventriculum delatum, illico pejus habuerit æger. Nostræ hinc commissus medicationi, omnia salina seposuit, a vino quoque, licet ejus potui antea assuetus; abstinuit & crebrius juscula hausit ex pullo gallinaceo, cremore hordei & vitello ovorum, nec non decoctum florum chamomillæ vulgaris. Exterius ante paroxysmum epigastrii regioni imposita est vesica speciebus emollientibus repleta, & alvo injectus clyster ex lacte & manna, adjecto stimuli loco nitro & sale. Mitigatis autem hinc symptomatibus, electuarium ex cortice chinæ, julepo rosarum, theriaca & nitro, intercalari die aliquoties modica dosi dedimus, tam salubri effectu, ut febris penitus discederet nec unquam rediret.

Epicrisis.

Notatu utique dignum est, salium, præstantis alias in intermittentibus virtutis, usum, tam male hoc in ægro cessisse, & inflammatoriam quasi in ventriculo adduxisse erosionem, ut hinc omnia illa quæ afflixerunt insolita pathemata pullularint

larint. Ratio tamen peculiaris hujus effectus in proclivi. Scilicet cholericæ constitutionis erat corpus, æger ad iram pronus & sub ipsa febre animi affectibus agitabatur. Jam vero nihil tam promte & celeriter ventriculum cum tenuibus intestinis spasmo afficit, dispositionem ad inflammationem ibi ingignit & bilem acrem ipsiusque effusionem caussatur, quam ira, in subjecto præsertim plethorico. Dein notum etiam est, salia, cujuscunque fuerint generis, nervosas ventriculi & intestinorum tunicas mirum in modum irritare magisque ad spasmos solicitare. Atque adeo, his tam exquisite sentientibus & spastica jam strictura affectis partibus, non potuerunt non malum augere & sinistrum plane effectum edere hæc salina remedia, tanto magis copiose & iterato oblata. Contra ea optimum certe fuit consilium, afflictas has partes mulcere temperantibus, spasmos complacare & febriles demum motus, diu jam corpori inhærentes, sistere atque compescere.

OBSERVATIO. II.

Febris in plethorico gravibus symptomatibus stipata sine V. S. sanata.

Vir quidam generosus, ruri degens, vegetus natura, robustus, sanguine succique plenus, sexaginta & sex annos habens, postquam nocturno aëri sese incautius commisisset & sudorem improvida refrigeratione repulisset, tertiana corripiebatur exquisita. Vocabar accedente tertio paroxysmo ego, ægrumque frigore deprehendebam omni fere sensu privatum, delirantem, trementibus ob anxietatem summam manibus pedibusque, cum corporis irrequieta jectigatione; facie inflata & bruni coloris, ac pulsu contracto, duro ac celeri. Metuebam hinc gravem capitis morbum & ex adstantibus quærebam: annon vena fuerit secta? sed regerebant: ob impensam naturalem quandam aversionem, nunquam ægrotum ut sanguinem mitteret induci potuisse, neque ipsum, quantumvis plethoricum, unquam spontaneum sanguinis ex narium, vel ani venis expertum esse fluxum. Ter interea tam graviter febricitans pituitam maxime lentam, instar gela-

tinæ, saturato bilis colore tinctam, alvo dejiciebat, & postquam frigus per tres horas durasset, succedebat æstus sex horarum, remittentibusque sensim pathematibus, erumpebat demum mador, ægro intercalari die bene se habente. Sitis autem sub frigore & horrore erat impensior, quam sub calore, & urina in paroxysmo rufa sine sedimento secedebat, quod tamen intermissionis die deponebat. Quum igitur æger omnem penitus sanguinis missionem respueret, ut exæstuationem & congestionem sanguinis ad caput omni modo præscinderem, operam dedi, eaque propter loco cerevisiæ, quæ crassior erat & lupulata nimis, ptisanam potui præbendam suasi, & in paroxysmo potionem temperantem, ex aquæ florum acaciæ, sambuci, tiliæ, cardui benedicti ana unciis quatuor, pulveris nostri polychresti, bezoardici dicti drachmis duabus, temperantis nitrosi drachma, succi citri cochlearibus binis & sacchari uncia dimidia, cujus etiam per intervalla crebrius aliquot pro dosi cepit cochlearia. Declinante impetu, ad madorem eliciendum, infusum ex scordio & corticibus citri sorbillavit, & extra paroxysmum pulverem ex lapidibus cancrorum, terra foliata tartari & nitro, cum sufficienti quantitate ptisanæ, subinde assumsit. His aliquandiu usurpatis, symptomata post nonum paroxysmum multum mitescebant & urina multum crassæ dimittebat materiæ. Quare quum ægrum duabus mannæ unciis & salis polychresti drachmæ dimidio, in jure carnis dissolutis, purgassem prius, ad sistendum paroxysmum electuarium antifebrile, consueta methodo & idoneo regimine exhibui. Quo, semel adhuc admodum leni insultu subsequente, febris penitus demum corpus deseruit, usurpatis postea aliquoties alternis diebus pilulis nostris balsamicis, cum pulvere salino aperitivo. Et ita perfecte cum sanitate sine recidiva in gratiam rediit æger, & in hunc usque diem ad septuagesimum septimum annum sanus pervixit.

Epicrises.

I. Sub gravibus & insolitis capitis in hoc ægro pathematibus, ab affecto graviter præter naturam nervorum systemate oriundis, singulari omnino naturæ beneficio evenit, ut minimum bis, vel ter, lentos biliosos succos copiose excerneret, & credibile merito, alvo simul adstricta, ancipitem subsequuturum fuisse capitis morbum.

II. Si febrientes plethorici, nec tamen venæsectionem admittunt, optimum consilium, æstum temperantibus leniterque alvum subducentibus uti.

III. In corpore plethorico, denegata sanguinis missione & urina cruda prodeunte, febris nunquam cito per specifica iugulanda, sed tutius est decem minimum opperiri paroxysmos, qui quasi remedium adversus succorum abundantiam, donec sponte mitescant symptomata & urina cocta mingatur, ac tum demum, præmissis adhuc alvum moventibus, ad febrem transire depulsandam.

OBSERVATIO. III.

Tertiana simplex præpostera medicatione in duplicem conversa.

Quadragenarius quidam, sanguineo-melancholicus, a longo jam tempore inordinata usus diæta, æstate, qua jam tum febres grassabantur, ira gravius incitatus & corpus auræ vespertinæ frigidiori liberius committens, incidit in artuum lassitudinem, cum somno inquieto, dolore dorsi, capitis & hypochondriorum tensione, succedente horrore & post hunc calore. Tertia die idem redit insultus, & licet frigus non adeo esset intensum, æstus tamen & reliqua pathemata longe erant acerbiora, anxietas intensissima & mentis plane quædam alienatio. Secatur a Medico vena, offertur emeticum, unum tantum vomitum ciens, & post quartum paroxysmum, febris cortice chinæ sistitur. Prodit hinc post aliquot dies in publicum æger & in horto fluvio adiacente bene cœnatur & potat quidem, sed recidit in febrilem longe vehementiorem paroxysmum, stipatum summa præcordiorum

angustia & æstu, nec non vomitione, ita ut non modo potum, sed & ipsa medicamenta rejiceret. Porriguntur hinc elapsis quatuordecim diebus bis pilulæ ex cortice chinæ & floribus salibus ammoniaci martiatis, tam infelici effectu, ut tertiana simplex in duplicem degeneraret & vires ægri mirifice attereret. Notabatur præterea circa ventriculi regionem tumor, ingesta omnia vomitu reddebantur, anxietas erat vix toleranda, pulsus etiam extra paroxysmi tempus celer, urina non semper eadem, interdum crassa cum sedimento, interdumflava tenuis, nonnunquam plane rufescens, & clystere injecto, alvus copiosa mucida, fœtida & biliosa dimittebat.

Epicrisis cum curatione.

Est hæc febris tertiana duplex, cum metu inflammationis ventriculi, quam imminentem maximæ anxietates, perpetuæ stomachi subversiones, alvi constipatio, pulsus continuo celer & tumor ventriculi haud dubie præsagiunt. Nec levis notæ error in medicatione commissus fuit, quod non modo emeticum in febre tanto æstu & angore stipata oblatum, sed & ante sufficientem materiæ febrilis correctionem & primarum viarum expurgationem, paroxysmus præmature primum cortice chinæ depulsus, & repetens postea, pilulis ex floribus salis ammoniaci, eminentius adstringente virtute præditis, oppugnatus. Vt igitur inducta hinc noxa præscinderetur ipsaque febris persanaretur, hoc modo medicationem aggressus sum. In infuso theiformi ex scordii manipulo, florum chamomillæ vulgaris, summitatum millefolii ana pugillis quatuor, seminis fœniculi uncia dimidia, exhibui liquorem anodynum cum elixirio stomachali. Deinde ad potum ordinarium commendavi decoctum rasuræ cornu cervi cum radice scorzoneræ, cum quo quandoque propinatus hic pulvis: Recipe pulveris Marchion. drachma, lapidum cancrorum, nitri depurati ana drachma dimidia, pulveris castorei grana X M. F. Pulvis D. S. Pulver auf etliche mahl. Postea sal absynthii cum succo citri oblatum. Exterius vero cata-

cataplasma, quod habebat florum sambuci, chamomillæ vulgaris, Romanæ, salviæ, hormini, anethi singulorum pugillos sex, herbæ menthæ crispæ manipulum, nucis moschatæ, caryophyllorum, cardamomi, seminis fœniculi ana unciam semis, redactis omnibus cum fermento panis, spiritu vini & aceto rosaceo in formam cataplasmatis, calide regioni ventriculi appositi. Quo per universum corpus sudor obortus & anxietas cum vomitu cessavit, ac mitiori quoque sensim facto febris impetu, tandem electuario ex cortice chinæ, floribus chamomillæ & sirupo acetositatis citri, morbus feliciter persanatus.

OBSERVATIO. IV.

Tertiana continua in sene funesta.

Senex generosus, septuagesimum & quartum ætatis annum agens, sanus alias adhuc & vegetus, intermiserat consuetam vere sanguinis missionem, & post impensam totius corporis refrigerationem, atroci primum abdominis dolore infestabatur, cum extremorum frigore & tremore, ad viginti fere horas persistente. Succedebat postea æstus, cum sensuum perturbatione, pulsu vehementi, delirio viriumque prostratione. Tandem quidem superveniente leni madore, hæc inducias dabant, sed elapsis aliquot horis levis denuo eveniebat partium extremarum refrigeratio, iisdem quam antea symptomatibus stipata, ut non amplius obscurum esset, laborare ægrum febre, tum temporis epidemica, tertiana continua. Accitus hinc Medicus, cui solennis, statim etiam in principio intermittentium, electuarii, cujus basis cortex chinæ, usus, & idem hoc suum remedium suadet, sed absumta licet successive dimidia hujus libra, plus tamen increvere, quam remisere symptomata, subsequuta enormis virium prostratio, continens capitis dolor, sitis, summa præcordiorum anxietas somnique defectus, pulsu semper magno, pleno, citato, interdum plane intermittente. Nono morbi die advocabar ego, ægrumque offendebam imbecillimum, graviter de sinistro electuarii, biduo jam omissi, effectu conquerentem, ideoque san-

ſanguinis miſſionem, quæ in principio, meo & aliorum Medicorum iudicio, ſummopere fuiſſet neceſſaria, inſtituere nolui, & nil niſi analeptica & temperantia, cum leniter diaphoreticis ſuaſi. Aderat quidem quotidie ſymptomatum ad ſex vel ſeptem horas remiſſio, ſed totalis virium proſtratio peſſima ominabatur, ideoque capitalem fore morbum prædixi, ægro etiam elapſis aliquot diebus, ipſo ſub paroxyſmo, obeunte.

Epicriſis.

Quamvis ſpecifica antifebrilia, quorum potiſſimum cortex chinæ, nec non reliqua quæ mera adſtrictione agunt, martialia ſcilicet, cortex fraxini & *Hartmanno* familiaria aluminoſa, in moderandis, vel plane ſedandis febrilibus motibus, non contemnenda prudenter uſurpata polleant efficacia; nihilominus tamen ego nunquam non graviſſimam inde notavi noxam, in corporibus plethoricis, ſpaſticis obnoxiis vehementioribus ſtricturis, hypochondriacis & hyſtericis, & ubi nondum humorum acrimonia emendata, nec æſtus mitigatus. Tanto vero magis cum cautione danda ſunt ſenibus, quanto major in his utplurimum humorum ſpiſſitudo & craſſities, alvi obſtipatio, immo haud raro ſanguinis redundantia.

OBSERVATIO. V.

Tertiana cito & tuto ſanata.

Añus currebat MDCCXIX, quum Charlotteburgi, (quod amœnum prope Berolinum ſeceſſui regio dicatũ oppidũ, ſed ob paladum & ſtagnorum circumiacentium copiam, febrium, quotannis ibi graſſantium proventu, infeſtum,) plures ex aulicorum miniſtrorum numero, propter ciborum ingluviem, veſpertinum improvide admiſſum frigus & aërem noxiis effluviis refertum, tertianæ implicarentur, conſuetis ſymptomatibus ſtipatæ. Ex his plures qui mea utebantur medicatione hac ratione ad ſanitatem reduxi. Superato ſcilicet tertio paroxyſmo, intermittente die potionem emetico-laxantem

por-

porrexi, ex manna & tartaro emetico, in aqua veronicæ, vel florum acaciæ solutis, qua ingens vitiosorum humorum colluvies per inferiora & superiora exturbata. Hoc facto, tribus, vel quatuor, ante subsequentis paroxysmi accessionem, horis, ad lenem provocandum sudorem, exhibui potionem ex tribus aquæ cardui benedicti unciis & dimidia uncia aquæ theriacalis, cum drachma salis tartari & triginta spiritus vitrioli guttis. Tum extra paroxysmum cort. chinæ & flores chamomillæ vulgaris, vel in forma electuarii, vel potionis, binis quibusvis horis, præbui, quibus per aliquot dies usurpato, febris discessit, injuncta postmodum, ad arcendam novæ materiæ febrilis generationem, parciori victus ratione, cum elixirii nostri stomachici usu.

Epicrisis.

Multiplici edoctus sum experientia, specifica intermittentium præsidia, horumq; princeps, corticem Peruvianum, felici cum successu dari, vel statim in principio febris, perpurgatis prius probe primis viis, vel declinante post aliquot paroxysmos jam sua sponte ipsa febre, neque tam facile nocere, ac si natura per decem, vel plures paroxysmos imbecilliori reddita, demum usurpatur. Tum enim magis noxa timenda & majori opus est prudentia, eo quod per crebriores paroxysmos, motu tam intestino, quam tonico auctiori, tota sanguinis & humorum massa in excrementitias sordes fatiscit, quæ nisi prius sufficienter expurgatæ fuerint, per adstrictivam specificorum facultatem intus retentæ, pejoris notæ recidivas, vel novos alios morbos, ingignunt.

OBSERVATIO. VI.

Ex præcalida, diuturna, insueta plane aeris tempestatumque constitutione, elapso & qui jam labitur MDCCXXVII. anno, plures febrium species universam fere Germaniam infestarunt & laborantes nimio, fere continuo æstu, virium prostratione, anxietate, capitis dolore & nonnunquam plane delirio, mirifice afflixerunt, ita quidem, ut frequentissimæ *Tertianæ epidemica.*

illis essent tertianæ continuæ, symptomatibus non penitus intermittentib⁹, sed tantum remittentibus, donec lapsu temporis, successive vel in quotidianas, vel tertianas legitimas, vel etiam quartanas, transirent. In harum persanatione ego quidem felici cum successu hac usus sum methodo. Sub febre, tribus singulis horis, duo circiter cochlearia præbui potionis ex aquæ florum sambuci, tiliæ, cerasorum nigrorum ana unciis duabus, pulveris præcipitantis & bezoardici ana drachma una, succi citri & julepi rosarū ana uncia dimidia. Remissionis tempore oblatum laxans ex mañæ uncia cum dimidia, vel duab⁹, nitri puri & salis polychresti ana granis XV. in jure carnis vel aqua destillata solutis. Fœminis autem spasmodicis affectibus obnoxiis, clysteres injicere jussi, leniter discutientes & demulcentes. Perpurgata his prima regione, ad electuarii usū accessi, hac tamen cum differentia, ut ad temperandum æstum nitrū adjicerem. Fracta hinc postero mox die febris atrocia, ut per aliquot adhuc dies hujus remedii usui insisterent & alvū clysteribus apertam servarent; febre autem penitus evanescente, exactum in vita & victu tenerent moderamen & subinde pilulas nostras balsamicas confortantes deglutirent, injunxi. Et sic brevi tempore, divino auxilio, ægri convaluerunt, quum alii, iisdē febribus laborantes, adhibitis variis remediis, venæsectione, emeticis, salib⁹, amaris & essentiis alexipharmacis, diu fuerint afflicti, viribus adeo consumtis, ut longo tempore omnique arte easdem vix potuerint recuperare.

Epicrisis.

Febres quæ accedentes gravibus stipantur symptomatibus, intenso æstu, siti, virium & appetitus dejectione, nisi sint acutæ, sed notabiles servent remissiones, melius in principio specifica febris præsidia ipsumq; chinæ corticem ferunt, ac illæ ex tertianis & quartanis, quæ lenius invadunt & lentius procedunt. In illis quippe expedit utique effrenes solidorum & fluidorum motus, roborantibus & antispasmodicis moderari, vel plane sedare; in his vero languescente jam

naturæ

naturæ motu & ad removendam in viſcerum infarctu & glandularum obſtructione repoſitam morbi cauſam non ſufficiente, idem perficere oppido nocivum. Ego certe multis confirmatum habeo exemplis, longe melius antifebrilia propinari in tertianis legitimis, cholerica & juvenilia corpora graviorum ſymptomatum inſultu infeſtantibus, quam ubi ſegniora & phlegmaticæ conſtitutionis nothis implicantur. Nec infrequens in illis fuit obſervatum, poſt Americani corticis uſum, alvum fluxiſſe, ſudorem largius manaſſe, pulſum intermiſſionis tempore cum virium incremento increbuiſſe, quin ipſum ſalivalem laticem ſtillaſſe.

OBSERVATIO. VII.

Prehendebatur verno tempore tertiana epidemica, vir quidam quadragenarius, laxioris habitus, qui militiæ deditus, tam propter effuſum per crebriora vulnera ſanguinem, quam abuſum vinorum Italicorum, corpus infirmum atque cauſarium reddiderat. Advocabatur Medicus, febremque ardentem & malignam, propter intenſum ardorem & ſitim, fore judicans, porrigebat alexipharmacum, ex ſpiritu cornu cervi & tinctura bezoardica. Sed increſcebat inde ardor cum ſiti & accedebat delirium plane, ut æger nudum etiam corpus in paroxyſmo frigido ſubjiceret aëri, gelidamque largiter ingurgitaret aquam. Concedebat tamen febris in tertianæ intermittentis typum æſtusque remittebat, debilitas autem inſignis, magna ad ſudorem proclivitas & mira paroxyſmorum anomalia ſuccedebat. Diſcedebat tandem penitus febris tertiana, ſed ſudor cum tuſſi affligebat perpetua & quotidie febrilis quædam, licet ſine horrore & adeo notabili calore, præſto erat comotio, ac præterea infra cordis ſcrobiculum, in media cartilagine enſiformi, tumor quidam prædurus eminebat. Conflictabatur cum hiſce pathematibus per binos fere menſes æger, ac interea a multis Medicis exquirebat conſilia, quorum quisque de affectu & medicatione peculiarem promebat ſententiam, uno febrem eſſe hecticam, altero ter-

Ex tertiana apoſtema muſculorum abdominis.

tianam duplicem, tertio hydropem, quarto glandularum omenti tumorem, affirmante. Errabant autem omnes. Increscebat enim subinde tumor & exquisitus pungitivus cum ardore dolor jungebatur, & apostema potius intra musculos, non cavum abdominis, latitare conjiciebam. Rejectis igitur discutientibus externis emplastris, solum diachylon simplex fuit admotum & super hoc positum cataplasma emolliens. Sic elapso triduo, attolli & mollescere cœpit tumor purisque subtus undulatio locum incisionis monstravit, qua quinto die facta, pus fœtidissimum, ad tres minimum mensuras, pauco cruore intermixto, effluxit sensim. Inde mitior illico factus calor, somnus quietus redditus, & abscessu injectis balsamicis sensim ad consolidationem perducto, pristinam demum æger recepit sanitatem.

Epicrisis.

Sanguineum corpus apostemati concipiendo quam maxime est opportunum, ob succos in laxa fibrarum textura ex facili subsistentes. In hoc quidem, potus ille frigidus, sub paroxysmo copiose ingestus, cum improvida abdominis refrigeratione sub fervido calore, sanguinem & succos in musculis abdominis consistere fecerunt. Horum exstasi enatum apostema, factus tumor & materia contenta computruit, quæ sanguini præterlabenti remixta, continuum lentum calorem cum languore induxit, & aperto apostemate, tam fœtidum exspiravit odorem.

OBSERVATIO. VIII.

Tertiana cum ictero & tussi exrata

Æstate qua varii generis febres circumibant, vir quadragenarius, post gravem iram, præcordiorum summas anxietates, cum vomendi conatu, incurrebat. Excipiebat hæc posteris diebus icteritius color, in oculi albo quam maxime conspicuus, nec non ferina tussis, noctu potissimum affligens somnumque interturbans. Nihilominus, postulante sic quo fungebatur munere, iter suscipiebat, sub quo vero ob auram frigidiusculam & delicta quæ committebat diætetica, fe-

brem

brem nanciſcebatur tertianam. Stipabatur hæc ſolitis pathematibus, major tamen in paroxyſmo erat anxietas & inquietudo, urina ſaturate tincta, ſine ſedimento, æſtus productior, per viginti fere horas perſiſtens, & tuſſis quoque, noctu præſertim & ſub frigore, vehementior. Conſulebatur Medicus, qui propinabat emeticum, ex tribus tartari emetici granis, quo ſexies pituitoſus tantum bile leviter remixtus humor ejectus. Hoc facto dabatur electuarium ex radicibus alexipharmacis, pimpinella, gentiana, angelica, addita theriaca veteri & ſirupo acetoſitatis citri. Hinc vero mirum exaſperabatur febris fereque reddebatur continua, ſomnus cum appetentia intercidebat & continuus ſine frigore perſiſtebat æſtus, ſub quo Medicus ad ſitim extinguendam Martisburgenſem ſuadebat cerevisiam. Advocabar ego & cauſam febris cum ſymptomatibus curatius expendens, rejectis, quæ a Medico præſcripta fuerant cunctis, contrariam plane medendi ingrediebar viam. Pro potu quippe ſuadebam decoctum avenaceum, idque etiam cum ſeminibus quatuor frigidis & papaveris albi in emulſionis formam redigere, & adjecta convenienti nitri portione, pro lubitu liberaliter ingerere præcipiebam. Pulverem dein abſorbentem nitroſum, ex antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum, nitro & tartaro vitriolato, bis vel ter quotidie, in & extra paroxyſmum ſumendum, commendabam. Bis etiam quotidie liquor noſter anodynus mineralis ad guttas XX. in ſuperiori decocto offerebatur. Redditis per hæc mitioribus cunctis, elapſis quinque diebus, electuarium antifebrile ex rob. ſambuci unciis duabus, corticis chinæ drachmis ſex, ſirupi acetoſitatis citri unciis duabus, ulveris florum chamomillæ drachmis duabus, antimonii diaphoretici, extracti centaurii minoris, nitri, ſingulorum drachma, quovis bihorio ad drachmas duas, per quatriduum exhibitum. Quo ex toto ceſſavit febris, cum omni æſtu ac ſiti, ferina tuſſis conquievit, urina, ſecus ac per totum morbi decurſum, ex bruno

rubicundo colore flavescens sedimentum dimisit, appetitus cum viribus rediit & flavus in facie & corporis superficie color successive disparuit. Demum vero, ne ex ciborum ingluvie recidiva gigneretur, crebriorem pilularum balsamicarum & salis digestivi ex arcano duplicato, sale digestivo & sale tartari usum, cum abstinentia, serio injunxi, & sic æger, vitata simul omni refrigeratione corporis, animique commótione, quæ facile recidivam creare possunt, maxime si negligitur primarum viarum evacuatio, quæ demum septimo a febre die molienda, ad perfectam rediit sanitatem.

Epicrisis.

I. Hoc in ægro omnia primum in motu spastico excessivo fuerunt constituta, acris etiam subtilis materia potius in vitio fuit, quam crassioris & rudioris humoris moles, testantibus id origine febris ab ira, symptomatibus, ut tussi ferina, & icteritia, ex spasmo ductuum biliariorum. Perperam igitur a Medico datum emeticum & electuarium calefaciens, quibus motus spastici cum intestino aucti & pathemata exacerbata. Ex usu potius fuissent motus complacantia & acrimoniam diluentia ac temperantia, cum iis quæ per cutis poros subtiles sordes eliminant. Quod demum cum successu decocto diluente & humectante, pulveribus absorbentibus nitrosis & temperante diaphoretico electuario, a nobis confectum.

II. Magna omnino est cognatio inter subitaneam ex spasmo icteritiam, tussim ferinam convulsivam & inter motum febrilem intermittentem, qui nostra sententia in spastica quadam universali vasorum & nervosarum partium systematis strictura consistit. Hinc etiam factum, ut iisdem remediis, terna hæc mala & symptomata omnia simul & semel funditus fuerint sublata.

Tertiana curata & in

OBSERVATIO. IX.

Miles quidam robustus, postquam in cœna ad satietatem usque ingessisset, & noctu aëre nebuloso excubias egisset,

gisset, præcedente horrore, nausea & conatu ad vomitum corripitur, subsequente æstu & anxietate. Redeunt hæc pathemata tertio die acerbiora, ideoq; ad Chirurgum properat, qui die vacuo primum dat emeticum, septem ante paroxysmum horis, quo strenue pituitam cum bile evomuit. Febrili die, tribus ante paroxysmum horis, idem morbi artifex piperis albi grana XV. stercoris muris grana X. & lapidum cancrorum drachmam dimidiam in aliquot cochlearibus spiritus vini porrigit, & jubet, ut desuper biberetur cerevisia probe calefacta. Miles lecto inclusus sudat inde fortiter, paroxysmus fugatur, & repetito aliquoties hoc remedio, cura feliciter absolvitur. Accidit vero haud ita multo post, ut juvenis cholericus, in iram pronus & liberaliter vini potui indulgens, tertianæ implicaretur. In consilium vocatur idem Chirurgus & idem remedium exhibet, sed tam sinistro effectu, ut continua inde fere fieret febris, æstus augeretur, æger deliraret & de exquisito ardoris, quasi carbonis igniti, sensu, in scrobiculo cordis, conquereretur. Parata igitur emulsio ex aqua florum sambuci, tiliæ, papaveris rhœados, seminibus quatuor frigidis & papaveris albi, quæ tam sola, quam cum pulveribus absorbentibus & diaphoreticis, nitrosis, sumta, ac demum adjunctus usus electuarii jam descripti, quem excepit liberalis alvi fluxus, tam salubri eventu, ut febris discederet, symptomata quiescerent & æger sanitatem reciperet.

continuam conversa uno remedio

Epicrisis.

Luculentum hoc exemplum, non omnia omnibus prodesse. Nam si tertiana in corpus robustum, minus agile ac sensibile incidit, idque ob saburram in ventriculo & transpirationem impeditam; emetica quidem, & postea calidiora ante paroxysmum, eximiæ sunt utilitatis. Sed ubi corpus activum & motus magis, quam qualitas & quantitas humorum, peccat, contraria plane medendi methodus & sedantia adhibenda medicamenta. Et in ejusmodi quidem cholericæ indolis ad iram pronis subjectis, singularis plane est ex chinchina para-

paratorum effectus, eo quod summa cum euphoria crebras & biliosas alvi dejectiones proritare solent.

OBSERVATIO. X.

Ex tertiana ventriculi inflatio.

Sexagenarius robustus & plenus, sanguineo-phlegmaticus, calculi renalis doloribus ab aliquot annis subinde obnoxius, flatibus præterea & ructibus divexatus, nanciscebatur anno abhinc tertianam tum epidemiam. Post tertium paroxysmum, molestiarum pertæsus a Medico ut febrem abigeret poscit. Paret hic, & electuario, ex rob juniperi, cortice chinæ & sirupo acetositatis citri, post sex dies, febrem ex voto, uti videbatur, profligat. Sed sequitur postea inflatio ventriculi, cum ructibus & borborygmis ventris, præsertim post pastum & alimenta gravis materiæ. His jactatus æger meo ex consilio usus est mane pilulis balsamicis & vesperi pulvere salino aperitivo, ex arcano duplicato, sale Sedlicensi & cancrorum lapidibus, per sex dies, & postea ante prandium essentia carminativa Wedelii, cum æquali parte spiritus nitri dulcis remixta, felici cum successu. Quum vero elapsis vix quatuordecim diebus medicamenta rejiceret, eadem a flatibus & ructibus expertus est incommoda, eaque propter ad priora medicamina confugit, succedente ex voto effectu.

Epicrisis.

Quando tertiana corpus impurum, succis repletum & chronicis passionibus jam affectum prehendit, in medicinam cedit, motu intestino & progressivo auctiori obstructiones reserando, viscidos humores attenuando & sordes subtiles difflando. Quando vero cito nimis specificis compescitur, noxia materia remanens & deterior reddita, in disposito jam corpore, flatulentias creat malumque exacerbat. Et licet opposita his pathematibus præsidia leniter educendo vitiosam materiam ac tonum ventriculi & intestinorum roborando, egregie profuerint; expertus tamen scribo: non facile ejusmodi pathemata cessare, nisi aquæ minerales, præsertim Carolinæ

rolinæ thermæ, in auxilium vocentur, ac vere, vel æstate, debito cum regimine usurpentur.

OBSERVATIO XI.

Superiori vere, quo tertianæ erant admodum frequentes, vocabar ad septuagenarium vegetum adhuc & strictioris corporis habitus, qui eodem decumbebat morbo, & adhibitis licet pulveribus digestivis salinis, elixiriis amariis, pilulis etiam polychrestis, decimumquartum jam paroxysmum erat passus. Percontatus de omnibus, vires quidem prostratas, stomachum mire languentem & fastidientem & urinam sine sedimento esse, comperio, habitum tamen corporis expendens & pulsum in paroxysmo plenum adhuc & fortem offendens, electuarium offerre non dubito. Sumtum illud bihorio quovis ad drachmas duas, bibendo postea aliquot cochlearia vini, auspicato cum effectu, ita, ut subsequens illico paroxysmus mitior longe esset, nec nausea, nec capitis dolore, neque anxietate, ut antea, stiparetur, secundus vero penitus emaneret, urina crassa mingeretur, vires redirent & æger optime convaleret. Ne autem recidiva accideret, ut eodem electuario, parcius tamen, adhuc uteretur, elapsis septem diebus, bis pilulas balsamicas cum sale aperitivo deglutiret, ingluviem ciborum & seria negotia vitaret, temperate calidum potum assumeret & corpus ab omni refrigeratione solicite defenderet, serio præcepi. *Tertiana in sene curata.*

Epicrisis.

Chinæ cortex non tam nocens ut vulgo creditur, sed ipsis etiam senibus cum fructu datur. Neque etiam sine exceptione illa practica regula: quod nunquam sit offerendus, antequam urina compareat cocta. Ego enim multiplici compertum habeo experientia, nunquam ipsum nocuisse, si primæ viæ prius probe expurgatæ, si corpus non impuris succis scatet, viscera sanguinea integra, & nullus inflammationis internæ metus. Multo magis innocens hujus corticis & salutaris effectus, in ægro activæ indolis, fibrosi & amplio-

ribus vasis instructi habitus. Longe præsentiorem etiam expertus sum ipsius efficaciam in corpore quodammodo jam per febrem debilitato fibrarumque tono remissiori, ac si vires adhuc vegetæ & motuum vigor, nisi forsan exspectationem interdicant circumstantiæ.

OBSERVATIO. XII.

Tertianæ cito curatæ in Carolinis.

Rari sunt in thermis Carolinis diu febricitantes. Simulac enim febris impetit, intercalari die largiter ingerunt aquas thermales, quæ primas vias efficaciter deplent, sudorem etiam & urinam liberaliter eliciunt. Si post quintum paroxysmum febris non discedit, corticem Peruvianum die vacuo adhibent, vel in electuarii forma, vel decocto, hunc in modum: recipe corticis chinæ unciam, radicis gentianæ rubræ unciam semis, herbæ cardui benedicti manipulum, centaurii minoris tantundem, vini Gallici mensuram; coque leni calore, cola & adde sirupi menthæ unciam, M. de quo tribus quibusvis horis extra paroxysmum duas uncias bibunt, sorbillando mane in lecto infusum theiforme & sudorem eliciendo. Sic feliciter utplurimum ex toto febrem percurant. Mihi ansam hoc dedit, ut eadem methodo subinde uterer, & surrogata Carolinis Sedlicensi aqua, purgationem ventris molirer, & post eam decoctum illud præberem, auspicato pariter successu in tertiana & quartana, præsertim æstiva ac vernali.

Epicrisis.

Compendiosa & facilis est hæc intermittentes curandi methodus, solennis non modo in Carolinis, sed & iis locis, ubi acidulæ purgantes saliunt. Nec male medentes eidem viæ insistunt & primas vias crudis & biliosis sordibus obsessas salibus deplent. Salia enim reliqua ex regno vegetabili purgantia securitate & promta efficacia longe superant. Tanto vero magis proficua sunt, quando in sufficienti quantitate humidi soluta assumuntur. Hinc si copia non est aquæ ejusmodi medicatæ, ego ad imitationem ipsius aquam paro laxantem, adjiciens uni aquæ mensuræ olei

tartari

tartari per deliquium unciam dimidiam & in lagena angusti orificii instillans eo usque spiritum vitrioli, donec nulla amplius eveniat ebullitio. Vel dissolvo in mensura aquæ unciam senis salis polychresti, ex sulphure & nitro calcinatis confecto. Usurpato aliquoties liquore hoc salino, descendo tandem perquam secure ad specifica roborantia, quæ inter primas tenent, cortex chinæ, cascarillæ, tamarisci & omnia amara & ex marte rite parata.

OBSERVATIO. XIII.

Tertiana in puero per chinæ corticem funesta.

Puer facie florens, indole vividus, complexione sanguineus, a biennio aliquoties hæmorrhoidarius, cum abdomine tumido, ceterum valens, post æquinoctium autumnale, tertianam, quo ex diætetico errore nescio, incurrit, eademque ob paroxysmi vehementiam, stomachum penitus languentem somnumque turbatum, graviter decubuit, urina simul clara & sine sedimento comparente. Excepit hanc Medicus aperientibus, crudos succos corrigentibus tutissimisque febrifugis. Sed quum decem paroxysmos passus esset æger, parentes percarum natum vitæ discrimen subire metuentes, inconsulto Medico ab Empirico quodam potius quam Medico opem quæsiverunt, qui electuarium, cujus basis tormentillæ radix, promte porrexit, ac ut tribus singulis horis, intercalari die, dosis castaneæ magnitudine deglutiretur, præcepit. Mitior inde facta febris, sed continuato aliquandiu adhuc pharmaco, paroxysmi tempore, tremor ac frigus totum concussit corpus, cum collisione dentium & labiorum, sequuta mox convulsio epileptica universalis, per viginti horas, frustra datis omnibus antepilepticis, persistens, ægro sub ipsa extincto.

Epicrisis.

Ego quidem permultis confirmatum habeo exemplis, hæmorrhoides in infantibus ac pueris jam prodeuntes, accedentibus pubertatis, vel juventutis annis, raro alium quam sinistrum ac utplurimum funestum sortiri eventum. Ipsum hoc enim ataxiam motus circulatorii in visceribus abdominis

nis prodit, ex qua facile labem & vitium contrahere possunt. Neque ea propter dubium est, quin hoc in puero, infimi ventris viscera, hepar, lien, vel pancreas, fuerint farcta & obstructa. Motus autem febriles præsidio potius fuissent, inprimis quum intermittentes per annum sæpe infantes detineant, modo medicatio rite instituatur, nec tamen adeo sint detrimento, ut potius corpus firment & longævum efficiant. Perperam igitur adstringentibus salutares hi motus sedati & causa febris altius visceribus impacta, spasmi quoque tam ex hæreditate a matre hysterica, quam ex ipsa febre jam præsentes, & ex alvi strictura ac limpida urina cognoscendi satis, ita adaucti, ut in convulsivos plane degenerarint funestos. Memoratu etiam dignum videtur, quod hic puer multos annos insolita voracitate laboravit.

Has practico-clinicas de tertiana observationes adduxisse sufficiat, plures passim reliquis meis scriptis inserui, & quidem uberius enarratas ac evolutas, *Medicinæ consultatoriæ*, ex qua hanc in rem conferri poterunt ea, quæ *Tom. II. Dec. I. cas. IV. pag.* 32. *seqq.* de gravibus & variis symptomatibus ex male curata intermittente, *Dec. II. cas. VI. pag.* 86. *seqq.* de febre lenta ex male curata tertiana; *Dec. IV. cas. V. pag.* 180. *seqq.* de spasmo hypochondriaco ex male curata tertiana; *Tom. III. Dec. II. cas. XI. pag.* 106. *seqq.* de febre tertiana male curata, sæpius recidiva inque erysipelas cum molestis symptomatibus transeunte; *Tom. IV. Dec. III. cas. IV. pag.* 167. de febre biliosa intermittente; *Tom. V. Dec. IV. cas. I. pag.* 243. de multis atrocibus malis post febrem suppressam & puerperium feminam infestantibus, nec non *Tom. VI. Dec. I. cas. VI. pag.* 35. de tertiana duplici cum purpura in gravida, attuli.

CAP. II.
DE
FEBRE QVARTANA.

§. I.

TErtianam, & gravitate, & contumacia, ex intermittentibus longe adhuc ſuperat ea, quæ quarto quovis die, intercalaribus integris binis, corripit, eamque ob cauſam vocatur quartana. *Quartana quid?*

§. II.

Scilicet, poſt meridiem utplurimum, hora quarta, aut quinta, quandoque etiam citius, quandoque ſerius, cum notabili corporis languore, pandiculatione capitisque, dorſi, lumborum ac tibiarum contuſivo dolore, accedit. Pedes hinc cum manibus refrigeſcunt, corpus univerſum palleſcit, facies & ungues liveſcunt, ſupervenit horror & rigor, huic febri familiaris, lingua & labia tremunt, ſpiritus difficulter trahitur, præcordia anguntur, corpus inquietudine jactatur & pulſus arteriarum contractus ac durus, quandoque etiam inæqualis plane percipiuntur. Durant hæc omnia per duas plerumque, aut tres horas, ac interea alvus in plurimis ſtringitur, in nonnullis ad deſidendum & meiendum ſtimulus, in quibusdam, potiſſimum ſenibus, conatus ad vomendum, vomitus & alvi ſeceſſus. Multis etiam, inprimis ætate gravioribus, caput mirum turbatur & mens ſibi non conſtat, ut aliena multa loquantur. Succedit lento poſtea greſſu calor, non adeo urens, ſed ariditate quam maxime moleſtus, evaneſcit rigor, arteriarum ictus ad æqualitatem redeunt, celerioresque ac majores micant, capitis tamen obtuſus dolor perſtat, cum vertiginoſa affectione, & cutis demum pauca ſaltim humiditate perſunditur, donec elapſis quatuor vel ſex horis, & æſtus, & pathemata hæc, diſcedant. Ceſſante ſic febris impetu, duobus qui vacui ſequuntur dies, æger quidem ſemper fere lectum relin- *Paroxyſmi hiſtoria.*

quit, reſtitat tamen ſenſus quidam doloris in artubus ac pedibus, ipſa oſſa quaſi tundens atque profundo pondere obterens, oſteocopus græco nomine dictus, caput quoque in quamplurimis grave eſt & animum faſtidium tenet, urina quæ in paroxyſmo tenuis reddita & aquoſa, nunc craſſa & cum ſedimento ſecedente.

§. III.

Quartanæ cauſa proxima. Hæc quæ ſub paroxyſmi impetu ſubinde obveniunt pathemata, uberius utique teſtantur, graviſſime nervoſarum partium ſyſtema in univerſo corpore pati & ſpaſticis conſtrictionibus agitari. Eamque ob cauſam immediata & proxima hujus febris cauſa conſtituenda omnino in univerſali & vehementi ſpaſtica nervoſarum partium ſtrictura, quæ ex ſpinali medulla potiſſimum procedens, non modo tunicas vaſorum, ſed & totum nervorum ac fibrarum ſyſtema, præter naturam afficit, ut motus ſolidorum & fluidorum inde graviter turbentur.

§. IV.

Materialis. Materialem vero cauſam, quæ nervoſas partes in tam exorbitantes motus abripit, Veteres quidem humorem melancholicum extra vaſa putreſcentem eſſe voluerunt. Sed ſicuti in omni febre, ſic etiam in quartana, ſubeſt materia activæ indolis & cauſtica acrimonia imbuta, internas ſenſu exquiſito pollentes partes ad ſpaſticas criſpaturas ſolicitans. Quia tamen ex pancreate ei nupta eſt materia, quæ ad acidoviſcidam indolem accedit, diuturniores dat inducias, nec tam cito colligitur, nec ad membranas ſpinalis medullæ ex prima regionea tam cito appellitur. Quando vero ſufficienti quantitate eſt collecta in primarum viarum latibulo, maſſam ſanguinis ſucceſſive ſubiit, & certo interpoſito tempore, ad ſpinæ dorſi membranas delata, febriles eodem modo ſuſcitat motus, ac præcedenti capite de tertiana enumeravimus.

§. V.

Antecedens. Iam ſi porro hujus materiæ febrilis natales rimamur, hæ uti-

utique primario arcessendæ ex tardo admodum sanguinis per viscera abdominis depuratoria & secretoria, hepar præsertim, lienem & pancreas, progressu, horumque tandem succedente infarctu & obstructione. Hoc enim facto, humores fermentales, gastrici, lymphatici, salivales, a temperata, subtili, spirituosa indole desciscunt ac fixam & acidam induunt, ut ad intimam ciborum dissolutionem & chyli extractionem minus sint idonei, sed cruditatum acidarum & viscidarum ingens fiat proventus. Quibus ipsa mora pejorem indolem contrahentibus & ab accidentibus aliis externis caussis acrimoniam induentibus, ipsa demum excluditur febris.

§. VI.

Impeditus humorum per viscera progressus.

Videlicet languidiorem sanguinis per abdominis vasa cursum in caussa esse, ex eo patet, quod huic febri quam maxime opportuna sint corpora consistentis & provectioris ætatis, melancholici temperamenti, & quæ vita sedentaria nimis, intermissa sanguinis missione, victu duro & insalubri, nimioq; acidorum & spirituosorum usu, vel etiam solennium criticarum sanguinis evacuationum suppressione, nec non animi affectuum intemperantia, succorum incurrerunt & abundantiam, & spissitudinem ac impuritatem. Causticam vero simul etiam subesse materiæ indolem nemo negabit, qui novit, quartanam post exclusas sub æstate fervente acres sordes plerumque autumno prodire, per scabiem quandoque & purpuram solvi, iisdemque repulsis impetere, variolis erumpentibus discedere, ex tertiana gigni, in tertianam quoque transire, & eodem modo ac tertianam in locis paludosis, aëre acrium recrementorum copia referto, frequentem admodum esse ac epidemiam.

Et acris muetria.

§. VII.

Quartana simplex est vel duplex.

Sic quidem generata febris quartana varium subinde exhibet genium. Quandoque scilicet simplex est, quandoque duplex. Simplex, ea, ut jam delineavimus, incedit facie.

Duplex

plex vero tum dicitur, quando intra quatriduum bini succedentes accedunt paroxysmi, ita quidem, ut uterq; peculiarem suum servet typum & singulare accessionis tempus, alternatim semper præcedenti insultui respondens, tertio duntaxat die a febre penitus vacuo. Id quod sæpius evenit, quando simplex quartana perversa medicatione excipitur, aut in vitæ, vel victus regimine, committitur error.

§. IIX.

Legitima vel notha. Legitima dein observatur esse, vel notha. Illa exactius, quam ullum aliud febrium genus recursus terminum servat, tempore scilicet pomeridiano. In hac contra certum non est reditus tempus, plerumque tamen ante meridiem, æstus quoque impensior ipsoque frigore gravior, urget.

§. IX.

Continua Nonnunquam porro quarto quidem quovis die, præviis utplurimum pandiculationibus & horripilatione, repetit, statum tamen terminum non adeo exquisite servat, nec deservescente impetu penitus intermittit, sed diebus in simplici intercalaribus, mitius tantum, quam febrili, affligit, calor naturali intensior adhuc adest, pulsus magis auctus, appetitus languet, vires prostratæ sunt, os siccum, caput temulentum, somnus inquietus & urina rubicunda, crassior, cum sedimento roseo mingitur, eamq; ob causam a Medicis quartana appellatur continua.

§. X.

Epidemia Utplurimum populares habet circuitus & epidemia est, tum maxime, quando æstas præcessit præter consuetudinem calida & sicca, eaque propter acria & multa biliosa recrementa in corpore genita. Id quod anno cIↄIↄCXVI, *Sennertus de febb. lib. II. cap.* 10 nec non anno cIↄIↄCLII, *Bartholinus cent. I. hist. anat.* 95. contigisse, memorant, & nosmetipsi de annis cIↄIↄCLXXXIV. cIↄIↄCCXIX. XXVI. & XXVIII. multiplici experientia edocti testamur. Et quia ob æstum nimium potus frigidus sæpe acescens ingeritur, & noctu frigus accedit, perspiratio sordium acrium impeditur & humores cum sanguine spissi evadunt.

§. XI.

§. XI.

Nonnullas regiones & tractus endemia lue infestat. *Endemia.* Nimirum in Westphalia, Pomerania locisque quæ ad boream vergunt, & incolas alunt, victu duriori, crassiori & crudiori utentes, nullus fere elabitur autumnus, quo non multi quartana prehendantur ac diu admodum eadem detineantur. Idem evenit in locis paludosis, stagnorum & lacuum pravis exhalationibus infestis, in quibus vere tertianæ, autumno quartanæ, largo proventu pullulare & crebro recrudescere solent.

§. XII.

Varium etiam quartanæ exhibere solent genium, pro *Variat in plethoricis & hypochondriacis.* diversitate corporum, quæ corripiunt. Nimirum si incidunt in corpus, quod ob vitam sedentariam victumque crassum & durum, copiosum & crassum sanguinem in venis alit, vel hypochondria male constituta habet, aut diuturnior animi mœror præcessit, graves & contumaces esse suescunt, nec periculo vacant, eaque propter in ægrotante exquisitum victus ac vivendi moderamen, in medente autem magnum in exhibendis remediis poscunt judicium. Ubi cacochymica dispositio *cacochymicis.* & purpuræ forsan materia simul subest, pathematibus longe acerbioribus incedunt, major virium est prostratio, vigilia, mentis emotio, præcordiorum anxietas ac purpura demum erumpit, qua levi ex causa retrocedente, febriles passiones increscunt graviusque affligunt.

§. XIII.

In subjecto, viribus per senium, valetudinem, pravam *Infirmis senibus.* vitæ rationem, aut animi pathemata exhausto, facile in continuam transit, quæ ex languore virium post paroxysmum, pulsu frequenti, lento calore & appetentia prostrata, cognoscitur, ægrumque in haud leve discrimen adducit. Quan- *juvenibus.* do post intensiorem æstatis fervorem, corpus juvenile & agile invadit, paroxysmus longius perdurat, æstus urens magis in liberalem solvitur sudorem, sitis quoque & stoma-

Infantibus. chi languor impenſius urgent. Infantes & pueri, quia ægre medicamenta ſumunt, nec diæteticis præceptis obtemperant, noctu, removendo ſtragula, corpus refrigerant & præterea habitum corporis laxum, ad ſufflaminandum perſpirationis ſucceſſum, nec non ventriculum ad colligendam cruditatum ſaburram aptum, obtinent, diutius hac cum febre conflictantur, crebriores in recidivas incidunt, aut aliis poſtea morbis patent.

§. XIV.

Secura tamen eſt. Interim quartana hæc febris placida admodum eſt atque ſecura, nec facile ingulare ſolet. Sin ſecus evenit, corpus aut ſenile fuit & viribus jam exhauſtum, aut tenerum nimis epilepticis inſultibus obnoxium, aut ipſa febris, intercurrentibus animi pathematibus, tam ſuſcitata, quam exacerbata fuit, aut etiam, vel medentis, vel ægrotantis accidit delictum, quo in quotidianam, aut longum alium funeſtum morbum fuit transmutata.

§. XV.

Sed contumax. Gravitate tamen & contumacia ſecuriorem hunc decurſum compenſat. Diu enim trahi, ac ſæpius, ceu verum medicorum ſcandalum, omnia eludere ſolet remedia. Evenit hoc maxime in ea, quæ autumno oboritur, & per hiemem perſiſtens, raro admodum prius diſcedit, quam ſolſtitii vernalis tempore, quo poris adapertis ſuccisque ob aëris ſerenitatem tenuioribus factis, ſponte fere evaneſcit. Rebellis etiam maxime eſt, quando in viſceribus, præſertim hepate, liene & pancreate, vitium altius radices egit, vel tota humorum maſſa ſpurca & impura, vel etiam ſyſtema nervorum admodum debile ac ad anomalos ejusmodi motus, & concipiendos, & fovendos, diſpoſitum. Tanto magis, quando æger verocitate materiam febris colligit ſemper & auget.

§. XVI.

Facilis curatu vernalis. Contra ea ſi vernali, vel æſtivo tempore incidit quartana,

tana, facilis & explicata ipsius curatio, quia aeris temperies & tenuitas multum medicationi velificatur. Quæ etiam ex inordinata diæta & cruditatibus in prima regione collectis, integris autem visceribus, aut valde prohibita transpiratione succrescit, ex facili, vel unico sæpe vomitorio, vel diaphoretico, ante accessionem dato, discutitur. Et illa pariter, quæ juvenile & viribus pollens corpus detinet, præsertim si bilis plus, quam humor tenax, acidus peccat, ut potissimum fit in epidemicis æstate grassantibus, nisi ægri vel medentis culpa ingravescat, ex facili medicationem admittit.

ex diætæ vitio.

§. XVII.

Neque etiam quartana anomala, quæ typum non servat, incerto tempore redit, aut ex simplici in duplicem concedit, adeo est pertimescenda, uti quidem vulgo censent. Ipsum hoc enim indicio est, succos vitiosos non tam lentos & visceribus alte impactos, sed ad emotionem adhuc promtos esse, naturam quoque vegetam in amolienda quæ morbum facit materia. Ne dicam, paroxysmos rite decurrentes, multum facere ad dissolvendos viscidos & discutiendos subsistentes humores, adeoque quo crebrius recurrunt, eo citius causa febris eliditur, & natura ministrante, curatio paucis congruis perficitur.

Irregularis etiam.

§. XIIX.

Licet quartana solenniter nullam criticam servet excretionem, fit tamen quandoque, ut erumpentibus pustulis, maculis, ulcusculis & scabie per universum corpus diffusa, nec non prodeunte hæmorrhoidum fluxu, feliciter solvatur. Vidi quoque in infantibus eam cum auspicato successu desiisse in variolas. Et de gravidis compertum habeo, quod quartanam non prius evaserint, quam superato partu, infante vero eadem affecto.

Quandoque excretionibus solvitur.

§. XIX.

Quin præsidio quandoque est hæc febris & adversus alios

Nonnunquam adversus

morbos præsidio est. alios, præsertim chronicos morbos, remedio. Auctus enim ille sub impetu solidorum & fluidorum motus lentos succos circumagendo attenuat, latibulis suis elidit & ad veteres obstructiones, quæ in minimis vasculis, glandulis & nervosis partibus altius consistunt, expediendas & excutiendas multum confert. Hinc prisci jam medicinæ principes, *Hippocrates*, *Asclepiades*, *Galenus & Celsus*, se quartana remedio uti, affirmarunt. Et certe ad expugnanda hypochondriaca pathemata spectata ipsius est virtus, quam etiam in epilepsia & convulsivis motibus mire deprædicat *Hippocrates lib. VI. epid.* Ab asthmate quoque convulsivo, item calculo, podagra, si feliciter decurrit & prudenter a Medico dirigitur, quartanam liberasse historiæ loquuntur. Dumque corpus ab inhærentibus viscerum vitiis liberat, post discessum suum illud mirifice firmat, ut non tam facile morbis pateat, aut pristinis attentetur denuo, uti experientia suffragante ex *Platone* jam habet *Gellius noct. Att. lib. XVII. cap. XII.* Et nos plures novimus, qui post quartanam longævitatem nacti fuere. Quo magis admiranda DEI providentia, quæ ipsis etiam morbis plane incomparabilem & medicinalem virtutem tribuit.

§. XX.

Sed diuturna. Sed ubi longius quam par est extrahitur morbus, succi concipiunt dyscrasiam, & si humores tenues ac biliosi sunt, purpura excluditur, vel partibus spirituosis, roscidis, nutritiis difflatis, lentescunt reliqui, corrumpuntur & longos morbos invehunt. *& perperam excepta morbos facit graves.* Si etiam perversa medicatione excipitur, in graves & capitales degenerat passiones, cujus generis sunt maxime hydrops, anasarca & ascites, cachexia scorbutica, tumores œdematosi, febris lenta & hectica, continua, asthma siccum, icterus, tussis ferina, in senibus affectus comatosi & hemiplexia, in junioribus affectio hypochondriaca & in infantibus sævi convulsivi motus, spinam dorsi, antrorsum & retrorsum miseranda facie distorquentes. Et in his quidem omnibus conspicuum post

mor-

mortem deprehenditur viſcerum vitium, hepatis nempe, lienis, pancreatis, nec non glandularum meſaraicarum, obſtructio, infarctus & corruptio.

§. XXI.

Qui vero quartana febre intereunt, ſub frigoris rigore & mente turbata decedunt. Tum enim, qualia duo exempla vidi, in adultioribus adeo increſcit ſpaſmorum atrocia, ut nullus plane ſubſequatur æſtus, ſed ſymptomata veneni prorſus æmula adſint demumque interimant. Et in infantibus, ſpaſticæ ſtricturæ in convulſivos plane motus degenerant, funeſtos. *Quibusdam funesta est.*

§. XXII.

Qui demum evadunt, habent utique, ut in vitæ victusque ratione exactum ſervent poſtea per aliquod tempus moderamen. Refractaria enim admodum eſt hæc febris, priſtinamque ſedem, data levi occaſione, ex facili repetit. Sane qui ſuperata ipſa gulæ indulgent corpusque extenuatum largo, tanto magis inſalubri cibo, farcire nituntur, promtiſſime recidivam, ex congeſta denuo cruditatum ſaburra, incurrunt. Idem experiuntur, qui ſaluberrimam illam per cutis ſpiracula excretionem penſi habent & corpus aëri frigidiori & humidiori incautius committunt, vel frigidum potum ingerunt. Neque minus ex facili iterato prehendit eos, qui affectuum intemperantia jactantur, ac inprimis impenſiori triſtitiæ diutius indulgent. Et, quod tamen rarius eſt, repulſa præpoſtere, quæ ad habitum corporis cum ſalute acta fuerat, & per ſcabiem, puſtulas, ulcera & purpuram expulſa, materia, illico impetit denuo, qui ſedatus fuerat inde febris impetus. *Facile recidivat.*

METHODVS MEDENDI GENERALIS CVM INDICATIONIBVS CVRATORIIS.

§. I.

QVo pacto intermittens febris ſit arcenda, ſuperiori capite ſub methodo præſervatoria tam fuſe expoſui, ut ſupervacaneum ducam illud hoc loco iterum tradere. *Indicationem quatuor.*

Indicationes autem curatoriæ, caufis quartanæ oppofitæ, huc redeunt. I. Ut cruditates vifcidæ, acidæ, biliofæ ex primis viis, cum chylo & lympha fucceffive ad fanguinem abeuntes ac in nervofarum partium fyftemate febriles motus fufcitantes, & corrigantur, & per congrua emunctoria evacuentur. II. Ut fanguinis per abdominis vifcera, præfertim ad quæ vena portæ excurrit, progreffus liber præftetur, congeftio vero, infarctus & obftructio expediatur, vel minimum major impediatur. III. Ut fpaftica vehementior in genere nervofo conftrictio, ceu acerbiorum fymptomatum caufa, leniatur. Et IV. ut dejectum vifcerum, ftomachi nervofarumque partium robur reftituatur, ficque tum ulterior acceffio, tum recidiva, præfcindatur.

§. II.

Prima perficienda temperantibus, incidentibus & vacuantibus.

Primæ igitur indicationi exfequendæ ferviunt ea remedia omnia, quæ acidum obtundendi, lentos fuccos incidendi, acres contemperandi, & primam maxime regionem expurgandi facultate pollent. Splendent autem hac virtute alcalina pharmaca, uti funt falia plantarum per incinerationem parata, fal potiffimum abfynthii & cardui benedicti. Commendanda etiam falia neutra, maxime fal ammoniacum depuratum, terra foliata tartari, fal digeftivum *Sylvii*. Quibus ad biliofam acrimoniam infringendam, addenda abforbentia teneriora, cancrorum lapides, conchæ, vel cornu cervi fine igne paratum. Et fi præterea educendi fcopus, falia fontium medicatorum, Egranum, Ebshamenfe, Sedlicenfe, aucta dofi, aut ipfa etiam aqua Sedlicenfis, per alvum craffiores, tartarea vero, per urinarias vias fubtiliores falino fulphureas fordes, efficaciter evehunt. Habet etiam purgantem facultatem in quartanariis magnefia alba, quæ acidum primarum viarum imbibendo, tranfit in fal amarum, fali cathartico Ebshamenfi fimile.

§. III.

Secunda amaris.

Ad obtinendum fecundæ indicationis fcopum, egregie faciunt amara, quæ balfamico fuo fixiori fulphure bilis bal-

fâmum

ſamum reſtituunt, acidos ſimul ponticosque humores obtundunt & lenem quandam ſpirituaſcentiam ſuccis conciliant. Talia ſunt extracta amara, fumariæ, abſynthii, cardui benedicti, gentianæ rubræ, trifolii fibrini, centaurii minoris, eſſentia, vel extractum rhabarbari, nec non pilulæ balſamicæ, ſecundum exemplar *Beccheri* confectæ, ex aloë bene depurata, extractis amaris & gummatibus reſinoſis balſamicis temperatis, quæ præter facultatem alvum laxantem, etiam attenuantem lentos & ſpiſſos ſuccos obtinent, præſertim ſi earum uſus interponatur ſupra laudatis ſalibus. Pertinet huc quoque conveniens cum debito regimine thermarum & acidularum uſus. Sin vero inveterata nimis obſtructio viſcerum, præſertim pancreatis, quod in quartana rebelli non inſons eſt, lenioribus expugnari nequit, in uſum vocanda penetrantiora magisque activa mineralis proſapiæ pharmaca, mercurius quippe dulcis, vel noſtra methodo diaphoreticus ſolaris, nec non antiquartium *Riverii*, quod ex mercurio, antimonio & auro, deſuper abſtracta aliquoties aqua regia & poſtea ſpiritu vini accenſo, paratur. Ex antimonialibus, regulus antimonii medicinalis, panacea Glauberiana & Conerdingiana, item ſulphur noſtrum antimonii correctum, ſine præcipitatione cum acido confectum. *& mineralibus.*

§. IV.

Spaſticas generis nervoſi ſtricturas remittunt I. linimenta antiſpaſmodica & nervina, ſpinali medullæ cum frictione calida admota, ex axungia humana, oleo ſpicæ, lavendulæ, rutæ, ſalviæ, balſamo Peruviano; II. clyſteres ex herbis nervinis, carminativis & antiſpaſmodicis, addita ſufficienti quantitate oleorum demulcentium, parati; III. balnea aquæ dulcis, Veteribus inprimis ante paroxyſmi acceſſionem uſitata; IV. epithemata & linimenta ex ſpirituoſis & aromaticis parata, ſub horrore & rigore regioni epigaſtricæ appoſita. *Tertia linimentis. clyſteribus, balneis. epithematibus.*

§. V.

Ultimæ demum indicationi apprime ſatisfaciunt omnia *Quarta*

ama-

amaris adstrictivis. amara, quæ simul balsamica quadam adstrictiva virtute pollent. Nobiles hac virtute sunt chinæ & chaccarillæ cortices, nec non cortex capparum, item tamarisci, cinnamomi, rasura santali rubri & essentiæ ex amaris plantis extractæ, quæ cum liquore martiali acuatæ, omnibus fere palmam præripiunt. Instar omnium vero erit electuarium nostrum antifebrile, cujus descriptionem superiori jam capite suppeditavimus.

§. VI.

Epicarpiis discutientibus, Peculiaris etiam virtutis adversus quartanam habentur emplastra carpis manuum applicata, quæ inter famigeratissimum est a *Strobelbergero* dictum. Concinnari autem possunt ex iis, quæ tam aromatico balsamico, quam irritante principio, motum & stimulum fibris addunt, ut materiam altius partibus nervosis impactam hærentem excutiant, & promtius die vacuo sanguis circumagatur.

§. VII.

Potissimũ præstabile vinosum infusum. Præter ea vero quæ hactenus adduxi quartanæ præsidia, non possum, quin bina subjungam adhuc remedia, quæ miram efficaciam mihi olim in Westphalia præstiterunt, propter quam etiam eadem jam *dissertationi de felici quartanæ curatione*, inserui. Primum est infusum vinosum, omnibus curatoriis indicationibus satisfaciens, de quo matutino tempore quotidie liberalis haustus sumendus. Recipe fibrarum hellebori nigri, polypodii querni, foliorum sennæ sine stipitibus singulorum unciam, herbæ absynthii, centaurii minoris, cardui benedicti, trifolii fibrini, ana manipulum dimidium, rasuræ ligni colubrini, corticis chinæ, aurantiorum recentium ana drachmas tres, limaturæ martis unciam semis, tartari tartarisati tantundem. Conc-cont. irrorentur drachmis duabus spiritus salis ammoniaci urinosi, misceantur & duabus vini mensuris infundantur.

§. IIX.

Et pulvis resolvens Alterum hic est pulvis: Recipe corticis chinæ drachmas tres, reguli antimonii medicinulis drachmas duas, mercurii

curii dulcis, (qui non terendus cum pulvere propter ſalia, ſed cuſpide tantum cultelli miſcendus) croci martis tenuisſimi, arcani duplicati, ſingulorum drachmam, olei menthæ guttas quatuor. M. f. pulvis, cujus drachma dimidia, aut una, cum rob ſambuci & julepo roſarum in electuarii formam redacta, mane & veſperi poterit aſſumi. Et certe egregii uſus eſt hic pulvis in quartana, quæ altas in viſcerum penetralibus egit radices, requirit tamen corpus paullo robuſtius, cum exacto in diæta & vitæ ratione regimine. Licet etiam moleſtam quandoque lenem moverit ſalivationem; ex voto tamen ceſſit febrisque rebellis fuit expugnata. Ceterum plura de ſpeciali huic febri medendi methodo, infra obſervatione X. nec non *capite IV. de febribus epidemicis*, afferemus. ***ac roborans.***

OBSERVATIONES ET CAUTELAE CLINICAE.

§. I.

QUartana, ex morbis fere contumaciſſimus, ægri patientiam & Medici exſpectationem poſcit: inprimis ea, quæ corpori melancholicæ conſtitutionis, ſenibus, hypochondriacis & ubi languidior ſanguinis per venas meſaraicas progreſſus, viſcera infarcta & autumnus adultus, accidit. Non itaque impetuoſe in his aggredienda, aut violentis pharmacis urgenda curatio. Si ſecus fit, plus detrimenti, quam emolumenti ſperandum. ***Quartana contumax morbus.***

§. II.

In principio quidem morbi, natura ſi robuſta, validiora reſolvendi & colliquandi atque evacuandi virtute pollentia locum inveniunt. Ubi vero morbus inveteravit, corpus tenerum & exquiſite ſentiens, multaque acria & bilioſa recrementa præſto ſunt, mirum inde exacerbatur febris & haud raro ex ſimplici in duplicem, aut quotidianam plane tranſit. Temperata potius, plus diætetica, quam pharmacevtica, cum iis ***Lenioribus tamen excipitur.***

quæ lenimento ſunt generi nervoſo, infeſtis ſpaſmis jam affecto, in uſum vocanda.

§. III.

Et quandoque fugatur.

Neque enim adeo refractaria eſt quartana omnis, ut non ſæpius leniſſimis cedat. Ego certe plures novi, qui ſolo uſu elixirii temperati balſamici, quod cum aqueo lixivio ex amaris extractis & rhabarbaro, adjecto vino Hungarico, paratum, eandem feliciter evaſerunt. Alii ſolo oleo tartari per deliquium, frequentius cum potu aſſumto & hauſto ante paroxyſmum vino veteri Rhenano, cum, vel ſine amaris, ſubjuncto poſtea vehementiori corporis motu, ab eadem ſunt liberati. Nonnulli balneorum aquæ dulcis uſu quotidiano, inſtituta ſimul ante acceſſionem corporis ad ſudorem usque exercitatione, curati ſunt.

§. IV.

Facilius ſub cœli favore ſanatur.

Semper tamen longe facilius atque felicius quartanæ curatio ſuccedit, ſi cælum eidem velificatur, & aër purior, ſubtilior & rarefactus eſt, uti tempore verno, æſtivo ſereno. Tum quippe veteres viſcerum obſtructiones promtius expediuntur lentorque ſuccorum liquatur, & perſpiratione æquabili atque conſtanti, acres per apertos cutis poros ſordes diſflantur. Quin novi quoſdam, qui non prius convaluerunt, quam mutato cœlo & in locum ſalubriorem ſeceſſu, vel alio vitæ victusque genere inſtituto.

§. V.

Potus mutationem poſcit.

Potiſſimum in quartana febre, ſicut omnibus longis morbis, ut potus mutetur ex uſu eſt, & decoctum ex radice ſarſaparillæ, cichorei, herba cardui benedicti, paſſulis minoribus & ſemine fœniculi, tam loco cereviſiæ frigidum, quam loco infuſi theé calidum bibatur, declinante paroxyſmo. Conducibiles quoque ſunt pro potu temperatæ acidulæ, uti Selteranæ, quippe quæ cum dimidia, aut tertia vini parte potæ, in diluendis craſſis & evehendis per urinarios ductus impuris ſuccis, effectum præſtant ſaluberrimum.

§. VI.

§. VI.

Studiose etiam providendum, ut per cutis poros acres subtiles sordes perpetuo eliminentur. Perficiendum hoc tam ante, quam post paroxysmum, & obtinendum, non per potentia sudorifera, sed ea, quæ solidorum tonum intendendo, progressum sanguinis accelerant sicque sudorem eliciunt. Singularis hunc in finem virtutis est validior corporis motus, per equitationem, saltationem, aut ambulationem, aliquot ante paroxysmum horis institutus, quo ego quartanam multoties discussam esse novi. Priscum enim jam *Celsi lib. III. c.* 15. hoc est præceptum: *quo die quis febrem exspectat, ante surgere & exercere dareque operam oportet, ut in ipsam exercitationem tempus febris incurrat. Sic enim sæpe illa discutitur.* Mira etiam hac in re virtus mixturæ innumeris experimentis comprobatæ hujus: recipe aquæ cardui benedicti uncias quatuor, theriacalis unciam semis, salis cardui benedicti drachmam, antimonii diaphoretici drachmam semis, spiritus vitrioli guttas viginti ad triginta, sirupi cardui benedicti drachmas duas. M. de qua, modo prius probe prospectum fuerit primis viis repurgandis, tribus, vel quatuor horis ante paroxysmum, dimidia, & defervescente hoc, reliqua dimidia portio sumenda.

Nec non perspirationis successum ante

§. VII.

Declinante quoque febre, quum defervescente æstu sponte corpus madescit, cavendum, ne sudor externa refrigeratione, vel potu frigido intercipiatur. Si secus fit, febris non modo diuturnior redditur, sed & facile succedunt contracturæ, nec non tumores pedum œdematosi. Consultum potius, temperato externo calore & diluente calido potu, ipsum placide promovere.

& post paroxysmum.

§. IIX.

Sanguinis per venam sectam missio, auferendis quartanæ causis directe quidem non respondet; nihilo tamen secius, ubi suspicio est, febrem ab impedito sanguinis per abdominis

Cum distinctione admittit venæ-sectionem.

minis viſcera progreſſu ſuſtentari, uti in iis qui pathematibus hypochondriaco-hyſtericis obnoxii, fluxum hæmorrhoidalem antea aperti, aut molimina ad hunc perſentiſcunt, utiliter utique vena in pede pertunditur, adeo ut unica venæſectione quartanam contumacem penitus diſcuſſam eſſe, obſervaverim. Quum etiam gravidæ tantum non omnes ſint plethoricæ, venæſectionem, ſi quartana corripiuntur, utiliter non modo ferunt, ſed & poſcunt, ne intenſo per ſpaſmos febriles ſanguinis motu, uterus ad præmaturam excluſionem ſollicitetur. Conſideranda igitur morbi tempora, ipſa corpora, vires & fluidorum ac ſolidorum diſpoſitio, ne perperam inſtituta ſanguinis ſubtractione, ſanatio difficilior fiat & ſpaſmi febriles acceſſionis tempore increſcant, uti pluribus in diſſertatione, *obſervationes clinicæ circa curationem quartanæ*, inſcripta, monui. Notabile autem eſt, quod ſanguis e quartanariorum vena emiſſus conſpicuum exhibeat vitium ac flaveſcente lenta pituita in ſuperficie obductus compareat, cujusmodi cruſtam albam pituitoſam in venis etiam quartana defunctorum ſe inveniſſe teſtatur *Schenckius*.

§. IX.

Et vomitoria. Vomitoriorum uſus in quartana pariter cum diſtinctione admittendus. Quando enim crudorum ac viſcidorum ſuccorum colluvies primis, ex nimia ingluvie, eſt in viis ac ad vomendum proclivitas; expedit omnino, ut breviſſima via per emeticum exturbetur, antequam ſanguinem ſubeat & ſyſtema nervoſum afficiat. Conſultius tamen eſt, ut nonniſi adhibeantur, quam ſi viſcera ſalva, ventriculus non adeo tener, genus nervoſum non nimis ſentiens & debile, ac pulmones nulla labe infecti. Præferenda etiam tutiora & appropriata. Ex illis palmam fert radix ipecuanhæ, quæ propter vomitum moventem, aromaticam & balſamicam habet facultatem. Et inter hæc antimonialibus anteponenda venerea, vitriolum maxime cyprium, vel album, eo quod tamললbilioſos & glanduloſos ductus ſimul conſtringendo, ulteriori affluxui materiæ febrilis aditum præcludunt, quam etiam fibras adducendo,

& ſtim-

& ſtimulando, ut firmius impacta nervoſis partibus materia excutiatur, faciunt. Utraque vero ſociata, in temperamentum quaſi rediguntur, ut medicina emergat, tum ad ſtomachum deplendum, tum febrem expugnandam, apprime utilis.

§. X.

Chinæ cortex, cum ratione uſurpatus, ſpectatæ adverſus quartanam eſt utilitatis. Tenendum tamen, non prius ad ipſius uſum eſſe deſcendendum, quam perpurgatis probe primis viis, demta plethora viſceribusque integris atque apertis. Tutior etiam eſt in quartana bilioſa æſtiva, quam quæ auctumno vergente graſſatur & viſcerum vitio ſuccisque tenacibus fovetur. Tum conducibilius ipſum in decocto ex vino porrigere, adjectis amaris, aperientibus & diaphoreticis, uti ſunt ſummitates centaurii minoris, herba cardui benedicti, radix gentianæ rubræ, pimpinellæ & ſal tartari. Expedit quoque interdum in hac febre virtutem ipſius adjecto martis croco & chaccarillæ cortice intendere. Interim ſi debito tempore, debita doſi & quantitate exhibebitur & cum diaphoreticis & reſolventibus rite permiſcebitur, nocebit nunquam. De quo pluribus evolvendam commendo diſſertationem, *de recto corticis chinæ uſu in febribus.* *Optime fert chinæ corticem.*

§. XI.

Ad minuendos præterea, vel ſiſtendos plane paroxyſmos, in quartana, præſertim autumnali & rebelli, nec non quæ ſegniores naturas infeſtat & ſopore ſtipatur, admodum efficacia reperi epithemata, ex acrioribus, ſtimulantibus leniterque veſicantibus compoſita & manuum carpis applicata. Plebeji quidem allio hunc in finem utuntur, ſed ingratus nimis eſt inde fœtor, ideoque optime ejusmodi epicarpia concinnantur ex terebinthina, fuligine, ſale ammoniaco, araneis contuſis, pipere atque theriaca. *Nec non epicarpia.*

§. XII.

Minerales aquæ, acidulæ præſertim ac thermæ, meo quidem judicio, tam ad præſervationem, quam curationem intermittentium faciunt. Sed ante paroxyſmum & in ipſo plane *Mineralibus aquis quomodo utendum & quando.*

plane ab iis abstinendum, & videndum, ut ante accessionem febris, aqua per emunctoria congrua jam sit evecta, ne motus febriles inde exacerbentur. Loco potus tamen temperatæ, uti superius meminimus, semper possunt potari.

§. XIII.

Alvus clysteribus aperienda.

Si alvus in hac febre pertinacius clausa atque constricta, expedit eandem potius clysteribus, quam internis pharmacis solicitare. Optima horum enematum ingredientia sunt, quæ præter vim emollientem, paregoricam & spasmos sedantem obtinent, ut summitates millefolii, flores chamomillæ vulgaris, sambuci, tiliæ, semen cumini, brodium carnis vitulinæ, vitellus ovi, cum pauxillo salis gemmæ. Opportune etiam quandoque iisdem specifica quædam antifebrilia, amara, nervina & roborantia commiscentur. Inter Gallos enim ab aliquot jam annis mos increbuit, intermittentes curandi per decoctum chinæ chinæ, crebrius per anum injectum. Idem tamen etiam cum aliis succedit antifebrilibus, ut carduo benedicto, centaurio minori, radice gentianæ, nec non herba majoranæ, rorismarini, abrotani & salviæ. Et certe apprime hæc methodus ex usu est in infantibus & qui ventriculum minus firmum & facile nauseantem obtinent, hac tantum servata cautione, ut alvus prius emolliente & salino solvatur clystere, quam nervinus & roborans injiciatur.

§. XIV.

Quibus levandus capitis dolor.

Capitis dolores sævi, qui hisce febribus in provectioris præsertim ætatis personis, junguntur, ægre levantur. Potissimum lenimen sperandum ab iis, quæ alvum liberiorem reddunt, nec non a pediluviis, quæ sanguinis impetum a capite ad inferiora trahunt. Inter externa vero acetum rosaceum, item rutaceum, cum sale & nitro mixtum, pani inditum & applicatum, optimum affert solatium.

§. XV.

Recidiva arcenda ex diateticis.

Quo demum pacto, ne quartana, uti frequenter fieri assolet, recurrat, sit præcavendum, egregium sane *Celsi* est consilium, *lib. III. cap. XVI.* sic habens: *si febris quievit, diu meminisse*

minisse ejus diei convenit, eoque vitare frigus, calorem, cruditatem, lassitudinem. Facile enim revertitur, nisi a sano aliquandiu timetur. Hinc, paroxysmi inprimis die, vitare oportet ventos boreales, aërem compressum frigido-humidum, qualis esse solet in humilioribus, paludosis & subterraneis locis, & perspirationis successus custodiendus. Victus etiam exquisita habenda est ratio, ne nimium ingeratur, tanto minus ex alimentis difficilis solutionis. Animus quoque in tranquillitate servandus, & providendum, ne ira & terrore commoveatur, quo febrem quartanam sanis etiam compluries inductam novimus.

§. XVI.

Tum stomacho subveniendum & elixiriis stomachicis, ex amaris & aromaticis confectis, digestio secundanda, crebro quidem ac diu, sed parcius iisdem utendo, ne debile jam corpus præter naturam exæstuent. Inprimis curandum, ut per alvi secessum, denuo succrescentes crudi succi, blande subducantur, eamque ob causam crebrius utendum pilulis balsamicis, vel nostris cinnabarinis, item de ammoniaco *Quercetani*, quibus, si per chinchinam febris suppressa, salis digestivi usus jungendus. Et his præsidiis non modo pessimæ recidivæ, sed & aliæ sæpius deteriores passiones, lentæ præsertim febres, opportune præscinduntur. **Et pharmacevticis.**

ENARRATIONES MORBORVM.

OBSERVATIO I.

Generosa femina sanguinea, macilenta, quinto mense gravida, Septembri, posteaquam in nocturno, frigido, nebuloso aëre iter fecisset, incidit in quartanam, cui præter sueta symptomata, vehemens cephalalgia, summæ præcordiorum anxietates, vomendi conatus & inquietudo, juncta. Medicus amaram essentiam cum alexipharmaca, in & extra paroxysmum, quotidie ad guttas minimum sexaginta, porrexit, eo cum effectu, ut bini sequentes paroxysmi longe gravius **Quartana in gravida curata.**

impe-

impeterent & superius dictis pathematibus intensissimus æstus, ventris tormina ac dorsi dolores accederent, & abortus plane esset metus. Meum hinc rogatum consilium & quæsitum: an venæsectioni, quam reformidarat primus Medicus, locus? Ego vero expensis circumstantiis, eandem oppido necessariam judicavi. Administrata igitur fuit sequenti post febrem die & sanguis impetuose exsiliit. Tum mixturæ calefacienti nimis substituti pulveres temperantes nitrosi, cum emulsione analeptica. Inde sequens paroxysmus mitior factus, & usurpatis per aliquot adhuc dies iisdem, demum electuario nostro, parce, sed iterato exhibito, penitus abacta fuit febris, salvis & matre, & fœtu.

Epicrisis.

Sicuti tempestiva sanguinis missio gravidis, quæ ordinario plethoricæ, ad præcavendum abortum pernecessaria; ita multo magis ex usu est, quando motu febrili calido, vel medicamento exæstuante, sanguis in vehementem orgasmum, sive motum intestinum expansivum, conjicitur. Feliciter igitur in hac febriente non potuit non succedere febris curatio, posteaquam sanguis subtractus, calida rejecta & surrogata quæ æstum sanguinis restinguunt. Corticem autem chinæ gravidis etiam non nocere, sed circumspecte datum insigniter prodesse, tum hoc, tum aliis multis in comperto est exemplis.

OBSERVATIO II.

Quartana in cachectico in funestum hydropem terminata.

Quinquagenarius obesus, vini ac cerevisiæ potator, hinc cachecticus, autumno quartana corripiebatur epidemica eademque per mensem detinebatur, pedibus simul tumidis, alvo adstricta, cum sopore ac torpore in paroxysmo. Frustra datis multis, chinæ cortex tandem in usum vocatus in decocto. Quo per hebdomadem usurpato, febris siluit, sed tumor dextri pedis cum dolore obortus, & enatum, initio superficiarium, postea profundius ulcus, supra malleolum. Discussus tamen ligaturis & externis constringentibus aquosis tumor, ulcus quoque consolidatum. Brevi autem post rediit quartana &

adhi-

adhibitis incassum omnibus, per semestre spatium persistit, ægro interim diætæ incurio & lac in paroxysmo copiose ingurgitante. Intumuit hinc venter, urina parce stillavit, spiritus angustus factus, scrotum quoque cum pedibus tumefactum, superiora autem tabida, sequutus hydrops ascites, quo æger extinctus.

Epicrisis.

Perperam tumor pedis vi repressus & ulcus siccatum, quum quartanæ haud raro his terminentur, iisdemque repulsis, & fiant primum, & repetant. E re potius fuisset, cachexiam & viscerum labem oppugnare, & internis magis, quam externis morbo occurrere. Sic omnino recidiva declinari & æger servari potuisset.

OBSERVATIO III.

Quartana ex tertiana, cum salivatione.

Iuvenis literatus, compotationibus in seram noctem subinde indulgens, autumno pluvioso sub itinere incurrit tertianam primum. Cujus æstum, quum pomis citriis in taleolos discissis & julapiis copiosis restingueret, successit quartana, cum exquisito contusivo artuum dolore, capitisque ac pedum quasi rigore, alvo simul clausa & urina cum ardore stillante. Diu hæc febris & medicos & medicamenta elusit. Tandem datus hic pulvis: recipe coralliorum, salis absynthii, mercurii dulcis ana drachmam, olei caryophyllorum guttas sex, laudani opiati grana quatuor. Sumtus is quotidie, bis, eodemque intra triduum consumto, salivatio oborta, post quam febris discessit. Sed periculi non expers erat salivæ fluxus, quum per quatuordecim integros dies, quotidie sæpe ad mensuras duas, succederet, æger neque somnum capere, nec solidi quicquam assumere posset, manus & pedes frigerent, faucium & gingivarum caro mirum tumeret, foetidissimus exspiraretur halitus, corpusque debile & marcidum redderetur. Hinc pedes immissi ter quotidie pediluvio, ex vino, aqua & herbis aromaticis. Alvus subducta clystere ex floribus chamomillæ, herba melissæ, origani, salviæ, oleo chamomillæ cocto, cum sale communi. Interius la-

xante ex manna, caſſia, rhabarbaro & foliis ſennæ. Potui datum decoctum ex ſarſaparilla, china radice, ligno juniperino & maſtiche, cum regimine ſudorifero. Fauces elotæ decocto ſalviæ, menthæ criſpæ, florum roſarum rubrarum, balauſtiorum, ſambuci & radice plantaginis, ex vino, adjecta poſtea eſſentia maſtiches & myrrha. Et circa ſomni tempus oblatus pulvis bezoardicus cum theriaca cœleſti & oleo ligni ſaſſafras. His intra menſem ſublata omnia & æger ad ſanitatem traductus.

Epicriſis.

I. Abuſus acidorum & pomorum citriorum tertianam in quartanam commutavit utique. Fixiorem enim & lentam reddidit febris materiam, ſimulque primas vias acidorum & ponticorum ſuccorum copia opplevit. Et hinc etiam ratio ſubſequentium incommodorum petenda.

II. Ex vero ſcribit *VVilliſius de febb.* quartanarios promtos eſſe ad ſalivationem, ex levi etiam mercurialium doſi, & quartanam etiam ſæpe ſalivatione ſolvi. Utrumque confirmatur hoc caſu. Ratio vero cur tam facilis ſit in quartana, ac uti ego obſervavi in tertiana etiam, ſalivatio, hæc mihi videtur, quod, qui eadem decumbunt primam regionem, ſalſis, acidis partim, partim bilioſis acribus ſuccis, gerunt obſeſſam, a quorum ſalſedine mercurialium vis mire intenditur. Neque tamen reticendum, enormis in noſtro ægro ſalivationis cauſam potiſſimum fuiſſe, quod mercurius dulcis cum coralliis in calcem uſtis & ſale abſynthii intenſius tritus fuerit atque commixtus. Inter omnis enim generis ſalia, fixa potiſſimum acalina, cum mercurialibus peſſime miſcentur, & validiori tritu, draſticam, humores ſalivales & lymphaticos fortiter commoventem facultatem, acquirunt. Memini etiam paratum a medico in contumaci quartana decoctum, ex cortica chinæ, ſale tartari, terra foliata tartari, mercurio dulci & aqua communi, vix coërcibilem concitaſſe ſalivationem. Idem contigiſſe novi in quartana ab oblato mercurio dulci cum ſpecifico *Mynſichti*. Hinc auctor

ſum,

ſum, ut, qui tuto uti velit mercurialibus, eadem nunquam triturando exactius miſceat cum ſalibus, vel ſalia prorſus omittat.

OBSERVATIO IV.

Robuſtus & plethoricus vir, vitæ ſedentariæ cum craſſiori victu addictus, animi affectibus indulgens & ab anno hæmorrhoidarius, Octobri menſe, ſine præcedente externa cauſa, inhorreſcere cœpit, laſſitudine corporis & contuſivo artuum dolore affligi, pituitam viridem copioſam evomere, cum inſigni præcordiorum angore, ſubſequutus calor univerſi corporis, cum cephalalgia, cuti arida & urina naturali. Quarto die hæc recurrerunt, ideoque Medicus quartanam eſſe judicavit & elixirium amarum cum ſpiritu ſalis ammoniaci, nec non infuſum herbæ thee, ante paroxyſmum, largiter ingerere juſſit. Sed ingraveſcente inde morbo, ad ſpecifica magis deſcendit, & chinam chinæ, tam intermiſſionis, quam paroxyſmi tempore, liberali manu porrexit. Licet etiam pectus inde longe gravius opprimeretur & vires corruerent, eodem tamen inſtitit, eo cum effectu, ut alvus pertinacius obſtiparetur, vomitus in paroxyſmo cum mirifica anxietate erumperet hocque non ſuccedente, lypothymia plane ingrueret ac febris in continuam videretur mutata. Aſcitus igitur alius medicus, qui venæ ſectionem inſtituens, paroxyſmum effecit illico mitiorem. Intercalaribus poſtea diebus infuſum leniter evacuans, ex foliis ſenæ, radice cichorei, herba taraxaci, paſſulis, tartaro tartariſato, & ſirupo roſarum ſolutivo, ex vino, per quatuor vacuos a febre dies ſumendum ſuaſit. Præcepit etiam ut clyſtere emolliente alvina regio expurgaretur ac ipſo in paroxyſmo dorſi ſpina & pedes linimento nervino inungerentur. His deferbuit magis adhuc febris, dolor oſteocopus ſublatus, urina reddita largior & ſudor liberalius prodire cœpit. Transactis autem ſic quatuor ſeptimanis, pulverem ſupra deſcriptum ex martis limatura, cortice chinæ, mercurio dulci &c. duodecim doſibus obtulit, exſpirante ſenſim febre & ægro, conſumto hoc pulvere, ad perfectam ſanitatem redeunte.

Quartana chinæ cortice & corrupta & ſanata.

 Epicriſis.

Epicrisis.

Docet hæc historia, perniciosum esse specificorum usum ante correctionem & evacuationem humorum nocentium, præstabilem vicissim leniter evacuantium, nec non pulveris ex aperientibus metallicis cum chinchina, facultatem. Et certe tutissimus cortex hic est, si cum laxantibus & diaphoreticis propinatur. Neque enim alia ipsius ratio ac opii, cujus soporifera virtus adjectis purgantibus, sudoriferis, vel etiam diureticis & analepticis, ita cicuratur, ut in innoxium quasi temperamentum redigatur. Hinc serio auctor sum, ut febrifugum hoc, præsertim in corporibus viscerum obstructione & infarctu laborantibus, nunquam solum, sed aperientibus præmissis, vel iis nuptum, exhibeatur.

OBSERVATIO V.

Quartana purgatione curata

Quum anno CIↃIↃCCXIX, ob siccum & calidum per integros fere quinque menses regnantem aërem, heic grassarentur febres varii generis, quartana etiam correpta fuit juvencula sanguinea mollioris & laxioris carnis. Post quartum paroxysmum Chirurgus per sectam in brachio venam largiter sanguinem, subtraxit & die post pilulas dedit valide purgantes, quibus intra nycthymeron vigesies dejectum. Perstitit hic alvi fluxus per aliquot dies cum torminibus, licet non tam numerosis sedibus, ac demum sanguis plane cum muco secessit. Febris autem inde mitior facta & postea plane discussa. Cruentum etiam alvi profluvium, potibus demulcentibus ex floribus chamomillæ, sambuci cum lacte; item pulvere antidysenterico *Klapperbeinii*, ex bolo Armena & cortice chaccarillæ composito, feliciter sublatum.

Epicrisis.

Frequentes hoc anno erant & dysenteriæ, & varii generis febres, ex una eademque causa, impuris nempe, excrementitiis, acribus, biliosis sordibus in corpore genitis perspiratione suppressa retentis atque in primis viis & duodeno potissimum collectis, quæ postea transmis-

sæ

ſæ ad ſanguinem vel per inteſtina, vel per habitum corporis motu febrili, critice quaſi expulſæ fuerunt. Secta igitur in febriente hac vena, perſpiratio fuit imminuta, per draſticum purgans autem impetus humorum ad inteſtina proritatus, factaque ibi majori acris bilioſæ materiæ excretione, febrilis ſpaſmus, ab hac ſuſcitari ſolitus, ceſſavit. Nam ſub eadem epidemica febrium affectione obſervavimus, dyſenteriam præpoſtere cohibitam, febres curatu admodum difficiles induxiſſe.

OBSERVATIO. VI.

Quartana ſæpius recidivans curata.

Sub principio autumni, quo frequens erat quartana, invaſit etiam ſolitis pathematibus plebejum juvenem, poſt copioſe ingeſtum potum corporisque refrigerationem ſtatim ab ira. Superato quinto paroxyſmo, tria tartari emetici & quindecim tartari vitriolati grana, ſex ante acceſſionem horis data, quibus cum magna præcordiorum anxietate pituitoſum liquamen cum bile evomuit. Ex eo in quotidianam quæ typum non ſervabat converſa eſt febris. Oblati igitur pulveres abſorbentes, ſalini, nitroſi & cinnabarini. Inde febris brevior & mitior, alvus fluxa & ſudor declinante impetu largus. Elapſis aliquot hebdomadibus, debito tempore ac doſi uſurpatum electuarium febrifugum & febris ſucceſſive abacta. Sed quum liberatus obvia quævis ingereret, corpus a frigore non defenderet, rediit febris, quæ tamen poſt aliquot paroxyſmos, balſamo vitæ ad XXX. guttas, in duabus aquæ menthæ unciis, tam ante, quam poſt paroxyſmum, ſumto, iterum diſcuſſa. Breves autem & hæ erant induciæ. Reconvaleſcens quippe appetitui liberalius indulſit, nec a frigore ſibi cavit, ideoque in eundem recidit morbum. Dedi hinc conſilium, ut grana XV. piperis albi leniter contuſi, cum aliquot cochlearibus ſpiritus vini, quatuor ante paroxyſmum horis ingereret & in lecto ſudaret. Quo demum quater uſurpato, factum, ut febris penitus diſcederet.

Epicriſis.

I. Febres, præſertim quartanæ, in nullis frequentius recidivant, quam in plebejis. Hi enim neque diæteticis le-

gibus obtemperare, neque ex præscripto Medici vivere suescunt. Unde plerumque tam ob cohibitam perspirationem, quam ingestos multos & graves cibos, promte iterum fomes colligitur febrilis. Ne igitur in morbum erumpat, vel emeticis superius, vel salinis detersivis & balsamicis laxantibus inferius, educendus, vel etiam medicamento digerente stomachico præscindendus, cujus generis maxime est piper, in plebejis summopere proficuum.

II. Sudor ante paroxysmum convenienti remedio atque regimine prolectus, neutiquam nocet, sed ad febrem vincendam ejusque insultum arcendum, quam maxime salutaris, secus ac communis Medicorum fert sententia. Ego certe multis confirmatum habeo exemplis, sudore ante paroxysmum per accommodata medicamenta provocato, modo prima regio a fermento febrili prius exquisite depleta fuerit, cutis inhorrescentiam & spasmum, sine quo nullus subsequi potest æstus, fuisse prohibitum ipsamque febrem fugatam. Decumanus etiam error est, febrilem materiam demum paroxysmo finito expelli sudore. Tantum enim abest, ut febrem sudoribus post paroxysmum, vel intercalari die largis, cum salute terminatam viderim facile unquam, ut potius, ipsi hi largi sudores debilitatem partium & atoniam cutis indicarint, corpus ad novum paroxysmum disponentem.

OBSERVATIO VII.

Quartana in quotidianam sæpe redeuntem mutata.

Puer decennis, facie lividus & pallescens, abdomine turgidus, appetens tamen ciborum, ex refrigeratione sub aura vespertina contraxerat quartanam. Opponebantur amara in essentiam redacta. Sed aucta inde appetentia corporisque nocturna denudatione accedente, in quotidianam post decem paroxysmos transiit febris. Hinc datæ alternis diebus pilulæ nostræ in vehiculo liquatæ, & cerevisiæ potandæ mensuræ indita bina cochlearia liquoris ex salis tartari, nitri, salis ammoniaci, arcani duplicati ana drachmis duabus, in aquæ fontanæ libra liquefactis & decem extracti croci granis adjectis. His intra trium hebdomadum de-

decursum febris discussa, abdomen detumuit atque ex facie livescens color detersus. Sed post quatuor hebdomades rediit febris quotidie, quæ quidem iisdem brevi profligata, post duos autem menses denuo repetiit, iisdemque iterum fuit abacta. Quia autem animadverti, causam tam crebræ recidivæ esse neglectum post febrem remediorum usum & diætam insalubrem, serio dulcibus, acidis, lacticiniis, caseo, fructibus horæis interdixi, ac præcepi, ut ternis minimum diebus aliquandiu pilulis & liquore superius dicto insisteretur. Sic demum febris expugnata & puer ex voto convaluit.

Epicrisis.

Ægre ex quartana levantur pueri, crebras experiuntur, etiam post longum tempus, recidivas, vel alios longos ex ventriculi imbecillitate morbos, vel etiam catarrhales defluxiones lentasque febriculas incurrunt. Interest igitur, ut tempestive statim in principio imminentia mala præscindantur. Ego quidem utplurimum vacuantibus medicationem cum successu exorsus sum. Ad alvum purgandam frequens mihi fuit pulvis Cornachinus, ex cremoris tartari drachma, antimonii diaphoretici granis XII. & diagrydii sulphurati granis sex, cui interdum nitri pauxillum addidi. Hunc in tres doses divisum, ter, sex horis ante accessionem porrexi. Si vero nausea & conatus vomendi adfuit simul, dimidium tantum tartari emetici granum uni dosi admiscui. Sic expurgata sordium colluvie, infusum roborans, die vacuo omni bihorio ad cochlear unum, dedi sic paratum: recipe corticis chinæ unciam semis, chacarillæ terræ foliatæ tartari, salis tartari ana drachmam, infunde unciis octo aquæ cardui benedicti, colaturæ adde julepi rosarum unciam semis. M. Si his febris non discessit, indicio fuit infarctus viscerum, aut obstructionis glandularum in abdomine. Ad hanc submovendam usurpavi liquorem salinum supra descriptum, parca, sed repetita dosi, simulque pro potu præbui decoctum diluens atque aperiens. Præparatis autem hac ratione primis viis & visceribus reseratis, non dubitavi,

præ-

præſertim mitiore & breviore jam facto paroxyſmo, febrilem compeſcere ſpaſmum. In quo quidem conficiendo, tam in puerili, quam juvenili ætate, tutiſſimam inveni methodum *Helvetii*, per clyſterem ex decocto corticis chinæ, bis, vel ter, intercalaribus diebus injectum, præmiſſo tamen, ad educendas prius ſordes, clyſtere emolliente. Sic percurata fuit febris demum, neque unquam rediit, ſi modo convaleſcentes ſibi caverunt a refrigeratione, inflantibus & alvum conſtipantibus.

OBSERVATIO VIII.

Quartana in ſene funeſta.

Senex generoſus octogenarius, per omnem vitam rarius morbis affectus, veſperi, poſt improviſum terrorem & ſuperingeſtum cibum, horrore & frigore corripiebatur, quod ſequebatur calor, ut noctem duceret inſomnem. Redibant hæc quarto die graviora, capitis dolore, artuum languore & præcordiorum anxietate ſtipata. Interim vacuis diebus ſic ſatis bene habebat æger, ſomnum & cibum capiebat. Poſt ſeptimum paroxyſmum conſulebatur Chirurgus, qui bis ante paroxyſmum porrigebat emeticum, intermedio tempore pulveris acribus ſalinis, cum zingibere & radice ari, febrem oppugnabat & potui ſuadebat decoctum lignorum temperatum. Invaleſcebant hinc paroxyſmi, inquietudo, ſenſuum torpor ac mentis plane emotio accedebant, die vacuo etiam perſiſtebat capitis dolor, virium & artuum languor, cum calore præternaturali, & appetentia ciborum plane intercidebat. Vocabar nunc ego ad ægrum per binos jam menſes febre decumbentem, nil vero ob plenariam & alimentorum & medicamentorum nauſeam efficere poteram. Interim quia alvus adſtricta & inflatio ventriculi cardialgica angebat, ſuadebam ut clyſter injiceretur emolliens, cum carminativis & ſtimulo ſalino, quo levamen & ſomnus procuratus. Carpis etiam emplaſtrum ad imitationem Strobelbergeriani imponi jubebam, quo mitior fiebat acceſſio. Interne nil niſi elixir temperatum balſamicum dabam, inprimis quum a ſalinis deterſivis majores ſemper præcordiorum anxietates oboriri viderem.

rem. Sed deficiente, ob nauſeam ciborum, alimonia, febrisque, quæ in continuam quaſi concedebat, diuturnitatem, vires demum penitus exhauſtæ & mors ſequuta, ita quidem, ut bini penultimi paroxyſmi, intenſo ac diuturno horrore, rigore, anxietate, anheloſa ſpiratione, mentis emotione corporisque jactatione, per quatuor vel quinque horas, cum pulſu admodum contracto & debili, inſiſterent, ſuccedente poſtea calore & pulſus in celeriorem mutatione, ultimus autem eadem quidem impeteret vehementia, ſed nullus plane ſequeretur æſtus, & æger in ipſo rigore atque frigore interiret.

Epicriſis.

Quartana febris, *Hippocratis* & *Celſi* effato, per ſe quidem ſecura eſt & neminem facile jugulat, immo, ſi rite decurrit, ad longævitatem ducit. Sed viſceribus inflammatis, aut labe affectis, recte monente *Galeno in lib. III. epid.* enecat quamplurimos, ſive ob aquam intercutem, ſive omnimodam cibi abſtinentiam. In peſſimis enim eſt plenaria ejusmodi ciborum averſatio, & ego quidem putreſcens tum quoddam viſcus eſſe obſervavi. Dumque nihil alimenti aſſumitur, corpori viribusque ſubtrahitur pabulum, ut illud emacietur & hæ elangueſcant penitus. Tanto magis id accidit ſenibus & febre jam diu attritis. Dein ſenibus longæ ejusmodi febres, ex animi affectu ortæ, admodum ſunt infeſtæ, & licet vires primum non adeo languidæ, cautiſſime tamen tractandæ, quum commiſſos in diæta, aut medicatione, vel leves errores, decrepiti graviter, haud raro capite plane, luant. Qui vero intermittentibus decedunt, ſub vehementia febrilium ſpaſmorum, qui fluida ad caput & interna vitalia organa urgent, ibique ſuccos penitus conſiſtere faciunt, pereunt, id quod non modo in quartanis, ſed & quotidianis, ſi continuæ factæ, animadvertitur.

OBSERVATIO IX.

Quartana ſimplex primum, bonæ poſtea du-

Juvenis, literarum perquam ſub vita ſedentaria ſtudioſus, Septembri menſe, aëre pluvioſo veſpertino, iter ſuſcipiebat, in diverſorio bene prandebat vinumque auſterum, non adeo

plex, demum triplex cum tumore pedum, curata.

bonæ notæ largiter bibebat. Vesperi domum rediens, paroxysmo afficiebatur febrili, cum artuum languore, qui quarto die gravior & cum majori præcordiorum anxietate redibat. Sumebat hinc ex consilio medici pulverem digestivum salinum, & in paroxysmo, temperantem nitrosum. Alvo inde sexies sine torminibus soluta, febris defervescebat & levior reddebatur. Quum vero quinto post die, vesperi tempestate frigido-humida medicum relaturus successum ipse adiret, domum reversus, ex improviso novum febrilem experiebatur insultum, priori longe acerbiorem. Redibat idem postero die, tertius erat vacuus, quartus paroxysmum primi, quintus secundi respondentem, inferebat, ut sic quartana esset duplex. Alvus præterea erat stricta, ventriculus cardialgia premebatur, pedes tumebant ad genua usque totiusque corporis & faciei aspectus erat turgidus. Exhibebatur ipsi liquor salinus, alcalinus nitrosus, in & extra paroxysmum, & die intercalari pilulæ balsamicæ. Quibus alvus bis soluta & in simplicem rursus mutata febris. Insistebatur iisdem eadem ratione remediis, & subsequebatur copiosus alvi fluxus, cum exquisitis circa umbilicum torminibus, & tam acria noctu æque ac interdiu secedebant, ut anus fere eroderetur. Durabat hæc diarrhoea per aliquot dies febrisque mitiorem insultum faciebat, sed tumor pedum cum gravitate & languore lumborum increscebant potius. Post usum mixturæ ex tinctura antimonii tartarisata, essentia chaccarillæ & spiritu cornu cervi succinato, adhuc quidem febris mitescebat, sed languor corporis, cum inappetentia, lurido aspectu & pedum tumore, metum incutiebant haud levem. Datum igitur extra paroxysmum electuarium ex rob sambuci & juniperi, cortice chinæ & cascarillæ, extracto centaurii minoris, cerussa antimonii, sale cardui benedicti, cum spiritu salis ammoniaci, quo æger illico sensit virium incrementum, stomachus melius appetiit, obtusus & gravativus artuum dolor discessit, febris, post unum adhuc mitissimum paroxysmum, penitus cessavit, tumor quoque pedum sensim subsedit & elapso a

primo

primo insultu mense, integra reddita fuit sanitas. Ad quam conservandam, præter exquisitam vitæ ac diætæ rationem, pilularum balsamicarum & elixirii stomachici usus commendatus, & sex jam elapsis septimanis, nihil plane visum est incommodi.

Epicrisis.

Plura ex hac observatione in usum decerpenda. Elucescunt inde procatarcticæ causæ, quibus conspirantibus, intermittens febris excludi possit, aëris nempe conditio, sub qua tertianæ & quartanæ jam erant frequentes, imbecillis ex studiorum intemperantia & vita sedentaria ventriculus, perspiratio ab aëre vespertino, frigido humido intercepta & stomachus cibi ac potus minus salubris copia refertus. Alvo dein, & naturæ, & medicamentorum ope, soluta, paroxysmus fractus, concessione autem in auram vespertinam frigido-humidam rediit mox, eo quod recrementa halituosa ac sulphureæ indolis, per poros elabi solita, retroacta & ad primas vias ceu imbecilles partes delata, febrilem rursus constituerunt fomitem. Quod autem simplex quartana in duplicem concessit, id mea quidem sententia, factum a nimis copiosa sentina succorum vitiosorum, in ventriculo, propter ipsius imbecillitatem confluentium. A quibus tamen natura suo robore, arte adjuta, per crebriores sedes se exoneravit, junctis simul ventris torminibus. Porro notabile & hoc, quod succedente copioso alvi secessu, tumor tamen enatus fuerit, imo increverit, luculento indicio, copiosas affuisse cruditates magnamque viscerum ac partium externarum atoniam. Hinc sumto electuario insigniter roborante, redditoque per illud ventriculo & primis viis robore, vires sensibiliter cum appetitu restitutæ, febris fugata, tumor successive subsedit & sanitas perfecte revocata. Ut adeo pateat, tumorem pedum, sub ipsa febre oborientem, non sic esse pertimescendum, ac eum, qui post febrem, præsertim male curatam, succedit. Specificorum etiam antifebrilium & roborantium, quæ inter primas utique tenent chinæ & chaccaril-

læ cortex, usum, felicius longe succedere, si corporis partes ipseque ventriculus atonia potius, quam strictura affectæ, & humorum potius copia, quam virulentæ indolis exiguæ molis materia, in vitio est.

OBSERVATIO X.

Auctoris methodus curandi quartanas.

Plures hactenus speciales, de felici, æque ac infelici quartanæ curatione, enarravi practicos casus. Quibus addenda adhuc illa observatio, quam in *Medicinæ consultatoriæ tomo IV. Dec. V. cas. VII. pag.* 321. de quartana in gravida feliciter curata, adduxi. Jam non abs re erit, brevibus adjicere, qua ego in sananda hac febre utplurimum usus sim methodo. Nimirum primum fuit, ut ad contemperandos acidos salsos, & liquandos viscidos succos, nec non obstructiones reserandas, ter vacuo die, & una vel altera ante paroxysmum hora, cum haustu cerevisiæ tenuis, præberem cochlear liquoris salini, ex sale tartari, ammoniaco, nitro, tartaro vitriolato, sive arcano duplicato & cortice cascarillæ singulorum uncia semis, soluta in libris duabus aquæ cardui benedicti, sive chamomillæ vulgaris, adjecta demum drachma dimidia extracti croci. Superato tertio paroxysmo, elixirio usus sum antifebrili, ex radice pimpinellæ albæ, contrayervæ, vincetoxici, ligno colubrino, cortice chaccarillæ ana uncia semis, extracto cardui benedicti, scordii, salis tartari ana drachmis duabus, extractis cum spiritus theriacalis & liquoris anodyni mineralis ana uncia, spiritus vini tartarisati octo, aquæ florum sambuci quatuor unciis. Dando illud post paroxysmum ter quotidie, ad quinquaginta, vel sexaginta guttas, cum potu calido, ad sudorem placide eliciendum. Discessit hinc sæpe febris: Quando vero perstitit, infusum laxans superius descriptum, diebus intercalaribus mane exhibui, & vesperi modo dictum liquorem salinum. Post aliquot autem dies electuarium febrem fugans, ex rob sambuci, juniperi ana uncia, corticis chinæ, chaccarillæ ana unciæ semis, extracti centaurii minoris, salis ammoniaci, antimonii diaphoretici ana drachma, julepi rosarum uncia una cum dimidia,

exhibui

exhibui tempore a paroxyſmo vacuo, bihorio quovis, magnitudine nucis moſchatæ. Si etiam interea alvus officii oblita, clyſtere domeſtico eam ducere juſſi, vel elixirium, ex maſſæ pilularum balſamicarum uncia ſemis, ſoluta in unciis quatuor aquæ fumariæ, cum uncia olei tartari per deliquium, ad centum guttas porrexi. Diſcuſſa ſic febre, ad recidivam declinandam, octiduo ſemel deglutitæ pilulæ balſamicæ, vel a robuſtioribus efficaciores, ex gummi ammoniaci, extracti hellebori nigri, croci, mercurii dulcis, cinnabaris ana drachma, trochiſcorum alhandal drachma dimidia, triginta granorum pondere ſumtæ. Uſurpatum præterea quotidie elixir ſtomachale & injunctum exactum in vita victuque moderamen. Nunquam fere ſic rediit febris. Si vero forſan id factum, vecte opus fuit. Ideoque agreſſus eam ſum emetico, ex radice hypecuanhæ, vitriolo cyprio & croco, ac ſubjungendo ſtatim electuarii uſum, penitus expugnavi. Qua etiam ratione, me multoties quartanam epidemicam & ex ingluvie ortam, in plebejis potiſſimum, prima in herba jugulaſſe, teſtor.

Epicriſis.

Methodo hac frequentius ſummo cum fructu quidem uſus ſum, nihilominus illud adjiciendum in gratiam eorum, qui praxin cum judicio & ſufficiente ratione exercere nituntur, putavi, ut non talem methodum in ullo morbo univerſalem medendi dari autument, quæ perpetua ſit & in omnibus caſibus & circumſtantiis promiſcue applicari poſſit. Illud enim ſatis ſerio inculcare ſoleo meis auditoribus, nec remedia adverſus morbum, certæ ſemper efficaciæ, nec unam eandemq; medendi dari methodum, ſed individualem & ſpecialiſſimam, ex ſolicita hiſtoriæ morbi & maxime corporis ægrotantis & morbificæ cauſæ exploratione, prævia ſufficienti meditatione & deliberatione, inveniendam eſſe, quæ in eo conſiſtit, ut non modo remedia, quibus utendum ſit, cognoſcantur, ſed & quo ordine, qua doſi, quo tempore & quamdiu cum iis continuandum, exquiſita ratione & experientia, qua

optime vires & remediorum virtutes perſpiciendæ & addiſcendæ, judicetur.

CAPVT III.

DE

FEBRE QVOTIDIANA

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Quotidiana quæ dicatur. ET quartana, & tertiana, ex intermittentibus rarior eſt quotidiana, quæ ſcilicet ſingulis diebus accedit & ſolvitur, ſubſequente poſtea aliquot horarum intermiſſione.

§. II.

Legitimæ typus & hiſtoria. Acceſſio hujus febris primo mane, hora circiter quarta, aut quinta, evenit, cum frigore & horrore, ſine rigore tamen. Sub hoc cardialgica præſto eſt nauſea & ventris inflatio, in nonnullis capitis dolor, in aliis animi defectio, in plurimis vomitus, vel alvi ſeceſſus, vel etiam utrumque. Excipit poſtea calor magis lentus, quam mordax, cum ſiti minus intenſa. Pulſus, inordinatus antea & debilis, increbeſcit, non adeo durus tamen eſt, ſed mollior. Neque urina flammea, ſed potius cruda ex citrino turbida. Multis etiam inſuperabilis fere in ſomnum proclivitas. Paucus demum prodit ſudor. Et elapſis decem, vel ultra horis, diſcedit paroxyſmus, corpus hebes & grave relinquens, ſtata poſtero die hora reverſurus.

§. III.

Quandoque notha & vaga. Sic quidem incedit & decurrit febris exquiſita quotidiana intermittens. Quæ vero typum hunc non ſervat, ſed vel meridie, vel circa veſperam, vel etiam vago invadit tempore, notha appellatur, erratica, aut anomala.

§. IV.

Epidemica. Irregularis hæc quotidiana, haud raro obſervatur epidemica. Tum nempe, quando irregularis ac inordinata diuturna tem-

na temporum anni fuit constitutio. Ego quidem, post continuum intensum æstate anni MDCCXXVII. & XXIIX. calorem, obortas vidi, pro diversa corporum constitutione, tam diarrhœas & dysenterias, quam varii generis intermittentes febres, & inter has potissimum quotidianas.

§. V.

Intermittens autem est, de qua agimus quotidiana, ideoque non permutanda cum quotidiana continua. Quæ quidem pariter prima luce cum frigore accidit, sed calor & languor, cum pulsu celeri ac debili, inappetentia & interdum colliquativus sudor, per totum reliquum tempus durant. Et si longior, ut plurimum funesta, ægris, fractis penitus viribus, sub ipso frigore pereuntibus. *Differt a quotidiana continua.*

§. VI.

Neque etiam confundenda cum catarrhali. Hæc quippe benigna, vesperi cum leniori refrigeratione accedit, mane defervescit & catarrhosis defluxionibus satis est conspicua. Et maligna ex repentina insigni virium prostratione, & agrypnia facile innotescit, neque penitus intermittit, sed tantum remittit. *A catarrhali benigna & maligna.*

§. VII.

Differt quoque ab aliis intermittentibus. Quando enim ex tertiana simplici fit duplex, singulis etiam diebus impetit paroxysmus, sed insultus tempora alternatim sibi respondent, aliæ sunt causæ, alia medicatio. *Tertiana duplici.*

§. IIX.

Si ex quartana insultus quotidianus, triplex dicitur quartana, & paroxysmus non quotidie eadem hora venit, sed quarto quovis die, quoad accessionis terminum, conspirat, diversa etiam, ob diversas causas, ineunda medendi ratio. *Quartana triplici.*

§. IX.

A lenta demum febre distinguitur, quod illa post pastum & circa noctem sine horrore obrepat, cum calore in volis manuum plantisque pedum, noctu etiam magis affligat sudore stipata, mane vero tepescat, nec tamen penitus intermittat. *Et lenta.*

§. X.

§. X.

Ejus causa. Jam ſicuti omnis febris proxime nervoſi generis eſt affectio; ita formalem pariter quotidianæ rationem ſpaſtica nervoſarum partium & ſyſtematis vaſorum agitatione abſolvi, indubium plane. Hic autem præternaturalis febrilis motus, per materiam, a naturali & blanda humorum vitalium indole plane alienam, ad ſanguinem delatam, nec tamen cum ipſo miſcibilem, inducitur.

§. XI.

Ex vitio viſcerum. Nimirum primæ ſic dictæ viæ, ventriculus, duodenum & potior jejuni valvuloſi portio, ſunt illud latibulum, in quo vitioſa materia fermenti inſtar hoſpitatur. Inde per vaſa lactea ad ſanguinem & ſuccos transmittitur, & cum his ad ſentientes internas partes delata, easdem exagitat & ad extraordinarium motum exſtimulat. Et certe in quotidiana etiam febre, primam maxime regionem, varii generis vitioſorum, corruptorum, viſcidorum, acido-bilioſorum ſuccorum ſaburra, ſcatere, plura ſunt quæ uberius evincunt. Etenim junguntur ipſi ordinario fere ructus, nauſea, cum conatu vomendi, inappetentia, cardialgica inflatio, præcordiorum anguſtia & pectoris oppreſſio, interdum tenſivus, pungitivus ac morſicans dolor, ad dorſum excurrens. Fœdus dein utplurimum & ingratus ſapor in ore percipitur, quandoque amaricans, aliquando ſubdulcis nauſeoſus, nonnunquam nidoroſus plane. Ipſa demum febris naturæ beneficio per crebriores dejectiones alvi ſponte haud raro ſolvitur, in artificioſa autem medicatione, per ſuperius & inferius os evacuantia, cum ſtomachicis, utramque faciunt paginam.

§. XII.

Sedes in primis viis. Quia tamen longior utplurimum hæc eſt febris & ad plures ſæpe menſes trahitur, juſta utique ſuſpicio eſt, labem in imi ventris penetralibus ſubeſſe firmius radicatam. Organa quippe ſecretoria, glandulæ & glanduloſæ inteſtinorum tunicæ, remiſſa nimis ſunt atque laxata, ideoque loco ſubtilis lymphatici ſalivalis ſucci, copioſum ſeroſum impu-

rum

rum plorant. Reliqua quoque sanguinis depurationi dicata viscera, hepar, lien & pancreas, ob dejectum robur & languidiorem per ipsa sanguinis progressum, succum lymphaticum & biliosum minus purum in digestionis officinam mittunt. Hinc alimentorum solutio & chyli elaboratio turbatur, multæque serosæ & corruptæ cruditates prima in regione & gignuntur, & cumulantur, quæ ipsa mora deterioris indolis factæ, & ad sanguinem delatæ, febrilem uti diximus faciunt motum.

§. XIII.

Quod autem crebrius, quam in aliis intermittentibus, febris insultus in quotidiana impetat, ob eminentiorem primarum viarum imbecillitatem fieri arbitror. Hæc enim quam maxime cruditatum proventui favet, & facit, ut promte eædem istuc confluant, cito ibi colligantur, breviori etiam tempore sanguinis massam subeant & ad nervosas spinalis medullæ membranas deferantur. *Cur quotidianus insultus.*

§. XIV.

Hinc igitur porro est, quod omnia quæ viscerum flacciditati inducendæ & crudorum ac impurorum succorum proventui favent, ad hanc febrem sternant viam. Insidiatur potissimum hominibus segnioribus, otiosis, inordinata & cruda diæta utentibus, crapulæ ex cerevisia, nec non mœrori ac curis nimium indulgentibus, item qui debilem ob prægressos morbos, vel sanguinem effusum, nacti ventriculum. Frequentius etiam infestat hiberno, autumnali nubilo cœlo, senes magis & pueros, feminas plus quam viros, pituitosos, phlegmaticos & sanguineos, præ biliosis & melancholicis. Ex aliis quoque intermittentibus promta ipsius genesis. Tum scilicet, quando æger incongrua vorat, vel crebrius animo movetur, quando purgantibus & emeticis validioribus stomachi robur atteritur, anodyna, calida & spirituosa usurpantur, aut pensi habita primarum viarum repurgatione, adstringentia & specifica præpostere adhibentur. *Causæ antecedentes & subjecta.*

§. XV.

Exquisita longa, vaga non. Ceterum quotidiana exquisita, ex viscerum atonia oriunda, longius utplurimum trahitur multumque negotii Medico facessit. Quæ vero vaga, populares habet circuitus & succorum tantum vitio debetur, facilius sanationem recipit.

§. XVI.

Continuæ propinqua magis anceps. Minus dein periculosa est, quæ plenariam paroxysmi habet intermissionem. Sed quæ ad continuæ indolem inclinat, & soluta febre, languor tamen virium, cum pulsuum debilitate & frequentia persistit, corpusque sudore diffluit, ita, si ad aliquot menses producitur, vires enervat, ut æger haud raro succumbat.

§. XVII.

Ex intermittentibus periculosa. Quæ etiam ex intermittentibus, præsertim quartana, succrescit, rebellis & periculi plena est, prisco jam *Celsi lib. III. c. XV.* testimonio: *quartana*, inquientis, *neminem jugulat, sed si ex ea facta quotidiana, in malis æger est.* Magnum enim viscerum vitium subesse indicat & continuæ plerumque est propinqua.

§. XIIX.

Si excretiones adsunt, bonum. Quando incipiente accessione biliosi & pituitosi vomitus, vel secessus, eveniunt, bonum, nisi forsan ex febris diuturnitate vires jam nimium fuerint exhaustæ. Sudor quoque declinante paroxysmo placide erumpens & urina post febrem copiosior cum sedimento secedens, vehementiam insultus minuunt febrisque felicem solutionem nunciant.

§. XIX.

Si nullæ malum. Contra ea, ubi excretio nulla, febris etiam per longum nimis tempus detinet, viscera demum labem contrahunt & cachexiæ, febres lentæ & hecticæ, tabes, in dispositis etiam phthises, succedunt.

§. XX.

Ex perversa medicatione alii morbi. Idem perquam facile evenit, quando adstringentia & specifica febrifuga præpostere adhibentur. Et si calidoribus sudo-

ſudoriferis & eſſentiis alexipharmacis ſpirituoſis acria ex prima regione recrementa in ſanguinem aguntur, expeditus in continuam, cum ſudore perpetuo & virium jactura, eſt tranſitus.

§. XXI.

Qui autem hac febre demum decedunt, in his frigus longe intenſius ac magis diuturnum, cum rigore, virium proſtratione mentisque turbatione. Hoc plerumque bis adhuc excipit calor, ſub tertio autem inſultu, pulſuum ictus debiles manent & inæquales, ipſumque frigus in rigorem tranſit emortualem. *Mortis ſigna.*

INDICATIONES CVRATORIÆ
CVM
METHODO MEDENDI GENERALI.

§. I.

QVum itaque cauſæ quotidianæ intermittentis, cruditatum ſeroſo viſcidarum prima in regione ſaburra, viſcerum & glandularum flacciditate & impedito ſanguinis per imum ventrem progreſſu contineantur; omnis omnino medicatio merito eo dirigenda: ut I. impuri illi & pravi ſucci e primis viis, præparati prius, per congrua emunctoria proſcribantur; II. viſcera a tono dejecta roborentur & ſic cruditatum ulterior proventus arceatur; & III. liber ſanguinis per viſcera abdominis & inteſtinorum canalem, tanquam digeſtionis & chyli elaborationis officinam, circulatio reſtituatur. *Indicationes curatoriæ tres.*

§. II.

Primum ut ex voto perficiatur, laudata eſt virtus incidentium & abſtergentium, & quidem ſalium neutrius generis, inter quæ primas tenent ſal ammoniacum depuratum, digeſtivum *Sylvii*, ex capite mortuo ſpiritus ſalis ammoniaci urinoſi, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, ſal Ebshamenſe, Sedlicenſe, nitrum antimoniatum. Dein commen- *Proſunt ſalia neutra.*

& acria aromatica. danda etiam quæ ſale acri aromatico pollent, uti radix ari, calami aromatici, pimpinellæ albæ, coſti veri, zedoariæ, canella alba, zingiber, piper album. Quæ in pulverem redacta, ſalibus dictis mixta, & adjecta una vel altera guttula olei carminativi, egregiam ſuggerunt medicinam antifebrilem.

§. III.

Pilulæ balſamicæ cum ſalibus. Ad primæ æque ac ſecundæ indicationis ſcopum obtinendum, exturbandas nempe leniter per alvum ſordes, roborandum ſimul tonum ventriculi & inteſtinorum eorumque turbatum motum reſtituendum, ſalubritatis laudem merito ferunt, pilulæ balſamicæ Beccherianæ, Stahlianæ & noſtræ, maſſa etiam pilularum aloephanginarum, de ſuccino *Cratonis*, item *Solenandri*, præſertim ſi unacum ipſis ſalibus offerantur.

§. IV.

Amara & roborantia. Potiſſimum vero ad reddendum viſceribus abdominis robur ac impediendum impurorum ſuccorum in digeſtionis officinam affluxum, ex uſu ſunt elixiria amara cum martialibus mixta, uti quidem eſt meum temperatum balſamicum, ſine ſpiritu vini paratum, cum liquore alkalino. Vel eſſentia chaccarillæ cum eſſentia gentianæ mixta. Vel etiam elixiria ſtomachica, uti noſtrum, vel *Michaëlis*, additis aliquot guttis tincturæ martialis, ex floribus ſalis ammoniaci martialibus, cum ſpiritu corticum aurantiorum rectificato factæ.

§. V.

Thermæ inprimis & acidulæ. Et his quidem etiam promovetur egregie ſanguinis per abdominis vaſa ipſamque digeſtionis officinam progreſſus. Interim ſi refractaria admodum febris, repetit & ab inordinata diæta ſuſtentatur, omnia ſalubritate antecellunt medicatæ aquæ, thermæ potiſſimum atque acidulæ, uti Carolinæ & Egranæ tepefactæ, quæ debito cum regimine, intermixtis amaris, balſamicis & anticachecticis, uſurpatæ, viſcidas ſordes diluunt, per alvum & urinam cum ſeroſis evehunt, infarctus expediunt liberumque ſanguini reddunt commeatum.

§. VI.

§. VI.

Specialis autem medendi cum hisce præsidiis methodus, pro temperamentorum, ætatum, anni temporum ratione, corporum constitutione, dispositione primarum viarum, sexu morbique causa, instituenda, & singulis his, tam dosis remediorum, quam sumendi ratio accommodanda. In genere tamen tenendum: horis a paroxysmo vacuis pulveres salinos cum incidentibus esse exhibendos, tertio vel quarto die ventrem solvendum pilulis, ita tamen, ut operatio earum accedente paroxysmo, jam sit absoluta, declinante paroxysmo erupturum sudorem quiete & calido potu esse promovendum, ac demum subjungenda roborantia, amara, martialia & antifebrilia. De quo tamen plura in cautelis & morborum enarrationibus. *Methodus medendi.*

OBSERVATIONES ET CAUTELAE CLINICAE.

§. I.

QUotidianæ intermittentes circumspecte sunt tractandæ, ne in alios longos & ancipites morbos transeant. Inprimis aspernantur adstringentia & sopientia, præcipitantia terrea larga, item omnia purgantia drastica & sudorifera, nec non validiora emetica. *Medicatio caute instituenda.*

§. II.

Multum tam ad quotidianæ curationem, quam recursum ipsius arcendum facit, vitare animi commotiones, mœrorem inprimis ac diuturnam solicitudinem, cum insalubri cibo, ac vini potu, nec non refrigerationem, præsertim abdominis. *Victus & vitæ ratio habenda.*

§. III.

Quum natura ipsa hanc febrem critico alvi fluxu sæpe solvere soleat; ipsius ductui insistendum ipsaque juvanda ab artifice. Unde ægri non ad regimen sudoriferum, aut pharmacis ad sudorem cogendi, sed potius eo annitendum, ut materia vitiosa ipsæque primæ viæ ad alvi fluxum salutarem præparentur ac disponantur. Quod quidem egregie perficitur, *Albina excretio promovenda.*

 quando

quando aliquot ante paroxyſmum horis, lene laxans, pulvis cornachinus, vel pilulæ balſamicæ, cum ſale præbentur.

§. IV.

Vomitus ſecundandus. Quia porro vomitus huic morbo jungitur, cum bonis ægrorum rebus ſuccedens: e re eſt, ut idem debito tempore & convenienti medicina ſecundetur. Hinc expedit interdum omnino ſtomachi ſubverſionem per emetica ante paroxyſmum data provocare. Ego quidem memini, me aliquoties in febre exquiſite quotidiana, quæ hora quinta matutina invadere ſolebat, porrexiſſe circa noctis tempus, prius quam cruditates ex digeſtionis officina ad ſanguinem delatæ, lene vomitorium, ex radicis ipecacuanhæ granis XV. cum dimidia parte pulveris cornachini. Proritatus inde felici cum ſucceſſu fuit vomitus, nonnunquam alvi fluxus, & febris minimum mitior facta, aliis poſtea facile expugnanda.

§. V.

Etiam in diuturna. Si etiam quotidiana febris, diu perſtitit per menſem, vel longius, ac in lentam ferme degenerare videtur, commode offerri poteſt granum unum tartari emetici ſoluti. Quo bilioſum ſtagnantem ſuccum, cum levamine, incredibili fere copia, fuiſſe exturbatum, novi.

§. VI.

Externa ventriculo. Quando dolor ventriculi preſſorius, vel inflatio & ciborum faſtidium jungitur, regioni epigaſtricæ ſacculi ex herba menthæ, abſynthii, roriſmarini, floribus ſpicæ, chamomillæ Romanæ, caryophyllis & nuce moſchata, vel ſicci, vel ex vino cocti, applicandi. Qui, ubi finita etiam febre imponuntur, perſpirationem & ſudorem efficaciter eliciendo, egregie proſunt.

§. VII.

Et epigaſtrio imponenda. Frigus, quum nimis acre partes externas exagitat, tum ſacculi modo dicti, tum etiam ſpiritus vini purus, cum oleo menthæ in duplicato linteo ſtomachali regioni apponuntur cum fructu.

§. IIX.

§. IIX.

Cum febrifugis caute in hac febre mercandum. In quotidiana tamen epidemica & erratica, præter superius dicta, specifica etiam antifebrilia, ipsum quoque electuarium, cujus basis chinæ & chaccarillæ cortex, tuto adhibentur. Provocata inde, observatorum etiam fide, alvi sæpe laxitas & copiosæ summa cum euphoria sedes. Chaccarillæ autem cortex in hac febre merito præferendus chinchinæ, quia magis roborans & adstringens est. *Febrifuga cum distinctione usurpanda.*

§. IX.

Sanguinis missionem raro admittit quotidiana. Jam enim præsto est inprimis ventriculi imbecillitas & plerumque cachectici quippiam complicatur. Quod si autem eminens plethora, præsertim a mensium, vel hæmorrhoidum suppressione, urina præterea tincta & æger vini potui assuetus, in principio statim vena secanda, ne febris inde ingravescat, ac uti observata Medicorum testantur, lentæ, hecticæ apostematicæ febres, subsequantur. *Nec non venæsectio.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Illustrissima persona, triginta annorum, inordinatum diu sectata fuerat vitæ genus, multa incongrua edulia ingesserat, fructus horæos, lacticinia, acetaria, variaque conchyliorum genera, Vina etiam potentia & aquas sic dictas vitæ liberaliter potarat, prandium ad vesperam, & cœnam ad mediam usque noctem produxerat & præterea corpus frigido aëri autumno crebrius exposuerat. Incidebat hinc, prægresso frigore in febrem, quæ mane quotidie accedebat, cum præcordiorum anxietate, cardialgia, capitis dolore, artuum lassitudine & vomitu pituitoso affligebat, ad tertiam vel quartam pomeridianam durabat, somnum turbabat, & post aliquot insultus, largo stipabatur sudore. Appetitus tamen non adeo erat dejectus, sed æger in cœna subinde cibos sumebat, inprimis *Quotidiana rebellis Carolinis expugnata.*

primis intrita cum vino. Insistebat hæc febris per quatuor & quod excedit hebdomades, corpusque admodum hebes & languidum reddebat, licet interim variis remediis, purgantibus cum emeticis, salinis pulveribus, etiam cum floribus salis ammoniaci martialibus oppugnaretur, donec infuso corticis chinæ cum comis absynthii, ex vino, abigeretur. Sed quum appetitui redeunti indulgeret æger multaque minus salubria assumeret, rediit, elapsa vix hebdomade, febris, majori cum symptomatum vehementia. Opponebantur eadem & evacuantia, & antifebrilia, febrisque discedebat, brevi autem post eandem ob causam repetebat, idque minimum sexies factum, ut semestre interea efflueret spatium, quo corpus ob nocturnos sudores tabidum factum ac vires mirum exhaustæ. Alii igitur accersiti Medici, qui de thermis Carolinis, sub exactiori diæta & regimine usurpandis, consilium dederunt. Allata etiam in lagenis vitreis magnis impensis thermalis aqua, & tepefacta ante paroxysmum, mane æque ac vesperi, pota. Sed quum intermedium tempus brevius esset, quam ut aqua ante accessionem corpore posset evehi, gravior primum inde fiebat paroxysmus. Ideo febriles motus specificis prius compositi fuerunt & postea per binos menses Carolinæ singulis diebus matutino tempore usurpatæ, interpositis simul medicamentis amaris stomachicis & pilulis balsamicis. Quibus demum effectum, ut febris contumax expugnaretur, nec unquam rediret.

Epicrisis.

Voracitas & inordinata diæta rebellem facit intermittentem omnem, tanto magis quotidianam, quæ, ex imbecillitate stomachi & cruditatum copia oriunda, novum inde semper nanciscitur fomitem. Dein quum longa febris sedem potissimum habeat in visceribus imi ventris, a crasso sanguine fartis, quæ tracta diutius febre, magis magisque robore exuuntur, in illustrissimo etiam hoc ægro viscera debilia fuisse atque oppleta, certum, unde crebriorum recidivarum origo. Nihil igitur salubrius fuit decenti thermarum usu,

quæ

quæ partim ſalino aperitivo, partim terreo martiali principio roborante inſtructæ, crudos ſuccos efficaciter evehunt, infarctus expediunt & ſic lentam febrem, nec non cachexiam, quam optime præſcindunt. Sunt tamen thermæ æque acidulæ cum cautione in intermittentibus in uſum vocandæ, & providendum, ne paroxyſmus in earum operationem incidat, emunctoria claudat, & aquis retentis, anxietates cum gravibus ſymptomatibus inferat. Hinc tutius, iisdem, compoſita febre, ad recidivam arcendam uti, & tum, adjunctis medicamentis ſtomachicis & balſamicis, opem ferunt certe laudatiſſimam.

OBSERVATIO II.

Quotidiana recidivans emeticis curata.

Generoſa erat femina, triginta circiter annorum, ſanguinea, vegeta & tenera, quæ quarto menſe gravida abortum cum enormi hæmorrhagia & poſt hunc menſium ſuppreſſionem experta, pallida hinc facta fuerat atque cachectica, cum alvo adſtricta & appetitu dejecto. Hæc poſtquam oſtreas in cœna comediſſet & veſperi ſole occiduo in horto deambulaſſet, nocte inſequente febre corripiebatur, cum anxietate, nauſea & ingente artuum languore. Remittente febre dabatur ipſi quidem elixirium ſtomachale, ſed noctu eodem tempore iterum redibat febris gravior paullo. Porrigebatur ob ſuſpicionem cruditatum vomitorium, ex tartari vitriolati granis XII. & radicis hypecuanhæ granis XXV. quo craſſam viridis coloris pituitam evomebat. Nihilominus ſtato repetebat tempore febris, majori adhuc compreſſorio in epigaſtrio ſenſu vomendique conatu, quæ ſilente etiam febre perſiſtebant. Aperiebatur quidem veſperi alvus ſtricta clyſtere emolliente; febris tamen & ventriculi ſpaſmus per aliquot dies inſiſtebant & facies icterica plane comparebat. Exhibebatur ipſi mixtura ex aquæ cardui benedicti unciis tribus, theriacalis, cinnamomi ana uncia ſemis, ſalis cardui benedicti, antimonii diaphoretici ana ſcrupulis duobus, ſpiritus vitrioli guttis XX, ſirupi papaveris rhœados drachmis duabus, cujus dimidiam partem veſperi ſex ante

paroxyſmum horis, ſumſit, impoſito ſimul ventriculo ſacculo, ex ſpeciebus ſtomachicis & carminativis in vino coctis, quo ſudor ante invaſionem largus & febris mitior. Inſtante ſequenti paroxyſmo, alteram reliquam mixturæ ſumſit partem, qui emanſit prorſus & ſpaſmus quoque cardialgicus laxatus. Quum vero ægra convaleſcens appetitui indulgeret, fructibusque horæis ac marinis piſcibus veſceretur, quinto poſt die iterum in febrem incidit, majori fere anxietate, vomendi conatu animique quadam defectione ſtipatam & veſperi accedentem. Solvebatur hinc alvus, mixtura & externa adhibebantur, ſed incaſſum fere. Perſiſtebat enim potius fervor & languor cum magna debilitate, etiam ſuperato paroxyſmo, ut metus eſſet continuæ. Injiciebatur rurſus clyſter & vomitorium ſupra dictum porrigebatur, ſequente & vomitu, & alvi receſſu. Miteſcebant inde ſymptomata cum febre, & pulvere ex corticis chaccarillæ, tartari vitriolati & ſalis ammoniaci anatica portione confecto & per ſeptem dies, quatuor quibusvis horis, ad drachmam dimidiam uſurpato, diſcuſſa demum omnia, ventriculo & corpori robur redditum, menſium quoque fluxus in ordinem redactus.

Epicriſis.

Caveant ſibi omnes, qui ex ſanguinis immodica profuſione languent, a prava diæta & corporis refrigeratione. Tum enim, ob imminutum corporis ipſiusque ventriculi robur, perſpirationem quoque imminutam, promta febrium geneſis. Deinceps in quotidiana, cujus cauſa ingens cruditatum in ſtomacho & primis viis ſaburra, magis quam ulla alia intermittente, conducibile eſt, ventriculum, præmiſſo blando enemate, leni emetico deplere. Tum ſpaſticas ventriculi ſtricturas nihil promtius laxat, quam placidum elicere ſudorem, quam in rem ſpirituoſa regioni epigaſtricæ calide applicata egregie conferunt. Tandem expurgata prima regione, chaccarillæ cortex cum ſalibus, non modo ad febrem fugandam, ſed & digeſtionis ſucceſſum fulciendum, utiliter adhibetur.

OBSERVATIO III.

Quotidiana ex tertiana electuario sanata.

Senex, sexagenario major, macilentus, sanguineo-melancholicus, continuis laboribus per multos annos sub vita sedentaria distentus, superiori anno, quo solennes erant intermittentes, corripiebatur tertiana, posteaquam peregre profectus, liberali convivio exceptus & noctu sub cœlo valde humido & pluvioso frigido redux factus esset. Placide hæc admodum decurrebat, & adhibitis prius pulveribus salino-digestivis, post quintum paroxysmum electuario expedite discutiebatur. Nolebat tamen pristinus vigor & appetitus redire, sed a sumto cibo pressorius semper in epigastrio urgebat dolor, nec somnus adeo erat quietus. Dabatur quidem, ad digestionem secundandam, quotidie bis, ac drachmam semis, pulvis ex radice ari, pimpinella alba, gentiana rubra, semine cymini & macis. Sed præter opinionem quotidiana post aliquot dies accedebat febris vesperi. Promtum statim habebat Medicus electuarium ex rob juniperi, cortice chaccarillæ & sirupo acetositatis citri, idque omni bihorio deglutire jubebat. Sumto hoc, repetebat quidem paroxysmus, sed sub illo & post eum copiosæ prodibant dejectiones, vel decem numero, ut æger firmiter crederet, validum se accepisse purgans. Continuabatur igitur parciori dosi electuarii usus, tam salubri effectu, ut febris discederet & æger penitus convaleret.

Epicrisis.

Enata procul dubio hæc ex tertiana quotidiana fuit, quod sub illa, prima non sufficienter expurgata regio. Unde reliquiæ materiæ febrilis, accepto per malam digestionem incremento, induxerunt quotidianam. Plane peculiaris etiam heic fuit corticis chaccarillæ effectus, canalem intestinorum efficaciter vacuans, febrisque fomitem simul & semel tollens. Is tamen non ubique perpetuus, sed peculiari primarum viarum dispositioni tribuendus. Alias inter omnes constat, corticem hunc potius ad compescendas nimias dejectiones valere. Ut adeo pateat: unum remedium, pro di-

versa naturæ & corporis habitudine, alium atque alium, & diversum, contrarium plane, exserere posse effectum.

OBSERVATIO IV.

Quotidiana anomala post hypercatharsin.

Nobilis quædam tenerior & sanguinei corporis femina quinquagenaria, regnante Sirio & instante mensium fluxu, gravi exagitata fuit ira, cum extremorum tremore. Porrexit Medicus paullo post purgantes pilulas, quibus tanta hypercatharsis suscitata, ut intra XXIV. horas plus quam quinquagesies, & postero adhuc die, vigesies fere, dejiceret. Fractum inde mirifice corporis robur, artus languerunt, ingruit animi, præsertim erecto corpore defectio, periit appetitus, somnus turbatus & pæne omnis intercidit. Exactis inter hæc aliquot diebus, vesperi accessit anxietas summa, cum levi duntaxat horrore & frigore, inquietudo & syncoptica affectio, ut jam animam agere videretur. Subsequuti pulsus ictus celeres, æstus corporis, oris siccitas, & mador corporis, per duodecim horas halans, symptomatum attulit levamen. Habuit postea tantisper melius. Febrilis tamen commotio modo vesperi, modo noctu, jam gravior, jam levior, rediit quotidie, tussi sicca, & ante, & post illam affligente. Ægre tulit fere omnia stomachus, analeptica, salina, balsamicas pilulas, elixiria stomachica, alimenta ipsa, & quamvis suspensa manu datis, sequuta anxietas, æstus, pressio, strictura & ardor ventriculi, nec non tormina ventris. Sic decubuit per mensem, ac interea nihil melius ferre potuit, quam emulsiones ex amygdalis dulcibus, semine papaveris albi, aqua florum acaciæ, liliorum convallium, tiliæ & cerasorum nigrorum, quibus tantillum pulveris bezoardici nitrosi subinde inditum. Potui datum præterea decoctum avenaceum, nonnunquam in levem emulsionem cum amygdalis redactum. Et ad alvum obstructam solvendam, enema leniens injectum. Elapso autem mense, quodammodo commodius excepit ventriculus medicamenta. Hinc sumsit quandoque decem tantum pilulas ex nostris, quibus alvus cum euphoria laxata. Exhibitum quoque elixirium nostrum balsamicum,

parca

parca pariter dosi. Remanserunt nihilominus febriles commotiones, licet mitiores & sine angore. Ad has igitur componendas oblatus ter quotidie hic pulvis: recipe lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici, arcani duplicati, corticis chaccarillæ, ana drachmam. M. f. Pulvis, dividatur in decem partes æquales. Et ad alvum subducendam usurpatum elixirium purgans, ex massa pilularum balsamicarum in tenui lixivio soluta. His demum intra quadraginta dies sensim febris sublata, vires cum appetitu & sanitate integra redierunt.

Epicrisis.

Perniciosum utique fuit molimen, post iram & ingruente mensium fluxu, purgans dare, quia tum jam in motu natura & spasticæ in nervosis partibus stricturæ adsunt. Neque dubium est, quin sub proritata inde vehementiori purgatione & affluxu succorum impurorum ab ambitu ad interiora, & erosio, & levis inflammatio intestinis fuerit inducta, quibus effectum, ut, nec medicamenta, nec alimenta, sine incommodo, anxietate & æstu suscipere potuerit. Febrilis etiam irregularis insultus, quotidie bis interdum accedens, cum tussi, suscitatus omnino fuit a levi intestinorum inflammatione, sub qua semper stimulus spasmodicus & vitiata occultatur digestio. Hæc igitur partium & morbi causæ dispositio, nec correctoriam, nec evacuantem, nec roborantem aliam admisit medicinam, quam lenientia & demulcentia. Febri autem, quotidianæ typum servanti, accommodatius fuit nihil, quam chaccarillæ cortex, eximie roborans, mixtus cum aperientibus salinis, absorbentibus leniterque diaphoreticis. Cujus generis pulveres in quotidiana febre, etiam lenta & quæ ex vitio primarum viarum maleque digestorum succorum colluvie oritur, virtutis sunt certe laudatissimæ.

OBSERVATIO V.

Quadragenaria circiter femina, sanguineo-cholericæ laxiorisque corporis constitutionis, quæ in iram prona, inordinata diæta cum fructibus horæis usa & infusum thée large *Quotidiana exquisita diuturna.*

nimis ingurgitans, stomachi sibi contraxerat languorem, paullo post mensium experiebatur suppressionem. Hos quum proprio artificio pellentibus urgeret, febrem incurrebat quotidianam, ordinariis symptomatibus comitatam, Medici tamen ope, exactis tribus mensibus, ab eadem liberabatur. Non autem ita multo post, emanentibus semper mensibus & alvo stricta, in eundem recidit morbum, quem complures in auxilium vocati Medici, nec pharmacis, nec aquis medicatis, Egranis æque ac Lauchstadiensibus, neque etiam lactis asinini usu, depellere potuerunt. Perstitit potius idem jam a triennio immedicabilis, & quotidie prima luce accedit febricula, quam comitatur sudor colliquativus pæne, ad decimam usque antemeridianam manans, & pomeridie sequitur languor cum dolore lumborum. Præterea extra paroxysmum corpus totum tactu frigidum, vix vesperi ex cibis quicquam assumere valet & tum etiam ad incongrua magis fertur appetitus. Pallida quoque facies totusque corporis habitus tumidus quasi & inflatus. Obambulat tamen & domestica obit negotia.

Judicium cum consilio.

Quotidianam veram exquisitam, non secus ac quartanam, ex longis esse morbis, & ad unum, immo plures annos, trahi nonnunquam, hæc docet historia. Causa vero diuturnitatis inordinata omnino vivendi ratio ægræ, quæ animi affectibus indulget, palato accepta ingerit cuncta & extra paroxysmum in liberum qualemcunque regnantem aërem concedit. Neque enim omnis diuturna intermittens gravem in visceribus supponit labem. Sed per ipsum febrilem motum nova semper gignitur vitiosa materia, quæ quando intermissionis tempore perspiratione non excluditur & insalubri victu augetur potius, novum semper induci paroxysmum non mirum. Jam quidem morbus in habitum quasi transiisse videtur. Vegeta tamen natura & corporis extra paroxysmum motus, in causa fuit, quod deteriores huc usque non sequuti morbi alii. Ego quidem, rebus sic comparatis, vix aliam me-

dendi

dendi rationem esse, sentio, quam ut ægra curatius ex regularum diæteticarum præscripto vivat, parcius, & cibos nec graves, nec fermentescibiles, sed leves, facile solubiles edat. Perspirationis dein successum custodiat ac secundet, nec obambulatione in aëre libero frigido interturbet. Tum ad contemperandos & liquandos pravos in prima regione succos, salino superius descripto liquore utatur. Blandis porro laxantibus intestinorum canalem expurget eumque in finem, bis octiduo, balsamicas nostras pilulas deglutiat. Stomachi præterea languorem & digestionis vitium elixirio stomachali, crebrius inter cibos sumto, emendet. Ac demum, tam ad promovendam cuticularem excretionem, quam compescendam successive febrilem habitualem commotionem, pulvere ex antimonio diaphoretico, cornu cervi philosophice præparato, tartaro vitriolato & cortice chaccarillæ, bis quotidie ad drachmæ dimidium, per octo dies utatur. His, nisi gravius quid interea acciderit, morbum rebellem, expugnari adhuc posse, speramus.

CAPVT IV.

DE FEBRIBVS INTERMITTENTIBVS EPIDEMICIS ANOMALIS MALI MORIS.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

SUperioribus annis MDCCXXVI. XXVII. & XXIIX. plane irregulares & insolitæ erant, temporum ac tempestatum constitutiones, ingentes potissimum siccitates & ardores, complures menses perseverantes. Variis hinc languoribus

Ex tempestatum constitutione insoliti varii morbi-

bus corpora humana affligebantur, diarrhoeis, dyſenteriis, intermittentibus febribus variis, ſimplicibus & duplicibus, quæ nulli temperamento, ſexui, aut ætati parcebant. Maxime omnium vero æſtate & autumno regnabant febres, partim intermittentes plane, partim remittentes tantum, anomalæ & irregulares, vagum & incertum typum habentes, facile inter ſe mutabiles, ut plurimum inſuetis & gravibus ſymptomatibus ſtipatæ, contagio infeſtæ nonnullosque per multos menſes detinentes, quosdam etiam plane e medio tollentes.

§. II.

Maxime intermittentes malignæ anomalæ.

Ambigunt quidem adhuc Medici, noſtri æque ac priſci ævi: an intermittentes dentur malignæ febres? Re tamen paullo accuratius conſiderata, non dubitamus affirmare: intermittentes alio tempore eſſe benigniores, alio utique maligniores, non ſecus ac alii morbi ac febres epidemice graſſantes. Nam prout variæ temporum & tempeſtatum ſunt conſtitutiones, magis, vel minus regulares, boni & mali moris progigni & graſſari morbos, jam olim noſter prodidit *Hippocrates*. Experientia quoque ſtabilit atque confirmat, dari certis temporibus intermittentes, quæ indolem malignam, ſeu virulentam, referunt, cujus indicia & quaſi characteres hi ſunt, ſi inſolitis ſymptomatibus ſtipatæ & maxime omnium virium junctam habent proſtrationem eminentiorem, ſi epidemice graſſantur & contagio etiam inficiunt diſpoſita corpora, ſique earum ferocia exanthematibus in ſumma cute erumpentibus, puſtulis, ulcuſculis in labiis, naribus, facie, purpura, vel maculis purpureis, vel etiam ſcabie miteſcit. Hæc enim omnia exiguæ molis, ſed valde vehementis & virulentæ indolis materiam tenuiſſimam, ventriculo & nervoſis maxime partibus inimicam atque infeſtam, in qua potiſſimum veneni ratio & natura fundata eſt, ſubeſſe, & ſubitas ſævas commotiones atque alterationes concitare, luculenter arguunt.

§. III.

§. III.

Sic febres, quæ superioribus annis nostris locis, immo universæ fere Germaniæ, fuerunt infestæ, anomalæ valde exstiterunt. In quibusdam semel uno die, in aliis bis, accessio facta. In nonnullis primis diebus comparuerunt continuæ, & tertio vel quarto die in intermittentes concesserunt; in aliis vicissim primis temporibus intermissionem habuerunt, postea vero, pessimo omine, factæ sunt continuæ. Aliqui enormes experti sunt per superiora, vel inferiora pituitosas & biliosas dejectiones, quidam remittente, vel intermittente paroxysmo, continuo sudarunt, cum ingenti languore. Nonnulli etiam se ipsa in febre, & calere, & algere simul, conquesti sunt. Juniores in paroxysmo interdum valde delirarunt & simulac clauserunt oculos insomniis agitati maleque cohærentia sunt loquuti. Senibus cum somnolentia accidit febris. Omnes vero de anxio & compressorio dolore circa ventriculi regionem, de dolore lumborum, pedum contusivo, capitis etiam, sunt conquesti, & intermissionis tempore, de dolore ex nucha per totum spinæ tractum ad scapulas porrecto. Prodeuntibus demum in facie pustulis, aut in ambitu exanthematibus purpureis, symptomata complacabantur. Et si purpura jungebatur scorbutica, diutius durabat febris; si vero superveniebat alba, funestum erat utplurimum. *Symptomata epidemicarum & historia.*

§. IV.

Observatum fuit, & id maxime Magdeburgi & in Ducatu Brunsuicensi, complures in una domo, non secus ac in variolis, vel morbillis fieri solet, successive eodem morbo fuisse affectos, & præsertim post sanguinis missionem, fortem purgationem, feminæ maxime instante mensium fluxu, multi si animi affectu immoderato commoti fuerunt, timore potissimum & tristitia. *Contagio infecerunt.*

§. V.

Licet vero, pro diversa natura ægrotantium, ratione ætatis, temperamenti, naturæ magis, vel minus robustæ, mitiora, *Quomodo terminata.*

tiora, vel sæviora fuerint symptomata, & nonnulli intra quatuordecim dies, alii intra mensem demum convaluerunt, perpauci tamen mortui, nisi ingenti errore Medici, aut ægrotantis admisso.

PRAESERVATIO ET CVRATIO.

§. I.

Quomodo arcendæ hæ febres. Frequentes quam maxime fuerunt hæ malignitatis suspectæ febres in locis paludosis, humidis & aquarum stagnis irriguis; uti nostris in confiniis sunt pagi Ostrau & Dieskau. Frequentius etiam infestarunt eos, qui post æstatem intensius fervidam, improba victus ratione usi, vesperi, aut noctu, aëre humido frigido, corpus refrigerarunt & præterea imbecillioris fuerunt naturæ. Optimum hinc ad declinandum epidemicæ hujus febris incursum fuit consilium: vitare loca humilia, uda, multo minus in iis dormire, aëris injuriis sese non exponere, refrigerium omne, etiam per frigidum potum, fugere, ventriculum nec crudis, nec constipantibus cibis onerare, animum tranquillum servare, omniaque cum cura tenere, quæ acrimoniæ contemperandæ, sordibusque tam per poros, quam alvum leniter educendis, serviunt ac laudabiles succos ingenerant. Neque tamen forti utendum purgatione, quæ ab ambitu corporis succos trahendo, perspirationem minuit adeoque noxia est, tanto magis quando diarrhoea forsan & dysenteria jam circumeunt.

§. II.

Indicationes medendi tres. Quum vero harum febrium mali genii causa, partim in insigni dyscrasia & intemperie sanguinis & humorum, a naturali & blanda temperie deflectente, salino-sulphurea, partim etiam in humore vitiosæ & virulentæ activæ indolis, in prima regione potissimum hospitante, & universum nervosarum & musculosarum partium systema commovente, consistat; eo utique prudenti consilio Medicus curam dirigere debet, ut I. magis alterantibus & perversam sanguinis & humorum qualitatem emendantibus, quam fortioribus evacuantibus uta-

utatur; II. ut placide & blandis evacuantibus, tam per cutem, quam alvum, præparatam materiam debito tempore excludat, ac III. ut congruis analepticis imbecillitati succurrat, atque demum symptomata mitiget.

§. III.

In principio itaque, antequam Medicus dignoscere poterat genium morbi, pulveres diaphoretici, cum leviter nitrosis exhibiti fuerunt, in aquis diapnoicis & analepticis hunc in modum: recipe aquæ galegæ, cardui benedicti, acaciæ, cerasorum nigrorum ana uncias tres, cinnamomi s. v. unciam, spiritus nitri dulcis, vel liquoris anodyni mineralis guttas XX. sirupi acetositatis citri, vel papaveris rhœados q. s. Hæc tam intra, quam extra paroxysmum oblata & potui datum decoctum avenaceum, cum succo & corticibus citri, vel etiam cum amygdalis in emulsionem redactum. *Profuerunt diaphoretica fixa & analeptica*

§. IV.

Ad alvum solvendam profuerunt oppido clysteres tantum domestici, ex decocto avenaceo, nostris Haber-Grütze/ floribus chamomillæ vulgaris, oleo amygdalarum dulcium & sale communi parati. Interius vero ad laxandam alvum, potiones ex unciis duabus vel ana mannæ, cum drachma una cremoris tartari, in aqua florum acaciæ solutis & additis duabus guttulis olei de cedro, perquam utiles fuerunt. Quibusdam etiam infusum rhabarbari cum passulis magis conducibile deprehensum. *Blanda laxantia.*

§. V.

Ubi natura torpida ad movendum insultu declinante sudorem, essentia scordii probe saturata, non tamen adeo spirituosa, cum anatica portione liquoris anodyni & aliquot guttis spiritus bezoardici *Bussii* data, injungendo simul, ut in moderato calore & lecto corpus servaretur. *Quandoque sudorem moventia.*

§. VI.

Quibus remediis successive fracta fuit vehementia febris, sive potius virulenta ejus causæ indoles. Hoc facto, ipsi sine gravioribus symptomatibus intermiserat febris, ad *Fracta febre appropriata*

eam fugandam, alia, quæ e re erant accommodata & appropriata, cum debito regimine & justa methodo, in usum vocata præsidia.

§. VII.

Quandoque statim in principio. Fuerunt tamen, ubi mox in principio consultus Medicus, qui expurgato per lene vomitorium stomacho, & usurpato postea electuario ex cortice chinæ, cascarillæ, antimonio diaphoretico & nitro cum julepo rosarum & sirupo acetositatis citri, facili & explicita curatione, evaserunt. Subjunctis postea, quæ ad sanitatem firmandam videbantur necessaria.

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

Bezoardica fixa non valide vacuantia prosunt. In omnibus epidemice grassantibus febribus, inprimis si insueta habeant symptomata & metus cujusdam malignitatis sit, semper tutior medendi via, præsertim in principio, per bezoardica fixiora & analeptica temperata, abstinendo a sanguinis missione, emeticis, regimine etiam nimis calido, tam quoad lectum, quam quoad conclave, immo potum.

§. II.

Cibus paucus, potus tenuis. In omnibus ejusmodi morbis præstat abstinere a cibis & potum tenuissimum assumere v. g. decoctum ex radice scorzoneræ & cornu cervi usto paratum, adjecto sirupo acetositatis citri.

§. III.

Vomitus & inquietudo quibus sedanda. Si vomitus & inquietudines cum extremorum frigore urgent, consultius est eas blanda diaphoresi, quam adstringentibus sedare, & utique commodam hac in re præstat operam, liquor noster anodynus mineralis, vel cum refracta dosi liquoris bezoardici *Bussii*, vel aliquot guttulis olei destillati macis veri, aut tantillo extracti croci nuptus. Tum etiam, ad spasmum stomachi potissimum laxandum, utile decoctum avenaceum, cum oleo amygdalarum dulcium & croco, libera-

liter

liter potare, vel emulſione, ex aquis antiſpaſmodicis cum ſeminibus quatuor frigidis & papaveris albi, uti.

§. IV.

In principio ſi alvi fluxus ſociatur, pulvis rhabarbari cum pulvere nitroſo abſorbente, vel etiam doſis pilularum balſamicarum, cum ejusmodi pulvere nitroſo abſorbente, aliquoties data, ſummæ ſunt efficaciæ. Sique nimis ille urget, pulveri aliquot grana corticis chaccarillæ poſſunt admiſceri. *Diarrhœa quæ poſcat.*

§. V.

In intermittentibus epidemice graſſantibus curandis id in genere notare licet: fortes purgationes, per ſuperiora æque ac inferiora, parum proficere, ut potius noceant & gravior poſt eas impetat paroxyſmus. Lenes autem evacuationes nunquam non proficuæ. Quo alvus enim adſtrictior eſt, eo plus increſcunt cardialgiæ flatulentæ & inquietudines. Monendum tamen, quod in paroxyſmo difficulter, vel plane non, clyſteres locum inveniant, eo quod tanta plerumque flatuum in inteſtinis reſiſtentia, ut nihil admittatur. *Valide vacuantia nocent.*

§. VI.

Obſervatum etiam eſt, acriora & aromatica, eſſentias ſudoriferas, alexipharmacas & calidiora omnia, ex ſimplicibus intermittentibus, duplices, vel continuas etiam lethales plane, effeciſſe, præſertim in corporibus ſcorbuticis & ubi materia exanthematica purpuracea inſtar fermenti in humorum & ſanguinis ſinu delituit. *Calida item acria.*

§. VII.

Sanguinis miſſio neque præſervationi, neque curationi harum febrium accommodata. Sufflaminat enim ſaluberrimam cuticularem excretionem, ſorditiem ſuccorum hinc auget, vires magis exhaurit & in continuas inde tranſiiſſe intermittentes prius has febres, fuit animadverſum. *Nec non venæſectio.*

§. IIX.

Si purpura complicatur hiſce febribus, cum copioſo & fœtido ſudore, ſummo cavendum eſt ſtudio a præcalido regimi- *Quid faciendum purpura accedente*

ne & expellentibus. Æquabilis potius caloris temperies ſervanda & temperata etiam medicamenta optima. Ne nimis incaleſcat & diſſolvatur ſanguis, nec materia expellenda intus maneat, aut retrocedat prorſus. Hinc enim febris tantiſper quieſcens reſuſcitatur, vel minimum mitior, inſigniter exacerbatur. Idem obſervavimus, ſi materia eryſipelacea, cum magno pruritu juncta, quod interdum ſenibus accidit, ad habitum corporis præſertim pedes propulſa, ad interiora receſſit.

§. IX.

Et febre in intermittentem verſa.

Mitigata ſymptomatum atrocia, in epidemica hac febre ſique ex ea antea continua facta typica intermittens, ſuperatis aliquot hujus paroxyſmis, die intermiſſionis lene laxante, vel emetico prima corporis regio expurganda & poſtea in uſum vocandus hic pulvis: recipe corticis chaccarillæ, chinæ, nitri purificati, antimonii diaphoretici, lapidum cancrorum, ana drachmam unam, de quo drachma dimidia, ter, vel quater quotidie, vel in aqua diapnoica, uti cardui benedicti, galegæ, ſonchi, ſcorzoneræ, vel etiam in electuarium cum ſirupo redacta, extra paroxyſmum uſurpanda. Quo non modo materia febrilis virulenta primis in viis optime corrigitur, ſed & roborando ſyſtalticam canalium virtutem, placide per diaphoreſin educitur.

§. X.

Varius quovis anno attendendus genius.

Ceterum epidemicæ hæ febres non una omnibus annis incedunt facie, ſed varium pro diverſitate prægreſſæ tempeſtatum conſtitutionis exhibent genium. Hinc Medicus ad medicationem attento ſemper accedat cum judicio neceſſe eſt. Quæ vero ego diverſis annis obſervavi & utilia deprehendi, paſſim in ſcriptis meis tradidi. Inprimis autem circa hoc argumentum evolvi poterit *diſſertatio, obſervationes practicas circa febres intermittentes anno MDCXCIX. graſſantes*, ſiſtens, item *obſervationes baremotrico-meteorologicæ Sect. ult. de conſtitutione epidemica anni MDCC.* nec non *Medicina conſultatoria Tom. II. Dec. II. caſ. VII. pag. 90. ſeqq. Tom. III.*

Dec. I.

Dec. I. caſ. VI. pag. 33. ſqq. Tom. IV. Dec. III. caſ. IV. pag. 167. ſqq. & Tom. VI. Dec. V. caſ. X. pag. 355. ſqq.

CAPUT V.
DE
FEBRE SEMITERTIANA.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

INter epidemicas, quas jam expoſuimus intermittentes mali moris febres, haud raro occurrit, quæ ex tertiana intermittente & quotidiana continua conſit, eamque ob cauſam Græco nomine ἡμιτριταῖος, & Latino, ſemitertiana vocatur. *Semitertiana compoſita febris.*

§. II.

Accedit hæc plerumq; ante meridiem, cum frigore & horrore gravi pulſuque contracto. Succedit poſtea cum pulſuum frequentia calor aliquot horarum, ſudore erumpente tepeſcens, non tamen penitus intermittens. Intenditur potius, poſt refrigerationem lenem, circa noctem æſtus, cum pulſuum celeritate, & poſtero die lenior perſiſtit, ſine ſiti, donec veſperi, præcedente leviori horripilatione, denuo ingraveſcit. Tertio autem die horror iterum impetit, cum intenſiore calore, eademque, ac primo die, ratione, decurrit. Ut ſic ſemper quidem adſit febris gliſcens, veſperi ipſius exacerbatio & tertio die mane hæc cum rigore maxime conſpicua. Vires præterea ſunt dejectæ, appetitus languet, ſomnus deficit, urinæ minguntur tenues crudæ, poſt tertianæ vero paroxyſmum craſſæ & tinctæ, exſpuuntur cum tuſſi pauca cruda, & dorſi, nec non abdominis dolor haud raro jungitur, cum hujus intumeſcentia. Plurimi accedente tertianæ paroxyſmo nauſea *Quomodo incedat.*

pre-

premuntur & cardialgia, quidam vomunt plane, nonnulli animi defectionem patiuntur, alii delirant prorsus.

§. III.

Differt ab intermittente maligna. Ignota fere nostris hæc est febris & plerumque intermittentem malignam esse putant. Sed multum ab hac utique discrepat, quum neque contagiosa sit, neque exanthematibus stipetur, neque etiam tam enormi virium prostratione, & præterea peculiarem tertio quovis die cum horrore habeat conspicuam exacerbationem.

§. IV.

Tertiana continua. Alia eam cum tertiana continua permutant, perperam pariter. Hæc enim secus ac semitertiana, tertio tantum die, non vero vesperi simul ingravescit, neque tota continua est, sed licet primum continuo calore impetat, tertio tamen utplurimum die vehementiam ponit, ac in tertianam intermittentem transit.

§. V.

Et tertiana duplici. Neque etiam cum tertiana duplici confundenda est semitertiana. Licet enim illa quovis etiam die accedat, insultus tamen alternatim sibi respondet & febris ipsa perfecte intermittit. In hac autem nulla plane intermissio, sed tantum remissio, vespertinus quotidie paroxysmus & tertio semper die duplex.

§. VI.

Continuæ causa ex mesenterio. Composita igitur ex duplici febre est hemitritæa febris, ideoque duplex omnino erit ipsius focus, causa duplex. Nimirum continuæ nidus in mesenterio, ex intercepto per ipsius compagem transitu sanguinis ejusdemque hinc in contiguis tunicis nervosis oborta inflammatoria stasi. *Intermittentis ex prima regione.* Ille autem alternis diebus accedens paroxysmus gravior, non secus ac ipsa tertiana, sedem ac causam habet in intestinis, maximeque duodeno. In cujus flexuoso cavo, ex glandulis, hepate & pancreate, lymphatici & biliosi, ob mesenterii vitium pariter vitiosi humores, nec non ex stomacho crudi succi, confluentes, mineram conficiunt morbosam, quæ sanguini im-

mixta

mixta & ad nervosas spinæ membranas delata, motum inducit præternaturalem febrilem.

§. VII.

Inter ea vero, quæ febri huic ingignendæ apta, connumeranda omnia, quæ succos spissos & impuros reddunt primamque potissimum regionem atque mesenterii vasa sordibus opplent. Eveniunt hinc quam maxime iis, qui salubris vitæ rationis incuriosi, cibos dulces, acidos & fermentescibiles, farinaceos cum butyro, saccharo & ovis frixos, ingerunt, vitam otiosam colunt & nimis sedentariam, parcius justo bibere solent, vel vina dulcia nimis amant & animi affectibus, præsertim tristitiæ, indulgent. Ex facili etiam eas incurrunt, qui brevi ex morbo convaluerunt, alvum habent strictam, qui crebrius utuntur purgantibus drasticis, quibus etiam hæmorrhoides, vel menses suppressi. Autumno, qui ferax febrium perniciosarum, propter varietatem & inæqualitatem perspirationi saluberrimæ valde inimicam, præterea frequentior quam aliis anni temporibus. Et haud raro accidit iis, qui corpori æstuanti frigidum ingerunt potum, aut sudantes in locum frigidum humidum concedunt.

Quibus ex causis accidat.

§. IIX.

In quibusdam quoque regionibus frequens magis esse observatur. De Italia testantur hoc cum *Galeno*, *Spigelius* atque *Baglivus*. Et certe regnans ibi interdiu æstus acria recrementa gignit multa, frigidior noctu aura horum exclusionem impedit & frigidus, quem amant & vel injecta glacie incolæ parant, potus, facit, ut subsistant in mesenterio, ubi minor resistentia & languidior progressus, succi, stasin concipiant inflammatoriam & sic febris continua, intermittens vero a succis corruptis ex mesenterio ad intestina delapsis, gignatur. Idem evenit in Hungaria, ubi eadem cœli conditio & præterea usus vinorum dulcium spirituosorum liberalior, hanc febrem frequentissime accendit.

Quibusdam regionibus familiarior.

§. IX.

Quia igitur semitertiana hæc febris, præter communem

Semitertiana periculosa,

intermittentium prima in regione causam; fundamentum habet inflammationem & indolem continuam, ut nec symptomatum adsit magna remissio, nec ad vires reparandas spatium, admodum anceps & intermittente simplici longe est periculosior.

§. X.

Brevi decurrit. Præcipitis etiam hanc ob causam est decursus, & plerumque nono, aut decimotertio die finem attingit, vel in salutem, vel transitu in alium morbum facto, vel etiam in mortem.

§. XI.

Longior in alios morbos transit. Ubi longius extrahitur, aut in suppurationem inflammatio, & morbus in hecticam potissimum, vel lentam febrem concedit, aut si firmior in mesenterio obstructio, in hydropem, aut, rarius tamen, oppleta nimium sordibus prima regione, in intermittentem simplicem quandoque, quandoque duplicem.

§. XII.

Quomodo solvatur. Quando vero non modo declinante paroxysmo, sudor erumpit, sed & septimo critico die, aut post eum, alvus turbatur & fluxus oboritur vel biliosus ac pituitosus, vel etiam cruentus plane, bonum & morbi solutionem nunciat. Vel si etiam dolores in ventre acerbiores, certis plerumque horis ingravescentes, accidunt, iisdem discutitur morbus, aut subsequente postea diarrhæa saniosa & purulenta, aut sanguine copioso nigro secedente, solvitur.

§. XIII.

Mala signa. Contra ea, quando nihil horum evenit, sed potius ardor circa præcordia, tensio & dolor in tota ventriculi regione, vomitus, singultus, inquietudo, jactatio & tremor manuum, animadvertuntur, malum præbent omen & inflammationem latius ad ipsum quoque ventriculum serpsisse produnt.

§. XIV.

Sphacelo necat. Qui semitertiana decedunt, sub accessione gravioris paroxysmi,

roxysmi, tertianæ typum servantis, succumbunt, inflammatione late diffusa & in putredinem conversa. Quam etiam mortis causam *Spigelius* se semper invenisse testatur, *lib. de semitertian. cap. XIV.* disertis verbis scribens: *quotiescunque mecum repeto, quæ in dissectionibus mortuorum a semitertiana observavi, toties nil aliud potui agnoscere, quam putredines semper in vasis constetisse. Erant enim in dissectis cadaveribus inflammationes, ex sanguine bilioso & pituitoso factæ, circa jecoris cavam partem, in ventriculo, intestinis, tam crassis, quam tenuibus, mesenterio, omento, liene, & sæpius in una partium commemoratarum, aut pluribus, aliquando etiam in omnibus, quæ celeris mortis causæ erant, superveniente gangræna, vel sphacelo alicui loco, etiamsi quandoque exigua esset, partium prædictarum.*

CVRATIO.

§. I.

Duplici potissimum fundamento semitertianis medendi methodus nititur, I. ut inflammatoria in mesenterii & intestinalibus tunicis hærens stasis, vitæ periculum intentans, promte vel discutiatur, vel ne latius serpat impediatur, II. ut materia febris, quæ intermittit, corrigatur & placide evacuetur, servando simul motuum criticorum rationem. *Indicationes curatoriæ binæ.*

§. II.

Ad primum obtinendum egregie proficiunt pulveres diaphoretici, leniter nitrosi, parca, sed crebriori manu dati. Formula esse poterit hæc: recipe cerussæ antimonii, matris perlarum, lapidum cancrorum ana drachmam, solutionis oculorum cancri, nitri depurati ana drachmam semis. M. f. pulvis, de quo tribus quibusvis horis quindecim grana propinari possunt cum decocto ex radicis scorzeneræ unciis duabus, rasuræ cornu cervi uncia, passularum minorum tantundem, radicis cichorei uncia semis, in quatuor aquæ mensuris per horæ dimidium coctis. Idem præstant mixturæ re- *Inflammatio quibus discutienda.*

ſolventes & diaphoreticæ, ex aquis diapnoicis & analepticis, liliorum convallium, galegæ, card. ben. ſcorzoneræ, ceraſorum nigrorum, cum aceto deſtillato, lapid. cancrorum, antimonio diaphoretico, mixtura ſimplici & ſyrupo cardui benedicti, ternis ſingulis horis, ad unum vel alterum cochlear exhibitæ.

§. III.

Alvus & ſudor quomodo movendus

His contemperantur etiam & diluuntur primæ regionis ſordes intermittentem facientes, ad quas dein expurgandas omnium optima, ſoluta manna cum cremore tartari, nec non rhabarbarum, cum paſſulis & ſalis polychreſti portione. Quippe quæ ſine ſanguinis commotione, ſine ſtimulo nervoſarum partium, ſine virium dejectione, inteſtinorum canalem evacuant & ad meſenterii quoque infarctum expediendum multum conferunt. Conducunt tamen etiam pilulæ balſamicæ, ex amaris extractis, gummatibus reſinoſis balſamicis & aloë rite depurata, cum pulvere præcipitante nitroſo, moderate, ſed frequentius uſurpatæ. Si etiam ſubtiliores ſordes per cutis poros aucta perſpiratione evehendæ, eſſentia ſcordii, cum æquali liquoris anodyni mineralis parte nupta, tutiſſima pariter & efficaciſſima.

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

Medicatio caute inſtituenda.

Omnis medicatio ita inſtituenda, ne unquam motui critico ſalutari obſit, ſed eundem potius deficientem juvet & excedentem moderetur.

§. II.

Purgantia nocent.

Hinc purgantia propinare, tanto magis in principio, admodum pernicioſum. Exagitatur enim inde materia nondum præparata, inflammatio augetur & morbus ad funeſtum citum eventum diſponitur.

§. III.

§. III.

Ipsa salina detersiva, per se data, in hac febre locum non inveniunt, præsertim in majori dosi, excepto nitro antimoniato, cui recte multum detulit *Baglivus*, cum sale polychresto. Habent enim vim aperitivam, diureticam leniterque laxantem & commodissime ad grana XV. in sufficiente quantitate decocti interdum dantur. *Etiam salina detersiva.*

§. IV.

Si tamen febris hæc invadit alvo clausa, vel etiam sub ipsa hæc stringitur diutius, clystere tantum, ex paregoricis & emollientibus, seminibusque carminativis cum sapone Veneto, ducenda. Quo a copia excrementorum liberentur primæ viæ. Hoc enim si negligitur, per superiora natura viam affectat & vomitum movet, præsertim ubi bile acri biliosi in hepate ductus turgent. *Alvus clysteribus primum aperienda.*

§. V.

Declinante autem jam febre, naturæ ductui, quæ sæpe eandem alvi fluxu solvit, insistendum & superius dicta laxantia & pilulæ balsamicæ commodissime usurpantur. *Declinante febre laxantibus.*

§. VI.

In emeticis propinandis maxime cautus sit Medicus, ne vomitum & singultum proritet, vel stomachum ad inflammationem disponat. Si vero materia per superius os exturbanda ipsaque natura eo tendat, potus aquæ tepidæ cum sale, aut lenissimo stimulo antimoniato, satisfacit. *Emetica caute danda.*

§. VII.

Sanguinis missio non facile locum habet in hac febre, nisi eminens plethora, urgens æstus, in corpore agili adhuc & criticarum hæmorrhagiarum suppressione affecto. Tum utique pernecessaria ad lethalem inflammationem intestinorum præcavendam. Sed in principio statim administranda, & quo citius subtrahitur sanguis, eo expeditius succedit sanatio. *Venæsectioni raro locus.*

§. IIX.

Vitanda dein omnia calida, essentiæ alexipharmacæ & tincturæ bezoardicæ, ipsum quoque regimen æstuosum & po- *Vitanda calida & æstus.*

tus copiosus calidus. Æstus enim inde magis accenditur, criticus mineræ morbi per intestina effluxus turbatur & vires inter largos sudores dissipantur.

§. IX.

Adstringentia & chinchina. Pulveres quoque adstringentes, nimium fixi, terrei, testacei omittantur his in febribus, nec non cortex chinæ. Observavit enim jam *Baglivus prax. pag.* 51. iisdem vel inflammationes lethales, vel lentas & hecticas febres fuisse inductas.

§. X.

Torminibus & diarrhœæ quomodo succurrendum. Si etiam dolor in abdomine exquisitus urgeat, vel crebriores quoque dejectiones adsint, abstinendum tamen a sedantibus. Exterius tantum succurrendum linimentis spirituosis roborantibus, abdomini illitis, & interius diaphoreticis tumultus componendus.

§. XI.

Potui quæ serviant. Potui ordinario egregie servit decoctum sub curatione commendatum, nec non decoctum avenæ sic parandum: recipe avenæ mundæ lotæ libram, radicis cichorii, sarsaparillæ, scorzoneræ ana unciam, florum papavaris rhœados pugillos sex, nitri antimoniati unciam semis, adde foliorum scabiosæ manipulum dimidium, nitri puri drachmas duas, coque in quinque mensuris aquæ communis ad consumtionem tertiæ partis, dulcificetur sirupo cardui benedicti, vel papaveris erratici, vel etiam acetositatis citri.

§. XII.

Chamomillæ & millefolium prosunt. Admodum præterea proficuum hac in febre deprehendi decoctum florum chamomillæ & summitatum millefolii, vel etiam confecta ex ipsis extracta. Spasmos enim, inprimis hystericos, sæpe complicatos, tuto leniunt simulque propter amaritiem, singularem tonicam antifebrilem possident virtutem.

§. XIII.

Recidiva quomodo arcenda. Quum vero vix ulla febris æque facile redeat ac semitertiana, post eam in diæta & vitæ regimine cum cura vitan-

tanda utique omnia, quæ superius in causarum procatarcticarum numerum retulimus. Temperata tenenda omnia, alvi beneficium clementioribus servandum, cruditatum proventus stomachicis præscindendus &, quod maximum, perspirationis successus omni modo custodiendus. Recidivæ enim, uti omnium febrium, sic etiam hemitritæi, longe deterioris, magisque refractariæ sunt indolis, ac primus morbus.

§. XIV.

Hæc sunt generalia naturæ ductui & rationi innixa medendi præcepta, quibus observatis, curatio recte adornanda & ex voto etiam perficienda. Individualem autem & specialissimam methodum, medici suggerat judicium, quo pro diversitate circumstantiarum, ex morbi historia agnoscendarum, ordinem, dosin, tempus, & usum remediorum, perite disponat ac dirigat. Quumque eadem omnino sint, quæ in medicatione intermittentium continuarum, quotidianæ, tertianæ & quartanæ, præcipi solent ac possunt, eadem in his etiam tenenda serio inculco & de iis peculiarem tractationem instituere supervacaneum duco. *Sic etiam in continuis intermittentibus.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Virgo nobilis viginti annorum, tenerior, vitæ sedentariæ & deliciis in victu impensius addicta, acetaria, fructus horæos, dulcia & lacticinia crebrius assumens, autumno incipiente, quum jam per aliquot hebdomades albo laborasset fluore, corpusque motu exæstuatum frigidiori nocturno aëri exposuisset, primum experta est languorem universi corporis, dorsi & capitis dolorem. Mane post successit horror cum anxietate magna, nausea, vomendique & desidendi stimulo, quem excepit æstus, pulsu celeri, exiguo & cuti arida stipatus. Mitescebat tamen cute demum madescente, sed vesperi iterum, post levem frigoris sensum, ingravescebat. Die post meliuscule habebat & urina secedebat cruda, tenuis, *Semitertiana curata.*

febri-

febriculam autem nihilosecius adesse, calor quem persentiebat internus & os siccum aridum prodebant. Post meridiem etiam increbescebat febris & altero die mane cum horrore novus accedebat insultus, eodem modo, ut primus, incedens atque decurrens. Alternatim hæc ad diem usque septimum persistebant, quo in abdomine oboriebantur murmura, inflatio ventris & hypochondriorum tensio, & sequebantur plus quam decem dejectiones mucidæ & morsicantes. Fluebat sic alvus ultra decimum quartum diem, ægra, inprimis noctu, mirum languebat, exteriora magis frigebant & algebant, interiora vero calebant accedebatque tussis ægram violenter excercens, cum somni & appetitus defectu. Medicus, quod a principio fecerat, insistebat absorbentium, refrigerantium nitrosorum usu perpetuo, nolebant autem pathemata cedere, sed potius cum ventriculi inflatione cardialgica augebantur. Postulato igitur meo consilio, dedi mixturam hanc diaphoreticam: recipe aquæ liliorum convallium, scorzoneræ, cerasorum nigrorum ana unciam unam semis, theriacalis cum vino unciam, lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici, diascordii Fracastorii ana drachmam semis, mixturæ simplicis guttas XXX. sirupi cardui benedicti, quantum satis. M. Qua bihorio quovis ad tria cochlearia data, dejectiones pauciores factæ & cutis calido madore perfusa. Infusum etiam theiforme ex veronica, scabiosa, floribus chamomillæ vulgaris & semine anisi potum, & loco ordinarii potus, decoctum cornu cervi & hordei citratum. Cum quo subinde assumtus pulvis, ex solo antimonio diaphoretico & lapidibus cancrorum, addita solutione oculorum cancri & pauxillo nitri. His intra binas hebdomades symptomata, tussis, alvi crebrior dejectio, virium labor, assidua vigilia & internus æstus, sublata. Quum vero metus esset febris lentæ, ob gliscentem diutius internum calorem, præsertim post pastum, ad præscindendam hanc datæ pilulæ nostræ balsamicæ, cum pulvere salino aperiente & elixirium nostrum stomachale, felici pariter cum successu.

Epicrisis.

Febris hæc exacte servavit semitertianæ typum & septimo etiam die salutarem habuit excretionem per alvum. Interim tamen semper etiam in hac febre ratio habenda cuticularis excretionis. Perperam igitur a primo Medico crebriori refrigerantium & nitrosorum usu perspiratio fuit impedita motusque humorum ad intestina conversus, ex quo omnia pathemata. Mixtura autem leniter sudorifera ad superficiem corporis egit succos hincque egregie profecit.

OBSERVATIO II.

Generosa femina quadragenaria, tenera, mobilis valde atque sensibilis, purpuræ præterea autumno ab aliquot annis obnoxia, post corporis refrigerationem & animi commotionem, superiori anno, vesperi horripilatione, capitis & dorsi dolore corripiebatur, succedente æstu sedecim fere horarum. Vix inde septem aut octo elapsæ erant horæ, quum gravis impeteret horror cum præcordiorum anxietate, vomendi conatu & virium prostratione, qui paroxysmus cum subsequente æstu ad viginti fere horas producebatur. Superato hoc, melius quidem habebat, dormiebat etiam, sed exactis vix sex horis, denuo extremorum eveniebat refrigeratio, cum anxio æstu magnaque debilitate, vehementia tamen symptomatum non tam gravi, nec vomendi conatu. Vocabar in consilium, semitertianam agnoscebam, sed ob notam mihi ægræ dispositionem purpuræ, hanc simul subesse statim conjiciebam, inprimis quum insignis præsto esset pectoris angustia & oppressio. Injectus igitur primo clyster & post hunc ad expellendam purpuræ materiam, hanc ante paroxysmum & remittente eo, ad aliquot cochlearia porrexi mixturam: recipe aquæ cardui benedicti, galegæ, scorzoneræ, florum sambuci ana uncias duas, aceti destillati unciam, lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici ana scrupulos duos, cinnabaris scrupulum unum, spiritus nitri dulcis, mixturæ simplicis ana guttas XXX. sirupi cardui benedicti drachmas

Semitertiana cum purpura sanata.

mas duas. M. Hinc quidem symptomatum atrocia mitigata, febris tamen pristinam adhuc, & vesperi, & alterno die, servabat incursionem, & accedebat præterea abdominis dolor cum alvi adstrictione summaque anxietate. Indicio hoc mihi fuit viscidas & biliosas multas sordes primis hospitari in viis, eoque inductus, suasi, ut remittente paroxysmo, decem ex pilulis nostris balsamicis, cum dosi pulveris absorbentis nitrosi sumeret & præterea elixirio nostro viscerali in decocto pro potu crebrius uteretur. Sequuta inde placida alvi solutio, & continuatis iisdem remediis per aliquot dies, fœtidissimæ secesserunt feces pariterque copiosæ. Hoc facto, mixtura superius dicta iterum usurpata, nec non pulveres bezoardici, cum pauxillo pulveris corticis chaccarillæ. Sic demum molestus in universo corpore obortus pruritus, purpura effloruit, urina sedimentum posuit, ac intra tredecim dies febris discessit & postea vires etiam recuperatæ.

Epicrisis.

In omnibus fere morbis epidemicis complicata subesse solet ejusmodi materia exanthematica, qua ad habitum corporis, sub macularum, vel aliarum efflorescentiarum forma propulsa, febris quæ præsto est insigniter mitigatur; non fallaci testimonio, eandem ante ab acri subtili humore ortam fuisse. In hac vero historia commemorabile, quod materia scorbutica salino-acris in corpore delitescens, non statim a mixtura sudorifera ad cutis extrema fuerit expulsa, sed tum demum, quum natura arte adjuta a sordium sarcina primam liberasset regionem.

OBSERVATIO III.

Semitertiana dysenterica funesta. Quum anno clↄlↄccxxvii. autumno initiante, circumiret dysenteria, concessit in villam suam vir quinquagenarius, robustus, plethoricus, cibis duris ac salsis cum vini potu assuetus. Eo delatus, plurimos ex villicis maligno hoc fluxu decumbere percepit. Hinc terrore perculsus est haud levi. Bene tamen pransit & bibit, in horto etiam post prandium deam-

deambulavit, leviter tantum vestitus, licet aër regnaret frigidiusculus. Vesperi horrere cœpit ac frigere, torminibusque ventris affligi cum æstu, qui per totam fere noctem perstitit. Mane post misit qui Medicum vocarent, interea vero novum expertus est frigoris accessum, cum nausea, anxietate & ventris tensione, subsequente calore. Medicus epidemicam luem subesse ratus, ad præscindendum ipsius fomitem, purgans dedit pharmacum. Quo vel quinquagesies dejecit cum acerbis torminibus æger, alvumque in latrina, torrenti domum alluenti superstructa deponens, ad ventrem frigus incautius admisit. Accensa hinc magis febris, alternis semper diebus gravior, alvus perpetuo fluxit cruenta, demum cadaverosi fœtoris, somnus periit, æger de ardore interno conqueri, corpus jactare & delirare cœpit, donec sexto morbi die convulsus periret.

Epicrisis.

Est hæc febris dysenterica inflammatoria, semitertianæ typum habens, inducta a terrore, cruditatibus primarum viarum, refrigeratione & purgante, nec mirum, conspirantibus tam multis causis, brevi in funestum morbum fuisse adductum hominem sanum atque robustum. Heic vero quam maxime proficua fuisset sanguinis missio, quam in dysenterico morbo mirifice commendat *Sydenhamus*, *Botallus*, *Amatus Lusitanus*, cum aliis. Et hac sola, adjunctis medicamentis diaphoreticis, leniter nitrosis, inflammationem discuti, sphacelum arceri & firmum alias virum servari potuisse, ego quidem arbitror.

OBSERVATIO IV.

Semitertiana ictero discussa.

Quadragenarius vir, tenerioris & biliosæ constitutionis, multum delectatus dulcibus, & in prandio, loco vini, subinde sumens aquam sic dictam vitæ, jamque ante annum ictericus, incidit autumno in semitertianam cum magna debilitate, occipitis dolore, siti, calore, ciborum nausea & crebrioribus ventris torminibus. Septimo die solvebatur alvus & per aliquot dies largiter fluebat, febrisque mitescebat. Nihilo-

hilominus Medicus ad sistendum fluxum exhibebat pulverem, cum terra catechu, quo constitit. Sed factus æger ictericus, flavescente per totum corpus colore diffuso, alvus obstipata, excrementa alba, urina nigra & oleaginosa. Interim sub icteritia hac priora symptomata cessarunt omnia, rediitque appetitus cum viribus. Icterus etiam discussus pulvere rhabarbari cum speciebus diacurcumæ & liquore aperitivo, ex sale tartari, terra foliata tartari & arcano duplicato, composito. Sicque æger penitus convaluit.

Epicrisis.

Orta procul dubio hæc febris a copiosis sordibus biliosis stagnantibus & postea ad intestina delatis, quarum affluxu cum pulvere adstringente ad interiora represso, icteritia supervenit. Adstruitur hinc veritas effati *Hippocratis* & *Celsi*: icteritiam febri succedentem, eam sæpe tollere.

CAPUT VI.
DE
FEBRE CATARRHALI BENIGNA.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Febris catarrhalis quid sit. EX febribus lymphaticis & serosis est excutienda nunc catarrhalis, in qua motu solidorum & fluidorum adaucto, serum, ob perspirationem interceptam, superfluum & impurum, per glandulosa, faucium præsertim, narium & bronchiorum organa, critice quasi & salutariter ejicitur.

§. II.

Ejus historia. Incipit hæc, vesperi utplurimum, cum cutis inhorrescentia, extremorum, inprimis pedum & plantarum refrigeratione, alvi siccitate, stimulo ad mejendum, sed parco mictu, capitis debilitate, languore universi corporis & appetitu adaucto, quasi

quasi spurio, nec non siti, difficili deglutitione, stimulo in laryngc, narium & faucium calore, sequitur sternutatio, pectoris gravitas, & calor circa noctem cum pulsu celeri auctiori, tussis violenta, cum coryza, ardore faucium, somno inquieto, mane sudor, gravitas & torpor totius corporis appetitusque prostratio.

§. III.

Immediata horum pathematum causa est serum, seu lympha, acris caustica, in tunicis glandulosis subsistens easdemque inflammans, cum dolore, tumore & rubore. Contingit hoc in tota narium, palati & faucium regione, tota etiam arteria aspera, cum ramis bronchialibus, quinimmo ipso oesophago, ventriculo & intestinis. Has enim simul affectas esse partes, raucedo, tussis, screatus materiæ viscidæ, sternutatio, pectoris gravedo, item nausea, quandoque in vomitum erumpens, ardor in præcordiis, tormina ventris & subsequens salutaris alvi fluxus, testantur. *Causa immediata & sedes.*

§. IV.

Hanc autem seri subsistentiam inducit potissimum interceptus perspirationis successus. Hinc enim est, quod vere & autumno, æquinoctii tempore, frequentissimus hujus febris incursus. Tum quippe maxima tempestatum vicissitudo, ex calido in frigidum, sicco in humidum & vice versa, tam varie corporis corticem afficit, ut succedens ibi evacuatio graviter turbetur. *Frequentur vere & autumno.*

§. V.

Eandem ob causam catarrhi frequentissime accidunt iis, qui subito aërem mutant, ex calido loco in frigidum, vel ex frigido in humidum concedunt; qui corpus autumnali, vel nocturno frigido humido aëri incautius committunt; qui vestitum hibernum vere cito nimis deponunt, vel autumno serius resumunt; qui etiam æquinoctio sanguinis missionem passi, vel alias criticam largam hæmorrhagiam experti, improvide in aërem liberum frigidiusculum se conferunt. *Sub aëris mutatione. post venæsectionem.*

§. VI.

Phlegmaticis & intemperantibus. Neque alia ſubeſt ratio, quod corpora ſpongioſa, laxa, phlegmatica & ſanguinea, infantes, pueri ac feminæ, longe frequentius febri catarrhali pateant, quam adulti, viri, ſtrictioris magisque bilioſæ conſtitutionis. Quod etiam magis eadem afficiantur, qui vigiliis indulgent, crapulam ſectantur, vinoque aut vini ſpiritu corpus exæſtuantes, humidiori & frigidiori aëri poſtea illud exponunt.

§. VII.

Poſt repulſas in cute efflo-reſcentias. In iis quoque, qui poſt cruſtam lacteam & tineam capitis, nec non ſcabiem præpoſtere ſiccatam, poſt incurioſius, aut mala medicatione exceptam coryzam & tuſſim, febrem incurrunt catarrhalem, nulla utique alia poteſt ſuggeri cauſa, quam repulſum ex ambitu corporis ad interiora ſerum acre & rodens, inflammationi inducendæ aptum.

§. IIX.

Ex aëris vitio epidemica. Non tamen dubitandum, quin quandoque in aëre hoſpitetur ſubtilis cauſtica ejusmodi materia, quæ inſpiratione hauſta, locis quæ pertranſit glanduloſis, ſeſe inſinuat, eademque dolore, tumore & rubore afficit & febrem accendit catarrhalem. Promta certe ejusmodi acris materiæ geneſis vere ineunte, quo liqueſcente nive & regelata glacie, ſolum aqua inundatur effœta, quæ paſſim ſtagnans & putreſcens, noxia in aërem mittit effluvia multa. Quo etiam fit, ut febres hæ tum utplurimum ſint epidemicæ & plures uno tempore invadant.

§. IX.

Quandoque contagioſa. Quod autem catarrhi & catarrhales febres contagioſæ etiam ſint & alios propinquos atque diſpoſitos contagio inficiant, eam utique fit ob cauſam, quod lymphæ potiſſimum vitio debentur; eodem modo ac notum eſt, omnes qui contagio propagantur morbi, lymphæ corruptionem, vappeſcentiam, vel putredinem, habere cauſam.

§. X.

§. X.

Sic incedit & generatur catarrhalis febris benigna, & hæc qui novit, ex facili eandem distinguere poterit ab aliis quotidie accedentibus febrium paroxysmis, lenta, hectica, quotidiana, tertiana duplici & quartana triplici. *Differt a quotidie accedentibus aliis.*

§. XI.

Facili etiam negotio discrimen perspiciet inter illas glandulosarum in faucibus & naribus tunicarum affectiones, quæ ex lue venerea & scorbuto, & quæ ex catarrho eveniunt. In illis enim sola erosio & ulceratio, a materia caustica lymphatico-serosa, sine febre; in hac vero, præter arrosionem, inflammatorii quid subest, ex subtiliori sanguinis parte stasin concipiente, cum febre. *A venereis & scorbuticis faucium affectibus.*

§. XII.

Obvia quoque erit differentia, inter catarrhalem, & eam febrem, quæ rhevmatismo accedit. Quum in illa tunicæ glandulosæ internæ afficiantur & excretio subsequatur; in hac autem externæ musculorum tunicæ patiantur & morbus evacuatione critica non solvatur. *A rhevmatismo.*

§. XIII.

Paullo difficilius autem benigna discernitur a maligna, inprimis ab initio, ob plurima, quæ ambæ communia habent symptomata. In eo tamen differentia, quod hæc, secus ac illa, ingentem & subitam inferat virium prostrationem, cum vigilia perpetua, quam mentis turbatio sequitur, quod contagiosa magis sit & plerumque etiam petechias & maculas habeat junctas, uti pluribus infra dicetur. *A catarrhali maligna.*

§. XIV.

Ceterum, quo major sanguinis & seri impuri copia, eo graviora adsunt pathemata eoque diutius trahitur morbus, uti potissimum obvium est in scorbuticis, nec non ubi purpuræ materia intus delitescit. *Longior & gravior in scorbuticis.*

§. XV.

In hypochondriacis, præter diuturnitatem, ob labefactatum ventriculi & intestinorum tonum & proclivitatem ad *In hypochondriacis.*

spasticas

ſpaſticas ſtricturas & flatulentias, gravia varia jungi ſolent pathemata, anxietates præcordiorum inprimis, ſpirandi anguſtia & inquietudo, cum inflativo & preſſorio in hypogaſtrio dolore.

§. XVI.

In plethoricis item & intemperantibus.

Qui ſanguine abundant, intemperanter vivunt, vina non adeo bonæ notæ largius potant & acidis ſalſis cibis delectantur, majorem circa veſperam experiuntur ardorem & tuſſim ſiccam ferinam, cum ſomno inquieto.

§. XVII.

Nec non in menſium ſuppreſſione laborantibus.

Neque minus feminæ, quæ terrore, vel alia ex cauſſa menſium ſuppreſſione laborant, magnas in hac febre experiuntur præcordiorum anxietates, intercurrentibus lipothymiis, univerſi corporis notabilem debilitatem & alternantem frigoris & caloris in cute ſenſum, quæ noctu potiſſimum ingraveſcunt.

§. XIIX.

Per ſe periculi expers.

Per ſe tamen hæc febris benigna omnino eſt, & omni periculo, ſi dextre in medicatione excipitur, vacat, & intra ſeptem, aut quatuordecim dies, utplurimum diſcedit, omni laſſitudine ſublata. Quin aliæ etiam capitis paſſiones, cephalalgia inprimis & hemicrania, ſuccedente catarrho & naribus bene fluentibus, optime ſolvuntur.

§. XIX.

Excretionibus ſolvitur.

Solvitur ſæpe in principio ſtatim aucta perſpiratione per ſudorem. In aliis poſt aliquot demum dies, vel copioſo ſcreatu materiæ viſcidæ, vel liberali ſeri mucoſi e naribus ſtillicidio. In quibusdam etiam per crebras alvi dejectiones & in nonnullis, quando urina tenuis antea & parca, larga nunc manat & pondere gravis, ut minimum duplo majorem materiæ ſolidæ quantitatem contineat, ac in naturali ſtatu.

PRAESERVATIO ET CVRATIO.

§. I.

Quod igitur ad arcendum catarrhorum insultum attinet, vitanda inculco omnia, quibus induci eosdem supra dixi, & suadeo, ut vere & autumno, tempestive sanguis mittatur, modicus cibus sumatur, perspiratio custodiatur & corpus subinde motu exerceatur. In iis autem, qui laxioris humidioris naturæ ac ætate juvenes sunt, & ob id, notante jam *Hippocrate Sect. VI. aph.* 2. frequenter exercentur catarrhalibus defluxionibus & rhevmaticis affectibus, ego multoties cum fructu usus sum hac methodo, qua præcepi, ut per quadraginta dies decoctum ex radice chinæ, sarsaparillæ, cortice ligni sassafras, cum passulis & pauco cinnamomo, biberent, ac interea ex cibis nihil sumerent præter carnem assatam, cum amygdalis tostis & pane bis cocto, simul etiam aliquoties ad alvum subducendam uterentur ptisana mannata, demum finita hac cura, elixir stomachale, ad XXX. guttas, cum aqua & vino, quotidie ante prandium usurparent. *Præservatio quomodo instituenda*

§. II.

Medicatio dein catarrhalium febrium, triplicem hunc sibi præfixum habet scopum: I. ut acrimonia illa salina acris lymphæ obtundatur ac temperetur; II. ut perspiratio turbata, quæ primaria congestionis serosæ ad interiora causa, promoveatur ac in ordinem iterum redigatur; III. ut in fine excretio muci viscidi crassi promoveatur ejusdemque ulterior generatio impediatur. *Indicationes curatoriæ.*

§. III.

Acredinem contemperant, præter pulveres sic dictos bezoardicos absorbentes, humectantia omnia & oleosa, instar omnium oleum amygdalarum dulcium, dein sperma ceti, butyrum rubrum, lac, cremor lactis, emulsiones ex amygdalis, vel pineis, cum semine papaveris albi, decoctum avenaceum, raparum, hordei, juscula caponum, gallinarum, cum vitello ovi. Ex dulcibus liquiritia, ejus infusum, essentia & succus Hispanicus, ficus quoque & passulæ. Si subtilis nimis *Acrimonia quomodo temperanda.*

& rodens est acrimonia, leniora anodyna locum habent, inter quæ aliis palmam præripiunt papaveracea, crocus, item pilulæ *Wildeganſii*, diacodium *Montani*, pilulæ de ſtyrace, quarum compoſitio & uſus antiquiſſimus pariter ac probatus, uti patet ex *Tralliani lib. V. pag.* 247.

§. IV.

Perſpiratio quibus promovenda. Ad excretiones, præſertim omnium ſaluberrimam cuticularem, faciunt infuſa calida theiformia, ex herba veronicæ, hyſſopi, radice liquiritiæ, floribus ſambuci, papaveris rhœados & ſemine fœniculi. Proficui etiam ſunt pulveres diaphoretici fixiores, inprimis cum aquis diapnoicis & antiſpaſmodicis ſumti. Nihil quoque ad purgationem ſeri per cuticulam utilius ipſa exercitatione & motione corporis, quæ ab *Hippocrate lib. de inſomn. §. IV.* item *de victu acut.* §. 67. mirifice ad ſudorem eliciendum, mane poſt frictionem, commendatur.

§. V.

Mucus quibus educendus e faucibus Educendæ demum, quæ reſtitat materiæ lentæ, ex faucium glanduloſo periſtromate, ſerviunt pectoralia, ficus & paſſulæ, cum ſpiritu vini accenſæ & in ſirupum quaſi redactæ, balſamum pectorale *Meibomii*, item elixir pectorale, ex gummi ammoniaco, myrrha, radice liquiritiæ, enulæ, croco, benzoë & oleo aniſi, cujus reſolvens virtus addita tinctura tartari, vel ſpiritu ſalis ammoniaci vinoſo, adhuc poteſt intendi. *& naribus.* Ad fundendam autem ſtagnantem in narium cavitatibus pituitam, nihil præſtantius ſale volatili ſalis ammoniaci ſicco, cum aliquot guttulis, olei majoranæ puri, non fœtidi, nec adulterati, eſſentificato, crebrius illud naribus admovendo.

§. VI.

Methodus utendi remediis. De applicatione horum remediorum id in genere tenendum: quod matutino tempore expediat perſpirationem promovere potu infuſorum ex herbis calidorum, nec non juſculorum & uſu pulverum temperantium bezoardicorum. Circa noctem vero anodyna & demulcentia dare. Specialis autem medendi methodus, partim in ſymptomatum mitigatione, partim etiam in oblatione medicamentorum, ratione

doſe-

doseos & ordinis, consistit, & ad individualem corporum dispositionem est accommodanda, de qua potiora in subjungendis nunc monitis practicis.

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

Sicuti omnis febrilis æstus, ita etiam catarrhalis, lenissime & placide tractandus est, æger quoque in moderato calore lecti & hypocausti semper servandus. Exulent igitur omnia commoventia calidiora & validiora, unacum regimine æstuoso, eo quod materiam acrem magis exagitant, calorem adaugent & æstuosam partibus diathesin conciliant. Vitentur vero vicissim omnia refrigerantia, acida & quæcunque perspirationem turbant. Opiata etiam & theriacalia caute in usum vocentur, tanto magis si caput debile & grave, si ætas senilis & alvus adstricta. *Febris catarrhalis leniter tractanda & caute.*

§. II.

Cibus sit paucus, potus tepidus & salubris, optimus decoctum hordei excorticati cum rasura cornu cervi, passulis & radice liquiritiæ, item decoctum avenaceum. Vinum autem, nec non vini spiritus, propter acidum stimulans & spiritum qui calorem accendit, nullius in hac febre utilitatis. In declinatione tamen morbi, si excretiones jam adsunt, vinum bonæ notæ conduxisse, paulo largius etiam sumtum, observatum est, eo quod circulum sanguinis promovet & æqualem servat perspirationem. *Cibus & potus sit congruus.*

§. III.

Si æstus est impensior, uti in plethoricis atque cholericis, fervor etiam internarum partium percipitur, nitri aliquot grana pulveribus bezoardicis cum fructu admiscentur & emulsiones liberalius usurpantur. *Nitrum quando prosit.*

§. IV.

Quando alvus dura nimis & stricta, sub morbo, præter *Alvus quibus*

ducenda sub febre. juſcula avenacea, mannata, prunata & paſſulata, nihil convenientius clyſtere emolliente. Egregium tamen quoque uſum præſtant pilulæ aloëphanginæ, vel Beccherianæ, ad X. vel XII. grana, cum granis IV. pilularum de ſtyrace, ante lecti introitum ſumtæ, eo quod & alvum aperiunt, & violentam ſiccam tuſſim moderantur.

§. V.

Item declinante febre. Si etiam declinante febre tuſſis humida nimis, copioſa & pertinax, ad humorem pituitoſum derivandum & per alvum evacuandum, egregie proficit decoctum mannæ largiori doſi, ad uncias duas vel tres, ex aqua veronicæ. Tum quoque proſunt pilulæ balſamicæ *Beccheri*, nec non *Rufi*, ex aloë, myrrha & croco, æquali portione commixtis, paratæ.

§. VI.

In principio purgantia nocent. In principio vero febris catarrhalis alvum ſtimulantia non conferunt, præſertim paullo acriora, quia humores ſeroſos acres ad inteſtina invitant, tormina & alvi fluxus, non ſine periculo febris lentæ, concitant. Quin a mercurio dulci cum reſina jalappæ ſic dato, in virgine plethorica inflammationem ventriculi inductam fuiſſe, novi.

§. VII.

Tuſſis ferina quibus componenda. Ubi tuſſis ferina & vehemens, componenda eſt oleo amygdalarum dulcium recenti, cum ſirupo capillari Monſpelienſi commixto, item hoc electuario: recipe olei amygdalarum dulcium drachmas tres, ſpermatis ceti drachmam, ſacchari canti albi, ſirupi violarum ana unciam, croci ſcrupulum; olei aniſi, macis, ligni ſaſſafras, ana guttas ſex. M. De quo ſubinde aliquid deglutiendum.

§. IIX.

Quid agendum in menſibus ſuppreſſis. Quando in feminis menſium ſuppreſſione affectis ſuperius dicta pathemata ingruunt, alvus congruis clyſteribus ducenda & diaphoretica propinanda, quæ ſanguinis motum ad ſuperficiem corporis urgent, tumq; pulveribus bezoardicis cum fructu adjici poteſt, croci granum unum, vel aliquot grana florum ſulphuris, abſtinendum vero ab omnibus expectorantibus & dulcibus.

§. IX.

§. IX.

Quæ hypochondriacis accidunt insolita ex ventriculi potissimum inflatione symptomata, clysteribus emollientibus & carminativis, nec non essentiis carminativis, cum pectoralibus nuptis, quam optime discutiuntur. *Item hypochondriacis.*

§. X.

Quando superata febre pulmonum restitat laxitas, ut justo largior sit screatus, pulveribus bezoardicis addenda aliquot corticis chaccarillæ grana, vel balsamum nostrum sic dictum vitæ, circa noctem ad aliquot guttas sumendum. *Laxitas pulmonis quibus submovenda.*

§. XI.

Sanguinis missio, debito tempore & regimine instituta, in plethoricis quam optime frequentem catarrhorum insultum arcet. Sed præsente jam catarrhali febre, penitus ab ea abstinendum. Tum enim, experientia teste, diuturnitatem catarrhi adducit. *Venæsectio præservatoria non curatoria.*

§. XII.

In tussi violenta & nimis diu durante, pectoralia dulcia, incrassantia, in nimia quantitate oblata, ad cachexiam, immo ad phthisicum affectum, disponunt, appetitum & digestionis vim infringendo & pulmonum tonum valde labefactando. *Pectoralia dulcia nocent.*

§. XIII.

Quamvis juxta *Hippocratem lib. VI. epid. Sect. III.* his, qui ex capite, gravedine & raucedine laborant, ubi febre correpti fuerint, minus recidivæ fiant, si videlicet morbus cum defluxione recte fuerit solutus; nihilominus tamen ne via sternatur ad alium morbum, pariter ex *Hippocratis l. c.* consilio, suadeo, ut convalescentes victus & ventriculi rationem habeant, & præterea ad perspirationem servandam, potum infusi theiformis mane adhuc aliquandiu continuent, uti pluribus supra in præservatione dictum. *Recidivæ quibus arcendæ.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Febris catarrhalis in hypochondriaco pro maligna male habita.

Vir macilentus, natura ſenſibilior, a multis annis hypochondriacis pathematibus obnoxius, præter conſuetudinem in convivio ſtomachum non modo variis eduliis, ſed & liberali vini potu onerarat. Aliquot horis poſt noctu, ſub aëre vernali humido frigidiuſculo, iter fecit, ac domum reverſus, correptus eſt horrore, languore totius corporis magnaque capitis gravitate. Sequuta ingens præcordiorum anxietas, tuſſis moleſta & præternaturalis æſtus, cum alvo tenſa & adſtricta. Suaſu uxoris bibit decoctum choccoladæ, quod excepit intenſior anxietas, inquietudo, ſuffocatoria quaſi ſpirandi anguſtia, nec non inflativus dolor lateris dextri in regione hypogaſtrii. Vocatus hinc Medicus, qui febrem non modo malignam, ſed & peripnevmoniaci quid ſubeſſe judicavit, & tincturam bezoardicam cum ſpiritu cornu cervi, nec non mixturam ex aqua cardui benedicti, diaſcordio Fracaſtorii, lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico & ſirupo papaveris rhœados, exhibuit. Sed fruſtra & perperam. Quarto enim die, quum ob alvum nimis ſtrictam, clyſter injiceretur, evanuerunt quæ metum gravis morbi incuſſerant ſymptomata omnia, & tuſſis tantum, gravativus capitis dolor, raucedo & æſtus veſperi increbeſcens, remanſerunt. Ab alio igitur Medico commendatum infuſum ex veronica, liquiritia & fœniculo, circa noctem doſis pulveris bezoardici cum grano uno extracti croci & papaveris rhœados, alterno die veſperi doſis pilularum noſtrarum pectoralium, interdum aliquot grana nitri & ſuccini cum emulſione, & ad expectorationem electuarium ex oleo amygdalarum, ſpermate ceti, croco & oleo aniſi. His procuratus ſcreatus & lenis ſudor & reliqua adhuc ſymptomata fere omnia diſceſſerunt. Ventriculus autem manſit imbecillis, & cibo ſumto, gravativum & preſſorium fecit dolorem. Tuſſis etiam noctu fuit acris cum materiæ copioſæ ejectione, quæ interdum etiam vomitum proritavit.

ritavit.

ritavit. Sed quum corpus equitatione exerceret æger, pilulis noſtris balſamicis & inter cibos ſale volatili oleoſo uteretur, & loco tenuis aſcentis cereviſiæ, biberet ſaturatiorem & amaricantem, ſucceſſive priſtinæ valetudini ex toto fuit redditus.

Epicriſis.

Fuit hæc febris nonniſi catarrhalis benigna, tum etiam popularis. Sed quia incidebat in hypochondriacum corpus, comparuere inſolita pathemata. Stomachus etiam cruditatibus jam plenus non potuit non ægre ferre decoctum ſuccoladæ in copia ſumtum, quo tunica villoſa & oſculis ductuum in ipſa obſtructis, inflatio inducta, cui anguſtia ſpirandi, præcordiorum anxietas, dolor ſiniſtri lateris tenſivus & inquietudo tribuenda. Medicus autem male conſuluit famæ, quod præceps nimis in judicando fuit & hæc ſibi imponere paſſus eſt. Et quod demum diutius hæc febris perſtitit, id utique omnibus evenire ſolet hypochondriacis, in quibus ventriculi robori imminuto convenientibus ſuccurrendum eſt præterea præſidiis.

OBSERVATIO II.

Quum anno cIↃ IↃ CCIX. poſt acerrimum hiemale diuturnum frigus, Martio menſe leniori ex auſtro ſpirante vento, nives & gelu ſolverentur, Aprili & Majo initiante, Berolini, quo tum degebam, & alibi, quamplurimos corripiebat febris cum horripilatione & æſtu, ſummo languore, tuſſi ferina, nonnullis quaſi ſuffocatoria, ingenti ſiti & ciborum nauſea. Circa noctem invaleſcebant hæc omnia & ſomnus inde mirum turbabatur. In quibusdam extrema mox calebant, mox horrebant. Quidam diu decumbebant, præſertim ii, ubi ob pravam humorum diatheſin, purpuræ ſcorbuticæ materia intus deliteſcebat, quæ etiam per vices crebrius maculis rubris & aſperis in extrema cute comparebat, ex levi vero cauſa iterum evaneſcebat. In nonnullis quarto ſtatim die exanthemata rubra morſicantia, urentia, cum magno pruritu, quaſi ab urticis inducta, quæ dicunt die Neſſelſucht / erumpebant

Febres catarrhales epidemicæ.

bant & tuſſis æque ac caloris mitigationem inferebant. Alii, præſertim feminæ phlegmaticæ ſanguineæ provectioris ætatis, exquiſitos ſimul rhevmaticos dolores patiebantur. Qui vix convaleſcentes, in publicum prodibant cito nimis, incurrebant ingentem capitis torporem, gravativum dolorem, vertiginem, gravedinem, den Stockſchnupfen / languorem corporis cum ſpirandi anguſtia & difficili negotio iterum ad ſanitatem redibant. Ubi etiam vetus jam erat in pulmonibus vitium ex hæreditate, febre hac diſcedente, tuſſis purulenta cum ſanguine ſuccedebat ſæpe & vera phthiſis. Qui porro ab imperitis Chirurgis & Pharmacopœis purgantes accipiebant pilulas, doloribus acerbis ventris affligebantur mirumque debilitabantur, animi defectiones patiebantur cum frigido extremorum ſudore, & gravius, & longius, decumbentes. Qui vero & proba victus & regiminis ratione, & dextra medicatione morbo occurrebant, ac pulveribus inprimis bezoardicis ſedulo uterentur, cum uno, vel dimidio grano extracti croci, brevi convaleſcebant iterum.

Epicriſis.

Epidemicæ haud raro ſunt catarrhales febres, tum maxime, quando ex tempeſtatum conſtitutione inſolita ejusdemque ſubita viciſſitudine, ob mutationem ventorum, inprimis quando rigidum boream, mox lenior excipit aura zephyri, ſubnaſcuntur. Pejoris etiam tum ſunt indolis & ægrius perſanantur, qui dyſcraſia ſanguinis & humorum, ab aëris intemperie introducta, foventur. Valde diſſimilia quoque, pro diſpoſitione habitus corporis, viſcerum, ætatis, temperamentorum, nec non victus ratione, inferunt ſymptomata, magis, vel minus benigna. In curatione autem omnia, quæ criticum naturæ motum, ſeri ſuperflui per glanduloſa emunctoria, excretioni dicatum, turbant, morbum graviter exaſperant & ſanationem impediunt, uti potiſſimum faciunt purgantia cum corporis refrigeratione. Contra ea optimum utique conſilium, corpus in perpetua perſpiratione ſervare & uſurpare ea, quæ acredinem mulcent, leniunt atque contemperant, ex medicamen-

dicamentis æque ac alimentis, & quod maximum eſt, ab omni cereviſia & vino abſtinere & decoctum temperans bibere, ſine quo refractarii catarrhi difficulter, vel plane non, cedunt.

OBSERVATIO III.

Macilentus, nervoſus & animo mobilis vir, quadraginta annos habens, quum Baccho & Veneri ſtrenue ſubinde litaret, lauto vivendi genere uteretur, nec unquam tamen ſanguinis miſſionem admitteret, a longo jam tempore, vere & autumno, crebrius affiigebatur catarrhalibus defluxionibus, quæ cum horrore, æſtu, extremorum frigore, capitis dorſique dolore, laſſitudine totius corporis & inquietudine ipſum invadebant, & accedentibus artuum, coxendicis & nuchæ doloribus, ſæpius per aliquot hebdomades detinebant. A me igitur ſalubre conſilium ad arcendum tam frequentem catarrhorum incurſum rogans, obtinuit hoc: ut I. aliquot ante æquinoctium hebdomadibus, venæſectionem cum debito regimine inſtitueret; II. ut bis in anno lac cum minerali leniori aqua, Selterana inprimis, ad menſem potaret, loco cerevifiæ biberet ptiſanam; III. ut bis hebdomade, pulverem bezoardicum abſorbentem, paullo ante quam cubitum iret, aſſumeret & mane poſt in lecto infuſum veronicæ, cum liquiritia & ſemine fœniculi, ſorbillaret, exſpectando poſtea lenem ſudorem. Quæ omnia, quum per aliquot annos feciſſet, liber fere degit a moleſtis catarrhoſis defluxionibus, & animadvertit, eosdem illico infeſtaſſe, ſimulac ſanguinis miſſionem tempeſtivam neglexiſſet. *Frequens catarrhorum incurſus ſublatus.*

Epicriſis.

Per immoderatum vini ac veneris uſum, adeo utique infirmantur corpora, ut poſtea levi ex cauſa ægrotent, & potiſſimum incidente ſubita cœli mutatione, vere & autumno admodum ſolenni, catarrhos, gravedinem, coryzam & tuſſim incurrant, cum febricula. Idem quoque macilentis & plethoricis, poſt corporis refrigerationem contingere, docet experientia. Venæ ſectio autem omnium optime ab his moleſtiis defendit. Si enim ſanguine nimis plena ſunt vaſa,

ob difficilem circuitum, non rite depuratur. Hinc ſerum fit & copioſum, & impurum. Et impedita poſtea per cutis poros difflatione, ad interiora, maximeque glanduloſa loca, ſalſus agitur humor, catarrhum cum febricula ſeroſa faciens. Ego certe multiplici confirmatum habeo experientia, catarrhis crebrius obnoxios, ab eorum inſultu matura ſanguinis miſſione fuiſſe liberatos. Obſervavi quoque eos, qui venæſectionem, certo tempore ſuetam, intermiſerunt, affectos fuiſſe catarrhali febre.

OBSERVATIO IV.

Catarrhalis febris cum colica V. S. ſanata.

Dux quidam militaris quinquagenario major, ſanguine & ſuccis plenus, ex Italia ad noſtras oras accedens, ob inſignem aëris, victus & vinorum mutationem, frequentiſſime affectus fuit acerbis colicis in abdomine doloribus. Bibit hinc, meo ex conſilio, præmiſſa venæſectione & purgatione alvi per infuſum mannatum, aquam Sedlicenſem, per aliquot hebdomades, quo factum, ut per totum autumnum ac hiemem liber a tormentis ageret. Iterandam igitur hanc curam, medio vere, ſuaſi. Sed antequam id faceret, vino ſe largius implevit & corpus deambulatione per aliquot horas ſub frigido cœlo admodum frigefecit. Inde incidit in febrem, cum coryza, capitis dolore, horrore extremorum, præcordiorum anxietate, æſtu, inquietudine, tuſſi valida, & febre fere continua. Poſt tres tamen dies remiſit febris impetus, ſed horror cum ſubſequente æſtu verſus noctem acceſſit adhuc, & quod commemorabile, declinante ſemper paroxyſmo, venter flatibus diſtendebatur & cruciatus in ipſo facti, calore vero oboriente mitigati. Interdum etiam in paroxyſmo deliravit paullum & facies fuit rubicunda. Mane autem febris ſemper remiſit. Conſultus ego quarto morbi die, expenſis curate cunctis, ex pulſu pleno ac magno judicavi, venam eſſe ſecandam. Factum id remittente paroxyſmo in pede feliciter. Alvus dein aliquoties clyſtere carminativo & emolliente ſubducta, & poſtea curatio, pulveribus diaphoreticis, temperantibus, leniter nitroſis, cum emulſione ex de-

cocto

cocto cornu cervi, amygdalis & semine papaveris albi, sub moderate calido regimine, intra tres hebdomades ex voto confecta, alvo tamen interea bis decocto mannato soluta.

Epicrisis.

Venæ sectio in catarrhosis affectibus non quidem directe indicatur; interim tamen, si corpus est plethoricum, si sanguis a calidis & præsertim immoderatiori vini usu incaluit & febris catarrhalis subito invadens continua videtur, non nocet, sed prodest, elapsis etiam jam aliquot diebus. Dein hoc in casu commemorabile, quod abdominis dolores, jam per annum silentes, accedente hac febre, fuerint resuscitati, & quidem tempore remissionis, discussi vero per febris calorem. Quod quidem nullam aliam ob causam factum fuisse arbitror, quam quod salsus & acris humor ad intestina delatus eademque moleste affecit, sub æstu vero ad habitum corporis propulsus. Multoties quoque me docuit experientia, pathemata hypochondriaca, colica & spasmodica, in iis qui diu iisdem affecti, catarrhis, tussi, coryza & catarrhali febre fuisse revocata. Et hypochondriacos, eo tempore, quo alii catarrhis vere & autumno laborant, vehementes tum, quasi paroxysmos mali sui, experiri.

OBSERVATIO V.

Febris catarrhalis ex usu auri fulminantis funesta.

Ver erat, quum virgo nubilis, tenerior, sensibilis texturæ & spongiosi habitus, horripilatione, cum calore præternaturali, languore universi corporis, nec non præcordiorum anxietate corriperetur. Intumescebant circa tertium diem colli glandulæ faucesque levi afficiebantur inflammatione, aderat etiam simul tussis cum gravedine & raucedine. Vocabatur Medicus, qui auri fulminantis, minus puri, grana sex, cum dimidio scrupuli antimonii diaphoretici propinabat. Sumto hoc pulvere, sævissima insequebantur pathemata, animi deliquium, summa anxietas & inquietudo, extremorum refrigeratio & conatus ad vomendum. Opponebantur quidem bezoardica, & fixa, & volatilia, sed incassum. Sequebantur quatuor dejectiones viri-

diſſimæ & vomitu ejusdem indolis materia rejiciebatur. Anxietates vero inde nihil minuebantur, ſed perſiſtebant perpetuæ cum animi defectione, ardor etiam & conſtrictorius dolor in præcordiis fixus urgebat & quovis aſſumto exacerbabatur, ſudor ſuccedebat frigidus, facies Hippocratica & ſeptimo die mors ipſa.

Epicriſis.

Miranda ſane, febris hujus minus periculoſæ primum viſæ, ſubita cataſtrophe, demum funeſta. Orta hinc ingens controverſia: utrum per ſe fuerit maligna? an vero ſimplex catarrhalis uſu pharmaci facta fuerit lethalis? Id minimum verum: medicamina metallica non bene præparata & corroſivo ſale adhuc imbuta, quale eſt aurum fulminans non rite edulcoratum, veneni prorſus induere naturam & funeſtum edere effectum in perſonis tenerioribus, & ubi jam ad lenem inflammationem, nervoſæ partes, e quibus etiam ventriculus, jam ſunt diſpoſitæ. Aurum enim, ob gravitatem ſuam firmiter ventriculi tunicis inhærendo, eam cui inſidet partem vehementer exſtimulat eandemque ſpaſtice conſtringit, haud ſecus ac venena, quæ pariter ſtomacho ſpaſmum inducunt, qui poſtea per nervorum genus diffunditur totamque œconomiam motuum pervertit. Id quod tanto magis fit in corpore exquiſitius ſentiente, ubi jam adeſt febris, quæ nihil niſi univerſalis fibrarum ſpaſtica eſt contractio. Dein id pariter certum: materiam cauſticam lymphaticam foris ſecernendam, forti ejusmodi ſtimulo retrahi ad ipſum ventriculum & ſolam ad inducendam ipſi inflammationem eſſe ſufficientem. Ne dicam, primam corporis regionem ſuccis corroſivis acidis bilioſis fuiſſe obſeſſam, teſte ipſo colore eorum quæ ſeceſſerunt. Hos autem ſolos corroſivitate ſua propria, multo magis corroſivo adhuc pharmaco adjutos, inflammationem parere poſſe, nemo negabit. Cautiſſime igitur mercandum cum medicamentis quodammodo corroſivis ex mineralium familia, ubi ſtomachus ad inflammationem diſpoſitus & ſaburra erodente acido-bilioſorum humorum

ſcatet. Tum enim medicamentum ab aliis ſine damno ſumtum, veneni naturam induere poteſt utique.

OBSERVATIO VI.

Literatus & vitæ ſedentariæ addictus vir, quadragenarius circiter & corpore habitior, a multis jam annis vere & autumno capitis defluxionibus, coryzæ, gravedini, tuſſi cum incaleſcentia quadam febrili fuerat obnoxius. Is initiante Octobre, quum poma cydonia cocta crebro & largiter ediſſet & alvum inde obtinuiſſet ſolito ſtrictiorem, poſtea etiam per aliquot horas liberiori frigido aëri ſeſe expoſuiſſet, ſequenti mox die, circa veſperam, horripilatione corripitur, intercurrente æſtu. Mane ſenſum tractorium admodum dolorificum percipit in humeris & nucha, nec non acutum in anteriori capitis parte, maximeque fronte, dolorem, naribus quidem calentibus, ſed aridis & ſiccis. Datis medicamentis diaphoreticis, leniter nitroſis, cinnabarinis, miteſcebant ſymptomata pedetentim cum æſtu, dolor autem in fronte perſiſtebat ſupra oculos omnemque fere adimebat ſomnum. Datum hinc conſilium, ut crebrius naribus admoveret ſal volatile Anglicanum ſiccum, quod ex ſale ammoniaco & ſale tartari paratur, oleo cephalico, uti eſt lavendulæ & majoranæ puro, eſſentificatum, non omiſſis infuſis theiformibus, ex herbis cephalicis & diaphoreſin leniter moventibus. Inde mitiora facta tormenta & præter opinionem e naribus fluxit liquor flaveſcens viſcidus ad aliquot drachmas, idque aliquoties de die, quo facto, poſt biduum omnis evanuit dolor & æger perfecte convaluit.

Catarrhi cum cephalalgia narium fluxu ſoluti.

Epicriſis.

Heic origo catarrhalis rhevmaticæ febris cum gravi capitis dolore deducenda ab alvo obſtructa & perſpiratione prohibita, in corpore, ubi caput debile & ad defluxiones catarrhales jam tum fuit proclive. Locus autem doloris in fronte ſupra oculos fuit in ſinubus oſſis frontis, qui veſtiti intus tunica nervoſa & pituitaria. Huc ſi cum impetu ruit ſanguis, a nimio ipſius affluxu & ſtagnatione oritur dolor, ſe-

rumque acre transudat, hocque effluente, dolor discedit. Ut adeo verum sit priscum *Hippocratis* effatum: *sect. VI. aph. X. cui capite graviter dolenti, pus, aqua, vel sanguis e naribus profluit, is a dolore liberatur.*

CAPUT VII.
DE
FEBRE VARIOLOSA.
THESES PATHOLOGICAE.

OBSERVATIO I.

Variolæ quid? VAriolosa febris est acuta, exanthematica, contagiosa, in qua motu quodam critico, materia valde tenuis, caustica, corrupta, inflammans & exulcerans, ad summam cutem propellitur, cum gravibus sæpe symptomatibus stipata.

§. II.

Morbi historia. Febrem hanc imminentem indicant lassitudo corporis, virium languor, somnus inquietus, ciborum fastidium, cum conatu vomendi, capitis dolor, pavor in somno, alvus clausa, stimulus ad tussim & horripilatio intercurrens. Hæc per plures sæpe dies jam præsto sunt & postea succedit æstus per totum corpus, cum pulsuum celeritate, siti, augetur capitis, lumborum & spinæ dorsi dolor. Infantes potissimum, sæpe ex improviso, epilepsia & rigor ac tremor artuum invadit. Ætate junioribus delirium familiare. Corpus est inquietum & jactatur. Intra tertium & quartum diem conspiciuntur in facie & collo vestigia macularum rubrarum, quæ pedetentim numero plures efflorescunt, post faciem & collum, pectus brachia, ac demum etiam abdomen, dorsum cum femoribus pedibusque occupantes. Durat hæc eruptio ad duos usque dies successive, ac interea decrescit febris cum symptomatibus, ut pulsus cum calore sexto die fere sit naturalis. Elapso autem quinto incipit fieri suppuratio, eodem modo ut eruptio gradatim a superioribus ad inferio-

ra

ra transiens, quæ ubi in vigore constituta maximeque in facie manibusque succedit, ob ingentem ardorem & dolorem cutisque tensionem fere intolerabilem, accenditur nova symptomatica secundaria febris, cum siti, vigilia & præcordiorum anxietate. Quæ symptomata, ubi corpus impurum, pustulæ confluentes & virulenti genii, delirio & convulsionibus accedentibus, nono, vel undecimo die necant. Si vero pauciores & benigniores, pathemata remittunt & fit exsiccatio, donec undecimo & ultra decidant & æger ad sanitatem redeat.

§. III.

Corripiuntur hac febre tantum non omnes homines, cujuscunque sexus, ætatis, temperamenti, quin nationis sint; ideoque in proclivi utique judicare, causam ipsius esse universalem omnibusque communem. Unde vero origo hujus omnibus adeo infestæ materiæ repetenda & ubi ipsius sedes, non æque expeditum. Veteres quidem natales ipsius a sanguinis menstrui, sub ingravidatione retenti, immunditie fœtui communicatæ, duxerunt. Et vero utique simillimum, primordia hujus virulenti humoris, non ex aëre, victu, aut aliis externis causis, sed ex utero esse materno. Id enim experientia frequenti constat, infantes a matre minus sana & impuris succis scatente progenitos, variolis moris mali & quandoque exitialibus corripi, matre licet sub gestatione vegeta, ob succos pravos in fœtum transeuntes. Vicissim etiam in comperto, gravidas, si proba victus ratione & affectuum moderatione, cacochymiæ, & plethoræ convenienti sanguinis missione, saluberrimæ quoque per alvum & cutem excretioni prospiciant, infantes in lucem edere, qui variolis correpti, non adeo periculose decumbunt, sed paucas ipsas & benignioris indolis, nanciscuntur.

Prima origo ex utero.

§. IV.

Sedes causæ in humoribus.

Sed neutiquam hujus maligni humoris ſedes in ipſa ſanguinis & humorum maſſa videtur ponenda. Etenim, quamvis per alios morbos exanthematicos, morbillos, purpuram, ſcabiem, apoſtemata, tineam capitis, febres quoque, tota ſuccorum maſſa exagitata fuerit, diſſoluta omniaque ipſi involuta extricata, variolarum tamen materia manet & nihiloſecius corpus adoritur. Hinc ad veritatem utique proxime accedere videtur, ex ſucco quidem chyloſo lymphatico impuro & corrupto matris, oriri primum ſubtilem hunc & virulentum humorem, ſed viſcoſitate quadam involutum, firmiusque tubulis quibusdam impactum, deliteſcere tamdiu, donec in motum fermentativum ſui multiplicativum ab aliis cauſis deducatur, ſuccis inſinuetur & critica quaſi deſpumatione e corpore exturbetur. Nec officit, quod poſt longum interdum tempus in noxam erumpat. Diu enim malignus quidam humor, in tubuloſa partium, immo ipſius cutis ſubſtantia, tanquam in latibulo ſine noxa hærere, & poſtea demum in motum excitatus, univerſum ſyſtema nervoſarum & fibroſarum partium peſſime afficere totamque motuum œconomiam pervertere poteſt. Teſtatur hoc cancer in glandularum ſubſtantia per longum tempus occultatus, teſtatur venenum canis rabidi, item miaſma venereum, quod per lac nutricis infanti communicatum, poſt aliquot demum ſæpe annos reviviſcit, vel in adultis per gonorrhœam virulentam ſuppreſſam ad interiora pulſum, poſt longos haud raro annos prodit & virulentiam ſuam exſerit.

§. V.

Sed ſpinali medulla.

Latibulum autem virulento huic qui variolas facit ſucco, præbent, mea quidem ſententia, medullæ ſpinalis tubuli quidam obſtructi. Probabiles minimum quæ id evincunt hæ ſunt rationes. Spinalis quippe medulla cum capite omnium primo in utero formatur, & majus præ aliis partibus cito augmentum acquirit. Hoc aliter fieri nequit, quam per liquidum, quod per ejus minimos canaliculos fertur. Quod ſi

ſta-

ſtagnans obſtruit quosdam, ex diuturna mora, ut omnis humor occluſus, valde alienam & pernicioſam indolem contrahit. Talis humor compedibus poſtea liberatus & ſui juris factus, non aliam ſæpe ac veneni naturam & vim prodit, humores fermentando, eorum texturam & craſin immutando, ſolidas vero partes vehementer ſtimulando, arrodendo & vellicando. Quod vero ex imis medullæ, maximeque illius portionis, quæ in inferiori regione ſpinæ, materia quæ variolas efficit, prodeat, hæc confirmare videtur ratio, quod nullus fere morbus tam ſubito totum ſyſtema nervorum & nervoſarum partium adoriatur, quam hic ipſe. Teſtatur id febris acuta celeriter invadens, ſpaſmus nempe totius vaſculoſi & nervoſi ſyſtematis, quem ego utique a membranis ſpinalis medullæ deduco. Teſtatur idem dolor capitis, dorſi & lumborum, individuus fere comes. Teſtantur epilepſiæ, convulſiones, tremores artuum, deliria, quæ mox ſtatim in principio, ſecus ac in ulla alia febre, adſunt. Teſtantur præcordiorum anxietates, item nauſea, vomitus, cardialgia, quæ a ſpaſmis ſubſtantiæ nervoſæ ventriculi & orificiorum ipſius proveniunt. Teſtatur alvus ſtricta & clauſa, quæ ſemper fere primis diebus eſt. Teſtatur demum inquietudo cum vigilia, quæ nonniſi moleſta generis nervoſi affectio & commotio eſt.

§. VI.

Sed mittimus hanc paullo ſubtiliorem de prima origine & ſede cauſæ variolarum theoriam, quia directe non pertinet ad artis uſum & therapiam, quæ magis in eo verſatur, ut naturam, genium, facultatem & potentiam operandi virulentæ iſtius materiæ probe indagemus. Indoles igitur hujus videtur mihi duplex, una acris & inflammans, unde dolor, ardor, rubor, tumor, arroſio & exulceratio, altera cauſtica & putrefaciens, quæ motu ſubtiliori inteſtino, craſin & unionem partium mixtum conſtituentium deſtruit atque corrumpit, & hæc proprie ad ipſam malignitatem, *Materiæ indoles cauſtica & putrefaciens.*

magis spectat, atque quam maxime sese prodit in variolis malignis.

§. VII.

Triplex variolarum genus, benigna. Optime vero variolæ distingui possunt in benignas, malignas, & quæ sunt inter has mediæ naturæ. Benignæ his cognoscuntur indiciis: si non adeo copiosæ sunt numero; si debito tempore & ordine prorumpunt, suppurantur & exsiccantur; si non nimis profundæ; si bono pure refertæ, sufficienter elevatæ & circulum habent rubicundum; si facta eruptione in superioribus partibus, febris & symptomata notabiliter remittunt & omnia tranquille & placide fiunt. Hæ omni vacant periculo, immo sponte & solius sæpe naturæ beneficio curantur. Tales autem plerumque sunt, quæ temperato vere oriuntur, in corporibus non adeo impuris, nec sero & sanguine repletis, in pueris etiam. Nam acris & caustica materiæ qualitas non modo mediante succo roscido in corpore corrigitur & ad expulsionem in cute, præparatur, sed & affluxu ejusmodi succi, in ipso suppuratorio actu plane mitis & blanda efficitur.

§. IIX.

Maligna. Vicissim malignum & causticum in variolis subesse virus, inde concludendum: si vel nimis cito, vel nimis tardo prodeunt; si manent depressæ & suppurationem renuunt; si plurimæ livescentis & quædam nigri coloris, vel limbum nigrum habent; si pulsus celer, etiam post eruptionem sufficientem, cum inquietudine persistit; si erecti animo facile linquuntur; si pustulæ sunt sanguinolentæ, vel diarrhoea cruenta, aut mictus cruentus supervenit. Lethifera hæc sunt indicia, & ex viginti vix unus evadit, qui ejusmodi symptomatibus afficitur. In corporibus demortuis hac specie variolarum sanguis fluidus est totus, nec in serum, nec in coagulum secedit, quod aliquoties observavi, manifesto indicio, putrefactione intima ejus crasin plane esse colliquatam & vinculum seri & sanguinis destructum, & hæc est caussa ipsius mictionis, nec non dejectionis cruentæ, & quod variolæ sangui-

nem

nem fundunt. Ejusdem variolæ sunt indolis, quando petechiæ sese miscent, vel etiam pustulæ parvæ miliares asperæ, quæ de intima corruptione sanguinis & lymphæ testantur. In quibusdam porro tardius maligna & putrefactiva variolosi humoris indoles sese ostendit, dum post exsiccationem febris manet lenta & in externis partibus, præsertim articulis, in brachiis, manibus, pedibus, tumores oriuntur & ex iis fiunt fœda, exedentia, fistulosa & ossibus cariem inducentia ulcera, quæ difficillime sanationem recipiunt, & procedente tempore, lentam inferunt mortem. Interim tamen in genere tenendum, quod malignitas hæc gradu, jam majori, jam minori, differat.

§. IX.

Virulentæ ejusmodi variolæ sunt plerumque epidemicæ & nascuntur a statu anni temporum plane irregulari, anomalo, diuturno, præsertim sub cœlo diutius nebuloso, pluvioso humido, ventis destituto, longe magis post diluviones & inundationes aquarum, quando diutius eædem supra terram stagnant & aër ob id, & insectorum, & exhalationum putridarum copia refertus est, tumque utplurimum simul grassantur, ipsisque etiam variolis complicantur petechiales & aliæ deleteriæ indolis non expertes febres. Deinceps uti variolæ in corpora impura & cacochymica incidunt & ubi primæ viæ magna impurorum succorum colluvie scatent, plus incrementi capit malignitas. Observamus porro miasma sive contagium uno tempore majorem virulentiam habere, quam altero. Accidit hoc non semper ob manifestam quandam sensibus obviam causam, sed dubio procul ex perniciosis varii generis exhalationibus & effluviis, quæ ex animantibus & vegetabilibus surgentes, cum aëris particulis salino-sulphureis sese miscent, ut ipsa unione specificam quandam deleteriam virtutem nanciscantur, non secus ac videmus in chymicis, quod sola commixtione rerum, quæ per se non sunt venenatæ, venenum enascatur. *Ubi & cur tales.*

§. X.

Tertium genus est variolarum, quas nos mediæ naturæ *Et inter*

T 2 dici-

utraque media natura. dicimus, quia non sunt nec adeo malignæ, nec adeo benignæ, sed medio modo se habent, ideoque prudentem Medicum & idoneam medicinam poscunt. Tales sunt, quæ non sparsim, sed confertim, inprimis in facie & manibus, comparent, & confluentes fiunt; item quæ interiora, nares, fauces, interdum etiam œsophagum occupant, ut ægri non bene deglutire possint. Anceps etiam facit judicium, quando in suppuratione acris denuo oritur febris, cum æstu, calore & ardore manuum; si caput nimium intumescit & largus salivæ fluxus est, si urinæ porro tenues, copiosæ minguntur & corpus largis sudoribus diffluit. Neque minus ubi novæ semper exsiccatis jam subnascuntur papulæ minores & suppuratio atque exsiccatio nimis protrahitur; ubi cutis tensior & pustulæ profundius sedent, ætas juvenilis, vel virilis, tempus autumnale & hiemale, æstas etiam nimis fervida & sicca præcessit, & præterea non adeo proba victus ratio a decumbente observatur. Et hæ sæpius omnino, nisi solicite præcaveatur, alios relinquunt morbos. Epidemice etiam utplurimum grassantur, quum benigniores magis sint sporadicæ.

§. XI.

Suspecta quæ signa. In suspectis quoque signis est, quando statim inter initia & ante eruptionem, acuti & pertinaces dolores in spina, brachiis, pedibus, lumbis, nec non coxendice affligunt; si cito nimis, primo illico, vel secundo die, variolarum vestigia in cute comparent, tanto magis quum exanthemata aspera, acicularum capita æquantia, interspersa; si stationem non servant, mox disparent, mox redeunt; si facies non intumescit die tertio vel quarto, vel mox detumescit iterum; si in juvenibus ante eruptionem grave delirium, nec non difficilis deglutitio; si in suppuratione sopor, & post hunc alienatio mentis & incongruus sermo; si etiam nimium salivæ stillicidium.

§. XII.

Alvi fluxus non adeo per- Alvi autem fluxus, licet copiosus, non adeo pertimescendus. Eundem enim per totius morbi decursum sine ullo peri-

periculo successisse vidi, tantum abest, ut eruptionem impediverit. Atque hanc in rem commemoratu dignum, quod scribit *Amatus Lusitanus Cent. III. pag.* 234. *pervenere hac æstate ad manus nostras plus minus CL. pueri, variolis & morbillis affecti, e quibus omnes evacuati evaserunt, alii vero, quibus parentum ex culpa evacuatio facta non fuit, vitam cum morte commutarunt, numero tres; alii vero quatuor in ulcera difficillima & male morigerata pervenerunt, quæ cum aphthis communionem habent & facile in gangrænam abeunt. Iis similis superstes puer, qui ulcus cancrosum & malignum, cubitum dextri brachii occupans, multis foraminibus perforatum, habet.* Scilicet sicuti in febribus malignis petechialibus, alvi profluvium morbi facit solutionem; sic etiam in mali genii variolis idem evenire experientia docet, quæ etiam *Ballonii in epid. & ephemerid.* sententia. *timiscendus.*

§. XIII.

Qui variolis moriuntur, criticis utplurimum diebus, nono, undecimo, vel decimo quarto decedunt, & quidem maxime convulsionibus, quas exquisitissimus ardor, dolor ac tensio in brachiis, manibus & facie, præsertim si profundius sedent pustulæ, excitat. Quidam catarrho extinguuntur suffocativo. In nonnullis, inprimis si malignitas subest, quando in situ erecto, vel extra lectum sunt, animi obrepit deliquium, maculæ cum pustulis disparent, & convulsione superveniente, intra aliquot horarum spatium mors excipit. Vidi etiam variolis jam exsiccatis, juvenes quosdam subito insultu apoplectico esse extinctos, posteaquam in ipso morbo capitis gravitate, vigilia & per intervalla mentis emotione, laborassent. Novi quoque infantes unius aut duorum annorum, quum absoluta exsiccatione in vado prorsus esse viderentur, macula erysipelacea livido-nigricante maligna, quæ totam fere suram, vel pedis regionem occupavit, ex improviso fuisse affectos & subito mortuos, manifesto sphacelationis & magnæ corruptionis in sanguine indicio. *Quando & quomodo mors eveniat.*

§. XIV.

Post variolas alii sani. De iis autem, qui variolarum morbum superant, multiplici confirmatum habeo experientia, quod pueri qui ante illum valetudine minus firma usi, variis oculorum & aurium defluxionibus, tinea capitis, doloribus artuum, imbecillitate pedum, rhachitide & tabe, nec non adultiores mensium retentione laborarunt, postea integram sanitatem, corporis robur & nutritionem lætiorem acceperint. *alii valetudinarii.* Vicissim vero novi etiam alios, qui antea sani & valentes, in variolis vero perversa medicatione excepti, vel commissis in diæta erroribus, valetudinarii postea facti, phthisin, febrem lentam, tabem & asthma incurrisse, visus vitia, ophthalmias, epiphoras, maculas & albugines contraxisse, aut ulceribus sordidis in facie & artuum juncturis fuisse affectos.

§. XV.

Variolæ contagiosæ. Ceterum ultimo adhuc loco probe tenendum: quod materia variolarum semper sit indolis fermentativæ & sui multiplicativæ. Unde vix ullus alius morbus, excepta forsan pestilentia, adeo contagiosus, ac variolarum. Quo etiam fundamento nititur, cum fructu ab Anglis potissimum instituta variolarum insitio, qua purulento ex varioloso decumbente humore in sauciatam sani variolas nondum experti hominis cutem immisso, protinus idem hic morbus, cum febre omnibusque quibus stipatur symptomatibus, suscitatur atque inducitur.

CURATIO.

§. I.

Indicationes curatoriæ naturæ ductui conformes. NAtura, per quam partium solidarum & fluidarum corporis ad motus vitales & excretorios dispositionem, intelligimus, tam exactum in hoc morbo, si moratus, quam in nullo alio servat ordinem & tempus, & haud raro sponte, citra artificiosam medicationem, eundem percurat, quando videlicet crasis sanguinis & humorum viscerumque conditio, ita comparata, ut correctioni materiæ causticæ & expulsioni ejusdem

non

non obstent. His naturæ viis merito insistendum Medico, nec aliud agendum, quam ut eidem in opere correctorio, expulsorio & suppuratorio congruis auxiliis subveniat. Igitur ita instituenda medicatio, ut I. materia acris, vitiosa, caustica contemperetur & ex veterum loquendi more coquatur, simulque effrenes in vasorum & nervosarum partium systemate primis diebus motus ad moderamen traducantur; II. ut eruptio secundetur & languentes circa eruptionis tempus motus erigantur, quo omnis ad corporis habitum pellatur materia, accedens autem in suppuratione secundaria febris moderata servetur & graviora arceantur pathemata; III. ac demum declinationis & exsiccationis tempore sanguinis & humorum massa sub morbo dyscrasia & impuritate affecta, repurgetur, sicque oriundi ex reliquiis morbi tempestive præscindantur.

§. II.

Acredinem materiæ mulcent simulque nimiam sanguinis exæstuationem, ipsam excretionem impedientem, blande componunt pulveres temperantes, leniter diaphoretici, cujus generis hic est: recipe cornu cervi philosophice præparati, usti, antimonii diaphoretici, lapidum cancrorum, matris perlarum ana drachmam, cinnabaris rite paratæ drachmam semis, nitri puri scrupulum. M. f. pulvis, de quo pro diversitate ætatis dandum & dosis summa est dimidia drachma. Propinatur commodissime in vehiculo ex aqua scorzoneræ, nucleorum cerasorum, florum sambuci, acaciæ, herbæ cardui benedicti & scabiosæ. Dein eundem in finem utilia decocta humectantia & temperantia, avenaceum tenue, cum amygdalis in emulsionem redactum, serum lactis dulce, nostra methodo paratum, aqua hordei cum ficubus decocta. Item emulsio ex decocto scorzoneræ & cornu cervi, amygdalis seminibusque quatuor frigidis cum saccharo. Cui ad motuum vehementiam moderandam, commode adjicitur sirupus papaveris albi.

Quid faciendum ante eruptionem.

§. III.

§. III.

In eruptione. Quando natura segnior in expulsione sub eruptionis tempore, danda hæc emulsio: recipe seminis napi, cardui Mariæ, aquilegiæ ana drachmam, aquæ florum sambuci, galegæ, cardui benedicti ana unciam f. l. a. emulsio, adde antimonii diaphoretici drachmam semis, sacchari perlati quantum satis est. M. Efficaciter etiam expellit liquor bezoardicus ad mentem Bussii paratus, cum tripla portione liquoris nostri anodyni mineralis nuptus. Item elixirium alexipharmacum, sine spirituoso menstruo sic confectum; recipe radicis dictamni, angelicæ, vincetoxici, contrayervæ ana unciam semis, herbæ scordii, cardui benedicti ana manipulum, fiat extractio in aqua scordii libra medica & liquoris anodyni mineralis unciis tribus, additis prius salis tartari, croci & myrrhæ ana drachmis duabus; de quo viginti minimum & ad summum quinquaginta guttæ, præbendæ.

§. IV.

In suppuratione. Eadem prosunt quando suppuratio lenta nimis & pustulæ elevari renuunt. Tum quoque utilis hæc mixtura: recipe myrrhæ electæ drachmam dimidiam, croci, salis tartari ana scrupulum, aquæ scorzoneræ uncias duas, coquatur, coletur & usui servetur. De hac dimidium, vel unum cochlear in emulsione, ex aquis analepticis & diapnoicis cum seminibus quatuor frigidis, præsertim circa noctem, porrigendum.

§. V.

Et exsiccatione. Sub exsiccatione demum propinanda sunt remedia, quæ putredini resistunt, item quæ sordes relictas, vel sub morbo genitas, per congrua emunctoria evehunt. Utilis tum pulvis ex lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico, pauxillo myrrhæ, succini & croco. Proficuum quoque infusum theiforme ex herba scordii, summitatibus millefolii & semine fœniculi, cui si pectus simul affectum, veronica cum liquiritia addenda. Potissimum hoc tempore interponenda blanda laxantia, balsamicæ simul indolis, uti sunt instar omnium pilulæ Beccherianæ, vel ad earundem exemplar paratæ.

CAP.

CAVTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

EVenit haud raro, ut in principio, præsertim infantibus, accidant crebræ & anxiæ vomitiones. Ad has compescendas & spasmum ventriculi laxandum, egregie proficit liquor noster anodynus mineralis, vel solus, vel cum aliquot guttis spiritus bezoardici Bussiani remixtus. Idem hic noster liquor eximii usus si convulsio epileptica, in lactantibus maxime & difficulter dentientibus periculi non expers, urget nimis. Conducit etiam pulvis Marchionis, cum cinnabari & pulvere lumbricorum terrestrium. Et alvus clystere molliente solvenda, qua clausa in principio, epilepticum malum augescit. *Quibus Vomitus & epilepsia compescenda.*

§. II.

Quando æstus acrior, nitri dosis in pulveribus augenda & tuto etiam præbenda tinctura rosarum, quatuor florum cordialium, cum phlegmate vitrioli parata, cui multum *VValdschmidius* atque *Dolæus* tribuerunt. Nec male, quum in corporibus juvenilibus sanguineis, maximeque ubi variolæ mali moris ad putredinem pronæ grassantur, ratione & experientia teste apprime prosit; licet non omnem malignitatem extinguat, neque universale adversus copiosas variolas sit præservativum. *Æstus mitigandus.*

§. III.

Frequens juvenili inprimis ætati symptoma est salivæ fluxus, qui suppurationis tempore utplurimum effusior accedens, non modo hanc, sed & somnum, non sine periculo, impedit. Moderandus igitur, tam per alvi apertionem mediante clystere emolliente, quam diaphoreticum bezoardicum medicamentum, cui aliquot grana florum sulphuris addenda & bibendum desuper infusum theiforme ex betonica, veronica & floribus chamomillæ officinalis, quo aucta sic perspiratione, a salivæ fontibus divertantur humores. *Salivatio moderanda.*

§. IV.

Ardor & dolor faucium mulcendus.

Obsident pustulæ variolarum semper fere interiora faucium laryngem & pharyngem, ibique ardorem, dolorem & difficilem deglutitionem, quandoque etiam aphthas, excitare solent. Molesto huic accidenti succurrendum gargarismate demulcente, ex decocto hordei & rob diamoron, adjecto pauxillo lapidis prunellæ, quo sæpius os eluendum. Utile quoque decoctum avenaceum, cum butyro infulso, sirupo violarum vel granatorum, & nitri tantillo. Et ad mulcendum ardorem, pustulæ & aphthæ subinde tangendæ & illinendæ mucilagine seminis cydoniorum, cum aqua rosarum facta.

§. V.

Oculi defendendi.

Oculos quoque nonnunquam occupant pustulæ & suppurantes vitium eisdem inducunt. Hinc sub eruptione statim ab iis defendendi, quod optime fit linteo duplicato, cui spiritus rosarum in quo camphora cum croco macerata, instillatus, quod tamen ante applicationem in loco calido tantisper siccandum, quo potior spiritus portio avolet. Mihi frequens, aquam rosarum & florum sambuci, adjectis aliquot liquoris nostri anodyni mineralis guttis & momento camphoræ, adhibere eademque palpebras inungere. Quod si vero a pustulis pellicula relicta, cito eadem post declinationem absumenda hoc liquore: recipe aquæ rosarum unciam, reginæ Hungariæ drachmas duas, vitrioli cyprini grana quatuor, sacchari saturni grana duodecim. M. quo frequentius cum subtili penna tangenda est exurescentia. Idem hic liquor, omisso tamen vitriolo, egregiæ virtutis, in oculorum acri, calida & ardente defluxione, cum rubore, quæ variolis crebro succedit.

Et vitio affecti sanandi.

§. VI.

Venæsectio quando prosit.

Pulsuum vehementia & robur, faciei rubor, capitis lumborumque gravitas ac dolor, venarum turgescentia, ætas juvenilis, ingenii activitas, diæta vinosa, sanguinis missio sueta & evacuatio critica suppressa, sanguinis subtractionem in variolis, primo vel secundo statim die, indicant. Sic evanescunt

nescunt mox pectoris anxietates & oppressiones, maculæ confertim in cute efflorescunt, nec adeo gravia post eruptionem metuenda pathemata. Sæpius enim observavi, nimiam sanguinis redundantiam sufficientem materiæ variolosæ ad corticem corporis propulsionem impedire, & efficere, ut discretæ tantum prodeant pustulæ, intus autem relicta materia, circa declinationem varia symptomata spasmodica, convulsiva, deliria, catarrhos suffocativos, quin apoplexiam, inducat. Contra ea, ubi pulsuum durities, humilitas & exilitas, vasa minus turgent, vires languent, temperamentum phlegmaticum, ætas infantilis & puerilis, corpus obesum, vomitus in principio adest, tussis & alvi fluxus, laborans etiam alias sub sanguinis missione facile animo linquitur, vena non pertundenda, ne nimia sanguinis copia subtracta, materia intus detineatur & eruptio ad plures dies, non sine periculo, protrahatur. *Et noceat*

§. VII.

Haud levis inter Medicos est controversia: utrum emetica in principio variolarum prosint, nec ne? Nos ita censemus. Quum variolæ circumeunt, ad præservationem expedit utique dare ea, quæ sordes copiosas & crudos succos non modo ex primis viis, sed & biliosos & vitiosos humores ex hepate eliminant, quibus retentis, justus metus est, ne graviorem reddant morbum. Primo etiam invasionis die locum adhuc habere possunt, quando turgere primam regionem vitiosorum succorum colluvie adsunt indicia, ex ægri potissimum voracitate incongruorum liquidorum & solidorum, nausea, oris amaritie & ructibus, desumenda. Tum omnino lene emeticum, tartarus emeticus, solutus prius, ad unum vel duo grana in adolescentibus in aqua menthæ, vel cinnamomi, additis aliquot mixturæ simplicis guttulis, cum fructu datur, evanescentibus postea quæ eruptionem impediunt anxietatibus, ut pustulæ intra tertium & quartum diem promte erumpant. Si alvum simul expurgandi intentio, tartarus emeticus cum infuso mannæ dandus, in infantibus ad *Emetica in principio proficua.*

quartam vel dimidiam partem, aut pondus unius grani. Promiscue autem tale remedium alternis diebus porrigere, empiricum est consilium.

§. IIX.

Alvus ante eruptionem tuto subducitur.

De purgatione per alvum hæc monenda. Ante morbi insultum omnino sunt utilia laxantia, non vero fortiora purgantia, neque etiam mercurius dulcis, præsertim in infantibus & pueris tenerioribus. Optimum decoctum tamarindorum cum rhabarbaro, vel manna. Et si suspicio, crassa intestina scybalis, duris esse farta, præmittendum clysma emolliens & stimulans. Sub totius etiam morbi decursu nunquam permittendum, ut alvina secessio nimis diu, ad octo vel decem dies restitet. Si secus fit, inde potissimum in infantibus, vel suffocativi accidunt catarrhi, vel purpura variolas, aut erumpentes comitatur, aut suppuratis iisdem, non sine insigni virium jactura & symptomatum vehementia, excipit. Neque hanc ob causam eveniens & per totum sæpe morbi decursum durans cum bonis ægrorum rebus alvi fluxus est compescendus. Eruptionis autem tempore, etiamsi, uti ordinario fieri suevit, alvus sit siccior, ab omnibus eam moventibus abstinendum, ipsis etiam enematibus, quæ tum retineri, retenta angustias parere maximas & demum post aliquot dies reddi, novi.

Sub illa non.

§. IX.

In suppuratione an & quibus ducenda.

An suppurationis tempore in febre secundaria proficua sint alvum ducentia? inter Medicos Anglos fuit disceptatum. *Freindius* peculiari scripto adstruxit variis observationibus utilitatem, ita tamen, ut nonnisi decoctum mannæ admittat. Nos etiam hanc methodum non improbamus, si adsint, quæ purgationem indicant, alvus nempe per totum morbi decursum sicca fuit & constricta, copiosa in suppuratione salivatio & pectus copia humorum obsessum, ut anxia inde & difficilis sit respiratio. Sed ego semper laxantibus præferre soleo clysteres, emollientes alvinas duras feces & educentes. Qui, si non sufficiunt, laxantia mannata præfer-

ſertim in infantibus, quibus prima regio & præcordia craſſis viſcidis humoribus obſeſſa, commodam omnino locant operam. Quin novi, me infantibus lactentibus, unius anni, vel ante eruptionem, vel in ſuppuratione, quum ob difficultatem & anguſtiam ſpirandi ſuffocationis metus eſſet, cum præſentaneo levamine porrexiſſe lene emeticum, ex ſexta, vel quarta parte grani tartari emetici, ſoluti in aqua veronicæ, addito pauxillo ſirupi violarum. Ceterum, quam utilia mannata in principio & incremento variolarum, tam pernicioſa eſſe aliquoties obſervavi, poſt declinationem, morbo ſoluto. Ingentes tum enim creant flatulentias, pectus lentis, viſcidis ſuccis obruunt anxietatesque efficiunt, quandoque etiam ut ulcerationes ſequantur in ipſa cute, faciunt. *In declinatione non manna.*

§. X.

Ante puſtularum eruptionem, & ſub ipſa etiam, improbanda porro merito omnia calidiora expellentia, tam quæ vulgo dantur ſemina naſturtii & aquilegiæ cum ſtercoreis, ſuccus nimirum ſtercoris ovilli & equini, quam etiam tincturæ bezoardicæ, alexipharmacæ, nec non ſpiritus cornu cervi, cum æſtuoſo, quoad lectum & conclave, regimine. Inde enim ſanguinis & humorum maſſa mirum exagitatur, æſtus, anxietas, convulſiones, ſpaſmi, quin delirium, ſi adeſt, exacerbantur. Inde materiæ varioloſæ major inducitur acrimonia atque ſubtilitas, ut ex benignis facile fiant malignæ. Et tantum abeſt, ut his æquabilis & conſtans eruptio procuretur, ut potius cito nimis minus præparata foras agatur materia, ſtationem non ſervatura, ſed cum majori damno mox iterum ad interiora reverſura. Quin potus tantum calidos, infuſa theiformia & decoctum fabarum coffeé, liberalius uſurpata, experientia edocti, rejicimus. Nimium enim ſanguinis maſſam diſſolvunt & materiam roſcidam nutrientem cum viribus inter largos ſudores diſſipant. Temperatum igitur ſit regimen, remedia temperata. Semper tamen diſtinguendæ naturæ, quæ ſi ſegniores, *Vitanda calida omnia.*

res, expulsionem juvantia, partitis sed vicibus data, prosunt utique, & circa sextum etiam & septimum diem, eruptionem regimine tantisper calidiori secundare licet.

§. XI.

Aëris puritati studendum. Pariter in variolis oppido nocivum decumbere in loco humiliori, ubi plures eodem morbo detenti. Nam ibi aër, qui pabulum vitæ, impuris ac fœtidis exhalationibus est refertus, quæ respiratione attractæ, organa subeunt vitalia & internam humorum corruptionem adaugent. Hæc etiam subest, cum regimine calido, ratio, quod ex plebejis plurimi, variolis, licet bonæ alias sint indolis, occumbant. Hinc præstat, uti sæpius cum fructu suasi, aërem gravem, contecto prius probe ægro, ex apertis fenestris emittere, purioremque immittere. Neque minus ad corrigendum inquinatum aërem, expedit collo appendere camphoræ frustulum, vel si caput odorem ferre nequit, in remotiori conclavis loco illud reponere.

§. XII.

Linteamina caute mutanda. An corpore sudore perfuso linteamina, indusia & lectum mutare liceat? non levis ad curationem momenti est quæstio. Ego, uti largissimos sudores in variolis nunquam sine periculo esse, si diu perseverant, observavi: ita longe majus imminere discrimen, expertus scribo, ex mutatione linteorum, quæ humidum & frigidiusculum aërem adhuc fovent. Cavendum itaque ne facile æger in alium lectum transportetur, nisi prius diu in hypocausto calefacto steterit. Neque linteamina & indusia mutanda, nisi prius calore sint probe siccata, vel ab alio gestata. Si hoc negligitur, in exquisite sentientibus ejusmodi corporibus, qualia sunt, quæ effusius sudant, cutis quam facile frigescit, maculæ & pustulæ disparent & cum vitæ discrimine recedunt.

§. XIII.

Recedentes qui- Quandocunque pustulæ, vel ob deficiens naturæ robur,

bur, vel ob terrorem, refrigerationem, aut situm extra lectum diuturniorem erectum, subito concidunt, æger in vitæ discrimine versatur certo, & nisi prudens Medicus illico analeptico & expellente remedio succurrat, mors in propinquo. Ego cum fructu tum dedi liquorem cornu cervi succinatum, cum liquore anodyno minerali, in aqua cinnamomi sine vino & cardui benedicti, sorbillare jussi poculum infusi theé, idque aliquoties iterare & præcordiis pedibusque calida applicare fomenta. *bus expellenda.*

§. XIV.

Mictus sanguinis, alvus cruenta, hæmorrhagia narium & sanguinolentum ex pustulis serum manans, magnam sanguinis & humorum acrimoniam & colliquationem indicant, ac pessimum, plerumque lethale, præbent omen. Hæc ubi præsto sunt, acidula, refrigerantia & acrimoniam demulcentia, uti lac ebutyratum & serum lactis, plus opis præstant, quam cetera omnia exquisitissimi artificii remedia. *Sanguis per alvum, urinam, nares & pustulas exiens quid poscat.*

§. XV.

Periculosum symptoma est, si gravidæ variolas nanciscuntur & circa eruptionis tempus, vel etiam in suppuratione, abortus accidit. Sanguis enim cum impetu utero effertur. Majus adhuc periculum ipsiusque mortis justus metus, si fœtus non cito exturbatur. Vehementius enim sanguinis fit profluvium, sub quo animi accedit deliquium, expulsioni materiæ adversum. Si etiam sanguis parcius emanat, ejus motus ad caput convertitur, subsequente inflammatione & delirio. Neque periculo vacat, quando menses primis diebus, vel in suppuratione erumpunt copiosiores, id quod eam plerumque ob causam accidit, quod sanguinis missio neglecta. *Abortus incidens periculosus.* *& mensium fluxus copiosus.*

§. XVI.

Observavimus, si æstas nimis sicca & diu arida, variolas maxime esse inflammatorias & alvi fluxu quam facile stipari; qui tamen nullo modo sistendus, sed tantum de- *Alvi fluxus salutaris.*

mul-

mulcentibus & terreis diaphoreticis excipiendus. Vitanda tum quoque omnia calida expellentia, cum regimine æstuoso, vitanda vero etiam refrigerantia & corporis refrigeratio. Neque alvi profluvium nocet, quando petechiæ, pariter ob valde irregularem temporum anni constitutionem complicantur, ut potius remedio sit & malignos humores optime expurget, ideoque providum ac peritum desideret Medicum.

§. XVII.

Confluentes quomodo arcendæ.

Quum variolis benignis, non facile quispiam, nisi ex Medici, aut proprio delicto, pereat, sed confluentibus, præsertim si mali moris fuerint; ex centum autem vix unus sit, qui variolas non experiatur: ego certe ut funestæ hæ arceantur, non certius novi consilium, ac eo tempore, quo malæ indolis variolæ grassantur, exquisitam victus & vitæ rationem servare, succos corporis convenientibus evacuantibus & decoctis pro potu temperantibus & mundificantibus a sordibus liberare & ad futurum forsan morbi insultum præparare. Eundem in finem commendabile novum illud inventum insitionis, seu inoculationis variolarum, quod ex oriente in Europam translatum, numerosis admodum exemplis ab Anglis potissimum Medicis cum successu celebratum, ea tamen lege, ut pus variolosum ex papulis maturis & benignis promatur corpusque ante operationem probe prius præparetur.

per inoculationem.

§. XIIX.

Vesicatoriorum usus.

De vesicatoriorum peculiari in hoc morbo efficacia, quam nostro hoc ævo, Angli inprimis Medici, mirifice collaudant, pro certo ego quidem affirmare possum nihil. Rarius enim eadem adhibui, nisi ubi pueri, vel adolescentes, in ingentem soporem ac torporem inciderant, aut finito morbo, vitium oculi contraxerant, rubore ac defluxione affecti.

§. XIX.

Foveæ & cicatrices quibus avertendæ.

Quum variolæ præsertim confluentes & profundiores faciem rugis, foveis & cicatricibus mirum deformare soleant;

ant; puellæ inprimis pulchritudini studentes enixe ut hoc avertatur rogant. Multi quidem ut faciem a variolis defendant, primis statim diebus ex invento *Sylvii* suadent, ut pedes frequenter pediluvio immittantur & sic materia ex superioribus ad inferiores partes trahatur. Sed ego, ne quid dissimulem, nunquam periculum feci, nec ea propter certum quid de experimento hoc affirmare possum. Interim non penitus rejiciendum censeo, sed frequentibus & circumspectis id commendo observationibus. Longe minus iis assensum præbere possum, qui papulas in facie pinguibus & oleosis, inungere jubent. His enim pori oblinuntur, difflatio impeditur, profundiores redduntur abscessus & vestigia cicatricum longe magis conspicua. Optimum potius consilium, quando præter superius dicta interna sanguinem depurantia, exterius, antequam penitus arescant papulæ, linimentum applicatur ex humana axungia, spermate ceti, cera alba, pauxillo balsami de Copaiva & camphoræ. Favet etiam nitori ac ruborem tollit aqua florum fabarum, rosarum, radicis sigilli Salomonis, tribus partibus remixta cum una parte aquæ sic dictæ sclopetariæ.

§. XX.

Novæ pustulæ succrescentes non negligendæ.

Accidit haud raro, ut exsiccatis jam, quæ primum effloruerant pustulis, ultimis diebus novæ & minores compareant aliæ. Hæ neutiquam negligendæ & refrigeratione aut improba victus ratione excipiendæ. Si enim recedunt, præter spem fieri possunt funestæ. Hinc curandum, ut sub moderata & æquabili perspiratione hæ pariter & maturescant, & arescant.

§. XXI.

Morbi ex reliquiis quibus præscindendi.

Superatis tandem variolis, providendum est, ne alii pejoris indolis, supra jam nominati morbi, succrescant. Hunc in finem imprimis necessarium, ut prima regio a sordibus, tam in morbo, quam post eum ob languidam digestionem contractis, nec semel, sed aliquoties repurgetur, & quidem per laxantia balsamica, acori & corruptioni resi-

ſtentia, inter quæ eminent rhabarbarina, pilulæ *Avicennæ*, *Rufi* & quæ in curatione commendavimus Beccherianæ, quæ commodiſſime prius in aqua deſtillata, uti menthæ, ſolutæ, propinantur. Dein convaleſcentes non nimis cito in publicum prodeant, ſed aliquandiu adhuc vitent aërem liberum, tanto magis humidum & frigidum. Servent potius conſtantem perſpirationis ſucceſſum, eundemque ſecundent, tam per pota mane infuſa theiformia ex herba veronicæ, ſcordii, ſemine fœniculi & aniſi, quam etiam pulveres leniter diaphoreticos, per aliquod poſtea tempus alternis diebus veſperi uſurpatos. Fugiant frigidum potum cum gravis materiæ & inſalubribus alimentis cunctis, & ad perfectam ſanguinis depurationem, abſtineant a ceveviſia & bibant aliquandiu decoctum temperatum ex radice ſcorzoneræ, cichorei, ſarſaparillæ & ſemine fœniculi. Neque omittant inter cibos uti iis, quæ languentem ſtomachi digeſtionem, ad novos bonos ſuccos ingenerandos neceſſariam, fulciunt ac firmant.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Variolæ epidemicæ anni MDCXCIIX.

Conſtitutio aëris præcedens. INſolita plane per aliquot ex poſtremis ſuperioris ſæculi annos fuerat tempeſtatum conſtitutio. Æſtas inprimis, propter crebriores boreales ventos, humida ac frigidior, autumni fere naturam geſſerat, ut raro etiam fructus & uvæ recte potuerint matureſcere. Autumnus effuſis pluviis & ſubinde nivibus, cum pruinis ac nebulis incedens, tempus ſordidum, aërem denſum, cœlum obſcurum & modice frigidum attulerat. Et hiems regnarat mirum mutabilis, ſqualida, ſine conſtanti & acriori gelu. Acceſſerat præterea vere anni cIↄIↄcxcIIx. maxima in tractu noſtro ex torrentibus inundatio, & ob ſtagnantes paſſim alveis elapſas aquas, aërem inſigniter vitiarat. Ut ſic perfecta eſſet ubique ad epidemicum morbum diſpoſitio.

Irrue-

Irruebat igitur hoc anno menſe Septembri maxima cum vehementia variolarum morbus, & infantes, pueros, adultos, utriusque ſexus, gravidas item, puerperas atque nutrices, inquilinos ac hoſpites, adoriebatur, ut non facile immunis maneret unus, qui non prius morbo hoc defunctus, & varioloſorum numerus fere ad bis milleſimum, in noſtra hac urbe aſcenderet. Nonnullis ſine, plurimis ex contagio accidit. Ex illis fuerunt potiſſimum improbo victui, intemperantiæ & compotationibus dediti, iracundia commoti, terrore ex aſpectu ægrotantium maxime aut mortuorum perculſi, timentes & horrentes morbum, nec non qui circumëuntibus jam variolis, præſertim in domo quæ ipſos tenebat, purgantibus illarum incurſum arcere ſuſceperunt. Contagium vero penetrans maxime & efficax fuit, quod ex ſanie jam ſuppurantium puſtularum venit, idque non tantum in eadem domo commorantes infecit, ſed in alias ædes, quin remotiora etiam loca translatum, pernicialem ſuam vim in diſpoſitis corporibus exſeruit, infeſtum potiſſimum perſonis conſtitutionis ſanguineæ, phlegmaticæ, pituitoſæ, ſpongioſi & mollioris corporis habitus.

Variolæ populares ex & ſine contagio.

Sic autem inceſſit & ſic decurrit epidemica hæc variolarum lues. Antequam in conſpectum prodiret exanthema, omnes fere conqueſti ſunt, de dolore dorſi, capitis, laſſitudine corporis, calore præternaturali, intercurrente horripilatione, cum pulſu frequenti, appetitus proſtratione & ſomno inquieto. In nonnullis infantibus, rarius in adultis, incepit enormibus vomitationibus, quæ per aliquot interdum perſtiterunt dies. Qui non vomuerunt, continuum tamen perſenſerunt conatum vomendi, nauſeam & anxietates præcordiorum, modo graviores, modo mitiores. In adultis quibusdam & infantibus alvus fluxa, eruptionis tempore iterum conſiſtens; in aliis primum adſtricta, & tertio, vel quarto die demum aliquoties ſine damno fluens. Frequens etiam multis mingendi ſtimulus, paucioribus urina, ſine damno tamen, per aliquot dies ſuppreſſa. Tenelli & lactantes in-

Symptomata antecedentia eruptionem benignarum.

ter continuos ejulatus, pavoribus in somno, alvi adstrictione, vel profluvio, corporis calore & circa finem tertii diei levioribus quandoque epilepticis insultibus fuerunt affecti. Serosis solennis fuit somnolentia, pruritus corporis, ardens & pruriginosus palpebrarum dolor, illacrymatio & sternutatio. Multis compunctorius in dorso & pectore sensus. Pueris circa tertium diem nares sæpe sanguinem stillarunt. Ex his etiam primis diebus magnam ascaridum copiam excreverunt nonnulli sine, nonnulli cum periculo. Adulti mirum fuerunt impatientes, subinde aliena multa loquuti delirarunt plane; quod tamen sufficienti narium stillicidio mitigatum, insufficienti vero adauctum.

Malignarum. Hæc pathemata præcesserunt utplurimum benignas, ubi vero pejoris indolis suberant, alia adhuc fuerunt præsto. In infantibus clamores intensissimi, nulla requies, tremores, extremorum mox frigus, mox intensus calor, cum insueto languore, in pessimis fuerunt. In adultis dolor artuum immanis, nec non lumborum, nephriticum & ischiadicum mentiens, gravis præcordiorum angor, delirium cum diarrhœa, punctorius exquisitus in pectore, vel hypochondrio sensus, tremores, horrores, membrorum incurvatio & contractura. Virium autem a primo statim insultu notabilis prostratio, vertigo, vigilia assidua, sub erecto situ lipothymiæ, pulsus debilis & frequens, effusus sudor, copiosa urina, salivatio & insolita muci e naribus ejectio, malignam plane prodiderunt indolem, licet interdum nec dolor, nec calor notabilis, nec anxietas, nec sitis adessent.

Signa bona Intra tertium & quartum diem in benignis contigit eruptio. Nox antecedens plerumque gravis exstitit & inquieta, anxietatibus, tremoribus, phantasiis, hæmorrhagiis, quin nonnunquam epilepticis commotionibus, quidam etiam bis vel ter dejecerunt. Tum comparuerunt primum maculæ rubræ, magnitudine differentes, quandoque exiles & successive increscentes, quandoque latæ, in distinctas postea pustulas coëuntes. Factum id primum in superioribus, postea mani-

manibus pedibusque copiosissime, tum cruribus pectore ac dorso parcius & in abdomine parcissime. Cum iis in facie effloruerunt simul in faucium & laryngis internis, labiis & lingua, tumque obortus dolor, ardor, pruritus ac tensio harum partium. In ipsis quidem oculorum tunicis vidimus nullas, sed in superciliis & palpebrarum interna æque ac externa facie collectim considentes. Unde acerbus oculorum dolor, pruritus & ardor, & sexto die accedente faciei intumescentia, eorum occlusio ad suppurationem usque durans. Interim promte satis successit eruptio, & ubi pauciores quinto, ubi copiosiores, sexto die, penitus fuit absoluta, symptomata vehementiam posuerunt, pulsus antea concitatissimus, nunc tranquillus, æqualis & fere naturalis, somnus placidus, mens sibi constans & pectus ab angore liberum redditum.

Malum autem fuit, quando protinus secundo, vel in principio tertii diei, variolarum apparuerunt in facie vestigia, vel his interjectæ pustulæ varos referentes, vel etiam exanthema miliare, rubrum aut album; & vicissim quando septimo demum vel octavo die, novæ eruperunt ob materiæ copiam & naturæ imbecillitatem variolæ. Malæ etiam fuerunt, quæ non rubicundæ, sed lividæ, pallidæ, aut fuscæ, sessiles item, duræ & aridæ, cum fovea in medio. Pessimæ, quæ facta eruptione, symptomatum non attulerunt levamen. Seri præterea copiosa effusio, sive per sudorem, sive per urinam, in adultis per alvum, sive salivationem, cum morbo incipiens & sub eruptionis æque ac suppurationis tempore durans, utplurimum observata funesta. Mictum tamen cruentum, frequens alias malignarum symptoma, non annotavimus, sanguinem autem ex sinistro oculo, mirum statim tumescente, in puero quinto die mortuo, manasse, novimus. Quibus prævia horripilatione, sub erecto corporis situ, vel ob animi commotionem, disparuerunt variolæ, ingens accidit anxietas corporisque debilitas & haud leve vitæ periculum. Qui mortui, quinto, sexto, vel septimo

& malæ eruptionis.

mo die obierunt, vel delirio cum convulsione, vel sopore cum convulsione, aut tetano, posteaquam prævio notabili horrore, evanuissent cuncta ferme exanthemata.

Suppurationis successus in benignæ. Sexto die in benignæ indolis inchoavit suppuratio, ac uti eruptio, gradatim a superioribus ad inferiora processit, nono die utplurimum, in copiosioribus undecimo, quin decimo demum septimo die, desinens. Elevatæ tum sunt sensim pustulæ, molles, albæ, rotundæ globosæ comparuerunt, limbum rubicundum & pus bonum ex albo flavescens contraxerunt, cutis interjecta tensa, facies & manus, rarius pedes, intumuerunt, & vultus quidem adeo, ut palpebræ clauderentur. Successit ardor, rubor, dolor & tensio in facie potissimum & manibus, accensa denuo febris cum pulsus celeritate, inquietudine & præcordiorum anxietate, in quibusdam, licet innoxie, extremorum tremore. Fuerunt symptomata hæc jam mitiora, jam vehementiora, pro majori, vel minori, papularum in partibus præsertim extremis copia. Leniora etiam eadem observata, in infantibus, feminis, sanguineis, sanguineo-phlegmaticis, sero abundantibus & laxiori cutis habitu præditis. Graviora vicissim in adultis, cute stricta, tensa ac dura & ubi pustulæ profundiores. Nonnunquam in adultis complicata frequens salivæ ejectio, in infantibus diarrhœa, ut quotidie ter vel quater dejicerent, interdum cinerei coloris, interdum purulenta plane, sine damno tamen. In vigore suppurationis, in iis maxime, quibus alvus per aliquot dies clausa, prodierunt aphtæ, cum ardore & dolore inflammatorio & viscosorum humorum in os confluxu, externis utplurimum tempestive discussæ.

Et malignæ indolis. Contra ea mali ominis fuit, quando pustulæ non elevatæ, nec sanie repletæ, sed depressæ manserunt, vacuæ, instar corticis pisi, item si lividæ, cinereæ & viridescentes aut in medio faveola nigricante conspicuæ. Quod postremum quidem non semper lethale indicium fuisse notavimus, aliis benignis symptomatibus concurrentibus; minimum tamen alieni coloris papulæ profundius subjectam cutem eroserunt.

Peri-

Periculoſum dein animadvertimus, ſi in facie, vel manibus, tumor exiguus, aut plane nullus, aut etiam ſubito iterum disparens. Quando ſaliva non bene fluxit, ſed viſcoſa fuit & circa decimum, vel undecimum diem pectus cum ſuffocationis metu oppreſſit. Neque minus in ancipiti verſati, quibus ſaliva a primo morbi inſultu eo usque copioſe effluxit, quibus, licet rarius id factum, diarrhoea accidit, cruentus vomitus, aut alvi ſeceſſus. Maximum periculum imminuit a graviori inflammatione, acerbiori dolore ſicco, tenſione, pulſu cito, intenſa inquiete & anxietate ſtipata. Tanto certius, quando frigore & horrore interpolata, ægri de interno ardore & ſiti & externo frigore conqueſti. Inflammatio hæc utplurimum mortis fuit cauſa. Febrem enim accendit maxime æſtuoſam, delirium fecit, vigiliam perpetuam, inquietudinem maximam & corporis in lecto jactationem, quæ demum excepit horror notabilis, puſtulas albas reddens ac demum convulſio lethifera. Factum id maxime in adultis, die nono, undecimo, aut decimo quarto. Infantes autem plerumque perierunt ſuffocatione, procul dubio, quod fauces interius copioſis puſtulis obſeſſæ & varioloſi humoris acrimonia ipſos nervos pnevmonicos tunicasque nerveas in ſpaſmodicam exitialem adduxit contractionem.

Singularia in ſuppuratione.

Ex ſingularibus obſervatis fuit, quod ſanguis ex papulis ſuppuratis ſtillare viſus in binis infantibus, uno trium, altero octo annorum, illo evadente, hoc decimo ſexto die mortuo, poſteaquam die quinto cutis utriusque manus & die nono crurum, colorem ex atro brunum contraxiſſet, in luculentum ſanguinis ſubſiſtentis in ſphacelum proni indicium. Duo etiam alii ſervati, qui non debita perfuncti ſuppuratione, ſed ingentem copiam furunculorum ardentium loco hujus in univerſo corpore nacti, ſimul paſſim efflorescentibus maculis latis, rubicundis, ardentibus.

Exſiccationis phænomena.

Qui ſuppurationem ſuperarunt, in iis, ſi clementes puſtulæ, nono, ſi copioſiores, undecimo, ſi copioſiſſimæ, decimo quarto die, detumuerunt iterum partes, ardor imminutus,

pulſus

pulsus sedatior, somnus quietus, pustulæ sanie turgidæ factæ, maturuerunt, & vel sponte dehiscentes, vel perforatæ, pus fuderunt coctum. Id eadem ratione ac ineruptione & suppuratione, factum primum in facie, postea in manibus ac tandem in pedibus. In dorso autem & pectore molliores semper manserunt, nec tanta copia puris repletæ sunt, nec crustas crassas conceperunt, forsan, quod ob poros magis ibi apertos & calorem, materia non tam glutinosa & arida fieri potuerit. Maturæ pustulæ dein sunt corrugatæ, fossulam in medio nactæ, exaruerunt demum & deciderunt, non sine ardore & pruritu relicto. Quod, quo citius confectum, eo minus subjecta cutis exesa est & foveis deformata, quo tardius, compactis in unum crustis, extus aridis, subtus saniem putridam habentibus, eo magis nævi & cicatrices deformantes superfuerunt. Contigit id maxime in iis, quæ tempore suppurationis & exsiccationis cinereæ & viridescentes apparuerunt, nec non ex ægrotis his, qui scalptu intempestivo minus maturas lacerarunt earumque debitam exsiccationem sic impediverunt.

Et post eam pathemata. Absoluta exsiccatione, orti in quibusdam furunculi & abscessus minuti, omnem corporis ambitum cum dolore, ardore & febrili calore obsidentes. Aliis accidit temporaria manuum pedumque imbecillitas, vel contractura, balneis & linimentis spirituosis promte in plurimis quidem abacta, in nonnullis tamen cacochymicis & maturam opem negligentibus, transiens in ulcera circa articulorum epiphyses ægerrime sanabilia, quæ incongruis remediis in pessimas & tabificas fistulas degenerarunt. In serosis & catarrhosis successerunt tumores glandularum, inprimis colli, insignes, duri & renitentes, emplastris tamen emollientibus & discutientibus feliciter cedentes. Infantibus præsertim & adolescentibus, post variolas frequens fuit malum epiphora, sive continuum lacrymarum stillicidium, cum dolore, rubore & luminis intolerantia. Cui, nisi cito occursum, turbidi redditi oculi & tenues in cornea enatæ tunicæ, visum quodam-

modo

modo imminuentes. Qui nimis cibos, gravis materiæ, assumserunt, vel carnes avidius comederunt; aut præmature lecto surgentes, corporis experti sunt refrigerium, incurrerunt de novo anxietates, vomitus, immo diarrhœas, magna quidem cum debilitate, sed sine periculo.

Jam in debellanda epidemica hac lue ita sum versatus. Incursum quidem ipsius arcere ab iis, qui nondum experti, per remedia fuit irritum, optimum fuga tantum contagii. Id tamen observatum, vitæ temperantiam, victum laudabilem, naturæ cujuscunque accommodatum, abstinentiam a liquoribus spirituosis & calidis inebriantibus & animum tranquillum, tantum effecisse, ut paucæ, benignæ & periculi utplurimum expertes variolæ in cutem exiverint. Tanto certius, quando frequens usus pulveris absorbentis, præcipitantis, nitrosi, adjunctus. Ii quoque qui primam regionem aliquoties a sordibus repurgarunt, minus copiosas minori periculo sunt nacti. Sed clementibus, rhabarbarinis, tamarindinatis, mannatis & tartareis, non vero aloëticis, colocynthiacis, acribus & resinosis, id fuit perficiendum, optime ante morbum, priusquam sanguis a miasmate infectus, licet id sine damno etiam factum noverim, quum præsto jam essent symptomatum nonnulla. Vomitoriis autem uti, interdixerunt utplurimum circumstantiæ, licet alio tempore eadem alexipharmacis nupta apprime proficua deprehenderim. Neque universalis fuit illa variolarum copiam arcendi methodus, quam post *Sydenhamum*, *VValdschmidius* aliique celebres in Hassia Medici dilaudarunt, per crebriorem spirituum mineralium acidorum bene præparatorum, ante infectionem, vel etiam primis morbi diebus, usum, sub temperato tantum regimine. Non enim potuit hoc remedium, omni etiam diligentia adhibitum, extinguere malignitatem in nonnullorum sanguine, nec variolas numerosas declinare. Quin observavi, complures ex illustribus, aliquot antivariolosi liquoris absumsisse ante & post invasionem uncias, nihilo tamen secius copiosis conspersos fuisse

Penitus arceri non potuerunt, sed mitiores reddi.

pustulis, vehementissimis symptomatibus stipatis. In quibus id præterea singulare fuit, quod papulæ siccescentes magnam exseruerint corrosivitatem, profundius serpendo & depascendo subjectam carnem, insigni cum dolore, ardore & inquietudine.

Quid factum ante eruptionem. Qui igitur morbo affecti, his æquabile caloris temperamentum commendavi, & suasi, ut quamdiu vires ferrent, lectum vitarent, aut minimum culcitris ex corio, minus calentibus, uterentur. Ab omnibus etiam calidis, expellentibus, sic dictis alexipharmacis & bezoardicis, volatilibus, ipsa bezoardica tinctura, abstinui, præsertim in juvenili & florida ætate, in sanguineis atque plethoricis. Laudatissimus inventus spiritus nitri probe dulcificatus, (cujus loco jam inventum a me liquorem anodynum mineralem, majori adhuc cum fructu, usurpare soleo) cum anatica portione sirupi papaveris erratici mixtus, additis aliquot mixturæ simplicis guttis. Frequens etiam fuit usus pulveris temperantis, ex matre perlarum, antimonio diaphoretico, cornu cervi sine igne parato, cum tantillo nitri puri. Et vehiculum præbuit aqua scordii, scabiosæ, florum tiliæ, sambuci, papaveris rhoeados & cerasorum nigrorum. Eadem quoque usurpata ubi malignitatem prodiderunt symptomata, & præterea pulveri pro una dosi adjectum vel dimidium granum theriacæ cœlestis, vel momentum camphoræ, cujus præstabilem virtutem cum nitro in malignis variolis deprehendi semper.

Sub eruptione. Ingruente eruptione, præscripta utplurimum emulsio, ex aquis florum sambuci, acaciæ, fœniculi, scabiosæ, scordii, cerasorum nigrorum, seminibus napi, aquilegiæ, cardui mariæ, cum matre perlarum & julapio rosaceo. Tum etiam corpus curatius a frigoris accessu defendere jussi, & calorem, præsertim die quinto & circa noctem, tantisper intendere, ita tamen, ut subjecti semper haberetur ratio, nec non diversæ ætatis, temperiei, copiæ vel motus sanguinis. Docuit enim experientia, deficiente calore externo sufficiente, eruptionem, in infantibus potissimum & phlegmati-

cis

cis, minus expedite successisse, pustulas jam protrusas iterum collabi lenteque refugere cœpisse, relicta quadam præcordiorum anxietate. Hinc quando in cutem jam plenius ivissent variolæ, ad expellendum reliquum, essentia scordii probe saturata, vel liquore bezoardico Bussiano, cum liquore anodyno minerali remixto, cum fructu sum usus, tanto magis in malignis.

Exulcerationis tempore, si ob naturæ segnitiem pustulæ manserunt depressæ & elevationem renuerunt, præstans fuit facultas myrrhæ, aliquot granis, cum pauxillo croci & pulvere bezoardico oblatæ. Sed nonnisi in principio. In statu enim suppurationis inflammatoria febris a myrrhatis increvit. Neque unquam usurpata hæc, ubi suppuratio sponte recte successit. Urgente in exulcerationis vigore æstu & ardore, emulsione institi, substituto in locum seminis napi, semine papaveris albi, & in locum julepi rosarum, sirupo papaveris. *Suppuratione*

Absoluta suppuratione, siccescentibus jam in facie & manibus pustulis & febre defervescente, proficuum observavi pulverem ex lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico, myrrha electa & croco, qui exsiccationem & consolidationem, balsamica & temperante sua virtute egregie promovit. Per totum præterea morbi decursum, loco cerevisiæ, decoctum ex cornu cervi raspato, radice scorzoneræ, hordeo mundo, semine fœniculi & ficubus, tepefactum (verschlagen) bibere jussi, cum emolumento; sed infusa calida herbarum, veronicæ, scabiosæ, herbæ theé, eruptionis & suppurationis tempore, liberaliter pota, minus proficua deprehendi. *& exsiccatione.*

Ex symptomatibus narium hæmorrhagia caute fuit excipienda. Si enim principio statim repressa, sanguis cum impetu ad caput latus, phrenitidem, vertiginem, deliria aliaque horrenda symptomata intulit. Si nimium excretum, defecit vis ad expellendam extrorsum variolarum materiam. Optimum igitur sub profluvio pedes a refrigeratione defen- *Symptomatum medicatio, hæmorrhagia.*

dere, interius usurpare diascordium *Fracastorii* cum nitro, & externe, si effusior excretio, naribus attrahere & collo atque temporibus tepide apponere, acetum rosaceum cum camphora.

Delirii & aliorum. Ad delirium in eruptionis puncto nimis atrox, nec emissis jam in cutem variolis cessans, componendum, ne in phrenesin mutetur, expertæ virtutis fuit, spiritus vini camphoratus, cum oleo ligni Rhodii, tam naribus haustus, quam tepide iterato fronti & temporibus admotus. Adversus præcordiorum anxietates, tremores, inquietudines, pavores in somno, convulsiones, horrores & variolarum retrocessionem, probati usus hoc: recipe essentiæ castorei paululum inspissatæ drachmam unam, camphoræ grana tria, extracti croci granum unum. Quo præsentissimum ægris levamen allatum.

Diarrhœæ Diarrhœas sistere periculosum fuit; si tamen nimiæ & virium defectus ursit, pulvere bezoardico cum chaccarillæ cortice, id præstitum. Nec prætereunda nitri in compescendis his alvi fluxibus facultas, experientia, contra vulgarem sententiam, multoties confirmata.

Faucium, narium & oculorum pathematibus. Faucium, laryngis & œsophagi ardorem ac dolorem ab insidentibus pustulis, lenire & ab ulteriori insessu defendere jussi decocto florum sambuci, liquiritiæ & ficuum, nec non solo lacte calido, cum ficubus & croco decocto. Si anginosa subfuit inflammatio, juvit aqua florum sambuci, cum rob diamoron, nitro & croco. Aphthæ & labia dolentia inuncta mucilagine seminis cydoniorum. Eadem mucilago cum aqua florum sambuci & rosarum extracta, adjecto croci & camphoræ momento, mirifice profuit in pruritu, ardore & rubore oculorum, nec non ad eos, si clausi, aperiendos. Nares obturatæ litu olei amygdalarum dulcium, vel lini, adapertæ.

Cutis vitiorum. Crustæ papularum duræ emollitæ & cutis subtus ab acri humore exesa consolidata linimento ex tinctura tartari, essentia myrrhæ, oleo amygdalarum dulcium & camphora.

Ad

Ad delendas, decisis crustis, cicatrices, conducibile fuit unguentum ex axungia humana, spermate ceti, saccharo saturni, magisterio bismuthi & oleo tartari per deliquium. Restitantia demum ulcera unguento de cerussa camphorato utiliter tractata.

Ceterum sanguinis missio, neque ad præservationem, neque ad curationem, utilis observata. Ab opiatis & soporiferis interius abstinui, aliorum medicatione edoctus, inde in variolis copiosis majores obortas anxietates, & ante exquisitum suppurationis tempus, periculosum soporem cum tremore & membrorum succussione fuisse suscitatum. Papaveracea autem lenissima, semen papaveris albi in emulsione, aqua papaveris rhœados ejusdemque sirupus, utique fuerunt saluberrima. *Observata de V. S. opiatis & papaveracis.*

Atque hæc est illa methodus & hæc sunt remedia, quibus ego usus sum in magno ægrotantium, centum minimum & quinquaginta numero, e quibus aliquot illustrissima multique generosa stirpe geniti, hac in Academia tum commorantes. Felix etiam fuit per DEI gratiam successus, maxima pars evasit & vigesima vix mortua, & ex his maxime qui malignis affecti. Servavi postea eandem semper medendi rationem, & triginta qui inde elapsi sunt annorum experientia confirmatum habeo, vix ulla alia in variolarum morbo proficua esse atque accommodata. *Conclusio.*

OBSERVATIO II.

Generosus adolescens, exquisiti sensus, activæ indolis & macilentus, superiori anno variolis affectus est, quæ sine vehementia symptomatum, placide satis & ordine in conspectum venerunt. Quum vero circa sextum diem ad suppurationem accederent, præter opinionem miris afflictus est præcordiorum anxietatibus, conquestus simul de dolore abdominis, inquietus fuit, somnum capere non potuit & desidendi stimulus ipsum dimidia quavis hora e lecto surgere coëgit, sed sine secessu. Licet autem hæc ultra diem & noctem urgerent, æstus tamen nec intensior, nec pulsus cele- *Pathemata insolita ex alvo obstructa in variolis.*

rior factus. Ego accersitus in consilium, inquisivi, num sub morbo jam dejecerit? responsum tuli: nec in morbo, nec, quantum quidem recordari posset, triduo ante ipsum id esse factum. Illico igitur injicere jussi clysterem emollientem, oleosum, cum modico salis, flatuum vero & excrementorum renisus non totum, sed tertiam vix partem admisit; ad sellam tamen expertus est instinctum, ibique persensit inhærens orificio ani stercus durum & grandi mole, licet egerendi irritus esset conatus. Hinc iterato enema infundere jussi, & interius dare non dubitavi ptisanam mannatam, cum cremore tartari & oleo amygdalarum dulcium. Soluta inde alvus & per aliquot sedes incredibilis fere scybalorum induratorum copia egesta, æger etiam a prioribus symptomatibus liberatus, somnum recepit, variolæ rite suppurationem subierunt & cura reliqua ex voto successit.

Epicrisis.

Quale sit alvi beneficium, in omni morbo quærendum. Si enim quis in morbum, maximeque in variolas & morbillos, in quibus ordinario primis diebus alvus adstricta, incidit, & intestina jam tum stercorum copia farcta, magna non possunt non insequi pathemata, quorum causam medicus vix perspicere valet. Hinc in quocunque morbo ab initio statim prospiciendum, ut alvus ab excrementis sit depleta, sive id commodissime fiat per enema, sive per laxans internum.

OBSERVATIO III.

Variolæ mali moris ex vitio materni succi.

A matre hysterica, inordinate vivente, sub graviditate autem optime semper valente, procreati erant tres infantes. Has anno cIↃIↃCCXIIX corripuit variolarum morbus publice grassans. Is licet non adeo mali esset in aliis moris, in his tamen insolita habuit pathemata. In uno quippe, puero quinquenni, eruptio, licet febris cum consuetis symptomatibus adesset, per octiduum duravit & suppuratio etiam longius quam fieri suevit, protracta fuit. In altero, puero quatuor annorum, secundo statim die prodierunt, interspersis maculis asperioribus quasi purpuraceis, æstus & pulsus per totum

tum morbum fuit idem præternaturalis, pustulæ manserunt sessiles, pus non conceperunt & plurimæ punctulo nigro fuerunt conspicuæ. Et in sorore, puella septenni, variolæ confertim occuparunt fauces & guttur, ut vix solidi vel fluidi quippiam deglutire, quin spiritum trahere posset. Nihilominus usu convenientium & tutissimorum remediorum, temporis beneficio, discessit hic morbus. Sed quum appetitu redeunte, plus ingererent, quam debile corpus ferre posset, nec rigidam & ventosam auram vitarent, factum est, ut in tribus his infantibus passim orirentur dolores & tumores in articulis, junctura præsertim cubiti, in digitis manuum, plantis pedum, ipso etiam in collo, cum febre lenta. Medicus & Chirurgus omnem quidem contulerunt operam, nihilo tamen secius nata inde ulcera ferina, carnem exedentia & ossa cum nigrore corrumpentia, accessit tabes & virium maxima prostratio, ut etiam pueri bini sub initio tertii mensis fatis cederent. Puella autem, non adeo malignis ulceribus affecta, servata. Ego quippe in consilium vocatus, pro potu suasi emulsionem ex decocto hordei, seminibus cucurbitæ & melonum cum saccharo. Sumtus cum hac pulvis noster bezoardicus, crebriori, sed parciori dosi, adjectis quandoque aliquot granis reguli antimonii medicinalis, quandoque nitri. Ad alvum laxandam datus sirupus rosarum solutivus cum extracto rhabarbari & mercurio dulci, omniaque hæc per aliquot hebdomades continuata interius. Exterius vero ulceribus putridis injectum balsamum nostrum vulnerarium, cujus principale ingrediens balsamus sulphuris antimoniatus, cum oleo terebinthinæ paratus, idque potissimum, remixtum cum essentia myrrhæ, succini & balsamo Peruviano, miram præstitit opem in ulcere quatuor foraminibus in olecrano hiante. Tumoribus quoque indolentibus ac duris, quibus pedes passim obsessi, impositum emplastrum *Vigonis* de ranis, aucta mercurii portione & admixtis floribus sulphuris. Quibus demum intra aliquot menses ex mortis faucibus erepta puella.

Epicrisis.

I. Feminæ valetudinariæ, si uterum gerentes minus ægrotant, infantes edere solent infirmos & potissimum in variolis & morbillis graviter decumbentes, & credibile, confluxisse in embryonem impuros matris succos.

II. Variolarum morbus in se satis mitis est, si benignos in corpore offendit succos earumque materia non adeo est virulenta; contra ea, quando in corpus incidit impurum & fermentum a prima nativitate contractum malignum, pessimi genii emergunt variolæ, licet tum in aliis admodum sint benignæ.

III. Ubi exanthemata variolosa malignæ ex symtomatibus cognoscendæ sunt indolis, nunquam iis fidendum, etiamsi jam aruerint & lapsæ sint pustulæ. Ita enim sanguinis & humorum massam inquinare solent, ut accedente improba victus ratione, perspiratione intercepta & neglecta repetita primæ regionis & ipsius sanguinis repurgatione, postea insequantur gravissimi & lethales morbi, apostemata, abscessus in internis partibus, in mesenterio maxime & pulmonibus, cum febre lenta & hectica, in externis vero pessima & fœda ulcera cancrosa, exedentia.

IV. Quæ autem tum variolas excipere solent mala, non aliter oppugnanda, ac morbi, qui extremæ humorum corruptioni debentur. Unde memini, a peritis Medicis & Chirurgis ejusmodi maligna ulcera inunctione leviori cum hydrargyro, item mercurio dulci cum laxante dato, nec non decoctis temperatis, cum antimonio crudo, fuisse persanata, modo febris absit.

OBSERVATIO IV.

Scabies, furunculi, morbilli & variolæ in uno successivæ.

Juvenis literarum studiosus, victus & vivendi rationis incuriosus, scabie humida & pustulosa per aliquot menses laboravit, liberatus decoctis & linimento, quod pro basi habebat flores sulphuris. Non ita multo post correptus est morbillis, tum epidemicis, quos pariter evasit. Sed post binas hebdomades effloruerunt sensim in universo corpore furunculi

runculi copiosi, quorum nonnulli insigni inflammatione stipati, in profundos ægre sanabiles abscessus abierunt, donec decoctis mundificantibus, laxantibus appropriatis, maxime mercurialibus, & lenioribus diaphoreticis, sanarentur tandem. Elapso inde circiter mense, denuo in variolarum incidit morbum, gravibus symptomatibus incedentem. Erant enim maxima ex parte confluentes, septimo vix die, licet febris adesset, comparuerunt, ægre quoque subierunt suppurationem, depressæ potius manserunt, nec post eruptionem pulsuum frequentia ex toto remisit. Egregium tamen levamen æger obtinuit solutione myrrhæ & croci in dilutiore liquore salis tartari, a cujus usu ad sensum successit suppuratio & variolæ cum symptomatibus ad legitimum decursum traductæ. Continuatus igitur longius hujus remedii usus, siccatis etiam jam & decidentibus pustulis, & notabile fuit, sub ipsa suppuratione alvum quotidie sponte vel septies fluxisse, æstumque febrilem, qui tum alias auctior, fuisse mitigatum. Quo etiam factum, ut juvenis hic integram penitus recuperaret sanitatem.

Epicrisis.

I. Variolarum & morbillorum materia, sive, ut ita loqui liceat, fermentum, neutiquam in massa sanguinis & humorum delitescit, neque etiam a sola impuritate, sive cacochymia humorum venit. Alias enim repurgatis in hoc juvene per scabiem & furunculos sanguine & succis, non amplius potuisset habere locum. Hinc potius credibile, materialem horum exanthematum causam infixam esse firmius tubulis partis cujusdam stabilis, ibique, haud secus ac cancri & canis rabidi virus, tam diu occuli, donec a contagio, vel specifico quodam liquido, vel aëre, in actum deducatur & sui juris fiat.

II. Alvi fluxus, non uti vulgaris est sententia, in hoc morbo adeo est pertimescendus, nec suppurationem semper impedit, nec materiam ad interiora vocat, sed in variolis etiam mali moris, sæpe, expurgando excrementitios suc-

cos, in salutem cedit, haud secus ac febres malignas diarrhœa haud raro solvi novimus.

III. Solutio myrrhæ, cum croco, in liquore alcalino minus spirituoso, egregia omnino ad sanguinis depurationem, sulphur blandum & balsamicum vappidis humoribus reddendum & ad præscindendos multos, qui variolas excipere solent, graves affectus.

OBSERVATIO V.

Variola in gemellis diversa.

Binæ puellæ gemellæ quatuor annorum, quarum una habitior, grandior, animo segnis & torpida, altera macilentior, statura minor, animo autem magis sentiens & vegeta, uno tempore eundem variolarum morbum incurrerunt, sed in alterutra diverso modo & eventu succedentem. In utraque erant confluentes, sed in obesiori illa tardo admodum, die septimo, prodierunt, pus contrahere noluerunt, in facie & manibus fuerunt sanguinolentæ & apertæ serum plorarunt sanguineum, ægram interim miræ discruciarunt anxietates, cum febre & siti continua somnique defectu, donec undecimo die exspiraret. Altera vero omnia habuit mitiora, tertio die venerunt papulæ, nono aruerunt, deciderunt & ipsa mox convaluit.

Epicrisis.

Infantes hi eodem succo matris nutriti, eodem victu & regimine usi, eidem morbo impliciti, eodem contagio infecti, eadem methodo iisdemque medicamentis tractati sunt, plane dissimili tamen successu & eventu. Patescit igitur, sanitatem corporis, animi viriumque integritatem, morborum originem, decursum & finem, non tam a causis externis, cibo, potu, aëre, regimine, quin medicamentis, dependere, quam potius a peculiari & specifica partium solidarum structura, proportione & dispositione, & hanc ob id omnino magis a Medico esse considerandam, quam solam conditionem fluidorum horumque naturam.

OBSERVATIO VI.

Variola

Juvenis succulentus & sanguineus, generosus, cujus familiæ

miliæ variolarum morbus maxime fatalis, degerat ruri & autumnali tempore venationi, & mane, & in seram usque noctem, plus justo sub cœlo pluvioso ac nebuloso indulserat, & postea huc delatus, crapula ex vino & esu ostrearum corpus debilitarat & stomacho vim fecerat. Altero die post incidit in variolarum popularem eo tempore morbum. Invasit quippe eundem primum horror & vehemens anxius æstus, insequente nocte admodum inquieta. Die post impatiens fuit, conquestus de exquisito spinæ & capitis dolore, delira & absona multa protulit & alvus fuit adstricta. Injectus hinc ad avocandos a capite humores clyster, quo alvus respondit. Data quoque æstum refrænantia, acidula, nitrosa, pulveres præcipitantes & absorbentes. Inde mitigatum delirium & intra tertium & quartum diem eruperunt in facie maculæ exiles, aciculæ capitis magnitudine, simulque pustulæ asperæ miliares albæ & rubræ. Quinto die manus & pectus occuparunt pustulæ, tam numerosæ, ut vix spatium inter ipsas esset relictum. Hoc facto, remiserunt quidem symptomata cum æstu, pustulæ autem ægre maturuerunt, facies justo minus intumuit, pulsus semper mansit frequens, & septimo die tam exquisitus ardor & dolor tensivus in manibus obortus, ut plane esset intolerabilis, lectum & locum mutare voluit æger frigidaque ad manuum incendium restinguendum contrectare, somnus aderat nullus, spiratio vero anxia & difficilis & pectus obsessum humorum copia, suffocationem minitante. Applicata enemata, exhibitæ emulsiones cum pulveribus bezoardicis ac temperantibus, sed omnia incassum, eodem potius die accidit extremorum refrigeratio, subsequente convulsione & brevi post ipsa morte.

septimo die funesta.

Epicrisis.

Haud adeo infrequens est, variolas certis familiis magis esse infestas atque funestas, cujus tamen causa minus cognita. Id vero in comperto, multum ad pessimam variolarum naturam conferre corporis refrigerationem, ingluviem incongruorum & ebrietatem. Quæ si præcesserunt & paul-

lo post morbus impetit, expedit omnino, antequam tota œconomia motuum turbetur, colluviem ex primis viis idoneo laxante vel emetico exturbare. Primæ enim regionis sordes mirifice impediunt materiæ variolosæ salutarem exitum, immo vim morbi augent. Et si tum natura alvi movet fluxum, egregie pro sanitate est. Utplurimum vero variolosi moriuntur convulsione, quæ suscitatur ab intolerabili æstu ac dolore in suppuratione pustularum, inprimis si cuti profundius insident, corpus juvenile est ac tenerioris texturæ.

OBSERVATIO VII.

Variolæ in lactante cum dentitione sanatæ

Subito corripiebatur infans lactans unius anni motibus epilepticis, qui singulis horæ quadrantibus impetentes, per XXIV. horas insistebant. Prorumpebant inde dentes canini & aculeos visui & tactui sistebant, die post comparebant etiam variolæ, non ut ordinarie solet, sed primum in manibus & pectore, & postea in facie. Nutrici magis quam tenello dabantur medicamenta. Huic quidem præter pulverem Marchionis, cum specifico cephalico *Michaëlis*, fere nihil, & illi pulvis bezoardicus noster cum præcipitante remixtus, elixir pectorale crocatum & liquor ex myrrha, croco & salis tartari solutione. Quibus & dentitio & variolæ successerunt feliciter.

Epicrisis.

Non mirum eruptionem, & dentium, inprimis caninorum, & variolarum, tam atroces præcessisse insultus epilepticos. Quod autem variolæ serius in facie effloruerint, id procul dubio tribuendum spasticis tractionibus & stricturis ex dentitione in hac regione vigentibus, poris inde nimium coarctatis, materiam impuram non admittentibus. In lactantibus tenellis variolis affectis, medicamenta magis nutrici sunt præbenda talia, quæ acrimoniam imbibendo, succum chylosum & nutritium dulcem ac roscidum reddunt, quo materia caustica, quam optime cicuratur ac temperatur.

OBSERVATIO IIX.

Variolæ

Adolescens generosus incidit in variolas, non quidem conflu-

confluentes, nec nimis copiosas, nec intensa febre, nec aliis gravibus symptomatibus stipatas; pulsus tamen absoluta etiam ferme eruptione debilis & frequens mansit, somnolentia adfuit fere continua, æger semper & a somno magis languit, pustulæ elevatæ quidem, sed pellucido humore plenæ, in medio complanatæ & nonnullæ punctulo nigro insignitæ. Nono die, æger e lecto, ab adstantibus sternendo, levatus, sellæ in conclavi calido & stragulis tectus impositus est, sed per quadrantem vix horæ erectus sedens, rogavit, ut in lectum ipsum cito transferrent propter obrepentem animi defectionem. Factum id. Conciderunt tamen subito papulæ, pedes frigefacti, pectus oppressum, spiritus interclusus & subsequuti motus convulsivi, quibus post aliquot horas æger extinctus.

maligna post situm erectum lethales.

Epicrisis.

Malignitatis characteres habuerunt hæ variolæ a principio statim, pulsum, somnolentiam cum virium lapsu, pustulas pellucidas, in medio depressas & nigricantes. Sub ejusmodi morbi facie & virium languore, semper admodum perniciosum, ægrum paullo diutius in erecto situ servare. Languidior enim cordis pulsus non sufficit ad trudendum perpendiculari via versus caput sanguinem, unde animi fit deliquium, sub quo motus sanguinis elanguescit, ad interiora convertitur, cor obruitur, extrema frigent, cutis contrahitur, materia virulenta ad interiora & nervosas partes repellitur, in capite sanguis stagnat & convulsionem demum facit lethalem.

OBSERVATIO IX.

Generosa virgo, quatuordecim annorum, grassantibus variolis de ingenti capitis & lumborum dolore conquerebatur, cum æstu præternaturali, siti & corporis lassitudine, cutis mox horrebat, mox calebat. Medicus vocatus, variolarum morbum subesse conjiciens, mixturam ex spiritus nitri dulcis & tincturæ bezoardicæ ana drachma & scrupulis duobus sirupi papaveris rhœados, singulis horis, ad quadraginta gut-

Emetico-laxans in eruptione variolarum cum fructu datum.

tas porrigebat, sed ægra post hujus usum alimenta omnia vomitu rejiciebat, & inquietudo cum anxietate & virium prostratione admodum urgebat. Dabatur igitur hæc mixtura: recipe aquæ florum sambuci, acaciæ, cornu cervi citratæ ana unciam unam semis, theriacalis drachmam semis, lapidis bezoardici orientalis scrupulum, spiritus salis ammoniaci, guttas X. croci grana tria. Qua binis vicibus assumta, ægra stragulis obtegebatur & in hypocausto calido ad sudorem cogebatur. Sedabatur vomitus & intra secundum & tertium diem cum æstu intensissimo prodibant maculæ. Sed quum ob calorem ardentem strata removerentur, mox corripiebatur horrore & maculæ illico disparebant, insequente summa inquietudine, anxietate & vomendi stimulo. Eveniebat hæc vicissitudo aliquoties quotidie, ut bis vel ter aucto calore comparerent, & diminuto disparerent iterum. Medicus certior factus præcessisse malam diætam & ingluviem fructuum horæorum dulcium, lacticiniorum, casei & acetariorum, ventriculum & primum intestinum multa obsessum esse saburra ratus est, ideoque, quum præterea alvus per quatuor dies fuisset strictior, hanc in usum vocavit potionem: recipe mannæ electæ drachmas sex, tartari emetici granum, aquæ cardui benedicti uncias duas, mixturæ simplicis guttas decem. M. D. Assumta hac, plus quam decem sequuti vomitus, pituitæ viscidæ & subviridis, nec non aliquot secessus. Postea data essentia theriacalis, cum aqua liliorum convallium, paulisper spirituosa, qua vomitus & alvi fluxus sedatus, anxietates omnes remiserunt, & diffuso per universum corpus calore æquabili, copiosissimæ cum impetu quasi in facie, manibus, pectore & pedibus eruperunt variolæ, stationem servantes & suppurationem quam optime subeuntes, sine sævis symptomatibus. Inprimis plantæ pedum variolis fuerunt refertæ, sub cute ibi crassiori delitescentibus & sub exulceratione graves suscitantibus dolores, qui tamen spiritu vini camphorato cum oleo amygdalarum dulcium deliniti, secedente in exsiccatione cute totius plantæ.

Epicrisis.

Nil certe pejus est, ac si variolarum morbus invadit corpus in quo ventriculus & primæ viæ cruditatum colluvie obsessæ. Inde enim augentur anxietates, spasmi invalescunt, & ad extremam cutem diffusi, horripilationem ibi faciunt ejusque constrictionem. Inanis hinc labor est, tum expulsionem internis & calore externo urgere, quin noxius ante debitum eruptionis tempus, eo quod vi pulsæ variolæ admodum sunt instabiles & cum pathematum exacerbatione iterum recedunt. Utile potius ventriculum convenienti laxante & emetico a saburra deplere, quod etiam ipsa natura per nauseam & vomendi desiderium innuit. Patet igitur, emetica, ante eruptionem data, non tam facile nocere, sed potius, levata ab onere natura, eandem promovere. Sed imperitus non facile imitetur heic facta cum fructu. Semper enim distinguendum est inter vomitum & conatum vomendi, qui ab illuvie vitiosorum humorum prima in regione, & inter illum, qui ab acrimonia subtili caustica nervosis tunicis inhærente oboritur. In illo utilissima vomitoria, in hoc nocentissima. Ceterum pluribus, tam de sanguinis missione, quam evacuantium usu evolvendam commendo *Medicinam consultat. Tom. V. Dec. V. cas. IIX. pag. 359. sqq.*

OBSERVATIO X.

Noxa ex calore regiminis & medicamentorum in variolis.

Puer quadriennis, grassantibus in parentum domo variolis, iisdem, quam quibus invadere solent, afficitur pathematibus. Mater hinc ipsum includit hypocausto & lecto calido pedibusque lagenam aqua fervente plenam admovet. Medicus senex consultus omnia habet rata, & præterea ob pavores & ad promovendam eruptionem spiritum cornu cervi cum essentia castorei porrigit. Sed secundo die insultus accedunt epileptici, cum anxia & quasi suffocatoria respiratione, somno terroribus pleno maximaque inquietudine. Me igitur advocant, qui adveniens fenestras provide aperire & stragula nimia removere jubeo, & loco spiritus cornu cervi, spiritum nitri dulcem, cum sirupo papaveris rhœados, item

pulverem Marchionis, cum nitro & cinnabari exhibeo. Inde post paucum tempus symptomatum vehementia mitigata penitusque remisit, maculæ placide & copiose prodierunt, totiusque morbi curatio ex voto successit.

Epicrisis.

Pessimus, vulgi inprimis, mos est, variolosos calidissimo regimine excipere & pessimum consilium expellentia & sanguinem exagitantia offerre. Pereunt enim hac ratione plures, vel minimum in gravia adducuntur pathemata. Memorabilis de eodem hoc cornu cervi spiritu est casus in *Ammanni Medicina critica*, de tribus liberis, a paullo liberaliori ejusdem dosi, enectis. Hinc laude merito dignus *Sydenham*, qui primus fere hunc errorem detexit, & contrariam plane suasit methodum, temperantia nempe, motum sanguinis nimium sedantia, anodyna & acidula temperata, cum moderato regimine.

OBSERVATIO XI.

Cancrosa corruptio in labio post variolas lethalis.

Diu admodum tertiana laborarat puella quindecim annorum, qua demum discedente, variolæ publice circumeuntes successerunt, ut illa in has tantum non mutata videretur. Prodibant interim feliciter & sanabantur. Sed exsiccatis iisdem, remanebat macula rubicunda acerbe dolens in labio inferiori, quæ aucto paullatim rubore, cum acri ardore in tumorem plane elevabatur. Imposito a balneatore cataplasmate ex albumine ovi & bolo Armena, nigra cum vicina carne comparebat, sine omni sensu. Sphacelum igitur adesse ratus, applicabat decoctum sic dictum nigrum, ex herbis amaricantibus, foliis quercus, cum aceto & vitriolo, sed malum longe magis invalescebat & brevi adeo putrida increscebat corruptio, ut labia cum gingivis penitus absumerentur ipsique dentes nigrore inficerentur. Admovebantur quidem alia putredini efficaciter resistentia, unacum internis alexipharmacis, sed frustra plane, ægra ob id, consumtis post aliquot hebdomades viribus, miserrime pereunte.

Epicrisis.

Causa horrendæ atastrophes vix alia, quam quod variolæ inciderunt in corpus, in quo per diuturnam febrem & calorem vires consumtæ, & benigni ac temperati succi dyscrasiam viscidam, impuram excrementitiam contraxerunt. Quum enim ipse variolæ jam ejus sint indolis, ut roscidos corporis succos consumant & putres ulcerationes ob id sæpe relinquant; mirum non est, cancrosam corruptionem in tam imbecilli & impuro corpore fuisse subortam. Discant autem hinc Medicinam facientes, variolas in sordidis & infirmis corporibus circumspecte esse tractandas, & superatis iisdem, eo quam maxime, enitendum, quo dyscrasia humorum per laxantia, diaphoretica, decocta & infusa, tollatur penitus.

CAPVT. IIX.
DE
FEBRE MORBILLOSA.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Morbillosa febris est catarrhalis exanthematica, utplurimum epidemica, qua motu vitali cordis & arteriarum aucto, materia acris, caustica, inflammans, ex interioribus, nervosis maxime partibus, sub forma macularum rubrarum ad cutem pellitur. *Morbillosæ febris descriptio*

§. II.

In scholis & scriptis Medicorum plerumque quidem morbilli simul cum variolis pertractantur. Nec negandum, multum utrisque esse affinitatis. Vtraque enim febris exanthematica, contagiosa & epidemica, omnibus hominibus perpetienda; utraque certis temporibus, magis, vel minus benigna & sequitur quam maxime athmosphæræ statum, cor- *Ejus diagnosis & differentia a variolis.*

poris dispositionem ac temperamentum. Sed mihi placuit morbillorum morbum seorsim perquirere, quum insignis tam quoad causam & genium, quam diagnosin & prognosin, utrisque intercedat differentia. In morbillis quippe materia non tam pernicialis, non tam caustica, nec exulcerans ut in variolis, febris etiam totusque morbus ob id longe mitior, nec tam multos jugulat. Ante eruptionem morbillorum adsunt quidem pariter inquietudines, pavores in somno, cordis palpitationes, facta efflorescentia cessantes, sed materia magis infesta est pulmonibus, ideoque id singulare habent, quod indivulsus comes sit, tussis violenta, ferina, qua infantes sæpe per quatuordecim & longius ante dies excruciantur. Præcedit etiam utplurimum serosi humoris per nares & oculos, cum sternutatione & palpebrarum intumescentia secessio. Et hæmorrhagiæ quoque tam narium, quam in feminis per uterum, cruentus quin vomitus, morbillis longe magis solennes, quam variolis. Præterea non modo mitius, sed & citius decurrit morbillorum morbus & sæpe primo die, utplurimum tamen post tertium diem, prodeunt maculæ, pro varia corporum succorumque dispositione diversæ, in aliis latiores & ampliores, in aliis minores, in quibusdam instar morsus pulicum, modo rubicundi & purpurei, modo pallidioris & magis plumbei aspectus. Maculæ hæ non elevantur in pustulas, ut variolæ, sed lenticulari aliquali eminentia planam cutis superficiem excedunt, facies & cutis in extremis minus intumescit, & brevi tempore, quinto interdum, vel sexto die, ruborem sensim exuunt, & sub auctiori perspiratione iterum evanescunt. Quumque nulla eveniat suppuratio, neque dolor & ardor persentitur, sed insignis declinante morbo pruritus in genis, labiis & toto corpore, ægros ad scalptum excitans. Neque etiam fœda relinquunt vestigia, neque ulcera in articulis & partibus externis, sed supersunt communiter squamulæ furfuraceæ, successive decidentes.

§. III.

§. III.

Hæc qui novit, morbillos ex facili ab aliis cutaneis efflorescentiis discernere poterit. Petechias enim amplitudine & elevatione tantisper notabiliori superant, longe mitioribus etiam symptomatibus stipantur & malignitatis utplurimum sunt expertes. In purpura alba, secus ac in morbillis, ex maculis pustulæ exiguæ pellucidæ surgunt, in rubra eminentiæ miliares sunt, duræ & asperæ. Rubeolæ & rossalia ad erysipelaceam magis indolem accedunt, febrem habent irregularem & præterea in illis exanthematicæ maculæ minoris amplitudinis, ac morbilli, in his vero majoris, ut in statu universum corpus quasi erysipelate affectum, videatur. Et scorbuticæ maculæ latiores sunt ac morbillorum, coloris obscure rubicundi, utplurimum sine febre. *Aliisque exanthematibus.*

§. IV.

Vnde vero hujus omnibus communis morbi origo, haud secus ac de variolarum causa admodum est obscurum. Si tamen probabili ratione concludendum, veri omnino simile est, materiam morbillorum esse ex recrementis primi succi nutritii in utero, vel materni lactis extra uterum, glandulis quibusdam forsan firmius impactis & ex longiori mora corrosiva plane indole imbutis. Sed bona fide hæc ignorare potest Medicus, etiam rationalis, dummodo pernicialem indolem ex effectibus & quo pacto his obviam eundum, sciat. *Ejus origo unde?*

§. V.

Quæ maligna.

Interim morbilli per se minus periculi habent, & sæpius, potissimum in plebejis sine Medici ope, debito tantum regimine, iterum discedunt. Interdum tamen, ob præcedentem anomalam, insalubrem, diuturnam temporum constitutionem, malignam habent, epidemici inprimis, indolem. Vel accidentales etiam possunt accedere causæ, ægros in discrimen adducentes. Malignitatem autem prodit virium impensa prostratio, extremorum frigus, inquie-

tudo summa, vomitus, deglutitio difficilis mentisque alienatio. Malum dein, quando aliæ maculæ, virulentiæ non expertes, uti petechiæ, purpura, vel etiam pustulæ scorbuticæ, complicantur, vel in fine cum vitæ discrimine superveniunt. Tussis porro continua, cum alvi profluvio & inquietudine magna, infaustum præsagire solent eventum. Neque boni ominis sunt sudores largi, præsertim in provectioribus, qui ob malam diætam & spirituosorum potum, calidum alunt & impurum sanguinem; ex facili enim admisso levi frigore, maculæ, funesto plerumque eventu, recedunt. Finito etiam morbo, si tussicula cum raucedine persistit, nisi cito idoneis succurratur remediis, in phthisin & hecticam fit transitus.

§. VI.

Quomodo nocet. Qui autem morbillis occumbunt, maxime ex infantibus, nono plerumque die suffocantur, evidenti indicio, nervosa & glandulosa pulmonum bronchia, ob copiosam inflammantem materiam, spasmis & stagnatione humorum fuisse affecta & ex nimio seri affluxu demum suffocationem inductam. In quibusdam superato morbo remanet alvi fluxus ad aliquot hebdomades durans, tabem cum morte demum inducens. In nonnullis etiam, præsertim plebejis, febris succrescit lenta, cum atrophia & abdominis tumore, funesta, ubi post mortem utplurimum glandulæ mesaraicæ magnæ & pulmones latentibus vomicis obsessi, deprehenduntur.

CVRATIO.

Medicatio. Medicatio morbillorum, iisdem quam variolarum perficienda, acrimoniam nimirum temperantibus, diluentibus & demulcentibus, cum iis, quæ sub moderato lecti & hypocausti calore, materiam hostilem acrem ad corporis extima agunt. Prosunt igitur pulveres absorbentes & diaphoretici fixiores, leniter cinnabarini, item emulsiones & decocta. Quæ, quum præcedenti capite jam sint ube-

rius

rius descripta, specialia autem in cautelis dicenda, plura de iis heic afferre supervacaneum.

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

Si suspicio est in infantibus primam corporis regionem copiosis & crudis succis redundare, expedit in primo insultu leni emetico, uti ex dimidio tartari emetici grano, cum sirupo de chichoreo cum rhabarbaro, eandem deplere. Quando etiam lumbricis laborant, & metus est, incursuri epidemice jam grassantis morbi, e re est, ut intestinorum canalis prius a verminosa progenie liberetur, quod commodissime perficitur pilulis *Rufi*, cum mercurio dulci & semine santonici. Quod si negligitur, difficulter morbus superatur. In provectioris autem ætatis personis, si sanguis redundat, ut primis statim diebus subtrahatur necesse est. Declinantur sic non modo hæmorrhagiæ ominosæ, sed vidi etiam, hoc facto, remisisse illico anxietates cum inquietudine & prodiisse per universum corporis ambitum exanthemata. *Sub initium quæ facienda.*

§. II.

Sicuti impensius calefacientia, cum nimio externo calore, materiam deteriorem ac subtiliorem reddendo, æstum cum anxietate augendo & vires dissipando, nocent; ita vicissim nitrosa & nimium refrigerantia, in ætate maxime infantili, oppido damnosa. Retardant enim eruptionem, & retenta materia, ad sphacelum fit dispositio. *Calida & frigida nocent.*

§. III.

Quando morbilli accidunt feminis, quæ spasmis hypochondriaco-hystericis obnoxiæ, vel mensium instat fluxus, haud raro animi deliquia, spirandi angustia, cum gutturis constrictione & ingenti præcordiorum anxietate, jungi solent, quibus materiæ in cutem exitus præcluditur. Igitur *Hysterici spasmi mitigandi.*

tur tum neutiquam pellentibus calidioribus eruptio urgenda, ſed potius adhibenda ea, quæ ſpaſmos leniunt, enemata ex paregoricis & carminativis parata interdum venæſectio, nec non pauxillum caſtorei & nitri pulveribus bezoardicis admixtum; brevi poſt in conſpectum veniunt maculæ.

§. IV.

Tuſſis. Moleſtiſſimum in morbillis ſymptoma eſt tuſſis ferina, ad quam complacandam nihil utilius oleo amygdalarum dulcium, recenter ex non rancidis expreſſo, cum ſirupo capillari remixto & in decocto avenaceo ad dimidium cochlear crebrius porrecto. Conducit etiam pulveribus abſorbentibus & diaphoreticis admiſcere dimidium granum extracti croci, & uti infuſo theiformi, ex herba veronicæ, radice liquiritiæ, floribus papaveris rhœados & ſemine fœniculi.

§. V.

Diarrhœa Diarrhœa ſi concurrit, provide eadem tractanda, nec facile compeſcenda. Solvit enim ſæpe morbum & multa ac copioſæ ſordes e corpore per ipſam ſecedunt. Ex tutiſſimis tum ad eluendam ex inteſtinis acrimoniam, clyſteres ex puris demulcentibus parati. Si vero finito morbo pertinacius inſiſtit diarrhœa, commode pulveribus bezoardicis admiſcenda aliquot chaccarillæ corticis grana, vel etiam tantillum theriacæ cæleſtis.

§. IV.

Quibus medendū hæmorrhagia Quum ſanguinis profuſiones nimiæ mali ſint ominis & plerumque malignitatis indices, easdem cum bonis ægrorum rebus moderari non minimæ res eſt prudentiæ. Exulent omnia poſitive adſtringentia, item eminentius opiata & anodyna. Ego quidem ſæpius cum fructu uſus ſum hac mixtura: recipe aquæ florum acaciæ, ſambuci, tiliæ ana uncias duas, theriacalis drachmas tres, antimonii diaphoretici, diaſcordii Fracaſtorii ana drachmam ſemis, ſpiritus vitrioli guttas XX. ſirupi papaveris rhœados drachmas duas. M. Liquor quoque noſter anodynus mineralis, cum pulvere præcipitante nitroſo ſumtus, exoptatam ſæpius præſtitit opem. Per amuleta vero fluxum hunc compeſcere velle, noxium potius, quam ſalu-

salutare deprehendi. Insita enim propria virtute nihil operantur, sed tantum impensiori animi impressione, quæ tamen in periculosis ejusmodi affectibus omni studio evitanda.

§. VII.

Vbi malignioris sunt indolis, apprime ex usu est pulvis noster bezoardicus, cujus basis bezoardicum minerale, qui non modo sudorem & eruptionem blande elicit, sed simul etiam humores corruptos imbibendo, sedem movet, cum euphoria. Præstabilem etiam sæpe deprehendi virtutem sulphuris antimonialis, nostra peculiari methodo præparati & ad dimidiam, vel quartam grani partem oblati. *Malignitati.*

§. IIX.

Si sudore corpus nimium diffluit, ut linteamina ex toto madescant, provide eadem sunt mutanda, prius probe exsiccanda & leniter calefacienda, ne ab eorum frigore materia exanthematica cum periculo certissimo recedat. Idem in mutatione lecti tenendum. Maximopere etiam cavendum est, ne quis subito ex calido in frigidum concedat. Mortem enim inde intra aliquot horarum spatium vidi. *Et sudoribus*

§. IX.

Quum plures, qui finita febre & discussis jam maculis præmature liberiori aëri sese committunt & salubrem victus vitæque rationem spernunt, ob retentas sic & adauctas impuras morbi reliquias, in pejores morbos incidant, asthma, vel suffocativum catarrhum, phthisin & tabem, quin uti observavi in contracturam; serio monendi sunt convalescentes, ut per aliquot adhuc hebdomades perspirationem solicite custodiant & eum in finem utantur infusis theiformibus, leniter diaphoreticis & sanguinem mundificantibus, interposito nonunquam, ad sordes per alvum evehendas, balsamicarum pilularum usu. Victum vero habeant tenuem & aliquandiu a cerevisiæ potu abstineant bibantque decoctum temperans & diluens, ex rad. scorzoneræ, sarsaparillæ, cichorei, liquiritiæ, hordeo mundo, cortice ligni sassafras, vel semine fœniculi. Quod sicuti in omnibus fere morbis, sic etiam in febribus exanthematicis, utile est & maxime salutare. *Post morbum facienda.*

ENAR-

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Post morbillos cum purpura gutta serena.

Conquerebatur generosa puella, duodecim annorum, de lassitudine, inappetentia, languore virium & doloribus lancinantibus in cruribus & brachiis, præterea lividum & plumbeum faciei offerebat aspectum. Octiduo post corripiebatur horripilatione, subsequente æstu & gravi dolore capitis lumborumque. Tertio die post in conspectum veniebant maculæ morbillorum, tum epidemiorum, tussis simul affligebat molestissima, & propter capitis oculorumque dolorem continuum, nec somnum capere, nec lucis ferre poterat aspectum. Quinto die sensim iterum evanescebant maculæ ex totius fere corporis ambitu, sed dolor capitis & oculorum remanebat & præterea alvus a primo morbi insultu erat siccior, ut nonnisi clystere solicitata responderet. Quum sic jam declinare videretur morbus, præter spem de novo accidebat summa præcordiorum anxietas, cum æstu totius corporis, siti, virium prostratione & difficili respiratione, prodibat postea purpura rubra, intermixta alba, sive miliari, & dolor in oculis & capite supra frontem pertinaciter insistebat. Pugnabatur quidem contra hæc tam gravia mala iis, quæ acredinem humorum cum spasmis mulcere & eruptionem placide promovere poterant. Convalescebat etiam, sensim remittente capitis dolore, puella, Sed superato morbo visio erat imminuta, & sensim incrementum sumens, intra mensem in veram guttam serenam transiit, ita, ut nihil plane visu dignoscere posset; licet oculi integri, & pupilla tantum duplo naturali amplior, comparerent. Multa & probata adversus hoc oculorum vitium adhibebantur remedia, sed frustra. Erumpentibus autem decimo quarto anno primum mensibus, splendorem aliqualem receperunt oculi rursus. Hinc in consilium vocatus, suasi, ut tempera-

tis

tis balsamicis mensium negotium secundaretur, vesicatorium mitius aliquandiu gestaretur, oculi crebrius quotidie pinguedine viperina recenti inungerentur & cum cibo nonnunquam aliquot guttæ balsami nostri vitæ assumerentur. Quibus non quidem in totum, sed tamen in tantum restitutus visus, ut sub certo oculi situ objecta, & quidem tantum dimidiata facie, conspicere posset, ceterum optime valeret, ingressa haud ita pridem matrimonium.

Epicrisis.

Semper suspectum in variolis & morbillis, quando ægri diu ante eruptionem male habent & de doloribus artuum, vel certam partem pertinacius infestantibus conqueruntur. Heic successit morbillis evanescentibus purpura, tam rubra, quam alba. Aut igitur duplex specificæ indolis materia impura intus delituit, quæ non simul critico motu, sed definito & successivo fuit expulsa. Aut purpuræ materia forsan per ipsum febrilem in morbillis sanguinis motum de novo fuit progenita. Dein nunquam etiam non suspectum, si gravis capitis & oculorum dolor, alias facta eruptione cessans, per totum morbum durat. Grave enim utplurimum capitis vitium relinquere solet. In hac guttam serenam. Quæ quidem insanabile semper fere vitium, in infantibus tamen & tenerioris texturæ puellis, accedente menstrua purgatione, & immutata per hanc totius corporis, quoad solida & fluida, natura, discutitur iterum, præsertim si natura sanationem moliens arte juvetur.

OBSERVATIO. II.

Morbilli retrocedentes alvi fluxu soluti.

Juvenis cholericæ & siccæ constitutionis, qui per aliquot annos in Academia plus Veneri & Baccho, quam Musis litarat, commovebatur aliquando vehementi ira, die post afficiebatur æstu insigni cum languore artuum & dorsi dolore, noctem transigebat insomnem & tussi exercebatur valida, quæ ferina plane fiebat & comites habebat anxietates & cardialgias. Datis ardorem nimium temperantibus, post tertium diem comparebant maculæ numerosissimæ intra

XXIV. horarum ſpatium univerſum corporis ambitum occupantes. Mirum autem inquietus erat æger & impatiens, corpus jactitabat, tantum temperatum etiam lecti calorem reſpuebat, & admiſſa ſubinde aura frigidiori, ut maculæ omnes brevi iterum evaneſcerent faciebat. Oboriebantur hinc anxietates cum magna inquietudine & ſiti inexhauſta, ut intra diem & noctem quatuor minimum ptiſanæ & emulſionis amygdalatæ epotaret menſuras. Porrigebatur quidem ad revocandam extus materiam lene diaphoreticum, ſed propter ægri impatientiam & jectigationem nihil proficiebat, ſitis potius reddebatur intenſior, ut vix poſſet extingui, & æger vel ſeptem menſuras liquidorum abſumeret. Inde incidebat in alvi fluxum & vel decies intra diem dejiciebat, urina etiam effuſe fluebat, ægro tamen de interno ardore, ſiti & anxietate conquerente largiſſimeque potum ingurgitante. Fluebat ſic alvus per quinque dies, calidus potus cum medicamentis ſpernebatur, neque maculæ amplius comparebant. Nihilominus ſymptomata ſenſim mitiora fiebant, æger melius habebat & præter ſpem intra XIV. dies convaleſcebat.

Epicriſis.

Singularis plane hic eſt caſus largi alvi fluxus, quo morbillorum morbus, & quidem retrocedentium, ſolutus. Iam quidem nullum eſt dubium, quin materia morbillorum ſit cauſticæ & inflammatoriæ indolis, quæ exitu præcluſo intus retenta, vel expulſa retroceſſit, firmiusque nervoſis partibus impacta eſt, graves, immo exitiales, efficere poſſit affectiones. In noſtro ægro inſedit utique ori, faucibus, ventriculi & inteſtinorum tunicis, ac ſitim & ardorem cum leniori inflammatione ibi concitavit. Liquidorum vero & quidem accommodatorum copioſo potu, cauſtica materia, tam intra tunicas hærens; quam in ſuccis hoſpitans, mitigata atque correcta fuit, & proritatus alvi fluxus, quo impuri ex univerſo corpore ſucci eo confluxerunt & evacuati ſunt. Ego quippe crebrius obſervavi, in variolis & morbillis, ob impuros & redundantes corporis ſuccos, malum genium exhibentibus;

ſpon-

sponte obortum alvi profluvium, non modo sine periculo, sed & admodum salutare fuisse. Neque etiam facile in periculi plenis morbis desperare debet Medicus, licet ægri magnam potus copiam appetant, modo per alvum, urinam & sudorem iterum emittatur. Plures enim sine, quam cum liquidorum appetentia, occumbunt.

OBSERVATIO. III.

Infans decennis, feliciter, ut videbatur, superarat morbillos, sed tamen ea restitabat alvi laxitas, ut quævis assumta citissime per inferiora transirent, aderantque præterea tormina ventris cum dolore pedum, qui tactu semper erant frigidi. Ad compescendum hunc fluxum, Medicus minus peritus porrexit pulverem ex radice tormentillæ, terra de catechu & unicornu fossili, cum pauxillo laudani opiati. Inde enim alvus quidem constitit, sed acerbissimus dolor occupavit tibiam sinistram in malleolo, quem mox tumor excepit durus & renitens, qui tandem suppuratus & apertus sanguinem cum copioso ichore fudit. Successit postea serpens ulcus, totum ferme pedem depascens, accessit febris cum tussi & difficili respiratione, quumque ob nimium pectoris infarctum infans non libere spirare posset, suffocativo demum catarrho fuit extinctus.

Post morbillos alvi fluxus, ulcus & mors.

Epicrisis.

Sæpius notavi, in infantibus alvum per totum variolarum & morbillorum morbum, & etiam post eum, sine periculo fluxisse. Neque alia utilia deprehendi, quam diaphoretica fixa, ut cornu cervi philosophice præparatum, ustum, antimonium diaphoreticum, lapides cancrorum, succinum præparatum, quibus pauxillum corticis chaccarillæ admixtum. In usum quoque vocavi juscula ex carnibus cum ossibus contusis, item cornu cervi parata, adjecta semper olei amygdalarum dulcium recentissimi portione quadam. Neque minus clysteres emollientes, ex decocto raparum exsiccatarum una cum butyro insulso, admodum fuerunt proficui, qui omnium optime acredinem humorum, coli membranis

potissimum in ejusmodi diarrhœis insidentem, contemperant ac mulcent. Contra ea periculosum omnino, alvi hunc fluxum adstringentibus sistere. Sic enim materia acris caustica, intus remanens & succis reddita, ad alia sæpius loca relegatur, ubi postea atrocia ciet mala.

OBSERVATIO. IV.

Emeticum in morbillis

Lactans infans unius anni incidit in calorem præternaturalem, cum pavore in somno & vomitu. Die secundo eruperunt morbilli numerosi, sed asperi & cutem quasi stringentes. Die quarto accessit summa respirandi difficultas & pectoris angustia, cum anxietate, inquietudine, vigilia & pavoribus. Dedi sextam partem grani tartari emetici, cum drachmis duabus aquæ florum tiliæ & quatuor guttis essentiæ castorei. Hinc quinquies dejecit infans viridissimam instar glutinis materiam, eoque facto vigor accessit toti corpori, respiratio facta liberior & morbilli rubore perfusi magis. Oblata postea ad calorem temperandum gelatina cornu cervi in tenui decocto hordei, & feliciter evasit tenellus.

Epicrisis.

Colluvies vitiosorum humorum in ventriculo, morbillorum processum turbare & gravia symptomata iis adjicere potest utique. Omnia enim quæ circa quartum diem, quo alias morbus remissior, hoc in infante præsto fuerunt pathemata, non ex morbillis, sed cruditatibus acido-viscido-biliosis prima in regione stagnantibus atque corruptis, ortum traxerunt. Hinc exterminatis iis per lenissimum emeticum, symptomata non modo protinus conquieverunt, sed & ipsa natura gravi onere levata, eo felicius ipsi potuit succurrere morbo. Quin patet, nec quarto & critico die, ejus modi in casibus leniora & prudenter exhibita evacuantia nocere, inter quæ emetica, in infantibus præsertim lactantibus, merito primas tenent.

OBSERVATIO. V.

Morbilli

Puer undecim annorum, rubicundus facie, ingenio alacris,

cris, sanguine plenus & constitutionis calidæ, correptus est immani æstu, dorsi capitisque dolore, datis tamen temperantibus nitrosis pulveribus, altero die habuit meliuscule. Tertio autem rediit urens æstus & quarto die sequutum narium stillicidium. Hoc quinto remisit, sexto vero effusius reversum. A septimo ad decimum mitiora erant symptomata & sanguinis fluxus siluit, erumpentibus passim morbillorum maculis. Sed breves induxiæ. Vndecimo quippe die, rursus copiosa e naribus facta hæmorrhagia & maculæ evanuerunt. Duodecimo largius adhuc fluxit sanguis, ita ut vires mirum corruerent & æstus internus invalesceret. Decimo tertio die mitiora pathemata iterum, die autem post cum hæmorrhagia recruduerunt, donec consumtis prorsus viribus, decimo quinto die æger efflaret animam. *cum hæmorhagia lethales.*

Epicrisis.

In variolis & morbillis deterioris semper notæ symptoma est, effusior sanguinis, per quæcunque loca, fluxus. Indicat enim vehementes spasticas internarum partium, præsertim viscerum abdominis, stricturas, quibus inæqualis redditur sanguinis progressus & ex uno loco in alterum cum impetu urgetur. Per nimiam etiam profusionem virium inducitur jactura, & minimorum ad extima excurrentium canalium, per quæ in cute eruptio fieri debet, exinanitio & subsidentia. Vnde materia caustica retenta, novos ciet spasmos novasque hæmorrhagias ac demum funesti eventus fit causa. Magnæ itaque prudentiæ est, hæmorrhagias in morbis quorum materia per cutem excernenda, moderari perite, ne deficiat expulsionis facultas. Ego quidem tum commendare soleo, ut omne frigus & frigidus potus vitetur, & partes extremæ, manus & pedes, quæ ordinario frigidæ existunt & contremiscunt, calore bene foveantur & vel lecto probe obtegantur, vel etiam aquæ calidæ vino mixtæ immergantur, quo revulsio sanguinis a capite fiat simulque spastica fibrarum contractio laxetur. Dein eo quam maxime annitendum, quo caustica materia foras mittatur eumque in finem danda dia-

phoretica cum temperantibus, cujus generis hæc mixtura: recipe aquæ cardui benedicti, florum sambuci ana uncias duas, theriacalis unciam semis, diascordii Fracastorii, antimonii diaphoretici nitri ana drachmā dimidiā mixturæ simplicis guttas XX. sirupi acetositatis citri drachmas duas. M. D. de qua bina, binis quibusvis horis, cochlearia sumenda, superbibendo semper calidum haustum. Et si præterea æstus junctus nimius, interponendus est pulvis bezoardicus nitrosus.

OBSERVATIO. VI.

Morbilli retrocedentes funesti.

Vir generosus, macilentus & fibrosæ corporis structuræ, triginta sex annos habens, aulico ministerio fungens, ab aliquot jam annis, vini potui liberaliter indulserat & sæpe inter potatores egerat tantum non heroëm. Incidit is in morbillorum, aulicis tum familiarem & ab ipso nondum superatum morbum, sub quo ipsum præter im̄oderatum æstum & inquietudinem, violenta tussis & summæ anxietates præcordiorum, noctu æque ac interdiu afflixerunt, corpore a principio statim sudore diffluente. Medicus aulæ ordinarius in consilium vocatus, quatuor quibusvis horis, triginta guttas essentiæ alexipharmacæ admodum calidæ porrexit, & ad sitim extinguendam liberalem potum cerevisiæ valde spirituosæ concessit. Interim expulsis maculis anxietates remiserunt & spiritus liberior meavit. Quum autem indusium sudore totum madescens & frigidum mutaturus, a ministro imperito recens minusque calefactum acciperet, illico omnes omnino quibus corpus confertim obsessum maculæ disparuerunt. Inde tanta sequuta inquietudo, anxietates cum virium jactura, ut omnibus morti videretur proximus. Ego tum temporis præsens accersitus exhibui illico pulverem meum bezoardicum cinnabarinum cum aqua analeptica, nec non liquorem anodynum mineralem cum tinctura antimonii temperata & aliquot guttulis spiritus Bussiani; quibus paullo post & sudor & maculæ redierunt, æger melius habuit & pulsus antea inæqualis, celer & debilis, plenior ac æqualis redditus. Sed septimo die, quum sudor effusius abhuc manaret

naret & æger in alium lectum ob madorem se conferret, rursus cuncta evanuerunt exanthemata, extrema frigida facta, accessit anxietas maxima & spiratio difficillima, pulsus etiam contractus & parvus redditus, & brevi post, præcedente rigore & convulsione artuum, est extinctus.

Epicrisis.

Morbilli, non secus ac alii morbi exanthematici, sequuntur maxime constitutionem solidarum & fluidorum partium corporis ægrotantis, adeo, ut quo intemperatior hæc, eo pejoris indolis sit ille. Potissimum, de vini potui deditis, crebriori confirmatum habeo experientia, quod raro ex febribus exanthematicis evadant, eo quod febrilis illa intestina partium sanguinis commotio, in plenariam tandem dissolutionem abit, cujus index largissimus sudor cum insigni virium lapsu. Medicus igitur, calida essentia, quæ æstum magis accendit, nocuit potius, quam profuit. Si quoque dissolutorius talis humorum vitalium est status, levis etiam in rebus externis error, uti refrigeratio, linteaminum mutatio, situs erectus, immedicabilem possunt inducere noxam. Et quo languidiores sunt in exanthematicis vires, eo plus semper metuenda retrocessio materiæ exanthematicæ, qua vitæ nihil est infensius.

OBSERVATIO. VII.

Morbilli ex refrigerantium nitrosorum abusu lethales.

Puelli tres, unus sex, alter quinque & tertius trium annorum, filii viri perillustris Serenissimo Duci in Saxonia inferiori a consiliis, corripiebantur successive morbillis. Commendatione generosæ feminæ in consilium vocabatur novellus Medicinæ Doctor, qui intempestivo nitri amore a præceptoribus imbutus, larga & repetita dosi, præter pulveres refrigerantes nitrosos, exhibebat nihil. Inde retardabatur macularum eruptio, spiratio fiebat angusta & difficilis, tussis continua sine screatu, accedebat asthma intensum & intra septem dies, tres pueri occumbebant, cum ingenti parentum luctu.

Epicrisis.

Epicrisis.

Non ex unius, sed plurimum fide dignorum relatione, de tragico hoc casu certior sum factus, & crebrior ac liberalis refrigerantium nitrosorum usus utique taxandus. Nam licet nitrum purum merito principem teneat locum inter ea præsidia, quæ æstum extinguunt & spasticas commotiones componunt, & ego etiam jam ante quadraginta annos eodem frequentius usus sim, quin forsan primus, testantibus id variis scriptis, tum dissertationibus, tum *notis ad Poterium*, salubrem nitri facultatem perspexerim & exposuerim; nihilo tamen secius usus ipsius, haud secus ac aliorum magnæ virtutis remediorum, peritum ac prudentem exigit Medicum, & ex ejus abusu, ab iis, qui Medicinam rationalem nec callent, nec exercent, damna inducta novi, & plura, & gravia. Certe in morbis exanthematicis, ubi non nimius urget æstus, in febribus catarrhalibus, item malignis, in quibus humorum potius corruptio, quam exæstuatio metuenda, in corporibus maxime humidioribus & infantilibus, omni modo a liberali nitri usu abstinendum. Ob nimiam enim refrigerationem remanet intus foras excernenda infensæ indolis materia, atque ut putredinosa dissolutoria humorum corruptio magis augeatur, facit. Et quum materia morbillorum maxime infensæ hujus sit indolis, ut firmiter insideat nervis pnevmonicis & tunicis pulmonum nervosis, nullum omnino est dubium, quin in his puellis non emota, ibi impacta hæserit & suffocatorias humorum stases suscitarit. Ceterum hoc loco monendum duxi, me in infantibus, quando morbilli prodire noluerunt ipsorumque materia altius insidens pulmonum bronchiis suffocativum intentavit catarrhum, insigni cum fructu usum esse vesicatorio, quo sopiti canalium ad expulsionem necessarii motus, quam optime resuscitantur.

OBSERVATIO. IIX.

Morbilli in hypochondria-

Comes illustrissimus, viginti annorum, cholerico-sanguineus, nondum venæsectionem passus & pathematibus spastico-hypo-

hypochondriacis, cum ſtomachi inflatione & crebriori poſt cibum vomitu, obnoxius, graſſantibus epidemice morbillis languere cœpit & conqueri de anxietate præcordiorum, dolore capitis, dorſi ac pedum, tuſſi ſicca, interno æſtu, intercurrente horripilatione, cute arida & ſicca. Tertio die comparuerunt in fronte ſtigmata rubicunda nonnulla, pathemata tamen noluerunt remittere, nec plures etiam poſtero die efflorescere maculæ, pulſu interim pleno cum celeritate vibrante. Vena in pede pertuſa, ſanguis cum impetu exſiliit floridus, variegatam poſt refrigerationem contrahens cuticulam, & inde illico anxietates & vehementes capitis dolores remiſerunt. Quin licet primum ſtigmata in fronte diſparere viderentur & pulſus admodum celer cum duritie micaret, æger etiam noctem inſomnem fere ob æſtum & compunctorium in cute ſenſum duceret; mane tamen in conſpectum venerunt in facie & pectore maculæ morbillorum, pallidiores initio, ſucceſſive autem magis rubentes & reliquas quoque corporis partes confertim occupantes. Diſceſſit hoc facto capitis, dorſi & pedum dolor, cum pectoris anguſtia, tuſſi & interno calore, ac æger melius habuit, conqueſtus tantum de moleſto pruritu ardente & tenſione cutis. Potiſſimum vero ipſum excruciavit oculorum ardens dolor cum rubore adnatæ & illacrymatione, ita ut lucem ferre non poſſet & noctu palpebræ conglutinarentur. Nono die obortus ſudor largus, decimo etiam manans & acidum fœtidum odorem ſpirans. Vndecimo intra nycthymeron ſexies dejecit ſine torminibus ſponte & maculæ ruborem ſenſim exuerunt, decimo tertio die penitus diſcuſſæ, ſubſequente cutis deſquammatione & ſanitate. *co ſanati.*

Epicriſis.

Quum in iis, qui ſpaſticis hypochondriacis detinentur pathematibus, nunquam non major ſuccorum impuritas & acrimonia eſſe ſoleat, huic etiam illuſtriſſimo ægro ejuſdem conſtitutionis ea fere unice exhibita ſunt, quæ demulcent ac temperant, pulveres nempe temperantes & diaphoretici, leniter

nitrosi, emulsiones, exoptato cum successu. Venæsectionem autem, quum pulsus admodum plenus & vasa turgida essent, eruptio quoque retardaretur, necessariam duxi, crebriori experientia edoctus, sanguine nimium redundante, difficillime, eodemque subtracto, promtissime, succedere materiæ exanthematicæ expulsionem. Insolitus vero ille oculorum ardor, rubor & fluxus serosus, tribuendus utique eorum debilitati in pueritia jam ex crebrioribus & diuturnis acribus defluxionibus contractæ. In quibusvis enim fere morbis solenne est, ut partes ex prægresso morbo debilitatæ, præ reliquis graviter afficiantur, ob decubitum humorum promtius ibi contingentem.

CAPUT. IX.
DE
FEBRE PURPURATA.
RUBRA ET ALBA MILIARI.
THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Purpuræ descriptio FEbris purpurata est catarrhalis æmula, exanthematica, qua motu systematis tam vasculosi, quam nervosi intensiori, materia lymphatica corrupta, specificæ indolis, ex interioribus, maxime nervosis partibus, ad summam cutem, ceu conveniens emunctorium, sub forma pustularum minimarum miliarium, asperarum, rubrarum vel albarum, salutariter protruditur.

§. II.

Materia exanthematum differt. Jam omnis quidem materia exanthematica in eo convenit, quod acrimonia sua nervos male afficiat ac in æstuosum intensiorem motum universum genus vasorum & sensibilium partium exstimulet, eoque tandem exterminetur. Attamen

tamen ſicuti acrimonia cauſtica in vegetabilium & minerali-um venenis peculiarem obtinet indolem, & ob id peculiaria cuivis ſpeciei propria ſuſcitat pathemata, ita etiam ſingularem & ſpecificam cuivis exanthematicæ materiæ eſſe naturam, non tam a priori, quam potius a poſteriori, effectibus & phænomenis obviis, innoteſcit. Scilicet in petechiis, variolis, morbillis, febre urticata, ſcarlatina, roſſaliis, rubeolis, maculis ſcorbuticis, ſcabie, herpete, phlyctænis, epinyctidibus, gutta roſacea, impetigine & ſudaminibus, ſubeſt ſemper acris quædam materiæ, quæ modo cum, modo ſine febre, per cutis emunctorium proſcribitur, ſed unumquodque ex his exanthema peculiaribus incedit ſymptomatibus, de quibus ſingulis ſuo loco ſeorſim.

§. III.

Nunc quomodo ab aliis exanthematicis morbis purpuraceus differat, exponendum duntaxat. Hi autem ipſius ſunt characteres. Efflореſcunt puſtulæ minimæ ſemen milii amplitudine æquantes, numeroſiſſimæ, cum corrugatione, aſpritudine & ariditate cutis & ſpargunt fœtorem peculiarem plane. Nullum aliud exanthema tam inſtabile, crebro ac celeriter retrocedens, iterumque comparens, ac purpuraceum. Nullum etiam, tam crebro intercurrente mox pruritu & punctura ſtipatum. Alia exanthemata omnibus æque regionibus incumbunt, & nobiliorem æque ac ſequiorem ſexum infeſtant, purpura autem in certis tantum locis familiaris & quaſi endemia, ac præterea feminas magis quam viros, maximeque puerperas, corripit. Alia magis epidemica ſunt, contagioſa & ſequuntur conſtitutionem aëris, ſed purpura magis ex vitio viſcerum & ſuccorum, quam aëris oboritur, nec epidemica eſt, nec contagioſa adeo.

Quibus purpura ab aliis differat.

§. IV.

Ipſa dein purpura inter ſe differt & definite a Medicis in rubram & albam diſpeſcitur. Vtraque magis, vel minus acuta, benigna, vel maligna. Rubra ob puſtulas rubicundas ita dicitur, ac utplurimum minus periculoſa, febris ex-

Rubra eſt vel alba.

 pers

pers & chronica eſt, ut non modo diutius corpori inhæreſcat, ſed & ſæpius ſtatis anni temporibus redeat, de qua inferius ſigillatim. Interdum tamen etiam febre ſtipatur & acutæ indolis eſſe obſervatur. Alba vero magis acuta eſt, nec facile ſine febre occurrit, ideoque plus alit periculi. Hæc etiam non tam facile redit ac rubra, puerperasque magis & feminas juniores, teneriores ſeroſas corripit, quam rubra, quæ adultioribus potius, ſuccis & ſanguine fartis ipſisque viris familiarior eſt.

§. V.

Idiopathica, vel ſymptomatica acutis in fine

Nonnunquam porro purpura idiopathica eſt, nonnunquam ſymptomatica, & aliis, maxime continuis febribus, ad exitum vergentibus, ſupervenit. Admodum enim familiare eſt, quod purpura rubra, vel alba, vel utraque ſimul, variolis, morbillis, ſynochis putridis, ardentibus quoque & petechizantibus aliisque epidemicis, in declinatione accedat, novam febrem accendat, & ægrum, fractis a priori morbo viribus, iugulet. Id quod potiſſimum evenire ſolet in iis, qui intemperantius vixerunt, largiori & quotidiano potui indulſerunt, veneris nimio exercitio vires conſumſerunt & peregrinam ſuccis induxerunt diatheſin, nec non iis, in quibus ſub morbi decurſu alvus diutius clauſa, aut inconſulta medicatione refrigerantia & julapia nimis liberaliter ſunt uſurpata.

principio.

Quandoque etiam in acutis his febribus, maximeque variolis & morbillis, primis ſtatim diebus, cum cutis aſpredine apparet purpuracei quippiam, rariſſime pariter cum felici morbi eventu.

nec non catarrhalibus accedens.

Neque minus catarrhalibus febribus, cum tuſſi & ſpirandi anguſtia, ſubinde in infantibus ſeſe aſſociat purpura, vomitu, vel etiam alvi fluxu ſtipata. Quam, ſi inclinat morbus, pedum & quandoque abdominis intumeſcentia, cum, vel ſine aridura ſuperiorum partium, excipit, donec tandem ſudoribus, vel ſpontaneis, vel arte prolectis, ex toto cedat.

§. VI.

Idiopathicæ.

Idopathica autem purpura his potiſſimum incedit ſymptoma-

ptomatibus. Præcedit levis horripilatio, quam subsequitur corporis exæstuatio, cum ingenti languore viriumque interdum ad lipothymiam usque dejectione. Præcordia stringuntur, pectus angitur, adsunt alta suspiria, inquietudines, vigiliæ, vel somnus minimum laboriosus & interturbatus. Aestus & compunctorius in dorso sensus percipitur, alternante frigoris, horroris & caloris intra cutem affectione, in vola manuum maxime sensili. In puerperis lochiorum fluxus retinetur & lac e mammis resorbetur ac stillare cessat. His succedit cutis asperitas & instar anserinæ corrugatio, exsurgentibus innumeris pustulis, sive albis, sive rubris, sive utrisque sibi invicem appositis, milii semen figura & exiguitate referentibus, quæ primum collum, deinde pectus & dorsum ac postea brachia & manus occupant. His in summa cute efflorescentibus, graviora antea pathemata mitigantur, pulsus durior prius, contractior & celerior, mollius, liberius & remissius undulat, animo vigor dejectus redit, arida cutis madescit & alvus ante hac compressa tam firmiter, ut nec flatibus transitus pateret, laxatur, & non solum hos, sed & nonnunquam stercora, sponte protrudit. Postea vesiculæ sensim sensi nque explicantur ichore fœtido plenæ, urina magis saturata prodit & sudor singularis huic exanthemati proprii fœtoris erumpit, sanguinis per lochia fluxus repetit, & intra septem vel plurium adhuc dierum decursum, cum insigni extremorum pruritu, pustulæ disparent, arescunt, squammularum instar decidunt, & æger sensim vires recipiens, ad pristinam redit sanitatem. *Purpuræ historia.*

§. VII.

Materia porro, quæ exanthematicum hunc morbum proxime facit, ex pravo & corrupto in corpore est succo; ita tamen, ut, quum duplex sit purpuræ genus, duplex hic etiam sit asserendus. Iam uti in macrocosmo, sic etiam in microcosmo, duplex datur liquidorum corruptio, una acido - vappida, paullo fixioris indolis, altera sulphurea fœtida, indolis magis alcalinæ atque volatilis. *Purpuræ materia corruptus in corpore succus.*

lis. Illa cadit in ſuccos qui ſalino & ſulphureo elemento minus inſtructi ſunt, potiſſimumque in pellucidum, inſipidum illum gelatinoſum lymphaticum humorem; hæc autem in ſanguinem & ſuccos, qui copioſa ſulphurea & ſalina ſubſtantia ſcatent, inter quos quam maxime connumerandus, ille, qui ſanguini admixtus, ſpiſſior tantiſper variique coloris atque ſaporis, ſerum dictus. Hunc igitur corruptum purpuræ rubræ, illum vero albæ & miliaris cauſam eſſe, cenſemus.

§. IIX.

In alba lympha acido vapida. Lympham enim alba in purpura acore eſſe infectam, evincunt plura. Nimirum ſolennis & tantum non eſſentialis huic exanthemati eſt nimia ſeri ſeceſſio, per ſudores effuſos, urinas copioſas tenues, ſalivationes quandoque, quandoque dejectiones aquoſas. Acidi autem is effectus, ut ſanguini inſinuatum, partes ejus craſſiores in coagulum mittat, feroſis ſeceſſum facientibus. Dein omnis generis acida & refrigerantia, ipſum quin nitrum, largius ſumpta nocentiſſima: quæ viciſſim acidum obtundunt & ſanguini ac lymphæ blandam ſpirituaſcentiam conciliant, ſaluberrima. Feminis porro quæ horæis fructibus, acetariis, dulcibus, farinaceis, aceſcentibus, ſub otioſa & ſedentaria vita delectantur, frequens quam maxime in puerperio febris miliaris. Ne dicam, multos illos ſanguinis grumos, quos in vaſis majoribus & thalamis cordis invenerunt, qui purpura alba defunctos diſſecuerunt, luculenter arguere, præſto fuiſſe acidum coagulans.

§. IX.

In rubra ſerum acre-ſulphureum. In rubra purpura ſubeſſe viciſſim ſerum acre ſalino-ſulphureum, teſtatur pruritus & ardor cutis, in hac longe impenſior, ac in alba. Idem ex eo pateſcit, quod rubrum hoc exanthema, maxime eos invadere ſoleat, qui ſanguinis impuri copiam alunt, ſcorbuticis, ſenibus, feminis, quæ menſtrui, & viris, qui hæmorrhoidum defectu laborant, diæta ſalſa, vinoſa, cereviſiis craſſioribus & tabaci fumo delectantur, prætereaque laxiori corporis habitu præditi, vitam

tam

tam agunt motus expertem. Quod porro ſordes acres ſeroſæ, per cutis poros eliminandæ, ab aura frigidiori, a potu nimis perfrigerato, corpori ſudanti ingeſto, aut repentino terrore, ad interiora repreſſæ, frequentiſſime talem morbum inducant exanthematicum. Quod etiam medicamenta, quæ ſalium ſpicula involvunt, item temperantia, rubram purpuram egregie protelent; calefacientia autem & volatilia, nec non æſtuoſum regimen, eodem modo ac in ſcabie aliisque cutis defœdationibus, ex prava, acri & ſalſa humorum diatheſi oriundis, doloris, ardoris & pruritus faciant augmentum.

§. X.

Omnia igitur, quæ ſuccorum & abundantiam & impuritatem ingignunt, ad generationem purpurati mali concurrunt remotius. Evenit autem hoc in iis, qui lauto & pollucibili victu, nonniſi leves cibos, farinacea, placentas, dulcia, fermenteſcibilia & horræos fructus admittente, item qui potu parco, craſſo & aqua quoque impura & ſqualida utuntur; qui in aere degunt inſalubri, minus puro, ſed vappido, multisque ſordidis & putridis halitibus referto atque corrupto; quo purpuram ſubinde generari, maligniorem fieri, epidemiam quandoque, nonnullis etiam locis magis familiarem, certisque anni temporibus, Martio inprimis atque Aprili frequentiorem, experientia docet. Frequens porro purpuræ geneſis in iis, qui alvum gerunt ſtrictiorem, qui perſpirationem incurioſius habent; quibus criticæ ſuppreſſæ, aut conſuetæ ſanguinis evacuationes omiſſæ, quibus viciſſim largius ſanguis effluxit, vel ſubtractus, cum virium defectu, qui animo crebrius jactantur, mœrori inprimis ac diuturnæ ſolicitudini indulgent, qui vigiliis & impenſioribus meditationibus robur atterunt, qui demum vitam ducunt otioſam motusque expertem. Neque minus præ aliis huic morbo patent, qui laxiorem corporis habitum & temperamentum ſic dictum ſanguineum, vel phlegmaticum obtinent, ætate magis infantibus, quam adultis, ſenibus

Cauſæ procatarcticæ & ſubjecta.

quam

quam floridis, ſexu, magis feminis, quam viris. Ex feminis, non tam plebejis & minus delicatis, quam potius teneris ac nobilioribus, fluore albo ante affectis & omnium maxime puerperis.

§. XI.

Cur puerperis infeſta purpura alba maxime & maligna.

His autem quod adeo infeſta ſit purpura, & quidem alba, plerumque maligna, ob peculiares quasdam fit cauſas. Videlicet feminarum plurimæ redundantius in corpore alunt lymphaticos & aquoſos humores, adeoque acidæ potius patent humorum vappeſcentiæ, quam ſalino-ſulphureæ corruptioni, & ob id purpuram potiſſimum nanciſcuntur albam. In gravidarum dein utero, ſanguinis tam progreſſus, quam regreſſus, ob nimium eo appulſum & vaſorum diſtenſionem, valde languidus eſt ac tardus. Hinc ſubſiſtente ibi diutius ſanguine, lymphaticus humor in vaſa ipſi vehendo dicata, magna copia ſecedit. In quorum diverticulis quaſi incarceratus hærens, longiori mora vappeſcit, corrumpitur & acorem contrahit, avolantibus quæ mixtionem conſervant ſpirituoſis & ſubtilioribus particulis. Quandocunque igitur enixo fœtu, uterus concidit iterum, neque ſqualidus lymphaticus humor cum ſanguine fœculento lochiali ſufficienter expurgatur, accedente ordinario tertio puerperii die, motu febrili, Germanis das Milch-Fieber/ in vaſa majora is reprimitur ipſique cordi infunditur, ex quo maligni inſtar fermenti per corpus diffunditur totamque ſanguinis & lymphæ maſſam inquinans, vires dejicit, vigorem animi peſſundat, anxietates, pectoris compreſſiones, ſuſpiria, cordis tremores cum ſpiritus difficultate facit, ſudores colliquativos mucidos, corruptum acorem redolentes, nonnunquam plane frigidos, ſuſcitat, ſomnum arcet, donec vel brevi poſt, die tertio aut quarto a puerperio, interdum ſeptimo, quandoque etiam decimo quarto demum die, in conſpectum prodeat album hoc exanthema.

§. XII.

Sed quum enumeratæ hactenus purpuræ cauſæ, præſto

fuerint

fuerint jam pridem omnes ; diſquirendum merito : cur ante aliquot demum luſtra prodierit & ſubinde latius ſerpat ? Jam vero ex iis, quæ ſuccis vitalibus materiam, temperiem & intemperiem largiuntur, nihil novimus immutatum, præter frequentiſſimum factum potuum calidorum, herbæ thée inprimis & fabarum coffée, uſum. Experientia etiam docuit, non plebejos & inopes, qui victu ſimplici & potu ſueto utuntur, ſed honoratiores, opulentos, qui laute vivunt & potum calidum in deliciis habent, purpura potiſſimum infeſtari, & in locis ubi mos invaluit liberalius ejusmodi potum ſorbillandi, purpuram etiam plus regnare & propagari, alibi non ſic. In hunc igitur culpam eſſe rejiciendam admodum credibile. Non jam dicam, fabas coffée exoticas, peregrini quippiam noſtri mixtioni ſanguinis minus congruum cuſtodire, ſub aduſtione aliquid ſulphuris empyrevmatici nervoſis partibus minus amici ſuſcipere, ac præterea ſaccharum cum decocto hoc aſſumtum copioſius fermenteſcere & cruditates mucoſas, acidas, augere. Id potius minimum pro certo habendum, calidum potum ſordes inteſtinorum & ſalia ſcorbutica acria per urinam evehenda in ſanguinem agere & unacum hoc ad cutis emunctorium pellere, ubi non ut ſudoris materia promte diſflari poſſunt, ſed obhæreſcunt maculaſque ſive puſtulas protrudunt ; inprimis quum poſt ejusmodi calidum potum perſpiratio non ſecundatur, ſed conceſſione in frigidam auram ſufflaminatur. Vt adeo neutiquam mirandum ſit, quod ſub inconſueto alias, jam vero communi abuſu frequentiſſime & ſtatim poſt cibum aſſumti potus calidi, ipſa naturalis mixtio & craſis partium ſanguinem conſtituentium multum immutetur & nova plane ac alia ingignatur, qua in utero cum ſanguine materno in fœtum transfuſa, ipſius purpurati morbi ſemina & ad illum diſpoſitio jam latius propagentur ; uti quidem pluribus docui in diſſertatione *de purpuræ genuina origine, indole & curatione.*

Origo ipſius recens unde.

§. XIII.

Purpura quando periculoſa.

Ceterum purpuram albam periculoſiorem eſſe rubra jam

diximus. Prognosis vero de successu & eventu hujus morbi ex dispositione corporis laborantis potissimum desumenda. Aegrius quippe sanescit magisque anceps est omnis purpura, quæ cadit in corpus impuris succis fartum. Hinc viri quibus hæmorrhoides & feminæ quibus menses restitant, parcius fluunt, aut plane ob ætatis rationem emanent, nec non quibus lochia suppressa, gravius semper & diutius hoc morbo decumbunt. Hinc gravidæ, quæ alvi adstrictioris & sub sedentario vitæ genere, neque medio gestationis tempore, neque ultimis mensibus sanguinem redundantem mittunt, in puerperio majorem purpuræ experiuntur vehementiam. Dein majus etiam semper discrimen in imbecillitate, sive natura, sive ex morbo, sive alia ex causa affectis, omnium vero maxime in iis, qui per crebriores animi commotiones, diuturnam inprimis mœstitiam, genus nervorum reddiderunt debile & ad spasticos anomalos motus concipiendos proclive. Neque minus plus metuenda, quæ sub aëris constitutione insalubri, febres malignas, petechiales passim ingignente, impetit.

§. XIV.

Signa suspecta. Inter suspecta vero in purpura signa connumeranda hæc. Quando exanthematibus sufficienter expulsis, pulsus præter naturam durus & auctus manet, somnus nullus, inquietudo magna & spiritus difficilis. Quando statim sub initium & per totum morbi decursum sudores effusius manant, urinæ pallidæ copiosæ redduntur, vel continuus ad mingendum stimulus; vel etiam urina crassa antea & tincta, subito limpida, tenuis & pallida prodit, nec non quando alvus cum torminibus fluxa nimis; inprimis in puerperis. *Malæ* Mali præsagii est, si pustulæ purpuraceæ modo comparent, modo evanescunt & symptomata vehementia semper infestant eadem. Pejus adhuc, si materia relapsa interioribus firmius inhærescit omnique expulsioni obsistit, hincque pectoris cum suspiriis oppressio intenditur, fauces stringuntur, virium prostratio increscit & præcordiorum anxietas cum inquietudine augetur. *& funesta* Funesta demum indicia, quum hærente intus deleteria materia,

ria, interiora ardent & extrema frigent ac rigent ſimulque copioſo frigido ſudore perfunduntur; aut viciſſim quando extrema æſtuant & in abdomine frigoris ſenſus percipitur notabilis. Hæc enim ubi præſto ſunt, æger utplurimum lipothymia occumbit lethali, ob inflammationem & ſphacelationem, quæ ventriculum, inteſtina, cerebrum, vel in puerperis ipſum uterum, affecit.

PRAESERVATIO ET CVRATIO.

§. I.

Nullus quidem morbus tam ægre penitus exſtirpatur ac purpura, quæ plerumque relinquit fermentum ipſam denuo inducens. Sed hoc inprimis proprium chronicæ illi purpuræ, quæ quo pacto ſit arcenda, inferius dicetur. Iam de febre miliari. Quæ quum potiſſimum feminis, & quidem puerperis, ſit ſolennis, qua ratione hæ ab ipſius incurſu defendendæ, tradendum. Sub graviditate igitur exacta victus ratio ſervanda, corpus motu moderate exercendum, venter a refrigeratione defendendus, ſanguinis copia venæſectione, ter, vel quater, in ſuperioribus inſtituta, minuenda & alvina excretio ſubinde ſecundanda per mannata, rhabarbarina & tartarea. Inſtante dein partu, non per præmaturum niſum vires convellendæ, nec pellentibus humores exagitandi, poſt partum vero neceſſarium, quo impurus ſanguis expurgetur utero & ſucci a cacochymia contracta liberentur. Sedato hinc ſecundo die impetu, omnis generis excretiones modeſte promovendæ & alternis diebus pilulæ balſamicæ roborantes, vel ſolæ, vel ſi citatior adhuc pulſus, cum pulvere temperante nitroſo, deglutiendæ. Tum quoque conducit cum juſculis tenuioribus dare ea, quæ ſpaſmos leniunt, ſanguinem grumoſum diſſolvunt ſimulque perſpirationem ſervant, ſperma ſcilicet ceti, oleum amygdalarum dulcium, infuſum theiforme ex floribus ſambuci, chamomillæ & ſummitatibus millefolii, pulveres diaphoreticos, nec non mixturam ex aquis ana-

Methodus præſervandi puerperas.

analepticis & diapnoicis, cum aceto destillato, lapidibus cancrorum & sirupo acetositatis citri.

§. II.

Curationis indicationes. Ipsa vero purpuræ curatio ad tria hæc redit momenta: I. ut vitiosa quæ subest acris, nervosis partibus infesta materia corrigatur ac temperetur; II. ut spasticæ fibrarum nervearum inde productæ stricturæ laxentur; & III. præparata materia placide per cutis emunctorium evacuetur, nec retrocedat. Ego quidem has medendi indicationes perfeci hisce ex multis probatissimis auxiliis. Ad acredinem diluendam & nervosas male affectas partes mulcendas, apprime utilia decocta humectantia, ex rasura cornu cervi, radice scorzoneræ cum hordeo & liquiritia, gelatina cornu cervi, nec non serum lactis, nostra methodo paratum dulce. Idem faciunt & præterea expulsionem juvant emulsiones, ex aquis diapnoicis & antispasmodicis, cum semine napi, cardui Mariæ & papaveris albi. Inprimis etiam duplici hoc nomine conducunt pulveres temperati bezoardici, cujus generis est *Ludovici* atque *Sennerti*, nec non noster. Quibus ad æstum temperandum & spasmos componendos subinde succum citri instillare, pulverem præcipitantem nitrosum, vel tantillum croci, aut castorei, pro circumstantiarum ratione admiscere, vel etiam horum usum interdum liquoris anodyni mineralis dosi interpolare, sicque in vehiculo appropriato ex aquis destillatis propinare soleo. Et si purpuræ eruptio justo impeditior, vel retrocessio metuenda, aut jam facta, instar omnium est idem anodynus liquor, remixtus cum tertia parte spiritus bezoardici, ad mentem *Bussii* parati & a me in *observationibus physico-chymicis Lib. II. obs. XXIIX. pag.* 238. descripti.

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

Purpura, morbus omnium delicatissimus, nihil plane fert

excessi,

excessivum, in regimine æque ac medicatione. In regimine quidem æger semper in moderato & æquali calore, tam lecti, quam hypocausti, detineatur, eo quod nimis æstuosum vires frangit ac pruritum ardoremque cum anxietatibus auget, frigidius exanthematum eruptionem impedit, subsequente languore & angore; & inæquale expulsionem retardat, vel minimum instabilem facit purpuram. Vitetur etiam stragulorum & indusiorum quantum fieri potest mutatio, ac potius jam trita, sicca & fumigata injiciantur. *Tensa in regimine.*

§. II.

Quam graviter dein calida & alexipharmaca medicamenta noceant, docuit sane uberius experientia, qua constat, eadem cum æstuoso regimine, in causa esse, quod ingruente primum novo hoc morbo, omnes fere perierint, quum jam sub temperata methodo plurimi evadant. Quin liberalior tantum infusorum & decoctorum calidorum potus, sudorem nimium movendo & serum plus justo exhauriendo, officit. Vbi vero metus est retrocessionis, vel hæc jam facta, tum potus calidus præsentis efficaciæ & moderata quoque expellentia inveniunt locum utique. *Calida & alexipharmaca nocent.*

§. III.

Vicissim refrigerantia & intestinum motum nimis sedantia intus detinent materiam, & anxietates ob id ac languores cum periculo intendunt. Ipsum nitrum circumspecte usurpandum. In alba enim purpura & ubi malignitatis indicia, refrigerationes externæ cum æstu subinde intercurrente, præsto sunt, ab eo plane abstinendum. In rubra vero purpura, sive alba cum rubra conjuncta, ubi internus adest æstus, cum siti & pulsuum magnitudine, medicamenta diaphoretica leniter nitrata omnino accommoda. *Item refrigerantia.*

§. IV.

Cerevisiæ etiam potum nullus minus fert morbus quam purpura, eo quod multas impuras, crassas & heterogeneas partes in sanguinem & lympham invehit. Hinc ego quidem *Nec non cerevisiæ potum.*

 semper

ſemper purpura laborantibus auctor ſum, ut ab omni cereviſiarum genere abſtineant & bibant decoctum ex radice ſcorzoneræ, ſarſaparillæ & cichorii, cum raſura cornu cervi, hordeo mundo & pauxillo ſeminis fœniculi, vel aniſi ſtellati.

§. V.

Alvus aperienda caute.

Alvus in purpura nec nimis laxa, nec nimis ſtricta eſſe debet. Si enim diutius retinetur, morbus inde nanciſcitur pabulum & longius extrahitur; ſi vero purgantibus, quin laxantibus omni virulentia deſtitutis, intempeſtive ducitur, materia per poros eliminanda revocatur & præcordiorum anguſtias, tormina & ardores in ventre, nauſeam & ſtomachi ſubverſionem inducit. Hinc in purpura tam idiopathica, quam quæ aliis exanthematicis accedit, tanto magis maligna, alvum nec paullo ante, nec paullo poſt eruptionem irritare licet, ſed quando vis morbi deferbuit & purpura ſicceſcere incipit. Neque tum vix aliud expedit remedium, quam clyſter emolliens, injiciendus ſub ſymptomatum remiſſione, quæ plerumque matutino tempore major, quam veſpertino & nocturno.

§. VI.

Venæſectio cum diſtinctione admittenda

Sanguinis miſſio maxima cum prudentia inſtituenda. Nam in purpura alba & maligna, quam ſumma virium proſtratio, cum largis ſudoribus & debilitate ac frequentia pulſus, arguit, admittenda eſt plane non. Contra ea inſigniter prodeſt, quin neceſſaria eſt in puerperis, quando lochiis retentis, ſymptomata purpuram comitantia ejus incurſum nunciant; cito tamen adminiſtranda. Sic enim ſæpius obſervavi, ſummas præcordiorum anxietates, animi defectiones, laborioſam & anxiam ſpirationem feliciter fuiſſe ſublata & mox ſummo cum levamine in univerſo corpore purpuram proripuiſſe; id quod pluribus docui & adſtruxi in diſſertatione *de venæſectionis prudenti adminiſtratione pag. 18. ſqq.*

§. VII.

Virium ratio habenda.

Quum porro vires plerumque hoc in morbo admodum ſint proſtratæ & ad lipothymias propenſio, ſummo omnino caven-

cavendum est studio, ne æger ex lecto surgat, aut diutius erectus sedeat, quia facile sic obrepit animi defectio, & motu humorum ad interiora converso, exanthemata cum discrimine disparent. Subinde potius vires refocillandæ per mixturas analepticas, ex aqua melissæ citratæ, vel Turcicæ, liliorum convallium, cerasorum nigrorum, florum acaciæ, rubi idæi, cum spiritu nitri dulci, matre perlarum & sirupo acetositatis citri. Quibus pro circumstantiarum ratione lenia diaphoretica, uti cornu cervi philosophice præparatum & antimonium diaphoreticum; vel etiam si sudores colliquativi effusius manant, succus citri & species de hyacintho, cum fructu adjici possunt.

§. VIII.

Vesicantia conducunt.

Vesicatoriorum utilitatem in purpura jam dilaudavit *Hamilton de febre miliari* eademque scapulis apponere suadet. Recte omnino. Subtrahunt enim humorem serosum impurum & fibras delassatas nerveas ad contractionem exstimulant, ut materiam morbificam promte excutiant. Hinc sub tarda eruptione & motu humorum ad interiora ipsumque caput converso, sæpius cum fructu præcepi, ut suris apponeretur vesicatorium, cujusmodi concinnare soleo ex emplastro de meliloto, pulvere cantharidum, cum pauxillo balsami Peruviani.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO. I.

Febris purpurata in puerpera funesta.

Feminam novi viginti aliquot annorum, vegetam & alacrem, sanguineo-cholericam, quæ virgo levi ex causa hysterica experta fuerat pathemata, sub axillis quoque & pedibus largiter sudarat, bene ceterum appetens & corpus domestica negotia obeundo probe exercens. Hæc utero gerens ex hilari præter morem fiebat tristis, sudores sueti succescebant, a medio gestationis tempore perpetuo largus lactis in mammis erat proventus & quinto mense circa hypochondria exquisitus oboriebatur dolor ardens, quasi ex prunis candentibus. Post partum admodum laboriosum ingenti horrore febrili corripiebatur per totum corpus, quem excipiebat capitis dolor & inquietudo. Quinto die lochia sistebantur & accede-

accedebant præcordiorum anxietates, cum horripilatione febrili, intercurrente æſtu, ardore in ventre & tandem deliriis. Datis diaphoreticis ſub temperate calido regimine, in cordis ſcrobiculo collo & dorſo, necnon brachiis, purpura & rubra & alba efflorefcebat quidem; ſed quum gravi commoveretur iracundia, cutis iterum fiebat arida & ſicca, delirium in furorem plane tranſibat, lac poſt partum etiam copioſiſſimum, retinebatur, in ventre oboriebantur borborygmi, ſpiritus intercludebatur ac demum decedebat.

Epicriſis.

I. Adduxit utique hunc morbum ſanguinis & ſeri impuri abundantia, ob vitæ genus ex mobili in ſedentarium mutatum, ſudores ſuetos ſuppreſſos & venæſectionem ſub graviditate plane omiſſam, contracta. Nunquam etiam boni ominis in gravidis, ſi de ardore & æſtu in interioribus abdominis conqueruntur. Signum enim præbet, hiſce in partibus congeſtionis atque infarctus, qui ſucceſſive ipſum ſanguinem magis corrumpit, a quo natura poſt partum febrili motu ſe liberare intendit.

II. Nihil certe in morbis acutis deterius gravi animi affectu, inprimis iracundia vehementi. Si enim in ſanis corporibus magna horum affectuum nocendi facultas, quidni in ægrotis? Heic quidem inde ſanguinis & humorum motus ad caput converſus, phrenitidem cum morte attulit.

OBSERVATIO. II.

Poſt purpuram animi turbatio, Carolinis ſanata.

Tenera, ſenſibilis & ad iram proclivis femina, triginta annorum, ſterile per decem annos duxerat matrimonium, ſana tamen & vegeta. Quum vero maritus inopinata morte extingueretur tempore menſtrui, fluxus ſubſtitit hic & miſera tota luctui ſeſe dedit, inquieta fuit, nec dormivit, nec appetiit. Paulo poſt horripilationem cum æſtu perſenſit, nec non tremulam manuum & colli agitationem cum cynico ſpaſmo oris, anxietatibus ſubinde affecta & lypothymiis. Datis antiſpaſmodicis & antihyſtericis, conquieverunt tantiſper hæc ſymptomata, ſubinde tamen, licet mitius, repetentia, donec die tandem tertio, cum horripilationis & tractionis in cute

ſenſu,

ſenſu, in collo, dorſo & univerſo corpore purpura rubra cum alba prodiret, alvo per aliquot dies ante & ſub eruptione clauſa. Interim ſpaſtica priora ſymptomata remiſerunt, ſomnus vero non rediit, prætereaque perpetuus ad urinam fuit ſtimulus, quæ tamen parce ſtillavit. Sed quum inopinato percelleretur terrore, diſparuerunt illico exanthemata omnia, ſequuta ingens præcordiorum anxietas, redierunt pathemata hyſterica ſpaſtico convulſiva ac mentem plane turbare viſa ſunt. Hinc ſanguis e vena miſſus floridus & datus poſtea liquor anodynus mineralis cum ſpiritu bezoardico, ternis ſingulis horis ex infuſo theiformi. Inde tertio die poſt comparuit iterum purpura, ſtationem tamen non ſervavit, ſed poſt corporis refrigerationem & injectum clyſterem denuo maxima ex parte receſſit. Succeſſit hoc facto mentis confuſio, ut ſine cauſa ſubinde vel in cachinnos, vel in lacrymas ægra ſolveretur multaque abſurda loqueretur. Corpore autem melius habuit, cibos ſumſit, ſomno non penitus caruit, & ſenſim eo pervenit, ut domeſtica iterum obire potuerit negotia. Elapſo inter hæc ſemeſtri ſpatio, meo ex conſilio uſa eſt Carolinis thermis, quibus purpura per omnem corporis ambitum expulſa, qua poſt ſeptimum diem ſquammarum inſtar ſecedente, mens reſtituta, corpus & vires ex voto per DEI gratiam confirmatæ.

Epicriſis.

Purpuram in ſanguineo corpore ex ſanguine menſtruo repente ſuppreſſo generari poſſe, ex hac hiſtoria patet utique. Excrementitia autem purpuræ materia, intus retenta, nervoſis quam maxime infeſta eſt partibus, easdemque ſpaſmis & convulſivis plane motibus afficit. Quin diutius deliteſcens in interioribus, ipſam mentem turbare poteſt, hanc procul dubio ob cauſam, quia nervoſis cerebri membranis firmius inſidet easdemque exagitat. Carolinarum igitur præſtans maxime eſt virtus ad depurandos corporis ſuccos, recrementitiam materiam ſolidis & fluidis partibus intime inſinuatam ſeparandam & per cutis poros expellendam.

OBSERVATIO. III.

Purpura alba idiopathica sanata.

Sanguineus ac robustus juvenis corripiebatur horrore, frigore, æstu postea & ingenti præcordiorum anxietate. Secabatur secundo statim die vena, quarto & quinto totum corpus occupabat purpura alba confertim. Æger in conclavi calido detentus, de molesti gravitate & tractione in sinistro latere conquerebatur, ad mingendum quidem stimulabatur, sed paucam reddebat cum stranguria urinam, alvo simul per sex dies clausa. Dabatur ipsi loco potus decoctum ex avena, radice scorzoneræ, cum semine papaveris albi & cornu cervi usto, ac præterea quater quotidie dosis hujus pulveris: Recipe cornu cervi sine igne parati, oculorum cancri, antimonii diaphoretici ana drachmas duas, cinnabaris antimonii drachmam cum dimidia. M. Inde melius habuit, urinam etiam facilius misit & exanthemata uberius prodierunt in universo corpore. Nono die vesperi nares sanguinem stillarunt & alvus sponte soluta. Nihilominus per totum morbum somno fere caruit, hinc data hæc potio: recipe aquæ florum sambuci, acaciæ ana uncias duas, antimonii diaphoretici, oculorum cancri, ana drachmam dimidiam, sirupi papaveris albi drachmas duas, mixturæ simplicis drachmam. M. Qua, continuato simul pulverum bezoardicorum usu, undecimo die ex toto convaluit.

Epicrisis.

Purpura alba admodum quidem periculosa, si aliis acutis & exanthematicis morbis accedit, si vero idiopathica cum febre recte prodit & ordinatum servat typum, non adeo est pertimescenda, modo recte temperato regimine & temperatis diaphoreticis excipiatur. Heic quidem sanguinis copia multum fecit ad generationem morbi, ideoque venæ sectio mature administrata commodam locavit operam, quæ in cacochymicis & symptomatica purpura, plus utplurimum damni, quam emolumenti affert.

OBSER-

OBSERVATIO. IV.

Tertio post partum laboriosum die, femina succulenta sanguineo-cholerica, viginti & aliquot annorum, conquesta est de capitis, dorsi & totius corticis corporis dolore, *als wenn ihr die Hautsehr weh thæte*, nec non de spastico stupefactivo in manibus sensu & scintillis igneis oculis obversantibus. Accesserunt dein anxietates præcordiorum, agrypnia, ardor febrilis, virium prostratio, sitis, oculorum rubor & squalor. Datis lenioribus diaphoreticis cum regimine temperate calido, die quarto erupit purpura, quinto & sexto die omnem corporis ambitum occupans, interspersa in pectore, manibus & abdomine rubræ alba. A sexto die alvus fuit adstricta & lochiorum fluxus substitit ad nonum usque. Hinc ad alvum solvendam & lochia revocanda data dosis pilularum Becherianarum, quæ lenem fecit laxationem, & data altera dosi, lochiorum fluxus rediit cum magno fœtore, sequuti sudores largissimi, acidi & fœtentes ad diem usque undecimum, urina quoque secessit graveolens. His excretionibus solutus morbus, vires successive redierunt cum somno & ægra sanitatem recepit.

Purpura post alvi laxationem feliciter soluta.

Epicrisis.

Omissa sub graviditate sanguinis missio in sanguineo hoc corpore seri & sanguinis impuri genuit copiam, ex qua purpura. Quia vero a lochiorum itemque alvi suppressione succorum impuritas aucta, optimo utique consilio, pilulæ Beccherianæ oblatæ, quippe quæ primo statim die in puerperio datæ materiam & causam febris ac purpuræ tempestive præscindere solent. Vt adeo pateat: temperata laxantia in purpura non penitus esse reformidanda.

OBSERVATIO. V.

Femina tres supra triginta annos nata filiolum edidit sanum ac vegetum & ipsa quoque per tres hebdomades optime habuit. Post iracundiam vero & terrorem dextram mammam, sub alvo a triduo adstricta, occupavit erysipelas, quod tamen pulvere ex farina fabarum, cerussa & floribus chamo-

Post erysipelas purpura ex primarum viarum sorditie,

millæ confecto discussum. Tertio die ingens accessit horror ac frigus, subsequente acri æstu per totam noctem durante, alvus dura fuit ac tensa, somnus parcus & nullus. Durarunt hæc per tres dies; quarto autem erupit purpura, quæ postquam per triduum molesto ardore & dolore pungitivo summam cutem divexasset, decidit, æstus cum pulsus celeritate viriumque dejectione remisit & ægra tandem & morbum & puerperium feliciter superavit. Nihil autem aliud usurpatum, quam leniora & fixiora diaphoretica cum humectantibus, clysteres emollientes ex decocto cremoris avenæ cum chamomilla vulgari, addito oleo amygdalarum dulcium & sale communi, & remittente morbo ac febre, subjunctus usus pilularum nostrarum balsamicarum,

Epicrisis.

Puerperæ hanc etiam ob causam tam frequenter in exanthematicas, erysipelaceas & purpuratas febres incidunt, quia primas vias a sordibus graviditatis tempore contractis non convenienti pharmaco expurgarunt. Quando enim prima regio corrupta ac impura materia repleta, vel levis animi affectus, ut ira, terror, vel improvida corporis refrigeratio, illam commovendo & sanguini invehendo, febrem suscitat exanthematicam. In nostra erysipelas primum productum, eodemque repulso, de novo febris accensa, subsequente exanthemate purpureo.

OBSERVATIO. VI.

Puerpera purpurata venæsectione servata.

Femina triginta aliquot annorum, foecunda jam plurium liberorum mater, semper fere in puerperio laborarat purpura, feliciter tamen eandem superarat. Quum vero septima vice exspectatione citius partus ei, omissa ultima venæsectione, obtigisset, die quinto post experta est horrorem cum subsequente æstu, lochia parcius justo fluentia substiterunt plane, anxietates ipsam infestarunt, somnus defuit, caput doluit & universum corpus languit. Data quidem temperata diaphoretica cum temperantibus & die quarto post sparsim effloruit, inprimis in cordis scrobiculo, purpuraceum exanthe-

ma.

ma. Symptomata autem discedere noluerunt, sed potius spasmi in artubus & abdomine accesserunt, purpura disparuit iterum, anxietates fuerunt summæ, ægra corpus jactitavit, delirare cœpit & animo subinde linqui, ut omnia jam conclamata esse viderentur. Hinc vena incisa in brachio & quatuor circiter sanguinis unciæ subtractæ. Quo facto, protinus præcordiorum angor remisit, animi defectio cessavit, ægra ad se rediit, corpus totum calore & madore perfusum ac paullo post erupit copiosissima purpura, quæ debito regimine & congrua medicatione ex voto persanata.

Epicrisis.

Fundatum quidem in experientia est, non tentandam esse sanguinis missionem, ubi purpuræ eruptio instat, aut modo facta; dantur tamen casus, ubi summopere necessarium, ut hoc etiam tempore sanguis mittatur. Nonnunquam enim, lochiis restitantibus, aut parcius justo fluentibus, sanguis redundans, ob spasmos in abdomine, cum impetu urgetur & congeritur ad cor ac cerebrum, ibique atrocia & lethifera suscitat symptomata, quæ perperam vulgo retrocessioni materiæ exanthematicæ tribuuntur. Hinc si per venæsectionem sanguis superfluus subtrahitur, cessant illico pathemata & liberiore ac æquabili facto circuitu, eruptio expedite succedit summo cum levamine.

OBSERVATIO. VII.

Iudicium & consilium de præservatione & cura purpuræ puerperarum.

Purpurata febris, novus & incognitus Veteribus morb⁹, post quam circa annum Æ. C. MD LII. Lipsiæ primum cœpit, successive adeo vires sumsit & longe lateque processit, ut in plurimis, Germaniæ minimum locis, jam notus sit atque solennis. Quo vero penetravit, haud exiguam primum edidit stragem multumque negotii facessivit Medicis, priusquam ipsa edocerentur experientia, cujus esset indolis, quæ ferret, quæ non, in medicatione æque ac regimine. Hinc sæpius tam in, quam extra Germaniam, Medici meum exquisiverunt judicium atque consilium, qualis sit incognitus hic morbus & quo pacto eidem feliciter occurrendum? Quum igitur adhuc latius quotidie

tidie serpat, non infructuosum erit, heic inserere ea, quæ quum anno MDCCXXIII. Francofurti ad Mœnum primum compareret, ad me a Medicis perscripta, unacum iis, quæ respondi. Ita autem habebat missa mihi relatio historica: *Infestavit ab aliquo tempore puerperas nostra hac in urbe novus quidam morbus, hunc potissimum in modum incedens atque decurrens. Partum enixæ, secundo vel tertio puerperii die corripiuntur horrore cum subsequente calore, conqueruntur de summa pectoris oppresione & crebrioribus suspiriis, lochiis utplurimum restitantibus. Interjectis aliquot diebus, erumpunt pustulæ miliares, inprimis circa cordis regionem conspicuæ, excipiunt deliria & nervorum subsultus, & plurimæ ex ægris occumbunt, aliæ circa quintum, plures nono morbi die. Licet autem morbo huic omnibus viribus sit occursum, efficacissimis alexipharmacis, imperata quiete, regimine calido, vesicatoriorum applicatione & cucurbitulis siccis; irrita tamen fuerunt omnia & tritum obtinuit adagium:* interdum docta plus valet arte malum. *Hinc quæritur: qualis sit hic morbus; & qua methodo quibusque medicamentis sit expugnandus?*

JVDICIVM CVM CONSILIO.

Perscriptam morbi ignoti historiam curate & perlegi & expendi. Est autem is febris maligna miliaris, quæ nostris in oris, inprimis Misniæ tractu, a plurimis annis admodum frequens & puerperis sæpius funesta fuit. Ante sexaginta circiter annos nostris pariter incognitus fuit hic morbus, primum Lipsiæ observatus, ideoque κατ᾽ ἐξοχὴν febris purpuratæ Lipsiensis nomen obtinuit. Jam longius processit ac vires sumsit, ut non modo puerperæ, sed & viri, inprimis tamen feminæ, eodem crebrius decumbant, modo acute & brevius, modo longius, per tres, quin sex quandoque menses. Hinc in chronicam & acutam purpuram dispescitur. Illa quidem admodum molesta, sed non periculosa, nec febre stipata; hæc autem semper febrem habet comitem, nec periculo caret. Periculum tamen in hac eo majus est, quo magis corpus

quod

quod corripit ex prægressa tempestatum diuturna insalubri constitutione, pravo victu & vivendi genere, nec non aliis causis vel debile est, vel impuris succis repletum. Et chronica illa etiam vehementius & diutius insistit, pro corporis in quod cadit dispositione. Dein purpura, vel rubra est, vel alba. Illa non tam malignæ & deleteriæ indolis quam hæc, quæ, si, ut sæpius evenit, aliis acutis exanthematicis febribus in fine accedit, mortem utplurimum infert.

Causa hujus tam sontici morbi maxima ex parte corruptæ, vappescenti & corrosivæ lymphæ tribuenda videtur. Quando enim lympha in diverticulis & tubulis glandulosis stagnat & diutius subsistit, corrumpitur & acrem corrosivam indolem induit. Quæ postmodum succis & sanguini insinuata & cum hoc ad partes nervosas delata, truculenta illa in purpura obvia pathemata inducit, anxietates præcordiorum, cardialgias, angores, inquietudines, dolores, & tractiones in artubus languores, respirationem difficilem, oppressiones pectoris, horrores, lipothymias, pruritus aliaque. Omnia tamen hæc remittunt symptomata, si beneficio naturæ materia acris ad corporis superficiem propellitur. Singulare autem habet hoc exanthema illud, quod admodum sit variabile, mox compareat, mox evanescat, & hinc symptomata jam leniora, jam graviora inferat.

Chronicam purpuram observavi sæpius in feminis, quæ antea fluorem album expertæ, hunc subito siccarunt, disparente iterum, hoc repetente, purpura. Dein notavi, feminas, quibus post quinquagesimum annum menses emanserunt, purpuram crebrius incurrisse. Frequens quoque idem hic morbus omnibus, qui vitam colunt sedentariam, animi affectibus, ira præsertim ac terrore jactantur, lacticiniis, dulcibus & placentis delectantur, nec legitimum experiuntur alvi beneficium. In acutis febribus, variolis & morbillis si alvus justo diutius adstricta, vel diarrhæa contingens subito sistitur; purpura subsequi solet, ob retentas acres, salsas, sulphureas sordes. Maxime omnium vero frequens & anceps est hic

mor-

morbus in puerperis, eo quod ſub graviditate, ob retentos menſes, ſanguis nimius fit & impurus, tanto certius, ſi accedit inordinatum vitæ genus, vita ſedentaria, animi angor & ſomnus nimius. Impetere ſolet purpura vel cum, vel paullo poſt febrem lacteam, quæ ſubſiſtentem paſſim corruptam lympham e latibulis excutit & in ſanguinem agit. Quod autem purpura jam frequentior ſit, quam antea, id perverſo potiſſimum abuſui potuum calidorum, inprimis decocti Coffée, tribuendum. Quamvis enim potus hic, ſi alvum ſimul laxat, non facile nocet; certum tamen, quod, ſi liberalius ſub alvo clauſa ingurgitatur, multas recrementitias ex inteſtinis in ſanguinem pellat ſordes, & ſudori movendo aptus ſit, cujus tamen ſucceſſus poſt eundem incurioſius habetur, ut ſucci hinc non poſſint non ſordeſcere.

Ad arcendum porro hunc morbum nonnulla ante, nonnulla poſt partum ſunt tenenda. Sub graviditate ſanguis quantum fieri poteſt ab impuritate vindicandus. Hunc in finem in ſanguineis, quæ bene comedunt & minus corpus exercent, bis vel ter, quarto; ſexto & in medio noni menſis, vena pertundenda. Alvus ſemper in officio retinenda, cujus ſi obliviſcitur, admonenda alimentis, vel pilularum balſamicarum, Becherianarum, Stahlianarum, aut noſtrarum uſu, nec non potione ex manna cum rhabarbaro & cremore tartari. Perſpirationis quoque ſaluberrimæ ſucceſſus ſecundandus per corporis motum, diluentia, juſcula, potum tenuem, vitando dulcia, acida, fructus horæos & omnia quæ ſpiſſum & viſcidum ſanguinem ingignunt. Ventriculus, præſertim in cœna, non nimia ciborum copia onerandus, ſomnus longior arcendus & animus in tranquillitate ſervandus. Ex medicamentis proſunt quæ ebullitionem ſanguinis componunt leniterque cuticularem excretionem promovent, diaphoretica nempe fixa cum temperantibus & nitro. Poſt partum e re eſt, ut ſedata ſanguinis exæſtuatione & pulſus vehementia, ſecundo poſt die, doſis pilularum ſupra dictarum aſſumatur, quæ non modo inteſti-

testina, sed & uterum expurgant simulque lochialem fluxum promovent, eaque propter altero iterum die easdem deglutire expedit, inprimis si lochiorum fluxus tardus nimis, vel insufficiens. Tertio demum die, si febris lactea ingruit, necessarium est, quo bis quotidie dimidia drachma pulveris mei bezoardici, cum praecipitante remixti, sumatur.

Quando autem purpura adest, in curatione rite adornanda, ante omnia in lochia inquirendum, an recte & sufficienter secesserint? Quod si hoc non factum, post pediluvium, vena in pede secanda. Tum vitandus omnis calor, tam in regimine, quam medicatione; vitanda vero etiam refrigeratio & refrigerantia remedia, ipsoque nitro caute utendum, ac nonnisi ubi sanguis aestuat & pulsus celer. Alvus quoque nec nimis sit adstricta, nec intempestive, vel acrioribus irritetur. Inter medicamenta nulla magis proficua deprehendi, quam pulverem meum bezoardicum, praecipitantem & liquorem anodynum mineralem, unacum pulvere castorino cinnabarino. Si pectus cum angore opprimitur, soleo liquorem anodynum, tribus partibus, cum una parte spiritus bezoardici Bussii & dimidia parte essentiae castorei miscere, & alternatim propinare hunc pulverem: recipe pulveris Marchionis drachmam, cinnabaris nativae praeparatae scrupulum, pulveris castorei grana X. M. f. pulvis, dividatur in doses IV. Loco potus ordinarii praebere suadeo decoctum ex rasurae cornu cervi, radicis scorzonerae, sarsaparillae, ana unciis binis, decoctis in quatuor aquae mensuris. Infusum theé autem liberalius bibere non conducibile, sed sufficit aliquot tantum patellas interdum sorbillare. Quod si demum alvus nimis sicca, enemate domestico, ex floribus chamomillae, sale communi & nitro cum decocto avenaceo, subducenda.

Atque haec sunt medicamenta & haec est methodus, quibus ego per DEi gratiam multos purpura decumbentes feliciter sanavi. Quae rogatus candide sic exponere volui, debui Halae d. X. Decembr. Anni CIↃIↃCCXXII.

CAPUT. X.
DE
FEBRIBUS EPIDEMICIS EXANTHEMATICIS CATARRHALIBUS SIVE PETECHIZANTIBUS.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Descriptio morbi. FEbres hæ ſunt lenes continuæ, cum virium proſtratione, vigilia, inappetentia & quandoque cum eruptione macularum in ſumma cute junctæ, ortæ a ſeri excrementitii copia & inteſtina diſſolutione, non ſine contagio & vitæ periculo.

§. II.

Inſultus & decurſus. Ab initio ſtatim immutatur faciei aſpectus in morbidum, & ægrotanti tribus vel quatuor antequam lecto affiguntur diebus, conqueri ſolent, de ſpontanea laſſitudine, gravativo corporis & artuum dolore, quaſi oſſa contuſa eſſent & fracta, de virium languore, inappetentia, levi animi defectione, nauſea cardialgica *Vbelſeyn*, capitis dolore & ſomno inquieto, alvo ſimul adſtricta. Accedit poſtea veſperi horripilatio & frigus, ſequitur æſtus, increſcunt ſymptomata, major virium fit jactura, ut vix imbecilles & teneri erecti manere queant, capitis dolor cum vertigine & inquietudine ingraveſcit, in quibusdam dorſum, vel etiam latera exquiſite dolent, præcordia anguntur, interna ardent, fauces arent, pulſus contractus, celer ac debilis eſt, urina pallida ſine ſedimento, & ſpiritus difficillime trahitur. Tum prodeunt in nonnullis quarto, vel circa ſeptimum diem, in dorſo potiſſimum, pectore & brachiis, cum, vel ſine levamine, maculæ, in aliis copioſiores, in aliis pauciores, coloris varii, vel, ut in pleriſque, purpurei, vel lividi fuſci, vel pallidioris roſei, modo

latiores, modo minores, in plurimis instar morsus pulicum, a quibus tamen dignoscuntur, dum compressæ non relinquunt vestigium in medio rubicundum. Ob quam macularum diversitatem, febres hæ varia sortiuntur nomina, ut vel purpuratæ, vel puncticulares, vel petechiales spuriæ, audiant. Sub hoc morbi statu, sive vigore, acerbiora sunt omnia, inquietudo maxima, corporis jactatio ejusque decubitus insuetus, mens turbata, sermo delirus, somnus nullus, sudor frigidiusculus, angustia spirandi intensior & pulsus contractus, inæqualis, celer & frequens.

§. III.

His si accedunt tendinum subsultus, sitis defectus, borborygmi in ventre, singultus, faucium ab aphtis inflammatio, convulsiones, aut syncope, cum extremorum refrigeratione & sudore largissimo, certa sunt mortis indicia. Quando autem circa dies criticos, vel in ipsis, septimo, undecimo, vel decimo quarto, liberalius prodit tepidus sudor, per aliquot sæpe dies, licet cum virium languore manans, vel etiam alvus per aliquot dies fluit, salutis est indicium, tanto certius, quando postea pulsus mutatur, antea contractus, increbescit, durus mollescit, celeritatem tantisper ponit magisque æqualis fit, quando animus fit erectior, situs & decubitus corporis quietior, auditus difficilis, urina turbida & sedimentum ponens, quod quidem circa dies criticos certum fere fausti eventus indicium. Hoc quippe facto, successive postea somnus, appetentia & vires redeunt, quod tamen non facile ante diem accidit decimum quartum. *Eventus*

§. IV.

Veteribus hæ febres quotidianæ continuæ serosæ, vel etiam recentioribus catarrhales malignæ vocari solent, quia leniter procedunt ab initio & coryza, gravedo pectoris, infarctus, tussis sæpe primis dieb⁹ junguntur & vesperi per noctem exacerbationes fiunt. Formalis autem earum ratio consistit maxime in par- *Formalis ratio.*

tium sanguinis, vel potius seri dissolutione, mediante motu febrili, cujus beneficio impuræ, corruptæ, heterogeneæ partes, si robur adhuc inest naturæ, nec adeo corrupta solidorum & fluidorum dispositio, evolvuntur, earumque subtilior serosa pars per largum sudorem, crassior & mucida per nares, fauces & bronchia, biliosa mucida per alvi secessum, & putrida salino-sulphurea, sub forma macularum, per tubulosam & fibrosam cutis substantiam, postea salutariter propellitur. Exanthematicam enim materiam non causam, sed potius effectum, neque etiam perpetuum hujus febris esse, ex eo patescit, quod morbus non sola efflorescentia exanthematum feliciter & perfecte solvi soleat, sed plures, eadem copiose licet facta, pessime habeant, alii sine ea evadant & decedant quoque, nunquam vero firma salutis spes sit, nisi solennis evacuatio, vel per alvum, vel sudorem, diebus convenientibus criticis fiat. Quod autem dissolutio humorum fiat, intolerabilis & extraordinarius plane foetor sordium, quæ per alvum, sudorem & urinam copiosissime secedunt, planum facit testatumque.

§. V.

Materialis causa. Materialis igitur harum febrium causa, utique ingens & insolita plane humorum excrementitiorum salino-sulphureorum & mucidorum corruptibilium impuritas, quæ unionem & mixtionem sanguinis ingressa, eundem in intestinum dissolutorium motum deducit. Sed unde hæc primum habet ortum, disquirendum merito. Nam licet semper, etiam secundum naturam, vitalibus succis insit impurum, per varii generis emunctoria excernendum jugiter: illa tamen impuritas, quæ hunc facit morbum, longe magis a succorum indole aliena est, quam ordinaria, & præterea ita comparata, ut sese intime uniat cum lympha & sanguine eorumque crasin & mixtionem ingrediatur. Interim sicuti omnis morbosa impuritas, sive cacochymia, ab ingestis intemperatis & incongruis excretionibusque, præsertim per alvum & cutim, suppressis, originem ducit; ita etiam hæc corruptiva impuritas, febrium catarrhalium mali moris & exanthematicarum causa, pariter ab

in

ingestis, maxime potu, incongruis simulque excretionibus, præsertim cuticulari, suppressus, oboritur.

§. VI.

Ex aëre. Epidemias autem plerumque esse has febres, experientia docet ac a præternaturali extraordinaria temporum anni tempestatumque constitutione oboriri tali qua multa in corpore gignuntur recrementa, eorumque per cutis poros secessione impedita, accumulantur. Quin aëris constitutionem sequuntur hæ febres epidemicæ, ac inde magis, vel minus deterioris sunt genii. Inprimis per multiplicem constat observationem, diu perseverantem aëris australis humidi, calidi, nebulosi & ventis destituti, præsertim vere & autumno, statum, accedentibus postea frigidioribus septentrionalibus ventis; febres mali moris putridas, exanthematicas afferre. Neque minus constat, quod si æstas diutius siccior, autumno, spirante vento boreali, prodeant affatim febres epidemicæ, acutæ, intermittentes, exanthematicæ, petechiales, purpuraceæ & dysentericæ, uti quidem annis cIↄIↄcxcIIx, cIↄIↄccx, xv, xxI. & xxIIx. factum fuisse novimus. Denique id etiam per experientiam certum, quod tempestatum subitæ ac vehementes vere & æstate, ex frigido in calidum, sicco in humidum & vice versa, vicissitudines, quam maxime generent febres mali moris, quemadmodum evenit elapso insaluberrimo anno, quo eapropter ubique fere plures mortuos, quam natos fuisse, comperimus. Et certe, nihil ad ingenerandos perniciosos morbos aptius, quam si tempestatem ferventem, excipit valde frigida, eo quod nimius calor motu intestino accendit sanguinem multaque excrementa salino-sulphurea excludit, frigus autem poros cutis stringendo, intus detinet eadem, gravissimum postea damnum certo inductura. Hinc etiam est, quod in locis, ubi interdiu æstus, noctu frigus regnat, Austria inprimis atque Pannonia, ob varium hunc & insalubrem aeris statum, familiares sunt atque endemiæ exanthematicæ & petechiales malignæ febres. Inde quoque in proclivi judicare, cur in Italia, maximeque Romæ, adeo periculo-

culosum sit, post diurnum calorem, corpus vespertino frigido humido aeri exponere.

§. VII.

Et corporis constitutione.

Neque tamen omnes tales febres petechizantes sunt epidemicæ, id est, ex communi vitio aeris veniunt, sed quandoque etiam sine hoc oriuntur, in corporibus præsertim impuris, incongruis & pravis alimentis saginatis, & nimia & crebriori refrigeratione affectis. Inde enim fit, quod febres hæ hieme potissimum grassentur, & eos quam maxime corripiant, qui pravo victu ac regimine usi, ac præterea corpus intensius refrigerarunt. Vidimus id ipsa hac hieme, qua ex civibus nostris multi, intemperantiæ in baccho ac venere indulgentes & traha diutius sub cœlo rigido vecti, inciderunt in has febres & voluptatis dederunt pœnas. Neque etiam ea propter effluvia ex iis, qui his exanthematicis febribus graviter decumbunt, aut mortui sunt, omnes inficiunt promiscue, sed eos tantum, qui dispositionem ad hujusmodi morbum, summam nempe succorum impuritatem gerunt, ceteris, qui ab hac immunes, a contagio etiam liberis.

§. IIX.

Vnde symptomatum varietas.

Ceterum quia sanguinis impuritas non in omnibus unius ejusdemque indolis; hinc varii generis subinde his in febribus prodeunt exanthemata variaque accidunt symptomata, magis vel minus periculosa. Etenim si deleteria prorsus subest impuritas, ad putredinosam dissolutionem humorum tendens, graviora sunt omnia & petechiæ magis emergunt veræ atque lethales, fusci, vel nigri coloris, de quibus infra. Quando vero non adeo corruptivæ indolis, sed mitioris salino-sulphureæ, symptomata non tam atrocia, sed ordinate magis morbus decurrit maculæque magis sunt purpureæ & rosei coloris, ac febris ob id purpurea, vel petechialis spuria, sive petechizans, audit. Ubi serum salsum acre, recenter a perspiratione prohibita subnatum, sese adjungit, coryza, sternutatio, tussis ferina, cum defluxione salsi ad fauces & epiglottidem, complicantur, eamque ob causam febris ca-

tar-

tarrhalis malignæ nomine insignitur. Quandoque etiam ob copiam partium salino-sulphurearum acrium sub ipso motu febrili dissolutorio evolutarum, maculis petechialibus sese associat easque antecedit, vel sequitur purpuraceum exanthema miliare, idque tam rubrum, ex pruritu, ardore, cutis aspritudine & fœtore specifico acido cognoscendum, quam, quod pejus adhuc, album, cujus pustulæ miliares nonnunquam in vesiculas ampliores, sero acerrimo turgidas, explicantur. Id quod vero, si declinante morbo, undecimo, vel decimo quarto die, vel serius adhuc, cum magna anxietate, inquietudine, spirandi angustia, animi deliquio & extremorum frigore, accedit, æger utplurimum, ob vires jam nimium fractas, succumbit.

§. IX.

Qui naturæ & corporis robustioris, plebeji & vitæ rusticæ addicti, solo sæpe convenienti externo regimine, sine singulari artificio, patienter exspectando tempus, melius & felicius evadunt, quam qui naturæ sunt imbecillioris, animi meticulosi, vel mœrore, curis aut intemperantia potus & ingluvie, desidia quoque, aut nimia mentis fatigatione, corpus reddiderunt morbidum & imbecille. Mali porro ominis effusæ excretiones ab initio statim & extra dies criticos, per sudorem, alvum & urinam quoque. Qui autem occumbunt, inflammatione meningum, sive phrenitide, vel faucium & œsophagi, ex aphthis, vel ipsius stomachi, pereunt. Sanguis qui his in febribus extrahitur, conspicuum monstrat vitium & vel valde fluidus & serosus, rubicundus, vel etiam nimis crassus & nigricans, comparet. *Exitus.*

CURATIO.

§. I.

Felix harum febrium exanthematicarum eventus atque curatio, non tam in arte Medici, quantumvis periti atque sagacis posita, sed potius a corporis naturæ bonitate ac vigore *Curatio nititur naturæ robore.*

gore & convenienti regimine pendet. Hinc si enormis succorum impuritas, vires imbecilles, corpus laxum, spongiosum & minus perspirabile, nec selectissima remedia, nec optima medendi methodus, quicquam proficient. Contra ea quando non tota sanguinis & humorum massa adeo inquinata est, quando vigor adhuc motuum vitalium, animus etiam erectus, corpus nervosum, gracile & pori aperti, feliciter vel levi artificio, vel sponte plane, succedunt omnia. In his enim dissolutoriis, exanthematicis, acutis & periculosis febribus quam maxime valet practicus ille *Hippocratis* veterumque canon: naturam esse optimam morborum medicatricem, per se doctam, quæ congrua servet & incongrua rejiciat.

§. II.

Indicationes curatoriæ.

Igitur id tantum in medicatione tenendum Medico prudenti, ne motus & excretiones, quæ etiam sine artificio in salutem vergunt, turbet & pervertat, sed placidæ agat, ab omnibus tam fortiter commoventibus & evacuantibus, quam sedantibus & sistentibus, abstineat, & naturæ opus perite juvet. Proinde hos unice in fines medendi methodus dirigenda: I) ut plenaria dissolutio sanguinis & humorum moderate compescatur & impediatur; II) ut acrimonia salino-sulphurea humorum diluatur ac temperetur succique simul serventur fluxiles; III) ut excretiones per alvum, cutim, urinam quoque & sputum, modeste promoveantur; ac IV) ut vires fractæ foveantur ac restaurentur.

§. III.

Usurpanda acidula.

Ad impediendam putridam humorum resolutionem, spectatæ virtutis temperata acidula, quippe quæ putredinosum miasma, ad naturam alcalini sulphurei accedens, cicurant eidemque efficaciter resistunt. Hac virtute splendent ex vegetabilibus acetum vini simplex & destillatum, succus citri, limonum, aurantiorum, berberum, granatorum, ribii & confecti ex iisdem sirupi, nec non succus acetosæ & acetosellæ cum destillatis ex ipsis aquis. Ex mineralibus clyssus antimonii

monii sulphuratus, spiritus vitrioli vulgaris & sic dictus philosophicus, spiritus salis, nitri & maxime omnium sic dicti dulcificati, quos inter ceu specificum eminet spiritus salis dulcis probe elaboratus, ex oleo vitrioli, cum sale communi & spiritu vini, per cucurbitam destillatus.

§. IV.

Dein tam ad dissolutionem corruptivam intercipiendam, quam acrimoniam acidam obtundendam, conducunt blanda diaphoretica & terrea fixiora alcalina, bolus nimirum Armena, terra sigillata, unicornu fossile, lapides & chelæ cancrorum, mater perlarum, cornu cervi philosophice præparatum, nec non ex compositis, pulvis bezoardicus *Sennerti*, *Ludovici*, noster, Anglicanus, lapis bezoardicus & lapis de Goa. Quæ porro humectant & acrimoniam diluunt sunt maxime pro potu usurpanda, decoctum scilicet hordei, cum scorzonera & rasura cornu cervi, nec non succo vel sirupo acetositatis citri, aqua ipsa pura, vel Wildungensis, cum saccharo, cornu cervi usto & succo citri, ptisana decocta cum cerasis siccis contusis, item juscula tenuia gallinarum, cum succo limonum, vel aurantiorum, decoctum avenaceum tenue, vulgo Habergrütze/ nec non cerevisiæ leves diureticæ.

Temperantia.

Humectantia.

§. V.

Inter ea quæ excretiones secundant, & quidem per cutem, præter jam dicta bezoardica terrea, aqua scabiosæ, galegæ, cardui benedicti, scordii, florum sambuci; item mixtura simplex, acetum foliis rutæ, cardui benedicti, scordii & galegæ infusum, nec non essentia bezoardica, ex radice vincetoxici, angelicæ, pimpinellæ, dictamni, valerianæ, cortice cascarillæ, herba cardui benedicti & scordii, cum moderate spirituoso menstruo, vel melius adhuc, spiritu salis dulci, nostra methodo confecta. Alvinam vero excretionem juvant tutissime clysteres emollientes domestici, ex decocto avenaceo, oleo amygdalarum dulcium, floribus chamomillæ vulgaris, sambuci, sirupo violarum, sale communi, nitro. Eundem etiam in finem utile decoctum mannatum, circumspecte & tempo-

Secundanda cuticularis & alvina excretio.

re debito datum, ex mannæ unciis duabus, cremoris tartari drachma, in aqua ſcorzoneræ decoctis, addito ſirupo violarum & oleo de cedro. Ex iis demum, quæ vires cuſtodiunt atque reficiunt, præter modicum vini cum aliis diluentibus uſum, laudem merentur aquæ roſarum, liliorum convallium, florum tiliæ, rubi idæi, fragorum, meliſſæ citratæ, cinnamomi cydoniata, gelatina etiam cornu cervi, cum ſucco limonum, pomorum Chinenſium & ſaccharo.

Vires reficiendæ.

§. VI.

Remedia inprimis probata.

Potiſſimum vero polychreſta & expertæ a nobis per multos annos virtutis tria hæc commendamus medicamenta: Recipe antimonii diaphoretici, cornu cervi ſine igne parati, lapidum cancrorum, matris perlarum ana drachmam, nitri depurati drachmam dimidiam. M. f. p. Hic pulvis a ſcrupulo uno, ad drachmam dimidiam, pro doſi ſumendus, quandoque ſolus, quandoque cum drachma ſucci citri, ex decocto, vel ptiſana, quandoque etiam in hac mixtura: recipe aquæ cardui benedicti, florum ſambuci, liliorum convallium, ceraſorum nigrorum ana uncias duas, roſarum, cinnamomi ſine vino, ana unciam dimidiam, ſpiritus nitri dulcis guttas XXX. ſirupi acetoſitatis citri unciam ſemis. Alterum utiliſſimum remedium mixtura hæc: recipe aquæ galegæ, cardui benedicti, ceraſorum nigrorum, florum acaciæ, ana uncias duas, aceti deſtillati unciam, lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici ana drachmam cum dimidia, cinnabaris ſcrupulum, mixturæ ſimplicis, ſpiritus nitri, vel ſalis, dulcis, ana guttas XXX. ſirupi acetoſitatis citri drachmas ſex. M. D. S. Mixtur **davon wohl umgerüttelt alle zwey Stund ein Löffel voll zu geben.** Tertium eſt hæc mixtura bezoardica: recipe tincturæ bezoardicæ, ſuperius deſcriptæ noſtræ, vel *Michaëlis*, ſirupi papaveris rhœados, liquoris noſtri anodyni, ana drachmas duas. M. de qua quadraginta, vel quinquaginta guttæ pro doſi ſumendæ.

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE CUM METHODO MEDENDI SPECIALI.

§. I.

Maximum periculosis hisce febribus rite medendi momentum, regimine continetur congruo. In hoc primum est, ut æger semper in æquali & temperato calore detineatur per totum morbi decursum. Sub nimio enim æstu dissolutorius in sanguine motus magis intenditur, alvus siccatur, anxietates augentur, impuri & salsi acres humores acuuntur, vires exhauriuntur, sudor fit justo copiosior & cito nimis majorique copia, sine emolumento, ad cutem propelluntur exanthemata. Frigore autem improvide admisso, præsertim ad pedes, perspiratio facile cohibetur, maculæ & exanthemata retroaguntur, tormina in ventre & diarrhoeæ cum singultu inducuntur & criticæ evacuationes turbantur. Et ab inæquali regimine ac subita aëris calidi in frigidum, vel contra mutatione, eadem fere, quam ex frigido accidunt incommoda. Interim quia aër impurus continuo haustus inspiratione, viribus infensissimus, cavendum, ne æger in humiliori conclavi vapido aëre pleno decumbat, sed aër potius morbidis exhalationibus foetus, provide emittendus & purus admittendus.

Regimen sit temperatum & æquale.

§. II.

Dein summo providendum est studio, ut corpus in æquali semper maneat perspiratione & quo cutaneum cribrum, in his morbis admodum sensibile, cujus tamen beneficio optime materiæ peccantis secretio fit atque excretio, in æquabili semper servetur tono. Hinc fugiendæ omni modo mutationes linteaminum, indusiorum & stragulorum, nec non transitus ex uno lecto in alterum. Ego quidem hanc ob causam interdicere soleo, ut ægri crebro surgant, quin tempore critico & quo exanthemata prorepunt, præsertim si debiles ad-

Perspiratio custodiatur.

modum decumbentes, præcipio, ne lectus sternatur, nec, si linteamina nimis madida, nova injiciantur, sed trita antea & exsiccata probe. Est quoque admodum salutare corpus involvere tunicæ talari manicatæ quam vocant einen Schlafrock/ pedesque tibialibus induere sicque in lecto decumbere, quo omnis auræ frigidioris accessus arceatur.

§. III.

Situs erectus vitandus. Tum vitandus erectus corporis & capitis, tam in, quam extra lectum situs, tanto magis, ubi pulsus debilis & summa virium prostratio, nec non ubi morbus in vigore. Inde enim ob debilem cordis pulsum non sufficiens sanguinis copia perpendiculari via ad caput pelli potest, lipothymia facile obrepit, imminuitur, vel sistitur cordis & sanguinis motus, omnes motus ad interiora vertuntur, fibrosa & tubulosa cutis substantia contrahitur, materia exanthematica, pejoris nunc quam antea indolis, retropellitur, & ad nervosas partes delata, convulsiones, deliria, vel etiam sphacelationes funestas paullo post suscitat. Id quod plurimis exemplis habeo confirmatum & uberius meo ex consilio excussum est in dissertatione *de situ erecto in morbis periculosis noxio.*

§. IV.

Animus sit tranquillus & erectus. Porro animus tranquillus & erectus servandus omnesque occasiones præscindendæ, quæ ad metum, pusillanimitatem, iram, vel terrorem ægrum permovere aptæ. Mens potius solatio & salutis spe erigenda, quam mortis periculi denunciatione dejicienda. Ego certe novi febribus ejusmodi decumbentes, qui forsan non fuissent mortui, nisi a Theologis & Medicis intempestiva mortis prædictione & inculcatione, horror & metus ipsis fuisset incussus ingens, omnibus postea illico in pejus mutatis.

§. V.

Alimenta vitentur. Præterea neque in principio, neque in declinatione, multo minus in statu morbi, laborantes onerare decet alimentis, quæ ex carnibus, ovis & pinguibus parata, uti sunt illa juscula sic dicta confortantia, die Krafft-Brühen. Non enim

non

non in manifestum damnum cedere possunt, quia præsente jam virium defectu & humorum impuritate, vires magis aggravant, cruditates generant, materiamque & vomitem morbi augent. Memori potius mente tenendus verissimus ille practicus *Hippocratis* canon: *corpora impura quo plus nutriveris, eo magis læseris.* Mihi quam plurima nota sunt exempla eorum, quibus remittente morbi & symptomatum atrocia, præpostera liberalitate cibi alibiles oggesti, cum præsentaneo damno, subsequente mox anxietate præcordiorum, inquietudine, virium debilitate, quin ipsa morte.

§. VI.

In medicamentorum autem usu, ceu perpetuum axioma tenendum; nunquam validiora commoventia & volatilia, emetica, purgantia, diuretica, nec non sudorifera nimis spirituosa & expellentia, esse propinanda. Nihil enim vi & impetuose hoc in morbo agendum, in quo naturæ quam maxime viget opus, cui omne nimium inimicissimum, temperata vero & moderata amicissima. *Pharmaca valida nocent.*

§. VII.

Deinceps quum hæ febres habeant certos suos typos, suas periodos, certis temporibus exacerbationes & remissiones; multum omnino refert, ut Medicus hæc tempora & medendi opportunitatem observet. Quod si non facit, plus damni, quam emolumenti affert. Res enim in medendo maximi momenti, ut quis sciat, quæ tempore exacerbationis, ante, & post hanc, sub declinatione & remissione, danda. Paucis igitur in genere notari velim: quod sub æstu & symptomatum intensione, humectantia, diluentia, pulveres absorbentes nitrosi, superius descripti, nec non acidula, cum valde moderato externo regimine propinare expediat. Finito vero paroxysmo, quando cutis laxa, mollior & ad excretiones disposita, analeptica, excitantia, vel, si opus bezoardica, perspirationem moventia, nec non infusum theiforme ex veronica, scordio & liquiritia, exhibere decet. Et quum alvi fluxu sæpius solvi soleat morbus, is utique nunquam sistendus, præsertim *Medicamenta opportune danda.*

circa tempora critica, nec adſtringentibus, nec ſedativis, nec opiatis, ſed ſi natura ad hanc excretionem inclinat, nec tamen rite ſuccedit, ſecundanda potius eadem tutiſſime per laxans mannatum, ſupra deſcriptum & tamarindinata.

§. IIX.

Corporis temperamento accommodanda. Quia etiam corpora ægrotantium non ſunt unius ejusdemque indolis ac temperamenti, ſed in quibusdam motus vegetiores & intenſiores, humores quoque calidiores & agiliores; in aliis viciſſim motus languidiores & tardiores, ac humores lentiores magisque viſcidi; curate utique hæc a prudenti Medico diſcernenda cum humorum quantitate, & motus ubique ad temperamentum, convenientem proportionem & æquilibrium reducendi. Hinc ubi nimius æſtus internus & externus, oris ſiccitas cum ſiti & inde vigiliæ nimiæ pertimeſcendæ; ibi nitroſa & potus diluentes, crebrius, ſed moderate, offerre expedit. Contra ea, quando in temperamento ſegni, phlegmatico, meticuloſo, mitis admodum calor, ſitis nulla, pulſus debilis & languidus, cum virium proſtratione, ſomnolentia mentisque torpore, a refrigerantibus abſtinendum & analepticis potius ac bezoardicis eſſentiis, crebrius itidem, ſed parcius datis, pugnandum. Quum impuritas ſulphurea & acetoſa in humoribus peccat & exanthemata magis ad rubræ purpuræ naturam accedunt, pulveres bezoardici fixiores, item diluentia, demulcentia, emulſiones & liquor noſter anodynus mineralis omnibus fere palmam præripiunt. Et in vappeſcentia ſive corruptione lymphæ acetoſa, accedente ea-propter alba purpura, præter fixa diaphoretica, liquor bezoardicus *Busſii*, cum liquore anodyno, proficuus.

§. IX.

Symptomatibus medendum. Quamvis autem in periculoſis hiſce febribus, non adeo ſcrupuloſa ſymptomatum ratio ſit habenda, ſed potius affectus primarii, cujus hæc effectus & producta; quandoque tamen neceſſarium eſt, ut imminentia eadem arceantur, vel periculum quod præſentia minantur, avertatur. Ex his ſunt cephalalgiæ atque

atque deliria, ad quæ declinanda optimum utique est domesticum remedium, pullos columbarum, vel gallinarum recenter discissos, capiti raso applicare, vel epithema ex pane, cum sale, nitro, camphora, oleo ligni Rhodii & nucleis cerasorum vel persicorum, fronti atque temporibus circumponere. In animi deliquiis, vomitu, singultu, syncope, cardialgia & summis angustiis, emplastrum ex theriaca, oleo nucistæ expresso, camphora, balsamo Peruviano, croco, oleo de cedro & pauxillo spiritus vini, præcordiorum regioni applicandum. In faucium ardore & siccitate, gelatina cornu cervi, cum succo limonum & saccharo cantho, sirupus diamoron, nec non oris collutio cum decocto ficuum, sirupo diamoron & nitro, opem ferunt egregiam. Urgente sopore, fricentur suræ & plantæ cum aceto rutaceo, vel vesicatorium nostrum temperatum, magnitudine dimidii thaleri, suris apponatur. Et si purpura retrocedens anxietates facit & inquietudines, liquor bezoardicus *Bussit*, vel liquor cornu cervi succinatus, cum spiritu nitri dulci, vel liquore anodyno minerali, ex usu. In tussi oleum amygdalarum dulcium & croci extractum.

§. X.

Inter excretiones quæ metum incutiunt est sanguinis per nares stillicidium. Prodit hoc sanguinis ad caput jam infirmum congestionem, ex spasmis interiorum. Hinc si proportionatus & moderatus est fluxus, cum sanguinis in corpore abundantia, non adeo nocet, sed potius graves capitis affectus avertit, id quod tamen rarius evenit. Quando vero paucæ tantum sanguinis guttæ stillant, nullum inde levamen, sed potius præsagium delirii & inflammationis faucium. Et ubi effusius manat, vires prosternuntur, excretiones cutaneæ ad interiora restringuntur & exanthemata quæ adsunt non sine discrimine disparent. Ad avertendum igitur sanguinis ad caput confluxum, pedes semper in moderato calore & madore servandi omneque frigus arcendum. Hunc etiam in finem conducibile vesicatorium, nostra ex inventione temperatum, nec nimis dolens, suris apponere al- *Excretiones moderandæ.*

vum

vumque servare apertam, vel per temperate nitrosa, moderate & crebro data, vel clystere, vel infuso mannato. Et eadem quoque juvant, si hæmorrhagiæ nimiæ. Ubi vero parcius justo nares stillant, sanguis tamen, testibus oculis rubicundis, torvis & arteriis temporalibus valide pulsantibus, ad caput impetuosius confluit, præter jam dicta revellentia, derivantia & cucurbitulas nuchæ admotas, stillicidium proritare expedit, vel per intrusum naribus stramineum culmum, vel sacrificatorio instrumento. Ubi nimius alvi fluxus, pulveribus bezoardicis aliquot tantum grana corticis chaccarillæ admiscenda, externis tamen potius, quam internis excretio moderanda & abdomen balsamo stomachali ex oleo nucistæ expresso, menthæ & balsamo de Peru inungendum. In sudore effusiori stragulorum calor quam maxime evitandus, & abstinendum a potu infusorum theiformium, ac usurpandæ species de hyacintho cum nitro. Et si vomitus & singultus urgent, præter commendatum externum linimentum, liquore anodyno cum liquore bezoardico, nihil efficacius.

§. XI.

V. S. emetica & vesicatoria cum distinctione usurpanda.

Venæsectio in exanthematicis hisce febribus cum summa circumspectione administranda. Magis enim ad præservationem facit, quam ad curationem. Hinc in gravidis & feminis, quæ nimiis sanguinis per uterum profluviis obnoxiæ, quum tempus vernum & hiems præcessit nimis rigida, non sine fructu sanguis mittitur, id quod etiam tenendum de iis, qui purpuræ scorbuticæ patent & morbi hujus insultum metuunt. Vicissim, ubi jam virium enormis lapsus, morbus ex cacochymia ortus, jam præsens est, catarrhosæ affectiones complicantur, febresque ob aërem vappidum nebulosum malignæ & putridæ grassantur, plane a sanguinis missione abstinendum. De primam regionem vacuantibus monendum: quod si morbus invadit corpus, cujus ventriculus, copia alimentorum, præsertim incongruorum, recenter farctus, tartarus emeticus, in infuso mannato ad unum, vel duo grana datus, eximie sit proficuus.

ficuus. Nam licet ejusmodi pharmacum vacuans malignitati non directe resistat, quia tamen materiam & fomitem morbi subtrahit, multum omnino facit ad curationem ipsam. Sed si quid movendum, heic maxime, sapienti *Hippocratis* effato, movendum in principio. Vesicatoriis multum in his febribus tribuunt plures. Ego vero ita censeo: habent locum si metus retrocessionis exanthematum, si natura corporis tarda in excretione, sopor & torpor adest. Tum novi, a vesicatoriis brachiis, vel suris appositis, mox totum corpus purpura rubra vel alba fuisse consperSum. Sed nostrum temperatum hic etiam commendamus vesicatorium.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

FEBRIS MALIGNA PETECHIZANS ANNO cIↃIↃcxcIIX. HALAE EPIDEMICA.

Varium admodum, maxima tamen ex parte nubilum & pluviosum cœlum, autumno anni superioris sæculi XCIIX. regnarat, hiems quoque præter morem tepida & humida, autumno fere similis fuerat, & ver subsequentis anni XCIX. pariter justo calidiorem & humidiorem habuerat aëris statum, ventis semper fere ex austro spirantibus. Hæc autem præternaturalis diuturna & insalubris temporum anni constitutio pessime mortalium affecit corpora. Inde quippe fibræ motrices nimium laxatæ, succorum spirituascentia depressa, vitalis humorum progressus multum retardatus, se & excretiones, potissimumque omnium saluberrima perspiratio, turbatæ, omnibus succis impuritas ad corruptionem prona inducta corporibusque magna ad morbos dispositio ingenita. Exceperunt igitur varii morbi, partim putridi & maligni, partim a seri redundantia & in locis glandulosis stasi pendentes. Inter eos, qui populares habuerunt circuitus fuerunt variolæ & febres malignæ petechizantes. Nimirum circa æquinoctium autumnale anni XCIIX. cœpit variolarum mor-

Constitutio aëris præcedens insalubris.

bus & per sex fere menses tanta institit vehementia, ut vix ullus, qui ipsum nondum expertus, maneret immunis, uti quidem superius *capite VII. pag.* 162. *sqq.* enumeravimus. Circa æquinoctium autem vernale anni XCIX. gravior adhuc prodiit lues, adultis præcipue infesta, & stragem edidit haud levem, febris nempe maligna, petechiis variisque exanthematibus comitata, cujus genium, ingressum atque decursum, ex propria attenta observatione jam fusius paulo delineabimus.

Quos invaserit morbus & quibus capitalis. Scilicet invasit hic morbus ratione ætatis, maxime juvenes & viros; tenellis, puerili ætati & senibus pepercit: ratione sexus majorem edidit stragem in maribus, quam feminis. Dein infestavit potissimum personas constitutionis sanguineæ, item sanguineo-phlegmaticæ, nec non sanguine abundantes, obesos, habitus corporis laxioris, spongiosioris & venis plurimis, angustis tamen & exilibus distincti. Graciliores autem, cholericos & illos, quibus fibræ magis strictæ & venæ amplæ, non tam frequenter eodem affecti. Infensissimus, immo lethalis fuit iis, qui ex nimia intemperantia, præsertim vini generosi abusu, nimia voracitate & crebrioribus animi commotionibus, sanguinis impuritatem & cacochymiam sibi contraxerunt, vel ex morbis prægressis, aut aliis causis corpus obtinuerunt jam imbecille. Sine contagio ipsum hunc morbum fuisse subnatum & intus progeneratum, frequens docuit experientia. Contagii autem vis non in omnes promiscue se exseruit, sed maxime in vicinos atque dispositos, ita ut plures iisdem in ædibus simul ægrotarint. Rarissimi fuerunt ex peregre accedentibus, qui lue infecti.

Symptomata essentialia. Omnes autem, quotquot corripuit hic morbus, hisce affecit pathematibus, ex quibus, ceu pathognomonicis signis, cognoscendus fuit. Insignis & subita statim inter initia & per totum decursum morbi durans, adfuit virium jactura atque prostratio, & tanta lassitudo & gravitas detinuit membra, ut ægri præ debilitate nec corpus movere, nec erecta

statura

statura incedere potuerint, sed illico vertigo, vel leve animi deliquium, non sine insigni vitæ discrimine, accesserit. Pulsus dein arteriarum deprehensus debilis, parvus, frequens tamen, interdum majori, interdum minori celeritate & inæqualitate micans. Calor porro utplurimum visus remissior & minor, sitis quoque non adeo magna & urina sanorum simillima, sed vigilia, aut in aliis somnolentia, perstitit continua.

Quoad temperamenta diversa. Pro temperamentorum tamen ætatumque diversitate, nec non rerum externarum accessione, discreparunt symptomata. In sanguineis confusus & inconstans fuit decursus, dorsi autem dolor major, anxietas præcordiorum gravior, cephalalgia acutior, cum faciei & oculorum rubore, vigilia & delirio, maculæ etiam rubræ affatim in iis fuerunt conspicuæ. Qui sanguinem mobiliorem & biliosum aluerunt, sub strictiori corporis habitu, majorem experti sunt ardorem externum, vigiliam cum æstu, corporis jactatione & inquietudine; accessit etiam in his loquacitas, faucium inflammatio, delirium, oculis simul protuberantibus, ferocibus atque splendentibus. Qui laxiorem & obesum corporis gesserunt habitum, cum sanguine copioso, sero viscido scatente, non adeo mordaci calore, nec siti, nec inquietudine affecti sunt, sed somnolenti, debilissimi & morose taciturni jacuerunt. Somnus vero utplurimum fuit turbulentus, variisque absonis insomniis interturbatus, a quo male habuerunt & expergefacti leviter utplurimum delirarunt. In melancholicis similia observata symptomata.

Nec non excretiones & quidem diarrhœas. Quoad excretiones etiam diversa annotata phænomena. In nonnullis per totum morbum diarrhœa moderata neque insalutari spumosa & variegati coloris secesserunt. Plurimis accidit id circa dies criticos, septimum, nonum, undecimum, vel decimum quartum, cum copioso sudore, ac critica quam maxime salutaris fuit excretio. Quin, non tantum hoc tempore, sed & alio, quo similes continuæ putridæ febres grassatæ, notavi, semper magis e re ægrorum fuisse,

isse, quando alvus lubrica & fluxa, quam si obstructa. Tum enim majores anxietates, cephalalgiæ, inflammatorii faucium affectus, vel purpura alba, cum vitæ discrimine successerunt.

Sudores. Sudorum ratio non fuit ubique eadem. Continui quippe & per totum morbum manantes, morbi malignitatem, naturæ imbecillitatem infelicemque significarunt eventum. Lenis autem sudor & mador continuis boni ominis præbuit signum. Quando etiam ægri nono, vel undecimo die copiosius sudare cœperunt, præcedente, vel etiam erumpente simul alvi fluxu, symptomata multum remiserunt, animi rediit vigor atque constantia, nec non pulsuum æquales ictus, cum optata spe sanitatis. Nec quisquam fere morbum hunc evasit periculosissimum, quam diarrhœa, vel sudore, vel utroque simul. Interdum tamen effusius & longius manavit sudor, ad hebdomadem fere, ac vires exhauriens hectici morbi motum incussit.

Hæmorrhagias. Narium hæmorrhagia largior ex voto non cessit, præsertim crebrius repetens; vidimus tamen & in principio copiosam, cum diarrhœa simul erumpentem, sine vitæ periculo. Mensium quoque fluxus liberalis admodum tertio, vel quarto morbi die prodiit, innoxius tamen. Sanguinis vero per ani venas stillicidium, quantum quidem novi, visum est in nemine.

Urinam. Urinæ utplurimum fuerunt sanorum similes, interdum tenues & turbidæ ac pallidæ, sine sedimento, quod circa decimum quartum, immo vigesimum diem, cum aliis faustis præsagii signis, comparuit. A nonnullis tamen urinæ statim post emissionem turbidæ redditæ, non sine fœtore. In quibusdam tertio statim morbi die effuse secessit, succedente gravativo simul capitis dolore, torpore mentisque stupore ac turbatione; quæ accedente die septimo copioso sudore, feliciter evanuerunt & ægri servati. Quidam vicissim, maximeque ii, qui diarrhœam, vel vomitum frequentem experti, per aliquot dies parcissime reddiderunt urinam, limpidam instar aquæ.

Vomi-

Vomitum cum singultu per totum fere morbi cursum observavimus lethalem. Conatus autem ad vomendum fuit frequentior, præsertim post assumta medicamenta, vel quando ægri ante morbi insultum gravi terrore perculsi, aut in principio emeticum assumserunt validius. In nonnullis peculiare hoc funesti ominis symptoma visum, quod liquidum assumtum & in stomachum delatum, accedente leviore corporis commotione, vel erectione tantum, iterum in os cum murmure ac borborygmo ascenderit, ac limpidus humor, duo fere cochlearia complens, eructatus. Vidi inprimis hoc cum singultu per aliquot dies in viro honorato, in quo instituta post mortem sectione, hepar in concava parte plane putridum, nigrum, instar picis, nec non in diaphragmate, duodeno & parte pylori, sphacelosa comparuit corruptio. *Vomitum.*

Exanthematibus quidam plane caruerunt, quidam confertim obsessi. Hæc in nonnullis antequam lecto affigerentur, quum adhuc nonnisi de languore conquererentur, inter initia statim comparuerunt, minus fausto eventu. In aliis circa diem septimum, vel nonum in conspectum prodierunt, bono cum omine. Occuparunt autem utplurimum collum, dorsum, femora, parcius abdomen pedes & manus, rarius etiam faciem, in uno tamen circa frontem, tempora & mentum rubicundæ admodum conspicuæ fuerunt maculæ petechiales. Meliores fuerunt parvæ & rubræ, pejores magnæ, lividæ & ad viridem, vel violaceum colorem accedentes. Præterea in iis, quibus alvus tensa erat & dura cutisque sicca & arida, nono inprimis, vel decimo morbi die, quum petechiæ disparere inceperunt, maximis cum anxietatibus, extremorum refrigeratione summaque virium & animi defectione, successit exanthema pessimi moris miliare, purpura nempe alba, multosque tam antequam prodiret atrocissimis symptomatibus, quam etiam postquam prodiisset, ob vires penitus jam fractas, interfecit. *Et exanthemata.*

Signa mala. Rarius morbum evaserunt, continua mortis formidine detenti, nec non qui medicamenta respuerunt, qui obesi fuerunt & copiosum ac impurum aluerunt in venis sanguinem. Funesti ominis fuerunt sudores frigidi, cum pulsu frequenti, debilissimo & intermittente, respiratione intensa & accisa, deliriis, convulsivis motibus, seu tendinum in manuum carpis contractione. Delirium nunciarunt oculi feroces, cum rubedine & illacrymatione, sitis defectus, inquietudo & jactatio corporis, pulsus celer & faciei inflatio. Pessima quoque macularum retrocessio, quæ vel admisso improvide frigore, vel terrore incusso, vel corpore diutius erecto, inducta. Hac enim facta, mox summa debilitas, corporis refrigeratio, respiratio anhelosa & anxietas præcordiorum gravissima, cum vitæ discrimine, subsequuta. *bona.* In bonis vicissim fuerunt, quietus corporis decubitus, mentis constantia, sitis, somnolentia, macularum die septimo demum, vel nono processus legitimus, alvus liquida, surditas circa diem criticum eveniens & aliquamdiu perdurans, idque maxime in iis, qui habitu fuerunt graciles, tennes, cum fibris strictioribus.

Eventus. Qui mortui, die utplurimum undecimo, nonnulli tamen etiam septimo, diem obierunt. Qui autem sanitatem recuperarunt, die undecimo, vel etiam decimo quarto, quin decimo demum octavo, virium restaurationem & symptomatum remissionem sunt experti. Sex tamen plerumque hebdomadum spatio, antequam perfecte sanarentur, opus habuerunt, ac medio quippe tempore febris soluta est, & reliquum, tam ad tollenda supervenientia accidentia, quam ad vires recolligendas impensum.

Victus & regimen. In regimine commendata usura aëris sereni, limpidi, puri, temperate calidi; hypocausta enim nimis calefacta, vel excessivus calor a stragulis, semper fere, vires exhauriendo & excretorios actus turbando, nocuerunt. Cibi, præcipue solidi, admissi nulli, sed in declinatione & post illam, tantum liquidi & facilis solutionis assumti. Usus vero ciborum liberalis, etiam nutrientium & jusculorum sic dictorum con-

for-

fortantium, particulis oleosis alibilibus fœtorum, præsentissimum attulit damnum, inprimis circa dies criticos, in statu morbi, aut præsentibus evacuationibus criticis, & inde mox major virium jactura cum excretionum turbatione inducta. Quin novi, largiorem ciborum solidorum declinante morbo usum, gravem pepèrisse recidivam. Nihil autem fere magis nocivum fuit, quam situs erectus. De quo quidem silent practicorum libri; ego vero non tantum in hoc, sed & aliis malignis & acutis exanthematicis morbis notavi multoties, quod si ægrotantes diutius corpus in erecta servarint statura, sive surgentes, sive in lecto sedentes, vehementia morbi mirifice increverit, quin ipsa mors exceperit. Inde enim illico summa affecti debilitate & animi quasi deliquio, anxietate præcordiorum, extremorum frigore & maculæ in cute conspicuæ evanuerunt, cum vitæ periculo. Neque hoc, uti vulgo creditur, ob admissum frigus accidit, sed iis etiam, qui in calore detenti & ab omni frigoris accessu probe sunt defensi, ob languidiorem sanguinis ex corde perpendiculari via ad caput pulsum.

Ex medicamentis alexipharmaca, salia volatilia, bezoardica calida & spirituosa, licet ceu efficacissima vulgo commendentur, plus damni, quam emolumenti attulerunt, præsertim liberalius & cum calido regimine exhibita. Dissolutionem enim sanguinis elementorum promoverunt & ob id majorem petechiarum fecerunt copiam; vel cephalalgias etiam, anxietates, inflammationes, vel etiam sudores copiosos, suscitarunt. Quin novimus his ad præservationem cum regimine assumtis, mox ipso contagio corpus fuisse affectum. Fuit tamen, ubi hæc volatilia alexipharmaca analepticis mixta, moderate & caute usurpata, opem tulerunt egregiam, tum nempe, ubi ex macularum retrocessione, vel corporis, sive ex terrore, sive ex frigoris externi admissione, aut statura erecta, refrigeratione, anxietates & debilitates infensissimæ subsequutæ. Suasimus etiam moderatum horum usum statim in principio, quum circulatio sanguinis adhuc in vigore esset, *Calida alexipharmaca nocuerunt.*

quo

quo magna materiæ peccantis portio cum fructu dissipata. Sudoriferum tamen non simul injunximus regimen, nec iis usi sumus in plethoricis & cacochymicis. Neque minus eo tempore, quo crisis institit, vel etiam jam adfuit, bezoardica volatilia in moderata dosi, criticas evacuationes, debilem & languidum motum resuscitando, egregie secundarunt. Cauti tantum fuimus & parci, ne nimios sudores efficeremus & ad lentas febres induceremus dispositionem.

De V. S. Sanguinis missio ad arcendum morbi incursum proficua observata, in corporibus plethoricis & quibus sanguinis evacuationes tam spontaneæ, quam artificiales consuetæ. Contra ea, quando jam debilitas & virium prostratio insignis adfuit, minus feliciter cessit venæ sectio. Non enim putredinem tollere apta fuit, sed corpora inde magis potius debilitata, ut morbo superando facta imparia.

De vomitoriis, vesicantibus & opiatis. Vomitoria lenia in iis, quibus prima corporis regio vitiosorum humorum copia obsessa, præservationis ergo ante insultum morbi, opem tulerunt exoptatam. Novi etiam ipso in morbi principio eadem profuisse, verum circa morbi progressum ac statum, continuum vomendi desiderium, nauseam, ardorem circa regionem cordis & anxietatem cardialgicam suscitarunt, vel potius hisce malis præbuerunt causam. Vesicatoria ab aliis nobis eximie laudata, in statu morbi, ubi delirium, vel sopor & convulsiones ægrum afflixerunt, cervici admota. Opiata omniaque soporifera rejecimus, propter pulsum debilem & motus vitales jam languentes, quippe quæ vires magis debilitando & excretiones retardando, majorem efficiunt malignitatem & ad mortem aditum parant placidum quidem, sed certum.

Materia medicamentorũ. Materia vero eorum, quæ a nobis usurpata & salubria deprehensa, fuit hæc: ex aquis; florum sambuci, acaciæ, tiliæ, ulmariæ, rosarum, herbæ scordii, scabiosæ, cardui benedicti; ex sirupis: acetositatis citri, granatorum, cum julepo rosarum; ex pulveribus: mater perlarum, antimonium diaphoreticum, lapides cancrorum, succinum, terra sigillata,

cornu

cornu cervi ustum, philosophice præparatum, nitrum purum; ex alexipharmacis: camphora, essentia & extractum scordii, vincetoxici, mixtura simplex, spiritus & tinctura bezoardica; ex acidis: spiritus vitrioli philosophicus & nitri dulcis; ex humectantibus: decoctum scorzoneræ, rasuræ cornu cervi, item gelatina cornu cervi; ex analepticis: aqua florum aurantiorum, oleum citri recens cum saccharo, confectio alkermes, de hyacintho, balsamus noster vitæ externe; ex antispasmodicis: essentia castorei, cinnabaris, spiritus cornu cervi succinatus.

Ex his varii generis formulæ pro circumstantiarum ratione concinnatæ & methodus iisdem utendi ita instructa: in principio morbi pulvis bezoardicus, cum nitro & pauxillo camphoræ remixtus, iterato aliquoties exhibitus; per morbi dein progressum & statum, mixturæ ex aquis temperatis, diaphoreticis, analepticis, antispasmodicis & pulveribus cordialibus bezoardicis cum succo citri aliquamdiu datæ. Potui inditum nitrum, vel spiritus vitrioli philosophicus, aut clyssus antimonii sulphuratus, qui alvum fluidam servat. Et frequens potus decocti cornu cervi citrati, item radicis scorzoneræ, calidus & frigidus, admodum proficuus notatus. Circa diem criticum leniora alexipharmaca & quæ sudorem promovere poterant adjecta, quando natura ad sudorem movendum se armavit & non suffecit. Hinc vel mixtura, vel tinctura bezoardica, vel essentia scordii, mixturis indita. *Medendi methodus.*

Hæc optima & securissima fuit medendi methodus & plus quam centies probata. Symptomatibus autem hac obviam itum ratione. In nimio vomitu, anxietate præcordiorum, enormibus diarrhoeis & ventris torminibus, externe theriaca cum oleo nucis moschatæ expresso, camphora, oleo caryophyllorum & balsamo Peruviano mixta, regioni stomachali apposita. In diarrhoea etiam nimia vires exhauriente usurpatus pulvis bezoardicus nitrosus, cum momento camphoræ & theriacæ cœlestis. In phrenitide & acuto capitis dolore cum fructu externe admovimus spiritum vini camphoratum & salis ammoniaci, cum oleo rutæ, lavendulæ. *Symptomatum medicatio.*

Si alvus nimis adſtricta, vel tormina in ventre afflixerunt, expertiſſimi fuerunt clyſteres lenientes, vel pure oleoſi. Ad erigendas vires, ſpirituoſa, confortantia, aromatica, externe pulſibus & ſcrobiculo cordis appoſita, vel naribus ſuſcepta, opem tulerunt egregiam. Ad fallendam ſitim egregium fuit electuarium, ex ſaccharo Canarienſi & ſpiritu nitri dulci.

Præſervatio. Qui demum ab epidemica hac lue ſibi metuerunt, ii prudenti Medicorum conſilio defenſi purgationibus lenioribus, pilulis nempe ex extractis balſamicis amaricantibus, rhabarbarinis & aloëticis. Plethoricis ſanguinis ſubtractio rite adminiſtrata. Ad ſanguinem vero fluxilem ſervandum, & dyſcraſiam cum malignitate arcendam, commendari meruit infuſum veronicæ & ſcordii, omnibus individuis accommodum. Accedere præterea debuit decens vivendi ratio, cibus & potus eſſe moderatus, temperatus nec varius; abſtinendum ab affectibus animi, vires omni modo cuſtodiendæ, corpus omni modo a refrigeratione defendendum, & ipſe aër humidus vapidus corrigendus accenſione lignorum & gummatum reſinoſorum.

OBSERVATIO II.

Conſtitutio aëris & morborum epidemica anni 1728. Ego quidem per omnem vitam non facile memini, ullum annum adeo, quoad tempeſtatum aërisque conſtitutionem, ab ordinario ſtatu declinaſſe & quaſi præternaturalem fuiſſe, quam elapſum MDCCXXIIX. Etenim Martio jam menſe cœlum regnavit præter morem calidum & ſubſequentibus menſibus calor cum ſiccitate adauctus ſicque ad medium usque Septembris duravit. Intervenerunt tamen ſubinde dies & noctes frigidæ admodum & rigidæ, quibus adeo in contrarium mutatus ſubito aëris habitus, ut præcipitante etiam Aprili noctu in glaciem a gelu aquæ denſarentur. Autumno poſtea tempeſtas ingruit ac perſtitit humida & frigidiuſcula fœcunda. Sub finem demum, Decembri & Januario ſequenti, ſucceſſit præter conſuetudinem algidiſſima hiems,

ems, ita ut gelu VI. VII. X. XII. & XIII. Januarii die, intensissimum illud post hominum memoriam anni MDCCIX, si non superaret, certo tamen æquaret. Frigidissimam autem hanc tempestatem subito iterum excepit lenissima australis die XIV. aura, quæ copiosissimam nivem cum glacie mox liquavit, interspersis subinde pluviis. Mira etiam sub hac cœli vicissitudine observata argenti vivi in barometro, ratione descensus & ascensus, crebra & quotidiana fere mutatio, qualem me per triginta annos vix unquam vidisse recordor, adeo etiam, ut vel una nocte, a vigesimo septimo gradu, ad duodecimum, quin octavum delaberetur; luculento indicio, non modo valde subitam ratione caloris & frigoris in thermometro, sed etiam gravitatis aëris, mutationem ac varietatem factam fuisse. Hæc autem insolita & peculiaris aëris annique temporum constitutio, non potuit non ingentem etiam mutationem animantium & maxime humanis corporibus inferre, functiones tam vitales, quam naturales, potissimumque secretorios & excretorios actus, turbare atque pervertere, & materiam ac dispositionem ad diversi & insueti etiam generis morbos ingignere. Hinc igitur factum est, ut non modo in universa Germania, sed & Belgio, Anglia & alibi, tam uberi proventu enati morbi, quam vix alio tempore visum unquam. Decurrente quippe vere, æstate & autumno, febres variæ intermittentes, tertianæ simplices, duplices & continuæ, quartanæ simplices & duplices, crebrius recidivantes, valde anomalæ & irregulares, in quibusdam malignitatis speciem referentes, contagio infestæ, sæpe purpuraceo exanthemate stipatæ, prodierunt affatim. Variolæ quoque & morbilli non siluerunt, & quidam præterea diarrhoea & dysenteria affecti. Octobre vero & Novembre appetente desierunt intermittentes irregulares & successerunt catarrhales, pro diversitate & impuritate corporum, plus minus benignæ vel malignæ, ac per Decembrem etiam ac Januarium infestarunt, factæ simul contagiosæ, cum exanthematibus, petechiis spuriis ac purpura. In plurimis cum horripilatione, virium prostratione, con-

tuſivo artuum dolore, temulentia capitis, juncta raucedine, gravedine & pectoris infarctu, inceperunt, & quotidie circa noctem, quæ utplurimum inſomnis fuit, major facta inquietudo cum æſtu. In ſpurcis admodum corporibus, quarto, vel etiam ſeptimo die comparuerunt exanthemata, petechiæ maxime ſpuriæ & purpura alba, vel rubra, vel utraque ſimul, modo cum, modo ſine levamine. Optime potius morbus ſolutus vel ſudore largo, vel alvi fluxu, vel copioſo ſcreatu. In benignioribus catarrhalibus cum violenta & convulſiva tuſſi, faucium tumore, quandoque exulceratione, pectoris copioſo infarctu, parotidum, quin eryſipelaceo faciei tumore, ego diluentibus, ſanguinis æſtum & acrimoniam temperantibus cum fructu ſum uſus. Evacuationem alvinam per infuſum uſitatum mannatum movi, quod ſine ulla moleſtia ſex, vel ſeptem ſedes proritavit, humorumque a pectore, faucibus & capite impetum efficaciter derivavit. Et poſtea pulveribus diaphoreticis cum pauxillo extracti croci, nec non infuſis theiformibus, cura ex voto abſoluta. In iis autem febribus, quæ genii minus benigni viſæ, eadem, quam ſupra expoſitum, ratione, medicationem inſtitui.

Hiſtoria febris petechialis ſpuriæ cum purpura alba

Ex his quibus exanthemata juncta, memorabilis potiſſimum petechialis mitior, cum purpura alba, cujus hiſtoriam, inprimis ex obſervatione numeroſiſſima praxi occupati Medici, ſigillatim percenſere, operæ erit pretium. Cœpit ſcilicet hæc in plurimis cum horripilatione & ſubſequente æſtu mitiusque per duos aut tres primos dies afflixit, ita ut ægri non penitus lecto affigerentur, ſed tantum de doloribus tenſivis in dorſo & artubus, capitis temulentia, virium appetitusque proſtratione conquererentur. Nonnulli conatum vomendi, quidam etiam vomitus experti, plerique tamen primos hoſce dies ſomnolenti, dormiturientes magis, quam vigilantes, tranſegerunt. Accedente autem quarto die, motus febriles graviores acceſſerunt & vix ſequenti mane tantiſper remiſit æſtus, ſimulque ipſo hoc die in quamplurimis ſanguinis per nares erupit ſtillicidium, ac paullo poſt ſub leni madore pro-

die-

dierunt etiam petechiæ. Fuerunt præterea in plerisque quibus alvi circa hoc tempus obtigit lene profluvium, ad septimum usque diem, quin quandoque undecimum durans, quod morbi vehementiam imminuit magis, quam adauxit. Absoluta macularum eruptione, in junioribus potissimum, minus meticulosis & de vita solicitis, febris postea, sub levi mentis turbatione, placide & tranquille decurrit & circa decimum quartum diem ad faustum exitum pertigit, tantum quod in quibusdam tussis & surdaster status per octo, vel plures dies durans, remansit. Quod si autem post exanthematum efflorescentiam febris impetus cum deliriis increvit potius, undecimo, vel decimo quarto die certo exspectanda fuit purpura alba. Quæ priusquam comparuit, ægri summa præcordiorum anxietate, insomnia & stricturis circa collum sunt affecti, ut conquererentur fauces strangulari, se cistæ esse inclusos, teneri in alieno conclavi & inter peregrinos versari, rogantes, vincula ut laxentur ipsique suis & quieti redderentur &c. Quod si tamen sub hoc angore & pathematum vehementia purpura in conspectum venit & deliria cum reliquis symptomatibus postea cessarunt, & hi feliciter evaserunt. Sed quibus circa nonum diem tendinum subsultus, motus tremuli, respiratio anhelosa, involuntaria urinæ & alvi excretio acciderunt, licet etiam demum purpura proreperet, decimo, undecimo, vel decimo tertio die sub convulsivis motibus obierunt. Medendi hisce febribus methodus fuit hæc. Adultis & qui venæsectioni assueti, simulac conqueri cœperunt, sanguis ad sex, vel octo uncias subtractus in pede, omnibusque quies, moderatus calor & abstinentia injuncta. Conclavia semper in æquali tepore servata, nulli, quam poscenti, cibus datus, potus vero ex cerevisia tenui tepidus & parcis haustibus pro lubitu unicuique concessus. In medicatione, rejectis expellentibus & alexipharmacis, ternis singulis horis, exhibitus pulvis temperans, ex absorbentibus, tam simplicibus, quam acido saturatis, cum antimonio diaphoretico & nitro, vel loco hujus potio temperata ex aquis destillatis, cum temperantibus &

ſirupo acetoſitatis citri. Comparentibus autem exanthematibus, ad impediendam eorum retroceſſionem, pulveribus temperantibus, interpoſitus ſubinde parcis doſibus, uſus eſſentiæ bezoardicæ, infuſum theiforme potui datum & regimen diapnoicum injunctum. Alvus quidem in pauciſſimis adſtricta, ſed ubi fuit, clyſtere emolliente ſoluta. Adverſus cephalalgias uſurpatus ſpiritus vini camphoratus, vel etiam epithema illud domeſticum ex mica panis, baccis juniperi, ſale & cumimino. Reliquorum ſymptomatum, ut inappetentiæ, ſomni defectus & laſſitudinis, minus rationem habuimus & præter analeptica temperata, datum præterea nihil. Ceterum feliciter per Dei gratiam, in omnibus fere qui conſiliis medicis in diæta & regimine rite obtemperarunt, curatio ſucceſſit, ii vero, qui hæc penſi habuerunt, maxima quidem etiam ex parte evaſerunt, ſed in morbos poſtea inciderunt corruptos, lenteſcentes.

Hiſtoria febris maligna exanthematica.

Idem hic morbus, iisdem fere ſymptomatibus, eodem tempore infeſtavit milites noſtros præſidiarios. Scilicet fama percrebuerat, potentiſſimum Poruſſiæ Regem huc venturum, milites lecturum. Hinc præfecti meditationes inſtituerunt campeſtres, ſuosque per aliquot dies ante diluculum in campum eduxerunt, ut armis luderent. Erat autem October jam adultus, cœlum frigidiuſculum, nebuloſum ac ſubinde pluvioſum, milites tamen minus adverſus aëris injurias ob veſtitum leviorem muniti. Male inde ipſorum corpora affecta & diſpoſitio ingenita morboſa, inprimis quum non deeſſent, qui liberali vini aduſti potu corpus calefacere perperam ſatagerent. Ex eo igitur languere cœperunt multi & plures ægrotare, alii catarrhis, alii rhevmatiſmis, alii diarrhœis, alii intermittentibus febribus, maximeque quartanis refractariis, affici, donec exeunte Novembre longe plures adoriretur febris continua maligna exanthematica, & ſucceſſive vel centum inficiens, ad finem usque Decembris inſiſteret. Quotquot hæc corripuit, omnes primum de inſolito corporis artuumque languore conqueſti ſunt, cum capitis gravitate, appetitus defectu & nauſea. Sequutus dein horror

corpo-

corporis, quem excepit calor & pulsuum celeres, debiles tamen ictus. Postea nonnullos primum mitius afflixit pectoris infarctus, cum tussi & coryza; alios vicissim mox ita prostravit morbi vehementia, ut lecto affigerentur, & simulac vel caput tantum erigerent, lipothymiis afficerentur. Increbuerunt tum, inprimis accedente quarto die pathemata, somnus defuit, nausea ursit, caput & dorsum doluit, pectus oppressum fuit, in nonnullis nares sanguinem stillarunt, aliis vomitus, aliis conatus ad hunc accidit, fuerunt maxime inquieti, delirarunt, corpus jectigarunt, de summo simul angore conquesti. Exactis inter hæc aliquot diebus, circa quintum, utplurimum tamen septimum diem, prodierunt maculæ petechiales, optimæ rosei & purpurei, pessimæ lividi & fusci coloris. Exanthema quoque miliare, maculis hisce quandoque fuit interspersum rubrum, vel album, morbumque multum exacerbavit. Longe pejus tamen fuit, si post nonum; aut undecimum diem hoc accessit, viribus jam nimium attritis; quin die demum vigesimo primo uno id contigisse novimus, lethali eventu. In quibusdam critico septimo die sudor manavit; in plurimis vero circa quintum vel septimum diem alvus fluere cœpit, ad nonum, vel undecimum usque diem. Et hæ quidem excretiones criticæ ægris in salutem evenerunt. Quod si vero sudor statim ab initio fuit effusior, exanthematibus præsentibus nulla remissio, nullum criticis diebus in urina sedimentum, alvus adstrictior, cutis arida, sitis nulla, malum præbuerunt omen, invalescente haud ita multo post delirio, inquietudine, accedentibus cum singultu convulsionibus ac tandem morte. In medicatione harum febrium regimen injunctum moderatum, potus tepidus sufficiens, ex decocto potissimum hordei, cibus interdictus, rejecta calida & alexipharmaca, vomitoria & purgantia, omissa quoque venæsectio, quæ in binis primum infeliciter cesserat. Dati tantum pulveres temperantes nitrosi ac diaphoretici, modo cum, modo sine succo citri, item potiones ex aquis analepticis ac diapnoicis cum antimonio diaphoretico, matre

perla-

perlarum, cinnabari & aceto. Alvus obſtructa emollientibus clyſteribus reſerata, nimis fluxa calore & pulverum diaphoreticorum uſu ad moderamen traducta, & de reliquo eadem fere ratione ac ſupra dictum ſymptomatibus ceteris obviam itum. Feliciter etiam ceſſit curatio, ita ut ex omnibus vix ultra decem mortui, & hi quidem vel nono ſtatim die, vel undecimo accedente purpura. Ceteri fere omnes ſuperato decimo quarto die ſenſim vires cum ſomno & appetitu receperunt ac ſucceſſive cum ſanitate in gratiam redierunt. In quibusdam tamen per aliquod adhuc tempus reſtitit præter languorem tuſſicula, in aliis etiam paſſim in carnoſis externis partibus effloruerunt furunculi admodum moleſti, congruis præſidiis demum etiam ſanati.

Conſectaria. Id igitur ex epidemicæ hujus febris hiſtoria notatu dignum: quod a ſola paulo intenſiori perfrigeratione corporis atque tranſpiratione prohibita, pro diſpoſitione corporum, quatenus plus vel minus impuros in venis inque prima regione alunt ſuccos, varii generis morboſæ affectiones, plus vel minus mali moris, intermittentes nempe, item catarrhales rhevmaticæ, petechiales & purpuratæ gigni poſſint. Dein & illud obſervationem meretur, quod contagioſa quidam hæc febris fuerit, non tamen omnes, ſed tantummodo milites infecerit, qui ſimilem perfrigerationem eo tempore paſſi, immunibus a contagio & iis, qui in eadem domo habitarunt, & qui viſitarunt ægrotos. Quod quidem luculento eſt teſtimonio, contagium, ut effectui detur, ſupponere & requirere corpora, quæ ſuccos ad recipiendum miaſma & ejus activitati obſecundandum diſpoſitos alunt. Tum non prætereundum eſt, quod milites valde proceræ ſtaturæ vehementius ægrotaverint & difficilius evaſerint, quam alii minus proceri. Quia enim in proceræ ſtaturæ corporibus, ob longum ac difficilem ſanguinis per venas perpendiculari via regreſſum ad cor, circuitus tardior eſt & languidior ac in parvæ ſtaturæ, excretionum autem & maxime perſpirationis negotium cir-

culum

culum sanguinis tardiorem, vel celeriorem sequitur, facile patet, sub languidiori sanguinis & humorum circuitu, corpora magis & facilius reddi impura & avtocratiam quoque naturæ in vincendis morbis, quæ consistit maxime in circulatione sanguinis vegetiori & promtis excretionibus, valde languidam esse & insufficientem. Tandem memorabile omnino quod venæsectio etiam in principio administrata noxam potius quam opem attulerit, quæ alias non tam facile in robustis hominibus, ut militibus, nocet. At quum a transpiratione prohibita & retentione excrementorum, quæ per cutim difflantur, primos malum traxit natales, aliquot jam septimanis languor & ciborum ante invasionem febris inappetentia adfuit, facile constat, sanguinis missione imbecillitatem adauctam, perspirationem vero magis imminutam fuisse, quod utrumque non potuit non cum damno accidere.

CAPVT XI.
DE
FEBRIBVS PETECHIALIBVS VERIS.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Febres petechiales veræ, sunt valde malignæ, contagiosæ, capiti & viribus quam maxime infestæ, cum varii coloris maculis junctæ & ortæ a succorum vitalium corruptione ac subsequente putrida dissolutione, eaque propter lethales. *Descriptio morbi.*

§. II.

Merito hæ febres exanthematicæ vocantur malignæ, seu venenatæ. Etenim plerumque a tenuissimo, activæ, virulentæ indolis vapore, sive miasmate, e corpore decumbentis halante, ortum ducunt & propagantur. Dein difficulter sanationem recipiunt & brevi sæpe plures jugulant. Tum vi- *Nominis ratio.*

res, a quibus motus vitam sustinentes pendent, & celeriter, & graviter, pessundant ac destruunt. Demum, non secus ac maligni homines, mitem prima facie exhibent indolem medicosque cum adstantibus, ac si catarrhales tantum essent, sæpe decipiunt, postea vero pernicialem effectum tanto majori exserunt vehementia.

§. III.

Indicia & symptomata. His tamen indiciis deleteria indoles morbi cognoscenda. Ab initio statim ægri conqueri solent de virium summa prostratione atque debilitate, ut erecti vix consistere, vel pedibus incedere queant, sed mox animo deficiant, quum in aliis continuis & acutis morbis demum in statu & vigore ejusmodi imbecillitas observetur. Caput ab initio valde dolet, fervet, cum torpore, animus illico dejicitur, anxius & solicitus est ac salutis spem abjicit, pessima quævis ominatur. Assidua urget vigilia, nec ullus reficiens adest somnus, appetentia plane perit, faciei vigor intercidit, pulsus languidus, parvus & inæqualis micat, decubitus in lecto insolitus est atque incompositus, membris quasi convolutis & corpore huc & illuc jectigato, pectoris est oppressio, quandoque cum tussi sicca, musculorum fibræ undulatorio quasi & tremulo motu convelluntur tendinesque contrahuntur atque subsultant. Plures nec de siti, nec æstu, nec dolore, nec anxietate queruntur, & asseverant potius, nihil mali se persentire, præter languorem & somni defectum. Urina primum mingitur utplurimum tenuis sanorum simillima. Quarto, quinto, vel etiam septimo die in conspectum prodeunt maculæ, in dorso potissimum & lumbis, plus minus copiosæ, varii subinde coloris, plerumque tamen sine levamine, ideoque symptomaticæ magis, quam criticæ.

§. IV.

Nomina & differentia. Exanthemata veteres generali denominatione has dicunt maculas. Latino ab Italis idiomate pedicularium petechiarum & petechialium nomine efferuntur, a voce pedechio, pulex, quia pulicum morsus figura æmulantur; a Gallis ob colorem purpureum, purpuratæ; ab Hispanis taberdillo, a colore ex flavo rubro; a Germanis lenticulares, propter lentis quam referunt figu-

figuram & colorem, aut puncticulares, vernacula *die Reh-Flecke.* Hungari vero propter gravem capitis dolorem & delirium complicatum nominant Germana voce *die hitzige Haupt-Kranckheit.* Ab aliis autem exanthematibus præter figuram in eo discrepant, quod non modo sine omni ardore, sine pruritu, cutis elevatione, asperitate & exulceratione prodeant, sed & utplurimum sine levamine, quia materia eorum non est salina caustica, sed potius putrida & corrupta.

§. V.

Tantum hinc abest, ut maculæ hæ salutis spem faciant, ut potius quo copiosiores compareant, eo majorem corruptionis gradum, quin lividi, plumbei & ex atro viridescentis coloris, sphacelosam plane corruptionem arguant. Qui etiam evadunt, non cutanea excretione, sed vel sudoribus largis, fœtidum acorem spirantibus, vel alvi fluxibus criticis, convalescunt. Sed nonnisi naturæ benignitate ac robore id accidit, in his, ubi non adeo eminens succorum corruptio, sed temperata adhuc & quasi quodammodo alexipharmaca indoles. Plurimi potius occumbunt, vel sphacelosa corruptione in ventriculo, intestinis & aliis visceribus, vel phrenitide, frequentius anginosa faucium & œsophagi inflammatione, cadaveribus mox post mortem intolerandum plane fœtorem spirantibus. Quem funestum eventum signa præsagiunt hæc: si sitis vel nulla, vel plane inextinguibilis, si lingua arida, discissa, nigricans, fauces inflammatæ & squalore obsessæ, cum deglutitione difficili; si post exanthematum eruptionem respiratio anhelosa & pectoris angustia persistit & invalescit, vel post sudorem & alvi fluxum delirium cum aliis pathematibus ingravescit, nec urina turbida fit nec sedimentum ponit; si demum oculi obscurantur, mens plane delira fit, ægri floccos carpunt, tendines subsultant, excrementa involuntarie elabuntur, sudor frigidus manat & convulsiones accidunt, spiritum cum vita præcludentes. *Prognosis.*

§. VI.

Formalis perniciosarum harum febrium ratio consistit in putrida dissolutione, sive colliquatione sanguinis & suc- *Formalis ratio.*

corum vitalium, potissimumque in fluidi lymphatici elastici tenuissimi, quod in sanguine contentum, in cerebro ac spinali medulla separatum, per nervos in universum corpus distributum, sensum & motum partibus præstat cunctis, inquinatione & vitiosa plane diathesi. Etenim venenatum illum vaporem, quo etiam sana corpora inficiuntur, ejus naturæ esse atque potentiæ, ut non modo sanguini aliisque humoribus putredinosam successive inducat fermentationem, sed & immediate ad interiora cerebri nervearumque partium pervadat fluidumque ibi corrumpat subtilissimum, ex eo planum fit, quod suscepto ipso, illico vires tam naturales, quam vitales & animales languescere incipiant omnes, in perfecte sanis corporibus, salva adhuc sanguinis & humorum crasi & a corruptione immuni.

Ex miasmate virulento.

§. VII.

In corpus delatum.

Hoc virulentum multiplicativæ indolis miasma, corpus maxime subit per nares, fauces & bronchia. Nam nullibi tam aperti minusque tecti discurrunt nervi ex prima & secunda conjugatione, ac in narium cavo. Hoc igitur dum pertransit cum aëre vectus deleterius vapor, non mirum est, eundem immediate, proxime & intime pertingere ad nervos ipsumque cerebrum & infectos ea propter mox temulentia, capitis torpore, virium languore, nec non vertigine affici. Maxime omnium vero commiscet sese salivali latici contagiosum miasma & cum hoc descendit ad ventriculum, qui etiam, ceu pars nervosa, primam fere sedem præbet contagiosis hisce febribus. Hinc in ventriculo & præcordiis primum se prodere solent prava symptomata, nausea scilicet cum vomendi conatu, alvi frequens cum torminibus dejectio, vel etiam fortis adstrictio, ciborum fastidium, anxietas præcordiorum, cardialgia, *das Ubelseyn* & frequens copiosæ lymphæ ex stomacho eructatio. Hinc testantur observationes anatomico-practicæ, in his febribus defunctis ventriculum maxime omnium sphacelosa corruptione affici. Dum vero miasma hoc & salivæ in ore & liquori menstruali gastrico & pancreatico in stomacho misce-

ſcetur, multum ejus vis propagativa & multiplicativa intenditur. Etenim inter omnes conſtat, ſalivales hos ſuccos, intimæ alimentorum digeſtioni ſervientes, valde ſubtilis, ſpirituoſæ, aëreo elaſticæ fermenteſcibilis naturæ eſſe, eaque propter dulcia quibus commiſcentur illico fermentativo motu perciere. Quare quia hi ſucci in motu inteſtino fermentativo jam conſtituti, longe utique facilius obſecundant delato illuc ſubtiliſſimo putredinoſo miaſmati, ut hoc ſeſe propaget & augeat, non ſecus ac exigua pars fermenti panifici ingentem farinæ maſſam fermentat.

§. IIX.

Hinc facile jam eluceſcit ratio, quare ad contagium perniciosi hujus morbi arcendum, nihil præſtabilius jam pridem a peritiſſimis Medicis annotatum, quam ut infectorum, præſertim quum ad extrema & putredinis acumen ventum, halitum facie averſa vitemus, ſalivam crebrius exſpuendo rejiciamus, ac ore contineamus ea, quæ ſalivam eliciunt, radicem angelicæ, zedoariæ, imperatoriæ, pimpinellæ, aut maſticemus, vel fumigemus tabacum. Neque minus inde pateſcit cauſa, cur miaſma hoc deleterium longe facilius ſuſcipiatur longeque citius pernicialem vim exſerat, in ventriculo copioſis cruditatibus, & pituitoſis ac ſalivalibus ſordibus obſeſſo; & cur viciſſim leniora emetica, alexipharmacis nupta, in recenter infectis, certæ & ſecuriſſimæ ad præſcindendum prima in herba morbum ſint efficaciæ. *Apophlegmatiſantibus arcendũ.*

§. IX.

Primam autem harum contagio infeſtarum febrium originem recte omnino cum *Hippocrate* ex communi aëris vitio deducendam eſſe reor. Nimirum diuturnus humidus, pluvioſus, nebuloſus, nec non auſtrinus calido humidus aëris ſtatus, ob eminentem vaporum aqueorum copiam, vim ætheris vividam, elaſticam, expanſivam, quæ ſolidorum & fluidorum ad vitam neceſſarium in corpore motum, ſuſtinet, obtundit ac deprimit. Inde ſalutiferæ excretiones, maximeque perſpiratio, elangueſcunt ac turbantur, inutiles, ſuperfluæ *Origo ex aëre inſalubri per ſe.*

fluæ & corruptæ partes retinentur, quibus in ſanguine & ſuccis accumulatis, non poteſt non ſumma ad corruptionem & diſſolutionem prona ingigni diſpoſitio. Accedit quod ſub aliena ejusmodi tempeſtatum conſtitutione, ipſa vegetabilia & frumenta alienam naturam corpori inimicam contrahant. Nam notum eſt, humido & pluvioſo cælo diu regnante, in ſecale potiſſimum uberem eſſe proventum lolii eſculenti, vernacula *des Mutter-Korns*, quod noxiæ & tantum non venenatæ eſt indolis. Neque prognatum hoc tempore ſecale, tantam copiam ſpiritus vini per fermentationem præbet, neque tam ſalubrem & reficientem panem largitur, ac illud, quod temporibus anni ſiccis & calidis producitur. Ut adeo non mirum ſit, inſalubria & corrupta hinc confecta alimenta ingeſta, ſimul ipſa corpora diſponere ad putredinem.

§. X.

Vel a pravis effluviis.

Dein aëri inſalubritas & ad ingignendos putridos morbos aptitudo inducitur ex crebra ac diuturna aquarum inundatione. Hac enim facta, humor ſtagnans, accedente inprimis ſolari calore, putreſcere incipit multaque putrida in atmoſphæram mittit effluvia. Inſectorum quoque varii generis copia circa aquarum ſtagna ſuccreſcit, a quibus cauſticæ, ſalinæ, deleteriæ materiæ ſubtiles multæ in aërem elevantur. Quæ quidem omnia quam ſint ſanitati infenſa, hiſtoriarum utique docent monumenta, quibus uberius conſtat, poſt aquarum diluviones magnas, contagioſas & tantum non peſtilentis naturæ febres fuiſſe ſubortas, de quo pluribus evolvenda diſſertatio *de temporibus anni inſalubribus*, item *tomus II. Medicinæ ration. ſyſtem. pag.* 278. Ejusdem infeſtæ naturæ eſt aër exhalationibus putridis ex cadaveribus inhumatis putreſcentibus, vel excrementis animantium ſurgentibus, refertus, tanto magis incarceratus & acceſſu purioris deſtitutus.

§. XI.

Et corporis diſpoſitione.

Neque tamen aër tantum impurus & inſalubris ad generationem horum morborum facit, verum etiam ipſius corporis ad putredinem intus concipiendam habitus ac diſpoſitio.

tio. Per ipſam certe experientiam uberius conſtat, phlegmatico-ſanguineos, habitus corporis laxioris & ſpongioſioris, animo meticuloſos & anxios, quorum vires luxuria, ingluvie alimentorum valde incongruorum, ebrietate, venere, fame, diuturna mœſtitia, vigiliis, laboribus, hæmorrhagiis, fractæ atque exhauſtæ, facilius & crebrius gravi hoc morbo prehendi, & difficulter quoque evadere, nullam aliam ob cauſam, quam quod ipſorum corpora impura atque debilia ad putredinem ac corruptionem admodum proclivia. Neque minus de feminis cachecticis, menſium ſuppreſſione laborantibus, item de lue venerea, vel minimum hujus reliquiis affectis novi, quod ex facili corripiantur, ſed ægerrime emergant.

§. XII.

Quæ quum ita ſint, in proclivi ſane eſt judicare, quare contagioſæ hæ febres in militum caſtris quam maxime circumeant & ob id caſtrenſes appellari ſoleant. In caſtris enim omnes quas enumeravimus hujus morbi cauſæ fere conveniunt. Ibi quippe milites aëris humido-calidi & poſtea humido-frigidi experiuntur injurias, ſub dio dormiunt in locis uliginoſis, humidis ſæpe atque paluſtribus, excrementa animantium & hominum paſſim non deſunt, nec tamen vento ob circumductum vallum aditus ad diſſipandos fœtidos halitus patet, cibis veſcuntur incongruis, nonnunquam plane corruptis, ſemicoctis, aquas quoque ſtagnantes & putres bibunt, fame & vigiliis corporis robur atterunt. Hinc quando ex laborioſo & difficili hoc vitæ genere in hibernia concedunt, corporaque quieti dant ac ciborum copia onerant, corruptio interna ſenſim contracta adeo demum increſcit, ut apertius in capitalem hunc morbum erumpat isque ob id frequentior in hiberniis, quam caſtris obſervetur. Eandem fere ob rationem malignis contagioſis ejusmodi morbis, pauperes, in tenebris & cœno verſantes, aëre fruentes in anguſtis tuguriolis vappido minusque puro, frequentius afficiuntur, quam opulenti, quibus unctius vivendi genus & ſanitatis regulas quoad aërem & victum

Hinc in caſtris & locis publicis familiares.

victum observandi copia. Idem evenit in nosocomiis, orphanotropheis & ergastulis publicis, ubi plures simul conversantur, & vitam colunt inopem, corpus ad concipiendum contagium disponentem.

PRAESERVATIO ET CURATIO CUM OBSERVATIONIBUS CLINICIS.

§. I.

Præservatio quoad diætam & regimen.

Curatio quidem harum exitialium febrium, tam ratione indicationum, quam regiminis, remediorum, medendique rationis, nec non observationum practicarum, convenit utique, cum iis, quæ capite antecedenti de febribus petechizantibus fuse satis tradidimus, ut supervacaneum eadem heic etiam exponere foret. Sed longe magis a perito Medico petendum consilium ad arcendum ejusmodi morbum, quippe quod multo tutius, multoque certioris effectus ipsa curatione. Præcipuum vero præservationis momentum in eo quam maxime consistit, ut insalubri ad ingignendos malimoris morbos apto anni tempore, solicite evitetur aër vaporibus & exhalationibus noxiis fœtus & vivida, elastica expansione destitutus. Quum dein sub ejusmodi aëris constitutione corpora jam tum admodum debilia & ad morbos contrahendos disposita sint, expedit omnino, temperare sibi ab omnibus, quæ viribus adversa languidioresque faciunt excretiones, animi scilicet vehementes commotionibus, mœrore, terrore, cura, impensioribus meditationibus, vigiliis protractioribus & nimia venere, item corporis refrigeratione, præsertim noctu, cum leviori tempestate frigidiuscula vestitu. Porro præscindendus curate cruditatum prima in regione proventus, abstinendum ab ingluvie tanto magis insalubrium, a crapula, continua tabaci fumigatione & effusiori potus coffée usu, qui sicuti ventriculo, ita longe minus nervosis partibus & mixturæ succorum vitalium amicus est. Ut demum aër purus & salu-

salubris hauriatur studendum, & fugienda ob id loca humiliora, in quibus aër facile fit vappidus, nec non ædificia quæ ventorum perflatui minus patent, ac præterea nimia humiditas accenso igne & suffimigiis ex mastiche, succino, baccis juniperi, corrigenda.

§. II.

Inter præsidia porro, quæ ad declinandos hos morbos valent, ego quidem præstabilius novi nullum, convenienti & moderato vini optimæ notæ, & quidem Rhenani, usu. Hoc quippe mane, vel etiam inter cibos quotidie potum modice, vires mirifice reficit & sustinet, sanguinis progressum cum excretionibus promovet, ciborum digestionem juvat, ac optime putredini ac corruptioni resistit, præsertim quando moderatior etiam corporis motus & alius diluens potus simul conjungatur. Ego sane longiori experientia edoctus, id pro certo affirmare possum, grassantibus populariter morbis ab aëris constitutione humida, eos, qui exquisitam victus rationem tenuerunt & quotidie moderate bono vino usi, incommodi sensisse nihil. Ipsa etiam in pestilentia ex præstantissimis præservativis vinum esse testantur, qui ex instituto de eadem scripserunt. Quin in petechiis quoque, vinum postremis diebus facta crisi debito modo potum, vires dejectas erigendo & cuticularem excretionem secundando, omnia fere alia auxilia superare assevero.

Vinum optimum præservativum.

§. III.

Ipsa autem in curatione ex omnibus remediis statim in principio optimam opem conferunt acida, maximeque succus citri, ptisanæ potandæ ad extinguendum calorem & arcendam putredinem inditus, item acetum vini, sive simplex, sive destillatum, mixturis ex aquis & pulveribus fixioribus diaphoreticis nuptum. Præter hæc conducunt, quæ vires servando salivalem etiam laticem colliquant & pectus ab infarctu liberant. Id enim ego & celeberrimus olim Erfurtensis Professor, *Cramerus*, quem Præceptorem colui insignem, observavimus, non facile quempiam his in morbis decedere,

Acida prosunt.

cui saliva & sputum liberius fertur. Quam ob rem idem hic in arte exercitatissimus vir frequentissimo in usu habuit mixturas alexipharmacas, quas ingrediebatur, cum aceto destillato, vel aceto scordii, cinnabaris, interdum bezoardicum minerale & oxymel squilliticum. Contra ea pessimus omnino Practicorum mos est, in principio statim volatilia, bezoardica & sudorifera cum regimine calido & infuso theiformi fervente exhibere. Sic enim intestinus ille putredinosus motus invalescit cum orgasmo, majorque virium subsequitur prostratio.

§. IV.

Alvi fluxus salutaris. In morbo declinante nulla magis salutaris excretio, quam quæ fit convenienti tempore per alvum. Ego certe praxi quadraginta sex annorum uberius confirmatum habeo, rarius solo sudore & hæmorrhagia, sed frequentius per diarrhoeam septimo, nono, aut undecimo die erumpentem, solutos fuisse hos morbos, & vicissim nihil perniciosius fuisse diarrhoea gravi statim inter initia, vel alvi fluxu critico cohibito. Neque minus compertum habeo, si catarrhales malignæ & exanthematicæ alvi fluxu solutæ fuerunt, ægros immunes fuisse a purpuræ albæ incursu, quæ haud raro pulsu jam æquali facto, declinante undecimo die morbo, non sine magno periculo supervenit. Perspexerunt etiam jam pridem salubritatem alvini fluxus, artem cum attentione exercentes. Ipse *Hippocrates lib. epid.* memorat, laborantes hujusmodi acutis febribus alvi excretione fuisse sanatos. In quadam pestilenti constitutione diarrhoeam admodum salutarem fuisse *Galenus de atr. bil. cap. IV.* testatur. Inprimis *Gerhardus Columba de pestil. febr.* multus est in laudando egregio effectu fluxus alvini, *pag.* 231. sic habens: *omnes quibus alvus copiose ejecit, licet cum signis cruditatis fuerit, tandem liberati. Procedente enim alvi fluore, indies coctionis signa superveniebant, morbus evadebat clementior, & tandem alvi fluore perseverante, fideliter & integre ægri judicabantur.* Ut mittamus quæ passim hanc in rem memoriæ prodita a *Valleriola observ. lib. VI.* de

de febb. Schenckio observatt. lib. VI. de febb. Riverio observatt. Cent. I. obs. XLVII. & LVII. item *Cent. II. obs. XXXIV. & LXXXVII. Horstio obs. X. Joanne Rhodio Cent. II. obs. LXXXV. Screta de febre castrensi maligna cap. IV. pag. 331. cap. pag. 175. Boneto in thes. pract. de febb. putr. pag.* 71. item *de causo capp. II.*

§. V.

Hæc igitur naturæ via, cui insistendum ab artifice, eademque, si deficit, juvanda. Mihi omnino firmum & multiplici observatione confirmatum, quicquid in putridis, malignis & pestilentialibus febribus curandis exspectandum ab arte, id maxime in eo contineri, ut Medicus convenienti tempore ea usurpet remedia, quæ ad alvum solvendam sine damno faciant. Sed hoc circa hos maxime dies faciendum, qui audiunt critici, a septimo ad decimum quartum usque, non primis, quibus ob materiam nondum coctam & excretioni aptam, parum opis conferunt. Sicuti vero ad alvum vacuandam per totum harum febrium decursum nil pestilentius illis pharmacis, quæ acrimonia quadam caustica agunt, nec exceptis sennæ etiam foliis: ita nil certe hanc in rem magis proficuum iis, quæ nihil alieni & quod vires frangat in mixtione habent, sed blande & placide alvum subducunt. Eminet hæc inter benedicta illa manna, cum cremore tartari, hisce etiam febribus ob aciditatem non adverso, nupta & sufficienti dosi data. Conducibilis quoque sirupus rosarum solutivus, mixtus cum salino stimulo, ex cremore tartari, sale polychresto, vel nitro antimoniato & convenienti dosi ac tempore cum sufficienti diluto vehiculo, uti sero lactis nostra methodo dulci, vel aquis etiam temperatis mineralibus, ut Wildungensibus & Antonianis, oblatus. Non minus spectata virtus tamarindorum pulpæ, vel decocti ex his cum manna, aut rhabarbaro. Quam egregium enim effectum præstent hoc in casu laxantia testis eximius est *Moræus de malign. febr. parox.* plus quam viginti exemplis confirmans, se ad alvum laxandam summo cum fructu usum fuisse tamarindorum pulpa, item infuso ex rhabar-

Hinc promovendus

rhabarbaro, foliis sennæ, cremore tartari, manna & aqua acetosellæ concinnato.

§. VI.

V. S. præservatoria magis. De venæsectionis autem utilitate his in febribus disceptant adhuc medentes. Et certe tanta utique malignarum differentia, ut experientissimi etiam Medici in iisdem experiundo demum discere cogantur. Id tamen verum: quum eædem plethoricos & plethorico-cacochymicos infestant, commodum omnino in his & præterea sanguinis missioni assuetis, diæta lauta & vinosa utentibus & vitæ sedentariæ indulgentibus, invenit locum ad præservationem. Experientia enim sum edoctus, post venæsectionem, vel plane non corripi, vel lenius ægrotare & facilius convalescere, sanguinis subtractionem passos, quam non expertos.

§. VII.

Recidiva arcenda abstinentia. Id vero omnibus curate tenendum: quod tam sub, quam declinante hoc morbo, stomachus valde languescens non alimentorum, multo minus insalubrium, præsertim carnium mole sit onerandus. Est hoc familiarissimum, vulgo hominum plebejorum inprimis, præjudicium, ut credant vires cibis esse reficiendas. Sed ipsum hoc est una ex præcipuis causa, quod ægri in portu sese jam constitutos censentes, sæpius naufragium faciant, recidivante priori, cum majori vitæ periculo, vel superveniente alio novo morbo.

ENARRATIONES MORBORVM.

OBSERVATIO I.

HISTORIA FEBRIS PETECHIALIS AN. MDCLXXXIII. IN PRINCIPATV MINDENSI GRASSANTIS.

Quum anno MDCLXXXIII. copiæ Brandenburgicæ ab expeditione contra Turcas ex Hungaria redeuntes, in Principatum Mindensem hiematum reducerentur, attulerunt simul morbum castrensem, febrem nempe malignam petechialem & successive multos pagos & vicos in quibus sumserant hiber-

berna lue infecerunt eadem. Ego juvenis adhuc Medicus provincialis a Serenissimo Electore Brandenburgensi Friderico Wilhelmo constitutus ibi, feci quod muneris postulavit ratio, decumbentes passim visitavi, in morbi hujus maligni statum inquisivi & operam contuli omnem, ut pro mea tunc scientia pernicialem hunc morbum congruis præsidiis oppugnarem & ne latius progrederetur, præcaverem. Excurri igitur & potissimum in præfectura Schlüsselburg, plus quam centum hac febre laborantes offendi, in quibus præter summam virium prostrationem & consueta alia malignarum symptomata, peculiare fuit, quod plurimi statim in principio atroci & diuturna cephalalgia, in sincipite inprimis, cum vertigine, oculorum rubore, oblivione ac postea delirio, afficerentur; conquerentes simul de magno tinnitu & susurro aurium. Quidam de raucedine, pectoris infarctu, faucium ardore & salso catarrho conquerebantur. Quibus mox corpus petechiis lividis & flavescentibus obsessum, moriebantur omnes, cum iis qui incongruo, vel nimis calido, vel nimis frigido, regimine excepti & a balneatore alexipharmacis, expellentibus & theriacalibus usi fuerunt. In quibusdam tanta erat corruptionis vehementia, ut ægri surgentes & in pavimento frigido ambulantes aliquandiu, funestum in plantis pedum nanciscerentur sphacelum, uti in duobus vidi. Qui autem paucas, & rubras habuerunt maculas, nec non ex plebejis, qui nec medico, nec medicamentis usi, ac minus meticulosi, solo regimine temperato, & potu seri lactis, vel decimo quarto die, remittente symptomatum vehementia, vel per largos & frigidos valde debilitantes sudores, vel per diarrhœam sunt judicati. In bonis fuit status surdaster circa declinationem accedens & aliquandiu persistens. Qui evaserunt vix intra aliquot menses ad perfectam sanitatem redierunt. In plurimis restitit tumor pedum, vel etiam abdominis, cum lenta febre & appetitus dejectione. Quidam diu stupidi & obliviosi manserunt. Nec defuerunt, qui, præsertim si caput frigidiori auræ nimis cito exposuerunt, post morbum gravitate

 capi-

capitis & difficultate auditus affecti ſunt, quin nonnulli facti ſunt & manſerunt per totam vitam ſurdi. In pago, Raden dicto, eodem morbo infecto, commorabatur deſtillator quidam Chymicus, qui gloriabatur, ſummo ſe cum fructu uti ſpiritu nitri, inſtillatis in menſuram aquæ puræ, vel cereviſiæ Mindenſis levis, quinquaginta ad manifeſtam usque aciditatem guttis, dato poſtea liberaliter tepido potu hoc medicato. Nec contemnendæ virtutis deprehendi hoc experimentum, quo in aliquibus fluxus alvi cruentus quandoque ſuſcitatus, non ſine levamine cephalalgiæ aliorumque ſymptomatum, tantum quod qui eodem ſervati, paullo diutius imbecillitate ventriculi & inteſtinorum laborarunt, cachectici quaſi facti, demum tamen etiam congruis remediis ad ſanitatem traducti. Ego vero ad præſcindendum ulteriorem contagii progreſſum, iis, qui nobilioris fortunæ & conditionis erant, præter moderationem & temperantiam, in victu, regimine & animi affectibus, & vitanda refrigeratione, ſuaſi moderatum vini boni uſum. Qui ſanguine craſſo & gravi abundarunt, uti Weſtphali ob victum durum & craſſum fere omnes, his ſanguinem ſubtrahere juſſi, & mane alternis diebus aſſumere doſin tincturæ bezoardicæ, vel pulveris bezoardici, exſpectando poſtea ſub temperato calido regimine cuticularem excretionem auctiorem. Quæ etiam tam in locis infectis, quam alibi verſantibus, egregie profuerunt. Ceterum ſanos ab ægrotis, quantum fieri potuit, ſeparari juſſi: pro medicina pulverem ex cornu cervi uſto & lapidibus cancrorum leniter nitroſum, cum pauxillo camphoræ cum roob ſambuci, aqua & aceto vini ſingulis fere aſſumendum ordinavi: qui in primo morbi inſultu ſæpius uſurpatus alios ſtatim a morbo liberavit.

Epicriſis.

Nulla fere regio tam ferax morborum acutorum & præſertim febrium catarrhalium mali moris atque petechialium, quam Auſtria & Pannonia. Unde etiam peculiare & grave hujus morbi genus Hungarica κατ' ἐξοχὴν febris, audit. Evenit

nit autem hoc plures ob rationes. Æstus interdiu his in regionibus est intensior; etiam autumno, & vina ob id generosa admodum & dulcia facit, noctu vero succedit algidior aura, & ob excessivam hanc subitam cœli mutationem excretio salutifera, potissimumque quæ per cutis poros succedit, mirifice turbatur ac intercipitur. Dein victus ibi solemnis admodum plenus, ex esu carnium & vini generosi potu, aquæ autem non adeo salubres, quibus sanguinis facile corruptibilis copia ingeneratur. Hinc non mirum est, quod frequentes ibi corrupti & putridi maligni morbi, inprimis in militibus & qui victus illius insueti, simul inordinate vivunt, semicoctis & male præparatis cibis ventriculum onerant, noctu excubias agunt sub frigida aura & in locis humidioribus & frigidioribus degunt ac dormiunt. Neque etiam mirum, dispositionem ad hos morbos cum militibus huc venientibus alio transportari, sub quiete & ingluvie in hibernis, corruptos succos augeri, cruditates prima in regione accumulari ac tandem in apertum pernicialem morbum, hieme præsertim, erumpere.

Id autem peculiare habet hic morbus, inprimis in iis qui sanguine abundant, ut caput petat, hinc statim in principio venæ sectio suadenda, si vero ex stomacho vitiosorum humorum ex ingluvie & toto corpore huc confluentium colluvie obsesso, eveniat, optimum utique consilium statim in principio, clementi, efficaci tamen emetico, stomachum, vel intestinorum simul canalem expurgare. Quem in finem ego quidem commendare soleo decoctum mannatum, cum dimidia vel una drachma radicis hypecuanhæ, aut infusum mannæ ex vino cum duobus tartari emetici granis. Sic datis post hanc evacuationem bezoardicis & leniter diaphoreticis, cura succedit longe felicius.

Ex singularibus etiam in hac lue fuerunt sudores copiosi, frigidi, per aliquot dies & noctes manantes, vapidum acorem spirantes, non tamen funesti. *Hippocrates* enim *Sect. IV. aph.* 37. malos eos pronunciat & mortis prodromos. Nos quo-

quoque largimur, quod ſudor frigidus qui internæ viſceris cujusdam inflammationis, vel ſphacelationis comes & tantum particularis eſt, internis calentibus & externis frigentibus, plerumque ſit funeſtus. Sed longe aliam ejus frigidi ſudoris eſſe rationem, qui a defectu caloris & virium proſtratione oritur, docet experientia. Luculentum hanc in rem eſt teſtimonium *Raygeri in ſchol. obſerv. Spinaleri obſ. XCV.* ſic habens: *viciſſim ſæpius & ego in morbi declinatione poſt XIV. dies viribus bene conſtitutis & rite ſe habentibus, reliquisque bonis ſignis apparentibus, in calido corpore frigidos obſervavi ſudores, poſt febres acutas & malignas bene judicatas, cum allevatione magna erupiſſe & ultra XXIV. horas duraſſe.* Quanquam autem hujus generis ſudores non ad mortem tendant, magnam tamen diſſipationem caloris & virium indicant. Hinc ſi unquam, certe tunc ſuccurrendum analepticis, diæteticis æque ac pharmacevticis, corpus crebrius linteis calidis detergendum & fricandum, quo per externa internus calor excitetur, nec æger in limine recuperandæ ſanitatis conſtitutus deficiat.

Viciſſim in peſſimis ſignis fuerunt ſudores ab initio & per totum morbum effuſius manantes, cum urina perpetuo tenui & copioſa. Hæ enim ſymptomaticæ ſunt excretiones manifeſtumque præbent indicium colliquationis & diſſolutionis elementorum ſanguinis mixtionem conſtituentium. Et ſecedente tam copioſe ſero, craſſior evadit cruor & ad cerebrum delatus, in vaſis meningum capillaribus facile ſtagnat & inflammationem inducit.

Quod præterea ſpiritus nitri crebro & liberaliter in aqueo vehiculo datus, quibusdam eximie profuerit, partim acido tribuendum, quod putredini reſiſtit optime, partim ſtimulo quem intulit inteſtinis, quibus vellicatis ſanguinis & humorum impetus a capite ad inferiora vocatus & alvi fluxus cum euphoria proritatus. Sed longe tutior clyſſus antimonii ſulphuratus, cum diluente tenui potu ſufficienti copia exhibitus, quem

quem ego, ceu præstantissimum auxilium, deprehendi & commendo.

Ceterum invadentibus exitialibus hisce morbis, id potissimum perito agendum est Medico, ut propagationem & progressum contagii tempestive antevertat. Etenim longe facilius est, corpora ab insultu harum febrium defendere, quam infecta & oppressa persanare. Ac nisi peculiare beneficium naturæ in curatione concurrat, omnia frustra molitur Medicus, quantumvis doctus atque peritus.

OBSERVATIO II.

Juvenis robustus, sed ob vitam sedentariam sanguine non adeo puro plenus, animum laxandi causa Januario exeunte ruri exspatiatus, societatem cerevisiam gravem & spirituosam potantium offendit. Assidet cum iis, & vesperi domum iterum concedens, corpus admodum perfrigerat. Die post de molesto dentium conqueritur dolore, cum corporis lassitudine viriumque languore plane insolito. Altero die accedit tussis, cum screatu, coryza, & æstu, non tamen adeo gravi. Aucta vero præterea debilitas, appetentia periit cum somno, intercursarunt subinde horripilationes & extremorum refrigerationes, caput torpidum fuit, licet æger non lectum peteret, sed officio suo fungeretur. Accedente quarto die morbus ægrum affixit lecto, hinc consultus Medicus, qui serum ex lacte cocto succo citri coagulato bibere jussit. Factum id, sed subsequutus alvi fluxus vigesies & ultra ægrum intra diem & noctem ad sellam urgens. Inde vires magis collapsæ, partium tremor cum delirio, alvo quamvis fluente accessit, sub quo quinto die comparuerunt maculæ petechiales, atrociam morbi tamen non levantes, sed sexta stercora & urinam sine sensu reddidit, respiratio facta anhelosa & nocte septimum diem antecedente mors excepit.

Febris petechialis sub diarrhœa funesta.

Epicrisis.

Hanc etiam febrem fuisse ex malignis illis catarrhalibus & petechialibus, quæ per aliquot menses nostra hac in urbe

circumiverunt, teſtatur dentium dolor rhevmaticus, coryza, & raucedo cum tuſſi. Malignitatem autem junctam ingens ſtatim virium lapſus, appetitus plane proſtratus & ſomni defectus, cum pulſu celeri, debili atque frequenti, nec non capitis dolor ac torpor faciunt teſtatum, licet ægroti, adſtantes ipſique minus periti Medici, hæc haud raro minus ex æquo attendere ſoleant. Serum igitur lactis in principio ad alvum laxandam & ſiſtendam ſanguinis ebullitionem, non quidem ſine fructu commendandum. Sed ubi catarrhales affectus jam per aliquot dies adfuerunt, minus proficua ſunt ea remedia, quæ alvum turbant & ſerum impurum ad interiora ac inferiora vocant. Licet etiam alvi laxitas, in catarrhalibus malignis criticis diebus ſponte proveniens, admodum ſit ſalutaris; primis tamen diebus alvum ſtimulantia nocent. Intus enim retinent materiam malignam, ac ut inflammatio ventriculi & meningum tandem ſphaceloſa inducatur, faciunt. Tum potius ſemper perſpiratio ſervanda libera & ſerum corruptum diſſipandum per blanda diaphoretica & regimen moderatum. Neque minus in plethorico ejusmodi corpore ante invaſionem admodum proficua fuiſſet venæſectio, ſubjuncta poſtea moderatiori & longiori diaphoreſi.

OBSERVATIO III.

Petechiæ in ſorore & fratre diverſæ.

Virgo triginta aliquot annorum, menſium anomaliis ab aliquot annis obnoxia, anno abhinc affecta fuerat eryſipelate capitis, quod in fiſtulas mali moris, glandulas colli, genus fauceſque perforantes, deſiit. Sanata tamen adhibita omni diligentia a Medico & Chirurgo, ſed ab eo tempore languidior manſit & macilenta. Januario hujus anni ineunte ſubito ipſam infeſtavit ingens capitis dolor, cum torpore, ſomnolentia, virium languore, valida quoque tuſſi ſicca. Increvit hæc debilitas indies, nihil plane appetiit, nec dormivit, ſimul conqueſta eſt de præcordiorum & ſpirandi anguſtia, pulſu frequenti, ſed debili micante. Sexto die paſſim in pectore comparuerunt punctula, ſeptimo acceſſit delirium, ſequutæ

quutæ convulſiones epilepticæ ac mors, poſt quam maculæ magis venerunt in conſpectum. Frater demortuæ inſperato hoc diſceſſu mirum contriſtatus, paullo poſt pariter conqueri cœpit de dolore capitis & artuum, ſine catarrhoſis defluxionibus, vires conciderunt, appetitus periit, ſomnusque defuit, quarto die petechiæ viſæ ac pathemata mitigata, ſeptimo cum caloris incremento ſub inquietudine & anxietate acceſſit purpura & petechiales maculæ diſparuerunt. Succesſive tamen convaluit, terreorum bezoardicorum & abſorbentium cum ſucco citri & aquis diapnoicis & analepticis uſu ac potu ptiſanæ.

Epicriſis.

In virgine hac orta febris ſine contagii ſuſpicione. Sed docet omnino experientia, corpora valetudinaria, imbecilliora & ubi impuritas ex menſibus retentis, gonorrhea, vel lue venerea in ſanguine & ſuccis lymphaticis reſtitat, facile corripi graſſantibus ex communi aëris inſalubris vitio morbis & promte quoque ſuſcipere contagium, quod nihil metuentibus a Medicis, Chirurgis & aſſiſtentibus contagioſis morbis decumbentibus, affertur. Quod autem ab initio ſtatim exquiſitus & continuus capitis adfuit dolor, cui deinde delirium cum convulſionibus epilepticis junctum, id procul dubio ob debilitatem capitis ex perpeſſo eryſipelate exulcerato factum. Dein frequentioris etiam experientiæ eſt, contagioſis morbis defunctorum conſanguineos, ſola ſæpe animi perturbatione ac mœſtitia diuturna, in eundem incidere morbum. In his vero a ſanguinis miſſione, niſi corpus ſit eminentius plethoricum, merito abſtinendum, item a valide commoventibus & evacuantibus, ac vires potius erigendæ, perſpiratio ſecundanda & ſuccorum vitalium integritas conſervanda. Petechias comparente purpura rubra diſparuiſſe, in exanthematicis hujus anni febribus ſæpe viſum, & quidem ſine damno, ſed ubi declinante petechiali morbo ſupervenit purpura alba, id utplurimum fuit lethale.

OBSERVATIO IV.

Petechialis febris ex situ erecto lethalis.

Acres cum commilitone rixas habuerat adolescens viginti annorum, simulque terrore fuerat perculsus. Nocte insequenti somno caruit, ac debilitatem, lassitudinem appetitusque prostrationem per dies aliquot persensit. Quinto post die horrore, præcordiorum anxietate & æstu præternaturali affectus est, cum pulsu celeri ac debili. Medicus in consilium vocatus, statim exhibuit vomitorium, sanguinem subtraxit & subjunxit tincturam bezoardicam, nec non pulverem bezoardicum cum & sine nitro. Sexto die comparuerunt maculæ rubeæ & nares aliquoties sanguinem stillarunt, somnus fuit paucus, vel nullus, urina sanorum similis, vires tamen non penitus visæ prostratæ, sed æger surrexit subinde & obambulavit, defuit quoque delirium. Bene igitur omnia cessura spes fuit & morbus lenissime bezoardicis temperatis tractatus. At quum septimo die e lecto surgeret æger & per horæ quadrantem erectus sederet in conclavi licet moderate calido & sufficienter tectus, subito in lipothymiam incidit cum horrore cutis, pleræque petechiæ evanuerunt & quæ manserunt nigræ comparuerunt, accessit ingens præcordiorum anxietas cum furore, ita ut gladium in adstantes stringere & ex fenestra se præcipitem dare vellet. Usurpatus quidem pulvis bezoardicus cum nitro & camphora, conquievit etiam tantisper delirium, sed debilitas increvit, horripilatio perstitit, accesserunt convulsiones & sub finem diei septimi mors inopina.

Epicrisis.

Nunquam periculo carent petechiæ, licet omnia videantur pacata & Medicus conferat cuncta. Quodvis enim accidens in pejus omnia mutare valet. Heic situs erectus tam pernicialem mutationem, delirium & mortem adduxit. Qui quantopere in morbis acutis & exanthematicis sit noxius, supra jam pluribus monuimus ac ut evitetur iterum monemus iterumque.

OBSERVATIO V.

Generosa femina quadragenaria, corporis obesi, laxi & spongiosi, genio indulgens variisque eduliis dulcibus, acidis, lacte, vino quotidie delectata, tempore quo malignæ exanthematicæ febres circumibant, iisdem fere, quam quibus hæ incedebant affecta fuit pathematibus. Adfuit quippe corporis lassitudo cum inquietudine, cutis horripilatione, capitis dorsique dolore, accedente postera die præcordiorum anxietate viriumque prostratione. Datum illico lene emeticum, quod miram vitiosorum humorum colluviem evexit, & anxietatum & cephalalgiæ levamen attulit. Tertio die vena in manu pertusa & sanguis largiter eductus, qui frigefactus crustam glutinosam in superficie contraxit. Sed post venæsectionem pejus habuit, sopor præsto fuit continuus, facies tumida & fauces squalidæ factæ, urina vero tenuis naturali similis secessit. Quinto die spiritus factus difficilis & post noctem admodum inquietam prodierunt maculæ rubræ in collo, dorso ac manibus, quæ quidem anxietates levarunt, soporem autem non sustulerunt. Interim ob alvum clausam clysteres injecti, qui ingentem fœtidorum stercorum copiam evocarunt. Septimo etiam die largo corpus sudore perfusum. Nihilo tamen minus sine sensu ac motu jacuit ægra, appetens vinum, quod ipsi suspensa manu concessum. Quum vero inde melius haberet ac virium animi corporisque sentiret incrementum, post trihorium quatuor iterum vini Rhenani unciæ potui datæ, iisdemque potis, mirifice se viribus refici asseveravit. Sequutus postea sudor largior, infuso theé adjutus, sopor mentisque stupor discessit, corpus quoque cum animo vires recepit & ægra ad sanitatem demum traducta, alternis semper, vel ternis diebus, alvo laxantibus subducta.

Petechialis febris vino poto sanata.

Epicrisis.

Quo major pravorum succorum prima in regione colluvies; eo graviora etiam in febribus popularibus mali moris adsunt symptomata. Urinæ quoque plerumque mingun-

tur tenues, præcordia anguntur & caput exquisite dolet. Ad hanc igitur circumstantiam artifici cum cura attendendum semper. Tum enim optimum consilium, illico leni emetico sordes expurgare. Merito etiam sanguinis missioni præmittitur purgatio. Venæsectio heic quidem minus feliciter cessisse visa est, sanguine ad caput allecto & soporem faciente. Quare etiam Practicorum plurimi venam in superioribus pertundere dissuadent; ac ut potius in pede id fiat præcipiunt, eo quod inde non facile congestio sanguinis ad caput proritetur. Crusta autem illa glutinosa sanguini emisso innatans non mali fuit ominis. Nam *Baglivus* jam *lib. I. opp. pag.* 149. disertis verbis scribit ac testatur: *observamus in xenodochio omnes fere ab acutis evasisse, quorum sanguini venæsectione extracto crusta alba atque chylosa supercrescebat: contra mortuos, quorum sanguis valde rubicundus.* Et certe sanguis consistentia crassior non tam facile dissolutorio motui intestino obsecundat, quam tenuis partibus salino-sulphureis scatens. Demum notandum & hoc, quod vinum temperatius, in malignis & petechialibus etiam febribus, non noceat, facta petechiarum eruptione & poris adapertis, sed quod potius vires refocillando, secretorios & excretorios actus partium effœtarum egregie juvet. Cavendum vero ab eo, si inflammationis adsunt indicia in ventriculo & primis viis, si phrenitidis, si cutis arida & sicca.

OBSERVATIO VI.

Febris maligna contagiosa venæsectione compressa.

Biennio abhinc febris maligna contagiosa, non quidem epidemice, sed tantum sporadice circumibat potissimumque complures ex domesticis orphanotrophei Halensis infestabat. Eundem hunc morbum nanciscebatur filius Inspectoris hujus orphanotrophei, Theologi, tam eruditione, quam pietate & moderatione celebris, ipse pædagogii Regii alumnus. Pater impensius hunc suum natum deamans, contristari non modo cœpit & de salute tam capitali morbo correpti angi, sed & crebrius decumbentem visitavit, quin lecti & hypocausti socium fecit, ac cum universa familia eodem in conclavi cibos

bos cepit. Hinc autem factum est, ut omnes successive a contagio inficerentur. Pater quidem statim tertio post die summum virium languorem, capitis artuumque dolorem, somnum inquietum, anxietatem & ardorem circa præcordia, cum plenaria ciborum inappetentia expertus est. Accessit tonsillarum tumor, ardor & æstus faucium, quinto die delirium, postea sudores colliquativi, nono placida mors. Decumbente hoc adhuc, uxorem idem morbus prostravit iisdemque affecit pathematibus, eodem, altero post obitum mariti die, funesto eventu. Excepit virgo his consanguinitate juncta, quæ quinto die pariter exspiravit. Ita ut intra quatriduum tres hæ personæ obirent. Medici qui curationi præerant, catarrhalem morbum esse censuerant & ob id venæsectionem omiserant. Sed quum morbus ad reliquos etiam domesticos procederet & rumor passim increbesceret, eundem tantum non esse pestilentem, alius Medicus in consilium vocatus, qui ob capitis dolores, venæsectionem instituendam esse in principio suasit. Hinc omnibus, quotquot postea corripuit, simulac conqueri cœperunt, vena in pede pertusa & conveniens sanguinis quantitas educta, tam felici effectu, ut non tantum morbus mitior incederet, maculæ petechiales cum purpura, secus quam in primis comparerent, verum etiam ex septem nec unus occumberet, ac ipse contagiosus morbus sic desineret.

Epicrisis.

Perquam utique notatu dignum, servatos esse qui sanguinis missionem admiserunt, qui omiserunt sub gravi & diuturno delirio periisse, ad quem tamen eventum summa animi tristitia multum forte contulit. De venæsectione quidem, an in ejusmodi acutis, malignis contagiosis & exanthematicis febribus prosit vel noceat? Medici adhuc in utramque partem disceptant. Ego vero censeo, absolute nil posse definiri, sed considerandas esse a Medico circumspecto ac perito circumstantias omnes, quoad indolem, causam, symptomata & tempus morbi, quoad subjectum, corpus ægrotans

sol-

ſolidorumque & fluidorum in eo diſpoſitionem. Ego quidem multiplici edoctus ſum obſervatione, verum eſſe generalem hunc practicum canonem: ſi corpus eſt admodum plethoricum, amplis vaſis inſtructum, ſanguinis miſſioni aſſuetum, ſi morbus ſanum antea corpus corripuit, nec a communi ad putredinem inclinante aëris vitio obortus, ſi vehementer ſtatim caput petit ac delirium metuendum; tum utique ante invaſionem tam ad præſervationem, quam etiam mox in principio, nunquam nocere poteſt moderata ſanguinis miſſio in pede; quin ſub his circumſtantiis in morbo Hungarico ipſaque peſtilentia venæſectio eſt utiliſſima. Subtracta enim nimia ſanguinis & humorum copia, cordis & ſyſtematis vaſorum ſyſtole longe liberior redditur atque vegetior, una cum motu humorum ad exteriora, quo per univerſale illud emunctorium cutis nocens materia expellitur atque difflatur. Neque minus a ſanguinis in partibus inferioribus miſſione inſignis ipſius a capite fit derivatio. Nam res certæ eſt experientiæ, ſub acerbo capitis dolore, illico cordis & arteriarum pulſum immutari, irregularem fieri & inæqualem & pendentes inde functiones vitium capere; & viciſſim ſi caput cum cerebro & nervis a ſanguinis ſtagnatione liberatur, pulſum mox in melius mutari unacum motu humorum progreſſivo vitali. Quod ſi vero adductæ hæ circumſtantiæ deſunt, corpuſque minus ſanguine redundat, noxia omnino & pernicialis ſanguinis miſſio intempeſtiva. Quumque pauci ex Medicis prudentia polleant diſcretiva, non mirandum, generoſo hoc remedio plus ſæpe damni, quam emolumenti afferri.

OBSERVATIO VII.

Febris maligna exanthematica jugulata emetico.

Quum anno MDCLXXXIX. hiemali tempore graſſaretur febris maligna, quandoque exanthematibus ſtipata, multoſque, præſertim perverſa medicatione exceptos, trucidaret, tota domus Conſiliarii cujusdam aulici eodem infecta eſt, & ipſe cum uxore graviter decubuit, noſtra tamen opera, benedicente DEO, regimine maxime temperato & lenioribus diaphoreticis, convaluit. Poſtea fratrem ipſius ſimilis invaſit

ſit morbus, iisdem cum ſymptomatibus, virium proſtratione inprimis, capitis & artuum dolore, cum inquietudine. Ego ſtatim in principio vocatus, lene exhibui emeticum ex aquæ florum ſambuci, cardui benedicti ana uncia, tartari emetici granis duobus, mixturæ ſimplicis guttis XX; quo aſſumto ter vomuit viſcidos cum bile humores & poſt vomitum valide ſudavit. Promotus hic ſudor circa noctem pulvere ex cornu cervi uſti, antimonii diaphoretici, lapidum cancrorum, ana drachma una, cinnabaris, nitri puri anā drachma dimidia, camphoræ granis duobus, qui in ſex doſes diviſus & ter quotidie aſſumtus. Potui præterea data ptiſana ex cornu cervi, ſcorzonera, cum ſucco citri. Quibus morbus prima in herba feliciter jugulatus & æger poſt aliquot dies ſanus prodiit ac vegetus. Quumque brevi poſt famuli bini eodem modo conqueri inciperent, eadem methodo facili & explicita curatione ipſos ex ancipiti levavi.

Epicriſis.

Attentionem utique hæc meretur obſervatio, cujus generis plures notavi, malignum ſcilicet periculoſum morbum, præſertim ſi a contagio accidit corporibus alias bene valentibus, nec adeo impuris, vel imbecillis, mox in principio congruis remediis opprimi poſſe ac jugulari. Scilicet quum miaſma contagioſum primo omnium ſeſe cum ſalivali latice miſceat, ſub hoc fermenteſcibili ſucco acrem malignam virtutem propaget atque multiplicet, hincque in naribus, faucibus ac œſophago catarrhoſi quid ſimulet, & ſalivale fermentum deſtruendo, appetitum obtundat, quin etiam acredine ſua nauſeam & cardialgiam faciat; ſane nihil magis indicatur atque e re eſt, quam ut iſtud proxima via per efficax conveniens pharmacum ocyus, antequam latius procedat ex primis viis, vomitu & ſalivatione everratur, poſtea vero miniſterio accommodi diaphoretici reliquiæ miaſmatis virulenti per poros cutis evaporent. Sed cavendum omnino ab alexipharmacis, inter quæ minime connumeranda camphora, præſertim cum nitro remixta. Nam hæc neutiquam, ut vul-

garis fert opinio, ſanguinem commovet, ſed vel unica olei cinnamomi, aut caryophyllorum guttula, plus exæſtuat, quam camphoræ drachma dimidia. Non tamen prætermittendus potus diluens ſufficiens temperatus ex ptiſana, ad componendum ſanguinis orgaſmum. Ego novi, Practicum quendam non infelicem in more habuiſſe, in principio catarrhalium & malignarum petechialium, ſimulac languor & ardor corpus infeſtavit, ſerum ex lacte cocto cum ſucco citri factum, largiter, ſed per vices potui dare, tam felici effectu, ut poſt aliquot dies ardor, dolor, languor & gravedo diſparuit.

OBSERVATIO IIX.

Purgatio ad præſervationem minus proficua.

Plures adhuc ſuppetunt obſervationes, ſed ne nimii ſimus in hiſtoriis, brevitatis cauſa quædam duntaxat ſalutaria ex obſervationibus depromta monita afferemus. Scilicet frequentiori experientia compertum habeo, uti in quacunque exanthematica & contagioſa febre, ſic etiam in petechizante & petechiali, non ita multo poſt contagio tactos fuiſſe, præſertim ex domeſticis, qui ad arcendum morbum laxans, vel purgans aſſumſere. Licet autem alvi ſubductio in benignioris indolis exanthematicis minus noceat, ſi tamen pejoris naturæ, uti petechiales, præſtat utique ab omnibus alvum ſtimulantibus abſtinere. Etenim ad cicurandam veneni contagio concepti indolem ipſumque iterum exturbandum, tum ad præſervationem in metuentibus, tum ad curationem in affectis, nihil aptius & efficacius, quam perſpirationem liberam ſervare & integram, qua, præſertim in imbecillioribus, per alvum vacuantia imminuta, venenum hoc magis detinetur intus. Hinc *Celſus* jam inter præcepta ad peſtilentiæ incurſum arcendum etiam habet hoc: quod alvus non ſit movenda, aut ſi jam per ſe mota eſt, comprimenda.

Ex regimine & diæta perverſa recidiva.

II. Crebriori edoctus ſum experientia, declinante ac finito morbo, periculoſiores, immo lethales excitari recidivas, quando ægri corpus plus juſto auræ frigidiori exponunt, in pavimento nudis pedibus incedunt & ventriculum adhuc languen-

guentem nimia ciborum, tanto magis carnium, insalubrium aut semicoctorum copia, simul ac semel onerant. Quare minus etiam sanitati suorum consulunt ii medentum, qui nimis cito appetentiam usu elixiriorum stomachicorum, quæ spiritus mineralis acidus ingreditur, excitare contendunt. Et novi utique tum a copiosiori cibo, si non recidivæ, tamen statum quendam cachecticum, cum tumore pedum & abdominis accessisse & tardissime penitus convaluisse ægros.

Contagiũ diu delitescere potest.

III. Neque minus experientia constat, diu omnino latitare posse susceptum in corpore contagium, interdum per aliquot septimanas, antequam in actum ducatur & pernicialem vim exserat. Atque hinc fit, ut qui eadem cum ægris domo contenti, sæpe successive unus post alterum aliquot hebdomadum spatio morbo afficiantur, licet jam antea aliquamdiu de lassitudine spontanea & functionum vitalium & animalium languore fuerint conquesti. His igitur cito succurrendum congruis diæteticis & pharmacevticis, præsertim iis, quæ circulum sanguinis & perspirationem placide juvant, quæ putredini resistunt & crasin sanguinis custodiunt, de quibus supra mentio facta, quo ocyus venenum iterum e corpore proscribatur.

& cum vestimentis afferri.

IV. Sæpius quoque observavi, quod tempore insalubri, quo ob aërem gravem febres mali & benigni moris catarrhales & petechiales populares habuerunt circuitus, ex benigna facta sit præter spem maligna, a contagio, quod Medici a vere malignis & petechialibus decumbentibus, cum vestimento aut capillitio attulerunt. Ut adeo non sine ratione a Principum aulis & persona arceantur Medici, qui curationem malignorum & contagiosorum morborum, tractant & sæpius inter ægrotos versantur.

CAPUT XII.

DE

FEBRE PESTILENTIALI.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Definitio. FEbris pestilentialis est acutissima, a miasmate venenato ex locis orientalibus advecto orta, ac nisi vigore motuum vitalium venenum per bubones & carbunculos cito propellatur, lethalis.

§. II.

Differentiæ. Differt in eo hæc pestilentialis ab aliis contagiosis, malignis & exanthematicis febribus, quod omnium sit acutissima, ac interdum primo statim, vel secundo die jugulet. Dein nostris in regionibus nec epidemia, nec sporadica ex prava victus vel vivendi ratione, aut insalubri aëris constitutione prognata, sed sub aëre saluberrimo, a solo contagio ex calidissimis jam infectis orientalibus plagis advecto, ortum ducit. Tum hoc habet peculiare, quod non ut aliæ malignæ febres & putridæ, per largos sudores, alvi fluxus, aut alias excretiones, sed tantum quod veneno ad partes externas glandulosas critice & salutariter protruso, per tumores in abscessus desinentes, solvatur. Porro secus ac in aliis contagiosis & petechialibus quoque febribus, tanta constantia & tenuitas miasmatis pestilentialis est, ut promte adhæreat rebus porosis, & ad multa milliaria, integra manente perniciali sua vi, transferri possit. Demum singulare in hoc miasmate infectivo, quod prava & multiplicativa ipsius indoles intenso frigore non modo cicuretur, sed & plane extinguatur, quo fit, ut tempestate frigida & in regionibus præfrigidis, rarius, vel plane non, sub calido autem cœlo & vehementissime & frequentissime grassetur.

§. III.

§. III.

Initium. Quemadmodum vero in omnibus contagiosis & malignis febribus miasma venenatum cum aëre haustum salivali fermentescibili latici sese insinuat, ac in his quas pertransit partes pernicialem suam vim exserit primum: ita idem etiam quam maxime evenit in pestilentiali contagio. Hoc enim mox caput, cerebrum, nervos & purissimum illud lymphaticum nervorum fluidum petens, capitis torporem, gravitatem, somnolentiam & acerbum dolorem, sensuum stuporem, rerum omnium oblivionem, inquietudinem, vigilias ac virium prostrationem inducit. Per fauces ad ventriculum vectum, ciborum fastidium, nauseam, præcordiorum anxietatem, cardialgiam syncopticam, vomendi conatum, nec non vomitum facit. Dein ad membranas medullæ spinalis tunicasque arteriarum nerveas delatum, horrorem, pulsum languidum, parvum, contractum, frequentem, quin lipothymiam, producit. Quæ quidem omnia statim inter initia sunt ordinaria pestis indicia atque symptomata, tanto vehementiora & celerioris operationis, quo plus venenum pestilentiale aliorum contagiosorum & malignorum morborum miasma virulentia superat.

§. IV.

Et decursus morbi. Quæ dein sub ipso morbo præsto sunt pathemata gravia & multa, nullibi plenius & accuratius enarrata, ac in prima de hoc morbo descriptione, quam vetustissimus Historicus *Thucydides*, *lib. II. de bello Peloponeſ.* de peste Attica dedit. Retinebimus igitur hanc morbi historiam, quam posteaquam dixisset ex Æthiopia in Ægyptum & inde Athenas pervenisse, sic infit: *ego vero quod factum est narrabo; & quibus animadversis, si quando rursus incidat, possit aliquis provisum quippiam non ignorare, hæc monstrabo, qui tum ipse morbo laboravi, tum alios laborantes vidi. Itaque annus ille, ut in confesso est, inter omnes maxime aliorum morborum immunis fuit; quod si quis alio prius morbo laborasset,*

in hunc omnes decumbebant. Alios vero ex nulla occasione, sed continuo, quum sani essent, primum capitis calores invadebant vehementes, & oculorum rubores, & inflammationes, atque internæ partes, & fauces, & lingua sanguinolentæ statim erant, spiritus difficilis & fœtens exibat. Deinde ex his sternutatio & raucedo succedebant, ac non multo post labor in pectus descendebat cum tussi vehementi. Quod si quando ad cor inhæsit, tum id subvertit, tum purgationes bilis, quæcunque a Medicis recensentur, subierunt, atque hæ magna cum defatigatione. Plerisque singultus incidit inanis, convulsionem afferens vehementem, quæ nonnullis sub hac cessabat, aliis vero multo post. Porro corpus extrinsecus tangenti non admodum erat calidum, neque pallidum, sed subrubrum, lividum, parvis pustulis & ulceribus scatens. Internæ vero partes usque adeo flagrabant, ut ne tenuissimum quidem stragulum, aut linteum impositum, neque aliud quippiam, præter nuditatem, ferrent. Ac jucundissimum plane erat in aquam frigidam seipsos conjicere; quod multi fecerunt ex iis, in quibus cura non adhibita, qui in puteos se dederunt inexhausta siti vexati; & perinde erat plus ac minus bibere. Atque impotentia quædam, qua iis quiescere non licebat, & vigiliæ perpetuo comitabantur. Corpus, quamdiu morbus vigebat, non contabescebat, sed præter spem labori obsistebat. Quam ob rem vel interierunt plurimi novem & septem diebus ex interno æstu, cum aliquid roboris adhuc haberent; vel si effugissent, morbo in ventrem irruente, & exulceratione in eodem facta, & diarrhœa simul immodica subeunte; plerique mox præ imbecillitate perierunt. Etenim initio sursum facto malum, quod in capite primum consederat, universum corpus pervadebat. Quod si quis maxima hæc superasset, huic extremarum partium noxa superveniebat. Malum enim ad pudenda & ad summas manus & pedes decumbebat; & complures his amissis evaserunt, nonnulli & amissis oculis. Nonnullos etiam, quum primum exsurgerent, cepit oblivio rerum æque omnium, ac tum se ipsos, tum amicos ignorabant. Morbus igitur, concludit paucis inter-

ter-

terjectis, (*ut alia multa prætermittamus insolita, quæ cuique seorsum evenerunt, aliis alia*) *talem in universum habuit ideam. Alius præterea nullus infestavit eo tempore ex iis, qui consueti habentur, si quis autem accidisset, in hunc desinebat. Ac perierunt nonnulli quidem ob negligentiam, alii vero diligenter etiam curati. Neque ullum, fere dixerim, compertum est remedium, cujus usu homines adjutos esse constaret. Nam quod uni opem tulerat, id ipsum officiebat alteri. Jam vero nullum corpus visum est adversus morbum sufficere, quod ad robur & debilitatem attinet, sed sublata sunt omnia, quavis etiam vivendi ratione ad curationem uterentur. Res porro miserrima fuit in universo morbo tum animi dejectio, cum quis se ægrotare intelligeret; nam mente protinus ad desperationem conversa, multo se ipsos magis consternebant, neque reluctabantur; tum vero quoniam alter ab altero, dum curationis officio fungerentur, instar ovium occidebant, atque hoc maximam cladis partem attulit.*

§. V.

Neque tamen in peste unius ejusdemque indolis semper sunt symptomata, sed multum utique secundum temperamenta & constitutiones corporum variant. Quam diversitatem probe cognoscere & scrutari oportet Medicum. Id vero omnes qui de pestilentiali morbo scripserunt unanimi suffragio confirmant, corpora quæ spongiosioris, rari & porosioris, nec non obesi sunt habitus, temperamento sanguineos & phlegmatico-sanguineos, sexu feminas, ætate juniores ac infantes, animo timidos & abjectos, vitæ genere pauperes, insalubrem diætam colentes, crapulis deditos & comessationibus in seram noctem indulgentes, longe celerius corripi & gravius decumbere hoc morbo, quam qui animo fortes ac intrepidi, corpore macilenti, nervosi & amplioribus vasis dotati, viri, senes, fluxu hæmorrhoidali obnoxii, item qui fonticulos & ulcera gestant aperta. Neque minus per observationes compertum, nihil ad suscipiendum & deleterium *Subjecta.*

rium

riam miasmatis virtutem intendendam aptius esse metu, timore mortis animique consternatione, adeo ut etiam quosdam solo terrore peste affectos & extinctos esse constet. Nam hi animi affectus sunt inter omnes præcipui, qui vitalem cordis arteriarum motum cum sanguinis circulo minuunt, destruunt & vires tam vitales, quam naturales & animales dejiciunt, quum tamen motuum beneficio venenum conceptum sit exterminandum.

§. VI.

Miasmatis natura. Cujus autem porro indolis ac specificæ naturæ sit venenum, quod pestem excitat, a priori accurate determinare admodum difficile, quia sensibus minus obvium. Quantum tamen ratione assequi & a posteriori judicare licet, duplicis esse videtur, partim sulphureæ putridæ multiplicativæ, instar fermenti, partim subtilis valde acris & causticæ, plus tamen alcalinæ, quam acidæ, naturæ. Putrida enim valde & peregrina sulphurea indoles ex eo patet, quod omnes maligni ejusmodi morbi præcipue suam originem ab exhalationibus putridis, quæ ex cadaveribus inhumatis, aquis stagnantibus putrescentibus & aliis fœtidis excrementitiis sordibus, trahant, & quod ipsum hoc miasma illico contaminet nervorum fluidorum, motum solidorum systalticum sistat & corruptionem sphacelosam succis inducat. Causticam autem subtilem acrimoniam inesse miasmati ex eo concludendum, tum quod contagiosorum morborum ingressum utplurimum antecedit copia insectorum sale caustico præditorum & ex putredine genitorum, tum etiam, quod nerveas fibrillas vellicando & rodendo, dolorem, ardorem, tumorem & inflammationem causetur, conspicuum satis in bubonibus atque anthracibus.

§. VII.

Solvitur critice per tumores. Pestilentiale hoc intus susceptum venenum, illico, ut supra diximus, omnes omnino in corpore functiones turbat atque pervertit, ac nisi cito ab internis ad externas partes propellatur, certissime necem infert. Neque tamen hoc ut in

in aliis malignis fit per largos ſudores, neque per alvi, aut urinæ fluxum, neque per hæmorrhoidum, aut menſium profluvium, nequeetiam per narium ſtillicidium, ſpontaneum æque ac arte proritatum, ut potius, tales, præſertim effuſiores excretiones, minentur exitium. Sed ſalutaris & critica, qua perfecte ſolvitur peſtilentialis morbus, excretio, abſolvitur per tumores in externo corporis ambitu prodeuntes; ita quidem, ut non ſecus ac in eryſipelate, intra tertium & quartum diem eadem contingat, & quo citius ac melius, ea magis morbi inde miteſcat atrocia. Formale enim venenum his tumoribus contineri atque excerni, vel ex eo pateſcit, quod ſi Chirurgus lancetta, qua aperti, venam ſani hominis incidat, is illico etiam corripiatur peſte.

§. IIX.

Duplicis autem generis ſunt peſtilentiales hi tumores. Primum a Græcis vocatur communi omnium tumorum nomine bubo. Occupant hi bubones maxime glanduloſa loca, frequentius inguinales & axillares, quandoque etiam parotides & mammarias glandulas, item maxillares inferiores ſub mento, nec non aſperæ arteriæ appoſitas, ac ſeſe manifeſtant tumore glandularum duro, dolente, tenſivo, cum ardore, ac ſi boni moris ſunt, intumeſcunt, molliores fiunt & ſuppurantur. Alterum genus, primo longe deterius, græco nomine audit anthrax, propria ſignificatione carbonem ignitum deſignans, unde Latinorum diminutivum carbunculus. *Celſus* quidem *lib. V. cap. XXIIX.* ſic deſcribit anthracem: *rubor eſt ſuperque eum non nimium puſtulæ eminentes, maxime nigræ, interdum ſublividæ, aut pallidæ. In his ſanies eſſe videtur, infra color niger eſt. Ipſum corpus aridum & durius quam naturaliter oportet. Circa quod quaſi cruſta eſt, eaque inflammatione cingitur, neque in eo loco levari cutis poteſt, ſed interiori carni affixa eſt.* Et *Mindererus*, qui ipſe peſti interfuit & de ea egregie ſcripſit ita de carbunculis habet: *quando anthrax magnitudine grani ſinapis, aut cannabis conſedit, contrahit circum limbum & circulum, aut ardentem halonem, amplitudine orbis menſalis, prout carnem & locum attigit.*

Bubones *vel anthraces.*

Caro quam tetigit a sana separatur ac uti eschara, seu caro putrida, excidit, ut hiet cavum ac si lupi exedissent. Ab his carbunculis nulla corporis pars immunis est, obsident tamen quam maxime membranas musculorum & substantiam cutis nervosam ac fibrosam, in dorso potissimum, brachiis ac femoribus. In loco quem afficiunt ægri primo pruritum sentiunt exquisitum, si scalpunt, pustulæ emergunt, coloris vel rubri, vel lividi, vel albo purpurei, vel nigri. Pustulæ compressæ sunt & pure plenæ videntur, ac sub una, vel pluribus ex iis, crusta cinerea, vel nigra concrescit, qua ablata, caro corrupta & spongiosa apparet, cum dolore intolerabili & ardore carnis circumjacentis, ac tandem insequitur totalis partis sphacelatio, sive mortificatio.

§. IX.

Sphacelo necat. Quibus autem lethalis est pestilentialis morbus, ex his nonnulli primo statim, vel secundo die syncope pereunt, procul dubio ex Panico, quo perculsi terrore. Sed plurimi, quando venenum vel non expellitur, vel expulsum subito relabitur, & nervosis tunicis nobiliorum partium pleuræ, œsophagi, ventriculi & intestinorum, nec non meningibus inhærens, inducit sphacelum, qui ocyus ad omnia viscera ipsumque sanguinem serpit, quo fit, ut cadavera illico mire fœteant, intumescant & citissime putrescant. Quandoque etiam, quando nimia tumorum pestilentialium copia prodit, ob inflammationem, dolorem & ardorem intolerabilem, ex febre symptomatica, non secus ac in variolis fieri solet, occumbunt.

PRAESERVATIO ET CVRATIO.

§. I.

Optimum præservativum fuga & temperantia. Quum in comperto sit, nostris in regionibus pestilentiam non gigni, sed ex remotis locis advehi, non securius utique & certius datur consilium præservatorium quam fuga contagii. Vetus enim jam *Celsi* est præceptum, ut adhuc integer,

ger, qui tamen securus esse non possit, naviget & peregrinetur, quod etiam in peste Italica anni MDLXXV. eximie profuisse, testis est *Natalis Comes hist. lib. XXVII.* Et *Sanctorius Med. stat. Sect. I. aph.* 138. libere profitetur: *qui aliud remedium pro vitanda peste instituunt, quam fugam, vel sunt homines ignorantes, vel volunt aruscare.* Eandem etiam ob causam optime saluti civium consulunt principes, qui tempore pestis advectionem & accessionem contagii modis arcent omnibus, si vero domus fuerit infecta, sanos illico segregare & omnem mortuorum supellectilem comburere jubent, ne cum ea ad alios transferatur & morbus. Omnibus vero grassante pestilentia temperatissime vivendum, vitandus omnis excessus in rerum non naturalium usu, maximeque animi affectibus, & abstinendum a cunctis, quæ vires ullo modo dejicere, perspirationis successum turbare & cruditates prima in regione gignere possunt. Inprimis animus firmandus, & terror, metus ac pusillanimitas discutienda, quum certum sit, timorem ac terrorem plures in peste necare ac ipsum miasma.

§. II.

Qui autem inter infectos versari necessum habent, his *In acidis.* videndum, ne miasma succos vitales subeat, nec salivales intra primas vias stagnantes humores in sui societatem, quod facile fit, pertrahat. Hunc in finem commendanda frequens exspuitio & oris, cum aceto vini, vel vino colluitio, vel horum in nares attractio. Major efficacia adhuc, si scordio, ruta, vel corticibus citri fuerint imbuta. Acidum enim genuina miasmatis putridæ & sulphureæ indolis videtur esse antidotus, quippe quod teste Chymia mechanica sulphur & salia volatilia figit atque enervat. Quare longe tutius est acida degustare, vel in ore continere, quam radices alexipharmacas zedoariæ, angelicæ, ostrutii &c. masticare. Expedit hinc quoque tum vel vinum Rhenanum, vel aceti bezoardici aliquot cochlearia, cum aqua aut vino diluti, assumere.

Locuples certe hanc in rem testis est *Forestus: ego*, inquiens, *cum grassante peste, nusquam trepide, plenus civium studio me ad ægros conferrem, illis auxiliis ac potissimum mali citrii putamine succulento, dentibus attrito, me munire suevi.* Turcæ, memorante *Cole lib. de morb. acut. pag.* 88. regnante pestilentia, frequentius utuntur succo limonum, quem liberaliter omni jusculo instillant.

§. III.

Et fonticulis. Inter externa adversus contagionem præsidia plures commendant fonticulos; inducti forsan primum observatione, qua constat, eos, qui ulcera chronica & scorbutica in artubus gestarunt, a peste & aliis contagiosis morbis fuisse immunes. Multus inprimis in laudanda hac fonticulorum virtute est *Hildanus. Observ. chirurg. cent. IV. obs. XXIII.* sic habens: *Neminem autem, quod notandum, eorum, qui fonticulos in cruribus & brachiis habuerunt, præter unum aut alterum summe cacochymicum, peste obiisse memini, & proinde præsentaneum præservativum tempore pestis esse, cum in aliis multis, tum etiam in memetipso expertus sum.* Et idem mihi quoque a Medicis qui pesti Erfurtensi interfuerant, relatum olim esse, memini. Ratio tam egregii effectus prophylactici videtur esse hæc, quod materia suscepti miasmatis, quæ firmiter adhærere solet serosiori sanguinis parti, naturæ vigore ad partem cui fonticulus insidet, tanquam debiliorem, cum hac ceu vehiculo ablegetur & per hoc emissarium excernatur, unde tum sæpe circa fonticulum insolitus dolor ac tumor observatur. Forsan etiam confidentia quam gestantes de hoc, tanquam certissimo fovent præsidio, metum excutit & resuscitando animi vires juvat, eodem modo ac de amuletorum adversus pestem virtute censendum.

§. IV.

Indicationes & curatio. In curatione porro omnia a Medico perito hos in fines dirigenda: I. ut ope naturæ expulsionem suscepti veneni per congruas vias maximeque tumores illos criticos promoveat horumque habeat rationem curate; II. ut virus, quæ cum

vita pari passu ambulant, suscitet & urgentibus symptomatibus occurrat. Sed quum quo pacto & quibus hæc rite sint perficienda, ego ex propria tradere nequeam experientia, aliorum utar, & methodum, quam in curanda peste summo cum fructu adhibuit doctissimus pariter & exercitatissimus Medicus, *Joannes Langius*, heic inseram, cui postea judicium meum & monita rationi & experientiæ congrua subjungam. Ita autem gravis hic auctor suam pestem curandi rationem *lib. I. epist. XIIX.* describit: *Jam tu probe nosti, me multos, de quibus etiam conclamatum erat, in hac pestifera lue hac methodo curasse. Primum, si alvus, aliquot dies ante morbi initium, parum, vel nihil excreverat, tum glande imposita, aut levi enemate eam exoneravi. Postea alexipharmacum sudoriferum exhibui, quod, pro ratione ætatis ac virium, sudorem duas, vel tres, aut plures horas, promoveret. Cordi epithema applicui. A sudore hora sexta, vel septima, refectis tamen aliquo jusculo viribus, venam opportunam secui, ac mox ab alexipharmaco aliis singulis diebus, mane & vesperi, potagia alterantia, quæ sua qualitate & substantia veneno resisterent, exhibui, & cor quoque confortarent, qualia sunt, quæ ex succo citri, limonum, aurantiorum, acetosæ & jugulæ, cum momento aceti & saccharo decocta conficiuntur. In morbi declinatione, si appetitus edendi languebat, ad reliquias morbi exstirpandas, medicamentum ex rhabarbaro, agarico, cassia, aut rore Syriaco, sive manna & tamarindis Indorum exhibui. Postremo Chirurgis, ne ulceris aut carbunculi consolidationem præcipitarent; coquis vero ut præscripto tempore commoda esculenta & potulenta ægro suppeditarent, edixi. Qua curationis ratione ingens ægrorum numerus, Deo optimo auspice, convaluit. Bubonibus*, pergit paucis interjectis, *vero & carbunculis, si circa emunctoria, juxta aures parotis, sub axillis abscessus, in inguinum adenibus bubo, virtute expulsante eruperit, aut interim carbunculus in brachiis aut cruribus effloruerit, tum festinanter, veluti in vulneribus virulentis, medicamenta quæ vene-*

num extrahunt ad locum applicato, vel cucurbitulas, aut emplastrum ex fermento, theriaca, farina, sinapi & cepa sub cineribus cocta conficito, additis opopanacis & galbani gummis, acerrimo aceto solutis, imposito, & abscessum ante maturationem scarifica, aut aperi, vel cauterio adurito. Si vero patiens ignem veretur, cauterium potentiale ex cantharidibus & fermento confectum, aut contusam ex oleo flammulæ radicem applicato, quæ sua virtute calorifica & ardente non modo noxios humores attrahunt, sed & non raro factas ex his collectiones aperiunt.

§. V.

Initiante & vigente. Est utique hæc pestem curandi methodus rationi consentanea. Nam in omni morborum curatione sedulo tenendum hoc monitum, ut si alvus sub initium per aliquot dies, parum, vel nihil excreverit, leni enemate ducatur, quo ab excrementis liberentur intestina, ne inde tam symptomata exacerbentur, quam remediorum virtus obtundatur. Dein probandum merito auctoris institutum, quo commodo alexipharmaco sudorem per aliquot horas movit, ut halituosum illud venenum cito exhalaret & per cutem difflaretur. Neque etiam de nihilo putandum, quod cordi applicuerit epithema. Quamvis enim non proxime tangat & afficiat cor, sed potius dextrum orificium ventriculi ejusque tunicas nervosas & musculosas; multum tamen interest, ut ventriculus, ceu pars maxime nervosa, & exquisiti sensus & quæ cum nervosis universi corporis partibus consensum alit intimum, ac ubi venenum primo omnium pernicialem suam vim exserit, probe defendatur, quod fit per topica, quæ antispasmodica simulque roborante balsamica virtute pollent; quem in finem ego commendare soleo, quæ ex theriaca, oleo nusticæ expresso, camphora, croco, castoreo ac balsamo Peruviano concinnantur. Porro post usum alexipharmacorum venam secare jussit, quod omnino proficuum. Initium enim curationis a sanguinis missione facere periculosum, eo quod primo

vel

vel secundo post eam die, motus sanguinis ad peripheriam, adeoque etiam perspiratio, semper quodammodo imminuitur, ut venenum intus maneat. Ne dicam, metum & terrorem in peste correptis, protinus motum sanguinis ad corporis ambitum revocare, ut hinc venæsectio, quæ idem efficit, non possit non nocere. Sed admitti utique hæc potest si consuetudo, sanguinis abundantia & victus lautus atque vinosus urget, post usum medicamenti sudoriferi, eo quod demta sanguinis copia, propulsio materiæ virulentæ ad glandulas facilitatur & promovetur, tanto certius, quando postea lenioribus sanguinis ad exteriora fluxus subinde adjuvatur. Recte etiam laudantur acida, uti succus citri, limonum, acetum &c. quod tota substantia veneno resistant, quippe quæ putredinem humorum & dissolutionem sanguinis valide obtundunt & ob id merito omnibus alexipharmacis & antiloimicis anteponuntur.

§. VI.

Fracto præterea morbi vigore, sub declinatione alvum expurgat lenioribus. Quod quidem sicuti in principio pestis aliorumque contagiosorum morborum, ob effectum motum humorum ad externa retardantem, admodum nocivum; ita vicissim quam maxime conducibile, in declinatione. Sic enim educuntur sordes sub morbo genitæ perniciosæ, quibus retentis appetitus prosternitur, lentæ, immo purpuraceæ febres de novo inducuntur, vires languent, calor fit lentus, novusque ac capitalis haud raro repullulascit morbus. Ad virus tum extrahendum in tumoribus pestilentialibus suadet cucurbitulas, scarificationem & vesicatorium, ac in eo pariter consentientes habet loimiatros. Inprimis elegans *Riverii* est observatio *Cent. II. obs. XIX.* qua ceu expertæ virtutis præsidium laudatur, ut, statim ac quis peste correptus, cantharides cum fermento & aceto pone aures ac in aliis suetis emunctoriis applicentur, ac in lecto postea quieti decumbere jubeantur ægri, eoque facto, post XXIV. horas effluere humorem atrum serosum & pestilentem morbum post aliquot dies plane discedere.

Nec non declinante morbo.

dere. Neque minus probe etiam monet *Langius*, ne præmature ac cito ulcera consolidentur. Evocata potius ad partes externas materia & suppuratione facta, tumor aperiendus, ulcus suetis digestivis mundandum, sed diu apertum servandum admota turunda, quo virus omne per illud sufficienter expurgetur & tandem ad cicatricem perducendum.

CAUTELAE ET OBSERVATIONES PRACTICAE.

§. I.

Pauca remedia optima.

Perquam attentione dignum est *Sanctorii* in *Medic. stat. aph.* 139. effatum: *nobilium fere nemo cum remediis, plebeji vero sine iis plures, sanantur.* Nam experientia uberius docet, plebejos, modo non omnibus subsidiis destituantur, sed temperato regimine & ad satietatem levi potu utantur, citius & rectius tam in pestilentialibus, quam aliis contagiosis malignis febribus convalescere, quam opulentos, qui Medicorum & medicamentorum copia obruuntur plane. In illis quippe valens & robusta est natura, cui si negotium committitur curationis, longe felicius utique succedit, quam si artificiosa medicatione, nonnunquam plane perversa, impeditur ac turbatur. In nobilibus autem, quum per se ob inordinatam vitæ victusque rationem jam tum debilior natura, longe magis utique medicamentorum multorum, variorum, quin sæpe minus congruorum usu, in opere suo turbatur & morbus ad infelicem eventum promovetur.

§. II.

Alexipharmaca sola nocent.

Inprimis nihil perniciosius est, quam radices sic dictas alexipharmacas, oleo volatili calido turgidas, carlinæ, angelicæ, petasitidis, zedoariæ, serpentariæ Virginianæ, imperatoriæ, vincetoxici, pimpinellæ, ostrutii & ex his præparatas essentias, elixiria, theriacam quoque & mithridatium, ceu genuinam antidotum, liberaliter offerre. Multo vero magis detestandi adhuc illi tantopere laudati spiritus volatiles, urinosi & oleosi, ut cor-

ut cornu cervi, viperarum, fuliginis, item ſalia volatilia, nec non balſamum ſulphuris. Tantum enim abeſt, ut iisdem noxium expellatur, ut potius intus detineatur & partibus nervoſis altius infigatur. Perpetua quippe hæc lex eſt, ſecretiones, quæ antecedunt excretionem recrementorum in corpore, melius ſub liberiori & moderatiori ad emunctoria appulſu ſuccedere, quam ubi humores impetuoſe ac celeriter commoventur. Augent potius calidiora pharmaca anxietates præcordiorum, calorem intendunt, diſſolutionem humorum promovent & miaſma quoque malignum facile & cum impetu ex ventriculo in ſanguinem ac nervoſas partes agunt, ut ſic multiplici ratione ſint detrimentoſa. Et hæc omnino ita eſſe, loquuntur paſſim Medicorum qui peſtilentiæ interfuerunt ſcripta, e quibus nominaſſe ſufficit *Hildanum*, *Chald. de Heredia*, nec non *Thonerum*, qui pluribus obſervationibus confirmat, alexipharmacis calidioribus uſos, peſte abſumtos eſſe omnes.

§. III.

Neque tamen penitus radicum & herbarum ſic dictarum alexipharmacarum uſus in peſte damnandus. Tum enim non nocent, quando miſcentur cum iis, quæ vim earum commoventem nimis & calefacientem cicurant & quaſi ad temperamentum reducunt, uti ſunt maxime acida, cum nitro. Sic relatum mihi eſt, in peſte illa, quæ anno MDCLXXXII. noſtram hanc urbem infeſtavit, eximie profuiſſe mixturam ex aquæ cardui benedicti & aceti vini quatuor cochlearibus, lapidum cancrorum & theriacæ drachma, concinnatam & iterato datam. In peſte quoque, quæ anno MDLXXVI. totam fere Lombardiam pervagata, multi paſſim & præcipue Mediolani convaluiſſe dicuntur, ſucco ex ruta capraria, cum aceto, aqua cardui benedicti & modico theriacæ hauſto, corpore poſtea ad ſudorem contecto. Ipſe *Thonerus obſerv. pag.* 21. teſtis eſt; nil profuiſſe in peſte, præter acetum theriacale, inter initia ad eliciendos ſudores exhibitum, eodemque hoc remedio anno MDLXLIII. graſſante inter milites febre mali-

Sedacidis nupta proſunt.

gna, integram gregariorum cohortem fuisse servatam, convalescentibus omnibus, quibus tempestive hoc acetum oblatum, exceptis paucis, qui serius a Chirurgo acceperant. In peste quoque Romana tam egregia præstitisse acetum cum ruta, radice pimpinellæ, betonica, allio & baccis juniperi, addito camphoræ momento infusum, ut quotquot illo usi fuerunt, quamvis inter infectos degerint, pestem evaserint, fidem facit *Kircherus de peste pag.* 375. Quin propter acetum, ceu præcipuum ingrediens, aqua prophylactica *Sylvii*, in malignis morbis & ipsa peste, magni semper æstimata. Et *Gesnerus* ob id *lib. III. epist.* 27. auctor est, ut omnia alexipharmaca ex vino, cui acetum admixtum, præbeantur. Conveniunt autem hæc alexipharmaca acidis nupta primo maxime die, ubi resolutione ac sudore opus est. Nisi enim, ex vero asserit *Mindererus*, intra viginti quatuor horas ab invasione alexiteria exhibeantur, omnia medica præsidia fore irriata.

§. IV.

Optima in peste acida & bezoardica fixa.

Inter ea vero quæ præsentissimæ in pestilentiali morbo efficaciæ, communi omnium qui de peste scripserunt suffragio, sunt maxime acida & terrea. *Fracastorius lib. III. pag.* 246. *de morb. contag.* tam ad præservationem, quam curationem commendat hoc: recipe succi acetosellæ uncias duas, citri unciam, diascordii Fracastorii drachmam, specierum cordialium scrupulos duos, aceti unciam. *Mindererus de pest. cap. XV.* disertis scribit verbis: *nulla est putredo, nulla infectio, nulla humorum depravatio, quæ per acida non superetur. Sane, ut liberrime loquar, si mihi vitriolicorum remediorum usus, vel interdiceretur, ego ad curationem pestis nunquam, vel certe inermis, accederem.* Idem testatur *Fonsec. de ver. rat. curand. pest. Johannes Crato*, inquiens, *Augenius de Monte Sancto, Martinus Rulandus & alii in febribus pestilentialibus spiritum vitrioli summopere prodesse testantur. Et ego id testari ingenue possum, me non modo cum sirupis, sed & cum conserva rosarum mixtum, felici cum successu eum exhibuisse.* Ex terreis vero & bezoardicis fixioribus singulari virtute pollent antimonium dia-

diaphoreticum, bezoardicum minerale, lapides cancrorum, cornu cervi ustum & philosophice præparatum, succinum, terra sigillata, bolus Armena & cinnabaris. Ex quibus variæ concinnari, eademque vel sola, vel acidis nupta, in usum vocari possunt. De quibus tamen omnibus pluribus legendi *Antonius Schneeberg in catal. med. simpl. adv. pest. opera Henrici a Bra. edit. Vnzerus lib. H. antid. pestil.* nec non *Mindererus de pest. cap. XV.*

§. V.

Deinde inter remedia in pestilentia conducibilia præcipuum fere locum tenentur analeptica. Vires enim in atroci hoc morbo, tam propter gravem animi metum & consternationem, quam ob ingentem malignitatem, summopere sunt prostratæ. Hinc Medico quam maxime enitendum, ut removeat ex rebus moralibus & non naturalibus omnia, quæ easdem offendere possunt & in medicatione fugiat anodyna & valde vaporosa, graveolentia. Ad reficiendas autem vires præstabilis aqua confortans, nostra methodo sic paranda: recipe melissæ Turcicæ manipulos quatuor, rosarum cum sale contusarum, florum liliorum convallium ana manipulum, corticum citri recentium unciam unam semis, cinnamomi acuti unciam, macis unciam dimidiam, affunde vini Rhenani mensuram, aquæ communis mensuras tres & leni igne abstrahe duas cum dimidia mensuras. Potest hæc aqua vel cum tantumdem aquæ cardui benedicti remixta, vehiculum præbere sumendis reliquis medicamentis omnibus, vel sola dari, cum sirupo acetositatis citri & spiritu salis acidulata. *Nec non analeptica.*

§. VI.

Neque minus apprime in pestilentia proficua sunt emetica. Nam prima & præcipua in medicatione indicatio est, ut venenum susceptum ocyus citius e corpore pellatur. Jam vero miasma contagiosum primo omnium salivali sese immiscet latici, cum hoc ad ventriculum descendit & inde ad sanguinem transfertur. Hinc optimum utique consilium, ut venenum brevissima, qua subiit via, iterum exturbetur simul- *Item emetica*

atque cruditates primæ regionis, quæ deleteriam ejus virtutem mirifice intendunt, per stomachi os everrantur. Sed opus est, ut cito id fiat, simulac quis se infectum & languorem cum cardialgia sentit. Sic subjuncto congruo sudorifero, prima quasi in herba jugulari posse morbum multiplici constat experientia, eodem modo ac *cap. X.* & *XI.* in aliis malignis morbis id succedere pluribus docuimus. Curiosa non minus quam notabilis hanc in rem observatio *Riverii*, de quodam, qui simulac ex symptomatibus, dolore capitis & nausea, se peste laborare conjecit, illico pennam oleo illitam in fauces immisit, qua educta per vomitum materia, primum serosa, dein flava, tandem porracea, in lectum se contulit, jusculum sumsit, sudavit & illico convaluit.

§. VII.

Sub certa conditione admittenda venæsectio.

De venæsectionis utilitate non æque inter omnes convenit, sed sunt qui laudant, sunt qui damnant. Optime præcipit *Celsus lib. III. cap. IV. desiderat*, inquiens, *propriam animadversionem in febribus pestilentialibus casus. In hac minime utile est, fame aut medicamentis uti, aut alvum ducere. Si vero vires sinunt, sanguinem mittere optimum, præcipue si cum dolore febris est.* Neque minus fidem facit *Riverius in opp. tit. pest.* se in pestilentiali parotide, quæ plures necavit, venæsectione, moderata tamen, ad uncias aliquot, & repetita, plures servasse. Nos quid de ea censeamus, supra jam in epicrisi ad *Langii* methodum exposuimus. Omnia autem huc redeunt: nunquam in principio post invasionem statim, ubi terrore & metu æger jactatur, habet locum, sed secundo vel tertio die, si urget plethora & vires sinunt, admittenda moderata.

§. IIX.

Ac nitrosa.

Sic etiam de nitri usu ambigunt medentes. Qui rejiciunt, putant illud nimium refrigerare & expulsioni veneni ob id resistere, pestis etiam venenum jam tum esse stupefactivum, putredinosum ac diarrhoeas inde metuendas fere lethales. Qui probant, illud non secus ac in aliis exanthematicis inflammatoriis & malignis febribus, diaphoreticis nuptum, egregie prod-

prodesse contendunt. Sed lis facile dirimenda. Spectanda sunt individua eorumque natura & temperamenta & expendenda morbi symptomata. Si corpus est plethoricum, temperamentum cholericum, vel sanguineo-cholericum, æstus acris, febris intensa cum siti & dolore capitis; nitrosa, refracta dosi cum bezoardicis pulveribus data, commodum locum habent omnino. At ubi torpor & somnolentia, pulsus debilis, extrema frigida & timor præcessit ingens, abstinendum a nitrosis esse docet ratio. Semper tamen tutius est, si nitrum sociatur camphoræ, quo connubio camphoræ vaporosa & nitri refrigerans indoles optime cicuratur & medicina emergit, non modo alexipharmaca, sed & inflammationi efficaciter resistens. Memini ego, me olim quum Londini versarer, a peritissimo Chirurgo sene, qui pesti Viennensi interfuerat audivisse, se summo cum fructu usum esse electuario, quod vocabat nigro, composito ex rob sambuci & mellis ana libra dimidia, pulveris pyrii uncia & camphoræ drachma, ad unam vel duas drachmas dato. Et *Giselerus* quoque se in peste Brunsuicensi summo cum fructu adhibuisse pulverem pyrium affirmat.

§. IX.

Bubonum & anthracum tractatio.

Perite præterea tractandi critici illi tumores pestilentem morbum solventes. Bubones quidem, si cito prorumpunt & cito maturant, boni, si autem statim redeunt, metuenda aut mors ipsa, aut minimum gravia symptomata, ex inguinalibus paralysis & gangræna ipsius lateris, ex mento relapsis deglutitio solidorum & liquidorum intercepta, cum angina utplurimum lethali. Periculosiores etiam qui pone aures, pessimi quibus carbunculus insidet & lethales circulo livido septi. Carbunculi deteriores semper quidem bubonibus, sed quo majores, quo nigriores & quo propriores cordi, eo magis periculosi. In utrisque ex internis optima sudorifera & quæ succos ad ambitum corporis agunt. Exterius in bubonibus, si tardius prodeunt, attrahentia imponere jubent, cucurbitulas, quin

veſicatoria. Si protuberant ſuppuratio promovenda cataplaſmate ex ficubus, radice liliorum alborum, cepis ſub cineribus toſtis, cum farina lini, melle & croco. Vel imponenda ſuppurantia ſimulatque diſcutientia, emplaſtrum diachylon tam ſimplex, quam cum gummatibus, de mucilaginibus, nec non de meliloto. Ubi ſuppurarunt, aperiendi & balſamo *Arcæi*, nonnunquam unguento baſiliconis remixto, mundandi & conſolidandi, ita tamen, ut non nimis cito coëant, ſed aliquandiu materiæ ſanioſæ concedatur effluxus. Anthracibus, quia humor jam corruptioni obnoxius, non admovenda ſuppurantia, ſed curandum, ut cruſta decidat, quem in finem Loimiatri confinia digeſtivo inungere & acre emplaſtrum ſuperponere jubent. Cruſta delapſa unguento Ægyptiaco, vel fuſco *VVürzii* cum melle roſato tractandi. Quod ſi autem corruptio ſphaceloſa adeſt & latius ſerpere videtur, prohibendum hoc ſcarificatione ſufficienti & applicatione liquoris, qui potenter inflammationi ac putredini reſiſtit, expertæ ſæpius a me virtutis, parandi, ex unciis quatuor ſpiritus vini rectificati, drachmis duabus camphoræ, drachma croci & tantundem nitri artificialis, quod ex ſpiritu ſalis ammoniaci urinoſo & ſpiritu nitri confit, ac a vini ſpiritu perfecte ſolvitur.

§. XI.

Regimen.

Demum quoad regimen in genere adhuc tenendum, quod, ſicuti in omnibus acutis exanthematicis morbis, nimius lecti & conclavis calor omni ſtudio, ceu ſummopere noxius, vitandus, ita multo magis ipſa in peſtilentia. Viciſſim vero arcendum etiam frigus, ne tumorum eruptio & difflatio ſubtilioris venenoſæ materiæ per cutis poros ullo modo intercipiatur. Temperata potius ſint omnia, uti jam in antecedentibus paſſim monuimus iterumque monemus.

CAPUT XIII.

DE

FEBRE ERYSIPELACEA.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

AD exanthematicas febres merito etiam refertur eryſipelacea, in qua ſub intenſiori ſanguinis & humorum motu, ſerum acre, ſulphureæ, cauſticæ naturæ, ad partes extremas, cum tumore, rubore, ardore & dolore propellitur. *Deſcriptio morbi.*

§. II.

Certe non tam levis, innocens & ſimplex eſt eryſipelacea febris ac vulgo putatur, ſed gravis ſæpe, periculoſa & non raro lethalis; quin multum affinitatis alit cum morbo omnium acrociſſimo, ipſa febre peſtilentiali. Nam ſicuti hæc ſubito cum intenſo horrore, æſtu, virium proſtratione, vehementi dorſi capitisque dolore, vomitu quoque & delirio accedit; ita & ſæpiſſime eryſipelas ſtatim in principio iisdem ſymptomatibus ſtipatum adoritur. Sicut deinceps in peſtilenti morbo inter tertium & quartum diem materia maligna ad corporis ambitum propellitur, remittente poſtea paululum ſymptomatum atrocia; ita ſimilem ſucceſſum ſervat eryſipelacea febris. Quemadmodum porro peſtilentialis venenata materia maxime glandulas, & quidem inguinales, invadit ibique dolorem primum ac tenſionem efficit; ſic etiam gravi eryſipelate affecti, primo tumorem, ruborem ac dolorem ſentiunt in inguium adenibus, unde poſtea materia ferventiſſimæ & adurentis quaſi naturæ deſcendit ad pedes. Uti quoque materia peſtilentialis ſedem ſæpius figit in glandulis mammariis, axillaribus & parotidibus; ita eadem obſervantur in eryſipelate, quod ubi capiti imminet, patiuntur primum parotides, ſi mammis, axillares. Peſtifera præterea materia in glandulis abſceſſus for- *Multum convenit cum peſte.*

mat

mat ac partibus extremis facile gangrænam & ſphacelum inducit; ſacrum autem ignem axillares præſertim & mammarias glandulas ſic ſæpe adurere, ut pus contrahant & artus fœda corruptione afficere, omnes qui medicinam faciunt uberius norunt. Demum ſicuti in peſte nil periculoſius, quam ſi materia expulſa ab externis ad interiora relabitur; ſic eadem noxa idemque periculum a retroceſſione eryſipelatis metuendum.

§. III.

Differt a peſte inflammatione & phlegmone.

In eo tamen eryſipelacea a peſtilentiali febre differt, quod non ex contagio, ſive cauſa externa, ſed interna oriatur, nec contagioſa ſit & alios ſola exhalatione inficiat, nec tam virulenta ſit & cum mortis periculo juncta. Inflammatio autem eryſipelacea ab aliis his diſtinguitur, quod tumor in illa depreſſior, dolor non tam tenſivus, color quoque roſeus & floridus, qui in his magis fuſcus. Neque minus a phlegmone diſcernendum eryſipelas. Nam in hoc inflammatio magis ſuperficialis, in latum diffuſa & preſſa colorem exuit, materia quoque pauca & tenuis, in illo autem profundior inflammatio, ſubjectam non modo cutem, ſed & pinguedinem & muſculos tangens, attactu ob duritiem colorem non deponens, ac fit a ſtagnante impuro ſanguine, propterea facilis in gangrænam eſt tranſitus.

§. IV.

Eſt verum vel nothum.

Ipſum autem eryſipelas a Practicis vulgo diſtinguitur in verum, quod & ſimplex, ac in nothum, quod & ſcorbuticum vocant. Simplex facilius obſecundat commodis remediis internis & externis ac tantum in ſuperficie cutis hæret, nothum autem magis eſt chronicum, ob ſuccorum impuritatem altius radices agit, difficile curatu & facile abit in ulcera mali moris. Subdividunt igitur hoc iterum in illud, quod cum, & quod ſine exulceratione eſt, in exulcerato plus utique periculi metuendum, & ægris, & medicis, & per longum ſæpe tempus detinet ægre conſolidandum. Porro eryſipelacea febris

quam

quandoque idiopathica, sive morbus primarius, quandoque symptomatica & morbus secundarius. In anasacra quippe, ascite, item diuturno ictero, flavo & nigro, accedit haud raro symptomatice erysipelas & cito ægrum jugulat. Sæpe etiam complicatur vulneribus partium nervosarum, præsertim cranii ejusque membranarum, item fracturis ossium, ac tum quoque in ancipiti versatur æger. *Idiopathicum vel symptomaticum.*

§. V.

Deinceps non in omnibus unius semper ejusdemque indolis est erysipelas, ac vehementiæ. Etenim in quibusdam, juvenibus maxime, materia nec adeo virulenta, nec adeo multa, levius facit atque benignius, quod neque glandulas occupat, neque febrem intensam movet, sed secundo mox die prodit, cum rubore, tumore ac dolore in pedibus, & sub perspiratione debita, vel leni remedio domestico, promte discutitur. Contra ea in cacochymicis, senibus & impuris corporibus, ubi materia, & copiosior, & deterior, systema nervorum & vasorum gravius exagitatur, febris est acrior, dolores & inquietudines acerbiores, ac nisi exquisita medicatione excipiatur, diu affligit & ægrius cedit. Differt quoque erysipelas ratione partium quibus incumbit & variis distinctis stipatur symptomatibus. In pedibus nitorem inducit tibiis, quin, si gravius, cum dolore ad crura usque propagatur & levi attactu exacerbatur. Faciem si occupat, intumescit hæc successive, rufescit, interspersis copiosis aqueis vesiculis, oculi a tumore clauduntur, spiritus difficulter trahitur, nares & fauces aridæ valde sunt & siccæ & torpor plerumque ac sopor conjunctus est, quin ob propinquitatem cerebri metuendum, ne in phrenitidem, vel lethargum degeneret lethalem. Mammas ubi erysipelas tangit, intumescunt, indurescunt, sæpe lapidis instar, cum exquisito dolore & facile sequitur suppuratio. Sub axillis ibique positis glandulis, acerbissimo stipatur dolore & plerumque in abscessum desinit. Umbilicalem regionem in infantibus frequentius infestat ac inde per abdomen *Differt ratione corporum & partium.*

ſpargitur, cum gravibus pathematibus, funeſto utplurimum eventu.

§. VI.

Zoſter Ex peculiaribus eryſipelatis generibus eſt illud noſtro tempore paucis cognitum & a Veteribus quoque parum notatum, quod *Plinius* vocat zoſter, noſtri zonam. Gravioribus hoc prodit ſymptomatibus & ſupra umbilicum medium corpus ambit inſtar cinguli, ex præcordiali regione per dorſi tractum, latitudine utplurimum aliquot digitorum transverſorum, cum intenſiſſimo ardore, inſidentibus puſtulis acribus, inſtar ignis urentibus. Sed pernicioſum eſt ac interdum necat. *Et macula lata.* Omnium vero, ut ita dicam, maligniſſimum eſt, quod poſt magnum virium languorem in corporibus ſenilibus, eminentius cacochymicis, nonnunquam etiam in febribus malignis & peſtilentialibus, ſub papilla & in cordis regione, vel etiam manibus aliisque exquiſitioris ſenſus partibus, prodit, lividum mox fit, demum atrum, morte cito ſubſequente, quod *Platerus* inprimis *opp. tom. II. pag.* 23. ſub nomine maculæ latæ deſcribit.

§. VII.

Cauſa materialis. Ad cauſas hujus febris quod attinet, materialis neutiquam ſimplicis, bilioſæ, vel ſalſæ, ſed potius cauſticæ, acris & putrefacientis indolis eſſe videtur. Vehemens enim ipſius in partes nervoſas operatio, totius corporis œconomiam functionum illico graviter turbans & vigiliam, delirium, inquietudinem, anxietatem, corporis jectigationem, vomitum & ſenſuum turbationem inducens. Longe gravior adhuc, quando expulſa materia retrocedit, quippe quæ tum haud ſecus ac venenum, cito deliria, inflammationem internam, aſthma convulſivum & ſpaſticas ſtricturas ciet ſæpe lethales. Ne dicam gangrænam & ſphacelum, quæ eryſipelas inprimis male tractatum facile excipiunt, virulentiam materiæ luculenter ſatis prodere ac indicare. Unde vero hæc materia trahat ortum, non adeo quidem in expedito; ego tamen crediderim, ex bile variis ex cauſis vitiata & corrupta reddita, in duodeni flexura ſtagnante diutius, ibi cum ſucco

ſucco pancreatio confermentata quaſi & cauſtica acri facta, eandem conflari, inde ſucceſſive ad ſanguinem & cerebri ſpinaliſque medullæ membranas ferri, univerſum nervoſarum & vaſculoſarum partium ſyſtema male afficere, febrem efficere, donec demum ad externum corporis ambitum pellatur.

§. IIX.

Ad concipiendam hanc eryſipelatis materiam, diſpoſiti *Subjecta.* præ reliquis temperamento ſanguinei & ſanguineo-cholerici, plethorici, juvenes, viri, nec non feminæ gravidæ, in quibus tamen benignioris eſſe ſolet naturæ. Sed in ſcorbuticis, ſenibus & cacochymicis, item feminis, ſuppreſſione, vel emanſione, aut retentione menſium laborantibus, deteriorem obtinet genium. Crebrius etiam & facili ex cauſa eidem obnoxii, qui a parentibus eodem affectis prognati, & qui ſemel paſſi, ſæpius poſtea ipſius experiuntur inſultum, præſertim ſi ſenes & ſcorbutici. Ego quidem anniverſaria, æquinoctialia, quin ſingulis menſibus redeuntia eryſipelata notavi. Sed de his, in ſenibus maxime & cacochymicis, verum etiam deprehendi *Hippocrates in aphor.* effatum: quod qui ſæpe eryſipelate corripiuntur, tandem eo moriantur.

§. IX.

Quæ autem hanc intus deliteſcentem eryſipelatis mate- *Cauſa procatarctica.* rialem cauſſam evolvere & in actum deducere poſſunt, ex rebus non naturalibus ſunt multa. Inter hæc primum ac præcipuum locum ſibi vindicant animi affectus vehementes, ira præſertim ac terror, & conſignavit inter alia *Fallopius* exemplum feminæ, quæ, quotiescunque irata, eryſipelas naſi incurrit, potu aquæ hordei facile diſcutiendum. Excludit dein eryſipelas aër nimis calidus & intenſior ſolis ardor, nec non viciſſim ſubita & vehemens corporis, vel pedum refrigeratio. Idem facit cibus calidus, potus exæſtuans, crebra ebrietas, nec non balneum fervidius. Inprimis vero ad excluſionem hujus mali faciunt evacuationes ſanguinis tam artificiales, per ſcarificationes & venæſectiones, omiſſæ, quam ſpontaneæ per

nares, uterum & ſedis venas, interceptæ. Speciatim capitis eryſipelas frequentius accidit his, qui diu noctuque in aëre humido & pluvioſo degunt, item ſenibus. In mammis ſolenne eſt puerperis, præſertim lactantibus, poſt gravem terrorem, tumque illico ſiſtitur lactis effluxus, mammæ duræ fiunt & a lacte coagulato tumeſcunt.

§. X.

Eventus bonus. Interim eryſipelas, ſi cito & ſine adeo vehementi commotione erumpit, nec corpus ſordidum, nec locus nobilior, aut cum nervoſis partibus communicans, non tantopere periculoſum, ſed ſub auctiori perſpiratione, adhibitis congruis remediis, poſt unum aut alterum diem, tumor ſenſim ſubſidet, ardor ac dolor evaneſcit, color roſeus mutatur in flavum, cuticula finditur, in ſquamas fatiſcens ſecedit & morbus ex voto ſolvitur. Quin ſalubritatis plane notam quandoque fert, ac novi, alios morbos, præſertim aſthma convulſivum, nec non colicam convulſivam, eryſipelate ſuperveniente, fuiſſe feliciter ſublatos.

§. XI.

Malus. Sed ubi eryſipelas magnum, profundum, ſucci corporis eminentius impuri, pars exquiſitioris ſenſus, periculo, uti ſupra paſſim dictum, non vacat. Aut enim rubor livorem & nigredinem induit ac brevi in ſphacelum tranſit funeſtum, aut inflammatio diſcuti renuit, ſuppuratur ac ulcera mali moris, fiſtulas & gangrænam inducit. Minimum in ſanguineo-phlegmaticis & cacochymicis poſt eryſipelas remanet ingens tumor pedis, ut tibia magnitudine tripla naturalem ſtatum excedat, isque tumor difficulter admodum abigitur. Qui autem hoc morbo moriuntur, febre pereunt, quæ utplurimum juncta eſt cum difficillima reſpiratione, interdum cum delirio, aliquando cum ſopore & intra ſeptimum plerumque diem cataſtrophe accidit lethalis.

§. XII.

Ex perverſa medicatione. Male etiam cedit, quod perverſa medicatione excipitur. Nam priſcum & verum *Hippocratis aph.* 25. *Sect. VI.* eſt dictum,

ctum, quod ſi retropellatur, ſit perniciofum, quin funeſtum; id quod ſæpius incidit. Novi ego poſt vomitorium & validum purgans receſſiſſe eryſipelas, inſequutam ventriculi inflammationem & mortem. A venæſectione etiam ad interiora revocatum eſſe & vagum poſtea cum longe majori incommodo factum fuiſſe, vidi. Obſervavi quoque, repulſo ab ipſa camphora cum minio & bolo cruris eryſipelate, excepiſſe febrem intenſam, ſtomachi dolorem intolerandum, reſpirationem mire laborioſam, vomitum bilioſum, virium languorem appetitusque proſtrationem, nec prius conquieviſſe hæc pathemata, quam datis antiſpaſmodicis leniterque diaphoreticis & revocato ad priſtinam ſedem per veſicatorium eryſipelate. De capitis eryſipelate repellentibus, frigidis, adſtringentibus, vel etiam nimis ſpirituoſis, nec non camphoratis linimentis tractato; compertum habeo, quod induxerit vertiginem, affectus ſoporoſos, anginam, phrenitidem, linguæ paralyſin, quæ mala ſenioribus & ſcorbuticis haud raro fuerunt funeſta. Neque minus frigida, ſaturnina, oleoſa, linimenta ſpirituoſa, largiter camphorata, exterius admota, malum eryſipelatis eventum procurant ac ut in ulcera mali moris, gangrænam & ſphacelum degeneret faciunt, uti pluribus *Hildanus Cent. I. obſ.* 82. *Moinichen obſ. II. pag.* 245. item *Timæus a Güldenklee lib. VI. caſ. XXXIII.* teſtantur.

CVRATIO.

§. I.

Recta eryſipelati medendi methodus tribus his abſolvitur indicationibus: I. ut motus iſte febrilis naturæ nullo modo impediatur, ſed potius ſi deficit, promoveatur, ſi excedit, ad temperamentum reducatur; II. ut materia ſubtilis cauſtica, nervoſis partibus inſidens, temperetur atque ad ſe & excretionem præparetur; III. ut ſtaſis lymphæ putridæ & cauſticæ inflammatoria in partibus externis diſcutiatur & ad perfectam expulſionem traducatur. *Indicationes tres.*

§. II.

Præſidia prima. Inter ea præſidia, quæ motum febrilem naturæ quodammodo languentem excitant & promovent, ex claſſicis remediis laudem omnino meretur mixtura ſimplex, quando cum ſpiritu nitri dulci, aut melius adhuc liquore noſtro anodyno minerali, miſcetur; vel ſi eſſentia ſcordii, aut pimpinellæ albæ, non adeo ſpirituoſa & concentrata, cum tantundem liquoris anodyni noſtri confunditur & ad viginti, vel triginta guttas porrigitur. Juvat quoque expulſionem infuſum theiforme ex herba ſcordii, floribus ſambuci & ſemine fœniculi compoſitum, nec non ex temperatioribus pulvis bezoardicus noſter, aut Ludovicianus. Motus ſpaſmoſque excedentes moderatur emulſio, ex aqua florum ſambuci, tiliæ, acaciæ cum ſeminibus quatuor frigidis majoribus, nec non ſemine napi, præſertim ſi loco vehiculi uſurpetur, cum quo pulvis noſter bezoardicus, vel ſolus, vel cum aliquot nitri & cinnabaris granis, aſſumatur. Idem facit ſimulatque expulſionem ſuſtinet mixtura ex una ſpiritus bezoardici Buſſii & tribus liquoris noſtri anodyni partibus. Ubi vero motus legitimi, nec nimii, nec deficientes præſto, utiliſſimum omnino domeſticum illud remedium, ex rob ſambuci uncia, cornu cervi uſti drachma, ex aqua florum ſambuci ſumtum, cui ego in calidioribus cum fructu adjicere ſoleo decem, vel duodecim nitri puri grana.

§. III.

Secunda & tertia indicationis. Ad demulcendam humorum acrimoniam materiamque recte præparandam, præter jam dicta, ſpectatæ ſunt virtutis decocta loco potus ordinarii ſumta, ex raſura cornu cervi, radice ſcorzoneræ, altheæ, liquiritiæ & chinæ cum ſemine fœniculi; item decoctum avenaceum. Diſcuſſio ſtaſeos inflammatoriæ, per externa perficienda. Sed nil fere ex his ſine periculo adhiberi poteſt ac debet, quam pulvis ex floribus ſambuci & radice liquiritiæ, rejectis omnibus unctuoſis, ſpirituoſis, terreis, adſtringentibus, ſaturninis, ſub temperato calore lecti & hypocauſti, ſubinde inſperſus.

CAVTELAE ET OBSERVATIONES PRACTICAE.

§. I.

Perpetua in practicis eſt regula: in acutis & exanthematicis febribus, corpus ſemper in blanda & continua diaphoreſi eſſe ſervandum, quo ſanguinis æqualis ad ſuperficiem corporis fiat & maneat motus, ac cum hoc excrementitia materia jugiter advecta diffletur. Hinc merito etiam idem in eryſipelate tenendum, cum quoad totum corpus, tum maxime quoad partem affectam, quo & dolores mitigantur, & discuſſio egregie promovetur. *Regimen ſit temperatum diapnoicum.*

§. II.

In externorum uſu cautione opus eſt maxima, ne noceant & vel repellant, vel in ulcus convertant eryſipelas. Quin quum cujusque fere corporis peculiaris ſit idioſyncraſia, ſive ſpecifica quædam & individualis ſenſibilitas, quæ quam maxime in cute, ceu parte nervoſa, viget; hanc etiam ob cauſam in vitiis cutis eo majori cum circumſpectione topica admovenda, quia non omnia fert omnis. Obſervavi enim ſæpiſſime in mammarum eryſipelate, admoto innoxio, & in aliis vel centies probato emplaſtro, brevi tempore auctam potius fuiſſe cum dolore inflammationem, quæ remoto emplaſtro illico remiſit. Hinc tutiſſimum nihil applicare, niſi forſan ſpecies paregoricas, ex floribus chamomillæ, ſambuci, meliloti, radice liquiritiæ, farina fabarum, in forma ſacculi, vel pulveris. *In topicis idioſyncraſia ſpectanda.*

§. III.

Quod ſi adhibitis licet efficacibus internis & externis diſcutientibus, eryſipelaceus tumor tamen manet, rubor liveſcere incipit, dolor profundius hæret & ad perioſtium pertingere videtur, ad ulcerationem tendit eryſipelas. Tum igitur tranſeundum ad ea, quæ ſuppurationem promovent, ita tamen, ut ſimul corruptioni putredinoſæ occurratur. Hunc in finem utiliſſimum emplaſtrum diachylon ſimplex, rite con- *In ſuppuratione agenda.*

confectum, adjecta ſufficienti quantitate camphoræ & croci, vel etiam emplaſtrum Barbette ſaturninum ſaponatum, ſuperpoſitis epithematibus balſamicis, quæ corruptionem arcent. Quando his pus contractum & profundius hæret, aperiendus tumor lancetta & pus ſucceſſive, non ſimul & ſemel, evocandum. Ne autem in glanduloſis maxime locis abſceſſus in fiſtuloſa & mali moris ulcera tranſeat, poſt materiæ ſeceſſionem, injiciendus liquor balſamicus, ex tinctura florum hyperici, eſſentia balſami Peruviani, myrrha electa & aliquot guttulis ſpiritus terebinthinæ.

§. IV.

Sphacelus imminens arcendus.

Quando eryſipelas nimis profundum & magnum, ſphacelum, ex colore in bruno rubicundum vergente & ſymptomatum poſt expulſionem perduratione, cognoſcendum, minatur, præter interna inflammationi & putredini reſiſtentia, nitrum maxime cum momento camphoræ, externe ſpirituoſa & roborantia, conficienda ex aqua calcis vivæ, ſpiritu vini camphorato, aceto vini cum lithargyrio, admixta quoque eſſentia ſcordii & myrrhæ, crebrius calide cum linteis duplicatis applicanda.

§. V.

Sanguinis miſſio conditionata.

Sanguinis miſſio in eryſipelate quandoque noxia, quandoque utilis. Ne igitur delinquat artifex, tenendum: ſi invadit eryſipelacea febris plethoricos, potibus ſpirituoſis asſuetos, primis ſtatim diebus vena in brachio pertundenda. Sic enim liberior fit ſanguinis progreſſus & expulſio materiæ ad cutem promovetur. Tanto vero magis utile id eſt, ſi caput petit eryſipelas, tumque gravia hoc auxilio præſcinduntur ſymptomata. Conſultum quoque eſt interdum loco venæſectionis, cucurbitulis cum ſcarificatione in cervice uti. Semper tamen poſt ſanguinis ſubtractionem curandum, ut expeditus & æqualis maneat perſpirationis ſucceſſus.

§. VI.

Scorbuticum internis ſanandum.

In eryſipelate ſcorbutico, quod diu detinet, in uſum vocanda ſanguinem depurantia & leniter laxantia, cum diaphoreticis,

reticis, ita quidem, ut per aliquot dies alvina regio expurgetur, dein per aliquot tempus ſubjungantur diuretica ac diaphoretica, idque alternatim aliquoties repetatur, ſimulque pro potu ordinario decoctum temperans ex lignis & radicibus mucilaginoſis, cum amaris, præſertim cum radice cichorei, taraxaci & paſſulis, bibatur.

§. VII.

Quod ſæpe recurrit eryſipelas, non ſine periculo eſt. Hinc eo annitendum Medico, ut corpus ab hoc malo vindicet. Ad quod obtinendum ego quidem nihil efficacius deprehendi, quam debitum, ſub congruo regimine & victu, præparato prius, ſive per laxantia, ſive ſanguinis miſſionem, corpore, inſtitutum aquarum mineralium uſum, eoque nomine præ reliquis laudem merentur, acidulæ Egranæ, thermæ Emſenſes, nec non Carolinæ mitiores. His autem deficientibus, venæſectio, vere & autumno præſertim, purgationes per epicraſin & ea quæ ſanguini repurgando ſerviunt, cum exacto in vita victuque moderamine, operam locant commodiſſimam.

Recidivans quibus arcendum.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Vir triginta annorum, pallidus facie & vitæ ſedentariæ addictus, gravi terrore ex oborto improviſo incendio fuerat perculſus ac per integrum poſtea diem ſub cælo humido & pluvioſo degerat. Die poſt ingens horror per horæ ſpatium totum concuſſit corpus, ſequutus calor intenſus, cum dolore tenſivo ac pungente in inguine, laſſitudine, impotentia dextrum pedem movendi, conatu vomendi & ſomno inquieto. Tertio poſt invaſionem die rubicundus & ardens tumor dextrum pedem occupavit. Adhibita hinc varia paregorica externa parabiliora & domeſtica, interne vero nihil præter copioſum & frigidum ſub calore potum, datum. Ceſſavit tandem tumor & dolor pedis, ſed collectus alius ingens in malleolo tumor, cum ardore, tenſione, rubore & pulſatione. Applica-

Eriſipelas exulceratum.

ta iterum externe varia emplaſtra & linimenta ſpirituoſa, at incaſſum. Hinc in ſuppurationem tendit. Ad quam promovendam, admotum cataplaſma emolliens. Succeſſit etiam ſuppuratio, ſed ſtipata febre & atroci circa partem affectam dolore. Apertus demum abſceſſus & rite balſamicis mundatus fuit & tractatus, ut omnia bene cedere viderentur. At quum ex improviſo ira corriperetur, die poſt denuo ipſum inceſſit horror, intenſus per totum corpus ardor, ac obortus in genu ſiniſtro infra flexuram tumor, nulla arte diſcutiendus. Adfuit ſimul febris, vigilia perpetua & inappetentia, æger ob tumoris molem ac dolorem nec pedem extendere, nec eo in latere decumbere poterat. Tandem ſucceſſit ſuppuratio, ſed generatus in femore abſceſſus, qui ingentem puris copiam ex cavo quod ſibi in muſculis ſuprapoſitis fecerat, fudit, ægro interim penitus contabeſcente. Nihilominus tamen injectionibus, variis emplaſtris, externe & interne congruis ſanguinem depurantibus adhibitis, æger ſanitati reſtitutus.

Epicriſis.

Cachecticis corporibus frequens malum eſt eryſipelas, neque in his tam facile diſcutitur ac in ſanguineis & cholericis. Ob profundiorem enim & firmiorem tubulorum obſtructionem ſerique viſcoſitatem, vel in abſceſſum, vel ſi incautius conſtringentibus, frigidis & quæ tonum partium deſtruunt tractatur, in ſphacelum degenerat. Terror autem vehemens ad interiora, cor nempe & pulmones, pellit ſanguinem, eodemque inde poſtea iterum repulſo, febris ſuſcitatur, viſcidi humores cum impetu minimis tubulis impacti hærent & inflammationem faciunt, idque facile accidit in pedibus, per quos ſanguinis circulus jam tum difficillimus. In hoc quidem eryſipelas gravioribus ſtipatum fuit ſymptomatibus, ob partes quas occupavit valde nervoſas ac tendinoſas, quarum irritatio & moleſta affectio, ut ſemper cum exquiſitiori doloris ſenſu juncta, ita febrem, anxietatem, inquietudinem aliaque peperit utique. In his igitur partibus ſumma ſemper in uſu topicorum cautione opus eſt, nec nimis calida, nec acriora, nec ſpirituoſa aut

empla-

emplaſtra admovenda; ſed potius demulcentia cum diaphoreticis ac nervinis, quo impediatur ſuppuratio, ex qua ulcera difficulter ſanabilia emergunt.

OBSERVATIO II.

Vir ſexaginta & octo annorum, carnoſus & habitior, fluxui hæmorrhoidali ante obnoxius, jam a biennio carens, ciborum tamen appetens, tempeſtate humida & calida fecerat iter & ira commotus largum ſpiritus vini hauſtum ingurgitarat. Veſperi domum redux correptus eſt horrore cum vomitu, quem excepit intenſiſſimus calor, caput occupans, ſomnum turbans mentisque alienationem inducens. Die poſt inſignem in inguine tumorem & ardorem ſenſit, ac tertio die dolor, rubor & ardor totum femur cum tibia occupavit. Inde remiſerunt quidem priora ſymptomata, pulſus tamen manſit celer & æger inſuperabili ſopore oppreſſus jacuit. Medicus accitus interius porrexit tincturam volatilem bezoardicam, naribus admovit ſpiritum ſalis ammoniaci & loco affecto applicuit cataplaſma ex aqua florum ſambuci, aceto, lithargyrio, myrrha & bolo. Sed ſopor diſcuti renuit, quin adauctus potius, ut plane non excitari poſſet æger. Sexto quoque die color pedis rubens in brunum & nigrum converſus, facies cum rubore intumuit, venter a prima ſtatim invaſione occluſus, injectos quinque clyſteres ſine operatione reddidit, die octavo acceſſit difficilis reſpiratio & poſt hanc lethum.

Eryſipelas funeſtum in ſene.

Epicriſis.

In ſenibus & plethoricis eryſipelacea febris multum alit periculi. In noſtro delirium ſecundo ſtatim die indicavit congeſtionem ſanguinis & quidem impuri ad caput, quæ poſtea etiam gravis ſoporis exſtitit cauſa. Medicus vero perperam egit, quod nec primo ſtatim die venam ſecare, nec alvum ſubducere juſſit, ſed potius interne & externe volatilia ſanguinem magis exæſtuantia adhibuit. Male etiam parti affectæ impoſuit adſtringentia, quibus diſcuſſio & exhalatio non modo impedita, ſed etiam ſtaſis obfirmata & ſanguis repreſſus ad caput vergit, præſertim quum inteſtinorum tunicæ etiam eſſent

ſtrictæ & alvus obſerata, poſtea tamen decubuit quoque ſanguis ad pectus, & ob difficilem per pulmones curſum, anheloſum ſpiritum & mortem demum induxit.

OBSERVATIO III.

Eryſipelas topicis corruptũ internis ſanatum.

Feminam novi triginta annorum, proceram, teneram ac bilioſam, quæ per aliquot annos alvum ſegniorem & crebriorem iram fuerat experta. Hanc initiante autumno, ſub aquilonia tempeſtate prehendit eryſipelas in manu ſiniſtrâ, cum digitorum tumore ac rubore. Applicata topica varia & inter alia albumen ovi cum alumine conquaſſatum. Depulſum etiam malum, ſed brevi poſt rediit idem, non vero priſtinis cedere voluit remediis. Tumor quidem cum rubore diſcuſſus, dolor autem lancinatorius, cum formicationis ſenſu in digitis eorumque articulis diu perſtitit, quin ſub victu minus laudabili crebrioriq; animi commotione increvit quotidie. Ruptus tandem tumor ploravit materiam ichoroſam acrem, cutem paſſim erodentem & ulcus enatum dolens & pruriens, noctu præſertim. Licet etiam varia externa & interna ſanguinem depurantia adhiberentur, ſuccrevit tamen alius dolorificus glanduloſus in junctura brachii tumor, qui ad digitorum apices radium quaſi vibrabat, ſive lineam rubicundam, cum intenſiſſimo cruciatu. Sumſit poſtea malum magis vires, digiti intumuerunt, aperti tandem, excrevit caro copioſe ſpongioſa & ichor fœtidus rodens exſtillavit, appetitu & viribus ſimul proſtratis ſomnoq; deficiente. Admoverant chirurgi imperiti, affectæ parti valde acria, calida, decoctum ex vino, cum ſpiritu vini camphorato, balſamo ſulphuris & oleo tartari fœtido; ſimulque interius decocta lignorum & pilulas purgantes mercuriales liberali manu dederant, ſed fruſtra. Applicarant poſtea linimentum ex vino, myrrha, thure, ceruſſa, herba chelidonii, floribusque ſambuci, cui aliquid mercurii præcipitati admixtum, quo acris defluxio intra binas hebdomades ſubſtitit. Tumor quoque in junctura litu cum ſpiritu vini camphorato, cui balſamum ſulphuris admixtum, diſcuſſus. Sed non ita multo poſt femina inſignem virium incurrit languorem, plenariam appetitus defectionem, facile animo defecit & ob

id

id supina in lecto jacuit, crebrius præterea doloribus in manu, dorso ac pedibus, nec non ventris torminibus afflicta, pulsus quoque justo fuit languidior, cutisque mox frigore, mox volatico æstu perfusa. Ego in consilium vocatus, pulverem ex lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici ana drachma, nitri depurati, arcani duplicati ana drachma dimidia, cinnabaris nativæ granis XV. in octo doses divisum, bis quotidie dedi. Pro potu ordinario suasi decoctum ex radicibus temperantibus, & jussi, ut mane in theiformi infuso sumeret quinquaginta guttas mixturæ ex liquoris nostri balsamici uncia dimidia, essentiæ croci, liquoris nostri anodyni ana drachma. Consilium quoque dedi ut subinde pilulis nostris uteretur, & affecto brachio inuri permitteret fonticulum. Quibus per tres hebdomades usurpatis, exspirarunt sensim atrocia pathemata, appetitus rediit, somnus factus quietior, dolor remisit & vires cum sanitate restitutæ.

Epicrisis.

Gravia varia & insolita pathemata ex impuritate scorbutica, sive seri acris biliosi redundantia, si in partes extremas tendinosas & nerveas critico quasi motu amandatur, pullulare, uberius certe hæc docet historia. Periculosum etiam in ejusmodi casibus topicorum usu insistere, quorum non alia vis, quam ut tonum partis affectæ variis modis destruant, materiam a sanguine separatam vel ad interiora pellant, vel ejus discussionem impediant & stasin firmiorem faciant; ut symptomata non possint non aut magis increscere, aut diutius affligere. Longe tutior & facilior hisce malis medendi ratio est, si internis dyscrasia humorum emendatur, materiæ acris affluxus divertitur eademque per alia emunctoria, cutem, urinam, aut alvum, excluditur.

OBSERVATIO IV.

Femina generosa, triginta aliquot annorum, sanguinea, spongiosa & carnosa, postquam valens antea & menstruam purgationem etiam recte experta, venationi interfuisset ante & post solis occasum, sub cœlo, nubilo, autumnali, pluvioso & corpus ob id non leviter perfrigerasset, brevi post subi-

Erysipelatis creber incursus non V. S. sed Carolinis depulsi.

ſubito correpta eſt ingenti horrore, quem excepit æſtus mordax cum inquietudine & tertio die eryſipelas in crure. Brevi hoc depulſum, ne autem rediret, Medicus ortum ejus ex ſanguinis plenitudine arceſſens, ſuaſit, ut e pedis vena emitteretur ſanguis largiter. Sed quum ægra Octobre peregrinationem inſtitueret, rediit idem malum, & longius quam prius perſtitit. Medicus igitur vulgari jam hypotheſi, omnium morborum cauſam plethoram eſſe, addictus, eandem heic etiam ſubeſſe opinatus eſt, eaque propter rurſus venam ſecari juſſit largiterque extraxit ſanguinem; nihilo tamen ſecius poſt binas hebdomades denuo infeſtavit eryſipelas eundem locum. Licet etiam poſtea pulveres abſorbentes cum nitro, ſcarificationes & infuſum laxans in uſum vocaret, aliud tamen effecit nihil, quam ut binis quibusvis menſibus eryſipelas recrudeſceret, pedis autem affecti tumor & imbecillitas perſiſteret ſemper. Demum ego in conſilium vocatus, commendavi Carolinarum internum & externum uſum, cum exacto in vita victuque moderamine & abſtinentia ab acidis, dulcibus, fructibusque horæis, quibus mire antea ægra delectata, injunxi quoque frequentem uſum elixirii noſtri balſamici, ex amaris extractis, corticibus citri & ſale tartari cum vino Hiſpanico confecti, ſanguinis autem miſſione interdixi. Inde eryſipelas primum depulſum, ſubſequuti vero dolores rhevmatici, per aliquot hebdomades affligentes, qui tamen repetito inſequenti anno Carolinarum uſu, etiam prorſus abacti & ægra perfectam recuperavit ſanitatem.

Epicriſis.

Perperam omnino heic a Medico ad recidivam arcendam commendata ſanguinis miſſio eaque repetita. In noſtra enim natales eryſipelatis ex perſpiratione ſuppreſſa, eaque propter hac magis adhuc ſanguinis miſſione imminuta, non potuit non impurorum ſuccorum copia creſcere, quæ per eryſipelas ſingulari naturæ vigore expulſa. Recidivæ autem frequentiores, quum de ſanguinis impuritate teſtentur, hæc vero de viſcerum maximeque hepatis vitio; ego certe acidularum, vel thermarum, ad ſanguinem purificandum & viſcera expedienda, & elixiorum

balſa-

balsamicorum, quæ visceribus & succis spirituascentiam reddunt usu, præstantius novi nihil. Quam in rem pluribus legenda *Medicina consultatoria Tom. V. Dec. V. cas. IX. p.* 370. & passim alibi.

OBSERVATIO V.

Novi in Westphalia virum sexagenarium generosum, macilentum, sanguineo-melancholicum, qui delectatus carnibus & piscibus salitis ac insumatis, ab aliquot jam annis, ter vel quater quotannis, in pede sinistro, circa malleolum, passus fuerat erysipelas, quandoque exulceratum. Hic meum petiit adversus hoc malum auxilium. Suasi igitur, ut inter malleolum & genu inureretur fonticulus, qui materiam a malleolo exquisitioris sensu parte ad tibiam traxit, immuni ab erysipelate & fonticuli & malleoli regione. Tum consilium dedi, ut loco potus ordinarii acidulas Antonianas cum tertia vini parte biberet, a victu duriori abstineret & mane juscula cum radice cichorei, apii & scorzoneræ sorbillaret, & pedem debilem & tumidum fascia spiritu vini camphorato madida ligaret arctius. His aliquandiu usurpatis, liber postea diu mansit ab erysipelatis incursu.

Erysipelas scorbuticum sæpe recidivans.

Epicrisis.

Westphalis ob victum durum & crassum semper sanguis spissus lentescens, qui e vena missus, eandem ac apud nos pleuriticorum, exhibet faciem, cum cuticula glutinosa. Hinc etiam ipsis admodum familiares inflammationes maximeq; erysipelas scorbuticum. Adversus quod vero optime sese muniunt tempestiva sanguinis missione, potu ipsis frequentissimo seri lactis & vere usu infusi laxantis & resolventis ex vino. Pedes autem, quia lentior in ipsis sanguinis ascensus, perspiratio quoque languidior, ob id maxime & œdematosis & erysipelaceis tumoribus sunt obnoxii.

OBSERVATIO VI.

Professor celeberrimus, quinquaginta aliquot annorum, purpura scorbutica crebrius afflictus, post corporis intensam refrigerationem, corripiebatur subito languore virium, inquietudine, somni appetitusq; defectu, horripilatione, æstu, cui juncta quædam mentis turbatio. Durabant hæc per tres fere dies, quibus elapsis, nocte antecedenti sensit intolerandum plane ardorem in præcordiali regione, ad dorsum usque excurrentem,

Zona ex purpura retentione.

mane

mane autem inſpecto loco dolente, inſolitum comparuit exanthema, rubicunda nempe area, ex præcordiis ad dorſum cinguli inſtar extenſa, cui inſidebant confertim puſtulæ partim albæ, partim rubræ nigreſcentes. Inde quidem ſymptomata remiſerunt, excepto exquiſito ardente dolore, qui tantus erat, ut nec ſomnum capere, nec locum affectum contingere poſſet. Medici quorum conſilio utebatur, quid hoc rei, neſciebant, & purpuræ peculiare genus, aut ſcorbuticum quoddam exanthema eſſe volebant, ego vero illico cognovi pejorem eryſipelatis ſpeciem, & interne diaphoretica temperata & externe in fine oleum ovorum adhibui, quibus aliquandiu uſurpatis, intra quatuordecim dies, dolor conquievit, puſtulæ aruerunt, cuticula aſpera facta, fiſſa & deſquammata.

Epicriſis.

Eſt hic affectus ex rarioribus, paucis viſus, plurimis incognitus. Solus fere ex veteribus eſt *Plinius*, qui ejusdem ſub nomine zoſter meminit. Quam periculoſus autem ſit binis exemplis confirmat *Joannes Langius epiſt. pag.* 110. uno Marchionis Georgii in Onelſpachio, qui eodem ex ulcere cruris a Chirurgo intempeſtive conſolidato interiit, altero Comitis Palatini Otthenrici, qui a lumbis ad genua usque hoc exanthemate circumdatus, febre ſimul ad delirium usque æſtuans, inciſa tamen utriusque pedis vena adhibitisque quæ febrem reſtinguerunt, a morte adhuc vindicatus. Idem etiam cum hoc eſſe videtur affectus, quem *Tulpius lib. III. cap. XLIV. obſerv. mednal.* ſub nomine exedentis præcordiorum herpetis deſcribit, in viro pleni habitus & calidi jecinoris, qui vehementer circa præcordia doluit, cum acri pruritu, inſigni dolore & frequentibus puſtularum conglomeratarum circulis, primum rubris, mox albicantibus & comparente in qualibet earum cruſta nigra, qua convenienti litu ſeparata, quælibet degeneravit in humidum ulcuſculum, cum acri dolore, ſudore effuſo & interdum tam impetuoſo virulentæ materiæ raptu ad interiora, ut animus non ſecus aliquoties deficeret, ac ſi ipſum occupasſet contagioſa aliqua peſtilentia.

SECTIO

SECTIO II.
DE
FEBRIBVS ACVTIS
INFLAMMATORIIS
ITEM
LENTIS PVTRIDIS HECTICIS
NEC NON
SYMPTOMATICIS.

CAPVT I.
DE
FEBRIBVS INFLAMMATORIIS IN GENERE SPECIATIM.

DE
FEBRE ACVTA SANGVINEA. GRÆCIS SYNOCHA.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

VTut irritatio generis nervosi spastica per omnes solidas nerveas corporis partes, proximam causam constituat omnis motus febrilis, qui horrore & velociore contractione cordis & arteriarum absolvitur; pro diversa tamen indole & actione materiæ genus nervosum præter naturam afficientis, diversa emergit febris species, distinctis phænomenis, effectibus & symptomatibus sese prodens, ita quidem, ut si stimulus sit ab humore acri, putrido, seu corrupto, quem Veteres vocant ichorem, exanthematicæ plus minus malignæ excludantur, ubi vero sanguis, vel alius humor præter naturæ consuetudinem alicubi congestus *Inflammatoriæ febres unde.*

nervosasque membranas tendit impensius cum dolore ac premit, inflammatoriæ acutæ, sine exanthematibus, suboriantur.

§. II.

Differunt quoad loca, Iam quidem omnis continua febris inflammatorii quid, sive a qualitate prava acri caustica, sive a quantitate nimia molesta, humoris cujusdam, alit: attamen proprie inflammatoria febris dicitur illa, cujus causa est eminens vasculorum, secundum naturam non sanguinem, sed tenue liquidum vehentium, a sanguine oppletio atque distensio. Hoc autem evenit vel in pluribus partibus simul, vel in una tantum. Hinc febres inflammatoriæ vel universales, vel particulares. Ex illis sunt, quando omnes fere sensu & motu instructæ corporis partes, maximeque nervoso-membranaceæ, leviori inflammatione affectæ, quod accidit in synochis. Hæ vero sunt, quando uni tantum certæ parti insident, a qua etiam in scholis Medicorum variam sortiuntur denominationem, adeo, ut si meninges tangat inflammatio, febris audiat phrenetica; si fauces, anginodea; si pleuram, pleuritica; si pulmones, peripnevmonica; si ventriculum, stomachica; si duodenum & biliarios ductus, ardens & biliosa; si ileon, iliaca; si renes, nephritica; si mesenterium, mesenterica; si vesicam, vesicalis; si uterum, uterina; si intestinum rectum, hæmorrhoidaria. Deinceps inter febres inflammatorias aliæ sunt idiopathicæ primarium morbum efficientes, aliæ symptomaticæ, sive secundariæ, quæ sequuntur alium morbum, sed pessimo plerumque & lethali eventu, uti maxime de febribus continuis constat, qui utplurimum inflammatione in sphacelum abeunte necant. Iam de singulis seorsim.

§. III.

Synocha descriptio Synocha igitur, sive sanguinea febris, est acuta, continua, suscitata a sanguine in partibus maxime nervoso-membranosis nimium congesto, qui, nisi opportune naturæ & artis beneficio discutiatur, inflammationem inducit lethalem.

§. IV.

§. IV.

Corripit hæc frequentius plethoricos & ſucculentos, temperamento ſanguineos & ſanguineo-cholericos, ætate juvenes ac viros, ſanguinis evacuationibus aſſuetos, idque quovis anni tempore, potiſſimum tamen vere & æſtate. Indicia autem ipſius & ſigna, quibus ab aliis acutis & inflammatoriis febribus diſcernitur, huc redeunt. Invadit hæc cum vix notabili horripilatione & leni admodum frigoris ſenſu, in aliis autem gravis eſt horror & longius extrahitur frigus. Aliæ mitius primum accedunt ſenſimque increbeſcunt, donec ad ſtatum & vigorem perveniant, ſed hæc cum graviſſimis ſtatim adoritur pathematibus. In aliis certis temporibus notabilis obſervatur ſymptomatum remiſſio, quæ in ſynochis rara, vel nulla, ut potius eadem quam ſub acceſſione vehementia usque ad criticum tempus inſiſtant, eaque propter haud incongrue a quibusdam non continuæ, ſed continentes, vocentur. In malignis ab initio pulſus parvus, debilis & contractus, in hac magnus & plenus. In ſynocha hinc in principio abſolute neceſſaria ſanguinis miſſio, quam aliæ continuæ ſæpe non ferunt. *Subjecta & differentia.*

§. V.

Cauſam hujus febris proximam præbet diffuſior ſanguinis in partibus ac viſceribus internis congeſtio atque ſtagnatio. Quam in corporibus, calido ſanguine, ex potuum ſpirituoſorum largo uſu, corporis exæſtuatione, animique excandeſcentia, plenis, ex facili inducit potus ingurgitatus frigidior, corporis extremorumque refrigeratio & perſpiratio quacunque ex cauſa prohibita. Sic enim tubulis & poris in externa ſuperficie conſtrictis, ſanguis cum impetu plus juſto urgetur ad interiora, ibique congeſtus, moleſte afficit nervoſarum & fibroſarum partium ſyſtema, ex quo ſymptomatum origo omnium. Nimirum ſi ad caput vergit impetus ibique colligitur ſanguis, facies turgeſcit, oculi rubent & lacrymas plorant, caput dolet, arteriæ pulſant temporales, vertigo adeſt, ſopor, torpor, vel plane mentis alienatio. Quando *Cauſa & independentia ſymptomata.*

cordis ventriculi & vasa pulmonalia a sanguine impetuosius irruente nimium distenduntur, essentiale illud omnium febrium symptoma, respiratio difficilis & crebra, pectoris angustia & anxietas cordisque palpitatio accidunt, juncta simul sæpe virium corporis animique dejectione. In œsophago levior inflammatio & spastica glandularum fauciumque strictura facit sitim, ariditatem & linguæ nigritiem, præsertim si in corpus biliosum, calidum, post iram incidit, tumque vulgo vocatur febris ardens, *das hitzige Fieber.* In ventriculo inflammatoria congestio gignit nauseam, vomendi conatum, quandoque singultum; in intestinorum volumine, inflationes malum graviter exacerbantes, alvi adstrictionem, vel excrementorum fœtidorum ejectionem; in meseraica arteria & venæ portæ vasis, dolorem fixum circa primam lumborum vertebram; in membranis spinalis medullæ, decubitum insuetum, membrorum jactationem, torporem & languorem artuum, quandoque etiam convulsiones.

§. VI.

Simplex vel putrida est.

Neque tamen hæc symptomata adsunt in omnibus omnia, neque vehementia ubique infestant eadem. Hinc in simplicem a Medicis distinguitur synocha, & putridam, seu malignam. Illa sæpe a sola sanguinis boni extra locum & vias suetas congestione suscitatur, mitior, hinc brevi discutitur, nec adeo periculosa. Vbi vero cadit in corpora impuris succis plena, viribus a morbo præcedenti, diuturno animi angore, nimia venere & inordinata victus ratione exhausta graviora longe præsto sunt pathemata, cum virium prostratione, morbus ipse diutius, ad decimum quartum, vel vigesimum prorsus primum trahitur, & quandoque exanthemata, maculæ fuscæ vel nigræ, excluduntur, non sine præsenti periculo. Datur præterea synocha epidemica; sed quæ plerumque cum febre catarrhali jungitur & autumno maxime ac hieme infestat. Hæc in principio non aliis, quam synochæ suetis symptomatibus adoritur, maxime homines sanguine & humoribus plenos,

postea

postea vero, si bene tractatur, post diem quartum prodit se manifestis signis catarrhalis, per longum adhuc durans tempus & quæ per noctem usque ad diluculum calore præternaturali, nec non catarrhosis a capite defluxionibus, coryza, tussi sicca & humida infestat, donec tandem discedat.

§. VII.

Solvitur morbus, si causa non adeo vehemens, solius sæpe bene valentis naturæ beneficio, sua sponte, die quarto, septimo, vel undecimo, ordinarie largo sudore, vel secus ac in aliis acutis, optime per liberale narium stillicidium, vel etiam, rarius tamen, ac nonnisi ubi maligni quippiam complicatum, per alvi fluxum. Quando etiam hæc febris in principio statim, primo, secundo & tertio die, recte tractatur, sanguinis missione & subjunctis refrigerantibus, blandisque diaphoreticis, quarto sæpe die exoptata fit solutio. Si vero omittitur, vel detrectatur venæsectio, febrem ad decimum quartum, quin decimum septimum diem protractam vidi, persistentibus gravioribus symptomatibus ipsoque delirio, tandem vero naturæ beneficio, vel per sudorem, vel per alvum fuisse solutam. Sed quibus lethalis est, ii pereunt plerumque inflammatione meningum, vel etiam aliarum partium, ut ventriculi & intestinorum sphacelosa, quam uberius testatam facit cadaverum inspectio, in quibus præterea ob sanguinem copiosum cito in fœtidam putrilaginem abeuntem, illico adest insolitus tumor & fœtor intolerandus.

Eventus bonus.

Malus.

CVRATIO.

§. I.

In medicatione febris synochæ perito artifici agenda hæc: I. ut partes vitales a nimium congesto sanguine liberentur, sicque vel levior in iis inflammatio dispellatur, vel gravior impediatur; II. ut sanguinis exæstuatio simulatque systematis nervorum spastica affectio componatur; III. ut illud quod

Indicationes curatoriæ.

stagna

ſtagnat & corruptum eſt, diſcutiatur & liber ſanguinis circuitus, maxime ad corporis ſuperficiem, reſtituatur.

§. II.

Sanguis mittendus & orgaſmus temperandus.

Quo igitur vaſa interiora in viſceribus, corde maxime pulmonibus, a nimium congeſto & ſtagnante ſanguine liberentur, vena tempeſtive pertundenda & ſanguis emittendus ſufficienti quantitate. Quod quo pacto ſit faciendum dicetur in cautelis. Deinceps ut impetuoſus ille ſanguinis ſuccorumque orgaſmus, vaſorum, quam facit, diſtenſione nervoſas partes irritans ad contractionem, ſedetur, ex uſu ſunt aquea, diluentia, acida, item nitroſa. Et certe ſi in ullo morbo, ſane ſynocha, quam maxime conducit frigidæ potus aliaque refrigerantia, ex aceto ſuccisque fructuum acidulorum, citri, limonum, ribium. Commendarunt hæc communi ſuffragio veteres, cui accedunt recentiores omnes. Ego quidem expertæ virtutis hanc habeo potionem: recipe aquæ fontanæ menſuram, aquæ roſarum, ſacchari albi ana unciam, ſucci citri tantundem, vel loco hujus ſpiritus vitrioli guttas XX. *Riverius in prax. cap. de Synoch. pag.* 37. laudat pulverem; ex ſacchari unciis quatuor, ſalis prunellæ uncia, eundemque in ſufficienti quantitate aquæ aſſumere, cui, ſi ſitis impenſius urget, ſpiritum vitrioli inſtillare, ſuadet. Nobilis etiam demulcente & refrigerante virtute gelatina liquidior cornu cervi, cum ſaccharo, ſucco citri & aqua roſarum confecta. Potiſſimum tamen proſunt loco potus ordinarii uſurpanda, ſerum lactis ex lacte cocto cum ſucco citri coactum, vel noſtra methodo dulce, & cum ſucco citri, aut ſpiritu vitrioli acidulatum, item ptiſanæ ex hordeo, raſura cornu cervi, ſcorzonera cum ſucco & corticibus citri, nec non cereviſiæ leviores, imbutæ tinctura violarum, roſarum, papaveris rhœados, parata cum aqua acetoſellæ, ſpiritu vitrioli acuata, vel inſtar omnium clyſſo antimonii ſulphurato, de cujus præſtabili virtute ita ſentit *Baglivus opp. lib. I. pag.* 50. *non poſſum non*, inquiens, *laudare eximias vires clyſſi antimonii, cujus ſub*

subacida virtute febres multæ ex aeris mutatione productæ aliæque ardentiores, tanquam in ovo suffocantur. Hæc acida quoque magnopere conducunt in synocha sic dicta putrida, seu maligna, quia omnium efficacissime putredini resistunt, quæ non ab acido, sed alcalico volatili fovetur, quod acida destruunt.

§. III.

Quæ liberiorem sanguinis ad superficiem corporis motum procurant, suntutique blanda diaphoretica, pulveres scilicet vel bezoardici temperati, vel absorbentes, nonnunquam soli, nonnunquam cum nitro, aut succo citri, assumendi. Idem faciũt infusa theiformia, ex herba veronicæ, scordii, aut cardui benedicti, cum semine fœniculi, quæ inprimis quando quarto die morbus critico sudore solvitur, pulsusque quietior cum somno redit, ad secundandam hanc salutarem excretionem, proficiunt. *Diaphoresis secundanda*

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

In nulla febre, & veterum, & recentiorum omnium consensu, tam necessaria est sanguinis missio, quam synocha, & quidem sufficiens atque matura. Recte enim monet *Trallianus Lib. XII. pag.* 688. continentes solerti tractari debere diligentia, præsertim quod sanguinis missionem spectat. Maximũ enim incommodum esse, cum in omnibus morbis, tum in his dilationem. *Nam febres*, pergit, *vehementiores redduntur & vires imbecilliores, ut non amplius magna præsidia ad curationem admitti possint. Hi vero indigent maxime sanguinis missione, qui urinas habent rubras & turbatas, oculos rubros, totum corpus grave, venas latiores & earum torulos apertiores, calidioribus magna parte cibis, potibus, vino liberaliore & vetusto carnibusque pinguibus usi.* Sed non imitandi Veteres, præsertim *Galenus*, & qui presse hunc sectatur *Zacutus Lusitanus*, qui sanguinem ad animi usque deliquium mittere suadent, *Prodest sanguinis missio.*

dent. Mensuram potius sanguinis extrahendi Medicus prudens ex ratione virium, ætatis, sexus & temperamenti, nec non pulsuum magnitudine venarumque amplitudine, dijudicare debet, ac ubi corpus firmum succisque plenum, præstat iterare altero die venæsectionem, quam simul & semel nimium evocare, quo successive demta copia, perspiratio servetur & difflatio sordium liberior reddatur. Neque pueri & adolescentes pleni sanguine hoc remedii genus detrectare debent. Qui autem penitus aversantur, his hirudines collo & medianæ ipsi aliquando cum fructu admovere jussi. Quando etiam sanguis cum impetu ad caput fertur & arteriæ intus fortiter pulsant, facies simul tumida est cum oculis & rubicunda ac nares aliquot tantum guttas stillant, provocandum stillicidium, vel veteri Ægyptiorum more sacrificatione narium, vel valida intrusione culmi straminei, quo delirium arceatur. Sed qui tali in casu venas sublinguales incidere jubent, minus securum consilium interponunt; eo quod inde aliquoties incompescibilem hæmorrhagiam obortam vidi.

§. II.

Refrigerantia utilissima. Deinceps ex præstantissimis in synocha remediis sunt acida, refrigerantia & nitrosa. Et certe in hisce auxiliis, prudenter ac circumspecte, ratione temporis ac mensuræ, pro diversa conditione corporis ægrotantis, usurpatis, præcipuum curationis momentum in synocha æque ac ardente consistit. De quo tamen infra plura dicemus. Id autem singularis plane medico-practicæ observationis est, quod hæc, quin sola aqua temperate frigida, sufficienti quantitate pota, sudorem moveant & somnum procurent.

§. III.

Laxantia conducunt. Præstat porro in hac febre, simplex sive sit, sive putrida, alvum servare apertam. Sub febre quidem, non tam internis, quam potius externis, glande, aut clystere molli, ex sero lactis, melle, oleo amygdalarum dulcium, pauxillo nitri & salis id perficiendum, quo leniatur fibrarum intestinalium strictura &

flatus

flatus evocentur, qui intestini coli partem distendendo, anxietates faciunt & perspirationis successum pervertunt. Declinante autem morbo & apparentibus coctionis signis in urina, ad exturbandas materiæ febrilis reliquias, apprime inte na ex usu sunt, inter quæ ego inprimis utile deprehendi laxans ex manna, cremore tartari, vel etiam cassia & rhabarbaro. Sed absint valida omnia purgantia, multo magis emetica. His enim, tactis jam levi inflammatione visceribus, ex facili inflammatio inducitur funesta. Quin observavi, febre hac sanguinea laborantes, neque ferre posse pilulas alias benignas, quas aloë, vel extractum ellebori ingreditur, uti sunt Becherianæ, aloëphanginæ, marocostinæ & id genus plures.

non drastica.

§. IV.

Ex iis quæ vitanda, sunt maxime omnia calida & spirituosa, vinum, potus etiam nimis calidi, ut infusum thee nec non regimen æstuosum, ratione lecti & conclavis, quæ omnia sanguinem magis exæstuant, acerbiora symptomata febremque diuturniorem reddunt. Neque etiam synocha putrida, sive maligna ferre potest essentias alexipharmacas, aut tincturam bezoardicam. Cavendum quoque a multitudine & varietate remediorum, quæ nunquam utilis, sed semper damnosa est, tanto magis, ubi partes nervosæ sensus exquisitioris, leviter inflammatæ. Inprimis autem fugiendi sedulo omnes animi affectus, ira præsertim ac terror, quibus inflammatoria jam in intestinis præsens congestio, ingravescit & inflammatio perfecta, quin sphacelatio, experientia teste inducitur.

Vitanda calida & animi affectus.

§. V.

Ceterum de morbi decursu atque eventu hæc adhuc monenda. Vidi ego in hac febre sæpius in juvenili ætate ac temperamento sanguineo perpetuam somnolentiam, quæ tamen sine periculo fuit, admoto plantis pedum aceto, cum sale ammoniaco & baccis juniperi, discussa. Delirium etiam frequenter vidi diuturnum, post neglectam in principio venæsectio-

Somnolentia & delirium non

ctionem, sed quando decimo quarto die sedimentum posuit urina, discessit demum & hoc sine damno. Neque enim unquam firma salutis spes, nisi coctio in urina compareat. Sed quando ex præpostera medicatione, sanguinis missione neglecta, datis calidioribus & alvo diutius occlusa, febri huic sanguineæ, ille acutorum frequens nostro tempore socius, purpura, præsertim alba, accessit, pessimo id accidit omine. Neque minus pessimum & plerumque mortiferum est indicium; quando alvus diu cohibita, sponte miram quantitatem, fæcum biliosarum & corruptarum, simul & semel, junctis torminibus, profundit. Hoc enim sphaceli intestinorum signum esse, ex defunctorum cadaveribus habeo compertum.

Sed purpura & dejectio impetuosa periculosa.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO. I.

Synocha recidivans lethalis.

Adolescens annos habens octodecim, constitutione tener ac sanguineus, vultu floridus, laute vivens, delectatus maxime dulcibus, farinaceis, decocto choccolade cum lacte & in prandio vinum Hungaricum liberaliter bibens, verno tempore, post intensam, ex ambulatione per acclivia & declivia in seram noctem, corporis exæstuationem, postera die corripiebatur horripilatione, ingenti æstu, inquietudine corporisque totius languore. Datum ipsi de venæsectione consilium, sed noluit admittere. Hinc dati tantum pulveres ex matris perlarum, lapidum cancrorum, ana drachma, nitri puri drachma dimidia, cum succo citri ex aqua frigida sumendi. Loco potus exhibita prisana ex hordeo, scorzonera & sirupo acetositatis citri, alvus quoque clystere emolliente soluta. Quibus factum, ut quarto liberalis prodiret sudor, pulsus quoad vehementiam & celeritatem sedatior micaret, urina sedimentum poneret & somnus rediret. Morbus igitur ex voto solutus visus. Quum vero æger viribus nimium credens, dulcibus & lacticiniis indulgeret, potens etiam Hungaricum vinum biberet, post septimum diem eandem rursus incurrit

febrem

febrem. Sed gravioribus longe stipata erat symptomatibus, insomnia maxime atque delirio. Secta quidem die post vena, sed sine emolumento. Aderant simul tormina ventris & pauca biliosa secesserunt. Clyster quoque infusus animi fere deliquium adduxit. Quarto die accessit forte ex amicis nonnemo, qui ægro imprudenter dixit: apparere ex omnibus ipsum moriturum, præparet igitur se ad discessum. His adolescens vitæ amantissimus, mirum exterritus, virium illico animi & corporis ingentem expertus est lapsum, & frustra usurpatis omnibus, quæ in priori morbo fuerant utilissima, septimo die vitam posuit.

Epicrisis.

Nihil ad ingenerandam exuberantem sanguinis copiam valentius dulcibus, bellariis, cum saccharo & ovis frixis, vinoque Hungarico dulci spirituoso. Atque adeo his etiam nihil aptius ad inducendas febres, quæ sanguinis plenitudini debent natales. Ego certe plures novi juvenes literarum studiosos, qui delectati his dapibus & potibus spirituosis, accedente corporis refrigeratione, hanc incurrerunt febrem. Omnes autem recidivæ febrium, quarum fundamentum inflammatio, admodum periculosæ, quin plerumque capitales. Quia enim corpus a priori morbo viribus exhaustum, maximeque partes quæ passæ tono adhuc privatæ, ex facili iterum concipiunt inflammationem, quæ primis non amplius obsecundat remediis. Accedit quod ipsi ægrotantes recidivam utplurimum parvi faciant & ob id Medicum serius in auxilium vocent, pharmacorum pertæsi sint, quorum operatio languente naturæ vigore minus præterea est efficax. Quare declinandæ summo studio recidivæ, temperanter vivendum, corpus non nimiis cibis, multo minus spirituosorum potu aggravandum, nec motu aut animi affectibus exæstuandum, ne sanguis urgeatur in vasa ipsius transitui non dicata, ibique subsistat. Vitanda quoque refrigeratio & potius exquisitum servandū regimen. Quam facile enim hæc febris repetat cum

vitæ periculo, confirmatum habeo casu, qui novissime evenit. Inciderat scilicet in synocham artifex ingeniosus ferrarius eademque graviter decubuerat, post quatuordecim tamen dies præter exspectationem ad se redire videbatur, dormiebat & appetebat. Sed quum uxor, quo maritus cito vires reciperet & ad labores redire posset, ipsi apponeret carnem suillam assatam cum placentis, ipsumque ut ederet tantum non cogeret, illico excepit anxietas præcordiorum summa, difficilis spiratio & inquietudo cum plenario virium lapsu, ac post viginti quatuor horas interiit. Et certe vix dici potest, quantum noceant cibi copiosi, viribus a morbo adhuc imbecillis. Quia enim ciborum moles in ventriculo languente digeri nequit, resolvitur in flatus, qui expandendo ventriculum & tendendo diaphragmatis velum, miras anxietates cum spiritu difficili faciunt. Hinc porro sanguis urgetur ad dextrum cordis ventriculum, ibi congestus systolem sufficientem ac in pulmones pulsum sufflaminat, unde tam ipse cordis ventriculus, quam ob allatum per cavam semper sanguinem auricula dextra, plus justo extenduntur, systole penitus intercipitur & lethalis obrepit syncope. Etenim subitæ mortis, sive syncopis lethalis causam esse coagulatum & congrumatum in dextra cordis ejusque auriculæ camera, ob deficiens robur ad contractionem, sanguinem, testantur utique uberius anatomico-practicæ defunctorum sectiones.

OBSERVATIO. II.

Synocha usu purgantis & omissa V. S. lethalis

Virgo honoratissima viginti aliquot annorum, sanguinea, facie florida, laute vivens & liberalius paullo Rhenanum vinum bibens, solita semper erat ante æquinoctium vernale & autumnale sanguinis missionem admittere. Eo autem qui ipsi emortualis anno præter morem calidum erat veris initium, ipsa tamen noluit discedere a consueto venæsectionis termino, sed tempus exspectavit æquinoctiale & lunæ decrementum. Accidit vero interea, ut ira commoveretur venusta

hæc

hæc & ſanguine plena virgo, eaque propter abſente matre & Medico ordinario, poſt levem cutis inhorreſcentiam, dorſi dolorem, æſtum, anxietatem, inquietudinem, ſomnique defectum incurreret. Ipſa conſilii inops, ſuaſu cognatæ ad bilem commotam evacuandam, ſumſit pilulas, noſtris *die geſchærfften Haupt-Pillen*, quarum baſis trochiſci alhandal. Inde quater quidem dejecit, ſed conqueſta poſtea de dolore preſſorio & ardente ſiniſtri hypochondrii. Quarto die acceſſit Medicus, qui venam ſecare juſſit, ſed ſine levamine. Dedit quoque probatiſſima remedia, quo inflammationi ventriculi, quum ſingultus arguebat, occurreret, ſed incaſſum. Acceſſit potius extremorum refrigeratio, mens turbata & ſeptimo die placida mors. Poſt mortem mirum intumuit corpus efflorueruntque papulæ amplæ in pedibus atque abdomine, e naribus fluxit ſerum putredum ſanguinolentum & totum corpus mox in fœtidam putredinem ruit.

Epicriſis.

Communis quidem ſed valde damnoſa paſſim regnat opinio, ſanguinis miſſionem certis temporibus & ſub certa aſtrorum conjunctione eſſe inſtituendam. Videas inprimis plurimos adeo ſuperſtitioſos, ut credant, non feliciter ceſſuram venæſectionem, niſi aliquot ante æquinoctium diebus & decreſcente luna admittatur. Ego vero novi, plures & apoplexia, & febre ſanguinea interiiſſe, antequam præſtitutum hoc tempus attingerent. Nam neceſſitatis nulla lex, ſed ſi ſanguis redundans minatur periculum, mittendus, quicunque ſit dies, quodcunque tempus. Noſtra formoſa virgo periit inflammatione ventriculi & inteſtinorum gravi, quæ utique opportuna ſufficienti ſanguinis ſubtractione datisque congruis refrigerantibus, potuiſſet averti, aſſumto vero acri purgante adaucta potius. Vt adeo pateat, morbum, alias non adeo periculoſum, neglecto tempeſtivo commodorum remediorum uſu & mala tractatione, brevi malignum fieri poſſe atque fu-

neſtum.

neſtum. Illa vero corporis poſt mortem cita intumeſcentia, deformis color, putredo ſubito ſuccedens & ſeri ſanguinolenti effluxus, luculenter utique teſtatum faciunt, a ſuccorum plenitudine morbum, & ab eorum putrefactione mortem, fuiſſe inductam.

OBSERVATIO. III.

Synocha ſeptimo die ſoluta

Degebat heic juvenis literarum ſtudioſus, viginti quatuor annorum, ſanguineus, ſucci plenus, vultu floridus, qui hæmorrhagiis narium antehac obnoxius & poſtea venæſectioni aſſuetus, utramque vero evacuationem ab anno non erat expertus. Hic verno tempore in palæſtra gladiatoria vehementer incaluerat & poſtea in cellam conceſſerat, vinum potaturus. Poſtridie laſſitudinem ſenſit in corpore toto, quam excepit extremorum levior refrigeratio, æſtus vero intenſus, pulſus celer, præcordiorum anxietas, anguſtia ſpirandi & pectoris oppreſſio. Tertio die temporum arteriæ valide pulſarunt, caput intumuit, doluit, oculi protuberarunt, nox inſomnis fuit, urina rufa, ſine ſedimento & delirare cœpit. Hinc vena ſecta & minimum ſeptem ſanguinis unciæ ſubtractæ & data mixtura ex aquæ florum ſambuci, acaciæ, ceraſorum nigrorum ana unciis duabus, aceti deſtillati uncia dimidia, lapidum cancrorum drachma, nitri puri granis XV, ſirupi papaveris erratici drachmis duab⁹, de qua ſingulis binis horis quatuor ſumſit cochlearia. Quum etiam quarto die ſanguis impetuoſius ad caput ferretur, nec tamen hæmorrhagia erumperet, ad diſcuſſionem fronti & temporibus ſæpius tepide admotum epithema hoc, recipe aceti roſacei uncias duas, ſpiritus roſarum drachmas duas, camphoræ drachmam, olei ligni rhodii guttas XXIV. Ad ſitim fallendam æſtumque exſtinguendum tinctura florum cordialium cum ſpiritu nitri dulci parata, cereviſiæ tenui pro potu inſtillata; alvus præterea per aliquot dies clauſa, & clyſtere emolliente, & laxante, ex manna, cremore tartari & rhabarbaro ſoluta quater, eoque facto, urina apparuit cocta & ſedimentum incarnati coloris

dimiſit

dimisit. Datis demum ulterius bezoardicis temperatis, cum tinctura modo dicta, sensim conquieverunt symptomata & die septimo pulsuum celeritas remisit, sudor largus prodit, ægerque postea ad sanitatem rediit.

Epicrisis.

Ad præcavendum delirium, longe præstantius epithema discutiens, quam laudata a multis venarum sublingualium sectio, quam incompescibilem hæmorrhagiam induxisse vidi aliquoties. Vtilissimum quoque ad sanguinis a capite derivationem alvum strictam mollire atque subducere, non quidem purgantibus; sed clysteribus & blandis laxantibus, modo id fiat, quando levamen & aliqualis remissio percipitur, quod secundum nostram observationem, certis diebus, secundo præsertim & quarto, accidere solet.

OBSERVATIO. IV.

Monachus viginti quinque annorum, quadratus & carnosus, vitam colens otiosam, potui cerevisiæ crassioris assuetus nunquam tamen venæsectionem passus, verno tempore corpus succis plenum validius paulo in horto ad seram usque noctem exercuerat. Inde illico conquestus est de corporis lassitudine, inappetentia, somno turbulento ac inquieto, alvo simul clausa. Incessit ipsum dein levis horripilatio, æstus magnus, præcordiorum anxietas, pulsus quoque vehementer saliit, facies rubicunda fuit & urina pellucida, sed rufa. Medicus in consilium vocatus, exhibuit tincturam bezoardicam volatilem cum regimine sudorifero. Sed nullus successit sudor, anxietas potius adaucta, spiritus factus difficilior, somno caruit, multa absona est loquutus & tertio die accessit præterea acerbus & ardens dolor in faucibus cum deglutitione difficili. Accitus igitur Medicus alius, qui venæsectionem administrare, clysterem injicere, gargarisma usurpare & exterius epithema discutiens gutturi applicare jussit, ac interius pulveres temperantes nitrosos leniter diaphoreticos dedit. His discussus primo tumor faucium & dolor sedatus. Septimo die post levem horrorē largius sanguinem stillarunt na-

V. S. quarto die in synochis utilis.

res, quod, ne cum damno effusius fieret, cautum est mixturis diaphoreticis & pulveribus nitrosis, nec non epithemate frontali *Observatione III.* descripto. Sic octavo die æstus deferbuit & sudor erupit copiosus, pulsus sedatior factus, urina sedimentum posuit & æger successive convaluit.

Epicrisis.

Male hoc in casu omissa in principio venæsectio & pessime in corpore plethorico data volatilia cum regimine æstuoso, quibus facillime inflammatio in cerebro & faucibus conciliata. Neque ea propter quarto etiam die nociva fuit venæsectio, sed ad avertendam inflammationem admodum proficua. Ad angustiam vero vasculorum laxandam & stagnationem sanguinis in faucibus discutiendam, epithema mature applicatum, cum internis diaphoreticis, utique egregium.

OBSERVATIO V.

Synocha catarrhalis epidemica anni 1729.

Quam varia & insolita plane elapso anno MDCCXXIIX. aëris tempestatumque fuerit constitutio & quam varii quamque graves inde succreverint morbi, inprimis febriles, supra *Sect. I. cap. X. obs. II. pag.* 250. pluribus jam dictum. Perstitit autem eadem hæc extraordinaria temporum anni habitudo & atmosphæræ inæqualitas, insequenti adhuc MDCCXXIX. anno, subitamque frigoris in teporem & vice versa teporis in frigus mutationem fecit. Scilicet attulit novi anni exordium acerrimum gelu, æquale omnino illi intensissimo, quod anno MDCCIX. regnavit. Id perstitit ad duodecimum usque Januarii diem, mercurio interim, quod mirandum, in barometro demissiorem stationem ad gradum tantum VII. servante, quum alias ascendere tum & gradum XXX. tangere soleat. Decimo tertio & quarto die lenior spiravit aura & regelatum. A decimo sexto ad vigesimum usque, argentum vivum altius iterum, ad vigesimum septimum gradum, elatum & frigus fuit acre. Vigesimo quarto subsedit mercurius ad duodecimum, nonum & octavum gradum; & sequentibus diebus successive remisit gelu, mercurio interim modo sublato, modo delapso. Nix præterea cecidit copiosa & diu solum obruit, donec

nec medio Februarii discuteretur iterum, ex quo magnæ aquarum inundationes. Post has vicissitudines, remittente hiemis asperitate, Februario mense, cœpit passim circumire synocha febris, non simplex, sed complicata, quæ recte dici potest synocha catarrhalis, ita, ut intra mensis spatium, vel mille, ex divitibus æque ac pauperibus, eadem heic decumberent. Incessit quippe hæc febris homines mediæ potissimum ætatis, juvenes & viros, sanguine & succis plenos, minus infantes, omnesque quotquot corripuit: sine præcedenti notabili frigore vel horrore, affecit totius corporis & capitis gravitate, inappetentia, somni defectu, virium languore & æstu intenso, cum pulsu magno, celeri, quandoque inæquali. Quibusdam variæ statim in mente obversatæ ideæ atque imagines & artus tremuerunt, aliis perpetua accidit somnolentia cum animi dejectione, & omnes situm erectum ferre non potuerunt, sed mox syncopticam quandam debilitatem perceperunt. Quibus vena statim in initio pertusa & sufficiens sanguinis copia, pro ratione corporis & virium, subtracta, subjunctis postea blandis diaphoreticis, diluentibus & orgasmum sanguinis compescentibus, sub æquali & moderato regimine, cito & optime convaluerunt. Sic enim quarto statim die deferbuit febris, symptomata remiserunt, æstus restinctus, pulsus sedatior & corpus quietum factum, ac urina, comite sudore plerumque largo, posuit sedimentum. Restiterunt tamen postea copiosæ defluxiones, a capite ad nares, fauces & pectus, coryzam & tussim humidam, vel siccam, inducentes, stipatæ quandoque artuum pedumque rhevmatismo, quæ circa vesperam exacerbatæ, caloris fecerunt incrementum noctemque inquietam, donec decimo quarto utplurimum die discederent penitus. Sed in quibus, aut ægri, aut Medici culpa, sanguinis missio neglecta, & usurpata calida bezoardica, hi longe gravius & diutius decubuerunt, delirio & assidua vigilia affecti sunt, catarrhos acres & rebelles experti, quandoque exanthema purpuraceum & febris sæpe ad decimum quartum diem, nonnunquam longius, magna institit vehementia.

Quin fuerunt, qui accedente purpuræ albæ, aut petechiali exanthemate, interierunt plane.

Epicrisis.

Recte omnino complicata hæc febris dicenda synocha catarrhalis. Nam ipsius incursus vehemens statim, sine rigore, ipsius decursus sine remissione, ipsius eventus sudore, ipsius medicatio per sanguinis missionem & temperantia cum nitrosis; luculenter testantur, ad synochæ familiam ipsam esse referendam. Catarrhalis autem connubium produnt subsequentes copiosæ muci & seri salsi, ex naribus, faucibus & bronchiis, cum tussi ac sternutatione ejectiones, nec non febricula vesperi cum calore ingravescens. Natales epidemicæ hujus febris non aliunde, quam ex mira, diuturna aëris inæqualitate ac crebra mutatione, ex calido in frigidum & frigido in calidum, nec non atmosphæræ mox gravis & prementis, mox levis & raræ habitu vario, ducendi. Sub his enim vicissitudinibus, non modo universale illud pessimarum sordium emunctorium, cutis, diversimode afficitur ejusque canaliculosa atque porosa compages a naturali tono dejicitur, sed & motus illi cordis & arteriarum systaltici, qui vitam sustinent & ab aëris puriori elastica substantia pendent, vitiantur ac mutantur. Ex quo porro fit, ut labefactatis sic & sufflaminatis saluberrimis se & excretionibus, multæ impuræ & viscidæ in succis sordes maneant, quæ dein vascula obstruunt ac fomitem febribus populariter circumeuntibus præbent. Neque nos nunc primum observavimus hanc febrem, sed eandem jam anno MDLXXX. visam esse, *Georgius Henischius, Comment. in Aretæum pag.* 315. testis est, sic habens: *anno* MCIↃLXXX. *grassabatur synochus epidemica, non simplex, sed composita, eo quod & catarrhum, & alia symptomata conjuncta habuit, unde & catarrhus cum febre epidemicus fuit appellatus.* Eundem etiam ipsius ortum ac decursum fuisse, quam nostræ, idem auctor *l. c. pag.* 396 subnectit: *febris,* inquiens, *hujus catarrhalis epidemicæ, quæ spatio sex septimanarum, omnes fere* Europæ *gentes affligebat, ex quibus vix vigesimus hujus morbi expers erat, præsertim in Saxonia, cau-*

sa, non erat ab alimentis, terra, aut aqua putrida, sed ab aere, vel cælo potius, nempe a magna illius & anni præcedentis aeris inæqualitate, unde copiosa humorum heterogeneorum & ichorum soboles succrevit, quæ facta meatuum constipatione & prohibita evacuatione, primum ebulluit, & postea putrescens, hanc febrem excitavit. Quamprimum hæc invadebat, omnes vires languebant, præcordia gravitatem; cor pressionem sentiebant & palpitabat, pulsus parvi, celeres & inæquales erant, anhelitus difficilis; caput erat grave, & ingravescente morbo ita ægroti languebant, ut tremerent & conciderent. Quidam vigilabant, alii profundiorem somnum habebant. Ex *capite fluxit acrior & subsalsus humor ad thoracem, qui tussim movebat, in extremis partibus dolores vagos & fugitivos excitabat.* Initio *horror & calor totum corpus & caput occupabat, & ad tactum non erat mordax, continuus tamen, cum rubore oculorum & tumore. Vrina primum tenuis, mox crassa; aliis sanguis e naribus fluebat; plerisque sudor copiosus prorumpebat, quo & febris finiebatur, quarto utplurimum die, interdum, sed raro, longius, protrahebatur ad septimum, vel nonum diem.* Ceterum illud quam maxime notatu dignum, quod synochæ hæ epidemice grassantes & cum magna vehementia invadentes, administrata statim sub initium convenienti sanguinis per venam sectam missione, & adhibitis postea temperantib⁹ & viscidum obstruens colliquantibus tertio mox & quarto die fuerint solutæ, nec in putridas, aut diuturnas transierint febres, quæ non sine periculo. Et certe dici vix potest, quam insigniter febrium, synocharum æque ac ardentium, vehementia in principio illico his præsidiis obtundi queat ac frangi. Testis est jam ipse *Galenus, meth. med. IX.* perite non minus, quam vere scribens: *nemo ex synocha in putredinis febrem incidit, qui sanguinem primum detraxit. Quo quidem præsidio neglecto, in summum ægri discrimen perveniunt, nisi eos, vel virium robur, vel largum alvi profluvium, vel sudor ex manifesta phrenitide eripiat copiosus.* Ego quoque

que observavi frequentius, synocham simplicem, juvenes sanguine & succis plenos, cum magno æstu & capitis dolore, nec non anxietate, sub pulsu pleno & crebro, prehendentem, post incisam medianam & dato ptisanæ largo potu, intra quatriduum, sudore per totum corpus manante, fuisse solutam, remittente mox inquietudine cum æstu ac siti, & somno redeunte. Opus tamen est, ut salutaris hæc diaphoresis per aliquot dies adhuc congruis remediis servetur, & postea solutivo remedio, ex clementioribus, manna tamarindis, rhabarbaro & tartaro, alvus ducatur. Neque etiam omittenda venæsectio in initio hujus febris, si corpus sanguine redundat ac pulsuum adest magnitudo, licet haud ita pridem sit admissa. Aliquot enim exinde mortuos, vel in summum vitæ discrimen adductos novi, quibus Medici ob id sanguinem subtrahere renuerunt, quia ante unum vel binos menses modo factum; quum tamen ex longo usu atque experientia in comperto sit, hac in febre, non semel, sed bis interdum, pro virium robore & sanguinis abundantia, venæsectionem esse administrandam.

CAPUT II.
DE
FEBRE ARDENTE
NEC NON
CHOLERICA.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Ardentes & continuæ plerumque

NOstra quidem ætate, omnes acutæ & continuæ febres, quæ præcedente rigore, cum ingenti æstu, siti, anxietate & pulsuum celeritate junctæ sunt, vulgo vocari solent ardentes, Germanis *hitzige Fieber.* Quin ipse artis parens, *Hippocrates*, omnium

omnium febrium originem, ex bile plus, minus, vitiosa & meraci deducit, nec sanguinearum, nec synocharum facit mentionem, sed in scriptis suis, febres fere omnes continuas, inflammatorias, item synochas, tam simplices, quam compositas, putridas quoque & malignas, appellat ardentes. Nihilominus tamen insignem inter has febres esse differentiam, luculenter omnino attenta observatio incursus, symptomatum & decursus singularum, nec non curandi ratio diversa, docent. *confunduntur.*

§. II.

Ardens itaque febris, Græco nomine causus, stricte proprie dicitur illa: quæ cum ardente & igneo quasi calore totius corporis atque siti inextinguibili, lingua simul arida, fissa & nigra, juncta. Binos hos enim pathognomicos causi esse characteres, veteres volunt omnes, & ob id torridam etiam hanc febrem apellant atque urentem. *Hippocrates lib. de affection. p. m.* 167. ita succincte describit ardentem: *calor fervidus, sitis fortis, lingua aspera ac nigra, color subbiliosus, & sputum biliosum.* Sed *Aretæus* exactus historiarum morborum scriptor, *Lib. II. cap. IV.* hanc sistit pleniorem descriptionem: *ignis passim acer & tenuis est, sed intus maxime spiritus tanquam ab igne calidus; aeris vehemens attractio, frigidi cupiditas, lingua arida, in labiis & cute squalor, algent extrema, lotium quam biliosissimum, insomnietas, arteriarum motus crebri, parvi, imbecilli, oculi puri, luculenti, subrubri, facies colorata. Quod si morbus ulterius crescit, omnia majora & sæviora fiunt. Arteriæ minimis motibus & creberrimis agitantur, ignis aridissimus & acerrimus, mens delirat, neminem agnoscit, siticulosi fiunt, omnia frigida attrectare cupiunt, parietem, vestem, pavimentum, humorem. Manus frigent, sed palmæ perquam calidæ, unguens lividæ, spiratio crebra est & roscidus humor circa frontem & jugula.* *Ardens febris quid proprie.*

§. III.

Hæ ardentes proprie sic dictæ febres, multum differunt ab aliis continuis. Nam in synocha, tam simplici, quam com- *Differt ab aliis conti.*

nuis & inflammatoriis.

posita & cacochymia, non tam acris & ingens calor est, neque tam inexhausta sitis, sed æstus mitior cum madore quodam. Synochæ magis invadunt sanguine plenos, habitus laxioris, laute viventes, idque potissimum tempore verno ac in regionibus temperatis; sed causi adoriuntur macilentos, biliosos, sensibiliores, generantur sub tempestate calida, sicca diuturna & regnant maxime in locis calidioribus. In ardente porro, secus ac in aliis continuis, facies flavescit, vomitio, vel conatus vomendi cum fastidio ciborum adest, urina flammea, intensius bile tincta mingitur, & per alvum biliosa foetida multa exturbantur. Tum id quoque peculiare habent febres ardentes & quæ a copia & acrimonia bilis subnascuntur, præ aliis continuis inflammatoriis, item sanguineis & malignis, ut diebus imparibus & circa tertium exacerbentur, paribus autem remissiores sint, id quod etiam observatur in tertianis continuis, cholericis, nec non in illis quas Veteres tritæophyas dixere, quæ tertio die sine horrore & rigore periodico exasperantur, qualis observatur in hemitritæis, sive semitertianis. Accedit, quod febres, quibus sanguinis puri, sive impuri copia, complicatur, sæpius quarto statim die solvantur, sudore, vel hæmorrhagia larga, sub facie rubicunda, quum ardentes demum circa septimum diem post rigorem, vel criticum, sudore, vel symptomaticum, inflammatione ventriculi, duodeni & partium, ad quas biliarii ductus pertingunt, funesta, terminentur. Demum ratione curationis adest discrimen. Ardentes quippe potum frigidum, ceu præstantissimum auxilium ferunt, sed non ita aliæ continuæ & inflammatoriæ, multominus malignæ & putridæ. Sanguinis missio in febribus a sanguine in non minimis vasis stagnante oriundis item inflamatoriis, præsertim quæ occupant partes & viscera sanguinea, summopere est necessaria; in ardentibus autem veris & exquisitis, eadem non opus, ut potius noceat.

§. IV.

Rarior est apud nos simplex & vera.

Sed simplices ejusmodi & exquisitæ ardentes febres, frequentissimæ quidem fuerunt & sunt in Asia, Græcia, Ægypto ac

ac Italia & ob id a priscis Medicinæ parentibus, *Hippocrate*, *Galeno*, *Aretao*, fuse & accurate quoad prognosin & medicationem descriptæ. In temperato autem nostro climate oppido sunt raræ, ac nonnisi a liberaliori potu vini spirituosi valde, æstate ardente, motu & exæstuatione impensiori animi corporisque & cohibita perspiratione, suscitantur. Nostro potius sub cœlo & inter nostrates familiares magis ardentes sanguineæ, sive synochæ biliosæ, item cholericæ febres.

§. V.

Synochæ autem biliosæ nobis dicuntur illæ, quæ sine præcedente singulari horrore ac rigore, cum magno ardore, siti, vigilia, anxietate & inquietudine, in corporibus sanguineo-cholericis, copia sanguinis calidi & biliosi refertis, oriuntur & diebus imparibus, seu criticis, antecedente rigore quodam, terminantur in salutem, vel mortem. In salutem quidem solvuntur sudore, vel utplurimum hæmorrhagia narium. Hæ enim sunt ardentes illæ, de quibus *Hippocrates lib. I. epid. com. 2.* notavit: omnes ex iis evasisse, quibus sanguis e naribus aut aliis viis effluxisset, reliquis, quibus id non accidisset, pereuntibus. Quando vero funestus eventus, desinunt vel in partium nobiliorum, meningum maxime, pulmonum, ventriculi & intestinorum inflammationem lethalem, vel in lethalem syncopen, ob sanguinem in dextro cordis ventriculo collectum, stagnantem & demum congrumatum. *Sed frequens ardens sanguinea.*

§. VI.

Alterum nostris familiare ardentis complicatæ genus cholerica febris. Hæc etiam intenso æstu, siti, angore & inquietudine aggreditur, sed cum vomitu, seu perpetuo conatu vomendi, dejectione biliosa & copiosa, extremorum frigore, ardore interno, & anxietate cardialgica jungitur. Sed merito etiam cholerica hæc febris distinguenda in acutissimam & minus acutam. In illa longe major est symptomatum vehementia, dejectiones biliosæ, per superiora & inferiora copiosissimæ, junctæ cum cardialgia etiam syncoptica, & plerumque ante septimum diem necant vehementi ventriculi & intestini duodeni in- *Et cholerica febris* *quæ vel acutissima*

flammatione, cujus indicia vehemens circa præcordia & fixus igneus ardor, cum extremorum refrigerio, summa inquietudo & anxietas, singultus & eructatio bilis & salivalis liquoris copiosa, icteritius faciei color, nec non facies cadaverosa, sic dicta Hippocratica. Nonnullæ non adeo acutæ, sed longius extrahuntur, ita tamen, ut subinde remissione, vel plane intermissione quadam interpolentur, & vel quotidie, vel tertio quovis die, cum vomitibus, anxietatibus & refrigeratione iterum exacerbentur, merito ob id quotidianæ, seu tertianæ continuæ vocandæ. Sed hæ ipsæ, nisi congruis cito succurratur auxiliis, in lentas febres perquam facile degenerant, & stomachi diuturna vitia, dolores pressorios, ructus, inflationes, ob erosionem ventriculi, aut duodeni, a mordaci bilioso succo, vel superficietenus, vel profundius factam, inferunt.

Et minus acutæ.

§. VII.

Causa proxima ardentiū.

Ad causas & generationem harum febrium quod attinet, illa quidem exquisite ardens, qua summo fervore & incendio, cum linguæ siccitate & siti clamosa, tam partes internæ, quam externæ, uruntur & exsiccantur, causam non habet aliam, quam celerrimam sanguinis & humorum agitationem, per fibroso vasculosam totius corporis compagem, partim quoad minima vascula obstructam, partim spasmo tensam atque constrictam, sub quo motu attritivo solidorum ad fluida & fluidorum ad solida, intestinus partium sulphurearum quoque augescit, unde inflammatorius calor, fluidas difflans atque consumens & solidas siccans & adurens, enascitur. Hic vero æstus in corporibus sanguine & succis plenis, ob fibrarum mollitiem & laxitatem, lenior est atque remissior, ac febris emergit mitior ardens, minus exquisita, in qua non tam impensa cutis & faucium siccitas, neque etiam sitis adeo urgens. Et in illa ardentis specie, quam cholericam diximus, non tantum, ob partium salino-sulphurearum in succis redundantiam, & minima nonnulla vascula angustata & obstructa, celerior est motio, verum etiam succus biliosus copiosius in hepa-

hepate ſecretus ac in duodenum & ventriculum effuſus, acrimonia & mordacitate ſua, nerveas tunicas acrius ſollicitat, lancinat, arrodit & inflammat, ex quo ſymptomata huic febri propria, ardor, anxietas cardialgica, nauſea, vomendi conatus, impetuoſæ per ſuperiora & inferiora bilioſæ dejectiones.

§. IIX.

Omnia igitur, quæ ſanguinem exæſtuant & uberi particularum ſulphurearum in ſanguine proventui favent, liberum quoque ejusdem per minima partium vaſcula tranſitum retardant atque impediunt, ad generationem ardentium febrium faciunt. Hinc eſt, quod iisdem præ reliquis inprimis pateant, qui bilioſæ conſtitutionis, ſtrictioris habitus, potibus ſpirituoſis indulgent, crebrius animo, præſertim ad iram moventur corpusque vehementiori motu exagitant. Neque minus inde ducenda ratio, quod ſub cælo calido & in locis meridionalibus frequentiſſima ſit ardens exquiſita, nec non quod apud nos, poſt diuturnum ſolis æſtate ſicca fervorem, ſuccedente autumno frigidiore aura, crebrius incidant, quin epidemice quandoque cum diarrhœis bilioſis, dyſenteriis, tertianis duplicibus & continuis graſſentur cholericæ febres. Quæ autem ingenitam his ad concipiendum hunc morbum diſpoſitionem effectui dant, ſunt maxime perſpiratio cohibita & vehemens ira. Nimirum quando ſucci calidis ſulphureis particulis ſcatent, harum vero per vaſcula minima exhalantia difflatio, ſive per aërem craſſiorem frigidum, ſive improvidam refrigerationem, intercipitur, manent intus, inteſtinum motum ſuſcitant & febrem accendunt. Vehementis autem iracundiæ is in corpore effectus, ut non tantum in univerſo ſyſtemate nervorum ac vaſorum motus intenſionem & rigidam ſpaſticam ſtricturam inducat, sed & præ ceteris in ductus nervoſo-muſculoſos biliarios agat eorumque motum periſtalticum fortiter augendo, ex toto ſyſtemate horum canalium exprimat bilioſum ſuccum eundemque in duodeni cavum trudat

Cauſæ antecedentes.

copiose & impetuose. In quo flexuoso sinu dum stagnat, cum salivalibus succis & acidis cruditatibus mixtus fermentescit, eoque mordacem & tantum non causticam indolem, acquirit, cujus index est color viridis æruginosus, qualis a commixtione bilis cum spiritu acido corrosivo, ut oleo vitrioli & aqua forti, emergere solet.

CURATIO.

§. I.

Sanguis non indiscretim mittendus.

In medicatione probe distinguendæ diversæ ardentis species & corporum ratio habenda. Nimirum quando ardentissima est febris in corpore bilioso, macilento, sanguine & succis minus pleno, non habet locum sanguinis missio. Neque etiam eadem admittenda in febribus cholericis, tam acutis, quam intermittentis typum servantibus, & cum numerosis dejectionibus per os & alvum, summa præcordiorum anxietate & extremorum frigore stipatis. Sed ubi juncta ardent sanguinis plenitudo & febris est nostris frequentissima, quæ ex veterum denominatione synochus biliosa, sive putrida, recte dicitur, nunquam non pernecessaria est ac utilissima sanguinis conveniens, sufficiens & pro ratione virium & vasorum amplitudinis, proportionata missio. Hac enim facta, non modo vehementia febris & symptomatum multum frangitur, sed brevis etiam & felix eventus, ceteris paribus, sperandus. Contra ea experientia docet, gravius semper & periculosius decumbere hac febre, feminas inprimis & sanguine abundantes, si in principio omissa sanguinis subtractio. Tum enim natura ipsa superflui sanguinis excretionem, per nares potissimum, molitur, quod si non critico & convenienti tempore fit, nec sufficienter succedit, sanguinis in vasis cerebri subsequitur stasis, phrenitidem valde periculosam membranarum cerebri inducens.

§. II.

Aestus ac sitis temperanda frigidæ potu.

Post sanguinis missionem omni studio eo annitendum, ut igneus

igneus iste totius corporis æstus cum immodica siti & faucium ariditate, removeatur iis, quæ æstuosam illam partium sulphurearum agitationem figunt & temperant ac præterea fibrarum rigidum spasmum laxant & humores in vasculis minimis stagnantes diluunt, fluxiles reddunt & obstructa reserant, ut æquabilis & liberior fiat per loca convenientia & vasa transitus. Hunc in finem veteres omnes dilaudant potum frigidæ aquæ. *Hippocrates de affect.* §. 2. in ardente febre dandas præcipit potiones frequentes & paullatim quam frigidissimas. *Aretæus lib. II. cap. IV. si biliosus*, ait, *vomitus & distensio, adest fastidium, anxietas, virium labefactatio, tunc frigidæ aquæ cyathi duæ vel tres propinandi sunt ad ventris adstrictionem; facile enim frigida in ventre incalescit.* Neque minus *Galenus meth. med. lib. IX. cap. V.* præter venæsectionem, potionem frigidam impense laudat, adjecta ratione, *quia extinguit febrem & naturam robustam reddit, ut deinceps per alvum & sudorem expellat, quæ noxia sunt.* Idem sentit *Celsus lib.* III. *c. XIII. si*, inquiens, *in summo incremento est morbus ardens, utique non ante diem quartum, magna siti accedente, frigida aqua copiose præstanda est, & ad satietatem danda, qua pro medicamento utuntur. Ubi factum est, multa veste operiendus, & collocandus, ut dormiat. Fereque post longam sitim & vigiliam, post multam satietatem, post infractum calorem, plenus somnus venit, per quem ingens sudor effunditur idque præsentissimum auxilium est.* Has tamen subnectit cautiones: *sed in his tantum, in quibus præter ardorem nulli dolores, nullus præcordiorum tumor, nihil prohibens, vel in pulmone, vel in faucibus, non ulcus, non defectio, non profluvium alvi fuit. Si quis vero in hujusmodi febre leniter tussit, is neque vehementer sitire debet, neque aquam frigidam bibere.* Accedit *Alpinus med. meth. lib. II.* ita habens: *in continentibus febribus vehementer æstuosis, Medici omnes largum potum algidæ aquæ exhibere suescunt, quia calorem nativum concentrat, ut statim inde sitis & calor cesset: roboratur inde*

totum corpus & aqua epota digeritur & plerumque largissimos sudores frigidæ aquæ potus suscitat, nonnunquam vomitus biliosi fiunt & aliquando per alvum copiosi humores profluunt & urinam copiosam excitat. Mirabile est, concludit, *quomodo tale præsidium has febres expugnet; nam excretionibus, quas aqua suscitat, hæ febres finiuntur.* Idem auctor Ægyptiis hoc in usu, quin inter secreta fuisse *de Med. Aegypt. lib. IV. c. XV.* tradit, *aliqui*, scribens, *pro secreto habent synochas & ardentes febres, multam aquam angariæ* (quæ cucumeris species) *ægrotis propinantes, sanare, si modo febricitantes ea multis diebus in cibo ac potu sola utantur. Alii tempore vehementioris æstus, largius frigidam potandam concedunt, qua epota, ægros multis pannis contegentes, sudorem procurant, qua non paucos audio ibi sanatos fuisse.*

§. III.

Vel potibus aliis refrigerantibus.

Nec immerito tam magnifice de frigidæ potu in ardentibus sensisse Veteres, uberius testatur & ratio & experientia. Nisi enim ventriculus, vel aliæ internæ partes jam vera inflammatione affectæ, nec summa cum extremorum frigore anxietas, neque etiam pulsuum contractio & sanguis deficiens adsit, utique, aqua bonæ notæ, subfrigida, non prorsus gelida, haustu, non simul & semel, largiter tamen pota, egregie prodest. Nam frigus in humido æstuosum nimis partium sulphurearum & ætherearum in sanguine motum obtundit, fibrasque remissiores adducit nimiumque distentis contractilitatem & elasticitatem justam reddit. Neque etiam a frigore noxa timenda, quia frigidum, successivis haustibus corpus subiens, a calore interno tepescit, qui humidus tepor ad relaxandas spasmo constrictas fibras & succos in minimis stagnantes expediendos & fluxiles reddendos, apprime proficuus, ut hinc sudor & urina copiosius fluant & alvus moveatur. Sed quum in septentrionalibus nostris regionibus admodum raræ leves ejusmodi, puræ & subtiles aquæ, reperiantur, coctione & admixtione congruorum corrigendæ utique. Ipse *Hippocra-*

cra-

crates aquam cum hordeo coctam jam in ardentibus laudat. Et *Aretæus* aquam cum lacte mixtam in cholera commendat. Qui nostratibus solennes & proficui deprehensi frigidi potus, sunt maxime, julapia, ex aqua fontana cum succo citri & saccharo nec non ptisanæ ex rasura cornu cervi, radice scorzoneræ, cum sirupo acetositatis citri, vel julepo rosarum & spiritu vitrioli, conditæ, item aqua cum frusto panis cocta. Huc quoque referendum serum lactis dulce, vel acidulum, cum succo citri coactum, item aquæ minerales temperatæ, quo nomine celebres acidulæ Selteranæ, Antonianæ & Wildungenses.

§. IV.

Ad obtundendam tandem & contemperandam, in cholericis potissimum febribus, acrimoniam acidam causticam succorum biliosorum in ventriculo & duodeno stagnantium, spectatæ virtutis ex compositis pulvis Marchionis maximeque pulveres absorbentes, quæ commodissime ingrediuntur terrea teneriora, lapides cancrorum, mater perlarum, conchæ præparatæ, cornua & ossa philosophice præparata, nec non ex commendatione *Langii* atque *Cratonis* crystallus montana. Nobilis quoque ad æstum extinguendum & intestinum motum componendum nitri virtus quod his pulveribus cum fructu ob id subinde admiscendũ. Sed necesse est, ut pulveres ejusmodi temperantes in sufficienti quantitate diluti vehiculi assumantur, crebrius etiam & convenienti tempore. Neque minus ex usu sunt diluentia ac demulcentia, emulsiones scilicet, ex amygdalis, seminibus quatuor frigidis, præsertim cucurbitæ, cum aquis florum, quæ paregorica simul virtute pollent, sambuci, rosarum, buglossæ, primulæ veris, tiliæ, liliorum convallium, nec non aqua cerasorum nigrorum. Conducunt quoque hoc nomine gelatinæ ex rasura cornu cervi, lac ipsum cum aqua mixtum, oleum amygdalarum dulcium, serum lactis dulce, item juscula ex pullis gallinaceis contusis & in vase clauso cocta. Et hæc utique remedia apprime proficua sunt ad arcendam inflammationem partium nervo-

Acrimonia obtundenda

so-

so membranacearum, quæ his morbis eventu demum accedit funesto, modo exhibeantur debito ordine, tempore ac dosi, cum judicio & observatis quibusdam cautionibus, jam subnectendis.

CAVTELAE ET OBSERVATIONES PRACTICAE.

§. I.

Temperies utilis. Sicut in curatione omnium acutarum febrium; ita maxime ardentium & quæ ex inflammatione fiunt, tutissima & optima methodus est, per totius morbi decursum, placide & moderate procedere, omniaque quæ a temperie & moderamine, quoad pharmaciam æque ac diætam & regimen, recedunt, evitare solicite. Egregium inprimis hanc in rem est *Celsi lib.* III. *c.* VII. monitum, ita habens: *etiam amplo conclavi æger tenendus est, quo multum & purum aerem trahere possit, neque multis vestimentis strangulandus, sed admodum levibus tantum velandus est. Possunt etiam super stomachum poni folia vitis in aquam frigidam tincta, ac ne nimia siti vexandus est.* Moderatus quippe & æqualis calor, in febribus hisce, ad materiæ morbificæ correctionem, resolutionem & ex corpore difflationem, plus præstat, quam omnis, quantumvis pretiosa, medicina. Sed nihil vicissim perniciosius, quam fervido conclavi accendere, vel etiam abstinentia potus intendere, calorem immodicum, qui vires exsolvit, debitam vitiosi humoris a succis vitalibus se & excretionem impedit, & humidum ad expeditum sanguinis & humorum progressum & ad coarctata & repleta minima vasorum aperienda & relaxanda necessarium, absumit. Neque ea propter semper utilis, sed sæpius nocivus, in æstuosis hisce febribus, frequens potuum calidorum & infusorum theiformium usus. Multo vero magis detrimentum procurant ea, quæ calefaciunt, massam sanguinis commovent & positive sudorem movent.
Et aer purus. Deinceps non sine ratione *Celsus l. c.* commendat amplum con-

conclave & aeris puri usuram. Nam sicuti subtilior & aetherea elastica in aere substantia, genuinum illud pabulum & fomentum est, quod virtutem vasorum elasticam vitalem systalticam & robur partium sustinet: ita aer multis humidis & pravis effluviis inquinatus & ob id vi elastica spoliatus, vel sanis, tanto vero magis infirmis corporibus, adversus est atque damnosus. Neque aliam subesse caussam arbitror, quod plurimi ex plebejis, quorum natura ad vincendum morbum alias satis valens, in febribus acutis pereant, quam conclavia angusta, humilia, & haud raro nimis calefacta, in quibus, praesertim quando plures decumbunt, aër morbidus & tetris halitibus gravis est, quem continuo hauriunt.

§. II.

Natura etiam febrium continuarum medicatrix optima. Igitur hujus motus cum cura attendendi ab artifice. Exserunt autem hi sese maxime per rigorem, qui ex medulla spinali, cum horroris & frigoris sensu, venit, & certis temporibus, diebus maxime imparibus, dimidio quarti, septimo, undecimo & decimo quarto, accidit. Est quippe hic rigor nonnisi affectio generis nervosi universi corporis spasmodica, qua sanguis & humores, ab exteriori corporis peripheria, versus interiora, cor, cerebrum & vasa majora, cum quadam vehementia pelluntur, eaque propter extrema refrigescunt, interiora vero sanguine nimis replentur & distenduntur, unde pulsus contractus est, pectus angitur faciesque cum vasis capitis turgescit. Quod si igitur post hunc rigorem, succi intus acti aequali renisu & auctiori cordis & arteriarum systole ad corporis superficiem repelluntur, saepius tota morbi & causae morbificae vis, uno impetu, per largum universi corporis sudorem, aut narium stillicidium, frangitur penitusque eliditur. Sic procedens rigor salutaris est, criticus ob id recte vocatus, post quem arteriarum ictus aequabiles fiunt & molles, circulus sanguinis debitus & vires cum somno redeunt. Sed ubi cordis & vasorum systaltica vis non tam valida est, ut appulsum sanguinem ite-

Natura motus attendendi.

rum extus agere poſſit, ſymptomaticus eſt rigor & malus. Tum enim nec corpus incaleſcit rurſus, nec pulſus æqualis fit, nec ſanguis per nares, nec ſudor calidus univerſalis per poros, ſed particularis & frigidus circa caput & collum, effertur, nec corpus cum animo reficitur, nec ſomnus redit. Sanguis potius intus in minimis vaſis impactus ſubſiſtit, ac in cerebro phrenitidem & convulſiones, circa cor & pulmones, ſummam præcordiorum anxietatem, ſpirationem anheloſam, difficilem, viriumque ad animi usque deliquium dejectionem, facit, ut poſtea nono plerumque die, mors excipiat. Quandoque etiam extra criticos dies accidunt ejusmodi rigores, ſed hi pariter ſunt ſymptomatici malumque præſagiunt eventum. Hi itaque naturæ motus, mortem, vel ſalutem, adducentes, probe a medente attendendi. In hoc enim præcipuum ad prognoſin & tempeſtivum remediorum uſum verſatur momentum, quia totius doctrinæ practicæ fundamentum, quod optime tenuit primus artis parens *Hippocrates*, quod ſerio inculcarunt optimi & fidiſſimi hujus interpretes, *Mercurialis* atque *Duretus*, ſed ex noſtris norunt pauciſſimi.

§. III.

Non turbanda natura ſed juvanda.

Quando ſic natura motus inſtituit extraordinarios, quieſcendum Medico nihilque movendum. Abſtinendum quoque plane a cibo. Et corpus tantum in moderato & æquabili calore conſervandum. Si autem naturæ facultas ad expellendum ſanguinem & excretiones efficiendas, ſola non ſufficit, juvanda congruis auxiliis perite, ſive interius analepticis & diaphoreticis temperatis, ſive exterius derivantibus & diſcutientibus. Nam profecto nunquam magis, quam in periculoſis & acutis morbis, ſummopere neceſſaria maximique momenti eſt, temporis in agendo opportunitas.

§. IV.

Caput defendendum.

Vbi igitur poſt rigorem incidit cephalalgia plethorica, cum incipiente mentis emotione & nares parum ſanguinis ſtillant, epithema nobis uſitatum, ex aceto roſarum, aqua roſarum, camphora in ſpiritu roſarum ſoluta, nitro & oleo ligni Rhodii, ſub-

ſubfrigide, non modo temporibus, ſed & melius raſo toti capiti, admotum, egregie ſe gerit refrigerando, diſcutiendo & inflammationi reſiſtendo. Idem hoc epithema, linteo triplicato lato, præcordiis impoſitum, ad levandam anxietatem, inquietudinem depellendam & ſpirationem facilitandam eximii uſus. Optimum tamen etiam auxilium ad arcendam phrenitidem exſpectandum a venarum in naribus, ſive id fiat per inſtrumentum ſcarificatorium, ſive intruſum culmum ſtraminis, apertione, tepefactis ſimul & frictis pedibus atque femoribus & data interius mixtura diſcutiente, diaphoretica & analeptica cum aceto ſtillatitio, aqua cinnamomi, roſarum, cardui benedicti, mixtura ſimplici, cinnabari, lapidibus cancrorum & bezoardico minerali.

§. V.

Sitis ſedanda.

Ad ſedandam ſitim & humectandas fauces aridas cum lingua, ego non præſentius vidi remedium, quam ſerum lactis dulce, in cujus menſura nitri puri drachma dimidia ſoluta, quippe quod crebrius, ſed parvis hauſtibus ſubfrigide potum, æſtum præternaturalem ſimul extinguit. Os quoque & fauces ſubinde eluendæ aqua in qua rob diamoron & nitri ſufficiens quantitas ſoluta. Præbere hæc etiam poteſt gargariſma. Injectiones vero per ſyphonem nunquam probo, quia valido attritu augent dolorem & inflammationem. Præterea ad præſcindendam anginoſam inflammationem, inſigniter prodeſt linctus lente deglutiendus, ex julepi roſarum uncia, nitri puri granis quindecim & camphoræ granis tribus, in drachma una olei amygdalarum dulcium ſolutis.

§. VI.

Alvus pe-rite movenda.

Vtut alvum purgantia, ratione docente & experientia monſtrante, in febribus ardentibus, nón ſine periculo præbeantur; e re tamen eſt, ut alvus ſemper ſit libera. Sub morbo igitur hoc optime præſtant glandes & clyſteres, ex ſolo lacte, melle & pauxillo nitri. Facta vero criſi & coctione, ex urinæ ſedimento cognoſcenda, alvum utique clemen-

tioribus laxantibus ducere, tamarindinatis, mannatis, rhabarbarinis, passulatis & tartareis, expeditissimum, quo vitiosi succi, in primis viis per ipsum etiam morbum geniti, exturbentur, ne novo morbo ansam & causam præbeant.

§. VII.

Frigidæ potus utilis. Aquæ frigida potio, a veteribus eximie collaudata, heroicum hoc in morbo & magnæ efficaciæ est remedium, eaque propter attentionem & circumspectionem Medici poscit. Supra tamen satis fuse jam expositum, cur & quando ex usu sit. Heic igitur monuisse sufficiat: nunquam simul & semel magis haustibus præbendum esse frigidum potum, sed successive & crebro; nunquam in principio morbi, sed elapsis jam aliquot diebus; nunquam tempore accessionis, vel exacerbationis, vel etiam sub rigore & pulsu parvo, aut intermittente; nunquam nisi plethora prius soluta. Sed quando extrema calida, pulsus æqualis, celer & magnus.

§. IIX.

Acrimonia temperanda. Si febris est cholerica, acuta, admodum periculosa, ob succos biliosos mordaces nimium & corrosivos, nerveas ventriculi & intestinorum tunicas arrodentes, celeri & efficaci auxilio est opus. Tum igitur consultum est, pulveres absorbentes ac temperantes, crebro & majori, quam alias moris est, quantitate, propinare cum diluentibus ac demulcentibus. Quo nomine ego nunquam non expertæ virtutis commendo pulverem ex lapidum cancrorum, matris perlarum, cornu cervi sine igne, crystali montanæ, sive lapidis talci calcinati, ana drachma, nitri scrupulo, de quo singulis horis sumenda drachma una, cum emulsionis amygdalatæ unciis binis, cui drachmæ duæ olei amygdalarum dulcium commixtæ. *Impetuosæ excretiones compescendæ.* Ad impetuosas autem biliosas excretiones compescendas, præstabilis virtus est liquoris nostri anodyni mineralis, præsertim si cum aliquot guttis olei macis essentificetur & cum diluto vehiculo, vel aqua tantum frigida, propinetur. Quia enim nimis celerem systalticum, vel peristalticum motum in ductibus biliariis sistit,

ſtit, efficit, ut minor copia ſucci bilioſi ad duodenum trudatur & ob id copioſior excretio ſiſtatur. Et certe his præſidiis, debito tempore, congrua doſi & mature uſurpatis, & cholericam, & dyſentericam paſſionem, brevi fuiſſe ſublatam, multis exemplis edoctus novi.

ENARRATIONES MORBORVM.

OBSERVATIO I.

Summus quidam militum præfectus, quem vocant Generalem, quadragenario major, ſanguineus & vividus, laute vivens vinique potiſſimum potui indulgens, ceterum bene valens, niſi quod vere & autumno, rhevmaticis & catarrhoſis defluxionibus affligeretur, potarat in convivio liberaliter vinum potens Hungaricum Tockavienſe, ad menſuras minimum quatuor, eodemque plenus, veſperi ſub cœlo nubilo & frigido in villam ſuam vicinam redierat. Redux factus, noctem inſomnem & mire æſtuans exegit, mane expertus calorem intenſiſſimum, cum pulſo magno & celeri, cephalalgia, virium proſtratione, ſaucium ardore ac ſiti. Bibit quidem infuſum thée, ſed inde anxietas increvit & vomendi conatus acceſſit. Sumſit pulverem abſorbentem & nitroſum ſed ſymptomata perſtiterunt. Admiſit quoque venæſectionem in brachio, ſed ſine levamine. Hinc vocatus ego quarto die, offendi ipſum ingenti æſtu affectum & ſummopere conquerentem de ardore ventriculi ac ſiti. Illico igitur removi cereviſiam lupulatam valde & ſpirituoſam, male eo usque ad ſitim extinguendam liberaliter datam. Annuit æger ac enixe petiit hauſtum frigidæ. Ego vero ſic condere nolui, ſed paravi julapium, ex aquæ fontanæ menſuris duabus, ſucci citri uncia, cum tantundem julepi roſarum, de quo ſucceſſive biberet & cum quo ſumeret, binis quibusvis horis, pulverem ex matre perlarum, conchis, nitro & lapidibus cancrorum. Æger impatiens quatuor hauſtibus julapium ingurgitavit omne, tres etiam aſſumſit pulveres ac inde refrigerium ſenſit internum, melius

Ardens copioſo potu julapii ſanata.

quievit & parum ſudavit. Iuſſit itaque ut denuo conficeretur julapium, ejusdemque menſuras duas intra aliquot horas me inſcio ingeſſit. Inde vero incidit in effuſiſſimum ſudorem, ſequutæ alvi dejectiones crebriores, ſomnus rediit, ſymptomata diſcuſſa & convaluit.

Epicriſis.

Veteres, & inter hos maxime *Galenus*, *Aretæus* ac *Celſus*, aquæ frigidæ potum in ſynocha & ardentiſſima febre mirifice commendarunt, quin in hujus uſu omnem fere ſalutis ſpem repoſuerunt; hac tamen cum cautela, ne detur ubi interna jam inflammatio, ſcirrhus, aut tumor œdematoſus eſt. Ego quoque præſtabilem ſimplicis hujus virtutem multoties expertus ſum in cholericis paſſionibus, ad contemperandum bilis ardorem & acrimoniam, viresque languentes ſuſcitandas. In noſtro egregia pariter ipſius fuit facultas, maxime quod ſudorem movit. Neque vero etiam nocere hoc in caſu magna julapii quantitas potuit, quum ſanguis a copia Hungarici vini vehementer exagitatus eſſet & quaſi incenſus. Etenim debet eſſe proportio quædam inter vim morbi & vires remedii, maximeque huic febri, perite monente *Aretæo*, magnum ac celer remedium opponi. De ſingulari autem aquæ effectu ſudorifero notari inprimis meretur *Riverii* teſtimonium *Cent.* I. *obſ. XIX.* ita habens: *obſervandum, a ſpiritu ſulphuris, vel ejus loco ſpiritu vitrioli, cum aqua exhibito, ſudores copioſos fuiſſe provocatos; quod multis experimentis nobis innotuit, qui plures tertianas curatas vidimus eodem remedio, in ſummo acceſſionis æſtu & urgente ſiti exhibito; unde copioſi ſudores provocabantur, a quibus non ſolum paroxyſmus, ſed etiam totus morbus integre ſolvebatur. Minuenda tamen eſt in minori aquæ quantitate ſpiritus quantitas, ne nimium aceſcat.* Ceterum ſicuti aquæ frigidæ potus & refrigerantia efficaciſſima in febre, quæ a ſanguine propter ſpirituoſorum abuſum nimium exæſtuato accenditur; ita viciſſim aquæ calidæ potus, in febre, quæ in ſanguineo, pituitoſis, ex obſtipatis

per

aërem frigidum & humidum cutis potis inducitur, virtutis eſt longe ſaluberrimæ. Vidi ego ſæpe plebejos, ſub cœlo pluvioſo, nebuloſo & humido inter labores verſantes diu & inde febre correptos, ſolo potu calido, ex aqua, cum carduo benedicto & ſcabioſa decocta, adjecto æquali menſura vino, & calide pota hac mixtura, ſudore inde oborto, cito ac tuto morbum diſcuſſiſſe. Quod autem frigida etiam ſudorem movere poſſit, ratione non caret. Nam expanſum nimis vaſorum elaterem adducendo, tonum & robur ipſis reſtituit. Calorem fervidum reſtinguendo, impedit ſeri & lymphæ coagulum, quod ipſis a forti calore induci albuminis ovi exemplo conſtat. Tenaces autem ſucci, minima vaſculorum excretoriorum obſtruentes, liberam evacuationem impediunt. Frigidum quoque æſtuanti corpori immiſſum tepeſcit, tepidumque factum fluxilitatem humoribus conciliat & aridas exſuccas partes mollit.

OBSERVATIO II.

Synocha cacochymica cum purpura funeſta.

Generoſiſſima femina, triginta ſex annorum, ſanguineo-cholerica, natura ſenſibilior, animo in affectus prona, ingenio alacris & ſagax, ceterum corpore nervoſa & robuſta, ciborum appetens & liberaliter cœnans, ob alvum adſtrictiorem & collectas inde cruditates diu conqueſta eſt de doloribus preſſoriis & inflatione ventriculi ac hypochondrii ſiniſtri, menſium quoque, ob uterum ex crebra & annua fere imprægnatione debilem, fluxum, ratione copiæ & temporis, non experta eſt legitimum. Ad tollenda hæc vitia multis quidem uſa eſt medicamentis & Medicis, ſed ſine levamine. Aquarum autem medicatarum potum, ob ventriculi imbecillitatem & atoniam, ferre potuit nunquam, melius tamen balneum ex aquis Tœplicenſibus. Accidit interea, ut medio vere, poſt gravem terrorem & excandeſcentiam, præcedente levi horripilatione, incideret in febrem valde æſtuoſam, quæ ſitim cum calore accendit intenſiſſimam, ſomnum excuſſit omnem viresque mirifice proſtravit. Accitus primum Medicus loci, qui venæſectionem, ante ſex hebdomades vix admiſ-

missam, reiterare renuit. Quinto die vocatus ego, pulsum fortem & magnum deprehendi, cum æstu intolerando, anxietate circa præcordia, inquietudine, insomnia & dolore dorsi. Pugnavi igitur adversus hæc symptomata diluentibus & refrigerantibus potionibus, pulveribus absorbentibus, nitroso-diaphoreticis, cum succo citri permixtis. Fluxit inter hæc ex utero ichor cum sanguine, ad viginti quinque horas. Sed septimo die incurrit horripilatio, extrema refrigerata, pulsus celer & contractus factus, facies turgida, oculi rutilantes & levis cogitationum aberratio visa. Exactis tamen duabus horis & data mixtura discutiente diaphoretica, ex aqua cardui benedicti, cerasorum nigrorum, theriacali, aceto destillato, antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum, cinnabari & sirupo acetositatis citri, rediit calor per totum corpus ad pedes usque, pulsus increbuit, oculi splendorem rutilantem posuerunt & per universum corpus fausto prodiit omine sudor, quem temperatis diaphoreticis & infuso theiformi secundare jussi. Inde magna sequuta symptomatum remissio & ægram in vado constitutam esse, visum quidem, sed quia somnus redire noluit, neque æstus penitus remisit, neque etiam vires restitutæ, non sufficientis & omnibus numeris absolutæ criseos fuit indicium. Nec vanus fuit metus. Nono enim die, post lenem rigorem ex dorso, novus paroxysmus febrilis incessit; cum magna præcordiorum anxietate, intensiori æstu, inquietudine, spirandi difficultate, ita ut ægra corpus mirum jectigaret & lectum subinde mutaret. Postero die purpura rubra cum alba comparuit & collum totumque pectus obsedit, quæ congruis præsidiis excepta. Decimo die sanguis rursus profluxit aquosus ex utero, in abdomine oborta tormina & per alvum feces liquidæ & biliosæ, postea etiam sine sensu, secesserunt, & luculenter prodiderunt gravem in intestinis inflammationem eamque sphacelosam, quam præterea borborygmi in ventre post assumtum potum arguebant. Vndecimo die, post perpetuas tandem vigi-

lias

lias mens alienari cœpit, pulsus reddi convulsivus, spiratio fieri anhelosa, subsequente paullo post morte, ob vim cordis & vasorum vitalem elasticam per morbum diuturnum & vigilias continuas fractam, nunc deficientem adeoque naturam penitus succumbentem.

Epicrisis.

Febris hæc merito vocanda synocha cacochymica, sive putrida universi corporis inflammatoria, ex abundantia impuri sanguinis progenita, quæ, si viscera offendit minus integra, ut hic ventriculum & uterum, raro ex voto, sed plerumque funestum, sortitur eventum. Ego vero etiam summopere improbavi, sed tacitus, ne Medicus primus malum nomen incurreret, ob factum, quod infectum fieri non poterat, quod neglecta in principio sanguinis missio in corpore plethorico & cacochymico, sub pulsu vehementi, duro & magno, unde etiam ipsa natura a copia sese per uterum liberare molita. Licet etiam septimo die criseos indicia comparuerint, somni tamen & virium defectus, cum restitante calore, imperfectam eam fuisse, prodidit, & latitare adhuc intus materiam perniciosam. Fuit hæc purpuracea, quæ teste experientia, in corporibus impuris cacochymicis, præsertim feminarum, sub declinatione febris continuæ succedere solet, criticis diebus. Sed funesto plerumque eventu. Natura enim, sive potentia elastica cordis & vasorum, morbi vehementia jam debilis nimium, eandem minus vincere & expellere potest, unde de novo in minimis vasculis fiunt stases inflammatoriæ; tandemque mors excipit. Nostra in ægra insanabiles hæ inflammationes circa uterum & maxime intestina consederunt, easdemque dejectiones aquosæ cum torminibus, præsertim involuntariæ, ob secessum partium serosarum a sanguine coagulato stagnante, abunde satis indicarunt.

OBSERVATIO. III.

Febris ardens sanguinea copioso potu sanata.

Dux militaris quinquagenario major, sanguineo-cholericus, robustus, sanguine plenus, laute vivens, plus vini quam cere-

cerevisiæ bibens, in iram & vehementes animi affectus pronus, cœlebs, sed veneri vagæ admodum indulgens, postquam ebrius vehementer excanduisset & postea cum concubina habuisset rem, incidit illico in febrem vehementissimam ardentem. Invasit hæc cum artuum tremore, juncta fuit summa præcordiorum anxietas, æstus in pectore ingens, capitis dolor, somnolentia, nec non mentis emotio. Conquestus simul est de dolore lateris dextri & quarto die exspuit tussi sanguinem cum pituita mixtum. Secta quidem fuit in principio vena, sed quia inde nullum levamen, vocarunt me. Erat autem æger, quum advenirem, impatiens quandoque & irrequietus, quandoque somnolentia & torpore obrutus, sitis ingens, alvus adstricta, calor vehemens, urina tenuis flammea. Expensis cunctis, inflammationem ventriculi & pulmonum ac minus faustum eventum sum suspicatus; ideoque ad contemperandum iterum illum inflammatorium æstum pro viribus adhibui præsidia. Clysma scilicet emolliens & relaxans, ex sero lactis, melle ac oleo amygdalarum dulcium, cum momento nitri alvo injicere jussi ad uncias duodecim aliquoties, non tam ad purgandum, quam potius ad humectandas & relaxandas intestinorum tunicas, siquidem clysteres stimulo carentes, aliquoties injecti & diutius retenti, balneum quasi præbent internum. Dein quum pulverulenta aversaretur omnia, emulsionem conficiendam scripsi, ex decocti cornu cervi mensura, amygdalarum dulcium uncia una cum dimidia & seminum quatuor frigidorum majorum ana drachmis duabus, additis aquæ cerasorum nigrorum unciis binis totidemque rosarum, matris perlarum, nitri depurati ana drachma, julepi rosarum uncia una. Hanc intra aliquot horas ebibit ac præterea ptisanam ex hordeo, rasura cornu cervi & scorzonera, tam avide ob urentem sitim ingurgitavit, ut viginti quatuor horarum spatio, vel septem ejus mensuras epotaret, idque per aliquot dies. Dedi etiam quandoque jusculum avenaceum cum aliquot cochlearibus olei amygdalarum dulcium. Et exterius

thora-

thoracem dolentem atque præcordia inungere jussi linimento ex olei amygdalarum dulcium uncia, camphoræ drachma & extracti castorei liquidi drachma dimidia. His æstus restinctus septimoque die urina turbata ac nonnihil ad fundum dimisit. Accessit nono die diarrhoea, ut plus quam decies intra diem & noctem dejiceret, cum levibus torminibus in ventre. Successit hic fluxus alvi per quatriduum, ac interea nihil sumsit, quam juscula confortantia carnium cum tantillo vini & macis. Sic felicissime febris soluta, eoque facto, vires redierunt cum sanitate.

Epicrisis.

Natura valens & robusta, congruis auxiliis adjuta, utique sæpe miracula præstat, seu effectus extraordinarios plane. Quare ego non facile spem abjicere soleo, in perniciosis etiam & inflammatoriis febribus, quando ægri multum sitiunt & copiose ingerunt liquida, sed commoda. In his enim magna vis, febres cum magno ardore junctas, sanandi. Nam fluxiles & dilutos reddunt spissos humores, qui obstructiones vasorum efficiendo, æstum augent liberamque exhalationem, tam in, quam extra corpus, intercipiunt. Aridas quoque & nimis rigidas fibras molliendo, febrem efficiunt mitiorem & corpus disponunt ad excretionem. Nihilominus tamen prudenter etiam se gerat artifex in horum benignorum & innocentium remediorum usu, & caveat, ne febrem, quæ naturæ medicatricis opus, quo auctiori sanguinis motu obstructiones & stases viscidorum succorum dissolvit, intempestivo refrigerantium potu, nimium deprimat. Nam in febribus minus æstuosis & corporibus phlegmaticis, diluentia liberalius data plus nocent, quam prosunt. Vbi vero æstus fervidus in sanguineo-cholericis, & massa sanguinis copia partium sulphurearum referta, largior liquidorum potus, modo ventriculus eum subigere possit, non nocet, sed præstans est medicina. Nisi enim in his nimius calor sistatur, vires brevi exsolvit & lymphaticos humores incrassando ac coagulando, ipsam gangrænam partibus internis inducit.

OBSERVATIO. IV.

Cholerica passio cito sanata.

Illustrissima femina tenera & exquisiti sensus, vigesimum quartum annum haud ita pridem egressa, appulerat in Carolinis, potatura thermales aquas. Sed quum tertio die ira percita esset & cerasa cum fragis avidius ingessisset, in prandio incidit in passionem cholericam. Vomuit nempe & dejecit copiose, intra diem & noctem plus quam vigesies, cum anxio æstu & dolore circa præcordia, extremorum refrigerio, magna inquietudine corporisque jectigatione. Accersitus ego lac cum tantundem juris pullorum tepide bibere, binis quibusvis horis pulverem ex cornu cervi sine igne parato, lapidibus cancrorum & pulvere Marchionis, æquali pondere mixtis, ad drachmam unam sumere & exterius abdomen inungere jussi totum linimento, ex tribus olei amygdalarum dulcium partibus, una olei menthæ & dimidia olei macis destillati confecto, positis supra linteis complicatis calidis. His anxietates & tormina sublata, evacuatio per superius & inferius os imminuta & intra triduum, addito pulveribus cortice chaccarillæ, morbus facili & explicata curatione discussus.

Epicrisis.

Nil perniciosius est ira, si stomachus fermentescibilibus cibis fartus. His enim animi motus mox spasmo stringit stomachi & intestinorum tunicas, & facit, ut humores in hoc cavo hærentes, diutius detineantur ac ipsa hac mora mutua quasi confermentatione, indolem contrahant sæpe tantum non venenatam. Tanto vero magis omnia hæc nocent, sub aquarum mineralium potu, quippe quo semper ventriculus ipsiusque systaltica vis infirmatur, ut dein eo facilius in ipso hærere & colligi possint incongrui succi & cruditates. Hæc autem vehemens passio, a summa humorum acrimonia, ex viridescente vomitu ejectorum colore cognoscenda, suscitata, celerem opem & efficacem medicinam postulavit. Quare pleniori dosi & crebro data corrigentia & demulcentia. Et

licet in principio ingesto largiter lacte subsequerentur vomitus caseosi, acidum in primis viis arguentes, institi tamen hoc remedio, quo etiam effectum, ut vomitu exturbata, postea nec virescerent, nec coagulata essent, sed liquida, muco & bile imbuta.

OBSERVATIO V.

Quum anno MDCLXXXIV. Mindæ Westphalorum Medicinam factitarem, æstate sicca & præcalida regnante, Chiliarcha generosissimus incidit in febrem cholericam. In hac miris torquebatur anxietatibus, inquietudine, interno æstu ac crebris dejectionibus, quæ ita vires prosternebant, ut aliquoties animi plane deliquium incurreret. Nil proficiebant pulveres terrei absorbentes, cum momento theriacæ cœlestis, nil diascordium *Fracastorii*, nil emulsiones ex decocto avenaceo cum amygdalis, nihil etiam exterius linimenta spirituosa. Tertio potius die excretionum vehementia & virium lapsu ad ultima ventum esse videbatur. Tum æger ob ardentem internum æstum enixe petiit haustum frigidæ. Ego vero propinare renui, & suasi, ut decoctum hordei cum rasura cornu cervi tepide biberet. Discedebam a summe debili & omnem fere salutis spem, irritis hucusque cunctis, abjiciebam. Sed quum post aliquot horas redirem, incredibilem & repentinam interea accidisse mutationem deprehendi. Neque enim amplius de anxietatibus, neque de tam magno virium lapsu, neque etiam de tanto interno æstu conquerebatur & pulsus quoque plenior & quietior micabat. Æger autem me magnopere hæc omnia admirantem alloquebatur & confitebatur: se ob sitim intolerandam sibi amplius temperare non potuisse, sed, sive mortem, sive salutem procuret, ebibisse primum vitrum majus unum frigida plenum a ministro porrectum & post dimidiam horam alterum, sicque mensuram aquæ ingurgitasse. Inde se mox sensisse virium quandam refectionem, adstrictionis quasi sensum in ventriculo, æstus mitigationem & quietem, dejectiones moderatiores cutimque antea aridam & siccam nunc etiam madescere. Nec male

Cholerica febris potu frigido curata.

cessit postea experimentum, sed æger assumtis jusculis confortantibus, ex carnibus cum macere, vires mox iterum recepit & sic præter omnium opinionem cito convaluit.

Epicrisis.

Notabile hac in observatione, nil profecisse præsidia, quæ corrosivam humorum acrimoniam, potissimam passionis cholericæ causam, obtundunt, sed frigidum potum ægrum levasse. Ego quidem frigidam potionem roborantibus accenseo, quæ non tam materiæ, sed potius motuum vitio tollendo apta. Frigus nimirum tonum & elaterem partium vehementi æstu& dejectionum copia valde resolutum, fibras leniter stringendo, & adducendo, reparat & hac ratione facultatem motricem tonicam, in qua virium robur consistit, restituit. Eum enim frigoris esse effectum, ut fibrarum elasticitatem intendat, patet experimento, quo exciso carpionis corde adhuc pulsante, systole illico cessat, si immittitur in aquam calidam, si vero iterum frigidæ injicitur, moveri rursus incipit. Notum quoque est, corpora humana, sub diuturna aëris austrina & humida constitutione, virium experiri resolutionem atque languorem, accedente autem subfrigido & sereno a ventis ex oriente spirantibus aëris habitu, illico in omnibus functionibus robur pristinum recipere. Sed uti cuncta roborantia, exemplo martialium & famosi corticis chinæ, cum magna prudentia usurpanda sunt, & nonnisi correcto prius, tam quoad qualitatem, quam quantitatem, materiæ vitio, & meatibus satis patulis, neque etiam primis, sed posterioribus diebus: ita etiam id ipsum circa frigidorum potum merito tenendum. Heroicum potius hoc manet auxilium, nec credendum, quod uni, id alteri etiam prodesse. Omnis enim medendi methodus, nititur exacta discretione, non modo morbi ejusque causarum, sed & individuorum, circumstantiarum & quoque temporum. Et quando his minus observatis salutaris subsequitur effectus, ad fortunam potius, quam artem referendus.

OBSER-

OBSERVATIO. VI.

Femina honesta aliquot supra triginta annos nata, corpore robusta, biliosa & animo impatiens, plus inter cibos vini quam cerevisiæ bibens, medio Maio incidit in febrem ardentem exquisitam. Medicus ordinarius præbuit bezoardicam tincturam aliquoties intra aliquot horas. Inde pathemata exacerbata, anxietas scilicet, inquietudo, æstus, vigiliæ, loquacitas nimia, cum alvi strictura, accesserunt etiam tormina in ventre & deglutitio facta admodum difficilis. Die quarto sanguis quidem ex utero fluxit, symptomata tamen non remiserunt, sed accessit potius, quum inscio Medico largum vini haustum assumsisset, leve delirium. Semper autem major mane, quam vesperi symptomatum fuit vehementia. Septimo die, præcedente horrore & rigore, animam agere videbatur, sub mente emota & respiratione cita anhelosa. Elapsis tamen aliquot horis, ad se rediit, corpus sudore diffluere cœpit, & in cute, præsertim dorsi, comparuerunt maculæ rubræ, quas petechias esse crediderunt. Ego nunc in auxilium vocatus, suasi, ut alvus per sex dies clausa duceretur clystere & mixturam ex aquis destillatis, cum aceto lapidibus cancrorum, mixturæ simplici, mihi usitatam, propinavi. Hinc circa decimum quartum diem sensim remiserunt symptomata & ad naturalem statum visa redire omnia. Præter spem autem hæc valde acuta & continua febris, mutata in tertianam intermittentem, quæ solito typo solitisque symptomatibus infestavit, post quatuor tamen accessiones, purgatis decocto mannato & tamarindinato primis viis & pulverum antifebrilium usu, mox discessit. Quum etiam insequenti anno eadem hæc femina, eodem tempore, iisdem symptomatibus iterum afficeretur, administrata sub initium venæsectione, adhibitis diluentibus potionibus & pulveribus salino-nitrosis cum clementer laxantibus, longe mitius decubuit, circa quartum diem febris in intermittentem concessit, mox pariter congruorum usu discussam.

Ardens continua in intermittentem tertianam mutata.

Epicrisis.

Epicrisis.

Taxandus merito venæſectionis in femina plethorica & vini potui aſſueta neglectus. Notandus etiam vulgaris, admodum tamen perniciofus error practicus, quo primis ſtatim diebus, liberali manu eſſentias bezoardicas & alexipharmacas porrigere ſueſcunt morborum artifices, ad malignitatem, uti ſtolide putant, a corde pellendam. Hæc enim, ſi ſanguis redundat, æſtum inflammatorium magis augent & febrem graviorem ac diuturniorem reddunt, quin, ſi alvus ſimul diutius clauſa, ſanguinem nimium reſolvendo, exanthema pariunt. Ego quidem hanc febrem in principio fuiſſe tertianam arbitror, ob intermiſſam autem ſanguinis miſſionem & data bezoardica, factam eſſe continuam ardentem, ac tandem decimo quarto die deferveſcentem, naturam & genium ſuum repetiiſſe. Nam alias continua prima periodo in intermittentem cedere ſolet, ſed heic id tertia demum periodo factum, procul dubio & Medici & ægrotæ culpa, quæ in ipſo etiam morbo vinum habuit in deliciis. Id vero etiam notatu dignum, quod tertianæ paroxyſmi non diu durarint, ſiquidem per priorem morbum jam corpus a pravis ſuccis ſatis liberatum.

OBSERVATIO. VII.

Febris ardens in ſene ex mala curatione funeſta.

Senex ſeptuagenario major, macilentus, ſanguinis miſſionem nunquam per omnem vitam paſſus, a morbis etiam gravioribus immunis, niſi quod interdum vere & autumno coryzam & tuſſim humidam experiretur, Februario menſe, quo frequentes erant ſynochæ catarrhales, febre correptus eſt vehementi, cum pulſu magno, ſubduro & veloci, adfuit ſitis magna & ſomnus defuit. Medicus conſultus maraſmum ſenilem eſſe putavit, ideoque ſanguinem non miſit, ſed ad ſudorem movendum dedit tincturam bezoardicam & mixturam ſimplicem, pro potu ſuaſit decoctum ex ſarſaparillæ unciis duabus, radicis chinæ, ſcorzoneræ, cichorii & liquiritiæ ac corticis cinnamomi uncia, corticum citri uncia dimidia, & ad fauces aridas mulcendas linctum præbuit ex mucilagine ſeminis cydoniorum cum ſirupo violarum. Sed nihil his profecit ac mor-

morbus indies potius exasperatus. Undecimo morbi die vocarunt me, qui ægrum offendi viribus penitus exhaustum, miro ardore æstuantem, cum lingua arida, fissa, nigra & facie fere Hippocratica, conquerentem præterea de ventris torminibus & alvo fluxa. Igitur candide adstantibus illico edixi, inextinguibile esse incendium internum, ægrum moriturum brevi, quod etiam decimo tertio die factum.

Epicrisis.

Febris hæc fuit ardens, ex summo æstu, siti magna, lingua arida somnique defectu cognoscenda satis. Est autem hæc senibus plerumque fatalis. Multum tamen differt ab ipso marasmo senili. Hic enim hecticæ species, mitiori æstu stipatur, diutius trahitur, nec intra quatuordecim dies necat. Censendus autem merito Medici error, qui præter sanguinis missionem, statim diluentia & humectantia cum leniter diaphoreticis & nitrosis exhibere debuisset. Sic enim intra paucos dies, vasculorum minimorum a lento in senili corpore sanguine, obstructiones, quæ inflammationis causa, facili tolli potuissent ratione. Notandum præterea ex hoc casu, linguam nigram in ardente febre plerumque præsagire inflammationem in partibus internis, quæ heic fuit ipsis in intestinis. In senibus enim ardentes non facile transeunt in meningum, sed potius in intestinorum inflammationem. Linguæ igitur inspectio his in febribus admodum necessaria, quam etiam *Hippocrates*, multum commendat, qui *Coac. cap. VII.* habet effatum, quod in nostrum apprime quadrat: *lingua, quæ initiis morborum rigidiuscula est, sed in calore manet, labentibus inde diebus exasperatur, livescit & fit hiulca, mortifera. Ac certe calamitosissima est, nigra & virulenta.*

OBSERVATIO IIX.

Febris cholerica tertiana typũ habens sanata.

Femina generosa triginta circiter annorum, cholericæ, vegetæ ac sensibilis naturæ, facie florida, sanguine turgida, ruri degens, post ingesta incongrua multa, iram & nocturnam

nam refrigerationem, nanciſcebatur febrem cholericam. Erat quippe æſtus magnus, anxietas cardialgica, ſitis vehemens, extremorum refrigeratio, corporis jactatio, per vomitum crebrius viridiſſima & per ani ſeceſſum etiam liquida bilioſa multa ejiciebantur. Remittebant quidem paullo poſt hæc pathemata quoad vehementiam, cutis incaleſcere & madeſcere incipiebat, remanebat tamen magna debilitas, cum pulſu languidiori ac celeriori omniaque aſſumta vomitu reddebat. Tertio etiam die, poſt levem inhorreſcentiam, dicta ſymptomata redierunt eadem vehementia omnia. Acceperat a Medico pulveres ex lapidibus cancrorum, tartaro vitriolato & nitro, ſed ab eorum uſu majora in prima regione perſenſerat incommoda. Hinc poſt tertiam acceſſionem me vocare juſſit. Veni, ægram mire debilitatam & magnopere conquerentem offendi, quod nil neque ex medicamentis, neque alimentis retinere poſſit. Expenſa igitur morbi natura & cauſa, vomitum, qui ſemper virideſcens erat, a motu non tantum ventriculi, ſed etiam ductuum biliariorum intenſiori & ſpaſmodico-convulſivo, componendum inſtitui, & ob id liquorem meum anodynum mineralem, ternis ſingulis horis, ad decem guttas in dimidia uncia aquæ florum tiliæ frigidæ exhibui. Sedata inde ventriculi ſubverſione, dedi emulſionem & ptiſanam, quam retinuit. Tertio die poſt redierunt quidem ſymptomata cum dejectionibus, ſed longe mitiora fuerunt. Inſtiti itaque diluentibus, emulſivis, liquoris anodyni & pulverum abſorbentium leniter nitroſorum uſu. Noluit tamen penitus diſcedere acceſſio febris. Hinc poſt nonum demum paroxyſmum, deſcendi ad uſum electuarii antifebrilis ex cortice chinæ, floribus chamomillæ, rob ſambuci & ſirupo acetoſitatis citri. Quod quidem ne fieret, clam diſſuaſit primus Medicus, ex eorum cenſu, qui chinæ corticem fruſtra perhorreſcunt, feliciter tamen ſublata febris & ægra perfecte convaluit.

Epicrisis.

Recte dicenda hæc febris cholerica & quidem tertiana continua. In cujus curatione omnium maxime agendum id Medico, ut humores acres caustici, primis in viis hospitantes, cicurentur & obtundantur, simulatque ductuum biliariorum, nec non ventriculi motus spasmodico convulsivus, bilem continuo extundens, sistatur, quo vomitus & sedes compescantur. Sic tandem ad febrilem etiam motum coërcendum, sine damno perquam commode dari possunt specifica.

CAPVT III.

DE

FEBRE STOMACHICA INFLAMMATORIA.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

DAntur febres ardentes & acutæ universales, ubi totum corpus æqualiter magno æstu & ardore sicco afficitur, propter inflammatoriam, in minimis vasculis, vel obstructis, vel spasmo constrictis, stasin, cujus generis sunt descriptæ modo synochæ & ardentes. Dantur vero etiam ardentes particulares, quæ a certarum tantum partium, præsertim internarum & sensibilium, inflammatione oriuntur & magno cum dolore, ardore interno, æstu, ac functionum vitalium læsione stipantur, neque minus periculi alunt, quam quæ universum corpus occupant. Has inter præcipua fere & frequens admodum, parum tamen a Medicis notata est illa, quæ in ventriculi & intestinorum substantiam cadit, Veteribus Epiale & Lipeiria dicta. *Ex inflammatoriis particularibus stomachica.*

§. II.

Est igitur stomachica febris, passio acuta, ardens & inflammatoria, oriunda ab inflammatione nervosæ & membranaceæ *Ejus definitio.*

ventriculi substantiæ, universum nervosarum partium systema afficiens & ob id admodum periculosa.

§. III.

Signa. Symptomata, individui ipsius comites, e quibus, ceu pathognomonicis signis, cognoscitur, sunt, vehemens internum incendium, summa anxietas, dolor gravis tensivus in præcordiis, maximeque scrobiculi cordis regione, sitis magna, vigilia, inquietudo, corporis jactatio, extremorum refrigeratio, pulsus subdurus, contractus & frequens, vel etiam inæqualis, spiratio difficilis, creber conatus vomendi & doloris ad omnia assumta, maxime irritantia & medicamenta, exacerbatio.

§. IV.

Differentiæ. His etiam distinguitur ab aliis, quæ in stomachum cadunt passionibus. In cardialgico quippe dolore, sive cardiaca Veterum passione, pariter quidem magna circa præcordia anxietas, dolor pressorius & acutus, usque ad dorsum pertingens, extremorum refrigeratio, assiduus ad vomendum stimulus corporisque inquietudo, sed in ventriculi regione ardor non tam impensus, nec tanta sitis & linguæ ariditas, neque etiam pulsus tam celer & contractus, melius quoque ferre possunt ingesta tam alimenta, quam medicamenta, spasmo, quam inflammatione ventriculi affecti. Erosio dein stomachi, quæ sæpius biliosas febres, choleram morbum, item iracundiam, excipit, caret febre, non tam subito infestat, sed successive, per intervalla tantum ingravescit, neque dolore tam ardente stipatur & diutius trahitur. Quæ autem in intestinis consistit inflammatio, habet tormina circa umbilicalem magis regionem, cum crebris dejectionibus fecum spumosarum biliosarum, aut leviter cruentarum, æstus quoque totam corporis superficiem, cum pulsuum celeritate & magnitudine occupans, major est, ac si ventriculus inflammatus, ubi extrema, manus, pedes & nasus, magis frigescunt.

§. V.

Causa proxima. Causa inflammati ventriculi est sanguinis stasis, non tam in

in tubulis arteriosis & venosis, qui sanguinem ordinario vehunt, quam potius in lateralibus, qui ob angustiam diametri, non rubicundos sanguinis globulos, sed tantum tenuem lymphaticum humorem secundum naturam admittunt. Hinc etiam partis inflammatæ rubedo derivanda. Ardor vero & flammæ quasi in ventriculo sensus fit, dum, partim affluens jugiter sanguis per canales semiobstructos, vel constrictos, majori celeritate fertur, partim etiam libero transitu exclusus, ad ramos ampliores regurgitat ibique crebriorem diastolen facit ac systolen; unde magna accidit partium sulphurearum attritio mutua & calor maximus, qui eo sensibilior, quo magis exquisiti sensus membranæ ventriculi nervosæ, in quibus consistit. Et dolor junctus tribuendus pressioni membranarum nervearum, a minimis æque ac majoribus vasis nimium distentis, quæ inter tunicas nervoso-membranaceas collocata.

§. VI.

Quod autem liber & æquabilis sanguinis cursus, per minima arteriarum & venarum intercipiatur, isque in exiliora aquosi tenuis humoris receptacula præter naturam impingatur, duplici ex causa accidit. Una, quando extrema arteriolarum venis connexa, a lentis, crassis & glutinosis sanguinis particulis obstruuntur, altera, quando vehemens fibrillarum nervearum strictura & spastica crispatura, capillares subtilissimos canaliculos, potissimum arteriosos, plus justo angustat atque coarctat. *Causæ antecedentes.*

§. VII.

Ob id in proclivi est judicare, ventriculum perquam facile posse inflammari, si sanguis, crassus præsertim & glutinosus, vehementiori corporis, aut animi, ab iracundia, commotione, balneis nimis calidis, potu spirituosorum & medicamentis sudoriferis exæstuatur, in vascula minima & angustissima impetuose impellitur, a potu autem superingesto frigido incarceratur & ad stasin cogitur. Neque minus facile patet ratio, quare venena corrosiva, infame potissimum ar- *& procatarctica causæ.*

ſenicum, acriora item emetica ſtibiata, nec non cathartica valentiora, ſtomachi inflammatione cito interficiant, dum cauſtica ſua virtute nerveas fibrillas ſtringunt, vaſcula coarctant ſanguinisque progreſſum ſiſtunt. Eandem ob rationem ventriculi inflammatione pereunt, qui peſte, ardentibus, cholericis & dyſentericis febribus, item ex vehementi ira, aſſumto potu frigido, vel porrecto emetico, aut purgante, moriuntur. Idem accidit iis, qui variolis, morbillis, petechiis, purpura, podagra & ſcabie retropulſis decedunt, in quibus materia ſubtilis cauſtica ad nervoſas ventriculi membranas relapſa, ſpaſmum & conſtrictionem vehementem vaſculorum inducit, ſanguinis curſum ſufflaminantem. Opiata autem & narcotica, non alio modo, infirmos præſertim & debiles, necant, quam quod motricibus nerveis fibris ſtuporem inferant ſanguinisque progreſſum ſic ſiſtant.

§. IIX.

Differt gradu. Pro differente tamen harum cauſarum indole & agendi potentia, differt quodammodo inflammatio gradu. Nimirum, quæ a potu frigido corpori æſtuanti ingeſto, item a bile per iracundiam commota & copioſius in duodenum effuſa ſuſcitatur, mitioribus ſtipatur ſymptomatibus, non tam facile necat, diutius trahitur & datis inter initia congruis remediis promtius obſecundat. Sæviora vero & periculoſiora ſunt pathemata, quæ a venenis cauſticis, ab emeticis acrioribusque draſticis inferuntur & celeriter jugulant, niſi cito efficacia opponantur præſidia. Et omnium deterrima illa eſt inflammatio, quæ ſenibus, infirmis, ſcorbuticis & diuturno mœrore confectis, item in fine acutorum morborum accidit, ob ſuccorum vitium inemendabile & magnam virium impotentiam, medicamentis non tam facile reparandam.

§. IX.

Eventus funeſtus. Sed quando irrequieta eſt corporis jactatio, potus ingeſtus eructatur, ſingultuoſa ventriculi & diaphragmatis convulſio accidit, animus deficit, facies comparet Hippocratica, pul-

pulsus intermittens est, mens emovetur & artus convelluntur, funestum denunciant ex inflammatione sphacelosa facta eventum. Tum enim secto post mortem cadavere, non modo ventriculus admodum rubicundus & lumini obtentus copiosissimis ramusculis sanguine turgidis distinctus comparet, sed & interdum passim multis nigris maculis latis & parvis obsessus, interdum in fundo cum duodeno & annexis biliariis ductibus ac pancreate, niger, fœtidus ac putris, interdum etiam flatibus mirum distentus atque oppletus conspicitur, fluctuantibus simul in ipsius cavo aliquot cochlearibus fœtidi & nigricantis ichoris.

CVRATIO.

§. I.

Genuinæ periculosam hanc passionem sanandi indicationes eo tendunt: ut I. obstructiones, a tenacibus succis, locis ac tubulis minus congruis impactis, expediantur; & II. ut vascula a spasticis stricturis coarctata amplientur & ipsi spastici motus componantur, quo liber, æquabilis & naturalis sanguinis progressus per ventriculi substantiam restituatur. Quæ ut ex voto obtineantur, commodissimam locant operam diluentia, aquosa, humectantia, demulcentia, antispasmodica, æstum qui fluida incrassat restinguentia, nec non fibras strictas relaxantia. Quum vero non una, sed plures causæ ventriculo inflammationem inducere valeant, prudentiæ medicæ est, per diversitate causarum ad eas removendas medicationem dirigere singulisque præsidia opponere congrua. *Indicationes curatoriæ.*

§. II.

Igitur, quando ab assumto veneno caustico, septico, arsenicali, vel acerrimo purgante, emetico, mercuriali, aut metallico medicamento male præparato, inflammatio accidit, non certius, non tutius & celerioris efficaciæ est auxilium, quam demulcentia, oleosa, pinguia, lac scilicet, cremor ipsius, oleum amygdalarum dulce, nec non olivarum, crebro & in copia *Acrimonia causticorum & biliosa obtundenda.*

pia hausta. Horum enim ea est virtus, ut tenuia causticorum intima fibrarum penetrantia spicula obtundant, involvant & quasi inviscent, simulatque fibras rigidas & vasa coarctata laxent, sicque spasmos horridos, inflammationis, symptomatum graviorum ipsiusque mortis causas, sistant. Insuper hæc ipsa, mole sua ventriculum ampliando, salutarem hunc simul exserunt effectum, ut motus peristalticus naturalis, a spasmorum rigore sufflaminatus, restituatur, stomachus ad vomitum permoveatur & cum hoc simul venenum dilutum iterum extundatur. Si a bile acri corrosiva, ut in cholera, metuenda est inflammatio, tunc terrea, absorbentia fixiora & inter hæc maxime ossa & cornua philosophice, uti dicunt, præparata, cum decoctis gelatinosis, uti pedum vituli & vervecis, gelatina cornu cervi, decoctum hordei, avenaceum, cum, vel sine lacte, item cum oleo amygdalarum dulcium, ex usu sunt. Quando porro ab iracundia vehementi obortus in ventriculo spasmus inflammationem minatur, nihil efficacius est pulvere absorbente nitroso, cum liquore anodyno alternatim dato, vel in aqua quadam antispasmodica, vel emulsione ex seminibus frigidis, aut papaveris albi. Postea composito spasmo, ad educendas biliosas sordes, accommodatissima rhabarbarina & passulata.

§. III.

Materia exanthematica contagiosa discutienda.

Quæ a retrocedente ex corporis superficie recrementitia acri materia, imminet, vel jam inducta ventriculi inflammatio, depellitur optime emulsionibus ex semine cardui Mariæ, cardui benedicti, napi, quatuor frigidis majoribus, cum pulveribus bezoardicis temperatis, quibus subinde nitrum cum momento camphoræ addendum. Incomparabilem etiam his in casibus ad arcendas inflammationes efficaciam exserit, liquor noster anodynus mineralis, spasticas stricturas remittendo, & dolores sine virium lapsu, vel torpore, quod aliis sedantibus opiatis solenne, sed potius refectione, complacans. Inprimis egregie se gerit liquor hic, quatuor partibus, cum una parte spiritus bezoardici *Bussii*

remix-

remixtus & parvis dosibus crebrius oblatus, ac dum stricturam solvit sudoremque placidum movet, efficaciter materiam virulentam exanthematicam ab internis ad corporis superficiem agit. Si etiam miasma pestilentiale, aut aliorum contagiosorum morborum corpus subiit, quod primario ac celeriter vim suam putredinosam & inflammatoriam ventriculo insinuat, illico lenissimum exhibendum emeticum, ac postea subjungendi pulveres blandi diaphoretici, cum nitro & pauxillo camphoræ, vel oleum bezoardicum *VVedelii*, ex uncia olei amygdalarum dulcium, in quo drachma camphoræ soluta, ad octo vel decem guttas dandum. Et iisdem his discutientibus quoque depellenda inflammatio stomachi, quæ aliis acutis morbis in statu supervenit.

§. IV.

Præterea exterius diro huic malo omnibus modis obviam eundum. Sed improbo, quæ vulgo stomacho admoventur calidiora, ut spiritus vini camphoratus, olea destillata in spiritibus soluta, emplastra quoque stomachica. Hæc enim calore suo humores stagnantes magis coagulant & exsiccant, quam discutiunt & in motum cient, eodem modo ac notum est, albumen ovi a forti calore indurari, a leni autem liquescere in tenuem humorem. Quare ego quidem magno cum fructu multoties tepide tantum applicare jussi vesicam lacte cum floribus emollientibus & croco decocto plenam. Neque minus admodum proficuum censeo linimentum ex olei amygdalarum unciis duabus & camphoræ drachma, cum quo præcordia frequentius inungenda & superius ponenda lintea calida. Egregium quoque ad discutiendum & sudorem movendum est epithema, ex aceti rosacei unciis binis, spiritus vini camphorati drachmis duabus, essentiæ croci, castorei ana drachma, nitri drachma dimidia, compositum & tepide præcordiis admotum. *Externis succurrendum.*

CAVTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

V. S. non juvat. Venæsectio certum quidem & efficax remedium in inflammationibus partium & viscerum, quæ copioso sanguine referta; sed ubi partes nerveæ ac fibrosæ valde sunt, secundum Veteres frigidæ dictæ, cujus generis intestina, vesica & viæ urinariæ, quæ vehementibus spasticis stricturis patent & uberiorem sanguinis affluxum non admittunt, vix usus ullus, sed potius damnum inde exspectandum. Ad declinandam autem ejusmodi inflammationem, si a dolore gravi colico & cardialgia, nec non post iram imminet, corpus valde est plethoricum, juvenile & vini potui assuetum, inter initia statim cum fructu admittenda sanguinis missio.

§. II.

Anodyna insecura. Sic etiam cavendum est in periculoso hoc affectu ab omnibus sistentibus, anodynis & præsertim quæ opium ingreditur. Nam hæc, cum sudoriferis mixta, in principio quidem arcere possunt inflammationem, quam minantur atroces dolores ac spasmi. Verum si adest inflammatio & paullo diutius jam duravit, perniciosissima sunt & mortem, sphacelum inducendo, accelerant. Quin neque tunc liquor noster anodynus mineralis, longe tamen tutior opiatis, ex usu est, neque etiam ipsa nitrosa, quæ alias in principio egregie resistunt inflammationi.

§. III.

Frigida & irritantia nocent. Quemadmodum porro nihil aptius ad inducendam inflammationem frigido potu; sic etiam ad augendam si jam adest eandem, hoc nihil efficacius. Ob id etiam nitrum, quod liberalius sumtum admodum refrigerantis est naturæ, refracta dosi tantum, cum demulcentibus, lacte, vel emulsionibus, repetita vice dare expedit. In gravi autem cardialgico dolore, quem perperam tractatum facile excipit inflammatio fune-

funesta, solicite cavendum ab omnibus irritantibus, maxime emeticis, purgantibus, immo salibus sic dictis digestivis majori copia oblatis, quippe quæ spasmum magis intendunt & malum exacerbant.

§. IV.

Ira quoque gravis sæpe funestæ inflammationis mater, quando mox post eam cibus, præsertim minus salubris & difficilioris digestionis, ingeritur, aut frigidus potus ingurgitatur. Hoc vero ubi accidit, ad arcendum malum in principio nihil conducibilius, quam elicere vomitum, non tamen per valida emetica, sed aquam tantum tepidam, cum oleis ac pinguibus mixtam, & largius potam. Sic novi quosdam post vehementem iram pessime habuisse & in propinquo fuisse inflammationem, usu tamen liquoris nostri anodyni, cum potu aquæ tepidæ, rejectos esse humores biliosos copiosissimos & morbum discussum. Sed de his aliisq; in sontico hoc morbo tenendis, pluribus evolvi poterit dissertatio nostra, *de inflammatione ventriculi.* *Post iram quæ facienda.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Canonicum novi Halberstadii, robustæ constitutionis, ætate adhuc florentem, sub sanitate integerrima subito ac cito lethali ventriculi inflammatione affectum. Quum enim inter rixas ac jurgia vehementissime excanduisset & paullo post vinum spirituosum, quod vocant Sect, bibisset, insequenti statim die habuit pessime. Incredibiles quippe circa præcordia dolores ipsum torserunt, cum mira angustia & vomendi conatu. Ardor quoque ipsum excruciavit stomachi & in ipso sensus fuit perquam molestus ac si inhæreret quippiam, quod exitum moliretur. Rogatum igitur a Medico consilium, qui promte vomitorium ex sulphure antimonii aurato dedit. Inde æger ter vomuit valide quidem, sed sine levamine. Adaucta potius pathemata, pulsuum ictus parvi & fere imperceptibiles facti, frigidusque sudor malo omine erupit. Subsequuta mox mentis emotio, accesserunt con- *Ex vomitorio post iram inflammatio ventriculi lethalis.*

vulsiones & intra decem horas excepit ipsa mors. Cadavere dissecto, in ventriculo visæ maculæ plures, nigræ partim, partim rubræ, quarum nonnullæ altius in ipsa substantia constiterunt.

Epicrisis.

Quantum valeat ira vehemens ad concitandos in ventriculi regione spasmos, hæc uberius docet historia. Inprimis hunc animi affectum excipit utplurimum gravis in illa regione compressio, in qua pylorus ac duodenum situm habent. Quin ipse hic spasmus haud raro ad ductus usque biliarios propagatur, ac ut bilis effusio in duodenum impediatur & ipsa succis reaffundatur, facit. Hinc non infrequens observatio, iracundiæ succedere icterum, cui *Sylvius* jam recte non aperientia, sed anodyna & sopientia opponere suadet. Dum vero ira sursum etiam bilem trudit, os semper amaro sapore plenum, & constricto validius pyloro, vomendi fit conatus. Quum igitur tanta spasmorum post iram vehementia; ipsa sana ratio dictitat, vomitoria convenire plane non, eo quod teneras ventriculi fibrillas magis irritant & spasmos augendo ad inflammationem pandunt viam. Mors autem tam subita in nostro, non tam inflammationi, ceu causæ proximæ, adscribenda videtur, quam potius spasmo violentiori, qui totum systema nervorum & vasorum convellens, liquidi nervei influxum in cordis musculos etiam sufflaminavit ita, ut quatuor mortem novissime antecedentibus horis, vix pulsationis vestigium fuerit observandum. Illa igitur intoleranda anxietas, quæ tam vehementem ventriculi spasmum excipit, non tantum nervosarum partium præternaturali constrictioni, verum maxime nimiæ distensioni dextri cordis ventriculi & arteriæ pulmonalis a nimium congesto sanguine debetur. Quod enim dolor est, a male affectis & distentis nervosis membranis, id anxius etiam ille sensus, quando vasa sanguinea, præsertim circa cor & pulmones, valide diducuntur & præter naturam afficiuntur. Quum itaque nimia sanguinis copia, a spasmo & partibus inferioribus ad ipsum cor ejusque

came-

cameram & auriculam dextram compellatur, ab ipso quoque hoc spasmo liquidi nervei sufficiens in machinam hanc motoriam, omnes vitales totius corporis humores circumagentem, influxus impediatur ac intercipiatur, quam facile intelligi potest mortis causa, quæ subinde tam subito, sine præcedente sphacelatione, venenum assumtum sequitur.

OBSERVATIO II.

Balneator quidam ultra sortem, ut genius horum hominum, sciolus, feminæ tertianæ laboranti propinarat antimonii vitrum in substantia ad octo grana. Ægra assumto hoc, accedente febre frequentissime vomuit, discedente tamen febre, vomitus etiam & dejectio iterum constitit, sed restitit virium lapsus ingens. Redeunte tertio die febre ejusque comite indivulso frigore, vomitus quoque & purgatio repetiit, summo cum dolore in scrobiculi cordis regione & anxietate tantum non intoleranda. Remiserunt hæc tamen iterum defervescente febre. Quum vero tertia fieret febris accessio, denuo etiam accessit vomitus & comitem habuit dolorem stomachi omnium acerbissimum & qui suprema instare non obscure significavit. Nec vana fuit suspicio. Paullo enim post summa inquietudo, extremorum frigus, animi defectio, artuum convulsio ac postremo mors ipsa miseram feminam occuparunt. Apertum cadaver, inflammatam ostendit inferiorem ventriculi partem, maculis rubris & nigris passim, tam in duodeno, quam annexis intestinis, comparentibus. Et quod magis mirandum, virulentus vitri antimonii pulvis inhærebat adhuc tunicæ crustaceæ, ut vel manibus mortis causa posset tangi.

Ventriculi inflammatio ex vitro antimonii.

Epicrisis.

Similis fere est observatio, quam consignavit *Blasius*, de puella quinque annorum, quæ assumto croco metallorum, vehementissime vomuit & convulsionibus demum periit, in qua ventriculus angustus & contractus repertus, ut vix ovum magnitudine æquaret & vesicula fellea præter morem turgi-

 da.

da. In nostra vero observatione perquam dignum, quod vitri antimonii, virulenta spasticas stricturas excitans facultas conquieverit, accedente in paroxysmo æstu & febris fine, & quod vicissim frigore rursus ingruente recruduerit & effectum vehementer vomitorium exseruerit. Sed notum habetur, accessionem febrilem cum frigore & horrore spasmis deberi, qui ex spinali medulla veniunt totumque genus nervosum, atque adeo etiam ventriculum, afficiunt. His contrarius est motus ad exteriora tendens sub æstu, qui ob id spasmorum & convulsionum quasi antidotus. Quod autem post paroxysmum quieverit operatio veneni, in universali lege motus microcosmica rationem habet positam: Scilicet valde vehementem & diutius persistentem spasticam fibrarum stricturam excipere ejusdem partis affectæ resolutionem & atoniam, sub qua actio veneni est frustranea. Ut adeo pateat, ad actionem veneni, æque ac medicamenti activi, requiri partium vitalium ad motum dispositionem.

OBSERVATIO III.

Imminens ex arsenico ventriculi inflammatio discussa.

Hospes quidam admiscuerat jusculo ex errore loco sacchari arsenicum, idque apposuerat convictoribus suis, quorum plurimi generosa & nobili stirpe sati. Vix degustarant jus, quum omnes pectore angi inciperent, circa stomachum dolere, cum labiorum tremore & vomendi conatu. Advocarunt illico me, veni & cognita mali causa, copiose ingurgitare jussi lac cum oleo amygdalarum dulcium. Vomuerunt inde per dimidium diei strenue, quidam vel centies, semper tamen denuo ingerere jussi lac, donec nihil amplius veneni superesse videretur & vomitus quiesceret. Sic evaserunt plurimi brevi & explicita ratione præsentaneam mortem; nonnullis tamen, qui lac & oleosa justo parcius potarant, emollientes adhuc & oleosos clysteres adhibere fuit necessum.

Epicrisis.

Optima & præsentanea veneni antidotus heic ex simplici, vili & domestico depromta. Certe vix cuiquam credibile foret, in lacte & oleo tam nobilem latitare virtutem, nisi experientia ita omnino esse demonstraret. Ea enim mentis humanæ indoles, ut exotica, pretiosa & ægrius obtinenda captet atque velit, domestica autem, parabilia, ubivis obvia & vilia negligat & contemtui habeat. Sed divina sapientia abjectis hisce longe nobiliorem & fructuosiorem indidit facultatem medicam, ac magno pretio, labore & artificio comparandis. Norunt sane in arte exercitati, simplicem aquam calidam, vel frigidam, lac, serum lactis, olea expressa, acetum, nitrum, terrea absorbentia, salia mineralia, ubivis reperiunda, optima adversus longos, graves atque rebelles morbos esse præsidia.

OBSERVATIO IV.

Serenissimus Princeps, ætate florens, sanguine & succis plenus, vinum potens spirituosum liberaliter potarat, postera die corpus sub venatione ad sudorem usque largum vehementer commoverat, sicque æstuans & sitiens magnum cerevisiæ haustum ingurgitarat, frigidæ quoque auræ corpus exposuerat. Inde mox conquestus est de horrore, languore, interno ardore, vigilia & inquietudine, cum vomendi conatu. Medicus accitus, tertianam intermittentem, tum popularem, subesse ratus, porrexit vomitorium, ex tribus tartari emetici granis. Hoc assumto ter vomuit maxima cum anxietate, quæ certis intervallis ita increvit, ut nullibi subsistere ac detineri posset. Aderat præterea virium prostratio maxima, ut non sine animi defectione erectus esse posset, pulsus emicuit languidus, irregularis, interdum celer, ex ore spiravit halitus mirum fœtidos, mens tamen exacte sibi constitit. Nocte mortem antecedente incessit ipsum horror ingens ac frigus, accesserunt convulsiones & septimo die syncope quasi correptus obiit. Sectum est post mortem cadaver, in quo

Ex potu frigido & vomitorio inflammatio ventriculi.

ven-

ventriculus ferme totus visus inflammatus, & in ipsius cavo, quod omnino rarum, aliquot cochlearia fœtidi & corrupti sanguinis, ipse etiam stomachus expansus & corruptioni propinquus, ut ad levem attactum ipsa substantia dehisceret. In venis, & maxime separata ab hepate cava, nullus fere sanguis repertus. Lien & sinister ventriculi pars, cum pulmonum lobo sinistro, tota corrupta, nigricantia & fœtida. Quumque spongia putridus ichor abstergeretur, is adeo infecit spongiam, ut tota atro & nigricante colore imbueretur, nec calida, nec frigida detergendo.

Epicrisis.

Patet igitur, brevi tempore sphacelosa corruptione infici posse viscera, uti heic ventriculum, lienem & lobum pulmonum sinistrum, quæ atro colore & fœtidissima corruptione nares inficete feriente infecta. Sine dubio tamen, ventriculus primum sphacelatus, viscera infecit reliqua. Ad generationem autem hujus morbi fecit non tantum haustus largus frigidus corpori calenti immissus, verum etiam improvida emetici assumtio. Nunquam enim certius & gravius damnum a vomitorio metuendum, quam si ventriculus & intestina graviori spasmo, vel inflammatione affecta. Mineralia quippe emetica virulenti quippiam alunt, quo in convulsiones & spasmos ventriculum & totum nervosum genus abripiunt. Hinc pessime agunt Medici, qui tam temerarie ad ipsorum usum descendunt, antequam sedem, vel causam morbi exacte scrutati. Quod si enim post usum ejusmodi pharmaci symptomata ingravescunt, & ventriculus deprehenditur inflammatus, justa omnino hæc conclusio: inflammatio aut jam ante emeticum fuit, aut non; si fuit, male datum emeticum, si non, subsequuta symptomata inductam eam esse testantur. Internas denium partes esse inflammatas recte conjiciendum, quando virium magna est prostratio, ut ægri facile animo deficiant, quando evanescente ardore exquisito, conqueruntur de sensu frigoris circa præcordia & saliva subinde

inde eructat in os; quando borborygmi & meteorismi sensu percipiuntur ab assumtis liquidis in abdomine; quando demum oculos ob debilitatem claudunt subinde & dormire videntur, postea vero de majori debilitate & anxietate conqueruntur.

OBSERVATIO V.

Inflammatio ventriculi decimo die lethalis.

Femina quinquaginta & quod excurrit annorum, sanguineo-phlegmatica, corpore spongiosa & animi sic satis sedati, omiserat ab aliquot annis suetam alias sanguinis missionem, vitam quoque coluerat maxima ex parte sedentariam & tamen appetitui largius paullo indulserat. Hæc gravius irritata corripiebatur ira & post hanc languorem persentiebat virium cum inappetentia. Post aliquot dies denuo iracundia commovebatur simulque assumebat intrita panis cum cerevisia frigida. Inde mox horror ipsam incessit, insequenti nocte ardor intensus, præcordiorum anxietas, inquietudo & punctorius in stomachi regione dolor, ad dorsum usque excurrens, ructibusque exitum præcludens. Medici morbum colicam esse autumantes, carminativa cum anodynis dederunt. Perseverarunt autem anxietates præcordiorum cum maxima inquietudine per totum morbi decursum, intervenerunt subinde convulsivi quidam motus, cum manuum tremore, aquosus humor in os eructatus, & pulsus antea celer ac fortis, in debilem & inæqualem mutatus. Quarto die neque de æstu, neque etiam de ardore, sed tantum de siti & maxime quod exquisitum frigoris sensum in cordis regione pateretur, conquesta est. Hinc frigidum non appetiit potum, sed calidum semper, maxime infusum thée sorbillavit, ex quo tamen pejus semper habuit. Quieta quidem semper jacuit dormire visa, non tamen dormivit, mens sibi constitit, debilitas autem magis magisque increvit, alvus sine clystere dimisit nihil, nec ullum medicamenta exseruerunt effectum. Septimo potius die accessit singultus, nono refrigeratis prius extremis, per aliquot horas sine sensu jacuit, ac demum placide exspiravit.

Epicrisis.

Nullum omnino est dubium, quin morbus hic consederit in ventriculo. Hujus quippe nervoso membranacea substantia passa est inflammationem, ex præcedente repetita iracundia & superingesta frigida cerevisia. Et quoniam corpus fuit cacochymicum, succis crassis & impuris plenum, promta in ipso fuit staseos sanguinis genesis. Factam autem esse inflammationem, horror, æstus, anxietas præcordiorum, dolor pungitivus in stomacho, ructus interclusi & accedens demum singultus luculenter arguunt. Lentius tamen processit & increvit inflammatio, ac demum in sphacelum concessit, quem frigoris in præcordiis sensus, summa debilitas, pulsus languidus & singultus prodiderunt. Notandum enim inflammationem lentius, vel celerius progredi, pro corporis differentia & differente causarum vehementia. In sensibilioribus quippe & post venenum citissime fit & citissime decurrit; in phlegmaticis autem, senibus, ex iracundia & refrigeratione lentius serpit & septimo demum, decimo & longius die necat. Nihilominus cita semper opus est ope, eodem modo ac in sphacelo exterius imminente. Neque ea propter dubitandum, quin in nostra etiam, adhibitis tempestive congruis præsidiis, funestus averti potuisset eventus.

OBSERVATIO VI.

Ex vomitorio & sale purgante post iram mors.

Vir, circiter quinquagenarius, sanus, robustus & integer, post iram gravissimam, mox afficiebatur tremore, horrore ac refrigeratione extremorum, cum ingenti præcordiorum anxietate viriumque dejectione, noctem etiam sequentem iisdem symptomatibus adhuc persistentibus transigebat, nauseam percipiebat continuam & vomendi conatum, una cum labiorum tremore & oris amaritie. His jactatus ab advocato Medico importune flagitabat vomitorium, qui primum illud dare renuit, victus tamen continuis precibus, porrexit. Sed quia sumto hoc bis vel ter tantum cum summa anxietate & difficultate pauca biliosa & mucosa vomuerat, ad uberiorem eva-

cuationem aliam postulavit dosin, quæ ipsi etiam concessa. Hinc autem non ita multo post in deterius versa omnia. Adfuerunt quidem singultuosi ructus continui, sed nihil rejiciebatur, afflixit præterea inquietudo summa, oppressio, spirandi difficultas, intolerabilis ardens & anxius dolor in epigastrio, cum extremorum refrigeratione, pulsu parvo & nonnihil intermittente. Petitum tandem a me auxilium, qui accedens, ægrum extrema fere agentem inveni, ob spasmorum vehementiam, quæ omnes fere corporis nervosas sensui & motui vacantes partes occuparat. Hæc videns, expendi mecum, & quum a sumto veneno arsenicali eadem symptomata oborta largiori lactis & olei cujusdam expressi potu felicissime sublata laborantesque tantum non e mortis faucibus ereptos, cognitum haberem, pariter lac bubulum tepidum, successive, at copiose, bibendum, suasi. Inde insigniter quidem atrocia hæc symptomata conquiescere & per noctem remittere visa, mane autem ipse æger, inscio Medico, unciam unam salis Ebshamensis, ad aperiendam quæ firmiter clausa alvum flatusque & anxietates discutiendas sumsit, pessimo vero successu. Symptomata quippe priora reversa omnia, atrocia longe majori, ut assumtis licet analepticis, antispasmodicis, animam, intra tertium a sumto primo emetico diem, efflaverit.

Epicrisis.

Vel hanc ob causam commemorabilis hæc observatio, ut Medicorum quisque inde discat, innocens alias remedium emeticum stibiatum, moderatiori dosi, uti tartarus emeticus ad duo grana datus, pro certa dispositione spasmodica ventriculi & partium nervosarum, veri veneni vim habere & lethalem effectum exserere posse. Quamobrem circumspectus quilibet Medicus, non tam promtus sit ad dandum ejusmodi pharmacum, sed prius scrutetur cum cura corporis ægrotantis cum ventriculo dispositionem ipsamque morbi causam urgentem. Deinceps illa quoque utilissima cautio funesto ex hoc casu elicienda: salia neutra, eaque amaricantia, ut sal

Egranum, Ebshamense, Sedlicense, ad deducendos efficaciter & sine molestia per alvum vitiosos humores egregia, tali in casu, ubi primæ viæ spasticis stricturis tenentur, neutiquam esse proficua, ut potius noxam possint inferre & gravissimam & præsentissimam. Sed hanc in rem plura jam attuli in *Diss. de medicina emetica & purgante post iram veneno.*

OBSERVATIO VII.

Ventriculi, duodeni, pulmonis dextri, diaphragmatis inflammatio lethalis.

Juvenis viginti annorum, Juris Studiosus, sanguineo-cholericus, macilentus & in iram levi ex causa proclivis, ebrius ex largo vini potu rixas habuerat cum nonnemine ac sub his excanduerat vehementissime, postea vero sub cœlo algidissimo vesperi traha vectus fuerat. Domum delatus, prævio horrore, incidit in æstum gravem, inquietudinem, præcordiorum anxietatem, ardorem & pectoris in dextro latere dolorem, cum magna spirandi angustia & pervigilio. Irrito usurpatis nonnullis, tertio die secta vena & sanguis extractus crassus ac niger. Nihilominus de internorum ardore perpetuas habuit querelas æger, ac simulac quicquam assumsit, illico gravem persensit dolorem, screatu materiam cruentam ejecit, pulsus fuit celer, debilis, quandoque plane intermittens, & increscente indies virium lapsu, septimo die e vita discessit. Sub extispicio mox post mortem cadaver abominandum exspiravit fœtorem, & scrutantibus mortis causam ventriculus sese obtulit mirum tumidus, inflammatus ac in fundo, cum ipso pyloro ac duodeno, niger, corruptus & putridus. Dexter quoque pulmonis lobus sphacelatus comparuit & fœda putrilagine affectus, unacum diaphragmatis portione gibbæ partis hepatis.

Epicrisis.

Quantum ebrietas, gravior ira & impensior corporis refrigeratio valeant, ad labefactandam sanitatem, sphacelum visceribus internis inducendum & brevi necandum, hic utique testatum facit casus funestus. Certe vix fortissimum venenum tam deleteriam obtinet facultatem, ut tam cito tantam corruptionem sphacelosam invehere queat. Sed adeo non-

nonnunquam in transversum aguntur mortales, ut cupiditatibus pravis obsecundando vitiaque sectando, mortem sibi procurent ipsi, tanto certius, quando tria, uti heic, simul uno tempore concurrunt atque conspirant.

CAPUT IV.

DE

ANGINA.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

ANgina est inflammatio faucium, juncta cum ardente dolore, tumore, rubore, respirandi vel etiam deglutiendi difficultate & febre, orta a sanguinis, vel seri viscidi acris, in sanguineis, vel lymphaticis tubulis stasi, periculi non expers. *Anginæ definitio.*

§. II.

In dignotione hujus morbi, locus ubi consistit, inprimis notandus. Est autem sedes in faucibus maximeque iis partibus quæ pharyngem & laryngem occupant & constituunt. Heic occurrunt plures numero & maximi usus ac sensibilioris indolis partes. Radix scilicet linguæ cum osse hyoides, narium foramina in os hiantia, œsophagi initium, musculi pharyngis, item laryngis interni & externi, quorum numerantur tredecim, glandulæ porro majores & minores, tonsillæ, musculi maxilla moventes, vasorum sanguineorum & lymphaticorum, nec non teneræ nervorum propagines. *Sedes.*

§. III.

Prout igitur inflammatio alias atque alias ex his partibus tangit & occupat, gravior, vel levior est, & varia etiam sortitur nomina. Nimirum vetustissima est distinctio anginæ gene- *Est vel, interna, vel externa.*

generalis in interiorem & exteriorem, ſive manifeſtam & occultam. Illa in interioribus nerveis & muſculoſis faucium tunicis conſiſtit & ob id neque in collo exterius, neque in ore, quantum viſui patet, tumor & inflammatio conſpicitur, ſed ardor internus, febris acuta, in graviori caſu non modo ſpirandi, ſed & deglutiendi difficultas, multumque periculi ſubeſt. *Aretæus* ita eam deſcribit, *lib. I. cap. IX. lingua extra dentes & labia prominens, ſaliva effunditur, pituita craſſiſſima, facies rubicunda & inflata, oculi exſerti, patentes, valde rubent, potus in nares refunditur, dolores acerbi ſunt, ſed ſtrangulatione vexati, eos obſcurius ſentiunt, pectus & cor ardent, frigidi aëris deſiderium adeſt & admodum exigue inſpirant, eousque donec demum intercluſo pectoris tranſitu ſtrangulentur.* Externa autem magis in oculos incurrit & occupat potiſſimum muſculoſas & glanduloſas externas partes, amygdalas, linguæ radicem & uvulam, facilius quoque diſcutitur.

§. IV.

Cynanche & ſynanche. Specialius ratione partis affectæ conſiderata angina, graviſſima & periculi pleniſſima eſſe ſolet ea, quæ internis laryngis muſculis inſidet, & in qua exterius non rubor, nil circa cervicem aut collum, obſervatur, ſed interne ardens dolor urget, & ob anguſtatum aſperæ arteriæ caput, vox non modo ſupprimitur, ſed & ſpiritus difficilis redditur, quin quandoque plane præcluditur, & quidem tam celeriter, ut obſervatorum fide, haud raro intra viginti quatuor horas, vel tertio die necet. Græci hanc vocant cynanchen. Quæ autem ipſis ſynanche audit, internos pharyngis muſculos occupat, pariter ſine conſpicuo externo tumore & rubore, majori deglutiendi, quam ſpirandi difficultate ſtipatur, ſed ingeſta plerumque cum impetu per nares redduntur. *Paracynanche & paraſynanche.* Sed quando tumor & rubor oculos & tactum incurrit, inflammatio quæ externis pharyngis muſculis incumbit, paraſynanche, quæ autem laryngis paracynanche, a veteribus appellatur.

§. V.

§. V.

Deinceps a Practicis angina distinguitur in veram, sive exquisitam, & notham. Vera oritur a sanguinis stasi, spuria vero magis a congestione seri, quam sanguinis inflammatoria, in faucibus & colli internis. Illa morbus acutus est, nunquam sine rigore & febre, hæc autem junctam habet febrem plus lymphaticam & catarrhalem, quam acutam. In exquisita non modo dolor ardens & pungitivus circa interiora faucium observatur, sed & lingua sanguine turget, obscuro rubicundo dolore tincta, facies simul rubet, arteriæ temporales valide pulsant, quandoque cephalalgia, sopor, vel sensuum torpor, jungitur, quandoque lipothymiæ accedunt, quin, si gravior, spiritus difficulter trahitur, anxietas est maxima, inquietudo & extremorum refrigeratio. Citam hinc poscit opem, multumque periculi alit. Sed in spuria gravia hæc pathemata partim plane absunt, partim mitiora adsunt, minus etiam periculi, si rite tractetur, metuendum. Distingui porro angina potest in siccam & valde ardentem, & humidam aut valde mucosam. Illa fit a sanguine, cum febre valde acuta, uti dictum de vera. Hæc autem magis chronica est, febribus catarrhalibus associatur, cachecticis & scorbuticis familiaris est, atque etiam linguam & fauces crasso viscido muco obducit, cum oris fœtore.

Vera, vel spuria.

Sicca vel humida.

§. VI.

Omnes hæ anginæ species merito discernendæ ab aliis faucium affectibus. Vera quidem & sicca non permutanda cum illa inflammatione oris & œsophagi mucosa, quæ vocari solet prunella alba. In hac enim muco albo tota faucium regio & lingua oblinitur, lingua fissuras dolorificas contrahit & junctus est simul magnus ardor, qui usque ad præcordia pertingit, proptereaque Germanis audit *die Hertz-Bräune*. Malignis hæc sæpe accedit febribus, omine plerumque malo, quia præsentem arguit ventriculi & œsophagi inflammationem. Neque etiam omnis faucium inflammatio est angina, sed ea

Differt a prunella.

a leviori inflammatione.

tantum,

tantum, quæ cum ſpirandi & deglutiendi difficultate juncta. Hinc multum utique ab ipſa diſcrepat levior inflammatio colli & internorum in faucibus, cum tumore & dolore glandularum, quam noſtri dicunt, *die böſen Hälſe*, quæ frequens admodum eſt ſcorbuticis, nec non ſi malum contumax cum eroſione, lue venerea affectis.

a ſpaſmis hypochondriaco-hyſtericis. Vera quoque & interna angina diſcernenda a ſolennibus feminis hyſtericis & hypochondriacis ſpaſmis, qui faciem conſtringunt & reſpirationem æque ac deglutitionem reddunt difficilem. Hi enim ſine febre ſunt, mox remittunt atque recedunt atque etiam diſcuti poſſunt facile.

ab aphthis. Demum angina differt ab ardentibus illis & dolentibus in lingua puſtulis, quas dicunt aphthas. Etenim in angina dolor & ardor latius ſeſe diffundit & vicinas partes ſimul in conſenſum trahit; aphthæ vero certas duntaxat partes afficiunt, quibus puſtulæ cum dolore & rubore inſident, neque tam familiarem habent comitem febrem, quam angina.

§. VII.

Cauſæ ipſius. Cauſa igitur anginæ proxima ſtaſis, vel quandoque congeſtio ſeri inflammatoria in faucium internis eveniens. Ad hanc autem inducendam faciunt multa. Scilicet obſervatione conſtat, eandem frequentius incurrere, quibus evacuationes ſanguinis ſpontaneæ per nares, uterum, hæmorrhoides, aut lochia, ſuppreſſæ, aut omiſſæ artificiales, per ſcarificationes, vel venarum ſectiones. In his certe prompta ipſius geneſis poſt impenſiorem ſanguinis commotionem, ſive per potum ſpirituoſum inebriantem, ſive per validam corporis exercitationem, vel etiam nimiam vociferationem, præſertim in aëre frigido factam. Obſervavi quoque a ſumto fortiori ſudorifero, admiſſo mox aëre frigidiori, item a balneo nimis calido, poſt hauſtum potus frigidi, inflammationis anginoſæ initia, quæ tamen adhibitis congruis internis & externis, feliciter mox diſcuſſa. Neque minus frequens anginæ generatio admiſſis in fauces acribus, fibras vaſaque irritantibus impenſius & conſtringenti-

gentibus. Sic experientia teſte, funeſta ſæpe faucium inflammatio accidit iis, qui conclavia calce recenter inducta inhabitant in iisque dormiunt, quo quidem aliquando plures ſimul infantes enectos eſſe novi ego, ac idem notabili exemplo confirmat *Tulpius lib. III. cap. XLI.* Eandem inflammantem venenis cauſticis ineſſe facultatem, inter omnes conſtat. Ex purgantibus, elleborus albus ſpecifica quaſi indole petit fauces & ſtrangulationem facit. Argentum vivum, præſertim male ex ipſo præparata pharmaca, fauces male afficere & inflammare pariter conſtat. Et idem quoque de ſolano furioſo, nec non morſu canis rabidi accidere, Medicorum teſtantur obſervata. Inprimis arſenicalium etiam & mercurialium minerarum fumi, item vapores ſpirituum mineralium, idem hoc malum improvide hauſti cauſantur. Horum quippe omnium ſubtiliſſima & magnæ penetrantiæ ſpicula altius ſeſe muſculis, qui cartilagines laryngis movent, inſinuando, nervoſas ibi tunicas ſtringendo & liberum ſanguinis per vaſa tranſitum intercipiendo, tumorem ejusmodi inflammatorium, pulſatorium, cum dolore pungitivo, ſæpius excitant funeſtum. Quod enim res acutæ pungentes, firmius hiſce partibus inhærentes, ſolam hujus affectus ſuppeditare poſſint cauſam, manifeſto teſtantur ſpinæ piſcium aut oſſicula aſpera deglutita & faucibus intruſa, a quibus tale malum ſæpiſſime excitatur, de quo notabilis obſervatio *Hildani Cent. III. obſ.* 42.

§. IIX.

Sic per ſe & ſua ſponte exoritur angina; ſuccedit vero etiam haud raro aliis morbis ceu ſymptoma. Accidit hoc ſæpius in diarrhœa & dyſenteria, præſertim ſi fluxus intempeſtive cohibetur, de quo memorabile exemplum apud *Hildanum Cent. III. obſ. XXVII.* Idem evenit, a repulſo præpoſtere eryſipelate, aut topicis perperam tractato podagrico dolore. Neque minus in variolis & febribus malignis ac peſtilentialibus, cum ſummo vitæ diſcrimine, ſupervenit demum. *Symptomatica etiam eſt quandoque.*

Inprimis de febre sic dicta Hungarica, observationes anatomico-practicæ testantur, quod utplurimum inflammatione meningum & faucium, quæ ad ventriculum & œsophagum extenditur, necet. Sed causa hujus symptomatici insultus plerumque vel in nimis diuturna alvi constipatione, vel perspiratione improvide cohibita, vel repulsa præpostere ad interiora materia acri caustica, quærenda. Quando vero epidemicum est malum, aëris vitio tribuendum & plerumque aliquid maligna complicatum. Accidit hoc haud raro, si diuturna aëris pluviosa & humida fuit constitutio, si ver est, vel autumnus, prisco jam *Hippocratis Sect. III. aph.* 16. 20. 22. testimonio, quod verum esse propria observatione confirmat *Bartholinus Cent. I. obs. LXXXI.* Frequens quoque hujus mali incursus, si aër effluviis sale acerrimo subtili, ob insectorum copiam, refertus, sole præsertim occiduo, hauritur, eamque ob causam Romæ familiarem esse & quandoque pestis instar grassari anginam, fidem facit *Hollerius lib. I. prax. c. XXIII.*

Quandoq; epidemica.

§. IX.

Prognosis de eventu.

Ceterum anginæ morbus, tam ob febrem haud raro acutam, quam suffocationis metum, multum alit periculi. Periculosissimam autem esse veram, internam & latentem, jam diximus, & de hac valet illud *Hippocratis* effatum *prædict. lib. III. cap. IIX. angina gravissima est, & celerrime interimit, quæ neque in cervice, neque in faucibus conspicuum quid habet. Hæc etenim eodem die, & secundo, & tertio, & quarto, strangulat.* Inprimis maximum suffocationis est periculum, quando musculus, qui vocatur thyroarithenoideus, rimæ occlusioni dicatus, affectus. Anceps porro admodum est symptomatica, ob corpus jam debile & materiæ virulentiam raro superanda. Malum etiam, quando tumor in externis subito disparet, non imminutis, sed auctis potius symptomatibus. Tnm enim ad alias nervosas partes transilit morbus, & vel cerebrum petens, phrenitidem cum convulsionibus, vel ad

pul-

pulmones delatus, peripnevmoniam facit, testimonio *Hippocratis Sect. V. aph. X.* lethalem. Sed quando suffocatio strangulatoria remittit, tumor, dolor & rubor magis extrorsum vergit sensimque evanescit, felicem solutionem nunciant. Sin secus, in apostema aut mortem fit transitus. Si in apostema, ac pus in bronchia & pulmones effunditur, teste *Foresto lib. XV. obs. XXIV.* anceps admodum eventus. Si in mortem, nunciant hanc spuma ante os, lingua valde tumida, purpureo nigra, extremorum rigor, summa præcordiorum angustia atque anxietas, cum pulsu duro, convulsivo & intermittente.

CURATIO.

CVM METHODO MEDENDI.

§. I.

Ipsa truculenti hujus mali curatio differt, prout variæ ipsius sunt species & singularum causæ differunt, ad quas recte pernoscendas & opportune removendas, unice directa esse debet medentis intentio. Quando itaque ex manifestis signis eminens sanguinis ad caput congestio observatur, quæ non modo vehementiam inflammationis auget, sed & lethalium symptomatum est causa, protinus & primo omnium hæc debet esse Medici cura, ut impetum sanguinis a parte affecta derivet, id quod commodissime sectione venæ confinis perficitur. In hoc enim auxilio præcipuam & unicam fere salutis spem, inde ab omni ævo, tam Veteres, quam recentiores Medici, collocarunt. Instar omnium sit *Hippocrates*, qui *lib. de loc. in hom.* §. 1. sic anginæ tradit curationem: *angina affectis, a sanguine in venis colli collecto & coagulato, sanguinem ex venis brachiorum & pedum detrahes, & simul alvum inferne subduces, quo quod morbum exhibet detrahatur.* Sed quo pacto & ubi id faciendum, non omnes æque consentiunt. Plurimi enim sectionem venarum sublingualium suadent, quam alii rejiciunt, quia si non fiat sufficiens apertio, parum

Sanguis mittendus.

ſanguinis effluat, ſi vero amplum foramen, hæmorrhagia ſequatur non raro lethalis. Inter eos qui ſpernunt, potiſſimum *Tulpius lib. I. obſ. LI.* hanc ob cauſam, quoniam ſanguis eadem attrahatur ad locum per ſe anguſtum & facile ſuffocatio inducatur, ſæpius ab ipſo annotata. Alii, uti *Zacutus Luſitanus Hiſt. Med. princ. lib. I. hiſt. LXXVI. Joh. Stephanus in Hippocr. de ſtruct. hom. Trallianus & Freind in lib. epid.* ſectionem venarum jugularium externarum, præſertim in malo deſperato, ſique præſens eſt ſtrangulationis periculum, mirifice commendant. Sunt porro qui ſcarificationem dilaudant, in nucha & mento, ut *Platerus lib. II. pag.* 395. *Amatus Luſitanus Cent. III. curat. XXHX. Zacutus Luſitanus in prax. admirand. lib. IV. quæſt. LIV.* circa laryngem *Riolanus in enchirid. anatom. lib. IV. p.* 385. Hirudinum appoſitionem pone aures atque in cervice *Capivaccius & Hollerius* malunt.

§. II.

Alvus ducenda. Poſt ſanguinis miſſionem, præcipiente eodem *Hippocrate*, aperienda alvus, quo etiam hujus beneficio humores verſus inferiora trahantur & evacuentur. Sed his minime acriora, neque cathartica, in forma pulveris aut pilularum, ſed mitiora, & quidem liquida, conveniunt. Ut vero una, quod dicunt, fidelia duo dealbentur parietes, ac non modo ſuperflui humores detrahantur, ſed & acres ſalſi contemperentur, utiliſſimum erit, decoctum ex mannæ unciis duabus, nitri antimoniati drachma una cum dimidia & ſeri lactis unciis decem. Si autem per os nihil ingeri poteſt, enema injiciendum ex lacte, melle, oleo amygdalarum dulcium & ſale communi ac nitro.

§. III.

Temperandum & diſcutiendum. Evacuatis ſic tam ſanguine ſuperfluo, quam humoribus impuris, opera danda, ut humor ſanguineus, vel ſeroſus, tubulis impactus, reſolvatur & diſcutiatur congruis remediis, tam internis, quam externis, & febrilis æſtus ſimul contemperetur. Hunc in finem per quam conducibilis frequens uſus mix-

mixturæ diaphoreticæ & leniter anodynæ ex aquis antiſpaſmodicis & diapnoicis, florum ſambuci, tiliæ, primulæ veris, acaciæ, galegæ, herbæ cardui benedicti, ſcordii, cum diaſcordio Fracaſtorii, antimonio diaphoretico, lapide prunellæ, aceto quoque & cancrorum lapidibus, nec non ſirupo papaveris rhœados. Conducunt etiam potus diluentes & humectantes paullo liberalius dati, ſerum quippe lactis dulce & acidulum, cum ſucco citri & ſaccharo paratum, ptiſana ex hordeo mundo, radice ſcorzoneræ & raſura cornu cervi, cum ſirupo acetoſitatis citri, decoctum avenaceum, ipſum lac quoque, tantundem aquæ remixtum & ſaccharo atque momento nitri conditum.

§. IV.

Externis ſuccurrendum.

Externis præterea ancipiti huic morbo obviam eundum, nonnullis quidem in oris cavo, nonnullis exterius in collo atque cervice, quo his etiam dolor & æſtus inflammatorius mulceatur, acrimonia humorum temperetur & qui in vaſculorum anguſtiis firmius ſubſiſtunt ſucci diſſolvantur. Externe frequentiſſimi uſus ſunt cataplaſmata ex emollientibus, paregoricis & diſcutientibus, floribus ſambuci, meliloti, chamomillæ vulgaris, verbaſci, radice liliorum alborum, ficubus, croco, ſemine aniſi, fœniculi, farina lini, ex lacte coctis, quibus nonnulli, nidos hirundinum & ſtercus canis, ceu ſpecifica, adjiciunt. Merentur hoc nomine etiam commendationem emplaſtra lenientia ac mollientia, uti eſt diachylon ſimplex, aut de meliloto, malaxatum cum oleo amygdalarum dulcium, vel admixtione ſpermatis ceti, croci & camphoræ efficacius redditum. Intra os vero non facile ſuaſerim gargariſmata, cum injectione per ſyphonem, ubi magnus dolor & ſiccus ardor eſt. Sufficit os ſubinde colluere, congruo tepido liquore, cui concinnando ſerviunt plura, rob dianucum, diamoron, ſirupus granatorum dulcis, papaveris rhœados, violarum, mucilago ſeminis cydoniorum, cremor lactis, lapis prunellæ, quæ omnia pro circumſtantiarum ratione, vel lacte, vel decocto liquiritiæ, ficuum, aut avenæ miſceri poſ-

 ſunt.

ſunt. Neque minus nobilis eſt virtus olei amygdalarum dulcis recentis, cum ſpermate ceti, croco & ſyrupo violarum, in decocto avenacei dati & aliquamdiu in ore detenti.

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

In ſanguinis miſſione tenenda.

In angina ſanguinea & corpore plethorico, omnium primo per ſanguinis miſſionem ſuccurrendum. Nam ſi in ullo morbo, certe in hoc, a præſentaneo periculo ipſius mortis liberat. Sed momentoſa & præceps eſt juvandi occaſio. Optimum auxilium ex ſectione jugularium. Si vero hanc inſtituendi copia deficit, aperiendæ ſublinguales, ita tamen, ut prius ſecetur brachialis. Et quando angina ſanguinea accedit febri ardenti & Hungaricæ ſimulque phrenitidis metus eſt, vires tamen imbecilles largiorem ſanguinis ſubtractionem non ferunt, cito ſublinguales tantum aperiendæ. Quando autem ab acrimonia cauſtica nervoſis faucium & laryngis tunicis inhærente hoc vitium oritur, neque manifeſta adeſt ſanguinis redundantia, indicatur potius ſcacrificatio in cervice & mento, vel hirudinum appoſitio. Ubi etiam in cacochymicis & phlegmaticis, a copia ſeri viſcidi, fauces & externas colli partes obſidet tumor cum dolore & leni inflammatione, præferenda venæſectioni, ſcarificatio, in nucha & ſcapulis.

§. II.

Uſurpanda in angina ardente.

In uſu externorum attendendum merito ad diverſa inflammationis in faucibus genera & ſingulis accommodata opponenda. Itaque in omni faucium inflammatione doloroſa & ardente, julepus roſarum cum nitro & momento camphoræ, deglutitus, eximie conducit. Gelatina quoque cornu cervi rite parata, cum albumine ovi probe depurata ac ſucco pomorum Chinenſium, nec non ſaccharo condita, iterato ſumta, egregie levat. Si autem fauces arent, ardent, lingua

gua tumet & respirationis æque ac deglutitionis difficultas est, linctus parandus, ex albuminis ovi in aquam quassati unciis binis, aquæ rosarum uncia, sirupi granatorum, diamoron ana uncia dimidia, salis prunellæ granis duodecim, cui, pro circumstantiarum conditione, viginti vel triginta liquoris anodyni guttæ indendæ. Tum etiam exterius collum & cervix oleo camphorato, ex olei amygdalarum dulcium uncia, olei papaveris albi drachmis duabus & camphoræ drachma dimidia, inungendum.

§. III.

Latente symptomatica & ab acribus inducta.

In angina latente interna, valde æstuosa, solo lacte & ejus cremore, addito lapide prunellæ & sirupo papaveris rhœados, os subinde colluendum & frequentius bibendum lactis serum. In œsophagi autem inflammatione, febribus malignis in statu haud raro superveniente, ex usu est pulvis, ex nitri drachma, camphoræ granis tribus & sacchari uncia, cum emulsione amygdalarum dulcium, & intus dandus, & exterius in ore aliquamdiu tenendus. Et ubi ab haustis & inspiratis exhalationibus acribus metallorum, mineralium, calcis etiam vivæ & argenti vivi, suffocationis periculum accidit, nec purgantia, nec venæsectio locum habent, sed commodissimam locant operam humectantia, demulcentia, interna & externa, lac cum nitro, cataplasmata superius descripta, nec non enemata.

§. IV.

Gargarisma ex spiritu vini.

Inflammatorius ille dolor, qui a sero salso acri in glandulosa faucium carne, circa pharyngis & laryngis confinia, fit, cum rubore & copioso salivæ fluxu, sine febre, optime discutitur ab initio statim gargarismo ex spiritu vini Rhenani, vel Franconici. Quam præsentanea enim hujus sit virtus disertis verbis testatur *VValæus meth. med. pag.* 112. inquiens, *angina affectus in principio sese spiritu vini gargarizet, omnis gutturis inflammatio cessabit trium horarum spatio, sive solus hunc in usum cedat, sive cum aliis remisceatur.* Et *Martianus* hac ob causam

ſam in cynanche vera commendat actu calida. Ipſe quoque novi, faucium inflammationem brevi fuiſſe diſcuſſam, guttulis octo vel decem ſpiritus vini camphorati, in quo granum nitri liquatum, lente per fauces dimiſſis. Quem in finem alii commendant eſſentiam pimpinellæ albæ, cum ſpiritu vini confectam.

§. V.

In decubitu ſeroſa facienda. Quando magna colluvies humoris impuri ſeroſi ad palati & faucium glandulas decumbit, crebrius uſurpanda ſunt leniora laxantia, mannata, rhabarbarina, tartarea & paſſulata. Tum etiam apprime conducit gargariſma, quod pro baſi habet ſal pharyngæum a *Zobelio in tartarologia* deſcriptum, quod præparatur ex cremoris tartari & nitri uncia, aluminis uſti uncia dimidia, ſolutis in aceto deſtillato & ſolutione poſtea ſecundum artem coagulata. Sic quippe parati ſalis drachma, cum duabus drachmis mellis, in quinque unciis aquæ plantaginis ſolvenda & cum liquore hoc fauces tam crebro eluendæ, quam idem cum ſyphone ſubinde injiciendus.

§. VI.

Emplaſtrorum, gargariſmatum & injectionum uſus. In faucium & glandularum tumoribus inflammatoriis, emplaſtra emollientia, ſupra tradita, præferuntur merito cataplaſmatibus, quibus ob plures difficultates, rarius uti ſoleo, ſed frequentius decocto ſpecierum emollientium ex lacte, veſicæ indito. De gargariſmatum vero uſu tenendum, quod cum ſyphone injecta locum non habeant. Impenſiori enim attritu dolorem & inflammationem magis exaſperant. Melius igitur ac tutius, os cum liquore ad gargariſmum ſubinde eluere. Quod ſi autem & hoc propter impotentiam fieri nequit, injectioleniſſime tantum adigenda, ne irritatio ad vomitum fiat, caput quoque antrorſum inclinandum, non retrorſum, ne dilabendo ad aſperam arteriam ſuffocationem minetur, & iterato injiciendum, ſi magna muci copia inhæret. Præſtat præterea in omnibus hiſce faucium affectibus abſtinere

nere a loquela, quia crebrior ac fortior linguæ agitatio malum exacerbat.

§. VII.

Si tumores faucium ad suppurationem tendunt, eadem optime procurari potest caricis pinguibus in ore detentis. Et quando tonsillarum tumor inflammatorius ichore repletus, externe nihil præstabilius deprehendi melle rosato, cum spiritu vitrioli remixto, & sæpius cum penicillo admoto, quod tumorem minuit, mundat, ulteriorem affluxum impedit & pituitam subsistentem colliquat. In aphthis infantum, quæ linguam cum dolore & ardore obsident, ad hunc mulcendum nihil utilius, quam pustulas subinde illinire cremore lactis cum tantillo nitri imbuto. Interdum etiam expedit ad pituitam colliquandam & arcendum nimium affluxum applicare vitriolum album, in aqua pluviali, vel melius rosarum, aut florum sambuci, liquatum. *In suppuratione agenda.*

§. IIX.

Demum ne faucium inflammatio, quod haud raro accidit, repetat, vitanda cum cura omnia, quæ ad inducendam eam facere supra diximus. Potissimum perspiratio custodienda, ac inprimis caput, cervix & collum ab omni refrigeratione defendere ex usu est, ne humores & acris per poros difflanda materia ad interiora agantur ac in molli faucium substantia subsistant. Cavendum quoque ab omnibus quæ succos impensius exagitant, maximeque ab impensiori vociferatione, qua humorum affluxus ad superiora allicitur. Si corpus plethoricum, tempestiva sanguinis missio instituenda, & minus rite succedentibus hæmorrhagiis spontaneis, ut eædem in ordinem redigantur, videndum. Neque minus subinde alvus subducenda, quo & impuritates expurgentur & congestorius versus superiora motus intercipiatur. *Recidiva arcenda.*

ENARRATIONES MORBORVM.

OBSERVATIO I.

Angina alvi fluxu soluta.

Femina triginta annorum, cholerica & catarrhosis defluxionibus admodum obnoxia, levius vestita surrexerat tempore autumnali ex lecto ac frigidæ sese auræ incautius exposuerat. Inde nacta est raucedinem cum ardore & dolore gutturis, difficulter simul deglutire & loqui potuit & pulsus, præsertim noctu, fuit celerior. Quum igitur menses restitassent, missus primum e vena brachii sanguis & injectum dein clysma, sed sine levamine. Gargarismata vero, propter dolores, ferre non potuit. Interim gutturis tumor, tam interius, quam exterius, mirum increvit, & parum absuit, quin ægram strangularet. Quinto tamen die subsedit tantisper tumor & dolor mitigatus. Hinc exterius collo admotum emplastrum maturativum, ex emplastro de meliloto cum croco, cui impositi sacculi calidi, ac ori inditum decoctum ex emollientibus. His maturuit tumor & noctu inscia ægra etiam feliciter rupit. Sed illapsa procul dubio fuerat materia acris pulmonibus & ob id suffocationem minari visa est. Ad quam dispellendam, aqua hyssopi, cum essentia castorei & liquiritiæ, additis aliquot guttulis spiritus cornu cervi succinati, infusum quoque theiforme ex herbis pectoralibus cum aqua calida, usurpata. Inde sudor erupit per universum corpus simulque materia tenax viscida, sexies minimum quotidie, per alvi secessum ejecta, non sine torminosa ventris contractione. Medicus autem metuens damnosam fore hanc diarrhœam, de supprimenda eadem cogitavit & electuarium ex diascordio *Fracastorii*, conserva rosarum, pulvere hæmatitis & nucista dedit. Cohibitus etiam protinus alvi fluxus, sed sequutus singultus cum ardore per totum œsophagi tractum, sputatione materiæ viscidæ viriumque languore. Hinc alius advocatus Medicus, qui pathemata hæc a perperam suppresso alvi fluxu

fluxu deduxit & ob id suasit pilulas ex myrrha electa, diagrydio sulphurato, mercurio dulci, croco, castoreo & sale succini, cum vehiculo calido sumendas. His non modo singultus sedatus, sed & materiæ serosæ per alvum excretio revocata, cum summo ægræ levamine, quæ successive postea ad sanitatem rediit.

Epicrisis.

Memorabile omnino, quod faucium inflammatio, pituitoso ac seroso alvi fluxu fuerit soluta; quod hujus adstrictio præpostera gravia induxerit pathemata & quod hæc revertente illo exspirarint iterum. Sed sæpissime in inflammatoriis faucium affectibus, œsophagus, quin ipse ventriculus, affligitur, ita, ut eadem quasi labe eademque vitio laborare videantur. De aphthis sæpius notavi, quod eædem œsophagum & ventriculum obsederint. Id enim factum fuisse, ardor, per totum œsophagi tractum usque ad præcordia excurrens, prodidit. Tum etiam ægri salsa, acria & calida plane non ferre potuerunt, sed decoctum hordei, avenaceum, raparum exsiccatarum, infusum theiforme cum lacte, ex usu fuerunt, hisque assumtis, ardores, siccitates & dolores anxii circa præcordia sublati. Vicissim vidi, ex ventriculo, in ardentibus febribus, a venenis, aut acrioribus purgantibus inflammato, inflammationem ad fauces & laryngis musculos fuisse propagatam. Hinc manet utique firmum, in faucium orisque affectibus, præsertim si pituita viscida, crassa fuerint obsessæ, laxantia præsentaneam exserere opem.

OBSERVATIO II.

Sexagenarius quidam, diu quartana detentus, hac discedente, catarrhis & ventriculi imbecillitati admodum fuit obnoxius. Is quum noctu aëre pluvioso fecisset iter, incidit in faucium difficultatem, ut solida quidem, non autem liquida posset deglutire, ac nonnisi cum magna intensione deglutitionis, anxietate ac subsequente copiosa excretione phleg- *Synanche curata.*

 matis.

matis. Interius quidem rubeſcebant nonihil fauces, ſed exterius nihil tumoris comparebat. Judicavimus igitur epiglottidem, quæ inſtar operculi orificium aſperæ arteriæ claudit, ſero mucido obſeſſam eſſe & turgidam, ut rimam ſubjectam non exacte claudat, ſed liquidum deglutitum in aſperam arteriam delabatur & anxietates ſubſequentes faciat. Quare juſſi exterius applicare ſpiritum vini camphoratum, interius os ſubinde colluere aqua florum ſambuci, mixta cum ſpiritu ſalis ammoniaci atque eſſentia croci, & quotidie uſurpare pilulas noſtras. His intra aliquot dies malum feliciter ſublatum & æger convaluit.

Epicriſis.

Proprium anginæ ſymptoma difficultas deglutiendi, tam ſolida, quam liquida. Si enim tumor paullo amplior œſophagi principium obſidet illudque anguſtat, liquida quidem, ſed non ſolida dimittuntur. Si vero tumor hæret in principio gutturis, quod tegit epiglottis, ſolida quidem, dum comprimunt tumentem epiglottidem, tranſeunt ad œſophagum, ſed liquida minus prementia per hians a tumore ſpatium aſperæ arteriæ illabuntur ibique magnas creant moleſtias.

OBSERVATIO III.

Angina ſæpius recidivans ſanata.

Putarant Medici feminam quandam venereo infectam eſſe contagio, eaque propter ipſi mercurialem adhibuerant ſalivationem. Hinc factum eſt, ut ipſa poſtea levi ex cauſa, ab aëre frigido & nebuloſo, ab ira, ab aſſumtis acribus cibis, a refrigeratione capitis, a turbato menſium ſucceſſu, ſæpius incurreret exquiſitum palati, nec non in faucium internis, circa pharyngem & laryngem, ardorem atque dolorem, ſine febre tamen, ſed cum reſpirationis difficultate. Accidit vero ut dormiret in conclavi humili, noviter exſtructo & vaporibus calcis pleno, ac inde non modo capitis dolore, ſed & impenſo faucium & colli ardore atque dolore, cum inquietudine, ſpirandi anguſtia, anxietate & æſtu afficere-

tur.

tur. Ego vocatus ſanguinis miſſionem, ob vaſa minus turgentia omiſi, ſed tantum applicare juſſi collo cataplaſma ex farina lini, floribus ſambuci, ficubus, croco, oleo amygdalarum dulcium & lacte. Suaſi quoque ut clyſter injiceretur ex lacte, nitro, ſale communi, melle & oleo. Potui dedi lac, cum dimidia parte aquæ hordei, ſive ptiſanæ remixtum, adjecta debita quantitate nitri & ſirupi violarum, quod copioſius hauſit & frequenter ore continuit. His brevi malum diſcuſſum. Ad arcendam autem crebriorem recidivam, dedi conſilium, ut aquas Spadanas, vel Selteranas cum lacte per menſem & ultra biberet, & quotidie mane fauces gargariſando elueret, vel cum aqua ſic dicta ſclopetaria, vel decocto plantaginis ex vino.

Epicriſis.

Promta tumoris & affectus anginodei geneſis, quando compages fibroſa, glanduloſa & tubuloſa faucium debilitata & tono privata, quod heic factum per ſalivationem mercurialem. Quare qui ſemel, vel iterum ejusmodi tumore laborarunt, qui non ſtatim congruis præſidiis atque regimine diſcusſus, ex facili poſtea, per nimiam vocis intenſionem, animi affectum, vinum copioſe hauſtum ac frigido-humidum aërem admiſſum, idem malum rurſus nanciſcuntur. Optime autem ejusmodi recidivæ præcaventur, quando malum primum ſtatim recte perſanatur penitusque tollitur, ne partibus labem inferat, ægre emendandam.

OBSERVATIO IV.

Angina ex repellentium præpoſtero uſu gravis diſcuſſa.

Virum novi honeſtum, quinquagenario majorem, ſanguineo-melancholicum, robuſtum, ſanguinis miſſionem nunquam paſſum, belle tamen valentem, licet cereviſiæ lupulatæ & ſpiritus ardentis potu admodum delectaretur. Sed quum gravius inter rixas cum uxore excanduiſſet, in exquiſitum capitis incidit dolorem, ſub quo arteriæ fuerunt turgidæ, facies rubicunda, oculi torvi, noctes inſomnes & arteriæ tam valide pulſarunt, ut de ſenſu mallei quaſi in capite pulſantis

æger conquereretur. Hinc admotum cataplaſma ex mica panis, baccis lauri, juniperi & aceto roſaceo. Fronti etiam & temporibus ex conſilio vetulæ applicatum albumen ovi, cum alumine conquaſſatum. Sed geſtatis his aliquamdiu, conqueſtus eſt æger de inſigni dolore pungitivo faucium, deglutiendi difficultate & ſpiritu anguſto, lingua mirum intumuit, atro colore tincta, ſiccam linguam ex ore hiante exſeruit, liquida indeſinenter appetiit, pulſus celer & vehemens manum vibravit & propter ſpiritum arctius meantem in erecto ſemper eſſe debuit ſitu. Ad graviſſima igitur hæc pathemata depellenda cum fructu uſurpata ſequentia. Sanguis e vena miſſus largiter; clyſter injectus acrior; cataplaſma ex ſtercore canis, hirundinum nido, ficubus, cepis toſtis, floribus ſambuci, chamomillæ, meliloti, ſemine cymini, nitro & camphora, cum aqua florum ſambuci & vino tepide collo appoſitum; interius mixtura ex aquæ florum ſambuci, roſarum ana unciis duabus, aceti deſtillati drachmis ſex, lapidum cancrorum drachma, nitri drachma dimidia, camphoræ granis quatuor in oleo amygdalarum dulcium ſolutis & ſufficienti quantitate julepi roſarum, ſæpius ad aliquot cochlearia data & potum quoque infuſum theiforme ex veronica, floribus ſambuci & radice liquiritiæ. His feliciter diſcuſſum ſuffocationis periculum. Poſtea laxans ex ſirupo roſarum ſolutivo, cremore tartari, diagrydio & rhabarbaro exhibitum, quo aliquoties dejecit. Os demum frequentius elotum aqua pluviali, in qua nitri ac vitriolum parum & ſaccharum ad gratiam ſoluta. Sic brevi explicita ratione anceps hic morbus ex voto depulſus.

Epicriſis.

Attendenda merito in noſtro truculenti hujus mali geneſis. Ortum quippe duxit ex ſanguinis ad caput congeſtione; huic oppoſita exterius conſtringentia; his ſanguis ad interiora repreſſus ipſasque fauces; heic copioſe collectus cruor ſubſtitit & dolorem, tumorem, ardorem aliaque ſymptomata indu-

induxit. Albumen enim ovi cum alumine insigni repellente & vasa constringente virtute pollere, ex ipsius usu in ophthalmia patet. Et ex constrictione in externis facilem ad interna esse transitum, docet vasorum mutua communicatio. Sed quum illico venæsectione & internis æque ac externis discutientibus stasi & stagnationi obviam itum, non potuit non feliciter succedere curatio. Nam si occasio præceps captanda unquam, certe in congestionibus inflammatoriis id faciendum, quæ nisi celerrime removeantur, transitus fit in corruptionem lethiferam & sphacelosam.

CAPUT V.
DE
FEBRE PHRENETICA.
SIVE PHRENITIDE.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Phrenitidis definitio.

NUlla inflammatio, sive particularis febris, tam magni in medicina momenti, quam quæ in parte omnium nobilissima ipsiusque animæ rationalis domicilio, cerebro, consistit, & tam omnem rationis usum evertit, quam præsentaneum vitæ periculum intentat, ac Græco nomine audit phrenitis. Est igitur hæc phrenitis febris acuta inflammatoria, orta a nimia sanguinis congestione ejusdemque intercepto, per minimas potissimum membranarum cerebri arteriolas, transitu, juncta cum magno æstu, delirio atque vitæ discrimine.

§. II.

Signa futura.

Signa imminentis phreneticæ affectionis sic exacte & compendiose exhibet *Trallianus lib. I. cap. XIII. phrenitidem*, inqui-

inquiens, *futuram vigiliæ potissimum continuæ & intensæ somniq; turbulenti præcedunt, ægri exsiliunt & somniorum imaginationibus detinentur, & facile eorum quæ dicuntur obliviscuntur; si respondent, ferociores ac iracundiores, quam prius, apparent, pulsus habent parvos & duros atque occipitio frequentius indolescunt. Si affectus increverit, fixioribus oculis cernunt eosque rubentes habent, nec non lacrymæ ex utrisque fluunt.* Præsentis autem indicia & pathemata omnium optime ex Veteribus consignavit *Cælius Aurelianus lib. I. cap. II. pag.* 12. ita habens: *in phreneticam passionem declives sequitur febris acuta atque pulsus difficile ad superficiem corporis ascendens, sive humilior, tensior, vultus subinflatus, sive plenus, sanguinis per nares destillatio, vigiliæ juges, aut turbatus somnus & insania turbulenta, mentis sollicitudo ac pravitas sine ratione, frequens tergorum est versio jacendi, cum capitis assidua commotione, aliquando etiam sine causa hilaritas, oculorum rubor, cum levi lacrymatione & circumjectio manuum, sine ullo capitis dolore, articulorum frigus, sine tremore, urinæ abundantia flavæ, aquatæ, tenuis & paulatim exclusæ; aliquibus etiam sonitus capitis atque aurium tinnitus, dolor quoque capitis non quiescens, nulla ex manifesta ratione præcordiorum tensio, visus attentus, cor frequenter palpitans.*

& præsentis.

§. III.

Causa proxima.

Omnes hæ phrenitidi junctæ functionum in corpore læsiones, pendent a nimio & impetuoso sanguinis ad caput appulsu, ejusdemque ex intercepto per minima libero transitu, stasi & per alias insolitas vias celerrima trajectione, unde distensiones fiunt vasorum cerebri & faciei, serosus humor secedit, passim obhærescit & cerebrum in functionibus suis, maxime rationis usui servientibus, turbatur prorsus. Ex vero enim *Hippocrates lib. de flat.* & passim alibi tradit: prudentiam & rationem hominis in constanti sanguinis habitu in cerebro, sive rectius ejusdem æquabili motu consistere, adeo

ut

ut hoc interturbato, concidat ſimul & prudentia, & ratio. Et hæc omnino ita eſſe veramque phrenitidis ſedem in cerebro conſiſtere, teſtatum facit uberius ſectio eadem defunctorum. In his quippe vaſa, tam duræ matris cum ſinibus ſuis, quam piæ meningis, mirum diſtenta & craſſo coagulato cruore farta, ipſæ membranæ aridæ & exſiccatæ, ut pia mater facillime a cerebri cortice ſeparari queat, reperiuntur, & præterea medulla cerebri multo ſeroſo humore perfuſa comparet. Id quod pluribus confirmant *Blancardus in anat. pract. obſ. III. Schenckius lib. I. fol.* 64. nec non *M. N. C. Dec. II. A. V. obſ. LXII.*

§. IV.

Inter antecedentes cauſas recte *Cælius Aurelianus l. c.* refert vinolentiam, vel vigiliam, aut jugem in ſole moram, mentem natura mobilem, iracundiam, caput per literarum diſciplinas debilitatum, ætatem juvenilem. Et certe ad phrenitidem diſponunt omnia, quæ caput debile ac imbecillum reddunt, ut deinde in ipſius vaſis facile fieri poſſit ſanguinis & humorum mora, nec non quæ ſanguinem, craſſum præſertim & copioſum, ex partibus inferioribus impetuoſe ad caput agunt ac congerunt. Hinc obſervatione medico-practica conſtat, ad deliras ejusmodi febres admodum eſſe proclives, qui diuturna mœſtitia, cura, ſtudiorum & meditationum profundiorum intemperantia, mentem nimis fatigant, qui vegeti ætate, conſtitutione melancholico-cholerici, ſæpius animo per iram aut odium moventur, deſideriis vehementioribus jactantur, vigiliæ, inquietudini, crapulæ ex cereviſiis liberaliter lupulatis, vel vino dediti, qui veneri litant, ſedentariæ vitæ motus & exercitationis experti indulgent, & ob pravam victus rationem, & copioſum, & impurum ſanguinem, in venis alunt. Hinc porro per experientiam in comperto eſt, a ceſſante conſueto, vel etiam repente ſuppreſſo hæmorrhoidali fluxu, emanente quoque aut cohibito menſium, nec non in puerperis lochiorum profluvio, promtam

Cauſæ antecedentes.

esse, præsertim alvo simul adstricta, phreneticarum affectionum genesin. Tum enim ob stagnationes sanguinis in abdominis visceribus, in nervosis partibus spasticæ suscitantur stricturæ, quæ inæqualem reddunt sanguinis circuitum & faciunt, ut is cum impetu aliorsum ruat ibidemque nimium congeratur. Demum phrenitis etiam haud raro inducitur per violentiam externam. Accidit hoc in vulneratione & contusione capitis perquam facile, inprimis plethorico-cacochymicis, nisi cito sanguinis missione & discutientibus occurratur, tumque effato *Hippocratis Sect. VII. aph. XIV.* eventus sequitur utplurimum funestus.

§. V.

Est vel idiopathica.

Merito autem phrenitis distinguenda in idiopathicam & symptomaticam. In utraque quidem febris adest acuta, sed ea cum differentia, ut in illa præcedat, in hac vero individuus sit comes. Idiopathica in temperato nostro climate rarior, frequentior autem in calidis siccis & meridionalibus locis, unde etiam Veteres Græci Medici, inprimis *Aetius*, *Trallianus* optime & copiose de hac passione in monumentis suis disseruerunt. Dantur tamen subinde etiam inter nos exempla phreneticæ febris, sine præcedente alia, potissimum a nimia crapula, continua animi iracundia & cerebri per profundas continuas meditationes & vigilias fatigationes, imbecillitate, in sanguineo- vel etiam cholerico-melancholicis hominibus & vitæ sedentariæ addictis, hypochondriacis, vel hæmorrhoidariis, præsertim si fluxus imprudenter cohibetur. Sed de hac recte omnino, confirmante id ipsius experientiæ suffragio, tradit *VVillisius in pathol. cerebr. cap. X. pag.* 234. quod, nisi cito & opportunis remediis discutiatur, quam facile in maniam, sive delirium furiosum transeat. Neque etiam infrequens est idiopathica ejusmodi & in maniam degenerans phrenesis, post superatas febres ardentes, item purpuratas, exanthematicas & catarrhales, male tractatas, per nimis æstuosum regimen, per medicamenta volatilia, sanguinem commoventia, opiata etiam, aut repel-

repellentia nimis, refrigerantia, nec non incongruas venæsectiones. Id quod eo certius & vehementius fit, quando æger ad iram levi ex causa promtus ac facilis.

§. VI.

Frequentior tamen apud nos symptomatica. Sæpius enim evenit, ut in febribus malignis & exanthematicis acutis, petechiis, variolis, catarrhalibus malignis, potissimum castrensibus & omnium maxime Hungarico morbo, præsertim male tractatis, phrenitis accedat in statu & mortem inferat. Scilicet supervenire solet circa dies criticos, cum rigore, tremore artuum, præcordiorum tensione, externorum refrigerio & urina tenui, vel parcius, vel effuse nimis fluente. Sed quia ob morbum præcedentem & diuturnas vigilias fractæ jam fere penitus vires & tonus quoque vasorum membranarum cerebri nimium labefactatus, stases fiunt in ejus vasis ex sanguine irresolubiles, quas tertio plerumque die mors excipit. *Vel symptomatica.*

§. VII.

Licet autem phrenitis sæpius in maniam transeat, veterum etiam, *Hippocratis*, *Cælii Aureliani* & *Aretæi* testimonio, qui illam ob id cum hac plerumque conjungunt, vel plane confundunt; ambo tamen multum discrepant. In phrenitide enim semper adest febris, cum pulsu celeri, duro ac parvo, delirium quoque non intermittens prorsus, sed tantum subinde remittens, quo tempore oblivio est omnium quæ sub delirio contigerunt. Sed mania chronica est passio, sine febre acuta, licet cum pulsu præternaturali, duro & inæquali, quandoque parvo, quandoque magno & celeri. Habet quoque maniacus furor sua intervalla, junctus est ordinario cum magno fastu, ira & odio adversus amicos atque propinquos, & paroxysmo cessante, exquisitam utplurimum memoriam omnium quæ anteacta habent maniaci. Deinceps phrenitis etiam differt a leviori illa mentis alienatione, quæ in acutis febribus, ante expulsionem criti- *Differt a mania.* *a levi delirio in post & acutas.*

cam exanthematum non raro obſervatur. Nam hæc facilius tranſit, neque etiam urinas tenues aquoſas, vel rigorem & refrigerationem partium externarum habet comitem. Neque minus, quandoque poſt declinationem febris acutæ, obſervatur per aliquot dies, aut hebdomades, quædam deſipientia & mentis inconſtantia, a phreneſi diverſa, quæ propter ſummam virium & cerebri ex perpeſſo morbo debilitatem oritur, & redeuntibus viribus, vel ſponte ceſſat, vel congruis præſidiis facile iterum penitus diſcutitur.

CVRATIO.

§. I.

Curatio quibus perficienda. Quum gravia illa & exitialia pathemata, quæ phrenitidi juncta, a meningum inflammatione, ceu cauſa proxima dependeant; prima utique & princeps medentis eſſe debet intentio, ut hæc in præſervatione arceatur & in curatione removeatur. Hujus autem cauſa quum ſit ſanguinis in vaſculis meningum alibi ſtaſis, alibi cum dolore, tenſione ſpaſtica & ardore, celerrima trajectio; ipſa certe ſana ratio dictitat: ea remedia, quæ effrenem ſanguinis impetum ad caput ſiſtunt, ibi congeſtum derivant, ſubſiſtentem expediunt atque diſcutiunt & meninges ſpaſmo conſtrictas relaxant, omnium eſſe, ut ita loqui liceat, indicatiſſima.

§. II.

Sanguis mittendus. Jam in phrenitide, & curanda, & præſervanda, principem merito locum obtinet, communi Veterum & recentiorum omnium conſenſu, ſanguinis miſſio; quam etiam circa affectam partem inſtituere præcipiunt omnes. *Tralliano* olim & Arabibus frequens jugularis venæ ſectio, quæ noſtris temporibus perperam exolevit. Nam per experientiam in comperto eſt, hanc in omnibus capitis a ſanguine congeſto & ſtagnante oriundis paſſionibus, aliarum venarum inciſioni longe multumque eſſe anteferendam, eo quod hæc vena jugularis ex-

terna,

terna, cum interna, ex arteriis carotidibus & vertebralibus cerebri proxime ſanguinem derivat atque deducit. Nec difficilis adeo & periculoſa, ut vulgo putatur, hujus venæ inciſio, ſed conſtricto tantiſper faſcia commoda, ut turgeat vena, collo, facili negotio inſtituenda. Deinceps magni æſtimatur a Medicis in hoc & aliis capitis morbis venarum ſublingualium ſectio. Inprimis *Ammannus in paran.* fatetur: ex militibus qui anno MDCLXIV. ab expeditione Hungarica redierunt & in noſocomio morbo Hungarico laborarunt, evaſiſſe omnes, quibus tempeſtive raninæ venæ pertuſæ, quibus non, eſſe mortuos. Atque ego etiam novi, eandem utiliſſimam fuiſſe ad præſcindendum imminens in febribus acutis delirium, quinto, vel ſexto die, ſana adhuc mente, inſtitutam. Sed difficulter admodum perficitur, ſi delirium jam adeſt, ac præterea ex foramine nimis amplo, ob ſanguinis ad caput impetum, hæmorrhagia metuenda funeſta, ex juſto minori parum ſanguinis fluit, & dato ibi ſpatio, fluxus potius ad cerebrum allicitur. Alii commendant venæ frontalis, conſtricto prius collo inciſionem, eademque potiſſimum *Trallianus* ſe magna phrenitide correptum ſanaſſe, teſtatur. Nonnulli præferunt arteriotomiam in temporibus, quos inter eſt *Panarolus*, qui *pentec. I. obſ. XIX. pag* 18. teſtis eſt: ſe ſe arteriotomiam in phrenitide magna cum felicitate expertum, ut ipſa vexari ſtatim reſipuerint. *Cælius Aurelianus* ſcarificationem in toto capite prius raſo in uſu habuit. Longe magis tamen probandus Ægyptiorum mos nares ſcarificandi, cujus vices, deficiente commodo inſtrumento, ſupplet experimentum, quo culmo ſtraminis, aut bacillo exili acuto, in nares validius truſo, ſanguinis proritatur ſtillicidium, quod ego quidem cum præſentaneo commodo aliquoties factum eſſe vidi. Et hi in confini affectæ parte mittendi ſanguinem modi, tam in phrenitide idiopathica, quam ſymptomatica locum inveniunt. Sed quando ex lochiis, nec non menſibus retentis, aut ſuppreſſis, malum hoc metuendum, cito in pede

vena aperienda & sanguis largius exantlandus. Neque minus, si ex vitiato, aut intercepto hæmorrhoidalis fluxus successu, delirium imminet, optimum levamen ex apertione venarum hæmorrhoidalium, per appositionem hirudinum, exspectandum.

§. III.

Alvus ducenda. Post sanguinis evacuationem alvus ducenda, qua adstricta, ad supernas partes, & qua soluta, ad infernas, humorum convertitur affluxus. Scite autem *Hippocrates lib. III. de morb. §. IX.* monet: in curatione phrenitidis alvum esse præparandam ut egerat, humectantibus potionibus, quæ tunicas intestinales spasmo constrictas relaxant, quia primarum viarum spasmus frequens deliriorum est causa. Ego instar omnium hunc in finem commendo potiones mannatas, ex mannæ minimum unciis quatuor, solutis in libra seri lactis, cum cremoris tartari drachma, nitri drachma dimidia, & olei amygdalarum dulcium uncia una. *Baglivus lib. I. prax.* pulverem Cornachinum commendat, ita *pag.* 102. scribens: *quum pluries observatum fuit, alvi fluxu solutum fuisse delirium, ideo natura id docente, proficuum non semel expertus sum pulverem Cornachini, superbibendo ei longa diluentia, ex decocto hordei limati, salis prunellæ aliisque dulcificantibus, præcipue, si nimius viscerum ardor adsit & interna inflammatio.* Si vero celeri opus est auxilio, alvus solvenda leniente & paregorico domestico enemate.

§. IV.

Humectandum & discutiendum. Ex internis porro adversus phrenitidem præsidiis, sunt maxime potiones diluentes, demulcentes & humectantes, largissima copia datæ, modo, quod rarius fieri solet, ut innuit *Aretæus*, phrenitici sitiant. Instar omnium est potus ex sero lactis dulci, vel acidulato, cum succo citri parato & julepo rosarum, vel sirupo papaveris albi edulcorato, in cujus mensura cum fructu dissolvitur drachma una nitri depurati, vel salis prunellæ. Utiles quoque emulsiones ex decocto hordei,

rasuræ

rasuræ cornu cervi & seminibus quatuor frigidis, cum julepo rosarum, præsertim quando mensuræ duo nitri scrupuli adjiciuntur. Non minus confert lac cum acidulis Selteranis, vel Antonianis remixta, item ptisana. Qui potus omnes quo largius bibentur, eo plus efficaciæ in diluendis humoribus, relaxandis constrictis tubulis, expediendis obstructionibus & extinguendo æstu præstabunt. Ex medicamentis autem mixtura diaphoretica & discutiens, capite antecedente descripta, uti in omnibus inflammationibus, sic etiam phrenitide, effectum exserit longe saluberrimum.

§. V.

Inter externa quæ caput ab humorum affluxu liberant connumeranda pediluvia, vel involutiones pedum in lintea humida calefacta, & quæ omnium optima, balnea aquæ dulcis temperata. Horum insignem utilitatem quotidiana uberius confirmat experientia & locuples inprimis testis est *Trallianus*, qui *lib. I.* ita disserit: *lavare eos & perungere convenit, quibus jam vacuatio facta est & quantitas totum corpus non offendit, verum siccitas & vigiliæ plurimæ urgent. Etsi febricitet æger, nihil nocebit ei si ita lavetur, præcipue etiam, cum balneum tepidum adhibitum fuerit, ut neque aer sit igneus, neque solium nimis calidum. Qui autem febris metu eos non lavant, maxime offendunt. Nam ægri vigiliis magis torquentur balnei abstinentia, adhuc magis etiam animo turbantur. Lavandi igitur sunt, quemadmodum comprehensum est. Sic enim balneo utentes, ad bonam temperiem revertuntur, & inposterum delirio & affectu febrem accendente, liberantur.* Dein Veteres, ac inter hos potissimum *Trallianus* & *Aretæus*, post sanguinis & alvi vacuationem, caput oxyrrhodino, ex aceto rosaceo composito fovebant, ne, uti loquuntur, caput liberalius attraheret humores iisdemque repleretur. Nec male. Interim nos summo cum fructu, in omni delirio, caput totum rasum fovere suasimus, temperato hoc epithemate: recipe aceti rosacei

Externa usurpanda.

uncias

uncias duas, spiritus rosarum, in quo decem grana camphoræ soluta, drachmas duas, nitri puri scrupulos duos, olei ligni Rhodii guttas XX. M. D.

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

Regimen phreneticorum. Quam modo tradidimus phrenitidis medicationem, tam in symptomatica, quam idiopathica, & præsertim illa inveterata, quæ in maniacum affectum transire videtur, quam maxime esse accommodatam, expertus scribo, nec quicquam præterea vix potest excogitari, sed opus est, ut aliquamdiu horum usui insistatur. Quæ autem in regimine phreneticorum servanda, egregie tradit sæpe laudatus *Trallianus lib. I. pag.* 50. sic præcipiens: *considerari debet etiam habitatio, in qua degit æger, ut aërem nec admodum crassum, neque humidum frigidumque, aut nimis calidum habeat, ne capiti meatuum densatio, aut repletio superveniat, sed temperatus existat, quo animalis spiritus temperie ipsius refocilletur ac relaxetur. Sit autem magis lucidus, quam tenebrosus, ut æger per hujus sensum ad consuetorum perceptionem ac conscientiam perveniat. Quare & amici nonnulli admodum familiares ei assistant, ut etiam increpantes ipsum propter ea, quæ facit, revereatur. Neque vero domesticus, aut cognatus, cujus causa aliquando tristetur, aut cui irascatur, ingredi debet, quippe hoc irritare ægros & commovere solet: & ut valde perturbentur, manifestam præbet occasionem. Sed nec amici frequentes & copiosi ad eum ingrediantur, quippe urbam ei tantum excitant, præterea aërem quoque crassum efficiunt, frigidos emittentes spiritus. Jam non violenter movendus est, sed leniter, ne in lecto propter imbecillitatem concutiatur. Hoc enim, si quid aliud, ægrum irritat & somnum impedit, ii vero, qui adsunt, omnia ipsius membra citra violentiam teneant, leniterque perfricent, & præsertim inferiora: atque tunc magis, ubi convulsiones ægro obori-*

oberiuntur, artus vinculis excipiantur. Quippe hoc materiam ad inferna provocat, præterea convulsiones lenit. Satius autem est, inferiora quoque, ubi perfricata fuerint, fovere atque sic deligare, ut materia, quæ fotu simul & fricatione accita fuerit, ad ima potius derivare possit.

§. II.

De venæsectione tamen, hæc adhuc tenenda: quod si, ut sæpissime fit, phrenetici eam admittere prorsus renuunt, ego nil præsentius & factu facilius novi, quam ut ex improviso calamus, aut culmus stramineus valide in narium cavum adigatur, sic enim sanguis sæpius illico liberaliter & cum commodo evocatur. Ad venæ frontalis autem incisionem, si idiopathica & chronica est passio, non prius accedendum, præsertim in corpore plethorico, quam aperta prius brachii, vel pedis vena, ne impetus ad caput crescat. Cavendum etiam sub hac operatione, ne instrumentum adhibeatur acutius, venam perfodiens & pericranium cum detrimento lædens. *De sanguinis missione tenenda.*

§. III.

Quæ etiam ex mensium, vel hæmorrhoidum vitio & oriundis inde vehementibus spasmis pullulat phrenitica passio, optime levatur balneis, mineralium aquarum potu & appositione hirudinum ad venas ani, vel uteri, adhibito simul congruo victu atque regimine. Novi enim, phrenitidem diu durantem, erumpente mensium, vel hæmorrhoidum fluxu, feliciter fuisse discussam. Sed quando phreneticum malum non tam a sanguinis in vasis cerebri congesti copia pullulat, quam potius a materia subtili, acri, virulenta, vel repulsa ab externis, uti in exanthematicis, vel per calidiora & volatilia nimium exaltata, quæ firmiter nervosæ duræ matri impacta spasmos concitat, liberum sanguinis transitum & ad cor recursum intercipientes, præter venarum quæ capiti propinquæ sectionem, expedit calvariæ rasæ partes & viscera ex animantibus recenter mactatis adhuc calentia, uti pulmones, hepar & o- *Phrenitis ex suppressis hæmorrhagiis & materia acri.*

mentum, admovere, & quando refrixerint, calidæ eadem immergere, quo iterum calefiant.

§. IV.

Et plica Polonica cura.

In Polonia frequens eſt delirium phreneticum, melancholicum & maniacum ob latentem plicam, hacque erumpente inſania ceſſat. Hinc optimum conſilium plicæ egreſſum elicere, quem in finem uſurpare ſueſcunt decoctum ex muſci clavati manipulis binis, in duabus aquæ menſuris decoctis. Quo dum bis quotidie caput & crines abluunt, intra hebdomadis decurſum prodire ſolent citri, delirium diſcutientes. Non raro etiam abſciſſam plicam ſequitur crudelis capitis dolor, quem excipit phreneticus furor cum febre ipſaque mania, quæ tamen uſu decocti, vel linimenti ex muſco clavato in *M. N. C. Dec. I. Ann. II. obſ. LIV.* deſcripti, plicam revocantis, promte iterum abigitur.

§. V.

Abſint commoventia.

Cavendum autem, ſicut in omnibus inflammationibus, ſic etiam in phrenitide ab acribus & commoventibus, liquoribus ſpirituoſis, a motu animi & corporis fortiori, immo ab omnibus, medicamenta ſint, ſive alimenta, quæ ſanguinem in præternaturalem motum ciere valent. Inprimis nullo modo ad iram irritandi ægri & ob id arcendi ab iis, a quibus læſi & quos ferre nequeunt, domeſtici ſint, ſive alieni. Opiata & narcotica abſint penitus, præſertim ubi vires jam imbecilles. His enim deliria quandoque in febribus induci teſtatur experientia. Perite hinc monet *Trallianus l. c. ſi vires,* inquiens, *imbecilles fuerint, tunc maxime vitabis, ne quid torpori ſomnoque inducendo incommodum exhibeas. Nam in his, qui infirmas vires habent, non mediocris noxa talium potionem comitatur.* Veſicantia etiam, nonnullis ſolemnia in phrenitide improbo. Nam cantharides acri quo pollent ſtimulo ſtrictas jam & tenſas ſpaſmo membranas irritando, delirium augent & convulſionem facile accerſunt. Teſtatur id diſerte

Narcotica

& veſicantia.

Bagli-

Baglivus, *lib. I. prax. pag.* 102. ita ſcribens: *in aere Romano, per adhibita viris veſicantia plures vidimus mortuos, ac ſanatos. Proficere autem magis feminis, quam viris, vidimus.* Et paullo poſt ſic pergit: *delirantibus cum febre acuta, lingua arida, indiciis magnæ viſcerum inflammationis, ſi applicentur veſicantia, omnes fere in pejus ruunt, & magna ex parte moriuntur convulſi.*

ENARRATIONES MORBORVM.

OBSERVATIO I.

Phrenitis ex cohibito critico alvi fluxu.

Laborabat ardente febre cum intolerando ferme capitis dolore, quadragenarius quidam, cui ſexto die accedebat alvi fluxus, quem Medicus detrimentoſum eſſe putans, pulvere ex bolo Armena, hæmatite & laudano opiato compoſuit. Cohibito hoc, dolor capitis gravior factus & poto præterea vino, cui eſſentia ambræ inſtillata, maximæ præcordiorum anxietates ſubſequutæ, fauces cum œſophago inflammatione affectæ magnaque colluvies viſcidæ mucoſæ materiæ in oris cavo collecta. Succeſſit etiam delirium furioſum, tam vehemens, ut æger vix a quatuor robuſtiſſimis viris in lecto contineri poſſet. Adverſus hoc multa quidem & varia adhibita præſidia, vena in pede pertuſa, admota epithemata, appoſitus calens vituli pulmo, ſed omnia incaſſum, perſtitit potius per quinque dies delirium non interruptum, donec decimo quarto, a primo morbi inſultu die, mors ipſius ſimulque vitæ faceret finem.

Epicriſis.

Nihil profecto pernicioſius, quam in ardente bilioſa febre, ex colluvie acrium bilioſorum prima in regione ſuccorum oriunda, alvi fluxum, tempore præſertim critico erumpentem, imprudenter ſiſtere. Neque enim hoc facto fieri poteſt aliter, quam ut materia bilioſa retenta, vel inflammationes in ventriculo & inteſtinis, vel etiam in capite, uti heic factum, ſuſcitet. Id quod tanto certius accidit, quia a Me-

dico temerarie vini uſus conceſſus, qui nunquam, ubi metus inflammationis in primis viis, etiam in parca quantitate, admittendus. Acceſſit etiam delirium furibundum alvo ſuppreſſa, quia ex ſpaſtica primarum viarum conſtrictione, ſanguis cum impetu ruit ad caput, ibique congeſtus, dolores primum, ac poſtea, ob meningum inflammationem, delirium, peperit. Atque adeo pateſcit, imprudentem medicationem, frequentiſſime atrocium non modo pathematum, ſed & ipſius mortis eſſe cauſam, tum maxime, quando eadem criticæ humoris peccantis excretiones ſupprimuntur & materia nocens in corpore retinetur.

OBSERVATIO II.

Phrenitis in lentam & hecticam concedens.

In puerpera tenera, ad iracundiam prona, cereviſiæ & vini potui aſſueta, reſtitarat penitus poſt partum lochiorum fluxus, cum virium ingenti debilitate, ardore, præcordiorum anxietate & ſpirandi anguſtia. Medici igitur ad provocandum ſanguinis profluvium pulverem ex myrrha, flavedine corticum aurantiorum, lapidibus cancrorum, ſuccino & oleo cinnamomi propinarunt, ac præterea ſal volatile cornu cervi, in aqua cinnamomi ſolutum, dederunt. Sed his nihil aliud effectum, quam ut anxietates præcordiorum ingraveſcerent, urina ſupprimeretur & alvus dura ac tenſa dimitteret plane nihil. Quin poſt ſex dierum pervigilium, oculi fulgidi & facies rubicunda delirium nunciarunt, quod etiam paullo poſt ſucceſſit, tanto cum furore, ut ægra e lecto ſurgens in plateam excurreret, nullumque frigoris ſenſum experiretur, ſed potius in extremis intenſe caleret, licet hiems tum regnaret algidiſſima. Accitus hinc alius Medicus, qui venam in pede pertundere juſſit, interius dedit in emulſione ſeminis papaveris albi pulverem ex nitri drachma, camphoræ, theriacæ cæleſtis ana granis ſex, in quatuor doſes diviſum & exterius temporibus admovit epithema noſtrum cephalicum. His ægræ placidus ſomnus conciliatus, cum ſudore largo, ex quo expergefacta, de languore & debilitate maxima eſt con-

queſta,

questa, sudor autem ille per totam hebdomadem manavit, sub quo ipsi liberali manu potui datum decoctum cornu cervi cum succo citri. Sic periculosum hunc morbum evasit quidem, sed remansit lenta febris post puerperium, quæ inordinato victu sustentata & adaucta, tandem degeneravit in hecticam, quæ circa æquinoctium autumnale attulit mortem.

Epicrisis.

Peccant communiter Medici, quando lochiorum fluxum imminutum, vel penitus emanentem, calidioribus & pellentibus urgent, quæ majorem orgasmum sanguini inducendo, anxietates augent alvumque siccant. Tum potius, in exquisitioris præsertim sensus corporibus, antispasmodica & sanguinis æstum temperantia nitrum & castoreum, ex usu sunt, & longe felicius restitantem fluxum revocant. In nostra maturius mittendus fuisset sanguis, quod præsidium ex optimis in puerperis lochiis destitutis, ad præscindenda pathemata gravissima. Neque dubitandum, quod neglecta venæsectione, sanguis, ob spasmum interiorum, ex urinæ & alvi suppressione cognoscendum, sit ad caput delatus cum impetu, ibique induxerit phrenitidem, quæ deinde aliis convenientibus auxiliis, venæsectione, nitrosis & internis æque ac externis discutientibus, depulsa, felicem finem nacta per magnum criticum sudorem. Quod autem remanserit lenta febris, id non infrequens in puerperis, præsertim inordinato & incongruo victui indulgentibus. Nam naturæ robore per puerperium & morbum fracto, ventriculus etiam debilis est, ut postea ingesta non rite digerat & comminuat, sed cruditates gignantur multæ novicæ, lentis febribus ansam & causam præbentes.

OBSERVATIO III.

Phrenitis ex calidioribus lethalis.

Sub initium hujus anni, in febrem nobis aliquamdiu epidemicam, synocham catarrhalem, cum animi deliquio, horrore, æstu & catarrhis, incidit vir probus & profundæ eruditionis, muneri ecclesiastico haud ita pridem præfectus.

Medicus vocatus, ad malignitatem arcendam crebrius exhibuit mixturam ſimplicem & tincturam bezoardicam, juſſit quoque, ut æger in lecto & conclavi calido detineretur ac ipſi nihil aliud potui præberetur, quam infuſum calidum herbæ thée. Quinto die apparuere in cute exanthemata. Hinc continuata eadem remedia, additum oleum bezoardicum *Wedelii* & interpoſiti quoque pulveres nitroſi. Ægrum vero a primo morbi initio afflixerunt vigiliæ aſſiduæ, ſitis intenſa, corpus ſudore diffluit, jactatum anxietate perpetua ac inquietudine, eademque pathemata perſtiterunt jugiter, licet purpura eſſet expulſa firmamque in cute ſervaret ſtationem. Nono die data a Medico ad quietem conciliandam medicina, opii contagium haud obſcure prodens; perſtiterunt tamen anxietates & corporis jectigationes & æger ſubinde delirare viſus, abſurda nonnulla loquutus. Accidit poſtea, ut, cur neſcio, vehementius animo commoveretur æger, quo in furorem per intervalla delirium erupit. Ad quod componendum Medicus alius accerſitus undecimo morbi die venam ſecare juſſit, emiſſis decem circiter unciis. Inde primum quidem ſomnus inductus, ſed poſt hunc plane furere cœpit æger, ut vix ab aliquot viris in lecto contineri poſſet, omnia diſcerperet & domeſticos, parentes atque agnatos, diris verbis, quin verberibus exciperet, donec vigeſimo primo die mors miſeriarum faceret finem.

Epicriſis.

Pervenit ad nos triſtis hæc hiſtoria, eo ipſo tempore, quo hæc de phrenitide tractatio typis exſcribebatur, quam non levibus cauſis inducti heic inſerendam duximus. Luculentum autem præbet exemplum, quomodo ex præpoſtera medicatione, regimine nimis æſtuoſo externo & internis calefacientibus, exanthematica alias benignæ indolis materia, malignam & ſubtilem in intima membranum cerebri penetrantem induere poſſit naturam, ad delirium atrox, maniæ tantum non æquale, inducendum, præſertim ubi cerebrum

jam

jam tum imbecille. Dictum igitur hoc ſibi putent, juniores inprimis Medicinæ Practici, ne unquam in exanthematicis, etiam purpura, calido regimine & calefacientibus pharmacis, ſuos excipiant, vires peſſundent, morbum exaſperent & truculenta inducant pathemata. Deinceps venæſectio undecimo morbi die largior, levamen afferre potuit nullum, ut potius, uti ſubinde obſervavimus, detrimento fuerit. Nam in principio quidem, ſi vires adhuc valent & corpus ſanguine redundat, tutiſſimum & efficaciſſimum præſidium eſt utique; ſed ubi vires ob morbum, vigilias & præpoſterum calidum regimen calidaque pharmaca exhauſtæ ſunt; rejicienda largior ſubtractio, quippe quæ vires longe magis proſternit, ad vincendam morbi cauſam tamen neceſſarias. Recte ob id monet *Sydenham in opp.* phreneticis & maniacis, plus interdum ſuccurrendum eſſe analepticis, quam ſanguinis miſſione. Quod ſi tamen ſanguis in cerebri vaſis ſubſiſtens ventilationem poſcit, ſatius eſt, ut eidem proxime per nares procuretur exitus, eo quod ex anatomicis notum eſt, quod internæ carotidis ramus per os cribriforme, unacum nervo olfactōrio, ad pituitariam narium tunicam fertur. Hinc ego ſæpius cum fructu, ad phrenitidem arcendam, ſtilo in nares provide, ſed alte intruſo, ſtillicidium elicere juſſi.

OBSERVATIO IV.

Virgo tenera & in iram prona, ſeptendecim annorum, a parciori menſium fluxu febrem incurrit pleuriticam, cui acceſſit phrenitica. Liberata tamen a mortis periculo liberali narium ſtillicidio; ſed reſtitit poſtea mentis alienatio & phantaſia corrupta, ut interdum angore ac mœrore afficeretur, interdum furore percieretur, cum crebris tenſivis artuum tractationibus. Ego in conſilium vocatus ſuaſi Selteranarum cum lacte potum ad menſem cum balneo aquæ dulcis. Peracta hac cura, pro potu dedi decoctum hordei amygdala-

Delirium poſt phrenitidem ſanatum.

gdalatum, cum nitro & ſaccharo conditum, quod largiter bibit. His non modo mens ad conſtantiam & ſanitatem, ſed & menſium fluxus in ordinem redactus, ac intra ſemeſtre ſpatium perfectæ reddita eſt ſanitati.

Epicriſis.

Dici vix poteſt, quam ſpectatæ virtutis in cerebri & nervorum gravibus affectibus, tam convulſivis, quam cum inſania junctis, ſit diluentium & humectantium uſus. His enim humores fluxiles redduntur, obſtructiones expediuntur, acres ſucci diluuntur ac temperantur, ſpaſmo criſpatæ fibræ remittuntur & inſigne imbecillis partibus adjicitur robur. Quo nomine, ego quidem, inprimis celebro balneum aquæ dulcis & lac, ſi obtinendum, optime aſininum, cum aquis mineralibus temperatioribus, alcalino ſale fœtis, quales ſunt maxime Selteranæ.

OBSERVATIO V.

Phrenitis ex ira in chronicā inſaniam mutata, curata.

Adoleſcens quindecim annorum, literarum ſtudia intemperantius tractans, iracundus & cum ſodalibus inter perpetua jurgia verſans, aliquanto durius a parente verberibus fuerat exceptus & paullo poſt cibum ceperat. Ex eo male habuit, parum appetiit, minus dormivit, ſomno inſomniis terrificis interturbato, donec poſt ſeptimum diem in phreneticam pathemata erumperent febrem, cum motibus artuum convulſivis, qui per intervalla gravius afflixerunt. In paroxyſmo vehementiſſime vociferabat, maledicta in omnes eructabat, cædebat & diſcerpebat obvia. Licet etiam ſomnum ad aliquot horas caperet, ut videbatur placidum, delirium tamen manebat idem. Comparuerunt poſtea nonnullæ puſtulæ rubicundæ in dorſo ac pectore, urinæ ſeceſſerunt tenues ſine ſedimento & pulſus durus ſemper fuit, celer & inæqualis. In hoc tam gravi morbo, æger præter ptiſanam, cum lacte, ſirupo roſarum & nitro, bibit nihil, ſed largiter, tam ſalubri effectu, ut gravia ſymptomata cum febre diſcederent. Non tamen perfecte mentis morbus ſublatus, ſed inceſſit animum

odium erga propinquos & præpositos, levi ex causa vehementissime excanduit, ut tremeret, fastus fuit insolens & domesticos cibos plane respuit. Hinc datum consilium, ut Schvvalbacenses aquas biberet, per mensem, & postea per quatuordecim dies balneo uteretur ex aquis Schlangenbadensibus, quod etiam tam feliciter cessit, ut sanus, & corpore, & animo, domum rediret. Ut autem integritas hæc servaretur, suasu Medici abstinuit postea a cerevisia gravi lupulata, ac ptisanam ex hordeo cum radice scorzoneræ loco ordinarii potus bibit, mane etiam usus infuso theiformi cum lacte, cui subinde nitrum inditum.

Epicrisis.

Quam noxia post cibum sit ira, ex his uberius patet. Ac uti verum omnino est tritum: ira furor brevis, sic etiam in dispositis ira in febrem facile degenerare potest furibundam. Patet dein quam utilis sit humectantium & diluentium potus, ut recte adhibitus, curationis punctum absolvat fere omne. Porro notandum, ad abigendam insaniam, multum conferre itinera, ob loci, aëris & personarum invisarum mutationem corporisque motum. Multum vero etiam præstat, recte jam notante *Hippocrate*, ætatis mutatio, ut sponte sæpe, post vigesimum primum ætatis annum, ejusmodi capitis morbi discedant.

CAPVT VI.

DE

FEBRIBVS PNEVMONICIS.

SIVE

PLEVRITIDE ET PERIPNEVMONIA.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

PNevmonica febris est acuta inflammatoria, orta a stasi sanguinis intra sanguifera vascula pulmonum, vel etiam venæ *Descriptio pnevmonicæ febris.*

venæ azygos ramulos in pleura, juncta cum acuta & pungitivo dolore lateris, ſpirandi difficultate, æſtu immodico, pulſu duro & frequenti, tuſſi ſicca, vel etiam humida, quandoque cruenta, periculi nunquam expers.

§. II.

Differt ratione loci inflammati.

Nulla febris inflammatoria eſt, quæ omnis ætatis, ſexus & temperamenti hominibus, in frigidis, æque ac calidis, & temperatis regionibus degentibus, adeo infeſta eſt, & quæ etiam ſimul plures ob aëris inæqualitatem & intemperiem epidemice corripit, quam quæ in thorace fit, ſive in ipſis pulmonibus, ſive in muſculis intercoſtalibus, tam internis, quam externis, pleura nervoſa interius cinctis. Prout autem inflammatio in thorace partibus inſidet diverſis, varia non modo accipit nomina, ſed & ſymptomatibus, eventu & curandi ratione, plurimum differt. Veteres quidem, accurata anatomica partium cognitione deſtituti, ſubjectum pleuritidis & peripnevmoniæ eſſe putarunt pleuram, & ob id omnem fere thoracis inflammationem dixerunt pleuritidem. *Hippocrates* tamen diſtinctionem jam fecit inter pleuritidem & peripnevmoniam. Quo forſan omnes fere priſci & medii ævi, quin ſuperiori adhuc ſeculo Medici, inducti, ut in peripnevmonia pulmones, in pleuritide autem vera hos plane non, ſed tantum pleuram cum muſculis quos ſuccingit affici, aſſeruerint. Falſum autem eſſe hoc aſſertum & pleuriticum malum omnino etiam in pulmonibus conſiſtere, pluribus & momentoſis rationibus docui *in diſſertatione de pleuritide & peripnevmonia.* Validiſſimum enim eſt argumentum ex ſectione pleuriticorum, quam *Petrus Servius* teſte *VVelſchio Dec. I. curat. IV.* Romæ in noſodochio ad S. Spiritum, vel in trecentis inſtituit, & ſemper lobum pulmonis infectum materiaque repletum conſpexit, pleura aut nihil omnino ad ſenſum vitiata, aut leviter tantum quodammodo inquinata. Hinc, mea quidem ſententia, ita ſedes diverſa inflammationis in thorace determinanda, ut ſi externas tantummodo partes occupet,

emer-

emergat pleuritis ſpuria, ſi membranoſæ pulmonalis ſubſtantiæ ſuperficiem, inſtar eryſipelatis prehendat, pleuritis ſit vera, & ubi altius in ipſam pulmonum ſubſtantiam deſcendat, gravior ſit atque profundior, peripnevmoniam excludat.

§. III.

Hæ igitur inter ſe diſſidentes inflammationum in thorace ſpecies probe ſunt diſcernendæ a Medico, per notas quaſdam eſſentiales & characteriſticas, jam ſigillatim commemorandas. In pleuritide quippe ſpuria dolor eſt valde acutus & pungitivus lateris, qui etiam tactu augetur, decubitus in latere affecto difficilis, tuſſis ſicca, ſine ejectione materiæ pituitoſæ, vel cruentæ, dolorem tamen, ſi valida eſt, exacerbans. Juncta etiam ſimul eſt febris, cum pulſu ſubduro, depreſſo & frequente. Cauſam deinceps ipſi præbet, non tam ſanguinis, quam potius ſeri acris ſtaſis, in finibus arteriolarum & venularum azygæ connexarum, nec non tubulorum lymphaticorum, in pleura, vel etiam perioſtio coſtarum, ubi ſenſus adhuc eſt acutior. Hinc nihil aliud quam rhevmatiſmi ſpecies, & ob id familiaris illis, qui catarrhis, doloribus rhevmaticis, arthriticis obnoxii ſunt, vel hemicrania ſubinde vexantur, præſertim ſi ex aëre nimis calido in frigidum, vel contra, tempore potiſſimum veſpertino, concedunt. Neque ea propter ſanguinis miſſionem poſcit, niſi eminens admodum urgeat plethora, ſed ſola diaphoreſi & auctiori perſpirationis ſucceſſu, mox & facile iterum, circa ſeptimum plerumque diem, ſolvitur ac periculi expers eſt. *Signa pleuritidis ſpuriæ.*

§. IV.

Pleuritis vera inflammatio eſt ſanguinea, a ſtaſi ſanguinis in vaſculis vaſorum bronchialium, quæ ſuperiori ſæculo detexit *Ruyſchius*, & quæ tantummodo nutritioni membranarum, veſicularum & vaſorum, pulmonum compagem conſtituentium, ſerviunt. Atque adeo principaliter ipſi pulmones ſunt affecti, ſed quoad partem tantum externam ſuper- *Pleuritidis veræ.*

ficialem. Et hinc eſt major quam in ſpuria ſpirandi anguſtia, ſputum cruentum & quod expectoratione morbus ſolvatur. Febris etiam juncta utplurimum, ſed magis acuta ac in ſpuria, adſunt quoque dolores, ſed non tam acerbi, nec tactu exacerbandi, in latere affecto. Trahitur enim ſimul in conſenſum pleura thoracem inveſtiens, tum quod exterior pulmonalis membrana pleuræ ſoboles, tum etiam quod in plurimis hominum pulmones in alterutro minimum latere pleuræ annati atque concreti ſint.

§. V.

Et peripnevmoniæ. In peripnevmonia dolor eſt magis tenſivus, obtuſus, preſſorius, quam acutus & ad dorſum usque & ſcapulas propagatur. Sed major ſpiritus difficultas, anxietas, & ægra expectoratio, qua ſputum varii coloris ex imo ducitur. Nam in hac vaſa pulmonum ipſa, quæ ſanguinis curſum ex uno cordis ventriculo in alterum abſolvunt, affecta & ſanguine craſſo, in ſolideſcentem naturam abeunte, farcta ſunt atque obſtructa. Quare majori ſtipatur periculo & facile quos corripit necat, præſertim ſi ſenes & tempeſtiva ſanguinis omittitur ventilatio.

§. VI.

Morbi hiſtoria ex Aretæo. Interim licet Veteres minus exacte diſtinxerint thoracis inflammationes; quia tamen frequentiſſimus fuit morbus ubi vixerunt priſci illi medicinæ principes, *Trallianus*, *Aretæus*, *Cælius Aurelianus* & reliqui, ex ipſis morbi ſymptomatum hiſtoria accuratior peti poteſt, quam forſan ex recentioribus. Mihi præ reliquis placuit *Aretæi* deſcriptio, quam *lib. I. cap. X.* de pleuritico morbo conſignavit: *comitatur*, ait, *illum dolor acutus, ad jugula aſcendens, ignis acer. Quibusdam vero & in terga & in ſcapulas dolor protenditur. Sequitur etiam difficilis ſpiritus, vigilia, ciborum faſtidium, malarum rubor, tusſis arida, ſputa ægre exeuntia, pituitoſa, aut abunde cruenta, aut ſubflava. Pejus eſt ſi cruentum ſputum non adſit, ſi delirant,*

rant, vel comate occupantur. Scribit porro, ægros intra ſeptimum, vel decimum quartum diem convaleſcere, aut perire, pro ſymptomatum vehementia. Vel ſi ad vigeſimum diem malum extendatur, fieri empyicos. Addit etiam, quod hiems maxime ferax ſit, ſecundo autumnus, ver minus, niſi interdum perfrigidum ſit, æſtas vero minime. Item quod inter ætates ſenes maxime huic malo obnoxii ſint, pueri minime, vel minus eo periclitentur, quia puerilia corpora rara ſint, humida & fluxa, multaque in iis difflatio & exhalatio.

§. VII.

Quum autem gravia omnia quæ febrem pnevmonicam comitantur pathemata, unice fundamentum ſuum habeant in inflammatione pulmonalis ſubſtantiæ; in procinctu eſt judicare: quod omnia, quæ libero ſanguinis progreſſui per minima pulmonum vaſcula, vel canalium a copia craſſæ materiæ obſtructione, vel eorum valida ſpaſtica, a materia tenui, acri, conſtrictione, obicem ponunt, ad ingenerandam inflammatoriam hanc febrem ſint aptiſſima, præſertim quando plures ſimul cauſæ, quæ dicuntur antecedentes, procatarcticæ & remotæ, in unum hunc effectum conſpirant. Igitur ii, qui ex victu craſſo, impuro, potu ſpirituoſo, humidi & motus defectu, ſanguinem in venis alunt, & copioſum, & ſpiſſum, qui recte *Sydenhamo* κατ' ἐξοχὴν dicitur pleuriticus, quam facile, conſpirantibus aliis procatarcticis cauſis, morbum hunc nanciſcuntur, tum maxime, quando corpus per intenſiorem exercitationem, operoſum laborem, balnea item calida, nec non ſpirituoſorum potum, vehementius exæſtuatur, & poſtea frigidæ ſeptentrionali auræ incautius committitur, aut, quod pejus adhuc, ſubito potus ingurgitatur perfrigeratus. Promta etiam eandem ob cauſam hujus paſſionis geneſis in ſanguineis & plethoricis, omiſſa tempeſtiva ſanguinis miſſione. Idem evenit feminis, quibus menſes, vel inordinate, vel juſto parcius fluunt, vel etiam ob ætatis rationem plane emanent,

Ad proximam cauſam concurrunt plures.

Craſſus & copioſus ſanguis.

nec non viris quibus hæmorrhoidum fluxus non rite obtingit, aut plane suppressus est.

§. IIX.

Spastica vasorum strictura. Deinceps non semel, sed sæpius observavi, tormina, spasmos & colicos, nec non hypochondriacos in abdomine & intestinis dolores, cum alvi vehementiori constrictione, sequutam fuisse inflammationem pulmonum, maxime in plethorico-cacochymicis. Nam horum ea est natura atque facultas, ut comprimendo vascula, præsertim venosa, liberum sanguinis iter impediant ejusdemque motum inæqualem & majorem præter naturam appulsum ad alias, inprimis superiores partes, efficiant. Quo postea nimio appulsu fit, ut sanguis non modo urgeatur ad tubulos, qui ob minorem diametrum sanguinem ordinario nec vehunt, nec capiunt, sed & in hisce vasorum angustiis impactus hærens, æquabilem & inoffensum progressum intercipiat & omnes functiones quæ fiunt secundum naturam perturbet. Et quia corpora hæmorrhagiis admodum obnoxia, plerumque sanguineæ sunt complexionis & spasticis in imo ventre stricturis patent; hinc fit, ut juvenes qui largas narium hæmorrhagias, sputum cruentum & hæmorrhoides præmaturas experiuntur, perquam facile, accedentibus occasionalibus causis, in pleuriticas & peripnevmonicas febres incidant. Porro frequenti observatione constat & illud, quod a scabie retropulsa, a præpostere cohibito simplici, vel dysenterico alvi fluxu, a consolidatis antiquis ulceribus, a critico consueto pedum, vel totius corporis sudore suppresso, vel purpura chronica ob frigus externum retrocedente, pectoris obortæ fuerint inflammationes. Illa enim materia acris causticæ indolis, recrementitia, nervosis pulmonum & thoracis & tunicis impacta, ob spasticas quas suscitat stricturas sanguinis progressui obicem ponit eundemque in æqualitate turbat. Neque etiam rarum est, post variolas & morbillos, præsertim male tractatos, gigni in thorace inflammationem, quum hi morbi nunquam non pulmonibus infesti esse,

esse, ac in iisdem labem & imbecillitatem relinquere soleant.

§. IX.

Præterea quandoque ab extraordinaria & insueta aëris temporumque constitutione, pleuritides, tam veræ quam spuriæ, populares sunt & epidemicæ. Evenit hoc si hiems diuturna nimis rigida regnavit, item quando longam austrinam aëris temperiem & levem atmosphæram, repente frigida & borealis, valde elastica aura, excipit. Quod postremum quum inprimis vere & autumno contingere soleat, hinc tum febres tam catarrhales, & malignæ & benignæ, quam pleuriticæ, circumire solent. Post asperam etiam hiemem notavimus grassantes pleuritides crudas, in quibus vix nono & decimo die sputum apparet. *Hippocrates morb. lib. II.* vocat siccas & in ipsis ægri primis diebus admodum anguntur, viresque dolore & inani tussi admodum concidunt, ut procedente sputo, expectorationi vix sufficiant & ægri difficulter convalescant. Endemiæ etiam dantur peripnevmoniæ. Notum quippe est frequentem admodum esse peripnevmoniæ morbum & plures interficere, in Westphalia, Pomerania, Suecia, Dania & Russia. Id quod vero tam propter solennem his in regionibus victum durum & crassum, quam propter aërem frigidiorem & asperiorem, septentrionalibus locis proprium, accidere arbitror.

Epidemica est.

Et endemia.

§. X.

Ego quidem vix in ulla febre tam accurate observavi crises, quam in pnevmonica, pleuritica scilicet & peripnevmonica. Nam in juvenibus & qui paulo vegetioris naturæ, circa quartum plerumque diem sputum prodit cruentum & septimo die morbus sponte sua per sudorem largum solvitur. In phlegmaticis & segnioribus, nec non ubi vitium pulmonibus insidet altius, undecimo, vel etiam decimo quarto die, morbi fit solutio, partim screatu, partim sudore, pulsu facto molliori, accedente somno placido & virium incremento.

Crises servat.

In

In imperfecta autem crisi criticis diebus etiam apparet sudor, sed non sufficiens, ideoque nec ægrum levat, nec morbum solvit. Et ubi symptomata durant ad vigesimum primum diem, metus est abscessus in pectore periculosi. Bonum igitur indicium, quando expectoratio ex imo pulmonum succedit bene, evehens materiam viscidam, quarto die cruentam, dein flavedine tinctam, interdum etiam purulentam. Et quo expeditior screatus, eo major sanitatis spes, quo impeditior, eo minor. Laborandum modo, quando morbus expectoratione materiæ copiosæ virulentæ terminatur, ne in fine phthisis, vel hectica accedat. Nunquam autem tuta crebra alvi fluxio, suspecta etiam urina sine sedimento & minus quoque fausti ominis sudor largus, extra dies criticos. Quando tamen undecimo, vel duodecimo die alvi dejectio non nimis copiosa accidit, non adeo pertimescenda, sed purulenta materia quandoque simul ejicitur. Quando etiam circa diem quartum naturæ beneficio narium prodit stillicidium, id non sine notabili contingit euphoria.

§. XI.

Recidivæ frequentes. Nulla ex inflammationibus tam facile recidivat, ac febris pnevmonica, præsertim quæ paullo profundior fuit cum quodam abscessu. Mihi nota sunt exempla, ubi quidam vix convalescentes, inordinata diæta, potu inprimis copioso vini meracioris, in eundem morbum, elapso vix mense relapsi, lethali plerumque eventu. Quin novi inflammationem hanc, bis, ter, quater & pluries anno, eodem in loco, ubi primum constiterat, recruduisse. Ut adeo, qui semel hoc affectu tentati, ejusdem repetitum insultum exacta vitæ victusque ratione, semper opus habeant arcere cum cura.

§. XII.

Mortis causa. Qui autem inflammatione pulmonum moriuntur, suffocatione pereunt, quia materiam in vesiculis aëreis & ductibus bronchialibus hærentem tussi amplius ejicere nequeunt. In sectione pulmones inveniuntur inflati, duri, instar hepatis, &

ob

ob vaſa ſanguine craſſo tenaci farcta, aquæ injecti fundum petunt. Vidi etiam pulmones abſceſſibus parvis & tuberculis duris obſeſſos, cum inflammata & ſphacelata pleura, pulmonum ſubſtantiæ adhærente. Neque minus nota mihi ſunt exempla, ubi polypoſæ concretiones, in vena pulmonali, item arteria magna repertæ, obicem poſuerunt liberiori ſanguinis per pulmones curſui, & inflammationem, ob ſanguinem copioſius, quam debebat eo delatum, induxerunt.

CVRATIO.

§. I.

Quia igitur ſanguis ſubſiſtens & æqualem circulum intercipiens unica proxima hujus morbi cauſa, palmarium utique in ſanando momentum, ut is expediatur iterum atque diſcutiatur. Ad quod perficiendum, hæ ſubordinatæ faciunt indicationes: 1) quando ulterior ſanguinis ſtaſis atque ſtagnatio impeditur; 2) quando lentor in ſanguine pleuriticorum obvius diluitur & colliquatur; 3) quando pars affecta, per ſpaſmum, dolorem & copioſum affluxum rigida mollitur & laxatur, quo impactus cruor ab appulſo ſanguine arterioſo eluatur ac in motum rurſus cieatur; 4) quando excretio materiæ viſcidæ, ſanguinolentæ ac purulentæ, in bronchiis pulmonum hærentis, per ſcreatum facilitatur ſimulque abſceſſus & empyematis generatio præſcinditur. *Indicationes curatoriæ.*

§. II.

Ad præcavendum inflammationis incrementum, nihil utilius eſt ſanguinis miſſione, quæ quo citius adminiſtratur, eo plus auxilii præſtat. Secetur vero vena in brachio, & quidem illius lateris quod affectum. Mittatur etiam liberalius, ſi plethora eminens & cum impetu exſilit ſanguis. Quin ubi ſerum admodum tenax & glutinoſum emiſſo ſanguini innatat, & reſpiratio poſt ſectionem adhuc valde difficilis urget, confidenter iterato ſubtractio adminiſtranda, præſertim ſi paullo profundioris ſtaſeos inflammatoriæ ſuſpicio. *Sanguis mittendus.*

§. III.

Diluentia prosunt & discutientia. Ex internis quam maxime proficua, quæ sanguinem, serum ac humores tenues reddunt ac fluxiles, crassos vero ac spissos colliquant blandamque simul movent diaphoresin. Quod ut obtineatur, conducunt hæc: Infusum theiforme, ex herbæ veronicæ, chærefolii, salviæ ana manipulis duobus, radicis liquiritiæ uncia, seminis fœniculi drachmis tribus, de quo frequentius patellæ quatuor vel quinque sorbillandæ. Dein mixtura discutiens & diaphoretica, hunc in modum: recipe aquæ cardui benedicti, scabiosæ, florum sambuci, acaciæ ana uncias duas, theriacalis unciam semis, aceti destillati unciam, lapidum cancrorum drachmam, antimonii diaphoretici scrupulos duos, sirupi papaveris rhœdas, vel sirupi croci, ex sacchari dissoluti uncia & extracti croci granis octo parandi, drachmas duas. De qua duo vel tria cochlearia, bihorio quovis, alternatim danda cum pulvere hoc: recipe antimonii diaphoretici, sive cerussæ antimonii, lapidum cancrorum, mandibularum lucii piscis, dentis hippopotami, solutionis oculorum cancri ana drachmam, nitri puri drachmas duas, cinnabaris scrupulum. M. f. pulvis ad drachmæ dimidiæ pondus pro dosi exhibendus. Quando etiam natura paullo segnior & pleuritis epidemia mali moris, pulveri huic adjicienda camphora, quæ potenter resistit inflammationibus & ne latius serpant impedit. Tenendum tamen, dimidium granum pro dosi sufficere & desuper bibendam esse emulsionem ex seminibus quatuor frigidis majoribus, cardui Mariæ & nucleis pinearum, cum decocto hordei & cornu cervi paratam.

§. IV.

Spasmus laxandus & sputum secundandum. Dolores acutos mulcet & rigidas fibras optime remittit, vesica calida dolenti parti tantum non perpetuo admota, plena decocto emollientium specierum, uti florum sambuci, meliloti, verbasci, chamomillæ, malvæ, liliorum alborum, seminum quatuor carminativorum, croci, ex lacte. Recte enim jam *Aretæus lib. I.* in curatione pleuritidis præcipit, ut lateri

dolenti

dolenti applicetur vesica calente oleo repleta, modo fotus levis sit, ne pondere dolorem efficiat. Et certe hoc topico mirifice levantur dolores, respiratio facilitatur simulque materia ad expectorationem præparatur. Ipsam tandem expectorationem egregie promovet linctus: ex olei amygdalarum dulcium uncia dimidia, spermatis ceti drachmis duabus, croci granis decem, sirupi violarum, sacchari canthi ana uncia una cum dimidia. De quo crebrius quicquam deglutiendum, vel cum decocto avenæ excorticatæ, aut sero lactis dulci assumendum.

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

Potissimum curationis momentum situm est in sanguinis missione, de qua perite *Aretæus lib. I. pag.* 180. monet: *nullæ moræ atque dilationis in pleuriticis, quin protinus violenti remedio succurramus, datur occasio, quo primo præcipue die vena secanda est cubiti, & quum mediocriter effluxerit, recreandus homo, interjecto temporis spatio, iterum detrahi potest, si bene habeat, sin minus, postridie.* Hæc quippe non tantum in juvenili ætate utilissima, sed & senili, quia hæc plus sanguine abundat, quam alia, magisque crassum ac tenacem in venis alit, qui inflammationes facit profundiores ægre discutiendas, eaque propter hac in ætate etiam, si vires patiuntur, venæsectio potest repeti. Inprimis curandum, ut pro viribus & quantitate sanguinis, nec nimium, nec parcius extrahatur. Quod si enim justo plus emittitur, non modo expectoratio inhibetur, sed & stasis sanguinis dissolvenda obfirmatur magis, vel plane in sphacelum transit. Si autem minus quam par est evocatur, parum juvat, sanguis nacto spatio impetuosius affluit & stagnatio cum inflammatione increscit.

Cautela circa venæsectionem.

§. II.

Alvi vacuationem.

Deinceps curandum quam maxime in his pnevmonicis febribus, ut alvus aperta & inteſtina a ſpaſmis libera maneant. Suadet id jam *Trallianus l. c.* nec non *Hippocrates lib. III. de morb. §. 17. alvum*, inquiens, *in primis quatuor aut quinque diebus ſubducere oportet, & hoc paullo amplius, quo & febres obtuſiores ſint & dolores leviores.* Nos quidem commendamus hunc in finem clyſteres emollientes & paregoricos, domeſticos, cum oleo amygdalarum dulcium, quibus & alvus reſeratur & ſtrictura inteſtinorum ſpaſtica laxatur. Recte etiam *Aretaeus l. c.* præcipit: *medelam inferioribus partibus adhibendam negligere non oportet, viris quidem in anum, oleum rutacium, mulieribus in uterum, infundendum eſt.* Quod experimentum etiam locum habere poteſt, ſi inteſtina craſſa ſpaſmis conſtricta, vel ſpaſmodica uterina paſſio mulieres detinet.

§. III.

Potum.

Trallianus lib. VI. pag. 269. majorem in modum in ejusmodi inflammatoriis affectibus commendat, & quidem merito, potus aquoſo mulſos. Commendat quoque & laudat cremorem ptiſanæ, bene decoctum, largiter ſumtum, cum amygdalis incoctum, *neque deſinas*, ait, *tepidam adhibere, dum cibus & aliæ potiones exhibentur*, & addit, *nullum aliud auxilium pleuriticis ita accommodatum invenies, etiamſi febris adfuerit vehemens.* Ptiſanam ſuam ſemper etiam laudat *Hippocrates.* Et certe humida tepide ſumta, omnibus præferenda eſſe, expertus ſcribo. Ad humores vero diluendos, nil utilius decocto avenaceo, vel hordeaceo, addita decenti quantitate mellis Pruſſici, nec non ſero lactis dulci. Et quo plus humidi, præſertim ſi corpus valde ſudat, aſſumitur, eo ſalubrius eſt.

§. IV.

Regimen & valida evacuantia.

Uti in omni febre inflammatoria, ſic maxime pnevmonica, abſtinendum a regimine nimis calido, quod lectum & con-

conclave, potu etiam nimis calido. Cavendum vero etiam vicissim a refrigeratione & potu frigido. In medicatione exulent omnia fortiter urinam, sudorem, nec non alvum moventia, ne lymphatici tenues humores, quorum beneficio stasis dissolvenda, aliorsum trahantur. Nam de alvina excretione perite jam monet *Hippocrates lib. III. de morb. multus humor si infra secedit a quinta die mortem inducit. Etenim supernæ partes resecantur & sputi purgatio sursum non prodit. Oportet igitur & infernam alvum neque valde suppressam esse, ut ne febres sint acutæ, neque valde egerere, quo saliva sursum educi queat & æger viribus valeat.* Quando tamen alvus bis, vel etiam quater sua sponte fertur, minime id est prohibendum.

§. V.

Ad dolores acutos sopiendos commendantur plerumque anodyna & opiata. Sed cavendum ab iis est, præsertim in senili ætate, ubi humorum spissitudo & inflammatio profundior. *Fugito*, serio monet *Trallianus l. c. diacodium & philonium. Nam maxima pericula inducunt, cum humores eductioni contumaces reddunt & vires prosternunt reddúntque emortuas.* Ubi vero impensior dolorum atrocia in ætate juvenili, ultra papaveracea, emulsionem nempe cum semine papaveris ejusdemque sirupo, vel diascordium *Fracastorii*, non facile ascendendum, ita tamen, ut semper ipsis admisceantur nitrosa & diaphoretica. Externe autem ad mulcendos dolores ipsamque discussionem secundandam, præter superius commendata, utilis est fotus cum pinguedine caponis calefacta, in cujus uncia, dimidia camphoræ drachma soluta. ***Anodyna.***

§. VI.

Expectorantia & dulcia non nimis cito propinari debent, primis scilicet diebus, sed tunc demum, quando materia cocta, viscida, mobilis est & ad excretionem apta; alias major ad pulmones proritatur affluxus. Nonnulli etiam sperma ceti in copia assumtum ad sanguinem dissolvendum commendant. ***Expectorantia.***

dant. Ego vero, ob nauſeam quam parit, plus illud nocuiſſe, quam profuiſſe, obſervavi. Neque etiam hoc tanta diſſolutoria facultate pollet, quam acetum cum cancrorum lapidibus.

§. VII.

Morbo declinante tenenda. Quando die critico, uti ſæpius, niſi turbas faciat Medicus, incidit, inflammatio per copioſum ſudorem ſolvitur, quem liberior reſpiratio, corporis quies & virium incrementum ſubſequitur, diaphoreticis & diluentibus aliquamdiu adhuc inſiſtendum, ſed non tam crebro. Exacta quoque victus habenda ratio, ne plus, quam par eſt & ventriculus debilis ſubigere poteſt, aſſumatur. Quo morbi reliquiæ penitus conſumantur & recidiva arceatur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Peripnevmonia omiſſa V. S. lethalis. Juvenis accedens ad annum vigeſimum ſextum, ſanguineo-cholericus, habitus corporis ſtrictioris, ante duos annos ſingulis fere menſibus ſibi applicari curavit cucurbitulas cum ſcarificatione, poſtea ſimul & ſemel per annum id intermiſit. Aliquamdiu nullo notabili incommodo circa pectus fuit affectus, ſed Februario menſe, hieme tepida, corripitur primum horrore & rigore, corporisque laſſitudine, quibus mox acceſſit dolor in pectore, ſpirandi anguſtia, cum proſtratione appetitus, virium, calore præternaturali, pulſu celeri, duro & inæquali ſomnoque inquieto. Adhibita remedia varia interna pnevmonica, omiſſa tamen venæſectione, incaſſum. Adaucta enim in pectore anguſtia cum metu ſuffocationis, expectoratio fuit difficillima, febris facta intenſior, facies rubicunda, oculi feroces & aſſidua vigilia circa diem ſeptimum delirii præbuerunt indicium, quod etiam eodem adhuc die accidit, cum ipſa morte. Aperto poſt mortem thoracis cavo, in conſpectum venerunt pulmones mirum inflati, diſtenti & tactu duri. Replerunt hi omnem fere cavitatem & firmiſſi-

me

me præterea erant adnati diaphragmati, costis & dorsi vertebris, in utroque latere, ut difficillime cultri acie potuerint separari. Exemti apparuerunt admodum duri instar carnis, vesiculæ quasi carnea crassa rubicunda substantia erant infarctæ, & quum discinderentur, pauca quantitas ichoris putridi sanguinei effluxit, præsente pure nullo. Lanci impositi gravitatem quinque ponderum exhibuerunt & aquæ injecti semper ad ima descenderunt. Ipsa in aspera arteria spumosa & tenax materia reperta. Arteria & vena polyposis concretionibus, quæ ex corde & auriculis, quarum columnis & fibris firmiter erant connexæ, exemtæ, plus quam duarum unciarum pondus habuerunt. Cordis ventriculi crasso & nigricante cruore penitus erant conferti, & in pericardio sex minimum cochlearia aquæ, instar carnis loturæ, fluctuarunt.

Epicrisis.

Patet hac ex sectione, in peripnevmonia, non semper adesse pus & materiam, sed potius crassam sanguinis substantiam firmissime poris & tubulis pulmonum impingi, & ita tumorem durum, qui omnium symptomatum succedentium causa est, effici. Innotescit deinceps hoc casu, omissam consuetam sanguinis subtractionem, in corpore plethorico sanguineo-cholerico, gravissimæ tali sanguineæ inflammationi ansam præbere posse & occasionem. Porro admodum probabile, polyposam substantiam ex crassiori sanguinis parte concretam & in pulmonalibus vasis hærentem, multum ad generationem hujus affectus contulisse. Testatur enim *Malpighius de polyp.* peripnevmoniam sæpenumero induci a polyposis concretionibus in pulmonum vasis hærentibus. Non immerito quidem mirandum, cur, posito hoc sanguinis progressui obice, non perpetua ante peripnevmoniæ invasionem difficilis fuerit respiratio. Sed vasa, quibus polypi inhærent, ordinario magis ampliantur, ut sanguis nihilominus præterlabi queat. Quamdiu igitur sanguis placide circumagitur,

nec

nec quantitate nimis redundat, liber manet ejusdem per hos etiam tubos tranſitus, nullumque ſubſequitur incommodum, ut viderim, polypos ad ulnæ usque longitudinem per arteriæ aortæ, item venæ cavæ truncum ſuperiorem & inferiorem fuiſſe elongatos, ſine ullo ſanitatis detrimento atque periculo. Verum ſi ſanguinis copia accreſcit nimium, tumultuarius violentus in ipſo motus exſurgit, præſertim ſi ab externis conſtrictis impetuoſe ad interna urgetur, congeſtus circa cor & pulmones cruor, maximeque in tubis quibus inhæret polypoſa maſſa, ſtagnans & accumulatus, inflammatorios tumores, præſertim in viſcere ſanguineo, facillime excitare poteſt. Tum vero quam maxime neceſſaria ſanguinis miſſio tempeſtiva, quo ſanguini iterum paretur circuitus, quæ noſtro in ægro peſſimo conſilio omiſſa.

OBSERVATIO II.

Pleuritis ſpuria V. S. ſanata.

Quum ſynochæ & catarrhales febres ſub finem elapſi anni milites noſtros præſidiarios epidemica prorſus ratione infeſtarent, Januario menſe etiam plures, præſertim ex iis, qui contagium vitaturi in circumjectas civitates, ſub frigido valde & humido aëre hinc diſceſſerunt, corripuit ſpuria pleuritis. Ex his triginta commiſſi ſunt curæ Medici, amici & auditoris olim mei, qui febre laborarunt valde gravi, cum acuto dolore lateris alterutrius in thorace, tuſſi ſicca, ſed intolerandum dolorem concitante & ſomni defectu. Omnibus is ſtatim ſanguinem mittere juſſit in brachio, qui in pluribus cuticula glutinoſa obductus comparuit. Potui liberaliter dare præcepit decoctum avenaceum tenue, cui incocta ſalvia. Temperatum in omnibus injunxit regimen, & præterea nil niſi pulveres, ex nitro, antimonio diaphoretico, lapidibusque cancrorum, admixto nonnunquam aceto vini & aliquot unciis aquæ cardui benedicti, dedit. Et exterius lateri dolenti calida tantum lintea admota. Sic morbus ſolutus fuit largo ſudore, ſeptimo, vel etiam undecimo, aut decimo quarto die.

Juve-

Juvenibus nonnullis & quibus non ſufficiens ſanguinis quantitas ſubtracta, ſeptimo, vel nono die, nares ſanguinem ſtillarunt cum euphoria, & pulſus per totum morbi decurſum magis fuit depreſſus, quam velox. Quos autem febris longius ad decimum usque quartum diem detinuit, his accidit purpura rubra, quæ veſiculis aquoſis albis quaſi erat obſita in omni corporis ambitu. Nihil tamen aliud uſurpatum, quam pulvis bezoardicus cum nitro, liquor noſter anodynus mineralis & decoctum hordei, nec non avenæ excorticatæ, tepide largiter potum. His convaluere omnes, mortuus nullus, excepto unico, qui pleuritide cum petechiali febre fuerat affectus.

Epicriſis.

Facile in pleuritidem ſpuriam incidit, qui veſtibus non ſatis munitus, in aëre frigido & humido, autumno, vel hieme, diu verſatur. Nam ego nullum morbum & inflammatoriam febrem, tam promte ab aëris intemperie, inæqualitate & mutatione generali, obſervavi, quam quæ in thorace conſiſtit. Notavi quoque, æſtate valde ſicca & calida, ſi admodum frigidus & ſeptentrionalis ventus ſubito excipit, non tantum deſtillationes catarrhoſas, ſed & rhevmatiſmos & pleuritides cum ſputo cruento vehementesque lateris dolores fuiſſe frequentes. Nam aër quam maxime & proxime, propter continuam inſpirationem, afficit pulmonum viſcus intus, & exterius quoque thoraci & coſtis, quæ tenuioribus muſculis, membranis nerveis & vaſculis ſeptæ ſunt allabitur, eaque propter quam facile ſpaſticas criſpaturas inferre & liberum humorum circuitum ſiſtere poteſt. Recte autem Medicus ſpuria hac pleuritide laborantibus omnibus ſecari juſſit venam, ob craſſum & copioſum qui hieme gignitur ſanguinem, quum alias non ſemper in ſpuria, ſi corpus magis ſeroſum, ſanguinis miſſio ſit neceſſaria. Neque etiam in pleuritide notha externe ita accommoda ſunt unguenta & linimenta oleoſa, vel etiam humida, eo quod perſpirationem, qua ſtagnans humor diſcutiendus & difflandus,

dus, impediunt. Præſtat tantum partem affectam in temperato & æquabili calore, ſub levi calefacto lectulo, ſervare, inprimis quum nec omnis cutis, eodem modo ac in arthritide & eryſipelate, ferre poſſit topica. Demum quoque notandum, purpuram rubram veſicularem non eſſe confundendam cum alba miliari. Illa enim longe benignioris eſt naturæ, & a ſero non tam putreſcente & vappido, ſed potius acri ſcorbutico ortum ducit, & ob id, ſi modeſte & perite a Medico excipitur, non tanti eſt periculi.

OBSERVATIO III.

Pleuritis vera purgantis uſu corrupta.

Juvenis literarum ſtudioſus, viginti circiter annorum, ſpongioſus habitu & ſanguine plenus, in prima ætate ob id crebrius narium ſtillicidium expertus, liberatus vix ante aliquot menſes a quartana, qua cum per unum & dimidium annum fuerat conflictatus, Martio menſe, poſt multos in victu errores, potum vini minus boni & corporis refrigerationem, incidit in pleuritidem veram, ſymptomatibus ſtipatam conſuetis. Datum in principio purgans, quod aliquot ſedes movit, non ſine ſubſequente imbecillitate. Secta etiam in cubito vena, qua exiit ſanguis valde ſpiſſus, niger, obductus materia tenaci glutinoſa. Nihilominus tam impenſa fuit ſpirandi anguſtia, ut propter ſuffocationis metum, nec ſupinus, nec in dextro latere cubare poſſet, ſed erectus ſemper ſedere neceſſum haberet. Pulſus ſimul erat admodum durus, parvus & celer, vigilia continua, perpetua tuſſis & ſputum quodammodo cruentum, cum exquiſito pungitivo dolore rejiciebat. Quinto morbi die vocor ego, & ſtatim lateri dolenti admovere juſſi veſicam ſpeciebus emollientibus ex lacte coctis plenam. Interius dedi pulverem hunc: recipe lapidum cancrorum, mandibularum lucii piſcis præparatarum, antimonii diaphoretici ana drachmam, ſolutionis oculorum cancri, nitri puri ana drachmam ſemis, cinnabaris antimonii grana XV. M. f. pulvis, de quo ternis ſingulis horis dimidia

drach-

drachma oblata, interposito potu infusi theiformis. Ter etiam vel quater quotidie porrigere jussi hanc mixturam: recipe aquæ chærefolii, florum sambuci, cardui benedicti ana uncias duas, aceti destillati drachmas sex, lapidum cancrorum drachmam, mandibularum lucii piscis, antimonii diaphoretici, ana drachmam dimidiam, sirupi jujubini drachmas tres. M. Cerevisiæ & frigidum potum interdixi omnem, sed liberaliter præbere jussi infusum herbæ veronicæ, florum sambuci, radicis liquiritiæ & seminis fœniculi, ex aqua. Septimo die supervenit hæmorrhagia narium, sequutus quoque per universum corpus sudor & morbus ex voto solutus. Sanus etiam hinc discessit juvenis, sed audivi, eundem postea fere quotannis eodem malo fuisse affectum ac trigesimo ætatis anno phthisi tandem extinctum.

Epicrisis.

Juvenes sanguinei, qui hæmorrhagiis narium, vel hæmorrhoidum præmaturo fluxui in juventute obnoxii, a thoracis perfrigeratione facile incidunt in pleuritidem sanguineam. In his vero omne præsidium in sanguinis missione tempestiva. Quæ si negligitur, vel non conveniens quantitas emittitur, maxima spirandi ingruit difficultas. Quod ubi accidit, sanguinis e naribus stillicidium sponte obortum egregio est levamini. Quam salutarem crisin etiam in binis pleuriticis gravidis vidi, quæ semel tantum, non vero bis, aut ter, ut in graviditate necessarium, venam sibi pertundi curarant. Deinceps nunquam per totum pleuriticum, & peripnevmonicum morbum tuta sunt, quæ alvum ad dejectiones solicitant, sed clysteres mox in morbi principio ejusdemque progressu, in fine autem laxantia pectori amica possunt admitti. Quæ autem ego adhibui auxilia, a me incomparabili cum fructu semper fere sunt usurpata, inprimis quum Medicinam facerem ante quadraginta annos in Westphalia, ubi endemiæ pnevmonicæ febres. Inprimis habeo, quod laudem crebriorem & largiorem potum infusi theiformis superius descripti,

five decocti avenacei cum ſaccharo & nitro conditi. Neque reticendum, me ſæpius circa dies criticos pulveribus diaphoretico-nitroſis unum aut alterum camphoræ granum adjunxiſſe, eodemque effeciſſe, ut morbus ſolveretur ſudore & ſubſequeretur expectoratio. Demum nulla inflammatio tam facile & crebro redit, quam pleuritica & peripnevmonica, nec non ipſa pleuritis ſpuria, certis præſertim temporibus. Hæc enim rhevmatiſmi genus, quod ad aëris vitia facile incidit. Et ubi ſemel vel iterum pars quædam per ipſum morbum debilitata & priſtino robore privata, ſtructura quoque viarum & canaliculorum vitiata, accedentibus aliis cauſis, æquabilem & naturalem ſanguinis motum turbantibus, perquam facile præternaturales humorum ſtagnationes in minimis vaſculis accidere poſſunt.

OBSERVATIO IV.

Peripnevmonia ex colica lethalis.

Illuſtriſſimus Conſiliarius, robuſtus & habitior, bene appetens & duro victui a longo tempore aſſuetus, interdum cum euphoria hæmorrhoidalem fluxum paſſus, menſe Januario, cœlo algidiſſimo, ex abdominis refrigeratione & eſu leguminoſorum, colicam incurrit, per diem & noctem graviter affligentem. Quum vero Medicus alvum clauſam clyſtere non molliret, ſed potionem carminativam cum calidioribus eſſentiis propinaret, tertio die acceſſit ingens reſpirationis anguſtia, cum febre, inquietudine & tenſivo ac pungente dolore, a pectore ad dorſum usque excurrente. Secabatur igitur vena in brachio, ac non ita multo poſt decoctum mannatum cum aliquot tartari emetici granis porrigebatur. Inde quidem & inteſtina & ſtomachus depleta largiter, ſed anxietas & ſpirandi difficultas facta major. Exhibitæ poſtea mixturæ pectorales reſolventes, ſexto die iterum vena pertuſa & ſeptimo denuo datum infuſum mannatum. Omnia autem incaſſum, ut potius morbus inde ingraveſceret. Exterius tum admotæ thoraci ſpecies carminativæ & pectorales, cum aqua calcis vivæ in cataplaſmatis formam coctæ,

pariter

pariter frustra. Tandem potandas suasit Medicus Tönnsteinenses acidulas, quas æger avide per biduum frigide ingessit, donec undecimo morbi die, suffocatione & syncope superveniente, periret.

Epicrisis.

Sæpius observavi, ex solo dolore colico præcedente, qui clysteribus & aliis congruis facile solvi potuisset, ortam fuisse peripnevmoniam, in robustis & crasso sanguine plenis, præsertim senibus. Ob distenta enim a flatibus intestina, sanguis ad cordis & pulmonum vasa validius urgetur, ibique collectus & densatus, ægerrimam facit spirationem cum pectoris angustia. Nam quod dolor est in partibus nervosis, id anxietas in corde & pulmonum vasis, a sanguine nimium distentis. Frustranea autem fuit evacuatio per superiora & inferiora, quippe quæ subtraxit humidum sanguinis, genuinam morbi medicinam, coarctatione etiam abdominis sub vomitu, magis sursum ad pectus sanguis est coactus & spiratio difficilior reddita. Potus quoque acidularum frigidus in morbi vigore, caruit ratione omni, ac propter frigus, non potuit non noxam inferre gravem. Fuit autem hic morbi artifex, qui singulari methodo febres petechiales curandi, in *Actis Berolinensibus* inclaruit.

OBSERVATIO V.

Empyema ex pleuro-pnevmonia curatum.

Vir sanguineus, facie floridus, corpore obesus & spongiosus, post aliquot dierum epulas, vino & cibis saginatus, noctu & interdiu, Martio mense, Berolino Mindam Westphalorum iter facit. Peracto hoc, post aliquot dies nanciscitur pleuropnevmoniam, febre stipatam intensa. Ego vocatus venæsectione repetita & pulveribus antipleuriticis, nitrosis & cinnabarinis, nec non potu infusi theiformis, a periculosis liberavi ipsum symptomatibus. Remansit autem tussis quædam cum lenta febre, virium languore corporisque marcore, respiratione tamen non adeo difficili. Hinc usurpata auxilia varia diætetica & pharmacevtica, sed nihil per octo he-

dom. des iisdem profectum, & tussis potius cum dolore pectoris gravativo increvit, parum autem rejecit & vesperi lenta quædam gliscere visa febricula. Tandem ex improviso simul & semel, intra tres, vel quatuor horas, ultra mensuram materiæ purulentæ cum impetu quasi ex ore rejecta, respiratio illico facta liberior & febrilis calor remisit. Duravit postea hæc puris exspuitio per mensem, minori tamen copia, ac æger interea bene appetiit atque dormivit, successive etiam per DEI gratiam sanitati redditus, solo lactis cum saccharo rosaceo cocti potu calido, quotidie ad unam cum dimidia mensuram, interposito usu balsami pectoralis, ex floribus sulphuris, oleo amygdalarum dulcium, spermate ceti, terebinthina Veneta, croco & oleo anisi, nec non pulveris pectoralis, ex lapidibus cancrorum, spermate ceti, saccharo, myrrha, radice liquiritiæ in pulverem redactæ & bolo Armena.

Epicrisis.

Abscessum pleuritidem & peripnevmoniam non sufficienter solutam sequi, passim prisci Medici tradiderunt. Confirmat id quoque experientia, & ego id præsertim observavi in sanguineis, spongiosi & obesi habitus hominibus. In nostro autem memorabile, quod rupto abscessu, pus effluens simul & semel per os exturbatum, quod si in thoracis cavum delabitur, hecticam facile inducit lethalem, nisi educatur paracenthesi, de qua notabile exemplum communicavimus, *in dissertatione de perpetuo succi nutritii ex thorace stillicidio.* Persanari tamen posse talem in thorace abscessum & amplam in pulmonibus cavitatem, monstrat hæc historia. Non vero prætereundum, ægrum hunc postea sæpius de dolore quodam acuto in latere affecto fuisse conquestum, post paullo fortiorem corporis motum, equitationem, largum vini potum ac nimium acidorum usum.

Peripnevmonia gravis sudore soluta.

OBSERVATIO VI.

Juvenis generosus, viginti annorum, sanguineo-phlegmaticus, narium hæmorrhagiis & largis & crebris ab ineunte ætate

tate obnoxius & ante biennium gravem acutum pectoris morbum passus, Februario mense, postquam corpus saltando vehementius exagitasset & mox postea in prandio cerevisiam frigidam bibisset & legumina cum salita carne avidius ingessisset, obscurum quendam in scorbiculo cordis sensit dolorem, sed magnam cephalalgiam, cum pulsu celeri, contracto, sub alvo adstricta. Datus vesperi pulvis temperans, noctem autem duxit insomnem & mane spiratio fuit laboriosa, cum pectoris angore & dolore in sinistro latere, paullo supra costas spurias. Hinc mane vena in brachio pertusa, sanguis evocatus niger, cuticulam glutinosam in superficie gerens, data quoque mixtura discutiens atque resolvens passim descripta. Subtracto sanguine, melius primum habere visus & dolor capitis discessit, postero tamen die & dolor lateris & pectoris angor rediit, quin magis adhuc increvit, cum virium debilitate, somno inquieto, appetitus prostratione, ut æger spem vitæ abjiceret ipse. Ad dolorem igitur mulcendum imposita vesica decocto ex speciebus emollientibus cum lacte plena, alvus quoque stricta clystere emolliente domestico mollita, flatus multos multaque crassa stercora dimisit, ægro inde aliquod levamen percipiente, inprimis quum subinde ex infuso theiformi sorbillaret, & sputum rejiceret crassum fusci coloris. Septimo autem die iterum pejus habuit, corpus jectigavit, spiritus factus angustior & respiratio accisa, invalescente simul febrili calore & accedente mentis turbatione, inprimis quando oculos claudebat. Interpositi hinc mixturæ pulveres nitrosi cum camphora, quibus pectoris quandam sensit liberationem & tantisper appetente nono die sudavit, sputo semper succedente fusco, jam etiam quadantenus flavo. Post nonum diem accessit levior quidam alvi fluxus, ut quotidie ter vel quater dejiceret, primum crassa foetida, postea mucosa & uti dicebant purulenta. Parum tamen levaminis inde sensit, sed debilior potius factus; donec undecimo morbi die ex improviso subito largissimus per universum corpus prodiret

ret

ret ſudor & per bihorium manaret, tam ſalutari eventu, ut æger poſt illum ſomno obrueretur alto, expergefactus virium incrementum & reſpirationem liberiorem perciperet, ac poſtea, ſputo & alvi fluxu cum leni madore per aliquot adhuc dies perſiſtente, ſenſim cum ſanitate in gratiam rediret.

Epicriſis.

Sic juvenem hunc generoſum in ædibus meis commorantem ante annum curavi. Id autem ex caſu hoc in practicum uſum convertere licet: quod origo peripnevmoniaci mali etiam eſſe poſſit ex primis viis, ſi ſtomachus flatibus & ſpaſmis detinetur, qui ſanguinem nimia copia, ad partes ſuperiores, inprimis thoracem, urgent. Tum quidem, ſi candide æger delictum confitetur, occaſio datur cito præſcindendi gravem futurum morbum, ſi commodis evacuantibus, lenioribus emeticis, laxantibus, aut clyſteribus, primæ viæ a ſordibus depleantur. Et hoc in caſu ratione non deſtituuntur Practici nonnulli, uti *Rulandus* atque *Hartmannus*, qui in principio inflammationis pulmonum dare præcipiunt vomitorium, quod, ſi hæc cauſa non ſubeſt, alias nocentiſſimum. Porro hac etiam ex hiſtoria apparet, non fidendum eſſe iſtis excretionibus, quæ in acutis pulmonum morbis fiunt per alvum. Sed quæ genuinæ & ſaluberrimæ criſes, ſuccedunt per ſudorem largum.

CAPVT VII.
DE
FEBRE HEPATICA.
SIVE
HEPATITIDE.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Hepatitis vera rariſſima. QUo frequentior quam modo expoſuimus pulmonum inflammatio; eo rarior hepatis inflammatio vera. Quod & cur

& cur hoc fiat, primus ego ante aliquot annos multis & validis rationibus adſtruxi peculiari *diſſertatione, de hepatis inflammatione vera rariſſima, ſpuria frequentiſſima.* Potiora huc redeunt. Inflammatoriæ febres accidunt quam maxime nervoſis & ſenſu acuto præditis partibus, in quibus ille in incongruis tubulis ſubſiſtens ſanguis, dolorem movet ac ſpaſmum, qui poſtea univerſum nervoſarum partium ſyſtema in conſenſum pertrahit, exagitat ſicque febrem accendit. Sanguinea autem minus exquiſiti ſenſus viſcera, non tam ægre ferunt ſanguinis ſtagnationem, ſed cedunt impetuoſius affluenti, nec dolor ſupervenit, nec ſpaſmus, atque adeo neque etiam febris. Quia igitur hæc inter eminet inprimis hepar, quod ex paucis arteriis, ſed maximam partem venis, portæ & hepaticæ propaginibus, coagmentatur, & propter tunicarum nervoſarum abſentiam, in magnam molem poteſt expandi ſine acuto dolore; hinc in ipſius ſubſtantiam minus cadit inflammatio.

§. II.

Sed frequentiſſime ſpuria, a Veteribus deſcripta.

Illa autem hepatis inflammatio, quam Veteres fuſe deſcribunt, merito externa tantum, ſuperficialis, quaſi eryſipelacea & ſpuria hepatitis, non ſecus ac pleuritis ſpuria, cenſenda, ejusdemque ſedes non in ipſa interna hepatis ſubſtantia, ſed potius circa convexam partem, in membranis & ligamentis viſcus hoc cingentibus & quibus coſtis ſpuriis ac diaphragmatis portioni adhæret, conſtituenda videtur. Sic enim *Hippocrates de intern. affect. §. II.* hepaticum deſcribit morbum: *dolor acutus in hepar incidit & ſub ultimas coſtas, & in claviculam, & ſub mammam & ſuffocatio fortis tenet, & aliquando lividam bilem revomit, & rigor ac febris primis diebus debilior habet, & dum attingitur hepar, dolet & color ipſius ſublividus eſt, & cibi, quos prius comedebat æger, ſuffocant ipſum & ingeſti urunt ac torquent ventrem. Huic conducunt, ubi dolorem habuerit, tum alia, tum tepefactoria eadem appoſita, quæ etiam pleuritidi proſunt. Celſus lib. IV. cap. VII.* hæc a-

 cuti

cuti jecinoris morbi signa esse perhibet: *dextra parte sub præcordiis dolor vehemens est, idemque ad latus dextrum & ad jugulum humerumque partis ejusdem pervenit; nonnunquam manus quoque dextra torpet, horror validus est, bilis evomitur, interdum singultus prope strangulat.* Jam quicunque hæc pathemata curatius expendet, facile perspiciet, illum ab *Hippocrate* delineatum morbum, non tam in ipso hepate consistere, sed potius ad magnam & paullo profundiorem erysipelaceam inflammationem partium externarum, thoracem & hepar investientium, esse referendum, eo quod non modo ultimas costas prehendit, sed & ad humerum, mammam & claviculam sese extendit ac dolor tactu augetur. Cum rigore quoque, febre & vomitu invadit, quæ symptomata inflammatione partium nervosarum solennia. Dolor porro externis mollientibus & fibras laxantibus remittit. Ac respiratio ad suffocationem usque difficilis, a spasmo pleuræ & peritonæi, quæ membranæ diaphragma superne & inferne investiunt, idque in consensum trahunt, haud immerito derivanda. Qui autem a *Celso* describitur morbus, non etiam in ipso hepatis viscere, sed in externis ipsi adhærentibus membranoso-nervosis partibus consistere videtur, quæ dolore & spasmo affectæ, nervos diaphragmatis intercostales & qui ad ventriculum excurrunt, per consensum simili afficiunt. Hinc recte monet *Trallianus lib. IIX. cap. 1. considerari oportet, num inflammatio ipsi jecori proprie acciderit, an tunicis ipsius & musculis extrinsecus ambientibus.* Quin *Avenzoar lib. I. theiz. tr. XIII. cap. IV.* disertis verbis scribit: *aliquando in pannicalo hepatis fit extensio, unde sequitur dolor fortissimus, quasi intolerabilis, & apparet patienti, quod hepar sit, quod doleat.*

§. III.

Licet hepar quandoq; corruptione afficiatur.

In corruptionem quidem sphacelosam, ingrato fœtore & nigrore cognoscendam, nec non in purulentam & apostematicam interdum abire hepar, testatum faciunt observata in disse-

diſſectione cadaverum, notata paſſim a *Foreſto lib. XIX. de hep. affect. obſ. X. Coitero in obſ. anatomico chirurg. M. N. C. Dec. II. obſ. II. Capivaccio lib. III. cap. XXIII. Bartholino Cent. IV. hiſt.* 18. *M. N. C. Cent. III. & IV. obſ. CXLIV. Dec. II. Ann. IX.* Sed tenendum omnino, non omnem ſphacelationem ſupponere inflammationem. Nam illa etiam commode fieri poteſt a quiete & ſtaſi ſanguinis in ramis majoribus, & nullas omnino partes in corpore citius & frequentius ſphacelo affici aut apoſtemate, quam pulmones, hepar, lienem, uterum & omentum, obſervavi. Eadem quoque corruptio ex facili in hæc viſcera tranſire poteſt, ſi contigua pars primum eadem fuit infecta, haud ſecus ac videmus in externis artuum exiguo loco ortam ſphacelationem, ſubito latius ſerpere & vicinam carnem, quin integrum amplum membrum, manum & pedem, corripere atque corrumpere.

§. IV.

Hepatitidis ſymptomata & cauſa.

Eſt igitur inflammatorius ille affectus, qui partes externas hepati contiguas & confines frequentius invadit, & utplurimum cum horrore, frigore, interdum etiam vomitu & febre incipit, ac dein dolore, inſomnia, ſpirandi difficultate, inquietudine & alvi adſtrictione ſtipatur, ac vulgo pro hepatis inflammatione haberi ſolet, nihil aliud, quam ſpecies febris rhevmaticæ, ſive rectius eryſipelaceæ, quæ fit non tam a decubitu & ſtaſi ſanguinis, quam potius ſeri viſcidi acrioris, membranas & fibrillas nerveas lancinantis. Propterea eidem quam maxime obnoxii ſunt, qui arthriticis & rhevmaticis paſſionibus alias patent, qui potibus ſpirituoſis ac iræ indulgent, quibus ſuetæ ſanguinis evacuationes ſuppreſſæ, qui in aëre frigido diu verſantur, aut plane corpus æſtuans eidem incautius committunt, nec non qui diarrhœam potu largiori ſpiritus vini cohibuerunt. Quod vero dextrum thoracis latus rhevmaticis doloribus longe frequentius afficiatur ac ſiniſtrum, hanc inprimis ob cauſam fieri arbitror, quia hepar magnum & ponderoſum viſcus ibi diaphragmati coſtisque ſpu-

riis connexum, quod ſub vehementiori corporis motu & reſpiratione citatiori, has partes jugi tenſione debiliores reddit, eoque facit, ut humores ibi diſcurrentes facilius ſubſiſtant & etiam in tubulos incongruos urgeantur. Atque hæc etiam ſubeſt ratio, quod per lapſum, ictum, aut emplaſtrum calidius admotum, nec non cucurbitulas, longe facilius dolores & inflammationes inducantur in dextro latere, quam in ſiniſtro & alibi.

§. V.

Pleuritidi ſæpe complicatur.

Perquam autem notatu digna eſt obſervatio practica, quod interdum caſus in praxi occurrant, ubi partes membranaceæ, ſupra & infra coſtas ſpurias, gravi dolore tenſivo, cum febre, tuſſi ſicca & anguſtia ſpirandi afficiuntur, ob irritatam graviter ab acri rhevmatico confluxu, non tantum pleuram ſupra diaphragma, verum etiam peritonæi membranam infra hoc, ut adeo morbus partim pro ſpuria pleuritide, partim hepatitide haberi poſſit. Multum enim affinitatis bini hi morbi alunt, dum in utroque dolor ſæpe ad jugulum & humerum ſeſe extendit, difficultas quoque ſpirandi adeſt & tusſis ſicca, propter conſenſum non modo diaphragmatis, cui hepar firmiter annexum eſt cum pleura & peritonæo, ſed & nervorum intercoſtalium, eo excurrentium. Sunt tamen notæ nonnullæ, quibus ambo hi affectus poſſunt diſtingui. In pleuritide quippe notha intra veras coſtas dolor pungitivus & tenſivus, cum tuſſi ſicca, febre & doloris ſub inſpiratione exacerbatione percipitur; in hepatitide autem dolor magis ſentitur circa ſpurias coſtas, qui ſeſe explicat ad cordis usque ſcrobiculum, cum febre, præcordiorum anxietate & quandoque vomitu atque ſingultu. In hepatitide quoque, ſecus quam in pleuritide, decubitus in ſiniſtro latere ſemper eſt difficilis, quia, ut recte notat *Cælius Aurelianus lib. III. cap. IV.* pondere ſuſpenſi hepatis adducuntur dextræ partes, membranoſæ ſcilicet, & propterea fiunt punctiones, ob tractam & tenſam membranam cui jecur annexum eſt & quæ cum diaphragmate colligatur.

a qua tamen differt.

§. VI.

§. VI.

Neque minus hepatitis merito distinguenda a dolore ardenti & fixo circa scrobiculum cordis versus latus dextrum, cum singultu & vomitu sæpe complicato, qui fit a calculo in ductu cystico, aut cholodocho hærente, & propterea aliam causam obtinet & aliam sedem, prognosin etiam aliam requirit & medicationem. Facile etiam hepatitis permutatur cum dolore tensivo hypochondriorum, nec non qui est in musculis abdominis, de quo jam monuit *Forestus lib. XIX. sæpe imponit tumor dextri hypochondrii Medico, tanquam sit in jecore affectus, quum tamen sit in musculis abdominis.* Sed dolor ille dextri lateris, in hypochondriacis & hæmorrhoidariis admodum frequens, consistit in flexura coli, sine febre est, discedit citius, sæpe repetit, nec symptomatibus febri inflammatoriæ, sed malo hypochondriaco solennibus, stipatur, aliam habet causam, medicationem aliam. Et inflammatio musculorum abdominis, præsertim transversorum, qui arctissime alligati sunt peritonæo circa hepatis confinia, sensibus magis est obvia & tumor tactui ac visui sese offert, cutis circumjecta tensa comparet, ut digitis attracta minime sequatur, febris sociata mitior, nec tussis, nec vomitus adest, plerumque etiam fit a violentia externa & contusione, ac nisi mature congruis præsidiis succurratur, confines partes afficit, inflammat, in abscessum, febrem lentam & hecticam transit.

Differentia ab aliis dextri lateris affectionibus.

§. VII.

Interim hæc frequens hepatitis non adeo terrere debet, nec Medicum, nec ægrotum, eo quod si medicatio recte instituitur, non multum alit periculi & raro jugulat, nisi viscera interna labe sint affecta. Utplurimum enim morbus intra septem, vel undecim dies, finitur largo sudore. Natura quippe ipso febrili motu utitur pro Medicina, cujus beneficio intra certum tempus materia peccans & subsistens attenuatur, resolvitur ac sensim sensimque discutitur. Hinc qui ex inflammationibus convalescunt, hos per febrilem motum

Eventus bonus.

rite ſuccedentem evadere, cenſendum eſt. Quo ſenſu merito accipiendus *Hippocratis aphoriſmus* 52. *Sect. VII. quibuscunque hepar circum circa dolet, iis febris accedens ſolvit dolorem.* Quando autem ſpuria hæc hepatis inflammatio, Medici, aut ægroti culpa, non tempeſtive diſcutitur, ſed diutius perſiſtit, dolor permanet, febris accedit lenta, corpus tabeſcit, vires cum appetitu proſternuntur, os ſiccum eſt, urina tenuis alba, abſceſſus facti præbent indicium, qui tamen non tam in ipſa interiori hepatis compage, quam potius in externis tunicis, ligamentis, peritonæo & ſubjacentibus muſculis conſiſtit, gibbam hepatis partem ſimul afficit & plerumque funeſtum facit eventum, teſtimonio obſervationum & ſectionum anatomico-practicarum.

Malus.

MEDENDI METHODVS. CVM *CAVTELIS ET OBSERVATIONIBVS CLINICIS.*

§. I.

Naturæ ductui insiſtendum.

Quam pleuritis & hepatitis multum convenientiæ quoad cauſam, originem, ſymptomata & prognoſin alant, ac non-niſi loco differant; hinc modus ſanandi hanc parum diſcrepat ab illius, quem capite antecedenti expoſuimus. Quemadmodum vero Medicus in quovis morbo ſanando prudentiſſime ſemper procedit, ſi ductum naturæ, quo morbus ſponte ſolvi ſolet, comite ratione ſana ſequitur; ita idem hoc in medicatione hujus paſſionis quam maxime ſervandum. Jam quia hepatitis eodem modo ac pleuritis per ſudorem, congruo critico tempore, dimidio nempe ſeptimi & ſeptimo ipſo die, ſponte ſolvi ſolet; eidem viæ merito inſiſtendum, & uſurpanda primo omnium ea, quæ ad liberiorem perſpirationem conferunt, vitanda viciſſim, quæ cuticularis excretionis ſucceſſum, diætetica ſint, ſive pharmacevtica, ullo modo remorari

rari & impedire possunt. Quia autem secundum principem illum practicum *Hippocratis* canonem, non cruda, sed concocta movere oportet; hinc principio id agendum, ut serum acre salsum, nervoso-musculosis partibus vasisque minimis impactum, temperetur, diluatur ac resolvatur simulatque viæ ad criticam excretionem sunt præparandæ, iis maxime, quæ fibras rigidas, tensas, spasmo constrictas remittunt ac molliunt.

§. II.

Igitur omnibus modis commendandus potus diluens, decoctum hordei cum passulis, vel etiam citratum, serum lactis dulce, cum pauxillo nitri & saccharo, nec non emulsiones ex decocto hordei, vel cornu cervi, cum amygdalis, quæ liberaliter sumta & temperant & diluunt. Ejusdem dein & adhuc diaphoreticæ virtutis sunt infusa theiformia ex herba veronicæ, cardui benedicti, floribus bellidis atque sambuci, crebrius sorbillata. Diaphoresin movent simulque temperant pulveres, ex antimonio diaphoretico, præsertim ex regulo parato, lapidibus cancrorum, cornu cervi philosophice præparato, nitro & cinnabari, cum aqua cardui benedicti, cerasorum nigrorum, cinnamomi & florum acaciæ crebrius assumendi. Quibus subinde ad auctiorem perspirationem interponendus usus liquoris bezoardici, vel nostri, vel Bussiani, cum dupla parte liquoris nostri anodyni mineralis, vel spiritus nitri dulcis. Neque negligenda alvina vacuatio, sed si segnior, clystere emollienti, aut clementi solutivo promovenda. Exterius quoque temperato calido fotu evaporatio & discussio subsistentis humoris secundanda. Quem in finem conducunt decocta ex herbis & floribus emollientibus, cum croco & lacte, vesicæ bubulæ indita & parti dolenti admota, nec non sacculi ex speciebus resolventibus & discutientibus, herba absynthii, cardui benedicti, floribus sambuci, chamomillæ vulgaris & Romanæ, baccis juniperi, semine anisi & carvi confecti, & in vino, aut aceto vini cocti, ac prævia expressione impositi. *Facienda.*

§. III.

Fugienda. Abstinendum vero interius ab omnibus opiatis, narcoticis & sopientibus, nec non a sudoriferis calidioribus, quæ febrem accendere, vigilias intendere & delirium suscitare valent. Exterius fugiendum regimen nimis calidum. Neque oleosa & pinguia illinenda, quæ poros cutis obstruunt, neque emplastra saturnina, vel epithemata ex aceto & lithargyrio admovenda, quæ nimis refrigerant & constringunt, neque etiam spirituosa applicanda, quæ fibras rigidiores efficiunt ac dolores intendunt. Ipse adeo decantatus camphoratus & crocatus vini spiritus, cautissime adhibendus, ob exsiccationem nimiam, quam partibus æstu ac incendio jam detentis, infert. Si tamen usurpare placet, fiat id statim in principio, ante intensum febrilem æstum, vel eo valde remittente, & maxime quidem in naturis segnioribus.

§. IV.

De VSne tenenda. Præterea ad præscindendum inflammationis incrementum admodum utilis & necessaria est, sanguinis missio inter initia, præsertim in manu vel pede lateris affecti instituta. Quantitas autem sanguinis mittendi, necnon repetenda quandoque venæsectio, pro ratione plenitudinis vasorum, consuetudinis, virium, ætatis corporisque habitus, dirigenda & judicio Medici merito relinquenda, ne in excessu, vel defectu peccetur. Interim si quis hæmorrhoidarius, præstat venam seligere in pede & si plethora urget, postea cubiti venam pertundere.

§. V.

Symptomatum singularium medicatio. Si spasmus in loco affecto tantæ est vehementiæ, ut etiam ventriculum, duodenum ipsaque biliaria vasa in consensum trahat, & præcordiorum anxietas, vomitio, singultus & alvi adstrictio id prodat, & externis, & internis, opem ferre expedit. Tum ego sæpius non sine fructu alvo infundere jussi enema pure oleosum, parti dolenti & præcordiis admovere vesicam decocto emolliente plenam & interius crebrius

dare

dare mixturas diapnoicas & resolventes, quæ aquam cardui benedicti, florum tiliæ, acaciæ, chamomillæ vulgaris, diascordium Fracastorii, nitrum & liquorem anodynum mineralem habuerunt. Quod si autem infarctus & obstructio hepatis, ac oriunda inde icteritia, complicantur; ego quidem singularis virtutis deprehendi epithema ex herba cardui benedicti, scordii, absynthii, floribus sambuci, chamomillæ Romanæ & vulgaris, semine levistici ac cymini, in vino coctis, & crebro admotum. Idem hoc epithema egregium quoque in declinatione morbi ad intercipiendum abscessum cum suppuratione. Sed ubi in inflammatione, a causa potissimum violenta & externa, suppurationis, vel etiam abscessus indicium præbet materia purulenta, per urinam, aut alvum secedens, cum febre lenta; ea utique adhibere convenit, quæ ad extinguendum æstum febrilem & suppurationem debite tractandam proficua, de quibus tamen infra pluribus agemus.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Hepatitis ex lapsu in abscessum desinens lethalis.

Vir sexagenarius, militum præfectus, sanguineo-cholericus, in Bacchi & Veneris castris strenue militans, anno abhinc post gravem ex caballo lapsum, per aliquot hebdomades laboravit ingenti & acuto dolore in dextro hypochondrio, cum febre, spirandi difficultate & alvo adstricta. Curatus tamen fuit, sed dolor remansit obtusior & conquestus fere per annum de virium & appetitus languore, nec tamen vini potum, nec veneris exercitium intermisit. Accidit vero ut quum equo gradario veheretur, sensum quendam disruptionis internæ perciperet, quo simul & semel pressorius ille dolor cessavit. In urbem delatus me vocare jussit, magnasque querelas effudit de miro languore, summa spirandi difficultate & præcordiorum constrictione. Ego propius accedens, extrema frigida & frigidum in facie sudorem offendi, pulsum autem arteriarum vix percepi. Suasi igitur ut ægrum,

in lectum transferrent calidum & animæ Medicum advocarent, meæ enim medicationi non amplius esse locum. Interim secta vena, sed nil fere effluxit, data analeptica interna & externa, sed frustra, & elapsis decem horis, e vivis discessit. Post mortem venter mirum in modum intumuit, ac in umbilicali regione die post disrupit, effluente sanie putrida & tam fœda, ut tota domus cadaverosa mephiti inficeretur.

Epicrisis.

Quemadmodum pleuritis vera & levior etiam peripnevmonia, si ultra vigesimum diem persistit, facile in empyema, sive abscessum admodum periculosum abit; sic & hepatitis, sive inflammatio musculosarum & membranacearum partium circa hepar, si non discutitur, abscessum formare solet, qui ipsam hepatis substantiam labe inficit atque corrumpit. Testatum id facit casus, quem ego Mindæ Westphalorum observavi & jam enumeravi. Quia autem hanc observationem egregie illustrat, similis a *Foresto* notata *lib. XIX. de hepat. affect.* non abs re erit, si eandem heic inseram. *Vir*, habet, *annos triginta sex natus, dolore hypochondrii dextri per integrum fere annum confectus, cui lenta accessit febris, tabe confectus & plane consumtus est, tota facies citrina & universum corpus flavum evasit & dolor atrox eum torquebat in dextro hypochondrio, quod durum & valde subtumidum, musculis abdominis plane extenuatis erat, urina tenuis & ignea, oris siccitas, alvus modo adstricta, modo liquida, cibi fastidium, sitis inexhausta. Incisione facta, materia purulenta fœtida emanavit, cum tanto fœtore, ut totam domum impleret, ita ut vix quisquam apud ægrum in cubiculo persistere posset. Aeger autem paullo post animam efflavit. Cadavere aperto, in tota ventris cavitate reperta est ingens copia puris, peritonæum quoque disruptum & putridum conspiciebatur, hepar durum, ingentis magnitudinis, albicans circa stomachum, sed in gibba sui parte prope costas spurias nigrum, exustum & gangræna infectum. In hepate vero nullum conspiciebatur pus.*

Præ-

Præcipua autem corruptio hepatis erat in parte dextra, versus costas spurias & circa musculos intercostales, qui etiam cum costis spuriis nigredinem contraxerant, instar carbonis & facillime frangi poterant.

OBSERVATIO II.

Vir sanguineo-melancholicus, triginta circiter annos habens, diu jam vitæ sedentariæ addictus, neque cibis boni succi usus, vinis vero dulcioribus semper delectatus, omissa per aliquot annos sueta sanguinis missione, in ingentem per universum corpus languorem incidit & miram quoque expertus est ad iracundiam proclivitatem, ita ut a levissima caussa commoveretur & protinus saporem in lingua perciperet amarum. Post mensem correptus est insigni dolore in crure & hypochondrio dextro, tensivo partim, partim gravativo, qui attactu fuit exacerbatus. Accessit cibi fastidium, inquies, somnus insomniis turbatus, calor præternaturalis, extrema ab aëre frigidiusculo mox refrigescebant, faciei color sæpius mutabatur, alvus erat quidem fluida, & a pulveribus, quos nitrum parca dosi ingrediebatur, fœtida & biliosa multa dimittebat, sed post alvi secessum semper fere dolor acerbior reddebatur, qui etiam sub risu & fortiori inspiratione ingravescebat, urina crassa, rubicunda, cum sedimento secedente. Misso primis statim diebus ex mediana largiter sanguine, dabantur diaphoretica, tinctura bezoardica bis quotidie ad triginta guttas cum infuso veronicæ, item pulvis bezoardicus, cum nitro & camphora mixtus, arcanum quoque duplicatum cum nitro & cinnabari, quo sedes proritati & anxietates adauctæ. Septimo die accedente, cutis, antea sicca & arida, madescere primum cœpit & postea sudor erupit largissimus, per viginti quatuor horas manans, quo omnia symptomata, respiratio difficilis, anxietas, horror & extremorum refrigeratio discussa, & somnus quoque rediit, ita ut post decimum quartum diem æger lectum relinqueret. Mense autem Augusto idem malum rediit, non quidem cum tanta sym-

Hepatitis sudore discussa.

ptomatum & doloris atrocia, sed diutius ægrum detinuit & lentam febrem reliquit, diæta salubri & congruis remediis post aliquot tempus etiam abactam, ægro perfectam sanitatem recuperante & exspirante simul illa ad iracundiam promtitudine.

Epicrisis.

Origo hujus morbi merito a crasso & copioso sanguine repetenda, quem vita sedentaria, victus crassus & crebrior potus vinorum dulcium ingenuit, eaque propter multum simul ad infarctum & obstructionem hepatis contulit. Accessit postea crebrior animi commotio, qua sanguis lentus in minima vascula impulsus, stasin ibi concepit inflammatoriam. Id enim curatam meretur observationem, quod qui hepatis vitio laborant, ad iracundiam admodum sint faciles. Nec prius prava hæc dispositio cessat, quam sublata hepatis labe. Videtur autem hæc inflammatio levior tantum fuisse ac in ligamentis, forsan etiam superficie concavæ hepatis partis, constitisse, ideoque septimo die sudore discussa est largissimo, quod tempus ordinarium criticum inflammationum esse solet, si discussioni adhuc est locus.

OBSERVATIO III.

Hepatitis sudore soluta.

Ante aliquot annos vocabar ad generosum virum in vicina urbe degentem, sanguineo-cholericum, strictioris habitus & quadragenario jam majorem. Is a quinque diebus lecto fuerat affixus, conquestus de acutissimo lateris dextri sub costis spuriis, cum maxima præcordiorum constrictione & anxietate, spiritus difficultate summa, febre, vigilia & inquietudine. Medici primum in auxilium vocati, morbum oppido periculosum, quin capitalem fore, propinquis & adstantibus dixerant. Putarant enim hepar ipsum laborare & sphacelosa tantum non corruptione esse infectum, ideoque, præter interna putredini resistentia & analeptica, exterius epithema ex aceto cum lithargyrio cocto, adjecta camphora,

appo-

apposuerant. Ego vero candide ipsis edixi, non adeo perniciosum esse, ut crederent, morbum, sed partes tantum externas hepati connexas, non hepar ipsum, pati. Removere hinc jussi primum epithema & apponere lateri dolenti, vesicam cum decocto emolliente. Interius præbui pulverem supra descriptum, nec non mixturam, pro potu ptisanam, item emulsionem ex semine cardui Mariæ, melonum, cucurbitæ & papaveris albi, cum aquis diapnoicis & analepticis, nec non infusum theiforme ex herba veronicæ, floribus chamomillæ, summitatibus millefolii & semine fœniculi. Usurpatis his, lenis mador in universo corpore obortus, cum symptomatum levamine, undecimo die sudor manavit largus & alvus quoque, sub dolore stricta & vix clystere soluta, sponte aliquoties dejecit. Atque sic æger ex voto convaluit, adhuc vivens & optime valens. Dedit autem hic casus mihi occasionem scribendi dissertationem academicam, *de hepatis inflammatione vera rarissima spuria frequentissima*, quam epicriseos loco legendam commendo.

CAPUT IIX.

DE

FEBRE NEPHRITICA.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

ORitur nephritica febris ex renum inflammatione, juncta cum dolore ardente fixo in lumbis, mictu difficili & aliis pathematibus spasmodicis infimi ventris. *Descriptio nephritidis.*

§. II.

Prout autem inflammatio levior est, vel gravior, sive profundior, differunt etiam symptomata aliusque morbi est eventus. Scilicet quando extima & propria renum tunica, *Simplex levior.*

innumeris capillaribus vasculis, ex emulgentibus renum vasis prodeuntibus, perfusa, inflammationem patitur, levior hæc est, superficialis & erysipelatis speciem habet, stipatur tamen dolore ardente fixo, acuto, cum pulsu celeri, duro, siti, mictu ardente, urina tenui, cruda & convenienti medicina, cum regimine leni diaphoretico, citra suppurationem, brevi tempore discutitur.

§. III.

Gravior in ulcus transiens. Quando vero inflammatio profundior, febris etiam vehementior, dolor in lumbis ardens diuturnior, mictio difficilior, alvus strictior & præcordiorum anxietas atque angustia major, urina cruda alba secedente. Quod si autem hic dolor ad decimum quartum usque diem persistit, suppurascere incipit, tumque haud secus ac in aliis inflammationibus in pus mutatis, dolor mitior fit & conquiescit, urina autem prodire solet admodum saturata cum crasso sedimento, quod partim ex purulenta materia, partim muco tartareo conflatum est. Quin sæpe inflammatio tam profunda & inde oriunda exulceratio tanta est, ut per plures annos duret, & successive totam renum substantiam consumat atque depascat, tandemque macie & febre hectica ægri moriantur, ac post mortem, renis loco, nil quam sacculus reperiatur plenus pure. Quod si perrumpit & in cavitatem pelvis delabitur, incredibiles, uti notavimus, facit ante mortem dolores & urinæ retentionem, ob vesicam, ceu partem nervosam & exquisiti sensus ab incumbente pure corrosam & vehementi spasmo affectam.

§. IV.

Brevis ex spasmo renum. Deinceps datur febris nephritica brevis & quandoque tantum diaria, quæ cum horrore, dorsi & partium extremarum rigore incipit, postea cum dolore lumborum & dorsi ardente, cardialgica ventriculi & alvi strictura decurrit & tandem sola diaphoresi & perspiratione aucta, intra XXIV. horas, sæpe solvitur, secedente per urinam sabulo crasso. Frequens hic affectus sanguine plenis, maxime feminis

minis post quinquagesimum annum, & a sola refrigeratione dorsi, præsertim lumborum inducitur. Ibi enim renes anterius minus integumentis & tantum musculis transversis sunt obtecti, propterea ex facili frigus penetrat & subjacentibus hisce partibus spasticam infert stricturam. Igitur febris hæc magis est a spasmo, quam inflammatione, & ideo facile etiam converso ab interioribus ad exteriora sanguinis motu & perspiratione revocata, iterum dissipatur. Quod vero renes spasticis stricturis pateant, ex eo facile concludendum, quod plexus nervorum ex pari octavo & intercostali, renalis dictus, ipsam renum substantiam ingreditur & non modo vasis sanguiferis, sed & ductibus urinariis, tonum, sensum & motum largitur. Et quia idem hic plexus, per ganglion connectitur cum plexu mesenterico & intestinorum, cum stomachi quoque nervis; hinc est, quod renibus, magis adhuc ureteribus, dolore & spasmo affectis, stricturæ cardialgicæ etiam in ventriculo & intestinis oboriantur, flatus in stomachum cum ructuum elisione urgeantur & alvus stringatur, quin ob inflatum ventriculum diaphragma prematur & spirandi angustia cum anxia præcordiorum constrictione inducatur. Ne dicam tenues, limpidas & aquosas urinas, quæ sub spasmis minguntur, luculenter testari, quod tubuli illi, qui in renibus liquorem urinosum sequestrant & ad pelvim ducunt, spasmo, seu motu contractili afficiantur.

§. V.

Aliud febris nephriticæ genus, vehemens & ardentem tantum non mentiens, oritur a calculo. Hic quidem, quamdiu in rene quiescit, nihil incommodi affert; ubi vero loco movetur & transitum per pelvim ac ureteres molitur, spasmos & dolores gravissimos, febrem & supra memorata inducit symptomata, quæ etiam non prius quiescunt, quam in vesicam fuerit delatus. Jungitur autem calculosa hæc nephritis sæpius non modo cum dysuria, sed & nonnunquam periculosa urinæ suppressione. Neque etiam prætereundum, non *Calculosæ gravis.*

facile

facile calculosam nephritidem gigni, nisi præcesserit nephritis simplex inflammatoria, vel etiam purulenta, in vasculosa & canaliculosa renum substantia, post quam urina extravasata & stagnans, vel puri commixta, sensim dimittit terreas moleculas, e quarum coalitu tandem succrescunt calculi.

§. VI.

Causæ nephritidis. Omnis autem nephritica febris & passio, eodem modo ac aliæ febres incipit cum horrore & frigore, quod maxime ex spina dorsali & primis lumborum vertebris sumit initium, sub quo sanguinis motus convertitur ad interiora ipsumque cor, eoque a copioso sanguine lacessito, systole postea sequitur celerior. Atque adeo facile innotescit ratio, quare renibus & iis, qui ad nephritidem, sive simplicem, sive calculosam, sive spasmodicam, proclives, nihil sit tam infensum, quam frigus hibernum, regnante vento boreali, aspero & rigido, quo improvide admisso, passiones hæ promte vel inducuntur, vel recrudescunt illico. Ad ingenerandas vero nephriticas has passiones & febres disponunt multa, tanto magis quando plura simul concurrunt atque in unum effectum conspirant. Primum inter hæc merito obtinet locum plethora, præsertim in corporibus spongiosis & copiosis exilibus vasis dotatis, item in iis, qui evacuationibus sanguinis spontaneis criticis, vel artificialibus opportuni & assueti, si illæ suppressæ, vel ob ætatis rationem emanserunt, hæ autem aliquamdiu intermissæ. In his expedita mali nephritici genesis, quando conveniunt simul hæreditaria dispositio, vita sedentaria, nimia stomachi repletio, cibi flatulenti, potus crassus non diluens, aut nimis spirituosus, nec non impensior animi mœror. Tanto magis & citius excluditur, quando plethorica ejusmodi crasso & copioso sanguine farcta corpora, vehementi & inconsueto motu, succussante equitatione aut vectura in curru agitantur, vel etiam medicamenta calidiora, urinam moventia, terebinthinata, juniperina, succinata, vel etiam purgantia aloëtica, liberalius assumuntur, quibus sanguis

guis crassus cum impetu in subtiles & ultimas renum arteriolas urgetur, ibique subsistens, inflammationem efficit.

§. VII.

Quod autem sinister ren plus tentetur nephriticis passionibus ac dexter, id tribuendum esse videtur tum quod ipse non tam bene tectus & a frigore munitus est, ac dexter, qui sub hepate delitescit, tum quod flexura coli ei proxime adjacet, quæ, uti sæpius quam alibi fit, a flatibus incarceratis distenta, renem & vascula ipsius sanguifera comprimit, ut difficilior fiat per vasa emulgentia sanguinis circuitus & ab hoc dependens urinæ secretio. Atque hinc etiam est, quod, qui calculi renalis doloribus obnoxii frequentius, insultum eorum illico experiantur, si cibos lentos & crassos, aut alia flatus procreantia assumserint. ***Cur sinistrum renem afficiat.***

CVRATIO.

CVM
CAVTELIS ET OBSERVATIONIBVS CLINICIS.

§. I.

Quam Veteres servarint in curanda nephritide medendi methodum tradit *Hippocrates de intern. affect. pag.* 217. *si*, inquiens, *urina prodit velut a carnibus bubulis assatis succus, ex renibus ulceratis, dolore lumborum & vesicæ, mox intensiori, & qui simul descendit ad imum ventrem, hanc insinuat curam: multa calida lavato & tepefactoria ad dolentem maxime locum adhibeto & sorbitione utatur e farina cocta, melle affuso, & reliquo victu utatur quam maxime per alvum secedente & vinum bibat album Mendesium, mellei coloris, aut aliud album jucundissimum, probe temperatum. Pro temporis opportunitate serum & lac bibat, serum quidem ad purgationem, lactis autem potum faciat in tempore per XLV. dies. Hæc si ita feceris,* ***Veterum methodus medendi.***

morbum in melius dispones. Eundem fere curandi modum proponit *Celsus lib. IV. cap. X. oportet*, ait, *ubi renes male habent diu, conquiescere, cubare molliter, solvere alvum, si aliter non respondet, etiam ducere, sæpe desidere in aqua calida, neque cibum, neque potionem frigidam assumere, abstinere ab omnibus salsis, acribus, acidis, pomis, liberaliter bibere.* Deinde ad dolorem levandum, immo, si renes exulcerati sunt, semina cucumeris, nucleorum pinearum, crocum cum lacte decoctum commendat.

§. II.

Congrua præsidia. Hæc Veterum curandi ratio ita est comparata, ut nephritico morbo admodum sit accommoda ac nil fere in eadem desiderari possit, quum omnia eo conspirent, ut vascula & fibræ tensæ, duræ & a spasmo constrictæ relaxentur & molliantur, humores stagnantes crassi diluantur & obstructiones solvantur. Nos etiam hanc methodum deprehendimus probatissimam, in eaque perficienda his potissimum usi sumus auxiliis, sero lactis dulci, vel lacte asinino acidulis Selteranis remixto, item ptisana cum lacte confusa & potui data, emulsionibus ex amygdalis amaris, nucleis persicorum, semine cucumeris, cucurbitæ cum aquis florum acaciæ, ulmariæ, cerasorum nigrorum; pulveribus, ex oculis cancrorum, cornu cervi philosophice præparato, lapide manati & nitro compositis, cum supra dictis, vehiculi loco, sumtis. Infusum quoque herbæ thée, propter blandam suam adstrictionem in omnibus renum affectibus, præservandi & curandi scopo, egregiæ est virtutis & ceu specificum olim maximi semper fuit habitum.

§. III.

Levioris nephritidis medicatio. Interim quum variæ sint nephriticæ hujus febris species & causæ, diversi etiam gradus; hinc diversimode etiam adornanda erit cura. Itaque in levi illa & diaria sæpe, ex solo frigore & spasmo, renum dolore, nihil aliud agendum, quam ut sacculis lateribusque calefactis, & dorsi, & abdominis regio,

gio, & ipsi quoque pedes, probe foveantur exterius, interius vero infusum thée, aut theiforme ex floribus chamomillæ, summitatibus millefolii, semine fœniculi, successive, sed largiter, corpore simul ad sudorem disposito, bibat & alvus stricta validius expediatur clystere ex lacte, nitro, melle & oleo. Inprimis ad dolores mulcendos & diaphoresin eliciendam spectatæ virtutis liquor noster anodynus mineralis, si tres ipsius partes, cum una liquoris bezoardici *Bussii* parte remisceantur, & bihorio quovis viginti guttæ cum potu calido porrigantur.

§. IV.

Quando dolor ardens & fixus in lumbis diutius tenet, & indicium est, vasa renalia sanguine crasso farcta esse atque obstructa, cito solvenda plethora per venæsectionem in pede, vel in dispositis ad hæmorrhoidalem fluxum hirudinum appositionem ad anum. Postea interius danda, quæ æstum sanguinis temperant & liberiorem humorum circuitum cum diaphoresi procurant, quo nomine emulsiva, demulcentia, diluentia, antispasmodica, pulveres diaphoretici cum cinnabari & nitro, omnibus aliis palmam præripiunt. *In graviori usurpanda.*

§. V.

Ubi vero inflammatio in abscessum transit, ex puris mictu & dysuria cognoscendum, medicatio eo dirigenda, ut pus acre temperetur, abstergatur & etiam fiat consolidatio. Ad hoc perficiendum laudata virtus lactis, vel seri lactis, cum herbis vulnerariis, floribus hyperici, summitatibus millefolii, herba veronicæ, scabiosæ, hederæ terrestris, consolidæ Saracenicæ & saniculæ decocti. Tum quoque utiles emulsiones ex seminibus quatuor frigidis & amygdalis, quibus adjicienda sufficiens quantitas seminis lycopodii, cujus magna vis est dolorem leniens, exsiccans & consolidans. Sunt etiam qui in renum vitiis multum tribuunt gummi cerasorum in aqua, vel sero lactis soluto & crebrius assumto. In illo etiam renum cum *Exulcerata præsidia.*

exulceratione vitio, quod plerumque in iis, qui diutius calculo laborarunt præsto est, ab omnibus acribus, calidis, spirituosis, diureticis & lithontripticis est cavendum, quia novam facile inflammationem, vel etiam mictum cruentum, excitare possunt. Præstantissimi vero tum usus mell Prussicum album, præsertim cum pulvere nucistæ remixtum & loco sacchari in decocto veronicæ sumtum, vel etiam sirupus dialthæa *Fernelii*, qui certe, ceu specificum, in renum labe merito commendari dignus. Præterea malvaticum juniperinum, quod ex vino Malvatico & rob juniperi paratur, in antiquis renum ulceribus, a senibus præsertim, ad aliquot cochlearia, post cibum, sumitur cum fructu.

§. VI.

Clysteres proficui. In nephritide tam inflammatoria, quam calculosa, primum & princeps auxilium in clysteribus demulcentibus ano infusis, qui sine stimulo salino & purgante parandi, ex lacte, sero lactis, vel pura aqua dulci cum floribus sambuci & chamomillæ decocta, adjectis binis vel una tantum uncia sirupi de althæa *Fernelii* & drachma una nitri. Diutius enim enemata debent retineri, quo spasmos laxent & flatibus sic exitum parent.

§. VII.

Flatus discutiendi. Quum magna sit consensio & communicatio inter renes, colon intestinum ipsumque ventriculum; adeo ut unius vitium facile transeat & communicetur cum altero, atque etiam inflatio coli, circumflexæ potissimum ipsius partis circa sinistrum renem, comprimendo hunc, non modo ad ipsius morbos disponat, sed & eos proritet atque exacerbet, hinc tam ad præservandum, quam mitigandum quod in renibus consistit vitium, operam dare oportet Medicum, ut omnia ex iis, quæ flatus cient, & alvum stringente facultate pollent, evitentur, contra quæ eam lubricam servant, uti oleum amygdalarum dulcium, flatibus etiam discutiendis dicata sunt, usurpen-

pentur, e quibus instar omnium est semen cymini cum saccharo obductum & frequentius deglutitum.

§. IIX.

Ad externorum usum quod attinet, si ipsa febris cum dolore acuto adest, non facile ego suaserim linimenta pinguia, neque etiam applicationem spiritus vini camphorati, multo minus balneum, sed fotus temperate calidus, cum vesica semirepleta decocto florum emollientium cum croco ex lacte, longe erit utilior. Si autem febris abest, & labes exulcerationis postea metuenda, vidi emplastrum spermatis ranarum, sumendo uncias ipsius duas, addendo sacchari saturni, camphoræ ana drachmam, olei hyoscyami drachmas duas, dolorem mitigando, eximie profuisse. *Externa cum distinctione adhibenda.*

§. IX.

Utut aquarum mineralium usus in omnibus fere renum vitiis opem spondeat eximiam, sed tamen quum magna sit in hisce ingredientium diversitas, non omnes promiscue in usum trahere convenit, sed utique selectus habendus. Carolinæ thermæ, si in renibus ulcus, propter sal calcarium purgans & diureticum quo pollent minus quadrant, quia nimium abstergendo, cavitatem faciunt majorem. Provide quoque & caute agendum cum acidulis efficacioribus Pyrmontanis & Egranis. Emsenses vero thermales aquæ & ex acidulis Selteranæ, propter sal tenerum alcali & subtilitatem aquarum, magis conducunt. Semper tamen tutior est & acidularum & thermarum usus, si cum dimidia parte lactis mixtæ, usurpentur. Inprimis præstat ad abstergendas exulceratas renum partes, Selteranam, primum per quatuordecim dies solam, postea adhuc per mensem lacti nuptam caprillo, potare & travmatica, decoctum, sive essentiam, interponere. *Minerales aquæ cum discrimine prosunt.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Serenissima Princeps, sexagenaria ferme, mollioris & san- *Nephritis exulcerata sanata.*

ſanguineæ texturæ, per aliquot annos nil niſi vinum, ac interdum aquam ſpirituoſam, carminativam, quam vocant, Aquavit, bibens, ſubinde tamen copioſe infuſum thee potans, ante aliquot annos, poſt præcedentem corporis exæſtuationem per motum, incidit primum in dolorem dorſi & hypochondrii ſiniſtri, cum horrida refrigeratione, febre, anxietate, inquietudine, ſtrictura alvi, dolore in ſiniſtro rene, fixo, ſubinde tamen de vehementia remittente, ſed verſus noctem ſemper exacerbato, ſub quo urinæ tenues & albæ ſeceſſerunt. Perſeverarunt hæc ſymptomata usque ad undecimum diem, quo tandem mitior dolor redditus & urina poſtea valde turbida cum craſſo multo ſedimento & bruni coloris emiſſa. Medicus diſciplinæ meæ alumnus, non deſtitit per morbi decurſum idoneis remediis ſuccurrere & potiſſimum emulſiones demulcentes & refrigerantes, pulveres temperate diaphoreticos & nitroſos, nec non oleum amygdalarum dulcium interne, & externe fomenta ex emollientibus & unguenta ex oleo amygdalarum dulcium cum camphora in uſum vocavit. Ad impediendum quoque ulcerationis incrementum & conſolidationem promovendam, ſuaſit poſtea infuſa herbarum vulnerariarum, ut alchymillæ, veronicæ, ſummitatum millefolii, florum hyperici, cum lacte per menſem & longius potanda, ac vere demum conſilium dedit, ut acidulas Selteranas, per ſex hebdomades, ſub debito regimine biberet. Quibus per Dei gratiam perfecte convaluit Sereniſſima ægra & etiamnum in exoptata vivit incolumitate.

Epicriſis.

Hæc inflammatio ſine dubio ab obſtructione vaſorum minimorum in renibus fuit ſuborta, quæ in plethoricis, ſicut omnes inflammationes, quam facile fieri poteſt, quando ſanguis per motum, aut calidiora, in extremitates arteriolarum, qui lympham vel ſuccum nutritium vehunt, urgetur & accedit lumborum refrigeratio. Non facile autem talis inflammatio, præſertim ſi paullo profundior diſcutitur, ſed in

ſup-

ſuppurationem abit, id quod certum requirit tempus. Deinde etiam illud in uſum practicum hinc diſcendum, quod cito ſuppurationi factæ ſuccurrendum ſit blandioribus vulnerariis, ne ſcirrhoſum quid, quod longiorem ſuppurationem ſequitur, gignatur & ulcus poſtea fiat inſanabile.

OBSERVATIO II.

Vir ſanguineus, forma venuſtus, venereus vero & vini potator, natus e familia nephritidi obnoxia, vigeſimo octavo ætatis ſuæ anno, febre admodum ardente, cum vehementi dolore in regione lumbari lateris ſiniſtri affectus eſt, adfuerunt ſimul cruciatus diri in abdomine, alvus adſtricta, ructus crebri, mingendi difficultas & urina exiit pauca, album deponens ſedimentum. Medicus conſultus febrem ardentem & colicam convulſivam eſſe putavit, ideoque venam ſecare juſſit & clyſteres applicare. Ego vero in auxilium vocatus, quum æger de colore inſtar pali circa renem ſiniſtrum infixi & ſpaſmodico cruris ſiniſtri contractione conquereretur, quæſivi, num olim laborarit calculo? reſpondit: non, ſed ex familia eorum eſſe, qui calculi cruciatibus obnoxii. Dixi igitur, nephritidem eſſe calculoſam, cum inteſtinorum doloribus, & exhibui emulſionem ex nucleis perſicorum, ceraſorum, cucurbitæ, milii ſolis, papaveris albi, cum aqua graminis, perlarum matre, nitro & ſirupo papaveris albi adjecto. Exterius loco dolenti admovere juſſi veſicam oleo liliorum alborum & chamomillæ cocto plenam & ternis ſingulis horis injicere clyſma ex ſero lactis, oleo amygdalarum dulcium, ſirupo dialthæa *Fernelii* & nitro. His alvus ſoluta, ructus moleſtiſſimi intercepti & ventris tormina nonnihil ſedata, ſed calculus graviſſimis doloribus deſcendit in uretheres, ad quos tantiſper componendos & ſpaſticam criſpaturam in uretheribus remittendam dedi liquorem meum anodynum mineralem cum aliquot guttis laudani opiati liquidi, quibus in veſicam dimiſſus & inde etiam ad urethram delatus calculus, *Nephritis calculoſa.*

culus, ob magnitudinem ibi obhærescens ac instrumenti ope eximendus, sub qua operatione meatus urinarius læsus quodammodo, ut dein, ob cicatricem hunc angustantem, per omnem vitam mictio facta difficilior. Ad præservationem igitur postea suasi primum potum infusi millefolii, dein acidularum Selteranarum cum vino & usum crebriorem pulveris ex magnesia & nitro. Et his jam per aliquot annos a calculi doloribus degit immunis.

Epicrisis.

I. Quoniam doloribus ex calculo non modo febris valde ardens, sed & dolores intestinorum, cum firma alvi obstructione, vomitibus & ructibus junguntur; hinc in nullo morbo diagnosis tam fallax, quam in hoc, præsertim si ægri antea nunquam insultum ipsius experti. Novi calculosam passionem pro ardente febre, pro iliaca passione, pro colica convulsiva, hæmorrhoidali, vel flatulenta, fuisse habitam, donec calculi proventus errorem argueret. Interim licet minus exquisite cognoscatur causa, in remediis tamen propinandis ea propter non multum errabit artifex, quum in omnibus his, non alia possint usurpari, quam demulcentia, sedativa, fibras rigidas laxantia & spasmos remittentia. Quo magis patet, eandem methodum eademque remedia, pluribus morbis sanandis esse posse accommoda.

II. Febris vehemens inflammatoria ex calculo sine subsequente inflammatione esse potest. Sed causa febris tum potius spasmus, quam obstructio vasculorum ab incarcerato sanguine; spasmus enim facilius solvitur, quam obstructio discutitur.

III. Ad arcendam calculosam nephritidem nihil utilius infuso vulnerario, antispasmodicæ simul virtutis, cujus generis est ex millefolio. Selterana dein pota aqua abstergit mucum viscidum & prima calculi rudimenta colliquat sensim ac evehit. Alvus autem laxa, ne ex intestinis male afficiatur ren, prohibet, licet eadem neutiquam movenda sit pilulis,

lis, præſertim quæ aloën habent, quibus in ſanguineis, præter dolorem calculoſum, & colicus, & hæmorrhoidalis, ſuſcitari poteſt.

OBSERVATIO III.

Femina quadraginta circiter annorum, ſanguine & ſuccis plena, facie florida, venæſectioni antea aſſueta fuerat, a biennio vero omiſerat & tamen ſedentariam coluerat vitam, plenæ ac vinoſæ diætæ indulſerat, neque ſufficientem uteri purgationem habuerat. Hæc corripiebatur fixo in regione ſiniſtra lumbari dolore, qui per aliquot dies cum virium proſtratione, nauſea & alvi adſtrictione inſiſtebat. Ad hunc leniendum Medicus præbebat pulveres ex antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum & opiato ſic dicto laudano, ita ut doſis laudani haberet granum, eoque obtinebat, ut dolor redderetur obtuſior, alvus vero magis obſtiparetur, urina ſupprimeretur, ſpiritus arctius mearet, vigilia eſſet aſſidua & præcordia impenſius angerentur. Nihilo tamen ſecius inſiſtebat papaveraceorum uſu & emulſionem non modo cum larga ſeminis papaveris quantitate, ſed & pilulas ex diureticis & opio præbebat. Licet autem his dolorem abigere & ſomnum inducere niteretur, neutrum tamen obtinebat, ſed ſymptomata potius cum ſpirandi difficultate ingraveſcebant, abdomen durum reddebatur ac tenſum & accedebat quoque febris. Alius igitur in conſilium vocabatur Medicus, qui ad alvum expediendam & reſpirationem facilitandam, exhibebat decoctum ex dulcibus, emollientibus, foliis ſennæ ſine ſtipitibus atque rhabarbaro, cui ad ſitim extinguendam nonnihil ſpiritus nitri inſtillatum. Sed omnia fruſtra. Ægra enim corripiebatur horrore frequenti cum interiorum ardore, ſubſequebatur ſyncope cum levi delirio, quumque Medicus ſub his emeticum ex tribus tartari emetici granis daret, operatio nulla ſequuta, & duabus ab eo aſſumto horis, ægra exſpiravit.

Nephritis male tractata funeſta.

Epicrisis.

Imprudentissimæ medicationis hoc est exemplum, qua morbus benignus, in capitalem plane conversus. Expensis enim probe circumstantiis, facile judicandum, malum hoc a nimia sanguinis redundantia in femina alias vegeta, ejusdemque stagnatione in vasis majoribus circa lumbos, nephritidem faciente, ortum traxisse, omneque damnum tempestiva liberali sanguinis missione & alvi apertione per clysteres, mature potuisse præscindi.

OBSERVATIO IV.

Nephritica febris ex calculo.

Vir quadragenarius, cholerico-sanguineus, multorum liberorum pater, ac ob mercaturæ negotia, multum in itineribus versans, postquam autumnalem sanguinis missionem justo diutius distulisset & novissime curru noctu & interdiu vectus, corporis & succussationem & refrigerationem fuisset passus, domum delatus vesperi correptus est horrore, quem excepit æstus & dolor acutissimus in sinistro latere supra ischii os, prope dorsi spinam, cum alvi adstrictione, inquietudine, siti, præcordiorum strictura & ructuum elisione, urina non quidem difficulter, sed alba & tenui secedente. Medicus ordinarius suasit clysterum oleosorum usum & potum olei amygdalarum dulcium cum jusculis. Delinita inde tantisper dolorum atrocia, mane ob alvum strictiorem ac sponte nec flatus, nec stercora dimittentem, tormina quoque & murmura in abdomine, pilulas purgantes cum croco deglutire jussit, quibus non sine prægressis cruciatibus alvus quidem soluta, dolor autem fixus circa renem sinistrum exacerbatus, inquietudo cum calore adaucta, æger assumta illico revomuit corpusque admodum jectigavit, alvo simul denuo arctissime clausa. Ego in auxilium vocatus, ex dolore fixo in renis regione & subinde ad femur usque excurrente cum aliquali hujus rigore, nephriticam febrem esse conjeci, ac propterea primo omnium sanguinem e vena brachii mittere, dein alvo clysterem paregoricum domesticum cum nitro injicere & interius

liquo-

liquorem meum anodynum mineralem, alternatim cum pulvere temperante ſalino-nitroſo præbere juſſi, dato ſimul pro potu decocto avenaceo, nonnunquam cum oleo amygdalarum dulcium, nonnunquam brodium carnis cum citri ſucco. His æſtus reſtinctus, vomitus compoſitus, dolor quoque conquievit, per intervalla tamen, veſperi præcipue, recruduit. Hinc locum dolentem unguento dialthæa, populeonis, cum oleo juniperi ſubinde fovere ac bis quotidie liquorem ſalino-alcalinum ac nitroſum ſumere ſuaſi, quibus etiam effectum, ut poſt ſeptimum diem alvus ſponte ſolveretur, cutis antea arida madeſceret, pulſus molleſceret, urina, ſub dolore pellucida, craſſa nunc ſecederet ac ſedimentum poneret, ipſeque dolor penitus evaneſceret. Licet autem tum nec ſabulum, nec calculus prodiret, nephriticum tamen morbum fuiſſe patuit poſtea, luculentius. Quum enim æger ad vernalem ſanguinis miſſionem ſeſe accingeret & ob id alvum prius purgandi cauſa decoctum mannatum cum cremore & terra foliata tartari uſurparet, inde non modo efficaciter alvus eſt ſubducta, ſed & poſt perpeſſos veſperi leniores in lumbari regione verſus pubem excurrentes dolores, mane cum urinam mitteret ex improviſo ſimul etiam excrevit calculum oblongum, figuræ pyramidalis fere, diametri lentis, baſi durum, ſuperius autem friabilem atque poroſum.

Epicriſis.

Calculum in renum ſubſtantia occultatum, paullo majorem & duriorem, febrem inflammatoriam cum acerbis doloribus & ſpaſticis ſymptomatibus, excitare poſſe, hæc docet hiſtoria. Neque tamen id fit, quod irritando vel diſtendendo partes nervoſas ſpaſmos facit, ſed quia comprimendo canaliculoſam renum ſubſtantiam, obſtaculum ponit liberiori ſanguinis per eorum compagem progreſſui, & quando tum ſanguis abundans cum vehementia per motum ſuccusſatorium vehementem in curru aut equo, impetuoſe ad renes pellitur, nec tamen per venas omnis æque expedite ite-

rum reducitur, gignitur demum inflammatio. Illa enim dorsi sub vectura aut equitatione succussatio, sanguinem omnino impetuosius agit ad renes; unde novi, feminas curru vectas ad crebriorem urinæ urgeri missionem. Novi etiam validiori hoc motu calculum in renibus quiescentem, esse loco trusum & in uretheres cum dolore translatum. In cura autem sic exclusæ nephriticæ febris, optimum & præsentissimum auxilium in sanguinis subtractione, cujus tamen quantitas merito Medici judicio relinquenda. Neque etiam ego melius novi in plethoricis renum passionibus obnoxiis præservativum, quam venæsectionem tempestive & cum judicio institutam. Atque hinc petenda est ratio, quod notante dudum *Hippocrate*, ab inflammatoriis ejusmodi febribus, nephriticis, peripnevmonicis & phreneticis, liberi maneant, quibus hæmorrhoides recte fluunt.

OBSERVATIO V.

Nephriticus & hæmorrhoidalis dolor cum numerosa calculorum excretione.

Illustrissimus Comes, quadraginta circiter annos habens, optimæ & sanguineæ constitutionis, bis quotannis hæmorrhoidum, parciori tamen fluxui obnoxius, in intensum dorsi & abdominis incidit dolorem, ut erectus stare non posset, sed corpus semper incurvare necessum haberet. Aderat simul creber ad mingendum stimulus, & urina secedebat parcior. Medicus huc usque ordinarius ansam hujus doloris esse voluit sanguinem per ani venas exitum molientem & in tunicis intestinalibus stagnantem, eaque propter venam in pede aliquoties secare jussit, pulverem antispasmodicum exhibuit & ad proritandum hæmorrhoidum stillicidium, crebriorem pilularum ad exemplar Beccherianum paratarum usum suasit. Sed inde nihil accessit levaminis, dolores non modo remanserunt, sed & periodice sæpe cum extremorum frigore & subsequente totius corporis æstu, præsertim in regione lumbari, recurrerunt. Adiit igitur Carolinas thermas, ibique me in consilium accivit. Quumque ex sedimento urinæ mucoso & quodammodo tartareo conjicerem, illustrissimum ægrum

non

non esse liberum a calculo, ut temperatas tantum thermales aquas biberet consilium dedi. Potis his optime habuit, & quod mirandum, post potum plures numero, magnitudinis variæ, lapillos subcinericios, leves, cum urina excrevit, ut numerus eorum intra aliquot hebdomades, vel ad quadringentos accederet. Postea successive pauciores secesserunt ac quatriduo ante finem curæ nullus amplius prodiit. Interim licet sub hoc potu dolores essent mitissimi, in itinere tamen recruduerunt acerbiores, nec per annum postea penitus discesserunt, donec usurpatis infusis herbarum vulnerariarum, liquore anodyno minerali & ad roboranda sub doloribus afflicta membra, Tœplicensibus thermis, liberaretur tam a dorsi, quam renum calculosis passionibus.

Epicrisis.

Sanguineæ & forma venustæ personæ, si corpus jam omne nactum augmentum, ex facili patent internis partium inflammationibus, nec non sanguinis evacuationibus, præsertim per sedis venas. Quæ sanguinis excretio, si deficit, haud raro renum inflammatio & calculosa dispositio excipit. Hinc perite *Hippocrates Sect. II. aph. XI.* scribit: nephriticis si hæmorrhoides fluunt bonum. In nostro illustrissimo ægro & hæmorrhoidalis intestinorum, & calculi renum dolor fuit conjunctus, quod haud infrequens est. Thermarum autem Carolinarum ea virtus est atque efficacia, ut renes valide expurgent a sabulosis & tartareis sordibus. Sed cautus sit earum usus, si magna in renibus exulceratio, ne irritando eandem augeant majoremque faciant cavitatem. Optimo consilio in nostro ægro post thermalis aquæ potum in usum vocata decocta & infusa vulneraria, cum pulveribus nitrosis & liquore anodyno minerali. Renes enim male affecti ad consolidationem optime ferunt lenem adstrictionem. Unde ab auctoribus omnes fere herbæ vulnerariæ, in morbis ex renum vitio, quam maxime celebrantur.

CAPUT IX.

DE

INFLAMMATIONE VESICAE.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Inflammatæ vesicæ pathognominica signa.

VEsicæ compages, ex quatuor tunicis, una a peritonæo, altera musculari, tertia nervosa, cui quarta mucosa seu villosa obducta, si spasmo & inflammatione afficitur, haud secus ac si ventriculi ejusdem texturæ corpus, aut aliæ nervosæ partes eandem patiuntur, & multis & gravibus stipatur symptomatibus, licet auctores medici recentiores paucam & vix ullam hujus passionis injiciant mentionem. Pathognomonica autem & essentialia ipsius signa sunt hæc: dolor acutus, ardens & pressorius in regione pubis, cum febre, perpetuo tenesmo sive desidendi stimulo, & continuo ad mingendum conatu.

§. II.

Causa inflammationis.

Inflammationis hujus proxima causa sanguinis vel etiam seri impuri in extremitatibus arteriolarum stasis est, qua sanguifera per vesicæ tunicas discurrentia vasa, a sanguine copiosius congesto nimium replentur, distenduntur & nervosa exquisitissimæ sensationis tunica, in vehementem spasmum abripitur, ex quo reliquorum symptomatum origo.

§. III.

Item symptomatum.

Nimirum gravia illa pathemata, quæ inflammationi vesicæ juncta, dolor ardens pressorius, ani constrictio, tenesmus, difficilis & continuo urgens mictus, borborygmi, ventris tormina, summa præcordiorum anxietas, ægra spiratio, inappetentia, mala digestio, vomitus, extremorum frigus, pulsus durus, inæqualis, contractus, celer, inquietudo, quandoque etiam

iam convulſio, unice pendent a ſpaſmo in veſica, qui, ſi vehementior, ob nervorum communionem, non modo rectum, ſed & reliqua inteſtina, ventriculum & diaphragma, immo ipſas cerebri & ſpinalis medullæ membranas, cum univerſo nervoſarum partium ſyſtemate, in ſimiles ſpaſticos & conſtrictorios motus abripit. Quam intima enim ſtomacho cum veſica intercedat conſenſio, notavit jam *Celſus lib. VII. cap. XXVII.* ita habens: *non ignoramus, orto veſicæ ulcere, ſæpe affici ſtomachum, cui cum veſica quoddam conſortium eſt, ex quo fit, ut neque retineatur cibus, neque, ſi quis contentus eſt, concoquatur, neque corpus alatur.*

§. IV.

Non tamen ſemper unius ejusdemque eſt vehementiæ, ſed quandoque levior, quandoque gravior. Levior illa ſuperficialis magis eſt, ſpuria quaſi & rhevmaticæ, vel eryſipelaceæ ſpecies, ac propterea brevi etiam & facilius ipſa febris per diaphoreſin tollitur. Oritur etiam non tam a ſanguine, ſed potius a ſero ſalſo, acri, impuro inter vaſcula & fibrillulas nerveas hærente. Hinc familiaris quam maxime ſenibus, ſcorbuticis, arthriticis, rhevmaticis, hemicranicis, purpura ſcorbutica laborantibus atque cachecticis, tum maxime, quando refrigeratione inferiorum a rigido & boreali aëris ſtatu, perſpiratio intercipitur ac inoffenſus ſanguinis & humorum per minimos tubulos circuitus ſiſtitur. Quæ autem gravior, profundior eſt, a craſſo & impuro ſanguine in veſicæ vaſis uberius collecto provenit, plethorico-cacochymicos hinc frequentius infeſtat, atrociora habet ſymptomata & perquam facile in ſuppurationem, exulcerationem vel ſphacelum funeſtum plane tranſit. *Levior eſt vel gravior.*

§. V.

Ex iis quæ ad ingenerandam veſicæ inflammationem conferunt, ſunt maxime criticæ ſanguinis evacuationes, per menſes, vel hæmorrhoides, deficientes, vel plane ſuppreſſæ. Magna enim conſenſio veſicæ & inteſtini recti, alterutra parte *Oritur a ſuppreſſis ſanguinis evacuationibus.*

te male & spasmo vel inflammatione affecta, propter hæmorrhoidalia tam interna, quam potissimum externa vasa, e quibus, notante *Vesalio lib. III. cap. IX. de fabrica C. H. pag.* 475. rami, hypogastricæ propagines, ad vesicæ cervicem abeunt, unde etiam suppuratio & exulceratio ex ruptis sanguiferis vasculis in cervice utplurimum observatur magna. Inprimis in feminis, si, uti haud infrequens, & mensium & hæmorrhoidum fluxum experiuntur, ac ille cessat, nec hic recte succedit, sanguis impetuose ruit ad vesicæ vasa & gravia symptomata, febrem, ulcerationem, purulentam mictionem, quandoque cruentam, dysuriam & alia plura incommoda adducit.

§. VI.

Nec non a gonorrhœa male tractata.

Deinceps non raro inflammationem vesicæ infert gonorrhæa, præsertim virulenta, male per adstringentia, vel etiam nimis calida & acria pellentia tractata. Attenta enim observatione constat, gonorrhæam sæpius recurrentem & perversa medicatione exceptam, abire in prostatarum, vesicularum seminalium & ipsius vesicæ ulcus. Prostratæ quippe glandulæ, quæ utplurimum gonorrhoeæ sedes, quando tumore, dolore, inflammatione & suppuratione afficiuntur, facile labem communicant vesicæ collo proxime adjacenti, ut vitium latius serpat, de quo notabilis conferri meretur casus in *Medicin. nostræ consult. tom. V. Dec. I. cas. IIX. pag.* 56. *sqq.* Tum vero præter fluxum seminis ex urethra involuntarium, urina mingitur, quæ crassum, copiosum, mucilaginosum purulentum sedimentum ad fundum dimittit, quod ab urina separatum & exsiccatum flammæ si injicitur, tetrum fœtorem, non secus ac sanguis combustus, spargit.

§. VII.

Eventus morbi.

De successu & eventu morbi veritati & experientiæ omnino congruum *Hippocratis* effatum *de prænot. pag.* 464. sic habens: *vesicæ duræ & dolentes penitus quidem horrendæ sunt & perniciosæ; perniciosissimæ vero, quæ cum febre continua fiunt. Etenim dolores ab ipsis vesicis ad occidendum sufficiunt, & alvi*

& alvi non egerunt hoc tempore, nisi durum quoddam & hoc coacte. Solvit autem urina micta purulenta, quæ albam ac levem subsidentiam habet. Si vero neque ab urina quicquam remiserit dolor, neque vesica molliatur & febris continua fuerit, in primis circuitibus morbi, ægrum moriturum esse timor est. Quando autem inflammatio non tempestive discutitur, lentius aut citius necat. Qui cito, ex sphacelo pereunt, ac uti testantur observationes anatomico-practicæ, vesica sphacelo affecta, vel vasa ipsius sanguifera varicosa, & nigro cruore farta repeiuntur. Tardius autem mors excipit, quando exulceratio succedit, ex mictu purulento cognoscenda, quæ tandem vel hectico calore necat, vel latius serpens intestinum rectum etiam exedit ac gangrænam inducit funestam.

§. IIX.

Urina mucida & dysuria non semper ab inflammata vesica.

Interim non omnis urina turbida & sub mictu difficili & ardore excreta, inflammatæ, aut exulceratæ vesicæ est indicium. Id enim haud raro obvium in senibus, scorbuticis & qui dyscrasia humorum laborant, & accidit sine periculo. Quandoque etiam solus vesicæ spasmus, ab urina acri, calculo asperiori, aut collectione seri impuri in vasis vesicalibus, inductus, insignem muci quantitatem ex villosa tunica exprimit ac urinæ insinuat. Neque minus vesicæ spasmus & dysuria sæpe comitatur febrem, quæ plerumque est scorbutica & exanthematica, cum purpura, vel maculis scorbuticis instar petechiarum, nec periculo vacat. Quin aliquoties in purpura scorbutica affectis observavi, quod impedita materiæ purpuraceæ per improvidam refrigerationem excretione, vel hac retropulsa, eadem pathemata, spasmus nempe vesicæ ac difficilis mictus, accesserint, nullam aliam ob causam, quam quod constrictis a frigore tubulis subcutaneis, motus sanguinis & humorum ab exterioribus ad interiora conversus, simulatque recrementitia & acris illa materia nervosæ vesicæ illapsa.

CVRATIO.

§. I.

Spasmus vesicæ ex sanguine. Nulli morbi difficilius curantur, quam qui in vesica consistunt. Est enim nervosa & exquisiti sensus pars, secundum Veterum loquendi morem frigida, & pauco sanguine perfusa, ac urina perpetuo superne affluens consolidationem impedit, præsertim in senibus. Quare vesicæ vitia, uti spasmus, inflammatio, exulceratio, difficilis & dolorosus mictus, facilius arcentur, quam persanantur. Interim quia spasmus vesicæ primam fere causam omnibus quæ ipsam infestant passionibus subministrat, præcipua utique medentis intentio, ut eundem tempestive præscindat & modis declinet cunctis. Sed quum hic spasmus vesicalibus tunicis vel a sanguine uberius ibi congesto, tendente ac premente, vel ab acri impuro sero eo decumbente, inducatur; causæ hæ probe sunt discernendæ in medicatione. Quod si igitur post suppressum mensium vel hæmorrhoidum fluxum, tale vitium imminet, optimum consilium, ut excretiones hæ vel revocentur, vel sanguis copiose congestus per sanguinis, præsertim in pede, missionem, derivetur, quod auxilii genus, iis inprimis, quibus ani, aut uteri venæ stillare amplius jam cessarunt, proficuum est. Et hoc in casu verum omnino *Hippocratis aph. LXIIX. Sect. VII.* dictum: urinæ difficultatem & stillicidium solvere venæsectionem.

§. II.

Ab humore acri quibus arcendus. Quando scorbuticis & iis, qui rhevmatismis, arthritide & purpura chronica laborarunt, ulcera antiqua consolidata sunt, aut materia quædam exanthematica retropulsa, senibus quoque ob dyscrasiam sanguinis & humorum impuram, vesicæ passiones imminent, cito remediis diluentibus, acrimoniam temperantibus, blandis diaphoreticis sanguinemque depurantibus est succurrendum. Hunc in finem utilia decocta pro potu ordinario temperantia, ex radice scorzoneræ, chinæ, sisere, fœniculi, item infusa theiformia ex summitatibus millefolii,

lefolii, floribus malvæ, baccis alkekengi & ſemine dauci parata, cum dimidia parte lactis mixta & ſirupo dialthæa *Fernelii* dulcificata. Neque minus ſpectata ſeri lactis dulcis virtus. Quibus ſi accedit uſus emulſionis ex ſeminibus quatuor frigidis, & pulverum temperantium ex pulvere Marchionis, antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum, matre perlarum, cum nitri tantillo & aliquot guttis olei macis, effectus eſt exoptatus. Quia tamen puritas humorum multum etiam debita purgamentorum alvi excretione conſervatur, videndum utique, ut hæc præſtetur libera, optime alimentis, ſin vero minus reſponderit, mannatis, cum, vel ſine rhabarbaro, addito nitro antimoniato, aut clyſteribus emollientibus ducenda.

§. III.

In inflammatione & ſpaſmo proficua.

Ubi vero inflammatio cum ſpaſmo jam præſto eſt, præter jam dicta, commendatiſſimus eſt uſus liquoris anodyni mineralis, ad drachmam unam, remixti cum granis quinque extracti croci & granis duobus camphoræ. Tum etiam pulveres diaphoretici ac temperantes, aucta nitri doſi, cum emulſionibus ex ſeminibus quatuor frigidis ſunt porrigendi. Et exterius partem affectam antiſpaſmodicis & leniter diſcutientibus fovere expedit. Nobis hunc in finem uſitata veſica decocto florum emollientium plena, vel loco hujus emplaſtrum ex emplaſtri de meliloto uncia, ſpermatis ceti drachmis tribus, croci, camphoræ ana drachma, nec non oleum anodynum camphoræ, ex olei amygdalarum dulcium uncia, hyoſcyami drachmis tribus & camphoræ drachma, pubis & perinæi regioni crebrius illitum. Ubi etiam ſpaſmus ſolus teneſmum moleſtum, vel difficilem, doloroſam mictionem efficit, præter balnea aquæ dulcis, omnia alia auxilia virtute ſuperant vapores ex decocto florum meliloti, ſambuci, chamomillæ officinalis, malvæ, ſummitatum millefolii cum lacte, in perforata ſella ad laborantes pares admiſſi.

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

Minerales aquæ utilissimæ.

In vesicæ vitiis inveteratis, quæ cachecticis, hypochondriacis, scorbuticis, senibus & hæmorrhoidariis, nunquam non sunt frequentia, ad incrementum eorum præscindendum, per longum usum efficacius deprehendi nihil, quam peritum aquarum mineralium usum. Celebres jam pridem hoc nomine Spadanæ aquæ, de quibus sic disertis verbis scribit *Henricus ab Heer in Spadacren. hæc fontis Spadani, propria ac singularis facultas, ut vesicæ renumque dolores sopiat ac leniat, morbos vero harum partium persanet, ventriculum debilem roboret & ciborum languentem appetentiam excitet.* Quin idem gravis auctor suadet, ut, si renum & vesicæ vitiis affecti liberi ab iis vivere velint, per totum annum hanc medicatam aquam bibant. Neque minus *Tulpius lib. II. cap. LIII.* testis est fide dignus, deploratum vesicæ ulcus, omnibus parum aut nihil proficientibus, continuo aquæ Spadanæ usu, tam feliciter fuisse debellatum, ut summe obstupuerint, quibus id visum certam habere desperationem. Ego vero habeo, quod maxime laudem usum Selteranarum, quarum saluberrima ingredientia penitius inspexi, quarumque virtutem in omni interna pulmonum, renum & vesicæ labe exemplis habeo confirmatam fere innumeris. Hinc suadeo, ut vere semper & autumno, per mensem & longius bibantur, vel quod melius inter cibum potus ordinarii loco, cum quarta vini Mosellani parte remixtæ, potentur.

§. II.

Lac cum aqua prodest.

Lacticinia quidem per se renum ac vesicæ læsionibus & morbis minus accommoda. Sed si lac ipsum, præsertim asininum, cum Selterana aqua bibitur, vel quod melius adhuc, acidulæ hæ, ad abstergendam eo melius saniosam & mucosam materiam, per aliquot hebdomades primum solæ, ac postea

vel

vel ſolum lac, vel medicatæ huic aquæ confuſum, uſurpantur, magis quam ullum aliud remedium prodeſſe, expertus ſcribo.

§. III.

Licet ſanguinis miſſio utiliſſima ſit, tam ad arcenda, quam perſananda veſicæ ex ſanguinis congeſtione vitia; multum tamen nocet frequens ipſius adminiſtratio, ubi humorum magis impuritas, quam abundantia in vitio eſt, ac ubi materia acris purpuracea altius ſanguini eſt inſinuata. Nam ſubtracto nimium ſanguine, motus ipſius ad corporis ambitum elangueſcit, perſpiratio ſimul imminuitur & morbi cauſa magis obfirmatur, licet in principio doloris lenimentum inde accedere videatur. *V. S. cum distinctione admittenda.*

§. IV.

Vini potum *Hippocrates l.* ſuperius *c.* in urinæ difficultatibus commendat; merito tamen tenendum, quod nullum aliud ex uſu ſit, quam dulce, Malvaticum, Hiſpanicum, vel etiam Hungaricum, quod moderate & medice potum, tam ad roborandum ſtomachum, quam ad vires refocillandas, apprime conducit, niſi febris & calor prohibeant. Illa vero vina quæ multum acidi tartarei in ſinu ſovent, ut Rhenana, item noſtratia auſtera, penitus merito ſunt rejicienda. *Vinum dulce non acidum bibendũ.*

§. V.

Quum omne frigidum nervis nervoſisque partibus ſit inimiciſſimum, calidum vero amiciſſimum; hinc in nervoſæ veſicæ paſſionibus ſumma cum cura etiam vitanda refrigeratio, præſertim inferiorum, frigidus potus ac, præſertim in ſenili ætate, remedia nimium refrigerantia, acida & nitroſa. Viciſſim quæ corpus, abdomen inprimis & pedes, a frigore defendunt ac in perſpiratione ſervant, ut motus corporis moderatus, potus infuſi theiformis, potio calida, item pediluvia & balnea aquæ dulcis, optimum doloris procurant lenimentum. Atque etiam hanc ob cauſam e re eſt, ut aquæ medicatæ *Frigus nocet, calor temperatus prodest.*

ipsæ, tam solæ, quam lacti nuptæ, tepidæ potius, quam frigidæ, bibantur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Dolor vesicæ ex sanguine stagnante.

Vir quadraginta annorum, vitæ sedentariæ ob intemperantiam studiorum addictus, intolerabili cruciatu & tormento circa pubis & perinæi regionem cum magna difficultate reddendi urinam diu sæpe per intervalla afflictus fuit, & propter dolorum atrociam, inquietudinem, anxietatem, vigiliam viriumque defectionem, cum extremorum tremore ac frigore, tam misere decubuit, ut ad desperationem quandoque redactus, cultro filum vitæ abrumpere voluerit. Affligebat hæc miseria interdum per aliquot hebdomades, postea sensim paulatimque remittebat, ut officio suo fungi posset, urina plerumque pauca & turbida profluebat, crassum sedimentum deponens. Et quum per sex fere annos hoc malo exagitatus esset, viribus tandem penitus consumtis, quadragesimo ætatis anno obiit. Omnes, quos per totam civitatem in auxilium vocarat, Medici, & calculum, & vesicæ exulcerationem, hujus miseræ affectionis causam judicarunt; sed aliud longe partis affectæ post mortem scrutinium docuit, vesica quippe integra, sine exulceratione, inventa fuit, nec vestigium sabuli aut calculi in ea repertum, ipsum vero vesicæ corpus longe crassius & densius, copiosis & valde distentis vasis sanguiferis, quorum nonnulla calamum scriptorium crassitie æquabant, obsitum. Ut adeo omnium horum cruciatuum nulla alia fuerit causa, quam insolita illa stagnatio & incarceratio sanguinis in vasis vesicæ.

Epicrisis.

Hæc historia luculenter docet, spasmum vesicæ urinariæ vehementiorem, tantum valere, ut universum nervosarum partium systema in consortium trahere & œconomiam omnium

um

um corporis functionum perturbare queat. Dein patescit: difficilem cum ardore & stillicidio mictum, urinam quoque glutinosam, juxta *Hippocratem* furfuraceam, non semper exulcerationem, vel calculum intus latentem prodere, sed a sola spastica contractione vesicæ oboriri posse, qua tunica interior mucosa fortiter compressa mucosum liquidum copiose in cavitatem vesicæ eructat, quod urinæ immixtum, postea cum ipsa excernitur, eodem modo ac notum est, dolorificum illum spasmum, qui sæpe fit in extremitate intestini recti exquisiti sensus, ita comprimere tunicam cum vasis suis villosam, ut insignis copia muci albi, instar albuminis ovi, cum tenesmo dimittatur, quod vulgo vocant hæmorrhoides albas. Vesicæ autem spasmi causa non tam est in cavitate vesicæ, quam potius intra ejus substantiam. Nam, sicuti a mensium vel hæmorrhoidum fluxu sufflaminato, sanguis regurgitans ad vasa ventriculi & intestinorum, & intra eorum tunicas sentientes stagnans, distractione & compressione, vehementia tormina, anxietates, dolores, convulsiones & spasmos concitat, ita etiam, quando vel ex vitio & emansione fluxus hæmorrhoidalis, vel aliis ex causis, sanguis ad vesicæ corpus magna copia delatus ibi stagnat, non mirum est, quod in nervosa ipsius compage spasmos, & quæ ab iis proficiscuntur symptomata, producat.

OBSERVATIO II.

Ex hæmorrhoidibus suppressis lethalis vesicæ inflammatio.

Vir quadraginta annorum, sanguineo-cholericus, ex vitæ genere valde inquieto transiens ad quietum & sedentarium, experitur brevi post hæmorrhoidalem fluxum, quem præpostere remediis adhibitis supprimi curavit. Sequuta hinc mictio cruenta, singulis fere mensibus rediens, qua cessante, anxietates præcordiorum, dolores lumborum, borborygmi ventris, prava digestio & inappetentia oborta. Ad tollenda hæc mala variis usus quidem remediis thermis, lactis cura, sed non cum debito regimine. Accessit hinc postea funesta vesicæ inflammatio, cognoscenda satis ex magno ardore,

dore, dolore in regione pubis, mictu difficili & dolorifico, febre, præcordiorum anxietate & delirio, ac post mortem vesica inflammata & sphacelata inventa fuit.

Epicrisis.

Hæmorrhoidalis fluxus interdum transit in mictionem cruentam, criticam quoque, quæ nullo modo cohibenda, nisi rursus provocentur hæmorrhoides, alias gravissima subsequuntur spasmodica pathemata non modo, sed & ipsa vesica tandem inflammatione gravi cum febre afficitur, quæ facile abit in sphacelum. Nam qui morbis vesicæ moriuntur, ii plerumque pereunt sphacelo, qui etiam intestinum rectum sæpe afficit, ut hæmorrhoidalia vasa sanguine nigro infarcta cum penis livore compareant.

OBSERVATIO III.

Vesica inflammatio a materia acri lethalis.

Summus hujus urbis Theologus, vita sedentaria perpetuaque mentis per ardua multa negotia fatigatione usus, a purpura intus delitescente scorbutica in gravem primum per intervalla dysuriam incidit. juncta simul paralysi spuria dextræ manus, quæ, quamdiu perstitit, remissior fuit dysuria, illa vero evanescente, atrocior vesicæ spasmus & dolor, cum assiduo urinam mittendi stimulo, illico rediit. Tandem cum sanitate quidem in gratiam redire videbatur, sed quum forte languidum adhuc corpus auræ frigidiori exposuisset, rediere intoleranda mictus tormina, quæ vesicæ inflammatio, ex parte exulceratio febrisque acuta exanthematica exceperunt, funesto proh! eventu.

Epicrisis.

Inflammatio vesicæ, a sero salso impuro & corrupto, vesicæ tunicis nerveis firmius inhærescente eosque lancinante, quandoque subnascitur. Vidi non ita pridem in sene octogenario, qui per aliquot annos summa difficultate mittendi cum dolore urinam laborarat, ac demum, frustra adhibita omni efficacissima medicina, in pede nactus est erysipelas,

quod

quod reliquit ulcus, ichorem ſanioſum ſat copioſe quotidie fundens; tam ſalubri effectu, ut ex eo, & dyſuria, & dolor in pube, omnis evanuerit. *Dravvitzius* quoque qui ante ſeculum jam omnium fere optime germanico idiomate *de ſcorbuto* integrum ſcripſit tractatum, in eo *pagina* 350. *& ſeqq.* plures affert obſervationes & caſus ægrorum, qui de doloribus ſævis ſub urinæ emiſſione conqueſti, quorum cauſa non veſicæ labes ulla, aut calculus fuit, ſed humor tantum impurus ſcorbuticus. Memorabilis maxime caſus, quem conſignavit de lanione, qui, quum nunquam antea ex calculo laboraſſet, ſubito atroces in pedibus perſenſit dolores, qui hinc depulſi, urethram invaſerunt, cum intenſo ardore & difficultate guttatim vix mingendi, applicatis tamen diſcutientibus ceſſarunt quidem, ſed ad pedes redierunt, conſequente eorum tumore.

OBSERVATIO IV.

Fœmina quadraginta circiter annorum, ſanguineæ conſtitutionis, vitæ ſeſſili nimium indulgens, venæſectioni alias fuerat aſſueta, ſed per biennium eam omiſerat, quo factum, ut obſtructis menſibus, in ſummos dolores circa pubis regionem incideret, cum impenſis præcordiorum anxietatibus, forti alvi adſtrictione, appetitus viriumque deſtructione. Sedatis quodammodo ab imperito medico per opiata doloribus, mox incidit in ſyncopen & majores ac vehementiores circa præcordia urſerunt anxietates, ſubſequutum delirium & mors. Inſpecto poſt mortem corpore, & veſicam & uterum inflammatio ac ſphacelus occuparant, ceteris omnibus partibus ſanis.

Veſica inflammatio opiati uſu funeſta.

Epicriſis.

Inſtar axiomatis practici hoc loco notari velim: in inflammationibus nervoſarum & membranacearum partium, ut in phrenitide, pleuritide, hepatitide, item inflammatione ventriculi, inteſtinorum & veſicæ, nil pernicioſius eſſe & quod tam facile ad mortem perducere queat opiato remedio inter-

nõ. Stuporem enim hisce partibus facile inducit & in minimis vasculis motum & progressum sanguinis penitus sistit, ut sphacelus ac mors inducatur. Quare cautissime cum ejusmodi remediis etiam exterius applicatis, hisce in morbis agendum esse moneo ac inculco serio, compluribus lethiferis exemplis hanc observationem confirmantibus. Conferunt potius, præter idonea diluentia, discutientia, blanda anodyna cum diaphoreticis mixta, inter quæ liquorem nostrum anodynum mineralem, cum spiritu Bussii mixtum, & reiteratis vicibus, parca tamen dosi, exhibitum, cum blando regimine diapnoico, non satis laudare possum, si prius plethoræ, quando adest, tempestiva sanguinis missione rite fuit prospectum.

CAPVT X.

DE INFLAMMATIONE ET FEBRE VTERINA.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

Uteri morbosa dispositio & consensio.

PEculiaris uteri fabrica & structura, mira scilicet fibrarum totius substantiæ elasticitas, vasorum sanguiferorum copia eorumque tortuosus & serpentinus flexus, glandulosa & nervosa textura, nec non colli & maxime orificii interni exquisitus sensus, faciunt, ut multis & variis morbis, maximeque etiam acutis & periculosis inflammationibus, oriundis inde abscessibus & mali moris ulcerationibus, pateat hoc viscus. Quin, quia non tam ob nervorum communionem & sensibilitatem, quam potius sanguinis progressum in fibrosa & vasculosa uteri compage interceptum, ipsius in omnibus reliquis corporis partibus motus turbatur atque pervertitur; hinc magna etiam uteri cum nobilissimis corporis partibus, capite, pectore,

pectore, præcordiis, ventriculo & omni nervorum ſyſtemate eſt conſenſio, & ipſo gravato, aut inflammato, ſæva in propinquis & remotis partibus accidunt pathemata.

§. II.

Ex his quæ in uterum cadunt paſſionibus frequens admodum eſt ipſius inflammatio, cognoſcenda ex ardore & dolore fixo in inguine, cum febre acuta, dolore lumborum & imi ventris, abdominis inflatione, ſtimulo ad urinam & alvum, mictu ardenti & difficili, gravibusque aliis in præcordiis, capite & pectore ſymptomatibus. Parum hujus morbi reminiſcuntur Medici recentiores, ſed eo crebrius in monumentis ſuis Veteres. *Aretæus* quidem ſic egregie ipſum delineat *cap. LXIV. inflammatio uteri*, inquiens, *fit ex pluribus cauſis, ex plaga, ex menſium ſuppreſſione, & frigiditate, & inflatione, non minus etiam abortu & partu, propter malam partus editionem. Sequitur ad uteri inflammationem febris acuta dolorque capitis ac ejus tendinum & baſis oculorum juncturæque manuum & digitorum, & colli detractio & declinatio, ſtomachi per conſenſum affectio, oſculi uteri concluſio, pulſus parvi, denſi. Si totus eſt inflammatus, totus vehementius pulſatorio motu dolet: ſi poſteriores ipſius partes ſolum inflammatæ fuerint, dolor circa lumbos fit & ſtercora ſupprimuntur ex recti inteſtini compreſſione; ſi partes ejus anteriores, dolor circa pectinem fit & urinæ ſtillicidium ac emittendæ difficultas ex veſica compreſſione; at lateribus inflammatis, & inguina tenduntur, & crura gravantur; ſi vero fundum ipſius fuerit inflammatum, circa umbilicum maxime dolor conſiſtit cum tumore; at ſi circa oſculum eſt inflammatio, circa ſupernum ventrem dolent & digito immiſſo durum ac renitens oſculum occurrit.*

Inflammationis uterinæ ſigna.

§. III.

Hæc uteri inflammatio merito diſpeſcenda in leviorem ſuperficialem, & graviorem, ſeu profundiorem. Illa ſæpe puer-

Differentia inter levem & gravem.

puerperis accidit, facile gignitur potissimumque crebrius sequitur febrem lacteam, admittit etiam medicationem, si recte & prudenter instituatur, ac facili negotio, intra paucos dies, discutitur. Gravior autem, quæ febre intensa & sævis symptomatibus de vehementia non remittentibus stipatur, septimo, nono, vel etiam undecimo sæpe die necat, superveniente maxime purpura alba, quæ pessimum semper præbet omen, atque ex corrupto, putrido, vappescente sero ac sanguine, in uteri latibulis hærente, ortum ducit, immo de corrupto jam & sphacelato utero testatur.

§. IV.

Causæ variæ. Causa inflammati uteri materialis proxima est inæqualis sanguinis per uterina vasa circulus. Ob oppleta scilicet, coarctata a spasmo & obstructa minima vascula, sanguis majori cum impetu ac celeritate fertur per vascula vicina, eorumque ramos laterales, qui cruorem alias non capiunt, unde tumor, rubor & ardor fit, cum pressione & irritatione tunicæ nervosæ. Ad hoc autem vitium concipiendum in genere disponunt læsiones, contusiones & vulnerationes externæ, status plethoricus, cacochymicus, mensium & lochiorum suppressio, copiosior sanguinis ad uterum allapsus atque decubitus, partus laboriosus, animi affectus, ira maxime & terror, vomitus enormis, vel nisus impensior ad hunc, motus & labor corris plethorici fortior cum subsequente refrigeratione imi ventris, balneorum calidorum abusus, abdominis & uteri refrigeratio externa, potus frigidus, fluentibus inprimis mensibus, lochiis aut hæmorrhoidibus, colica quoque convulsiva, nec non affectio spastico-hysterica gravior.

§. V.

In puerperio cur frequens sit. Nunquam vero magis hæc periculosa affectio infestat feminas, quam si in puerperio sunt constitutæ. Post partum enim uterus ab onere levatus, elastica qua pollet virtute iterum in arctius spatium coit & sensim sensimque sese contrahit. Hinc diducta uteri vasa angustantur, contentus in iis

san-

ſanguis per oſcula aperta, ſecundinis prius continua, exprimitur ac ſub nomine lochiorum foras prodit, cum ſanitatis emolumento. Simul vero etiam hac anguſtatione motus & curſus ſanguinis aliter dirigitur & quidem ab utero & inferioribus ad ſuperiora ipſasque mammas, quod circa tertium plerumque diem accidit, non ſine febrili commotione, & Germanis propterea audit *das Milch-Fieber.* Quod ſi igitur lochialis ſanguinis exitus per ſtricturas uteri ſpaſticas impeditur, non modo in ipſo utero periculoſam inflammatoriam ſtaſin concitat, ſed & ordinarius ille ſanguinis ab inferioribus ad ſuperiora impetus, tam ratione vehementiæ, quam molis ſanguinis validius increſcit. Tum enim ſpaſticæ & dolorificæ in abdomine urgent ſtricturæ, ſanguinis vel mucidi humoris ex utero fluxus reſtitat, alvus clauſa eſt, pedes frigidi, ad urinam ſtimulus, doloroſa mictio, caput rubet, tumet, oculi fulgent, nares nonnunquam guttulas quasdam ſtillant, animus eſt inquietus, ſomnus nullus, vel inſomniis terrificis turbatus, ac gravia illa ſymptomata, reſpiratio difficillima, lipothymiæ, convulſiones & delirium phreneticum, demum ſubito ſæpius puerperis accidunt funeſta.

§. VI.

Luculentis verbis hæc ita evenire teſtatur *Hippocrates* *Quibus solennis.* *lib. I. de morb. mulier. §. 72.* ita tradens: *ſi inflammati fuerint puerperæ uteri, venter ardet & magnus fit & ad præcordia ſuffocatio habet; & uterus, ubi puerperii purgamenta intus manſerunt a frigore, occulte diſtenditur.* Nec non *lib. II. de morb. mul. p. m.* 489. *ſi*, inquiens, *ignis ſacer in uteris fit, etiam pectus id percipit, venter intumeſcit, perfrigeratur, febris habet magna & rigor ſupervenit, & ſpiritus denſus, & animi deliquium, & debilitas, & dolor totius corporis, & triſtatur, & mente variatur, & affectio aſcendit ex inferno ventre ad lumbos, & ad dorſum, & præcordia, & pectora, & collum, caput & ſtomachum & mortua eſſe videtur.* Experientia autem teſte, feminæ teneræ, exquiſitioris ſenſus, in vehe-

mentes animi commotiones pronæ, pathematibus spasmodicis & flatulentis obnoxiæ, mensium inordinato successu affectæ, alvi adstrictioris, si gravidæ fiunt, post partum quam facile in lochiorum suppressionem cum febre uteri acuta incidunt, non sine summo vitæ discrimine. Interdum etiam inflammatio uteri nascitur, a secundinarum vel totali, vel tantum quoad partem retentione. Hac enim restitante, non tantum sanguinis ex utero exclusio prohibetur, verum etiam succedens putredo febrem movet, vel si hæc jam adest, deteriorem reddit.

§. VII.

In sphacelum abit aut ulcerationem. Jam sicuti in omni inflammatione, ille subsistens humor, si non discutitur, putrescit & in corruptionem transit, vel sphacelosam, vel ulcerosam; ita idem etiam accidit in ea quæ uterum infestat. Quæ in sphacelum abit, brevi necat & solennis maxime est puerperis, in quibus post sectionem uterus utplurimum cum vagina durus, coloris ex atro bruni deprehenditur. Quæ autem suppuratur & ulceratur, diutius trahit, & accidit quam maxime extra puerperium. Patent inflammationi huic suppuratoriæ feminæ sanguineæ, mollioris & spongiosioris habitus, præsertim si fluori albo sanguinolento fuerunt affectæ isque adstringentibus intempestive cohibitus. Frequentius etiam eandem incurrunt, quæ impurum & crassum in venis alunt sanguinem, diætam insalubrem sectantur, fructibus horæis, dulcibus & lacticiniis indulgent, inferiora subinde refrigerant, corpore præsertim æstuante, quæ tristitia anguntur, veneris stimulos concubitu obtundere impediuntur, suetam sanguinis missionem intermittunt, aut seniores quietam & ærumnosam vitam ducunt. Ac in his quidem frequentior est inflammatio in collo & orificio interno, quod ex multis fibris nerveis spiraliter est contextum, quam in ipso fundo, eaque propter dolor acerbus & ardens est in pube cum mictu difficili. Signa autem abscessus uteri sic in compendio *Hippocrates lib. 1. de morb. mulier.* exhibet: *si*, ait,

uteri

uteri fuerint ulcerati, sanguis & pus purgatur & fœtor gravis oboritur, & dolor acutus corripit lumbos ac inguina & imum ventrem, & dolor sursum procedit ad laterum mollitudinem, costas & scapulas, aliquando etiam ad claviculas pervenit & caput vehementer dolet deliratque, processu vero temporis intumescit & debilitas ipsum corripit, & animi deliquium, & febris tenuis, & perfrigeratio, intumescunt autem maxime crura. Morbus autem corripit ex abortu, si qua corrupto humore ac putrefacto intus non fuerit expurgatus & calor totum corpus tenet. Corripit etiam ex fluxibus, si in ipsis acria fuerint & biliosa mordeant. Sed plerumque ulcus uteri tandem etiam in gangrænam & sphacelum abit ac interficit. Interdum tamen accidit, ut apostema in utero prognatum interne rumpatur & copiose effluat sanies alba minime fœtida & ægra evadat, qua de re legi meretur *Forestus lib. XXIIX. obs. XLIV. pag. 693.*

§. IIX.

Quod si autem exterior uteri pars inflammata, ob frigus externum, quam facile abit in scirrhum, qui ulceratus, cancer uteri recte dicitur ac est insanabilis. Neque adeo infrequens est, glandulas copiosiores circa collum uteri, & maxime orificium ejus internum considentes, mutari in scirrhum tandemque abire in inflammationem ulcerosam, quæ haud secus ac cancer exulceratus, medicationem admittit plane nullam. Recentiores quidem parum hanc uteri affectionem notarunt; ego vero aliquoties observavi, eadem omnino ratione iisdemque symptomatibus ac pridem jam exacte prodidit *Aretæus lib. II. cap. LXVII.* ita perhibens: *cancri in utero, partim cum, partim sine ulceratione sunt, tumor reperitur circa uteri osculum durus, inæqualis, præminens, colore feculentus, rubicundus, quandoque etiam sublividus & dolent vehementer inguina ad supernum ventrem & pectinem ac lumbos, ægreque ferunt contactum & variegatiorem medicationem. Si vero ulceratus est cancer, ad dolores, durities & tumorem, erosa etiam & in-*

Nec non in cancrum insanabilem.

& inæqualia ulcera conſpiciuntur, plerumque quidem ſordida oris tumida albicantia, turpes cruſtas inductas habentia. Quæ vero pura videntur, feculenta, livida, rubicunda & cruenta apparent. Excernitur *autem aſſidue ab ipſo ſanies tenuis, aquoſa, nigra, aut fulva, graveolens, aliquando etiam ſanguis fertur & alia ſigna ad inflammatum uterum relata. Affectio igitur ipſa incurabilis eſt, veluti alicubi etiam dixit Hippocrates, mitigare tamen oportet, per inſeſſus ex fænu græco, malva & per cataplaſmata ſimilia.*

CURATIO.

§. I.

Curatio & præſervatio cauſis accommodanda. Uteri inflammatio, quum nunquam frequentius occurrat, quam in puerperis & poſt abortum, dum vel ab improvida obſtetricum in partu difficili tractatione & contrectatione violenta, vel a violento niſu ſub partus laboribus, ſanguinem præſertim impurum ad uterum pellente, vel a lochiorum per dolores & ſpaſmos hyſtericos, terrorem, aut refrigerationem, fluxu impedito, inducitur; neceſſarium omnino eſt, ad præſervationem æque ac curationem, ut Medicus omnes has cauſas probe noſcat atque diſcernat. Quia autem facilius longe eſt periculoſum hunc morbum imminentem arcere, quam præſentem perſanare; hinc medens etiam primo omnium eo eniti debet, ut eundem tempeſtive præſcindat, ejusque incurſum avertat.

§. II.

Poſt partum ſpaſmi relaxandi. Jam miſſis illis læſionibus, quæ ab externis & violentis cauſis inducuntur, frequentiſſimum in artis exercitio eſt, inflammatoriam hanc febrem, poſt partum, ob excretionem ſanguinis lochialis vel plane deficientem, vel non ſufficientem induci. Quare id inprimis agendum artifici, ut confecto partu, primis ſtatim diebus, lochia rite ſecedant. Quod ut ex voto perficiatur, ad cauſas fluxus lochialis intercepti

remo-

removendas, medicatio perite dirigenda. Notum autem eſt, ſub diuturnis & gravioribus partus laboribus, tam vehementem fieri partium, & ſolidarum, & fluidarum, commotionem & exagitationem, ut quisque ex pulſuum celeritate, totius corporis ardore, ſiti & inquietudine vix aliter judicare poſſit, quam adeſſe febrem, ſub quo impetu parum etiam vel nihil recrementorum putridorum & cruentorum utero effertur. Igitur opera danda, ut impetuoſus hic poſt partum motus placide componatur. Fit hoc commodiſſime, ſi puerperæ in quiete & temperato regimine diaphoretico ſervantur iisdemque diluentia ac blande æſtum ſedantia propinantur. Quia tamen ſub partu, qui nonniſi ſtricturis ſpaſticis & convulſivis ex ſpinali medulla abſolvitur, per conſenſum ſpaſmi & dolorificæ ſtricturæ ad inteſtina tranſeunt, quæ ſuperato partu adhuc aliquamdiu perſiſtunt, atque etiam eandem ob conſenſionem uteri fibras muſculoſas & nerveas ſtringendo, liberum ſanguinis curſum præcludunt; merito etiam curandum, ut eædem ſedentur placide. Hunc in finem utilis pulvis, ex pulveris Marchionis, lapidum cancrorum ana drachma, antimonii diaphoretici drachma dimidia, nitri puri granis XVI. cujus quarta pars pro doſi, adjectis nonnunquam, ſi ſpaſmi hyſterici ſimul impenſius urgent, granis ſex, vel quatuor pulveris caſtorei, cum aqua florum chamomillæ vulgaris, deſtillata cum cereviſia triticea, ſumenda. Conducit quoque oleum amygdalarum dulcium, ex recentibus, ſine igne paratum, quod vel ſolum, vel cum quarta parte ſpermatis ceti remixtum, quotidie ad unnam vel dimidiam unciam, cum juſculo pulli gallinacei, aut decocto avenaceo, uſurpandum. Externe vero totum abdomen inungendum oleo ex anethini, chamæmelini & liliorum alborum ana uncia, olei carvi drachmis duabus, vel camphoræ drachma, ſuperpoſita mappula complicata calefacta.

§. III.

Compoſito ſic tumultu, ad promovendum lochiorum fluxum, vix præſtabilius huc usque innotuit remedium, quam pilu- *Lochia promovenda.*

pilularum massa, quæ ad imitationem *Beccheri*, ex amaris extractis, gummatibus resinosis temperatis, & aloë probe correcta concinnata est. Secundo igitur statim die, ceteris paribus, quindecim grana pilulari forma, mane, vel vesperi exhibeantur, & pro circumstantiarum ratione, per quinque vel octo dies continuentur. Est enim hoc evacuans clemens maxime & accommodum. Nam roborando, tam intestinorum, quam ipsius uteri, per extensionem nimiam robore exuti, tonum, blande simul stimulando, imum ventrem ac intestina a sordibus, ipsum quoque uterum a stagnante corrupto sanguine repurgat, eoque quam optime & inflammationem, & febrem aliaque sæva a recrementis retentis oriunda pathemata, arcet. Quin eadem hæc curandi ratio apprime ex usu est, quando secundina, vel ipsius pars, aut aliud quoddam exturbandum concretum in utero restitat.

§. IV.

In febre sanguis mittendus.

Quod si tamen medentis scopus his expediri nequit, sed febris impetit assidua, venter flatibus attollitur, uteri purgamenta retinentur & spasmi ad superiora vergunt infesti, alia ineunda est medendi via. Scilicet sanguinis copia, sub graviditate justo plus accumulata, minuenda, per venæsectionem, non in superioribus, sed pede institutam. Sæpe enim a nimia vasorum distensione fiunt spasmi, & sanguinis exsuperans moles uteri compagem nimium distendendo, ejusdem systalticam & expulsivam potentiam minuit ac impedit. Hinc venæsectionis remedium omnino maximi, ad promovendum lochiorum fluxum & inflammationem arcendam, est usus. Quod sicuti in Gallia hunc in finem frequentius quam par est adhibetur; ita perperam in nostra Germania rejicitur, ut plures inflammatoria uteri febre correptæ, pereant, quæ tempestiva sanguinis missione potuissent servari.

§. V.

Et sanguis stagnans discutiendus.

Præter venæsectionem, ubi jam præsens est inflammatoria febris, id quam maxime agendum, ut sanguis stagnans in motum

motum cieatur, humores ſpiſſi fluxiles reddantur & ſtaſis diſcutiatur. Quod ut obtineatur, conducit mixtura hæc: recipe aquæ chærefolii, cardui benedicti, ſcordii, florum ſambuci, acaciæ, aceti deſtillati ana unciam unam ſemis, lapidum cancrorum drachmam unam ſemis, antimonii diaphoretici, vel bezoardici mineralis drachmam ſemis, ſpiritus nitri dulcis, ſive liquoris anodyni mineralis guttas XX. ſirupi card. bened. drachmas duas. M. de qua binis quibusvis horis, duo vel tria cochlearia porrigenda. Tum etiam pro potu exhibeatur tenue juſculum ex pullo gallinaceo, cum radice ſcorzoneræ, cichorei & raſura cornu cervi confectum, addito ad gratiam ſucco pomorum aurantiorum. Præbeatur quoque ſubinde infuſum theiforme ex herba veronicæ, ſcabioſæ, ſonchi, floribus hormini, chamomillæ vulgaris, ſemine fœniculi. Nec omittantur pulveres temperantes ac reſolventes, ex lapidibus cancrorum, ſolutione oculorum cancri, nitro & ſale polychreſto compoſiti. Quales præterea Beccherianis, vel ad harum exemplar paratis pilulis, ad lochialem fluxum promovendum & ſanguinis a capite impetum divertendum, commode interponuntur. Sint demum in uſu clyſteres ex ſero lactis dulci, vel decocto florum chamomillæ vulgaris, herbæ artemiſiæ, ſalviæ, hormini, mercurialis, addito melle, nitro & pinguedine gallinarum.

§. VI.

Extra puerperium utendum externis.

Quando vero extra puerperium in corporibus impuris variis ex cauſis accidit inflammatio uteri, non tam in fundo, quam potius in collo, cervice atque vagina, præter jam memorata interna, ſimul in auxilium vocanda præſidia externa, epithemata ſcilicet pubis regioni admota, injectiones uterinæ ex accommodis paratæ, nec non peſſi, item ob loci vicinitatem ſuppoſitoria in anum truſa. Epithema egregium eſt, quod ex aquæ ſic dictæ d'arquebouſade, (quæ nonniſi vinum Rhenanum a herbis vulnerariis in balneo maris ad ſiccitatem abſtractum,) unciis quatuor, eſſentiæ croci, ſpiritus vini cam-

phorati

phorati ana unciis duabus, nitri, in aqua florum sambuci soluti, drachma, paratur, ac pro circumstantiarum ratione cum aceto rutaceo, aut scordii remixtum, linteis duplicatis sæpius applicatur. Ad injectionem vero commendo solum lac, vel asininum, vel muliebre, cum floribus sambuci myrrha & croco, adjecto nitro decoctum. Molestissimum demum hujus passionis symptoma tenesmum, præter insessus emollientes, egregie lenit oleum amygdalarum dulcium, vel mucilago seminis psyllii, aut fœnu græci, ad uncias duas, cum duodecim extracti croci granis ano injecta. Et eadem hæc remedia semper etiam ex usu sunt, quando inflammatio abiit in suppurationem.

§. VII.

Quibus medendum si ex fluore albo.

Porro non adeo infrequens est, ex fluore albo diuturno, præsertim si simul sanguinolentus, male tractato, vel imprudenter cohibito, uterum ejusque partes tumore affici cum dolore & febre inflammatoria, immo in suppurationem abire & exulcerationem. Tum vero cura admodum perplexa est atque difficilis, inprimis, quando fluor non e glandulis externis, sed interna uteri substantia venit. Ego, si passio chronica, nil præstabilius novi, quam usum thermarum Emsensium & Carolinarum mitiorum, quippe quæ humores subsistentes efficaciter dissolvunt partemque affectam simul roborant. Sed cavendum a balneis adstringentibus, ipsis etiam Carolinis fortioribus, quæ propter terram calcaream & martialem, adstringente & repellente virtute pollent. Insessus vero ex herbis uterinis & aromaticis, cum aqua dulci decoctis, prosunt utique. Sic laxatis ductibus & humoribus dilutis, cum fructu postea pilulæ dantur Beccherianæ, quæ inter specifica uterina locum tuentur præcipuum. Nec rejicienda videtur *Hippocratis* hæc uteri ulcus curandi methodus, quam *lib. I. de morb. mul.* §. 88. sic tradit: *si hic morbus inciderit, multa calida lavato & tepefactoria adhibeto, qua parte fuerit dolor. Et si quidem superne fuerint dolores & mulier fortis est, totam fomentato &*

phar-

pharmacum deorsum purgans bibendum dato, & ubi tempus anni fuerit, serum coctum insuper bibendum præbeto, per dies quinque, si id facere poterit. Si vero non adfuerit serum, lac asininum coquito & per dies tres, aut quatuor bibendum dato. Post lactis autem potum, eum aquis ipsam reficito & cum cibis commodis, carnibus ovillis, teneris recentibus, & volucrium, & beta, & cucurbita. Abstineat autem a salsis, & acribus, & marinis omnibus ac caprinis. Et certe lactis serum & asininum lac egregie proficit, non modo ad obtundendam humorum acrimoniam, sed & contemperandum calorem hecticum, qui ægros graviter utplurimum urit.

§. IIX.

Quæ demum a violentia externa inducitur uteri inflammatio, cum febre, dolore inguinum, mejendi difficultate & spasmis in remotis etiam partibus, nec non alvi adstrictione, poscit quam maxime venæsectionem, non modo maturam, sed & repetitam, primo in brachio, ac dein in pede institutam. Opus in hac etiam, ut alvus subducatur clystere, in uterinis morbis nunquam non singularis plane utilitatis. Et exterius imponendum emplastrum ex emplastri de meliloto unciis duabus, spermatis ceti uncia dimidia, gummi ammoniaci drachmis duabus, croci drachma, camphoræ drachma dimidia. Non omissis internis blandis diaphoreticis & discutientibus. *Inflammationis a causa externa medicatio.*

CAUTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

Quum puerperæ plurimæ in puerperio ex febre inflammatoria uterina moriantur, præsertim si multum sanguinis crassi & impuri in venis alant; hinc optimum certe ad præscindendas capitales ejusmodi affectiones est consilium, quando gravidæ partim salubri diæta & vitæ regimine, partim et- *Præservatio.*

 iam

iam aptis & congruis præsidiis, tam solidas, quam fluidas partes, in debita temperie, quantitate & motus æquilibrio servare student. Nam qualis natura ægrotantium, etiam puerperarum, talis etiam est vis medicatrix, pugna adversus morbum, quin ipsa medicatio, in qua omnino plus præstat natura, quam ipsius ministra ars. Igitur ad antevertendum hoc malum quam maxime necessarium est, ut tempore graviditatis sanitati consulatur tam opportunis sanguinis missionibus, quam debitis laxationibus, per rhabarbarina potissimum, ut etiam gravidæ modicam & laudabilem diætam sectentur, animi temperantiæ studeant & potus diluentes perspirationem simul sustinentes bibant. Deinceps quum haud raro inflammati in puerperis uteri causam præbeat, potus nimius calidorum & spirituosorum, vini aromatici, crocati &c. ad partum facilitandum datus, præsertim in sanguineis & quæ non ultimis mensibus sanguinem miserunt; serio omnino monendæ sunt, & obstetrices, & uterum gerentes, ut ab ejusmodi sanguinem exagitantibus remediis abstineant, ac potius venæsectione in pede, item balneis, novissime ante partum duabus vel tribus hebdomadibus, rite usurpatis, liberiorem sanguinis per uterum commeatum & facilem post partum effluxum procurent.

§. II.

Omittenda. In nullo morbo tam infensa & perniciosa est animi commotio, per terrorem potissimum ac iram, quam in uteri inflammatorio. Nunquam etiam nocentior abdominis & inguinum perfrigeratio, quam post abortum & partum. Puerperæ enim, ob continui quæ ipsis accidit solutionem, fibrarum & vasorum dilacerationem humorumque extravasationem, haud aliter sunt considerandæ, quam graviter vulneratæ. Quam facile autem dictæ causæ læsis & vulneratis partibus, adeoque etiam utero, inflammationem inferre queant, res est nota etiam in vulgus. Quare ut puerperæ, nec non quæ labem in utero gerunt, solicite sibi ab his caveant, iterum inculcamus iterumque.

§. III.

§. III.

Ad emovendum lochiorum fluxum subsistentem, nunquam danda pellentia fortiora, crocata, myrrhata, succinata, aloëtica, vel calida aromatica, nec non salina stimulantia, tanto minus, si mox post partum adhuc præsto est motuum impetus. Hæc enim febrem magis accendunt, spasmum intendunt, sanguinem in latibulis uteri hærentem, humido absumto, plus densant & ad effluxum reddunt ineptum, vias quoque & emunctoria magis siccant atque occludunt. Sed quando spasmus laxari, dolores remittere, viæ patescere incipiunt & sanguis ex utero ferri, tum demum moderate pellentia & tonica propinare expedit. Inter quæ solutio succini, myrrhæ, rhabarbari, croci, non cum spiritu vini, sed aqueo lixivioso menstruo parata, nec non aqua melissæ, aut artemisiæ leviter spirituosa, qualis est quæ cum cerevisia triticea destillatur, omnibus palmam præripiunt fere, si crebris & parcis dosibus offerantur.

Cautela de pellentibus.

§. IV.

Ex præcipuis etiam lochiorum fluxum revocantibus auxiliis est venæsectio. Nec deterreri se patiatur artifex symptomatum gravitate, neque etiam ipsa purpura efflorescente, sed confidenter admittat, si indicationes adsunt, uti jam pluribus superius *Sect. I. cap. IX. de febre purpurata obs. VI. pag.* 220. monui. Quando autem provida, ut ita loquar, natura, cessantem aut insufficientem lochiorum evacuationem liberali sudore, aut alvi fluxu compensat, abstinendum ab iis, quæ lochiis proritandis alias serviunt.

Venæ sectione.

§. V.

Quando autem humor ex utero fertur viscidus, flavus & sanguinolentus, haud obscurum præbet indicium læsæ uterinæ substantiæ & imminentis inflammationis atque ulcerationis. Ad hanc igitur arcendam, vel si jam præsens est persanandam, tuta quam maxime est ac necessaria crebrior purgatio

Ulcerationis medicatio.

tio & rhabarbaro, tamarindis & manna, quæ frequenter iteranda est, quo vitiosi ab utero humores divertantur. Tanti enim hæc ad curationem est momenti, ut *Forestus Lib. XXIX. obs. XLIIX.* fidem faciat, quendam Amstelodamensem nobilem matronam ab ulcere uteri sanitati reddidisse, cui dederat de quarto in quartum diem uncias quinque decocti sennæ, epithymi, rosarum rubrarum, myrobalanorum Indorum, saccharo dulcorati & abstergentia decocta in uterum injicere jusserat. Si ulcus adhuc curandum est, post lenes aliquot dierum purgationes, decoctum ex santalo, lentisco, sarsaparilla, mentha, epithymo, radice liquiritiæ & ligno Rhodio, per viginti quinque dies cum regimine sudorifero bibitur cum fructu, qua de re pluribus consuli potest *Sylvaticus Cent. IV. obs. LXIIX.*

§. VI.

Cancri auxilia. Ulcus uteri cancri ulcerati naturam æmulatur, tumque sanies putrida & laciniæ corruptæ uterinæ substantiæ cum magno fœtore, summo dolore gravibusque symptomatibus prodeunt & malum fere est incurabile. Quicquid autem agendum, nonnisi demulcentibus & lenientibus perficiendum. Si spes sanationis adhuc superest, ego quidem habeo quod laudem potum lactis, potissimum asinini, nec non usum temperatarum mineralium aquarum, Wildungensium maxime, vel Selteranarum, interposito mane & vesperi balneo aquæ dulcis cum furfuribus triticeis, in quo per horam & longius desidendum. Vicissim abstinendum ab omnibus acribus internis & stimulantibus calidis. Caute etiam in uteri abscessu ac ulcere adstringentibus & repellentibus utendum, quia iisdem facile scirrhus inducitur. Optimæ injectiones ex lacte caprillo, croco & aqua florum sambuci. *Hippocrates* brassicæ usum commendat, sed præstat betæ rubræ succus, crebrius calide injectus.

§. VII.

Dolores complacandi. Immanis sæpe dolor exulcerato uteri cancro jungitur, qui

qui vires penitus pessundat omnemque somnum adimit. Ad hunc leniendum optimum solatium in anodynis, cujus generis sunt extractum croci & papaveris, massa pilularum de styrace, de cynoglossa, *Wildegansii, Matthiæ, Starckii*, Notabilis enim hac in rem *Riverii Prax. cap. X. pag.* 332. locus: *hæc tamen omnia*, inquientis, *aliquando non sufficiunt ad immanissimum dolorem placandum, qui interdum nullum quieti & somno relinquit locum. Unde cogimur non raro ad narcotica recurrere, quæ in hoc affectu propter intensum humorum fervorem minus nocent. Et vidimus nos mulierem, cancro in mamma laborantem, quæ singulis noctibus, per quatuor menses, laudani grana duo, vel tria, innoxie, cum magno solatio sumebat.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO. I.

Laborarat per aliquot menses largo sanguinis ex utero profluvio femina sexaginta sex annorum, cholerica, macilenta & in iram prona, multos in consilium adsciverat Medicos, & variis etiam usa fuerat medicamentis, sed incassum. Tandem accedens junior quidam Medicinæ Practicus, suasit externa, partim calida & acria, partim adstringentia & aluminosa. His fluxus quidem cohibitus, sed dolores oborti atrocissimi, ac brevi post loco sanguinis materia saniosa fœtidissima effluxit, accessit lenta febris, corporis tabes, summaque imbecillitas. Notabile hæc inter inprimis fuit, quod ægra, quando aliquid de pilulis Anglicanis Matthiæ, quas etiam Starckianas vocant, deglutivit, doloris intolerandi senserit aliquod lenimen, hoc autem omisso, illico recruduerint tormina acerba. Semper etiam aliquid materiæ fœtidæ ex utero secessit, hac autem retenta, accesserunt protinus borborygmi in abdomine, spasmi flatulenti, hysterica pathemata, cardialgiæ & circa præcordia anxietates. Sic ægra per bienni-

Uteri labes ex hæmorrhagia cohibita.

um miseram traduxit vitam ac demum macie & febre confecta fatis cessit.

Epicrisis.

Imprudentis medicationis hæmorrhagiæ uteri hoc est exemplum. Nunquam enim sanguinis profluvium, ubicunque fiat, sive internis, sive externis sistendum, sed potius roborantia cum discutientibus mixta exterius, si interna non sufficerint, parti affectæ laboranti sunt admovenda. Si secus fit & stiptica constringentia in usum vocantur, aliter fieri nequit, quam ut sanguis in coagulum abeat, in vasis subsistat ipsamque uteri substantiam labe inficiat. Anodynis autem dolores quidem tantisper sopiti, sed non in totum sublati, quia putridæ corruptioni auferendæ non fuerunt idonea. Et quod ab impeditiori materiæ saniosæ effluxu pathemata hysterica oborta, argumento est, non tantum a sanguinis & humorum copia atque stagnatione, verum etiam a materia acri caustica, fibras uterinas irritante, pathemata ejusmodi spasmodico-hysterica suscitari posse.

OBSERVATIO. II.

Inflammatio suppurata uteri post abortum.

Femina quadragenaria, sanguinea, plethorica, quarto mense gravida, suasu mariti, ut vegetior esset & infantem quoque robustum ac sanum ederet, sumsit pulverem *Monckii*, Ramoneur dictum, qui nihil aliud quam antimonii regulus cum nitro in calcem ustus. Successit autem effectus oppido infelix, ut plus quam vigesies vomeret miramque experiretur debilitatem. Ex eo pessime semper habuit & post quatuordecim dies accidit abortus, quem præcessit dolor in inguine atrocissimus, & sub ipso cum lochiis secessit materia graveolens. Passo abortu, perpetuos & fixos in abdomine ac inguine dolores experta est, pulsus semper fuit celer, interdum animi quandam defectionem incurrit, interdum etiam tussi & articulorum dolore divexata. His symptomatibus per aliquot menses graviter detenta, nacta est tumorem in abdomine, cum

dolore

dolore lancinatorio jugi & alvi fluxu torminoſo. Sequuta eſt ſumma corporis imbecillitas viriumque proſtratio, extremorum refrigeratio, ſpirandi difficultas & frequentius ſyncope, donec tandem inter hæc vitam poneret. Diſſecto poſt mortem cadavere, ingens puris ex albo virideſcentis copia ad aliquot libras ex abdominis cavo profluxit. Inteſtina utero propinqua erant eroſa eorumque tunicæ comparuerunt quaſi abraſæ. Vterus fuit ſpongioſus & ita ampliatus, ut in longitudine ad decem, & in latitudine ad octo transverſos digitos accederent. In ipſo lacunæ fuerunt multæ puræ repletæ, ex quibus ingens illa puris quantitas fluxerat in abdomen. In vaſis ſanguiferis majoribus, nullus repertus ſanguis, ſed omnis fere in puris abierat materiam.

Epicriſis.

Quam pernicioſa gravidis ſint emetica & quidem validiora, ex hoc caſu pateſcit luculenter. Quæ enim uterum gerunt ſunt fere ſemper plethoricæ, eaque propter fortiori illo niſu & preſſione diaphragmatis & muſculorum abdominis ſub vomitu, ſanguis cum magno impetu in uteri vaſa urgetur, ibique impactus, inducit inflammationem in ulcus transeuntem. Hinc igitur abortus & reliqua gravia pathemata duxerunt ortum. Non tamen dubitandum, quin partu abacto, graviſſimum illud malum, uteri apoſtema, potuiſſet præſcindi, ſi mature diſcutientia, reſolventia & roborantia in auxilium fuiſſent vocata. Pus autem ex utero effuſum in abdominis cavum, tunicas inteſtinales arroſit ac eroſit, unde obortus alvi fluxus, intenſis abdominis torminibus.

OBSERVATIO III.

Cancer uteri lethalis.

Elapſo anno vocabar ad mulierem tertium ſupra quadrageſimum ætatis annum agentem, ſanguineo-cholericam, quæ miſere decumbebat, conqueſta potiſſimum de dolore in regione pubis preſſorio & eliſorio quaſi atrociſſimo, partus

tus dolores longe ſuperante, ſtipato cum teneſmo, dorſi tenſione, ructibus, vomitibus & alvi ſtrictura, ſomni appetitusque defectu. Inquirenti in morbi cauſam & originem, dixit: ſe ante octodecim annos ultimo laborioſo admodum partu eſſe perfunctam, tam male ſimul ab obſtetrice tractatam, ut veſtigia digitorum impreſſa adhuc in pube gerat. Tum menſes, antea ſemper largos & ordinatos, poſt puerperium primum cum dolore aliquo ſtillaſſe, ſervaſſe tamen periodum poſtea & ſufficienter etiam fluxiſſe. Ante ſex autem annos ſe menſium tempore cecidiſſe in itinere in torrentem. Inde mox conſtitiſſe fluxum & ſequuta multa & varia pathemata ſpaſtico-hyſterica, quin poſt aliquot menſes corpus intumuiſſe totum, cum colore plumbeo. Diſcuſſum tamen congruis remediis eſſe poſt aliquod tempus tumorem & menſium fluxum etiam repetiiſſe, excreto multo coagulato craſſo & quaſi concreto ſanguine, ac poſtea viſcida alba & flava materia. Ex eo quotiescunque menſium acceſſerit periodus, ſe per triduum acerbis in abdomine afflictam eſſe doloribus, tamdiu inſiſtentibus, donec ſanguis prodierit grumoſus primum & craſſus, dein tenuior, tum aqua ſanguinolenta ac demum materia viſcida flava. Sic tranſiiſſe quatuor ſere annos, & adhibitis interea variis medicamentis, maximeque pilulis Stahlianis, cum pulvere ſalino temperante, ſpem valetudinis melioris fuiſſe irritam, malum potius increviſſe magis. Jam a binis menſibus & dolorem & fluxum ſanguinis emanſiſſe, nunc vero eo eſſe graviorem & ſpaſmos quaſi convulſivos. Hæc audiens & atrocia pathemata videns, male ſtatim ominari cœpi, ac ſcirrhum, aut aliud immedicabile uteri vitium ſubeſſe ſum ſuſpicatus. Interim alvum valide ſtrictam clyſtere oleoſo emolliente cum aſa fœtida ſubducere, interius pulverem temperantem cum nitro, cinnabari & caſtoreo, nec non liquorem meum anodynum mineralem dedi & exterius parti dolenti admovere juſſi veſicam decocto emolliente plenam. His dolorum atrocia primum frangi eſt viſa, &

elapſi

elapsi nonnulli sanguinis grumi, subsequente liquore sanguinolento. Sed post aliquot dies vehementia recruduerunt eadem, ut ægra lamentabili voce uterum extrorsum trahi violenter & jam vaginæ imminere clamaret. Advocata obstetrix, quæ orificium uteri apertum esse eique incumbere durum quoddam corpus dixit. Data priora remedia, sed frustra. Parati insessus, momentaneum levamen afferentes, imposita exterius, ex muliercularum etiam consilio, varia carminativa, spirituosa & acria, incassum tamen, & accessit capitis dolor. Optimum fuit solatium ex pilulis, quæ pilulas aleophanginas ac de styrace cum croco & cinnabari habebant. Sub his doloribus iterum aliquot sanguinis grumi & postea sanguis floridus parcus exiit, stillante postea liquore cruento. Sic decubuit aliquamdiu; doloribus, modo gravius, si fluxus restitabat, modo mitius, si excretis sanguinis grumis quibusdam serum manabat sanguinolentum, afflicta, simul quoque tumorem sensit durum in latere sinistro supra inguina. Adhibita interea pro circumstantiarum ratione varia tandem impositum emplastrum efficacius discutiens atq; resolvens, quo admoto, formicationis quendam in regione tumoris percepit sensum, dolores mitiores afflixerunt & post triduum primum iterum sanguis grumosus, tum tenuis & serum non cruentum, sed magis flavescens ichorosum, ac post aliquot dies materia crassa sebacea flavescens profluxit. Secessit hæc materia aliquamdiu ac ægra tolerabilius decubuit, usa interius, infuso ex herbis vulnerariis cum lacte, balsamo quoque ad imitationem balsami *Locatelli* parati, axungia canis cum herbis travmaticis confecta & exterius injectionibus modo lenientibus, modo abstergentibus & balsamicis. Nihilominus tamen latius serpsit labes interna, pus & sanies fœtida, quin nonnunquam laciniæ quasi corruptæ carnis prodierunt, vires morbi diuturnitate sensim collapsæ, corpus contabuit, appetitus periit, calor hecticus increvit, urina per octiduum suppressa cathetere fuit evocanda, somnus intercidit, accessit demum mentis alie-

natio, quam triduo post excepit mors, elapsis inter hæc tribus mensibus.

Epicrisis.

Plurimi certe sunt morbi, etiam ipsius *Hippocratis* effato, qui ex utero prodeunt. Hic enim propter plane singularem vasorum fibrarumque structuram, dispositionem & situm, ita a sapientissimo opifice est fabrefactus, ut non solum ad generationis negotium aptus sit, sed etiam, ut superflui & effœti in corpore muliebri humores serosi, nec non ipse sincerus nimium exundans sanguis, salutari plane modo & motu, per ipsum foras ejiciantur. Huic scopo maxime quadrat tanta vasorum sanguiferorum copia & serpentinus ac inflexus eorum progressus ac cursus, quo scilicet propter paulo tardiorem & difficiliorem sanguinis & humorum per uterum transitum, eo melius inutilis & superflui humoris fiat se-& excretio. Interim propter eundem hunc difficilem ac segnem humorum commeatum, non secus ac in hepate, multæ stases & stagnationes & inde obstructiones, indurationes, extravasationes, scirrhositates, fœcundissimæ morborum matrices, gignuntur. Quinimo quia in hoc viscere remora & obstaculum sæpe ponitur universo sanguinis libero & æquabili circulo, fit, ut in aliis partibus, propter majorem sanguinis motum & impetum, functiones sæpe totius corporis labascant & vitium contrahant, ut in pathematibus sic dictis hystericis clarum est ac manifestum. Multum itaque ad sanitatem mulierum refert, ut hæc pars salva, sarta & tecta omnibus modis & artificiis conservetur. Parva enim ibi consistens labes, magnas perturbationes efficere potest. Clarissime id videmus, quando sub partu laborioso atque difficili, præsertim ab imprudenti obstetricum tractatione, labes in parte quadam uteri contracta fuit, quæ sæpius facit, ut ab eo tempore nunquam recte convalescant iterum puerperæ. Atque etiam ea est natura vitiorum, quæ utero longius insident, ut demum post multos annos pernicialem suum effectum prodant, uti

quidem

quidem etiam ex nostra morbi historia liquet. Morbus autem quo laboravit nostra recte pro cancro uteri, qui ex scirrho demum ulcerato productus fuit, haberi debet. Sed uti ego nunquam exulceratum cancrum, cujuscunque partis fuerit, medicamentorum ope curatum vidi; ita eo magis uteri cancer incurabilis est, quia minus commode externorum topicorum applicationem admittit. Neque etiam aliis symptomatibus incedit uteri cancer, neque alio modo interficit, quam febre succedente lenta, eodem modo ac is qui in mammis consistit. Præter dolores quippe immanes & putridas fœtidas varii coloris & consistentiæ emanantes sordes, cum sanguine sæpe mixtas, totius corporis languor, prostratio virium, hecticus & consumens calor, somni defectus & animi deliquia accedentia, vitales tandem motus extinguunt. Providendum igitur cum cura ac eo annitendum, quo apto consilio ejusmodi atrox & funestum malum arceatur. Jam ego certe non aptius ad roboranda uteri vasa & sanguinis cursum liberum & salvum tuendum, adeoque ad omnis generis morbos inde propullulantes præscindendos, maximeque etiam ad hujusmodi scirrhositates valde suspectas amovendas, præstantius & certius novi auxilium, quam post abortum vel post partum, usum laxantium balsamicorum, uti nostræ sunt & aliorum balsamicæ pilulæ, item balnea ex herbis roborantibus & nervinis, vel etiam potum aquarum mineralium cum accuratiori diætæ & vitæ regimine. Quare ut Medicus hæc remediorum genera multum, imo plurimum ad averruncandas morbosas, quæ ex puerperio oriuntur, affectiones, commendata sibi habeat, serio inculco.

OBSERVATIO IV.

Generosæ feminæ, triginta annorum, sanguine & succis plenæ, quum feliciter peperisset & secundinæ etiam prodiissent integræ, subsistit mox sanguis lochialis ac tenuis tantum materia profluxit ex utero. Hinc ad emovenda lochia, & a *Febris uterina sudore soluta.*

Medi-

Medicis, & a mulierculis, multa calida & pellentia exhibita fuerant medicamenta. Sed frustra, & spasmi potius, ac dolores imi ventris, quin tertio die febris acuta & continua accesserunt & ægram in magnum discrimen adduxerunt. Petito a me consilio, suasi, ut primo omnium vena pertunderetur in pede ac clyster postea molliens injiceretur. Factum utrumque & dolores mitigati, febris tamen cum pulsu duro & celeri perstitit. Quum vero septimo die sudor erumperet & per quatriduum ex universo corpore manaret tam largus, ut lectus & linteamina aliquoties mutanda, vires quidem multum dejectæ, sed febris cum omnibus aliis symptomatibus sublata. Hinc sub sudore juscula tantum pullorum cum succo citri data, post eum vires analepticis, tam pharmacevticis, quam diæteticis, refectæ & sic sanitas rediit perfecta, ad quam confirmandam, elapsis quatuordecim diebus, uterum infuso laxante rhabarbarino, cum aliis congruis nupto, expurgare consului.

Epicrisis.

Notatu dignus ob id hic est casus, quod fere plane defecerit lochiorum fluxus, puerpera tamen servata. Ego vero notavi, difficiliorem semper esse lochiorum effluxum in feminis, quæ vasa gerunt exilia & habitum corporis spongiosum, Sunt tamen hæ proniores in sudorem. Heic provido naturæ instituto factum est, ut febris cesserit in medicinam, cujus beneficio stagnantes in vasculosa uteri compage humores sanguinei, ut in aliis inflammatoriis febribus, resoluti atque discussi, simul etiam corpus per liberalem sudorem a superfluis humoribus repurgatum saluberrime. Nam recte scribit *Celsus lib. V. cap. IIX.* medicamentum sacri ignis fortissimum est febris, quæ humorem noxium absumit. Ita sæpius natura compensare solet defectum excretionis cujusdam in certa parte, per eo uberiorem in alio emunctorio succedentem. Igitur cautelæ loco servetur: nunquaam invita natura, vi quadam urgendas esse & movendas excretiones.

OBSER-

OBSERVATIO V.

Honesta femina, tenera & macilenta corpore, animo alacris, vigesimo secundo ætatis anno feliciter enitebatur filiolum, altero statim die, post admissam ultimam vensæctionem. Post partum parcius secesserunt lochia, graves in abdomine, dorso & inguinibus oborti dolores, quinto die accessit vehemens febris, cum inquietudine, præcordiorum anxietate, insomnia, magna impatientia & interveniente subinde delirio. Datum de venæsectione consilium, sed quia haud ita pridem administrata, admittere noluit. Hinc ob alvum adstrictam injectus clyster emolliens, ex decocto avenaceo, cum fl. chamomillæ vulgaris, herba & floribus hormini, oleo chamomillæ cocto, addito nitro. Datus postea quotidie, bis, vel ter, cum tenui jusculo dosis pulveris hujus: recipe solutionis oculorum cancri, salis polychresti, nitri puri, lapidum cancrorum ana drachmam. M. dividatur in XII. partes æquales. Circa noctem deglutitæ viginti pilularum harum: recipe pilularum marocostinarum drachmam, extracti rhabarbari scrupulum, extracti croci, castorei ana grana sex M. f. pilulæ ex scrupulo uno no. XX. His per quinque dies usurpatis, alvus soluta & aliquot sedes quotidie motæ, nono quoque die fluxus humoris putridi & sanguinolenti ex utero adauctus, & successive ægra sanitati reddita.

Febris uterina sanata.

Epicrisis.

Quando natura ex variis, sæpe occultis causis, corruptum sanguinem & humorem ex utero vel plane non, vel insufficienter, post partum emovet, ac inde imminet periculum; Medicus, si non per ordinarias vias potest, per alia congrua emunctoria, noxium expurgare debet humorem. Sed quia febris adest, minus tuta evacuantia, præsertim per alvum. Hinc lenienda tantum hæc, quod optime fit per clysteres atque nitrosa. Stagnantes dein humores resolvendi, quem in finem utilissimus fuit pulvis ille ex neutris salibus, innocentis & tamen præstantissimæ virtutis. Demum ten-

tanda lenior alvi ſtimulatio, per innoxia etiam & clementia balſamica laxantia. Quod ſi ex voto ſuccedit & vires decumbentis reſpondent, aliquamdiu eſt continuandum. Tutius enim ſemper eſt puerperas purgare per alvum, quam ſudorem. Quam in rem peculiarem laudem ſibi vindicant pilulæ Becherianæ, vel ad earum exemplar paratæ correctæ, quæ certe in mulierum morbis, præſertim qui in puerperio accidunt, leni evacuante & ſimul roborante virtute, omnia reliqua antecellunt, ſi perite & cum aliis congruis in uſum vocantur.

OBSERVATIO. VI.

Febris uterina ſecundina lochiis & retentis ſanata.

Femina acutioris ſenſus, macilenta ac tenera, viginti octo annos nata, pathematibus hypochondriaco-hyſtericis obnoxia & aliquoties abortum paſſa, pepererat noviſſime filiolum laborioſo admodum ad tres dies extracto partu, poſt quem nec ſecundina eliminata, nec lochia evacuata. Sequuti hinc dolores abdominis totius, præſertim ſiniſtri lateris, cum febre, vomitu, dyſpnæa, inquietudine & cardialgia. Ego in conſilium vocatus, tertio poſt partum die ſecare juſſi venam pedis, ad uncias minimum quinque & injicere enema ex ſola aqua pluviali tepida, cum una drachma pilularum Beccherianarum, mellis cochleari, adjectis duabus olei chamomillæ cocti unciis & dimidia ſalis Ebshamenſis. Sic alvus bis ſubducta & cardialgici dolores cum vomitu depulſi. Ad æſtum autem extinguendum pulveres nitroſi dati, & ad mulcendos dolores, ſperma ceti cum extracto croci in juſculo avenaceo. Septimo die quum æſtus deferveſceret, lochialem fluxum promovere ſtudui per uſum pilularum noſtrarum balſamicarum item ſale aperitivo ex lapidibus cancrorum, terra foliata tartari & ſale polychreſto, nec non infuſo theiformi ex meliſſa, pulegio, floribus cheiri, calendulæ & chamomillæ. Quibus male olens ſanguinolentus humor e putrefacta ſecundina, quin integra hujus fruſtula excreta, & ægra præter omnium ſpem, intra tres hebdomades, ſenſim ſanitati reddita. Quinta

demum

demum puerperii hebdomade infusum laxativum roborans uterinum, ex radice vincetoxici, pimpinellæ, rhabarbaro, agarico trochiscato, semine levistici, herba melissæ, floribus salviæ, foliis sennæ sine stipitibus, passulis & tartaro crudo, ad aliquot dies bibendum obtulimus.

Epicrisis.

Feminæ quæ spasmis hypochondriaco-hystericis & flatulentis passionibus obnoxiæ, sensibilioris utplurimum ingenii, difficulter pariunt & gravius quoque in puerperio ægrotant. Spasmi enim, ad quos natura jam dispositæ, non modo debitum sanguinis lochialis effluxum, sed & secundinarum exclusionem sæpe intercipiunt. Quin, dum per spasmos sanguis motu inverso urgetur ad superiora, caput, pectus & stomachum, accidunt illa symptomata gravia, dolor sinistri lateris in stomacho & coli flexura, cardialgia & vomitus. Tum itaque præstabilius non suppetit auxilium, quam venæsectio in inferioribus instituta & alvi subductio, quibus sanguinis motus ad inferiora revocatur simulque materia, quæ oneri naturæ est ac fovet & sustentat sæva illa symptomata, expurgatur. Quum vero pilulæ balsamicæ ad secundinarum & lochiorum emotionem virtutis sint celebratissimæ; propter dolores tamen & vomituritionem ore assumi nequiverint, optimum, ut sæpius expertus sum, fuit consilium, easdem dissolvere & cum clystere per os inferius injicere. Sedato post ea motuum impetu ac æstu, ipsa natura sponte materiæ putridæ ex secundina corrupta egressum est molita. Quem ductum sequi & molimen secundare fuit ex usu. Non tamen prætereundum post septimum diem, nostram affectam fuisse horripilatione quadam & frigore, intercurrente æstu, ac in situ erectiori lipothymia, quod procul dubio ab incipiente corruptione secundinæ accidit. Necessarium autem, sicuti in omni post puerperium morbo, sic etiam in hoc fuit, uterum cum primis viis, ultimis hebdomadibus, quando vires redeunt, convenientibus laxantibus & roborantibus expurgare,

non neglectis, pro circumstantiarum ratione, balneis ex herbis nervinis ac uterinis.

OBSERVATIO VII.

Febris uterina repetita venæsectione & sudorifero curata.

Puerpera habitior, plethorica, exposuerat quinto post partum die corpus auræ frigidiori, simulque gravi terrore propter exortum incendium fuerat perculsa. Mox inde male habuit, lochiorum fluxus substitit, dyspnoea accessit, dolor acutus sinistri lateris thoracis, cum tussi sicca, pulsu duro, celeri & præcordiorum anxietate. Data mixtura diaphoretica & discutiens & postera die secta in talo vena. His respiratio quidem facta liberior, sed fluxus lochialis non revocatus. Hinc exhibitum crebro infusum theiforme ex herba veronicæ, cardui benedicti, floribus salviæ & radice liquiritiæ; repetita quoque mixtura modo laudata. Nil tamen profectum, pulsus mansit celer, dolor perstitit, nox fuit inquieta, leviter etiam deliravit & nares aliquot guttas stillarunt. Quare quum sanguine redundaret femina, iterum in cubito vena pertusa, & postea datus liquor anodynus, cum quarta tincturæ bezoardicæ parte & grano camphoræ. Quo sudor per universum corpus per viginti quatuor horas manavit effuse, post quem alvus clystere molliente subducta. Demum rursus prodierunt uteri purgamenta & ægra ex ancipiti est levata.

Epicrisis.

Puerperis nil certe perniciosius, quam frigus & terror. His enim spastica infertur strictura, sanguinis motus ad caput & pectus convertitur, lochiorum fluxus sistitur, pedes frigent, alvus stringitur, caput rubet & tumet, somnus fit turbulentus, delirium leve ingruit, ac nisi cito succurritur, aut phrenitis, aut lypothymiæ graves, mortis prodromi, accidunt. Hoc si evenit, præstantius non est remedium venæsectione, etiam reiterata, & clysteribus lenientibus iterato, si necessitas urget, injectis. Post sanguinem autem missum conducit efficax sudoriferum cum regimine congruo datum. In hoc casu, ubi spasmi & dolores symptomatum causa, liquor meus anodynus,

qui

qui tutissimæ virtutis sedativæ, cum sudorifero, uti spiritu cornu cervi succinato, aut spiritu bezoardico *Bussii* datus, ad sudorem movendum & motum humorum exterius vertendum, optimum fuit præsidium. Sola enim anodyna non sufficissent, neque etiam sola sudorifera, sed ambo mixta & quasi ad temperamentum reducta. Ratio vero, quare frigus tam pernicialia in puerperis inducat pathemata, est acutus sensus orificii ipsius uteri, quod ex multis fibris nerveis & musculosis contextum & quo a spasmo gravius affecto, universa œconomia motuum salutarium, tam secretoriorum, quam excretoriorum potest inverti. Nam ex vero scribit *Hippocrates lib. II. epid.* post partum os uteri sæpe contorqueri & dolorem fieri juxta coxam & crus, sed secta tali vena liberari. Quem in locum *Mercurialis præl. Bonon.* commentatur hunc in sensum; contorsionem uteri esse affectum, in quo os uteri discedat a propria regione. Tandem in nostra etiam commemorabile, quod secunda venæsectio in cubito plus effecerit, quam prima in talo. Est tamen hoc non perpetuum. Quod si enim lochia subsistunt, præstat semper in inferioribus sanguinem post pediluvium subtrahere. Sed quando sanguis jam cum impetu ad caput delatus, ad arcendam phrenitidem, satius est, in loco propinquiori impetum derivare. Mihi certe aliquot innotuerunt exempla, ubi lochiis subsistentibus, purpurata febris oborta, cum gravissimis symptomatibus, lipothymiis, præcordiorum anxietatibus, mortem ipsam minitantibus, quæ tamen misso in brachio sanguine & derivato a corde & appensis ipsi majoribus tubis sanguine mox per DEI gratiam discussa.

OBSERVATIO. VIII.

Vteri stillicidium perpetuum cum gravibus symptomatibus.

Illustrissima persona triginta aliquot annorum, habitu corporis laxo & pleno, sanguinea, antehac optima valetudine usa, sed ab aliquot annis, ob præmaturum conjugis discessum, impenso mœrore aliisque crebris animi commotionibus affecta, multis quoque arduis negotiis distenta minusque salubrem victum colens, ante quadriennium incidit in pectoris oppressionem & spasticam ventriculi inflationem, quæ tamen

men interno & externo Carolinarum mitiorum usu abacta, ut postea belle valeret & mensium quoque successus legitimus esset atque sufficiens. Anno autem abhinc, post superatam febrem continuam & perpessos diuturnos catarrhos, primum turbari cœpit mensium fluxus, modo anticipare, modo postponere semperque cum exquisitis ventris torminibus ac dorsi tensione prodire. Recruduerunt quoque pathemata spastica hypochondriaco-hysterica & accessit stillicidium muci rubicundi ex utero perpetuum, cum virium languore, appetitu prostrato, somno turbato & plumbeo corporis aspectu. Quin, quum nuncio adverso admodum percelleretur instante mensium periodo, præter superiora pathemata, dolor acutus in hypogastrio obortus, ac si omnia ex imo ventre vi quadam deorsum urgerentur, secedente simul cum difficultate urina turbida feculenta, intermixtis mox cruoris lenti grumis, mox fibris & filamentis cruentis. Potissimum dolor acerbissimus compunctorius consedit fixus in hypogastrio, supra os pubis, in circumscripta regione, magnitudine dimidii uncialis, ex qua antrorsum ad vesicam, retrorsum ad sacrũ os, inferius versus femora excurrit, superius autem venter flatibus fuit cum molestia obsessus. Interim ad hypochondriaco-hysterica pathemata & stomachi vitium tollenda ad Carolinas iterum tendit iisdemq; sub debito regimine interius usa est atque exterius. Quibus ventriculi & intestinorum dispositio morbosa emendata, uteri autem vitium nec in deterius interea, nec melius mutatum. Idem potius perstitit, & interjecto aliquò tempore, eo processit morbus, ut post spasmum in infernis, semper mox sanguis sincerus, nunc spissior, nunc crassior, mox concrementum quoddam coagulatum & quasi membranaceum secederet, difficultates tenesmodes sub mictione & cacaturitione essent perpetuæ, per alvum mucositates globosæ ac teretes, modo cum, modo sine excrementis, evacuarentur, urina excreta turbida cum sedimento limoso, subroseo & cuticula cærulescente pituitosa, pulsus maximam partem esset exilis, debilis ac frequens, corporis & faciei habitus pallidus admodum, extenuatus, appetitus inconstans, tussicula sicca agrypnia propter do-

lores

lores in hypogastrio exquisitos parum cessantes ferme habitualis, post pastum phlogoses affligerent, refrigerationes artuum sæpe recurrerent, vires collaberentur & quandoque deficerent plane.

Epicrisis.

Ad oppugnandum gravem hunc morbum in consilium vocati Medici multi, & plures forsan quam expediebat, in diversum plane abeuntes. Aliqui enim calculum & nephritidem esse volebant, alii malum hypochondriacum, alii scorbutum, alii affectum hypochondriaco-spasticum hystericum, alii orgasmum furiosum. Ego vero, cum ordinario & celeberrimis binis Medicis censui, vesicam uterum & rectum intestinum arctius invicem connexa & in cavitate pelvis comprehensa, a sanguine & succis stagnantibus esse infarcta, eorumque vasa & glandulas relaxata partim esse nimiumque distenta, partim læsa, plane erosa atque exulcerata, & hinc prodire illum fluxum uteri perpetuum & pressorium illum etiam sub alvi & urinæ excretione dolorem atrocem. Dedi etiam consilium, ut adhiberentur ea, quæ partes affectas & spasmis & inflammatione defendant; quæ nimium humorum affluxum ab iisdem avertant easdemque tam interius quam exterius mulceant, roborent atque consolident, pulveres scilicet temperantes nitrosos, pilulas balsamicas, infusa theiformia, ex melissa & millefolio, potum ordinarium Selteranarum cum quarta vini parte epithemata & emplastra discutientia & roborantia, injectiones quoque in uterum circumspecte factas demulcentes & balsamicas, & postremo omnium saluberrimum lactis asinini potum aliquandiu continuatum, interposito subinde balneo tepido, ex aqua dulci cum lacte & furfuribus triticeis. Sed uti fieri assolet in principibus personis, ut multi Medici perdant ipsas, ita heic etiam, & multa, & varia, quin nonnunquam incongrua plane, usurpata sunt remedia, & quod præcipuum est in longis ejusmodi vitiis rejectum, diu continuatus accommodorum medicamentorum leniorum usus. Hinc sensim, uti comperi, in pejus ruit malum, pathemata magis adaucta, corpus plane contabuit, vires exhaustæ, & vix alius eventus sperandus, quam quem in simili fere casu supra *observatione II.* accidisse meminimus.

OBSER-

OBSERVATIO IX.

Febris uterina nimia venæsectione lethalis.

Illuſtris femina, triginta & trium annorum, ſana & vegeta, poſt partum conquerebatur altero ſtatim die de inſigni ardore, dolore & tumore in interioribus vaginæ, a rudi contrectatione obſtetricis colli uteri interni, inducti. Exacerbatis poſtea ſymptomatibus, accedente febrili æſtu & lochiis etiam non rite fluentibus, advocabatur Archiater. Is venam ſecare juſſit in brachio. Quo quum nil levaminis accederet, ſed præcordiorum anxietates, cordis palpitationes & inquietudo intenderentur, alvus quoque cum pedum frigore ſtringeretur, decoctum mannatum cum caſſia dedit, & ſpatio ſeptem dierum, ſexies miſit, modo in brachio, modo pede, ſanguinem. Sed quum poſtremo id fieret, ægræ oculi cœperunt obfuſcari, ut candelam inferre juberet, quum tam dies eſſet quam lucidiſſima, quin brevi poſt lethali lipothymia correpta obiit. Die poſt ſectum cadaver, nil autem repertum, præter tumorem vaginæ, cui inſidebat macula nigra dimidii uncialis magnitudine, ad internum uteri orificium, ac in toto vaſorum ſyſtemate vix aliquot reſtitabant ſanguinis cochlearia.

Epicriſis.

De veritate hujus hiſtoriæ teſtis ego ſum αὐτόπτης. Quilibet autem illico judicabit, temerarie & imprudenter tam crebro adminiſtratam eſſe venœſectionem, a Medico, qui in Gallia hoc artificium edoctus & alias ob peculiarem variolas & petechiales febres curandi modum non eſt ignotus. Dolor enim & ſpaſmus ac inflammatio facili negotio, applicato parti dolenti epithemate diſcutiente & datis interius blandis diaphoreticis, potuiſſent abigi. Nimia vero ſanguinis ſubtractione, & lipothymia inducta, & ſphacelus contractus, licet unica non nocuiſſet venæſectio. Nam ipſa inflammatio ſufficienti & valido ſanguinis appulſu diſcutienda, eodemque plus juſto ſubtracto, neceſſario ſequitur ſphacelus. Igitur ſicuti plures Medici delinquunt in eo, quod in inflammatoriis puerperarum affectibus ſanguinis miſſionem repudient omnem; ita heic in exceſſu peccatum fuit graviter. Sed medium tenuere beati.

CAPUT

CAPUT XI.
DE
INFLAMMATIONE OCULORUM CUM ET SINE FEBRE.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

FRequentiſſima eſt inflammatio membranarum oculum inveſtientium, tunicæ præſertim adnatæ, ſive albugineæ, græco nomine dicta ophthalmia. Iungitur hæc cum dolore acuto, interdum & preſſorio, ardore, rubore, tumore & ſeri ſalſi ex oculis effluxu, nec non viſu imminuto, vel plane deperdito. Oritur autem quando vaſa arteriolarum lateralia, quæ ſecundum naturam pellucidum nulloque colore infectum liquorem vehunt, a ſanguine valide ad caput congeſto implentur, diſtenduntur & viſui ſeſe offerunt. Hanc enim cauſam eſſe, patet experimento, quo injecto per ſiphonem in carotidis ramum liquore ſpiſſiuſculo rubicundo, adnata oculi tunica, per omnem ſui ambitum rufeſcens & inflammata comparet. *Ophthalmiæ deſcriptio.*

§. II.

Eſt autem ophthalmia, vel levior, vel gravior, vel etiam graviſſima. Levior albugineæ tantum tunicæ inſidet, nec tam late diffunditur, facilius diſcutitur & oritur potiſſimum a cauſa externa leviore, inſperſo pulvere, appulſu aſperiori, plaga aut alliſu leniori, aura liberius admiſſa frigida & ſudore ſubito repreſſo, nec non ab adminiſtrata cataractæ depoſitione. Gravior, præter adnatam, etiam confines palpebras infeſtat totumque oculum exquiſito ardore & dolore afficit, qui ad levem lucis acceſſum exacerbatur. Enaſcitur hæc maxime a cauſis internis, ſeri nempe impuritate & ſalutaribus excretionibus cohibitis, ac uti ego obſervavi, a ſup- *Levior eſt, gravior, vel graviſſima.*

presso solenni matutino sudore, a scabie, nec non tinea capitis intempestive abacta, a cohibitis mensibus, ulceribus & fistulis consolidatis, item repulsa rosacea gutta, & propterea ægrius, nec nisi internis & externis adhibitis, discedit. Gravissima demum profundior est, ad ima oculi & interiores tunicas penetrat. Comitatur hanc dolor acerbissimus cum febre, quandoque etiam cum delirio, sequitur suppuratio & humorum effluxus, remanente cœcitate perfecta. Rarius tamen a causis internis, sed plerumque a contusione validiori inducitur. Vidi ego suppurationem excidente lente crystallina, post ictum fortem inter pugillandum oculo inflictum, vidi vero etiam talem casum a tinea capitis inveterata, subito externis siccata.

§. III.

Vera, vel notha. Deinceps alia ophthalmia est vera, alia notha, sive spuria. Veræ causa maxime interna & symptomata graviora, a sanguinis in tubulis stasi, ægrius abigenda. Spuria a causa magis externa, uti pulvisculo in oculos illapso, a vapore acri, ceparum & allii, symptomata hinc sunt mitiora & facilius cedit ipsa. *Sicca, vel humida.* Alia sicca est, alia humida. Illa fit a sanguine calido, cum dolore acuto, pungitivo ac nil ex oculo effluit. Hæc mitiori quidem stipatur dolore & ardore, sed palpebræ tument & multum seri acris effluit, ut oculi noctu conglutinentur. Illa frequens sanguineo-cholericis, juvenibus ac æstivo tempore, hæc pueris & infantibus, nec non feminis & plegmaticis.

§. IV.

Epidemica & periodica. Datur quoque ophthalmia epidemica & periodica. Epidemica enascitur certis anni temporibus a diuturna humida & frigida aeris constitutione, post quam ophthalmicum morbum plures invadere sæpius observavi ac idem testatur *Amatus Lusitanus Cent. VII. obs. LXXX.* Quæ autem certo quodam tempore, vel quotannis, vel circa æquinoctium, vel singulis mensibus infestat, solennis est, quando sueta sanguinis

nis missio intermittitur, menses non rite fluunt, aut retinentur, quando hypochondriacus affectus subest & sanguis in vasis hæmorrhoidalibus stagnans flatus & spasmos concitat in abdomine, quibus sanguis cum impetu urgetur ad caput & oculos.

§. V.

Præterea vero quæ jam de causis ophthalmiæ diximus passim; ad eandem maxime disponunt crapula, venus & vigilia immodica, lucubrationes cum intemperantia studiorum, ventus borealis, crebrior aspectus ignis, solis, & colorum splendidiorum. Idem faciunt fumi acres & metallici, alvus diu & multum adstricta, refrigerationes extremorum immoderatæ, inprimis mensium tempore, item præcedentes oculorum morbi, debilitatem quandam relinquentes, ophthalmia ipsa, nec non quam maxime variolarum & morbillorum morbus, maximam ad oculorum affectus inducens dispositionem. Quando auten, uti haud raro fit, hemicraniæ, interdum etiam odontalgiæ, jungitur ophthalmia, serum acre scorbuticum subest, idque aliquoties contigisse novi, a podagra retropulsa, ejusdemque materia non modo ad pericranium, sed & oculorum tunicas & periostium maxillæ superioris delata. *Causæ ophthalmiæ.*

§. VI.

Levem illam ophthalmiam facile dispelli, gravissimam in oculi suppurationem cum cœcitate transire, etiam jam monitum. Gravior autem est contumacior, durat sæpius per mensem & longius, ac haud raro maculas in cornea relinquit, splendorem oculorum obfuscat, humores turbidos tunicamque corneam crassiorem, glaucam minusque pellucidam reddit. Semper etiam difficilior curatu in pueris, nec non in senibus, in illis ob succorum lymphaticorum abundantiam & partium teneritudinem; in his vero ob humorum impuritatem. *Eventus.*

CVRATIO.

§. I.

Humores derivandi. In medicatione ophthalmiæ tria hæc perficienda: I. sanguinis, vel etiam seri acris motus a capite derivandus; II. stasis inflammatoria discutienda; III. symptomata graviora arcenda & oculus defendendus a recidiva. Inter ea quæ humores a capite divertunt, est maxime sanguinis missio, quam ex jugulari institutam mire laudat *Hildanus Cent. IV. obs. XIII.* Alii sublingualium commendant sectionem, sed ante hanc, si sanguis redundat, in brachio aut pede prius pertundenda vena. Sunt qui cucurbitulas cum scarificatione in nucha & pone aures suadent, & veteres appositis hirudinibus multum detulerunt. Dein divertunt efficaciter pediluvia, quibus ter intra viginti quatuor horas usurpatis, poto simul liberaliter infuso theiformi feliciter discussam esse ophthalmiam, aliquoties vidi. Serum porro acre salsum valide ab oculis revocant vesicatoria, nec non si malum inveteratum setacea, prosunt quoque sinapismi, ex semine erucæ sacculis incluso, in vino cocto ac in nucha, vel sub axillis admoto. Præterea optime caput ab humorum affluxu liberant laxantia, vel etiam pro circumstantiarum ratione purgantia. Sponte enim purgatione sæpe solvi ophthalmiam notavit *Hippocrates Sect. VI. aph. XVII.* Et *Galenus Meth. med. lib. XIII. cap. 2.* gravis testis est, nonnullos quibus oculi inflammati sola purgatione per alvum una die sanatos.

§. II.

Stasis discutienda Divertens simulque discutiens egregia virtus inest diaphoreticis quæ liberam perspirationem procurando, non modo ab oculis & capite ad corporis ambitum humores agunt, sed & succos ab acrimonia salsa repurgant. In ipsa autem parte affecta inflammatoria stasis discutienda & internis & externis. Ex illis omnibus præferendum infusum theiforme ex radice valerianæ, liquiritiæ, floribus sambuci & semine fœniculi, quod largi-

largius potandum & ante potum vapor ipſius conſulto ſub tecto capite ad oculum admittendus. Inter externa efficax & ſecurum hoc collyrium : recipe aquæ florum ſambuci, ſclopetariæ ana unciam unam, camphoræ grana tria, ſacchari ſaturni grana decem. M. quod cum linteo triplicato crebrius tepide oculis applicandum. Quando autem nimis mordens adeſt acrimonia, mucilaginem corticis medii florum tiliæ, item ſeminis cydoniorum, cum aqua roſarum, addito pauxillo croci, ſine vel cum opio, admovere expedit. De ſymptomatum medicatione dicetur in cautelis.

CAVTELAE ET OBSERVATIONES CLINICAE.

§. I.

Quia ophthalmia gravitate differt, diverſa etiam ineunda medendi methodus. Quam levem diximus, optime fert frigida & repellentia, ac ſolum albumen ovi, cum aqua roſarum & pauxillo aluminis conquaſſatum, ſufficit omnibusque aliis palmam præripit. Gravior non ſolis externis cedit, ſed interna efficacia exigit remedia, quæ ſerum recrementitium ab oculis divertant, ſalſos & acres humores diluant atque contemperent eosdemque ſucceſſive per congrua emunctoria eliminent. Proficua hunc in finem infuſa theiformia, ſerum lactis dulce, aquæ minerales, tam martiatæ, quam alcalinæ, temperantes & diaphoretici pulveres, non omiſſis laxantibus, pediluviis, nec non urgente plethora & ſuppreſſis criticis ſanguinis evacuationibus, venæſectione tempeſtiva. In graviſſima cum febre & ubi periculum eſt, ne in ſuppurationem tranſeant interiora, e re eſt, ut repetita venæſectio inſtituatur, aut liberaliter ſanguis ſubtrahatur, & hoc quidem omnium optime per venam ſectam jugularem. Interius pugnandum diaphoreticis, demulcentibus & reſolventibus, inter quæ ſalubritate antecellunt pulveres bezoardici, cinnabarini, leniter nitroſi

Curatio gravitati mali accommodanda.

 & cam-

& camphorati, pota simul loco ordinarii potus ptisana. Exterius vero abstinendum a collyriis refrigerantibus & potius aqua sic dicta sclopetaria, cum aqua rosarum & florum sambuci; adjecto pauxillo croci & camphoræ, tepefacta, cum linteo duplicato admovenda.

§. II.

De V.S. & vesicatoriis.

Non in omni ophthalmia necessaria sanguinis missio, sed tantum ubi plethora eminens, venæsectio aut scarificatio omissa, vel etiam critica quædam hæmorrhagia intercepta. Interim si mali origo a sanguinis redundantia, præstat prius venam brachii, pedis, aut jugularem aperire, ac postea, si opus est, scarificare pone aures, vel in nucha. Setacea & vesicatoria non facile applicanda in plethoricis, nisi soluta prius plethora, & alvo, præsertim in cacochymicis, subducta. Neque, si vesicatoria necessaria, ea semel tantum apponere sufficit, sed sæpius, in locis sensibilioribus, uti nucha, olecrano, carpis Manuum. Hinc præfertur setaceum, cui tamen, quia & dolorosum, & molestum nimis, nos anteponimus vesicatorium temperatum minus, grossi magnitudine, per mensem & longius in nucha gestatum.

§. III.

Purgantibus & diaphoreticis.

De purgantium usu tenendum, corporum & naturarum diversitati eundem esse accommodandum. Si res mannatis, tamarindinatis & tartareis expediri potest, non confugiendum ad acriora. Alias in torpidioribus & phlegmaticis, pilulæ efficaciores, uti tartareæ & de succino *Cratonis*, vel tutius nostræ balsamicæ, aliquoties porrigendæ. Diaphoretica egregii usus, sed diutius adhibenda, quando magis serum acre salsum, quam sanguis in vitio est, tanto magis si ophthalmia symptomatica, alii morbo supervenit, aut jungitur hemicraniæ.

§. IV.

Regimen & victus.

Quemadmodum in omnibus oculorum morbis; ita maxime in eorum inflammatione, abstinendum est, ab omnibus

bus ſpirituoſis, ſpiritu vini, vino, fumo tabaci, etiam ſternutatoriis. Arcendi fumi, ceparum & allii vapor, cum ignis, radiorum ſolis, lucis & colorum fulgidorum aſpectu. Vitandus corporis exæſtuans motus & nimius craſſusque victus. Potus ſit aqua pura, vel ptiſana, aut decoctum ex ſemine fœniculi, raſura cornu cervi & hordeo, Colenda ſobrietas, victu molli & temperato utendum, ac quiete in loco tenebricoſo commorandum.

§. V.

In adminiſtratione topicorum, ſive collyriorum, magna opus eſt cautione. Plures enim, notante etiam *Septalio*, imperito horum uſu, cœcitate affectos novimus. Scilicet utplurimum aut acria nimis ſunt, ex aqua calcis vivæ, ſale ammoniaco, cum vitriolo albo, vel Cyprio; aut nimis adſtringentia, cum alumine, ſanguine draconis, bolo Armena, lapide calaminari, tutia & albumine ovi; aut nimis refrigerantia, quæ aquam ſpermatis ranarum, roſarum, plantaginis, adjecto ſaturni ſaccharo habent; aut nimis exſiccantia, ut quæ cum cornu cervi uſto, lapide calaminari & tutia confecta; aut etiam nimis laxantia, ex mucilagine ſeminis pſyllii, cydoniorum, fœnu græci, tragacantha & butyro inſulſo. Omnia autem hæc, licet in aliis oculorum affectibus præſtanti non careant uſu, in inflammatione tamen, præſertim ſanguinea, tantum abeſt ut proſint, ut potius noceant. Inde enim non modo pejor & profundior redditur ſtaſis, ſed & ipſi humores oculorum pellucidi fiunt turbidi, ſequitur oculi tabes corrugatio, ſuffuſio, epiphora chronica, rubens, ſicca & aſpera, quin palpebrarum exulceratio. *Topica noxia.*

§. VI.

Ego potius auctor ſum, ut ſeponantur topica omnia ante tertium diem & antequam convenientia interna jam uſurpata, exceptis ſolis ſacculis ex paregoricis & demulcentibus compoſitis. Poſtea vero omnium optima quæ ſupra commendata. Neque tamen etiam in chronica ophthalmia, *Quæ proficua.*

ubi

ubi continuum lymphæ ſalſæ, acris eſt ſtillicidium, inglorium eſt *Hæchſtetteri* medicamentum ophthalmicum, ex butyri recentis inſulſi drachmis duabus & vitrioli albi ſcrupulo, de quo granum piſi majoris magnitudine in oculi canthum ſubinde indendum.

§, VII.

Reliquiæ ex ophthalmia quibus delendæ.

Quando, quod ſæpius fit, ophthalmia tandem diſcedens relinquit ſpeciem maculæ & viſum imminutum, tunc nihil præſtantius eſt axungia viperarum recenti ex Italia allata, & crebrius ad aliquot guttas oculo inſtillata. Egregie etiam viſum turbatum & imminutum reſtituit ſal volatile ſalis ammoniaci ſiccum, oleo majoranæ imbutum & odore crebrius naribus ſuſceptum. Ejusdem virtutis vapor ex decocto radicis valerianæ, florum ſambuci, ſeminis fœniculi, ad oculos tecto prius linteo capite, admiſſus. Sed opus eſt, ut hæc auxilia mature ac tempeſtive adhibeantur. Si enim inveteravit & radices egit vitium, difficillime ſaneſcit. Novi tamen, viſum fere deperditum ex ophthalmico morbo linimento mercuriali genubus & poplitibus illito interpoſitisque balneis aquæ dulcis, redditum fuiſſe. Neque minus potenter viſcidos & coagulatos humores diſſolvit ac ſudorem movet, ſulphur noſtrum antimonii fixatum, eaque propter in oculorum vitiis egregie conducit.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Ophthalmia ex ictu ſuppurata.

Juvenis ſanguineus, in palæſtra gladiatoria æſtuans, acceperat forte inter pugillandum ictum cum gladio palæſtrico, quem vocant *ein Rappier*, in oculum ſiniſtrum, ſubſequente mox rubore ac dolore. Ille tamen penſi hæc habens, veſperi largiter ingurgitavit vinum, rixas quoque acres cum ſodalibus movit. Inde die poſt magnus tumor oculum ejusque vicinas partes occupavit, cum dolore pulſatorio, cephalalgia, præcordiorum anxietate ac pulſu celeri. Chirurgus advo-

advocatus, non adeo magni momenti esse putans, applicuit collyrium frigidum, quo symptomata adeo exacerbata, ut somnum abigerent omnem. Hinc Medicus in consilium vocatus, qui sanguinem mittere & pedibus bursam pastoris admovere jussit. Sed incassum. Inflammatio potius abiit in suppurationem; & quinto ab inflicto ictu die, ingens puris quantitas ex oculo fluxit; quam ipsi humores sequuti & sic oculus cum omni visu periit. Quin postea summa cura enitendum fuit, ne hæc inflammatio & exulceratio in sphacelum degeneraret, quod etiam a Medico applicatione spiritus vini camphorati cum essentia croci, & data interius tinctura bezoardica, præstitum est.

Epicrisis.

Nunquam periculo vacat oculi inflammatio profundior, qualis exsurgere solet a graviori contusione, vel vulneratione, quia ejusmodi inflammatio non facile discutitur, sed in suppurationem, non sine sphaceli ipsiusque vitæ discrimine, abit. Nostro quidem judicio averti potuissent gravia hæc symptomata, si æger non largiori vini potu sanguinem commovisset majoremque ad partem jam affectam proritasset affluxum; si dein statim post contusionem sanguis e brachio missus fuisset & cataplasma, sive sacculus ex discutientibus, uti radice sigilli Salomonis, ireos Florentinæ, rosarum rubrarum, anthos, lavendulæ, sambuci, chamomillæ, camphora & croco in vino coctis, fuisset admotus, nec Chirurgus instillatione frigidi collyrii inflammationem reddidisset deteriorem.

OBSERVATIO II.

Femina XLII. annorum, sanguinea, obesa, scorbutica & glandulas in collo tumefactas gerens, post retentum mensium fluxum, corripiebatur oculi sinistri dolore ac rubore, cum ejusdem lateris cephalalgia admodum vehementi. Liberata primum, annuum postea semper, mense Octobre, hujus mali experta est recursum, sub quo appetentia erat prostrata, lu- *Ophthalmia periodica.*

cem ferre non poterat & ſeri ex oculis copioſum ſtillicidium ſemper experiebatur ; quod per aliquot menſes perſiſtebat. Pluribus uſa remediis, ſed incaſſum, & notabile erat, quod quoties ſal volatile oleoſum ſumeret, toties ſoporem & torporem ingentem capitis pateretur. Vt itaque hic affectus, qui per triennium ægrum mirum afflixerat, radicitus exſtirparetur, acidulas Pyrmontanas æſtate ſub debito regimine potabat, quibus etiam alvus & urina optime ſeceſſit & ipſa poſtea a contumaci malo eſt liberata.

Epicriſis.

Periodica hæc eſt ophthalmia, ex menſibus ſuppreſſis in plethorica femina oborta, menſe maxime Octobre, quo alias ſolennes ſunt ſanguinis excretiones, commotiones & molimina ad excernendum, præſertim per hæmorrhoides. Quare impenſius hoc tempore ſanguis regurgitavit ad caput, ac non tantum oculum, ſed etiam membranas capitis ejusdem lateris male affecit, unde dolores. Sopor vero & torpor ille, qui ex uſu ſalis volatilis aſſumti accidit, inde derivandus, quod hoc remedio, congeſtus in capite ſanguis magis rarefactus, ſicque recurſus ipſius per venas interceptus. Dein notabile eſt, quod morbi qui ſtatas ſervant periodos, plerumque fundamentum habeant in abdominis viſceribus, unde optimo conſilio ad eradicandos eos, commendari ſolet uſus aquarum medicatarum, thermarum & acidularum, ad removenda viſcerum vitia efficaciſſimus.

OBSERVATIO. III.

Subita inflammatio a feſtuca ferrea.

Vir quadragenarius ſanguineo-cholericus, ſubito affectus eſt dolore oculi ac rubore, quem ſibi accidiſſe putavit, a feſtuca minima ferri, ſub ictu clavi cum malleo in oculum ſaliente, licet nihil omnino de ea in oculo compareret. Ipſe igitur ad tollendam paſſionem oculo ſubinde inſtillavit collyrium frigidum, ex aquis ophthalmicis, quo quidem calor & ardor delinitus, ſed bulbus turbidus & obſcurus comparuit

ac omnis visus periit. Me hinc vocavit in auxilium, qui, ne cœcitas ingrueret perfecta, obviam ivi hisce; sal volatile ammoniaci siccum, oleo majoranæ imbutum, crebrius naribus admovere, fronti & temporibus emplastrum ex gummi elemi, animæ, mastiches, olei nucistæ ana drachmis duabus, camphoræ & balsami Peruviani ana drachma, applicare & frequentius ac copiose bibere jussi infusum seminis fœniculi cum aqua. Quibus intra aliquot hebdomades oculus recepit splendorem & visus aciem.

Epicrisis.

Si inflammatio subito oculum adoritur, non injusta est causæ externæ suspicio, licet eadem non semper in conspectum veniat, quia interdum adeo subtilis, ut visum fugiat, ut fit si a fumo acri membranæ oculi male afficiuntur. Discimus vero etiam, quam nocens sit instillatio frigidi in oculum ardentem, nec non quo pacto quibusque remediis oculorum humoribus turbidis reddenda sit perspicuitas.

OBSERVATIO IV.

Juvenis literarum studia intemperantius tractans, indulserat a longo tempore nimium lucubrationibus & inde sibi insignem contraxerat visus debilitatem. Post annum invasit oculos dolor gravativus pressorius, non sine ardore, adeo ut nec lumen aspicere, nec citra molestiam legere posset, sed statim largum oculorum stillicidium experiretur. Medici suaserunt purgantia, tabaci fumum, oculi cum balsamo Peruviano inunctionem externam, nec non fonticulum in nucha. Frustra tamen. Quin licet purgantia postea fortiora, decocta sanguinem purificantia, venæsectionem in pede, pediluvia cum accurato in diæta & victu regimine adhiberent, nihil tamen aliud omnibus effectum, quam ut ventriculus debilitaretur insigniter. Alii de scarificatione administranda, fonticulo brachio inurendo & pinguedine viperarum instillanda oculo dederunt consilium, sed eodem frustraneo effectu. Adiit etiam æger Pyrmontanas acidulas, qui-

Ophthalmia notha rebellis.

bus labes & infirmitas oculi adaucta & nubeculæ visui oblatæ, ut cataractæ plane metus esset. Pariter in vanum laboravit Medicus, qui decoctis sanguinem purificantibus, vesicatoriis, sternutatoriis variisque collyriis pertinax malum abigere molitus est. Tandem vero solo usu pilularum mercurialium cum gummatibus & extractis balsamicis amaris, item infuso theiformi, ex semine fœniculi, cum anatica lactis parte, nec non externe cataplasmate, ex mica panis similaginei, cum cremore lactis, croco & floribus sambuci, allatum misero levamen, dolor pressorius discessit, remansit vero quædam visus imbecillitas.

Epicrisis.

Hic oculorum affectus non quidem ad veram & exquisitam ophthalmiam referendus, sed magis ad notham, quæ ex stagnatione lymphaticorum humorum in oculis & sanguinis circuitu libero impedito, ortum traxit. Hæc autem causa, quia Chirurgos & Medicos latuit, adhibita præpostere medicamenta nihil profecerunt. Erant enim non tanti, ut vasculorum tenuissimorum obstructionem expedire potuissent. Illa vero postremo usurpata efficacia resolventia, pilulæ mercuriales, nec non exterius cataplasma, accommoda utique fuerunt atque proficua. Igitur multitudo & varietas medicamentorum, prodit utplurimum Medici ignorantiam, qui, si causam morbi rite intelligit, nec adeo multis, nec variis opus habet remediis, sed paucis, usu probatis, sæpe simplicibus, diutius tamen usurpandis.

OBSERVATIO V.

Ophthalmia gravis cum ruptura corneæ.

Viro triginta annorum inopinato pauxillum succi illius acris, quo capillorum concinnatores, capillos atro colore inficere solent, in oculum ceciderat. Hinc sequutus rubor oculi & dolor acerbissimus, ut patiens nec cibum, nec somnum capere posset, ac ferendo cruciatu fere esset impar. Chirurgus in consilium vocatus, collyrium ex aqua rosarum, plantaginis & tutia, frigide instillandum suasit, hocque

que nihil plane proficiente, saccharum saturni in aqua rosarum solutum crebrius cum linteo dolenti oculo admovere jussit. Sed nihil his dolorum atrocia mitigata, oculi potius bulbus quasi decrevit & minor factus, humores turbati & visus plane periit, in cornea quoque tumor apparuit durus, instar pisi. Admota quidem nuchæ vesicatoria, usurpata quoque purgantia, sed malum plus in deterius, quam melius versum. Hinc Chirurgus desperabundus deseruit ægrum, omnesque adstantes de visu unquam recuperando dubitare cœperunt, inprimis quum præterea palpebra oculi affecti elevari non posset, sed semper clausa & elevata manu sensus expers esset, quin vesiculosus tumor in internis palpebræ compareret, aspectum oculi fere intercipiens.

Epicrisis.

Ophthalmia hæc fuit gravissima, cum ruptura corneæ, oborta a succo acri in oculum illabente, qui arrosione affluxum sanguinis ac humorum tunicarumque distensionem fecit. Multum vero etiam ad grave malum contulit collyrium frigide admotum, eo quod stasin & stagnationem humorum firmiorem reddidit & graviorem. Nos sequentibus ivimus obviam: spiritus vini camphoratus cum balsamo Peruviano, exhalato prius spiritu, cum linteo duplicato crebrius oculo fuit admotus. Alvus pilulis ex mercurio dulci, gummi ammoniaco, extracto panchymagogo *Crollii*, balsamo Peruviano & sale succini subducta. Adhibita pediluvia. Potum copiose infusum theiforme ex veronica & semine fœniculi. Datum interius diascordium *Fracastorii*, cum lapidibus cancrorum & nitro. Et exterius cataplasma, ex pomo assato, croco, mica panis similaginei cum lacte coctum, oculo impositum. His dolor & rubor cum ardore sublatus, palpebræ quoque tumor discussus, sed visus, ob corneam ruptam & humores incrassatos, rediit nunquam. Vt adeo pateat, quantum damni ab improvida collyriorum applicatione sit metuendum.

OBSERVATIO VI.

Febris ophthalmico-cephalica.

Juvenis generoſus, viginti aliquot annorum, conſtitutionis teneræ & a ſcorbuticis parentibus genitus, capitis dolores & narium hæmorrhagias crebrius expertus, defluxionibus etiam catarrhalibus & coryzæ ſæpius obnoxius, vitæque ſedentariæ, literarum amore ductus, nimium indulgens, incidit in cephalalgiam gravem, cum atroci oculorum dolore, alvo ſimul adſtricta. Dolor hic erat periodicus, ita ut matutino quotidie tempore cum rubore & ſeri ſalſi effluxu, præcedente refrigeratione & ſubſequente pulſu celeri accederet, per ſex circiter horas inſiſteret ac poſtea ſenſim diſcederet, die poſt rediturus, ægro interim nec in ſomno, nec appetitu vitium obſervante, niſi quod ſubinde poſt cibum ructus experiretur. Detinebat ſingularis hic affectus per menſem ægrum & fruſtra adhibita fuerunt præſidia varia, collyria, errhina, evacuantia, cephalica, necnon cucurbitulæ, tandem vero a me abactus eſt hiſce. Ter ſcilicet alternis diebus dedi pilularum harum viginti: recipe extracti panchymagogi *Crollii*, gummi ammoniaci, mercurii dulcis, cinnabaris nativæ præparatæ ana drachmam ſemis, extracti croci, caſtorei ana grana ſex M. f. c. balſamo Peruviano pilulæ ex ſcrupulo no. XX. Una ante acceſſionem hora pedes immittere juſſi ad genua usque pediluvio ex aqua fluviali, cineribus clavellatis imbuta, ac dum ſic in balneo pedes ſervabantur, ad menſuram unam bibere infuſum theiforme, ex herba meliſſæ, floribus tiliæ, radice valerianæ & ſemine fœniculi, quo ſudor prolectus copioſus. Veſperi exhibui per aliquot dies pulverem ex pulveris Marchionis drachma dimidia, ſuccini, nitri puri, cinnabaris antimonii rectificati ana granis octo. Oculo exterius applicare præcepi aquam Reginæ Hungariæ, cum dupla parte aquæ roſarum & camphoræ momento. Crinibus quoque quotidie inſperſus pulvis ex ſuccino præparato, radice ireos Florentinæ, caryophyllis aromaticis & cardamomo. Quibus per octiduum uſurpatis, diſceſſit malum, ſed reſtitit nubecula

quæ-

quædam, viſum quodammodo intercipiens, quæ tamen crebriori inſtillatione pinguedinis viperinæ recentis, etiam ſublata.

Epicriſis.

Febris hæc recte dici poteſt cephalico-ophthalmica, cujus cauſa fuit non tantum capitis debilitas a longo tempore contracta, verum etiam alvi ob vitam ſedentariam adſtrictio, qua ſpaſmi in primis viis inducti, quibus feroſus ſanguis ad caput impetuoſius actus. Hinc primo omnium in medicatione fuit ſubducenda alvus, ac poſtea recte ante accesſionem pediluviis & potu infuſi theiformis roborantis copioſo ſudor prolectus per univerſum corpus. Sudor enim & aucta perſpiratio egregie ſerviunt ſpaſmis & doloribus periodice certis ſtatisque temporibus redeuntibus diſcutiendis & abigendis. Deinde quoque in pertinacibus ejusmodi capitis oculorumque doloribus cinnabarina & ipſe mercurius dulcis, ſerum lenteſcens ſtagnans fundendo & obſtructiones expediendo, opem ferunt præſentiſſimam. Errhina vero & ſternutatoria, plus nocent quam proſunt, quia humores magis ad oculorum confinia convocant. Varii etiam generis collyria, niſi ſimul diſcutiente virtute polleant, in ejusmodi oculorum affectibus plus nocumenti, quam emolumenti afferre, multoties obſervavi. Tandem ad maculas oculorum & nubeculas delendas, pinguedine viperarum efficacius nihil, quam etiam *Ludovici* & *VVedelius* paſſim miris ornant encomiis. Habet enim acrimoniam ſubtilem, blande detergentem. Sed præſtat in fine illam exhibere, non in principio, ſi ardor adhuc & dolor impenſius urgent. Ceterum plura tum de ophthalmico, tum aliis oculorum affectibus commentatus ſum in diſſertatione, *de morbis oculorum præcipuis recta medendi ratione*, nec non in *Medicinæ conſultatoriæ Tomo II. Dec. IV. Caſ. II. pag.* 163. *ſqq.* de dolore & imbecillitate oculorum cum ſuffuſione incipiente.

OBSER-

OBSERVATIO V.

Ophthalmica hemicrania

Generosus vir, sexagenarius, macilentus, victui duro & crasso salso assuetus, aliquot per annos singulis fere tribus mensibus, erysipelatis in pede dextro cum horrore & vehementi dolore insultum expertus est, quod tandem in suppurationem & ulcus desiit, ac per annum & ultra ipsum detinuit, postea vero a Chirurgo perito consolidatum fuit. Ex eo tempore singulis fere mensibus, circa novilunium, incidit in hemicraniam dextri lateris, quæ simul gravi dolore, profundius in orbita hærente, cum seri salsi effluxu stipata, qui circa noctem exacerbatus fuit, & paroxysmus semper invasit cum horripilatione & extremorum refrigeratione, pulsu postea alterato & auctiori facto. Malum autem solvebatur post quartum diem facta crisi, mediante sudore largiore, ægro alias etiam sueto. Mali pertæsus, nostro ex consilio usus est Pyrmontanis acidulis, quas olim usurparat, hacque cura absoluta suasi ut loco potus ordinarii decoctum ex radice scorzoneræ, chinæ, sassaparillæ, liquiritiæ & passulis, biberet & singulis mensibus infusum ex manna, rhabarbaro & cremore tartari, assumeret, ut victum durum, salsum, aromaticum vitaret & fonticulum etiam dextro brachio inuri permitteret. Quibus remediis quum omni adhibita cura uteretur, liber non modo ab erysipelate, sed & ab hemicrania ophthalmica degit, scabie tamen sicca pruriente divexatus, sicque septuagesimum ætatis annum excessit.

Epicrisis.

Ophthalmica hæc est hemicrania, in qua notabile, quod cessante erysipelate & ulcere consolidato in pede dextro, materia scorbutica ad dextrum latus capitis & oculum fuerit conversa, & certis statisque periodis hunc excitaverit morbum. Quum vero scaturigo tam erysipelatis, quam hemicraniæ & ophthalmiæ, sit quærenda in sanguinis & lymphæ dyscrasia scorbutica, utique potu acidularum, decoctorum & congruorum laxantium usu, universam sanguinis & humo-

rum

rum massam perpurgare expedit & hac ratione in corpus potius ab ejusmodi vitiis defendere, quam eadem si adsunt abigere.

CAPUT XII.
DE
FEBRE INTESTINORUM INFLAMMATORIA EX MESENTERIO.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

INtestina, tam tenuia, quam crassa, quæ membranosa fere tota, ex tunica prima a peritonæo, altera musculari, cum fibris longitudinalibus & circularibus, nervosa & villosa contexta, innumeris nervorum & vasorum surculis perfusa & exquisito sensu ac motu instructa, & multis, & gravibus morbis patent, e quibus haud postremus inflammatorius, qui ipsis ex variis caussis accidit. Nam atrocia illa & lethalia quandoque pathemata, quæ assumta venena, emetica validiora & drastica purgantia excipiunt, ab inflammatione in sphacelum transeunte ortum ducunt. Vulnera ac læsiones intestinorum, non aliter, quam inflammatione necant. Febres synochas & ardentes, maxime cholericas, dysentericas, item plurimas malignas, neque minus exanthematicas, inprimis variolas, lethalem sæpe inducere inflammationem, uberius testatur dissectio his morbis defunctorum. Convulsivam etiam colicam, maximeque eam, quæ a podagra retrocedente, ac subsistente, ex cohibito, aut sufflaminato hæmorrhoidali fluxu, sanguine inducitur, iliacam quoque, ex hernia incarcerata, aut intestinorum convolutione, passionem, non alia ratione, quam intestinorum inflammatione, lethum inferre, est in comperto. Nihil quippe vitalibus motibus adeo est infensum,

Intestinorum inflammationes frequentes.

quam putredo, quæ excipit inflammationem, ac in nervosis, exquisito motu ac sensu pollentibus partibus, consistit.

§. II.

Minus nota quæ ex mesenterio. Sed quia de intestinorum inflammationibus symptomaticis eisdemque complicatis febribus, jam supra actum & adhuc congruo loco agetur; nunc duntaxat pauca tradere libet, de inflammatoria febre illa intestinali, quæ proficiscitur ex mesenterio. Jam apud Medicos in confesso est, plures morbosas affectiones, præsertim hecticas, lentas, errantesque febres, nec non apostemata, in mesenterio sedem habere fixam; sed diarrhœas, dysenterias, immo inflammatorias febres intestinorum, pullulare ex mesenterio, id non æque omnibus patet. Verum qui ex physiologicis novit, sanguinis progressum, in mesenterio & mesocolo quibus annexa intestina, esse tardissimum, tum quod tunicis nervoso musculosis sanguinem urgentibus destituantur, tum quod vena portæ, pulsu carens, recipiat sanguinem ex intestinis & tardo flumine vehat ad hepar; is ultro fatebitur, promtam ibi esse genesin stagnationum & stases, & amplissimum nidum ad excludendas materiales morborum causas. Quin quum intestina arctius mesenterio sint connexa, ut ab ipso etiam sortiantur membranam, fibrarum quoq; in intestinis annularium tendo juxta *VVillisium*, sit mesenterium & vasa ac nervi utrisque sint communes, magnam inter has partes esse communionem, quoad morbosas affectiones, utique certum.

§. III.

Quæ acutæ, vel chronicæ. Ipsæ tamen febres, quæ ex mesenterio veniunt & nobis cum *Baglivo* audiunt mesentericæ, in duo merito genera sunt dividendæ, acutas scilicet & lentas, sive chronicas. Vtrarumque materialis causa ejusdemque sedes in mesenterio, sed febrium & symptomatum generatio quærenda in annexis intestinis membranaceis, ita quidem, ut acutæ & inflammatoriæ in tunicis magis consistant & ibi tyrannidem suam exerceant. Licet enim mesenterium, quod ex duplicacata

cata constat membrana, cui interpositi innumeri arteriarum & venarum rami, vasa lymphatica & lactea, glandulæ quoque copiosæ magnitudinis variæ, nec non nervorum propagines, non omni careat motu ac sensu; hic tamen admodum obtusus ac magis gravativus est, quam acutus, qualis ad concipiendam inflammationem requiritur.

§. IV.

Quare si in infimo ventre ardor, dolor, cum præternaturali totius corporis æstu, pulsu celeri, virium prostratione, anxietate & inquietudine sese prodit, in intestinis hæc considere, merito judicandum. Sed pro diversitate locorum, quæ hæc pathemata occupant, varias & certas affectas esse partes, merito concludendum. Scilicet si dolor acutus est supra umbilicum & sub ventriculo cum febre, nausea & vomendi conatu, indicium præbet, laborare eum coli tractum, qui infra stomachum a dextro ad sinistrum latus porrigitur. Qui in dextro hypochondrio sub costis spuriis urget doloris sensus, præter naturam affectum & inflammatum esse coli principium, ubi ileo committitur, arguit, quod etiam *Spigelius* in defunctis reperit sphacelatum. Acuti cum febre cruciatus in sinistro latere sub lumbis, ubi psoas musculus, in colo & mesocolo, præsertim ubi peritonæo adhæret, mali esse sedem produnt. Quando vero medium abdomen circa umbilicum cum febre gravius dolet, tenuia utique intestina inflammatione laborare, certum præbet indicium. *Signa earum & symptomata.*

§. V.

Febres etiam, quæ cum dolore, ardore, nec non tumore imi ventris junctæ, & tandem per alvi fluxus putridos & copiosos, vel etiam purulentos solvuntur, cum magna intestinorum difficultate, ex mesenterio provenire, nil dubii est. In cachecticis & scorbuticis corporibus, qui proveniunt diuturni alvi fluxus, cum lenta febre, vires & corpus consumente, & qui non tam facile curationem recipiunt, ex eodem fonte scaturire, non sine ratione censendum. Febres quo- *Varii sunt generis.*

que quæ epidemice & certis temporibus invadunt, cum diarrhoeis, immo cruentis sedibus, non ex ingestorum alimentorum vitio, sed ex præternaturali aëris, præsertim nimis calidi & sicci, constitutione oriuntur, quales biennio abhinc ob insolitum diuturnum, ad medium fere autumni productum calorem, universam propemodum Germaniam sunt pervagatæ, simul etiam grassantes tunc intermittentes anomalæ, vix aliam habent originem, quam quod in mesenterio multi acres & corrupti humores accumulati.

§. VI.

Earum origo & causa. Ad ingignendas autem infestas ejusmodi primis in viis inflammatorias febres, præcipuum momentum habet plethora, vel simplex, vel cacochymica, a suppressis aut deficientibus salutaribus excretionibus oborta. Promte etiam inducuntur ab intentata per fortiora pellentia, hæmorrhoidum, mensium aut lochiorum provocatione, ab usu copioso validiorum purgantium ad superandam contumacem alvi stricturam, nec non, uti observavi, a purgantium & emeticorum acriorum assumtione ad abortum provocandum. Idem facit impensior animi corporisque commotio, ac vicissim improvida abdominis & corporis, præsertim æstuantis, refrigeratio, potus perfrigeratus & qui opulentioribus in more est, glaciatus. His enim humorum ad interiora, maximeque primam regionem, convocatur partim, partim urgetur affluxus, omniumque facillime fertur ad eas partes, quæ imbecilliores, quibusque ob defectum sufficientis potentiæ motricis systalticæ, vel perpendicularem vasorum tractum, difficilior est humorum progressus, quarum in numero potissimum sunt mesenterium, mesocolon & omentum. Quando igitur his in sedibus, maximeque intestinorum tunicis cum mesenterio continuis, inclusus hæret sanguis, aut humor acris, febrem ciet inflammatoriam continuam, alvi vero, cruentus etiam fluxus, vel ex nimium ampliatis, vel exesis plane & disruptis vasorum osculis, succedit. Hæc enim omnia ita omnino evenire uberius testa-

testatur dissectio ejusmodi febribus interfectorum, in quibus *Spigelius de semitert. cap. IIX.* se invenisse prodidit: venas hepatis majores sanguine vacuas, ventriculi tunicam interiorem leviore erysipelate inflammatam, venas mesaraicas & quæ ad ventriculum atque omentum tendunt distentas & crassiori sanguine fartas, omentum consumtum & semiputrefactum, durum quoque pancreas & ductum cholodochum obstructum. Idem confirmat *Chiffletius* notabili observatione, de mesenterii inflammatione cum dolore umbilici.

§, VII.

Merito tamen consistentes his in sedibus inflammationes in leviores & graviores sunt distinguendæ. Leviores exterioribus tantum intestinorum tunicis, quæ maxime membranarum mesenterii productiones, insident; graviores vero altius ipsam intestinorum substantiam pervadunt eorundemque interiora ipsasque glandulas tangunt, ideoque & profundiores sunt & ampliores. Quæ superficiem occupant, non tantum periculi alunt, sed adhibito laudabili regimine & congrua medicina, intra quartum, vel septimum diem, discutiuntur. Quæ autem interiora profundius obsident, nisi per diarrhœam aut sanguinis fluxum solvantur, longius extrahuntur, quin in suppurationem ruunt & in hecticam desinunt. Ex mesenterio quoque ibique stagnantibus corruptis humoribus prodeunt hemitritæi, sic dictæ sive semitertianæ febres, quæ ex continua inflammatoria & intermittente tertiana sunt compositæ, periculi non expertes. Notæ hæ jam fuerunt *Hippocrati* & *Galeno*, easdemque nitide & accurate descripsit *Spigelius* peculiari libello. Discrepant tamen a nostris in eo, quod quotidie circa vesperam, & alternis quoque diebus, levi accedente horrore, ingravescant, junctum habeant abdominis dolorem ventrisque tumorem & quandoque ad aliquot hebdomades protrahantur & nonnunquam in febrem lentam & hecticam concedant. Sed quia de harum ortu, decursu

Differentia interleviores, & graviores

& curatione jam supra *Sect. I. cap. V.* uberius actum, heic plura dicere non attinet.

CVRATIO.
CVM CAVTELIS ET OBSERVATIONIBVS CLINICIS.

§. I.

Morbi præservatio.

Quum febres ventriculi & intestinorum inflammatoriæ, propter horum summam sensibilitatem & conspirationem cum nobilissimis corporis partibus, atrocissimis symptomatibus stipatæ & subinde funestæ, medentis cogitationem & intentionem quam maxime ad eas avertendas dirigere expedit. Igitur serio & cum cura sibi commissis Medicus inculcet, ut vitent omnia quæ superius §. VI. ad easdem ingignendas facere diximus. Et quia præterea sæpius observavi, febribus ardentibus, item biliosis, dysentericis, nec non puerperarum acutis cum purpura, a vehementi ira, vel gravi terrore, accessisse mox gravem intestinorum inflammationem & sphacelationem, ac lethum brevi tempore attulisse; inprimis necessarium, ut occasiones sævorum affectuum fideli consilio & monito præscindat artifex peritus.

§. II.

In cura sanguinis affluxus derivandus.

Si vero jam adest inflammatoria stasis sanguinis, omnibus modis lenior est discutienda & gravior avertenda, Primus igitur recte medentis erit scopus, ut vehementiorem sanguinis motum ad partem affectam impediat & hac ratione graviorem inflammationem avertat. Obtinetur id commodissime in plethoricis sanguinis missione, ex venis in superioribus partibus, amplo satis foramine facto, pertusis, qua in colica convulsiva, in diarrhoea & dysenteria, in acuto dolore venarum sedis, gravior inflammatio averti potest utique. Post sectam venam divertunt sanguinis affluxum a loco affecto pediluvia temperata, sed diutius usurpata, quæ solvendo & laxan-

laxando strictas inferiorum partium fibras, affluxum ad pedes vidertunt & invitant.

§. III.

Ad discutiendam dein inflammatoriam stasin, serviunt quam maxime quæ dolores & spasmos sistunt, antispasmodica, humectantia & blanda sedativa, clysteres ex oleosis, gelatinosis & dulcibus compositi, item exterius regioni abdominis applicata epithemata, sacculi, vesicæ oleis expressis, vel pinguedinibus animantium, aut decoctis emollientibus repletæ, pinguedo cati sylvestris, mixta præsertim cum camphora & pauxillo olei hyoscyami. Interne vero discutiunt & inflammationem arcent quam optime diaphoretica cum anodynis mixta, pauca, sed crebriori dosi per aliquot dies data, quæ inter eminet spiritus carminativus de tribus, aut spiritus tartari, vel bezoardicus *Bussii*, cum liquore anodyno minerali, aut spiritu nitri dulci mixtus. Item mixturæ ex aqua cardui benedicti, florum sambuci, aceto sambuci, rob sambuci, antimonio diaphoretico, nitro & sirupo papaveris rhœados confectæ, nec non pulveres temperantes nitrosi & diaphoretici, cum momento camphoræ & pauxillo laudani. Neque minus huc spectat cautus pilularum Wildegansianarum usus. Quæ remedia, cum prudentia, certo tempore & ordine usurpata, etiam in passione iliaca & spastica tunicarum intestinalium corrugatione, quam Græci chordapsum vocarunt, lenimen afferunt exoptatissimum.

Et stasis discutienda.

§. IV.

In dolore, spasmo & febre inflammatoria intestinorum, omnia acria stimulantia, etiam salina majori copia data, calida, & purgantia, ceu perniciosissima vitanda. Et culpandus hic communis & detestabilis Practicorum error, qui alvo pertinacius adstricta, unum post alterum purgans ingerunt, eoque malum non tantum exacerbant, verum etiam reddunt mortiferum. Neque etiam clysteribus admiscenda salia acrius stimu-

Vitanda acria, adbibenda enemata mulcentia.

ſtimulantia, ut ſal gemmæ, vel purgantia, ut extractum colocynthidis, vel catholiconis, ſed ex ſolis emollientibus ſunt parandi. Sic enim balnei aut fotus inſtar, craſſa eluunt inteſtina, & in colo tenuibus circumvoluto contenta, ceu veſica decocto emolliente plena, eadem mulcent, fovent & laxant. Parari igitur poſſunt ex ſolo lacte, mixto cum nitro, vel aqua pluviali, nupta cum ſirupo violarum, de althæa *Fernelii*, roſarum ſolutivo, aut melle mercuriali. Hæc tamen circa uſum clyſterum addenda obſervatio, ut bihorio fere quovis, ſi neceſſitas urgeat, injiciantur & paulo diutius retineantur, quod maxime neceſſarium, ſi flatus per os eructant & crebræ adſunt vomitiones.

§. V.

In dolore opiata, poſt cum roborantia proſunt.

Præmiſſa, ſi vaſorum plenitudo urget, venæſectione, laxata etiam clyſteribus admiſſis alvo, ſi atrox dolor cedere nolit; optimo conſilio, ſine omni metu, anodynum ex opio proficit, quo tormina conquieſcunt & ſpaſmi ac ſudor ſequitur. Sed quieſcente & ſedata dolorum & ſpaſmorum cum febre ferocia, ſi ſumma debilitas corporis viriumque imbecillitas excipit, non ulterius inſiſtendum ſuperius laudatis diluentibus, laxantibus & humectantibus, ſed potius nervina & roborantia in uſum vocanda, quorum in numero ſunt maxime eſſentia aut ſpiritus ſuccini, aut maſtiches, extracta cum hoc eſſentia chaccarillæ, elixir noſtrum ſtomachale, pulvis ſolaris Zellenſis, balſamum noſtrum vitæ cum liquore anodyno mixtum, quod balſamum etiam exterius applicatum, levamen inſigne affert, tonum reſuſcitando & robur addendo.

§. VI.

Alvi fluxus ſuperveniens perite excipiendus

Quando vero inflammationes & dolores alvi fluxu ſimplici, aut cruento, maxime hæmorrhoidali, aut etiam, uti quandoque accidit, purulento ſolvuntur, laxantia leniora, ut paſſulæ rhabarbarinæ & clyſteres, item infuſa theiformia, ex ſpeciebus travmaticis & ſanguinem purificantibus, ſcabioſa, veronica, alchymilla, agrimonia, conſolida Saracenica &

ſum-

summitatibus millefolii confecta & cum lacte pota, nec non pulveres roborantes, ex cornu cervi philosophice præparato, usto, cortice cascarillæ & succino, in usum vocantur commodissime.

§. VII.

Sanguinis missio in dysenteria cum febre utilis.

Quum diarrhœa & dysenteria epidemica sæpe cum vehementi inflammatoria febre invadat juvenilia corpora, non infructuosa est medico-practica quæstio: an conducat venæsectio? Communis quidem Medicorum, *Hippocratis* & *Galeni* autoritate confirmata est sententia: alvo fluente, non esse subtrahendum sanguinem, quia vires prosternat, Neque etiam ego aliter sentio, quum per ipsam experientiam constet, multos, tam lienterico, quam dysenterico alvi fluxu laborantes, sanari, sine sanguinis missione. Sed jam de illa tantum dysenteria sermo est, quæ cum febre acuta, præsertim synocha inflammatoria, conjuncta. In hac utilem & necessariam esse venæsectionem, affirmo utique. Notum enim est, non facile quempiam alvi fluxu, etiam dysenterico diuturno perire, nisi ex inflammatione & sphacelatione intestinorum, quam semper antecedit & comitatur vehemens acuta febris, ex pulsu magno & celeri, ardore & siccitate corporis, linguæ ariditate & ingenti inquietudine cognoscenda. Et licet omni dysenteriæ lenta quædam & levis, quasi erysipelacea inflammatio, sit juncta; multum tamen hæc ipsa differt a synocha inflammatoria febre, in qua proficuam esse sanguinis subtractionem assevero, & consentientes habeo viros amplissima & felicissima praxi celeberrimos. Sane *Sydenhamus in opp.* cordate affirmat *pag.* 111. se semper fere curam dysenteriæ cum venæsectione auspicari, quin *pag.* 115. *sq.* habet exemplum dysenteriæ rebellis, quæ nullis plane remediis cedere voluit, sed sola venæsectione tandem curata. Idem hoc auxilium mire dilaudat *Riverius*, qui *Cent. II. obs. LVII.* fidem facit, se in dysenteria cum febre acuta, octavo demum die, cum fructu quinque sanguinis uncias e brachii vena extraxisse, & *obs.*

XLIV. testatur, se venæsectionem, in muliere dysenteria cum febre graviter decumbente, septimo & octavo die cum emolumento instituisse. *Amatus* quoque *Lusitanus Cent. II. obs. XI. IIX.* consignavit exemplum Abbatis, sanguine pleni & multo vini potui dediti, dysenterici & febricitantis simul acute, qui secta vena, longe melius habuit & paucis subjunctis remediis, plenarie convaluit. Maxime omnium vero multus est in adstruenda hujus remedii singulari utilitate *Botallus*, qui *cap. IV.* plus quam decem exempla narrat, ubi nil ex omni remediorum censu, præter venæsectionem, attulit levamen.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO. I.

Passio spasmodico-inflammatoria, iliacam minitans, curata.

Femina, quadragenaria major, ob vitam sedentariam & tacitum animi profundum cum iracundia mœrorem, pathematibus colicis & spasmodicis affecta, quum omisisset vere hoc suetam quotannis circa æquinoctium vernale & autumnale sanguinis missionem; Martio mense vehementi commota fuerat ira, ad tremorem usque omnium corporis partium, & sumserat postea vesperi pilulas consuetas purgantes. Hinc noctem transegit inquietam, & die post nulla post pilulas sequuta purgatio, alvus potius firmissime clausa mansit & ipsa æstuosis anxietatibus circa præcordia atque etiam eructationibus continuis ex ore fuit afflicta & vomitu fere omnia assumta rejecit, tum medicamenta, tum alimenta. Injectus ad alvum aperiendam clyster domesticus, qui per horam retentus, integer, nec flatibus, nec stercoribus stipatus, rediit, etiam sine symptomatum levamento. Adhibitum decoctum mannatum cum salibus aperitivis & rhabarbaro, sed mox vomitu rejectum. Medicus etiam ordinarius, flatus in causa esse putans, dedit carminativa. Irrita tamen fuerunt omnia. Perstiterunt potius symptomata, firma nempe alvi adstrictio, eructatio crebra & vomitus, magna debilitas, inappetentia & so-

& somni defectus, tantum quod circa vesperam gravius, circa auroram vero mitius, affligerent, cum crebriori ad urinam stimulo, quæ tamen parca & turbida emittebatur. Tertio die vocatus ego, mox venam pedis secare jussi, & emissis, sine ulla virium jactura, ob vasa sanguine valde distenta, octo unciis, mox meliuscule habuit ægra, conquieverunt anxietates æstuosæ & eructationes, ut etiam extra lectum versari potuerit. Nihilominus pertinax ventris adstrictio & dolores tensivi abdominis in hypochondrio dextro perstiterunt. Injectus igitur clyster & datæ pilulæ nostræ balsamicæ polychrestæ, sed his nihil emotum; quin quum ad septimum usque diem alvus esset obstipata, & eructationes, & anxietates nocturnæ æstuosæ, cum febricula & dorsi doloribus redierunt. Hinc demum consilium dedi, ut singulis tribus horis clyster injiceretur, ex aquæ pluvialis unciis XII. sirupi de althæa *Fernelii* uncia semis, nitri puri drachma, & abdomini vesica emolliente decocto plena admoveretur. Sic clysteres injecti semper per horam retinebantur, & postquam quartus esset infusus, flatus primum elisi, per aliquot dies coerciti, & post sextum secesserunt etiam fæces, quibus evacuatis, ructus atque anxietates in abdomine discesserunt, mictio etiam melius successit. Interius vero simul data essentia carminativa, cum liquore anodyno ad unciam dimidiam remixta, instillatis laudani liquidi guttis XV. inductus somnus, sequutus sudor ex cute ante sicca & arida, pulsus antea durus & celer mollior factus & urinæ fluxus liber redditus. Hoc facto, ex mixtura remotum laudanum & sola essentia cum liquore anodyno oblata, donec perfecte convalesceret.

Epicrisis.

Affectio hæc nonnisi fuit spasmodico-inflammatoria intestinorum, iliacam minitans passionem. A sanguine quippe, ob venæsectionem consuetam omissam, nimium redundante, & vehementi ira, quæ infensissima intestinis, nec non purgante assumto, ortum duxit hæc passio, & inde etiam omnia quæ

jungebantur symptomata derivanda. Ad discutiendam itaque inflammatoriam stasin & avertendam hujus pedissequam, passionem miserere mei, ante omnia necessarium duxi, ut sanguinis quantitas subtraheretur, quod etiam quoddam attulit levamen. Sed quum spasmus intestina inferiora fortiter stringens adhuc permaneret, consilium cœpi, quod me tali in casu non destituit, de clysteribus pure demulcentibus & humectantibus, paullo frequentius injiciendis, qui quasi instar balnei interni sunt, fibras spasmo constrictas temperato humido relaxantes, cui fini etiam exterius apposui emolliens remedium. Interius vero discutiens, sive carminativum, cum blando anodyno permiscui, & ita spasmi soluti, discussa sanguinis & humorum inflammatoria stasis & excretiones per alvum & cutem adstrictæ, jam liberius & largius sequutæ.

OBSERVATIO II.

Inflammatio intestinorũ cruenta diarrhœa soluta, repetens lethalis.

Præfectus militum, natione Gallus, quadragesimum ætatis annum jam emensus, vir constitutionis alias robustæ, vitæ genus laboriosum & agile cum quieto & sedentario permutarat, interea largiter comedens & liberaliter quoque vinum Gallicum, quod vocant Pontack, bibens. Hinc primum alvi factus adstrictioris & somni inquietioris, post aliquod tempus vero, dolorem lancinatorium in abdomine toto atque etiam lumbari regione expertus est, cum phlogosi, eructatione, pulsuum celeritate & deficiente somno. Medicus primis diebus colicum dolorem esse judicans, carminativa fortiora & spirituosa elixiria, cum oleis destillatis remixta, una cum clysteribus usurpavit, sed inde potius exasperata symptomata, & febre, & inquiete, & dolorum facibus magis accensis. A me quum peteret opem, & conquerereretur de dolore tensivo circa os sacrum acuto, quæsivi: an hæmorrhoidali antea fuerit obnoxius fluxui? respondit: semel tantum ante aliquot annos, sed parciori, cum prægressis lumborum & ossis sacri doloribus. Hinc quum venæsectionem penitus respueret,

ret, mutavi tantum medendi methodum & loco calidorum, interne dedi humectantia & refrigerantia, pulveres nempe diaphoretico-nitrosos, demulcentes & lenientes clysteres, copiosius applicare jussi, largiter simul & temperate calida sumta ptisana. Levata inde quidem fuerunt symptomata, nihilominus remansit dolor in imo ventre, ab osse sacro ad inguina sese extendens lancinatorius, multum incommodi facessens. Exhibui igitur essentiam carminativam, cum liquore anodyno & pauxillo laudani opiati, ad mulcendos dolores, & postea dedi drachmam magnesiæ albæ cum drachma dimidia nitri in decocto mannato, inde alvus aliquoties soluta, & quod mirabile, larga portio sanguinis atri, corrupti, fœtidi excreta, ita ut intra sex dies aliquot libræ secederent, remittentibus inde mox doloribus & sævis pathematibus. Demum assumtæ pilulæ nostræ balsamicæ, cum pulvere roborante, cujus basis chaccarillæ cortex & succinum. His tum perfecte convaluit, sed vertente anno, adulto jam vere, eundem in morbum cum gravissimis doloribus & intolerandis cruciatibus ad dorsum usque excurrentibus, febre & purpura rubra stipatis, correptus est idem hic vir. Data iterum omnia, quæ levando huic malo antea cum fructu adhibita, administrata etiam in dorso scarificatio, sed frustra. Sexta enim hebdomade, ob somnum plane deficientem, viribus omnibus exutus, vivere desiit.

Epicrisis.

Sine ullo dubio vir hic, animo & corpore fortis, intestinorum inflammatione periit. Causa hujus morbi in statum plethoricum, sine sanguinis missione & omissa simul consueta corporis exercitatione, & in potum copiosum vini rubri, quod adstrictivæ est virtutis, conjicienda, quum alias sanguine & humoribus abundantes, qui corpus nec satis labore exercent, nec sanguinem mittunt, si alvum paulo largius solutam habent, liberi permanere possunt a passionibus ex plethora oriundis. Si vero hæc etiam excretio deficit, grave imminet sani-

ſanitati periculum. Prior morbus fluxu ſanguinis nigri & coagulati, procul dubio in vena hæmorrhoidali interna congeſti, feliciter fuit ſolutus, id quod etiam in aliis ſimilibus caſibus notavi. Contra ea vidi etiam, quod febres inteſtinales, cum doloribus & ſpaſmis abdominis, aliquot jam per hebdomades durantibus, ſubinde poſt excretum putridum & corruptum nigrum ſanguinem, brevi mors ſequuta fuerit. Ceterum non poſſum non hoc loco hanc obſervationem de vini rubri gallici, auſteri potiſſimum, noxa, adjicere, quod ipſius frequentiori potui cauſa multorum morborum, quibus Galli inter nos degentes occumbunt, merito ſit adſcribenda.

OBSERVATIO. III.

Diarrhœa purulenta cum febre ex lapſu.

Ruricola habitior & quadratus, pronus cum ventre ceciderat in truncum acuminatum, & ex eo exquiſitum in abdomine, paullo ſupra umbilicum, perſenſerat dolorem, cum animi deliquio, accenſa ſimul, præcedente horripilatione & refrigeratione, febre. Poſt aliquot dies ſanguinolentam & ſanioſam per ſuperius & inferius os ejecit materiam multam, eoque facto, ſiluit febris, remanſit tamen languor & appetentiæ proſtratio. Quum vero elapſis circiter quatuordecim diebus, domeſticis laboribus manum admovere inciperet, denuo recruduit abdominis dolor, animi defectione, horrore & febre ſtipatus, cum extremorum frigido ſudore, ut animam agere videretur. Sequuta tamen diarrhœa cruenta & ſanioſa per aliquot dies, ſymptomata iterum mitiora facta ac remiſerunt. Sed vix ſeptem dierum fuerunt induciæ, quibus circumactis, priora repetierunt ſymptomata cum febre; obortoque alvi fluxu, conquieverunt rurſus. Imploratum igitur meum auxilium, qui crebriorem decocti avenacei uſum, cum humana, vel canis axungia, butyro rubro potabili & balſamo *Lecatelli*, ſuaſi, ac demum decocto herbarum vulnerariarum, alchymillæ, agrimoniæ, ſaniculæ, pyrolæ, fragariæ, veronicæ, florum bellidis, hyperici aliorumque, ex cerevi-

ſia,

sia, ægrum hunc ad sanitatem, fortunante DEO, traduxi.

Epicrisis.

Celebris ille Italorum Medicus *Benedictus Sylvaticus*, abscessus subinde in mesenterio succrescere notavit; & notatu inprimis digna, quæ habet *Cent. II. obs. LXXXVI.* ubi sic scribit: *mesenterium sæpe fit sentina multorum excrementorum. Ac obtusi sensus quum sit, diuturnas tolerat affectiones, & in quo non raro suboriuntur apostemata suppurantia, qualia frequentissime a me fuerunt observata, quæ tandem subsidebant per dejectiones purulentas, iterumque statis temporibus recurrebant, & oblitescebant denuo per similes dejectiones, non raro cruentas, ita ut imposuerint quibusdam, illas pro dysentericis habentibus.* In nostro certe ægro, lapsu illo in stipitem acuminatum, quassatus forsan fuit excurrens infra ventriculum supra umbilicum coli tractus, quo inductus dolor, raptis etiam in consensum reliquis intestinis, febrem ciens, & per spasmodicam simul stricturam in mesenterii canalibus sanguinem detinens, qui in purulentam postea corruptionem abiit, perrupit & alvo exiit. Latius vero semper serpsit malum, & relicta iterumque commota vicina arrodens materia, mali recursum iterato induxit, donec acrimonia ipsius obtunderetur, abscessus abstergeretur, demumque post semestre spatium, in robusto & agresti corpore consolidationem reciperet.

OBSERVATIO IV.

Adolescens quindecim annorum, constitutione tener, indole alacris, Bacchanalium tempore, quotidie duas, vel tres, siccas & duriusculas spiras ingesserat, sub pilæ lusu cum sodalibus admodum incaluerat, & postea, depositis vestibus, ad fluvii ripam considens, corpus perfrigerarat. Inde paullo post atrocia ventris incurrit tormina, cum alvi pertinaci ad aliquot dies strictura. Implorato nostro auxilio, causam a liberali esu spirarum & corporis refrigeratione duximus, inprimis

Febris iliaca inflammatoria.

primis quum in sinistro abdominis latere eminentia quædam dura tactui sese offerret. Suasimus igitur ut alvus ocyus duceretur clystere emolliente, quo bis alvus stercora dura dimisit, postea dedimus infusum nostrum usitatum mannatum, cum oleo amygdalino, quo sex sedes motæ, tumor subsidere & dolorum vehementia remittere visa. Sed sequenti die tormina cum duro in hypogastrio tumore redierunt, licet flatus multi eliderentur, accessit præternaturalis æstus, cum pulsuum celeritate, somnus inquietus, oris siccitas & ardor, cum lenta pituita. Hinc fauces gargarismatibus elotæ & ad æstum inflammatorium restinguendum oblata emulsio ex seminibus quatuor frigidis, cum pulvere nitroso, interposito ad perspirationem secundandam, liquoris anodyni, cum momento bezoardici remixti usu. Æstu autem increscente, ani os adeo fuit occlusum, ut clysteris tubulum admitteret plane non & a crebriori molimine potius læderetur, circa vesperam tamen calor semper fuit intensior ad mediam noctem durans. Adhibuimus pulveres nitrosos cum salibus digestivis, quibus calor mitigatus & scybala cum flatibus multa emota. Sic decubuit ad duodecimum usque diem, quo tanta anxietas, inquietudo, æstus & virium jactura accidit, ut morti videretur proximus, conquerens maxime de atroci dolore in abdomine, ibi potissimum ubi durities illa consistebat. Igitur ad arcendam funestam inflammationem potio discutiens ex aqua cardui benedicti, cum aceto, rhabarbaro, antimonio diaphoretico & cancrorum lapidibus data, qua aliquoties usurpata, dolores complacati & sudor prolectus. Imposita etiam ad emolliendum tumorem vesica decocto emolliente plena & clysteres aliquot injecti atque retenti. Hinc ingens stercorum copia quotidie secessit cum emolumento & successive ad sanitatem factus est transitus.

Epicrisis.

Febris hæc recte dici potest iliaca inflammatoria. In ileo enim consedit obstructio, ab esu spirarum siccarum contracta,

tracta, quæ dolorificos ſpaſmos non tantum in abdomine, ſed ad ipſam etiam veſicam excurrentes fecit, ut urina per totum morbi decurſum parca & rubicunda tantum cum dolore ſecederet. Non tam promte autem ex tenui hoc inteſtino materiam tenacem obſtruentem everrere licet, quia clyſteres eo non pertingunt & nec laxantia ſufficiunt, nec potus diluentes. Hinc morbus diutius protractus. Interea ut inteſtinorum inflammatio arceretur, data mixtura & injuncta diaphoreſis continua. Quia tamen inteſtinorum inflammatio quam facile recrudeſcit, hinc ſuaſi demum, ut non modo exactam ſervaret diætam & ab omnibus conſtringentibus abſtineret, animum tranquillum haberet, nec frigidum, ſed calidum potum aſſumeret, verum etiam ad tempus aliquod mane infuſum accommodum theiforme potaret in lecto & ſudorem blandum exſpectaret.

CAPVT XIII.
DE
FEBRIBVS LENTIS ET HECTICIS.

THESES PATHOLOGICAE.

§. I.

HEcticæ febris apud *Hippocratem*, *Aretæum*, veteresque Græcos æque ac Latinos, ipſum *Cornelium Celſum*, mentio nulla. Neque lentæ febris nomen in primorum Medicinæ parentum monumentis obvium, ſed *Celſus* demum lentarum curationem primus tradidit. Quæ autem poſtea lentæ & hecticæ appellatæ, priſcis, longæ, tabidæ, maraſmi audiunt. *Hippocrates* inprimis lentas febres *Sect. V. aph. 64.* vocat febres longas, iisq; affectos non valde multum febrientes, hecticam vero ſub nomine tabis paſſim deſcribit. Noſtro tempore lentæ

Hectica & lenta quæ dicantur.

lentæ & hecticæ febres dicuntur eæ, quæ diuturnæ sunt & continuo, licet leniori ac remittente, æstu præternaturali, succos corporis consumendo, tabem inferunt viresque debilitant.

§. II.

Vtriusq; differentia & symptomata. Magna tamen harum est varietas & differentia, ratione vehementiæ symptomatum & quoque periculi. Stricte nimirum lentæ febres appellantur illæ, quæ mitiora habent symptomata, æstum leniorem, sudorem sub somno largum, pulsum post somnum & ante meridiem naturalem, non tantam appetitus & virium prostrationem, corporisque ariditatem & urina livescente, neque etiam tantum periculi. In hectica autem æstus est continuus, pulsus semper durus, debilis, celer, licet post cibum & vesperi calor, celeritas atque durities increscant, cutis cum lingua sicca, dura & arida, genæ rubent, totum corpus est imbecillum flaccidum, somnus reficiens nullus, urina rubicunda, inferius cum sedimento, superius cum cuticula coerulescente pinguedinosa, corpus contabescit totum, adeo ut ossa ubiq; promineant. Deinceps eminens est lentarum & hecticarum differentia respectu utriusque causæ. In illis enim vitium magis in fluidis & incipiente mala dispositione solidæ cujusdam; in his vero solidæ potius patiuntur & ipsa jam labes, aut magna corruptela, adest visceris. Hinc lentæ etiam accommoda medicina adhuc possunt abigi earumque causa vinci, sed hecticæ difficillime, vel plane non sanationem recipiunt. Hecticæ quippe sunt magis symptomaticæ & gravioribus ulcerationibus, vomicis, abscessibus & viscerum corruptionibus superveniunt. Vnde qui phthisi, abscessu, vomica aut exulceratione pulmonum, mesenterii, renum, uteri & gravioribus suppurationibus in internis, musculis quoque abdominis latentibus, qui cancro genitalium, mammarum, uteri, item qui cachexia & hydrope, ex induratione, scirrho, corruptione & putredine hepatis, lienis, omenti, pancreatis & glandularum mesenterii, moriuntur, hectica febre pereunt omnes.

§. III.

§. III.

Causa caloris continui his in febribus, nulla alia, quam humor quidam corruptus & putridus. Hic enim temperatæ & naturali sanguinis & humorum vitalium mixtioni penitus est adversus, eandemque intestino alieno motu turbat, immutat atque dissolvit. Idem hic putris succus infestus plane ac alienus est nervorum fluido nervosisque partibus, & sensibiles has atque motrices partes ad intensiorem contractionem, quæ febris essentiam absolvit, exstimulat. Igitur quo uberior & diuturnior putridorum & corruptorum ejusmodi succorum ex viscerum vitio insanabili est proventus, eo vehementior febris eoque graviora symptomata. *Causa caloris.*

§. IV.

Lentæ, sive diuturnæ, mitiores tamen febres, sunt frequentissimæ, neque ulli ætati, aut temperamento, sexui, regioni, aut loco parcunt. Origo vero illarum & causa varia est. Sæpissime ex morbo præcedente & corpus cum viribus nimium debilitante. Scilicet experientiæ testimonio in comperto est, qui per contumaces intermittentes, vel continuas, item variolas & morbillos, effusiora sanguinis per uterum, anum & nares profluvia, per diuturnum alvi fluxum, simplicem æque ac dysentericum, necnon nimiam salivationem, gonorrhæam & fluorem album diuturnum vires perdidere, qui etiam mœrore, curis vigiliis & assiduis, lucubrationibus & studiorum intemperantia, nec non per famem, labores graves & continuos, veneris etiam crebrius exercitium, corporis robur attriverunt & exhauserunt, in lentescentes & longas ejusmodi febres delabi facillime. Ratio hujus generationis in proclivi. Corpora his perfuncta benignis sanguinis & alibilis humoris succis, sufficienti etiam purissimi & nobilissimi nervorum liquidi copia destituuntur, post morbum autem ciborum impensior succedit appetentia, succi tamen intimæ ingestorum dissolutioni servientes spirituosi, fermentescibiles & salivales, nec non biliosi, a naturali habitu descivere, nec adeo sunt ef- *Lentæ ex debilitate corporis.*

ficaces, vigor quoque motus periſtaltici in ventriculo & canale inteſtinorum languidus eſt, hinc ciborum liberalius ingeſtorum non exacta perficitur ſolutio, concoctio atque digeſtio, ſed ſuccus chyloſus craſſus, rudis minusque ſubactus elaboratur, ad ſanguinis maſſam truditur & aliena ſua natura fluidorum craſin temperatam & ſolidorum æquabilem naturalem motum turbat atque pervertit.

§. V.

Ex ſuppreſſis excretionibus.

Deinceps perpetuæ & uberius confirmatæ obſervationis eſt, tabificas ejusmodi febres ſuccedere quam maxime evacuationibus criticis ſolennibus deficientibus, aut perperam cohibitis. Nihil certe frequentius, quam ut ii, quibus vacuationes acutos morbos & febres ſolventes, ſudor inprimis & aucta perſpiratio, interceptæ, vel non ſufficienter ſucceſſerunt, quibus ſudor conſuetus nocturnus ſiccatus, quibus fonticuli & ulcera antiqua conſolidata, quibus catarrhi aliæque per uterum ceteraque organa defluxiones acres repulſæ, quibus alvi fluxus cohibitus intempeſtive, febribus lentis poſtea tabeſcant. Sic enim vitioſi, impuri, inutiles ac ſuperflui humores, cum ſalute foras excernendi, intus manent, vitales temperatos & nutritios ſuccos inquinant, ut omnis horum maſſa reddatur intemperata, omnesque in corpore motus ac functiones vitium capiant.

§. VI.

Hecticarum & lentarum cur frequens nidus meſenterium.

Porro lentarum & hecticarum febrium nidum frequentiſſime eſſe in meſenterio, & ratione, & experientia habemus confirmatum. Recte enim jam pridem notavit *Fernelius* & ex eo *Sennertus*, in nulla univerſi corporis parte, tam plurimos, latentes etiam morbos, lentas febres, errantes, diarrhoeas, choleras, ſcorbutum, melancholiam, cachexiam, hydropem, intermittentes quoque contumaces, figere ſedem, quam in meſenterio. Cauſa autem magnæ hujus ad morbos concipiendos diſpoſitionis nulla alia, quam quia tardus & impeditus admodum per viſcus hoc ſuccorum & ſanguinis progreſſus, ſtagna-

gnationes & ſtaſes facillime inducens. Nam vena portæ, pulſu deſtituta, ſanguinem ex meſenterio reducem recipit, ac vice arteriæ fungens, eundem vehit ad hepar, quod quum lentius fiat, in meſaraicis etiam vaſis ponitur obex, gignuntur ſtagnationes, infarctus, quin quandoque plane extravaſationes. Dein hæmorrhoidalis vena, ob perpendicularem ductum & longius ab exortu remotum ſitum, tarde admodum reducit ſanguinem ad portæ venam, ac facit, ut is ſæpius in meſocolo, craſſis inteſtinis, maximeque recto, ſtagnet vaſaque cum dolore diſtendat. Ipſo in meſenterio propter nervoſarum & muſculoſarum tunicarum defectum, ſanguinis curſus plane non adjuvatur & urgetur, ſed vaſa potius inter duplicatam celluloſam membranam diſcurrentia, pinguedine tecta, perpetua relaxatione, toni ſunt remiſſioris & facile cedunt ſanguini in ipſis accumulato. Chyloſa etiam lympha dum per lactiferos ſic dictos canales innumeros, in capillares tubulos circa glandulas fiſſos, impeditius fertur, ac in ipſis glandulis ab exiliſſimis venulis recipitur, his in anguſtiis facile hæret, nec ea propter mirum, meſenterii glandulas ſæpe infarciri, intumeſcere, indurari ac in ſcirrhos plane degenerare.

§. VII.

Propter humorum in eo ſtagnationem & impuritatem.

Licet autem ipſe hic tardior ſuccorum per meſenterii compagem meatus, hanc corpori præſtet utilitatem, ut humorum & mole & intemperie peccantium excretioni ſerviat, & quidem ſanguinis per hæmorrhoides internas, ac feroſarum, mucidarum ac fermenteſcibilium ſordium, per inteſtinorum glandulas innumeras; eandem tamen ob cauſam accidit, ut quævis fere humorum, tam quoad quantitatem & qualitatem, quam etiam motum vitia, in meſenterium redundent idque male afficiant. Inprimis plethora nullam partem gravius lædit quam meſenterium, ac nimia diſtenſione, vaſorum tonum & elaterem debilitando, ibi ſtagnat & cum detrimento plus juſto coacervatur. Nam quo major in meſente-

rio ſanguinis ſtagnatio, eo magis increſcit ipſius impuritas; quo major vero ſanguinis & lymphæ ſordities, eo magis functiones in corpore labefactantur, nutritio imminuitur, vires elangueſcunt, inteſtinus in ſuccis motus augetur, arteriæ cum corde ad auctiorem & celeriorem motum exſtimulantur & ſic febris accenditur.

§. IIX.

A ſuppreſſis menſibus hæmorrhoidibus, diarrhoeis & febribus.

Quæ quum ita ſint, ratio eſt in proclivi, quare ſuppreſſo, aut deficiente menſium in feminis fluxu, notante *Hippocrate lib. II. prædict.* §. *XIII.* periculoſæ tabidæ, id eſt, hecticæ febres, emergant, choloroſeos, aut febris ictericæ albæ nomine, passim obviæ. Quare porro in viris ſubſiſtente, inſufficiente, aut plane præpoſtere cohibito hæmorrhoidum ſtillicidio, juxta eundem *Hippocratem Sect.* VI. *aph.* XII. tabes, id eſt hectica, generetur. Cur etiam, ut ſupra jam meminimus, conſtipatis ſalutaribus alvi profluviis, quibus ſæpe acuti morbi finiuntur & quæ crebro critice certis anni temporibus naturæ beneficio ſuccedunt, tabidæ & periculoſæ febres ſubnaſcantur. Neque minus cauſa pateſcit, cur tam pernicioſum & ad chronicas, lentas etiam & hecticas febres ingignendas nihil ſit aptius, quam, ſi quando in corporibus præſertim plethoricis, cacochymicis item & hypochondriacis, ubi jam admodum tarda & impedita ſanguinis per meſenterium & connexa viſcera progreſſio, intempeſtive adſtringentibus, etiam famigeratiſſimo chinæ cortice ſiſtuntur febres intermittentes, quæ in his ſalutarem ad ſuperfluorum conſumtionem, vaſorum obſtructiones expediendas & liberum ſanguinis progreſſum reddendum habent facultatem quibusque oppreſſis, infarctus in meſenterii tubulis, oppilationes, humorum ſtagnatio & impuritas increſcunt, ac poſtea liberale chronicis & aſſiduis febribus aliisque morboſis paſſionibus pabulum præbent.

Abſceſſus in meſenterio febrium cauſa.

§. IX.

Neque vero tantum ad ſtagnationes & obſtructiones diſpo-

dispositum admodum est mesenterium, verum etiam ad suppurationes & abscessus concipiendos, quibus perpetuo fere accedit intemperies quædam febrilis. Sunt quidem plures, qui autumant, inflammationes, sine quibus nulla suppuratio, nullusque abscessus fieri potest, in mesenterio non habere locum, quia in eo nec dolor acutus, nec ardor, perpetui inflammationum comites, observentur. Verum essentialis inflammationis ratio non ardore & dolore continetur, sed stasi humoris sanguinei in vasis alienis facta, & staseos potius productum est dolor cum ardore, si illa in parte nervosa, exquisitioris sensus consistit. Stases autem & extravasationes humorum cum oriundis inde suppurationibus, perquam commode fieri possunt in mesenterio, ob decubitum ibi solennem, dum vel ex arteriolarum minimis ramulis sanguis sæpe cum impetu in laterales tubulos, e quorum numero etiam pinguedinosi, urgetur, vel etiam ipsa hæc lateralia vascula ab impetu humorum rumpuntur & contentum liquidum effundunt. Ne dicam, nullibi facilius & commodius pus gigni, quam in partibus pinguedine uberius obsessis, eo quod ipsa pinguedo, motu intestino & putrido humoris extravasati, promtissime in liquamen saniosum convertitur.

§. X.

Eorum signa & causa.

Igitur frequentiores, ut vulgo putatur, in mesenterio sunt abscessus, cognoscendi ex febre continua hectica, dolore gravativo & fixo in abdomine & saniosæ materiæ per alvum cum intestinorum dolore & ardore excretione. Quæ autem ad ingignendos hos faciunt, notavi multa. Observavi frequentius, in plethoricis, plethorico-cacochymicis, nec non hypochondriacis, a vehementi ira præsertim paullo ante, vel post cibum, tanto magis accedente simul refrigeratione, corpus languore fuisse affectum universali & successisse febres tabificas exitiosas. Idem vidi in iis, quæ validioribus pellentibus abortum procurare intenderunt, quando Medici mensium suppressione laborantes calidis & fortioribus emmenagogis,

gis, vel purgantibus exceperunt, nec non in viris, quando hæmorrhoidalem fluxum, natura repugnante minusque proclivi, aloeticis aliisque calidis pellentibus emovere fuerunt connisi. Novi etiam, crebrius subortas esse has ex abscessu febres, in sanguine & succis plenis, a vehementiori insueta corporis ad validum usque sudorem exercitatione, subsequente postea improvida refrigeratione corporis totius, ac inprimis pedum, quorum ingens cum abdomine consensio.

§. XI.

Generandi ratio & decursus.

Nimirum tam valido & vehementi, sive per animi affectus, sive pharmaca, sive corporis exercitationem, motu, sanguis in minima mesenterii vascula cum impetu urgetur, stagnat ibi, in alienos tubulos vadit, subsistit ibi atque corrumpitur. Hinc prima origo suppurationis, quæ dein propter motum intestinum latius serpit, vicina arrodit, exedit, ut ex abscessu minori fiat major, ampla cavitas magnumque apostema. Quin materia saniosa corrupta, a venis resorpta & sanguini insinuata, sæpe etiam ad alia emunctoria, glandulas tracheales, nec non renes, fertur. Vnde amplo in mesenterio apostemati jungitur sæpe urinæ fluxus purulentus, vel etiam sputum purulentum, integris renibus salvoque pulmone. Quandoque ipsum pus pondere suo per mesenterii poros descendit ad intestina connexa, cavum ipsorum subit sicque alvo expurgatur. Quandoque etiam apostema majus dehiscit tandem, & præcedente horrore, interdum etiam rigore, cum superveniente æstu, perrupto involucro, effunditur. Quod si in loco excretioni minus idoneo contingit; atrocia quasi colica tormina oboriuntur, si in cavum abdominis, interanea quæ tangit, male afficit, rodit & gangrænam iisdem inducit, si vero in intestinorum cavitatem, pus copiosum simul & semel per alvum exit. De qua puris excretione historias consignarunt *Horstius lib. XIV. obs. XXV. & XXVI. Bartholinus Cent. II. epist. 23. Cent. VI. epist. pag. 490. Cent. IV. hist. pag. 96.* nec non *Tulpius lib. II. obs. XXXVI.*

§. XII.

§. XII.

Febres autem quæ grandes ejusmodi abſceſſus in meſenterio æque ac aliis viſceribus, hepate, pancreate, renibus, veſica & utero, comitantur & ſequuntur, non ſunt mites & lenes, ſed graves, quæ vires & ſuccos corporis conſumunt omnes, hecticæ lethales. Quæ quomodo incipiant, decurrant & quibus ſymptomatibus ſtipentur, accurate & ex vero prodidit *Hippocrates lib. de intern. affect. pag.* 209. *febris*, inquiens, *debilis invadere incipit & rigor, & dolent pectora ad dorſum, aliquando etiam tusſis premit acuta & exſpuit ſalivam multam liquidam & ſalſam. Et hæc quidem in principio morbi; in progreſſu vero corpus attenuatur, cruribus exceptis. Hæc enim intumeſcunt & pedes, & ungues contrahuntur, ex humeris autem tenuis & debilis eſt, & fauces velut lanugine implentur, & velut per arundinem ſibilat, & fortiter ſitit per totum morbum, & multa impotentia corpus habet. Hic quum ſic habuerit, in anno corruptus male perit, verum ſtudium quam maxime adhibere oportet ac reficere.* *Symptomata.*

§. XIII.

Aliud lentæ remiſſioris & occultæ febris genus eſt infantibus familiariſſimum. Jungitur cum inſigni abdominis tumore, ſuperiorum marcore, tuſſi ſicca, virium proſtratione, inappetentia & vago æſtu, poſt cibum ſumtum & circa veſperam ingraveſcente, alvo interdum adſtricta, interdum etiam fluxa, alba multa & mucida dimittente. Naſcitur hæc febris quandoque a ſucco chyloſo nimis viſcido, tenaci, villoſam inteſtinorum tunicam & minima lacteorum oſcula obſtruente, quo inflatio inteſtinorum & chyloſa diarrhœa inducitur. Nonnunquam ortum trahit a lympha nimis viſcida, lenta, quæ glandulas meſenterii farcit, obſtruit ac magis magisque accumulata mirum diſtendit. Occaſionem autem ad gliſcentes has febres potiſſimum præbent nimia infantum voracitas, cibi qui chylum reddunt craſſum, defectus tenuis potus corporisque refrigeratio. Quæ vero corripuerunt, diu de- *Lenta infantum.*

detinent corpora, nec ſicuti omnes, quæ ex obſtructione & glandularum nerveæ ſubſtantiæ nimia expanſione oboriuntur febres, periculo carent, ſed niſi convenienti medicina occurratur cum vivendi ratione, infantes perimunt, inventis poſt mortem plerumque glandulis meſenterii ingentis magnitudinis, inteſtinis inflatis & tumidis ac pulmonibus corruptis.

§. XIV.

Maraſmus ſenum. Quæ ſenibus ſolennis atque fatalis eſt hectica, græco nomine dicitur μαρασμός. In hoc lente attenuatur corpus, appetitus perit, vires ſenſim conſumuntur, oſſa carne privantur, ut inſtar ſceleti pelle induti appareant, os ſiccum eſt, ſaliva glutinoſa, exterior cutis cortex friget, riget, areſcit, interiora ardent, pulſus durus & frequens eſt, ſomnus parcus & non reficiens, ſpiritus ægre ducitur, vox rauca fit, lingua exſucca & ſalſa lenta pituita incruſtata ſæpe, ac omnia hæc ſenſim ſenſimque ingraveſcunt, donec poſt dimidium circiter anni vitam eripiant ipſam. Generatio ſenilis hujus hecticæ ſic nobis concipienda videtur. Senes ob vitam motus expertem & excretiones in omnibus emunctoriis, præſertim ſubcutaneo, langueſcentes, alvumque tardiorem, omiſſam etiam ex vano metu haud raro ſuetam ſanguinis miſſionem, ingentem ſubinde ſanguinis & impurorum humorum ſibi colligunt copiam hac præſente, tardiſſima fit ſuccorum per meſenterium, omentum, per hepar quoque, lienem & inteſtina progreſſus, vaſa farciuntur, obſtruuntur, ſequuntur indurationes & demum corruptiones, febrium chronicarum pernicialium genetrices paratiſſimæ.

§. XV.

Hectica ſtomachica & inteſtinalis. Demum lentæ febris ſpecies adhuc ſupereſt, parum ab auctoribus notata, quæ nobis ſtomachica audit & inteſtinalis. Ortum hæc ducit a tunicarum ventriculi & inteſtinorum eroſione, inducta vel ab acri bilioſo mordaci ſucco, in ipſo corpore genito, vel ab aſſumtis acrioribus, roſiva virtute præditis. Teſtatur enim experientia, poſt choleram, vel vehemen-

mentem iracundiam, item dyſentericum morbum, longas ſæpe & exitiales ſuccreſcere febres. Venena aſſumta ſtomachum cum inteſtinis corrodere, novit nemo non. De exulcerato ſtomacho a forti purgante, cum maximo poſt cibum dolore, teſtis eſt *Bartholinus Cent. VI. hiſt.* 21. Idem faciunt emetica improvide data, ipſa ſalia amara purgantia, vel ſola liberalius exquiſitius ſentientibus oblata, vel, uti imprudens quorundam conſilium, acidulis indita adhuc & ſumta. Sed difficulter hæ febres, quoad ſuas cauſas & ſedem, dignoſcuntur & difficulter etiam ſanationem admittunt. Nam læſis arroſisque ex parte inteſtinorum tunicis, omne quod aſſumitur, præſertim ſalſedine, aut acore imbutum, vel etiam mole nimium, eadem male afficit, ſpaſmos, eructationes, tormina facit, alvus interdum laxa, interdum ſtricta eſt, corpus ſimul tabeſcit, mox horror & rigor, mox æſtus, mox frigidus, mox calidus ſudor tenet, cum celeri pulſu ipſaque ſymptomata certis horis periodice redeunt & ingraveſcunt, quin niſi congruis remediis tempeſtive occurratur, morbus fit longus & capitalis.

§. XVI.

Signa lethalia & mortis cauſa.

Ceterum lentæ hæ & tabificæ febres ex longis ſunt morbis, qui ægros diu tenent, & pro conſtitutione corporis laborantis, modo citius, modo ſerius finem ſortiuntur. Lenta quidem, ſi tempeſtive occurritur, medicationem admittit, hectica autem raro & perfecta plane non. Mortis autem indicium in lethali hectica ferunt, pulſuum continuo celeres & debiles ictus, ſumma appetitus & virium quoque maxima proſtratio, ita ut laborantes nec corpus movere, nec in ſitu erecto permanere poſſint, facies Hippocratica, urina pauca, rubra, vel oleoginoſa, ſine ſibilo emiſſa, capillorum defluvium, alvi fluxus, ſudor effuſus & pedum tumor, quippe quæ de ſuccorum partim conſumtione, partim colliquativa diſſolutione teſtimonium præbent. Qui demum moriuntur, magnam & inſuperabilem viſcerum labem poſt mortem diſſecti exhibent. Quandoque enim adſunt ingentes cum amplis cavi-

tatibus in visceribus abscessus, in pulmone, mesenterio, hepate & pancreate, quandoque etiam in utero, ventriculo, renibus, nec non membranis peritonæi, abscessus deprehenduntur, vel magni tumores scirrhosi, aut ingentis magnitudinis steatomata; quandoque etiam tumores glandularum in mesenterio, vel tubercula & vomicæ in pulmonibus, hepatis, quoque lienis, vel pancreatis scirrhescentiæ, omenti & intestinorum sphacelationes & putrium humorum extravasationes in interaneis offenduntur.

CVRATIO.

CVM CAVTELIS ET OBSERVATIONIBVS CLINICIS.

§. I.

Curatio lenta ex cruditatibus.

Quum variæ tabidarum febrium sint causæ, variæ sedes, hæ primo omnium recte investigandæ & iisdem medicatio accommodanda. Igitur quando ex prava digestione & inde enatis crudis ac lentis primarum viarum succis, post morbos febris ejusmodi succrescit, cognoscenda ex languore, interno æstu, continua ad sudandum proclivitate, in volis manuum præsertim ac plantis pedum, eo dirigenda curatio, ut prima regio a sordibus, febris fomite, liberetur. Perfici potest hoc pro circumstantiarum ratione leni emetico, quale præbet radix hypecacuanhæ, in pulvere, aut infuso data, & testatur *Lindanus*, se uno vomitorio & hinc cum elixir proprietatis, intra quatuor dies, curasse hecticam. Si autem præstat materiam vitiosam per os inferius educere simulque digestioni prospicere, ex usu sunt salia sic dicta neutra, digestiva, terra scilicet foliata tartari, nitrum antimoniatum, sal polychrestum, tartarus vitriolatus, solutio oculorum cancri, sal Sedlicense, vel sola, vel cum dimidia parte pulveris rhabarbari electi mixta, parcius, sed crebrius, cum sufficienti vehiculo oblata. Eandem blande laxantem simulque egregie robo-

roborantem virtutem habent pilulæ balsamicæ, a *Becchero* dictæ, quæ ea propter utiliter aliquoties, sed minori dosi, deglutiendæ. Expurgato autem alimentari canali, subjungenda postea analeptica & stomachica, inter quæ præ reliquis commendamus essentiam chaccarillæ & gentianæ rubræ, item elixir nostrum stomachale, cum spiritu salis, aut nitri dulci, paulo ante cibum quotidie sumenda, non neglecto commodo corporis motu & salubri potu, præcipuo harum febrium præsidio.

§. II.

Eadem hæc medendi methodus apprime est accommoda in principio illarum gliscentium febrium, quæ post intempestive oppressas intermittentes, aut suffocatas præpostere harum recidivas obrepunt. Si autem his nolit discedere lenta febris, optimum est consilium ut ipsa prior febris resuscitetur, tanto magis si suspicio est infarctus viscerum & mesenterii, ut in cachecticis & hypochondriacis. Prisca jam hæc fuit *Celsi* methodus, quam *lib. III. cap. IX.* describit: *in hoc casu cura Medici esse debet, ut morbum mutet. Fortasse enim curationi opportunior fiet. Sæpe igitur ex aqua frigida, cui oleum sit adjectum, corpus ejus pertractandum est, quoniam interdum sic evenit, ut horror oriatur & fiat initium quoddam novi motus. At*, pergit, *si diu frigus est, & torpor, & jactatio corporis, non alienum est, in ipsa febre dare mulsi, tres aut quatuor cyathos, vel cum cibo vinum bene dilutum. Intenditur enim sæpe ex eo febris, & major ortus calor, simul & priora tollit mala, & spem remissionis, inque ea curationis, ostendit. Sed*, concludit, *est circumspecti hominis, & novare interdum, & augere morbum, & febres accendere, quia curationem, ubi id, quod est, non recipit, potest recipere id, quod futurum est.* Nam sicuti auctior sanguinis circulus in intermittente sæpius optima est medicina causæ, quæ febrem efficit: sic etiam lentæ febris causam, quæ frequentissime latibulis partium solidarum, glandulis maxime & vasis mesaraicis,

Post morbos & febres suppressas.

altius infixa est, expedit ac tollit. Hinc si intermittentibus, præsertim quotidianæ succedit lenta febris, intermittens mox revocata, quod aliquoties a vento boreali, aspero, lumbis liberius admisso, accidisse novi, calor intensior redditus, adhibitis simul congruis incidentibus & temperantibus remediis, morbum cum tempore ex voto solvit.

§. III.

Ex vitio hypochondriorum. Quando in plethorico-cacochymicis, cachecticis & scorbuticis, a mensium, vel hæmorrhoidum obstructione, nimia voracitate, mala diæta, potuum spirituosorum abusu corporisq; refrigeratione, lentescentes hæ febres oboriuntur, alia medendi via ineunda & usurpanda ea, quæ viscera sanguinea, hepar, lien, mesenterium, vasa & glandulas ab obstructione liberant & expeditum sanguinis & humorum per abdominis, & maxime mesenterii vasa, commeatum procurant. Hunc in finem spectatæ virtutis aquarum mineralium, tam acidularum, quam thermalium, usus. Ipse ego longo usu & experientia edoctus scribo, quod ad eradicandos ejusmodi lentos morbos, non certius deprehenderim auxilium, fontibus medicatis, & idem proprio exemplo confirmat *Thonerus observat. pag.* 173. Præ reliquis autem hoc nomine salubritatis laudem ferunt, ex thermis Emsenses & Wisbadenses, ex acidulis Schvvalbacenses & Selteranæ. Opus tamen est ut debito ordine, tempore ac dosi usurpentur, junctis simul idoneis remediis, quæ digestionem juvant, spurcis corporis succis temperatam balsamicam indolem reddunt & sordium e corpore egressum secundant. Ubi autem salubrium harum aquarum copia non datur, surroganda alia similis virtutis præsidia. Ego quidem loco illarum sæpe cum fructu usus sum decocto ex jusculo carnis vitulinæ tenui, cum radice cichorei, fœniculi, asparagi, graminis, taraxaci & scorzoneræ, ita quidem, ut quotidie ejus mensuram, per aliquot hebdomades bibere jusserim, & ante potum assumere medicamentum martiale probe elaboratum, cujus generis suggerit tinctura martialis, cum succo

pomo-

pomorum Borsdorfianorum, cydoniorum, nec non aurantiorum, item tinctura martis *Zvvelferi*, ex vitriolo martis & terra foliata tartari cum ſpiritu vini extracta, nec non tinctura florum ſalis ammoniaci martialium, qui cum hæmatite parantur, ſi cum ſpiritu vini puriſſimo, vel melius corticibus aurantiorum imbuto, in tincturam aurei coloris, ſaporis gratiſſimi, virtutis præſtantiſſimæ extrahantur. Sed neceſſarium eſt, ut tum ſub horum, tum aquarum medicatarum uſu, exquiſita vivendi ratio & ſalubris diæta accedat, ſimulque corporis motus imperetur.

§. IV.

Quæ ab inteſtinorum & ventriculi eroſione accidit febris lenta tabeſcens, omnia acria, ſalſa, acida, ſtimulantia, ceu venenum experitur, ipſum Rhenanum vinum propter acorem non fert, dulcia etiam & fermenteſcibilia, nec non omnes difficilioris ſolutionis cibi, eandem exacerbant. Curatio vero difficillima eſt, nec alia poſcit, quam demulcentia & roborantia. Ego aliquoties decoctum lactis cum ligno ſaſſafras & caſcarillæ cortice, aut floribus chamomillæ & ſummitatibus millefolii, quotidie ad menſuram potum profeciſſe novi. Tum quoque radices althææ & juſcula cum oryza & lacte decocta proficiunt, tragacantha etiam cum aqua menthæ ſoluta. Conducunt præterea clyſteres ex lacte, cum vitello ovi, terebinthina & melle, aut alii emollientes cum ſirupo de althæa *Fernelii*. Et quando ſpaſmi ſimul in abdomine urgent, egregie eosdem demulcent pilulæ nobis uſitatæ, antiſpaſmodicæ, ex extracto chamomillæ, millefolii, oleo nuciſtæ, extracto croci & caſtorei. *Ab eroſione ventriculi & inteſtinorum.*

§. V.

Porro gliſcens illa & tabifica febris, quæ oritur in iis, qui diuturno animi affectu, mœrore, cura, nimio labore, vigilia, inedia, crebro & intempeſtivo veneris exercitio, a nimia ſalivatione, a fluore albo & gonorrhœa diuturna, ab effuſiori alvi profluvio, lactatione nimia, ulceribus multum purulentæ *A ſuccorum & virium defectu.*

rulentæ materiæ plorantibus, & vires & roſcidos ſuccos perdiderunt, omnia ſanguinem commoventia & alvum ſtimulantia, motum etiam corporis impenſiorem, alimenta quoque gravis materiæ nimiumque, ut ita dicam, ſubſtantifica, interdicit, & poſcit potius animi corporisque quietem, alimenta & medicamenta temperatiora, quæ acrimoniam demulcent, calorem reſtinguunt, blande nutriunt & vires labaſcentes refocillant. Horum in numero ſunt emulſiones ex amygdalis dulcibus, pineis, ſeminibus quatuor frigidis majoribus, cum decocto cornu cervi, aqua roſarum & cinnamomi cydoniata confectæ, lac aſininum & muliebre ſolum, aut caprillum, vel vaccinum decoctum, cum ſucco cancrorum fluviatilium, jus pulli cum ptiſana mixtum, ptiſana decocta cum cancris fluviatilibus, vel etiam teſtudinibus nemoroſis contuſis, ex commendatione potiſſimum *Amati Luſitani Cent. II. curat. LIII.* qui curavit hecticum per pullorum gallinaceorum teſtudinibus nemoralibus ſaginatorum uſum & lactis aſinini potum. Sunt qui oſtreas commendant, ſi ſtomachus fert, & confirmat hoc notabili exemplo virginis viginti annorum ex pulmonum labe hecticæ, *Lindanus*, *ſupra Hartmannum*, quæ largo & diuturno oſtrearum eſu, tam perfecte convaluit, ut poſtea diu ſupervixerit & octo liberos pepererit. Vinum nonniſi modice concedatur, & hoc quidem Neccarinum, aut Moſellanum, lymphatum. Accedat quoque motio corporis lenis, per geſtationes & deambulationem lentam.

§. VI.

Ab inebriantiũ ſpirituoſorum abuſu.

Quando harum febrium origo eſt a nimio abuſu liquorum inebriantium, vini, ſpiritus vini, aquarum ſic dictarum vitæ, vini aduſti, cereviſiæ quoque ſpirituoſioris, cum corporis contabeſcentia; tunc pariter vitentur omnia calefacientia, ſpirituoſa, analeptica, incidentia pituitam & ſtomachica, cum cereviſiæ potu, ſed uſurpetur loco potus decoctum avenaceum, methodo Lovveriana paratum, ex avena, radice cichorei, floribus papaveris rhœados & pauxillo nitri antimo-

niati.

niati. Tum quoque utile ſerum lactis, cum pauxillo nitri, item lac ebutyratum, quibus multum tribuunt *Ptens de febb. part. II. pag.* 61. & *Barbatus de ſangu. & ſero pag.* 110. His etiam conducunt ptiſanæ cum hordeo & cichoreo, & affirmat *Borellus Cent. IV. obſ.* 89. multos hecticos, tantum non deſperatos, ſolo frequenti hordeatorum uſu, fuiſſe reſtitutos. Neque minus locum habere poſſunt emulſiones dilutiores, ac gelatinoſa, cum ſucco citri condita.

§. VII.

Ab intercepto menſium.

Si, uti frequentius incidit, harum febrium origo in feminis eſt a ſubita menſium ſuppreſſione, per potum frigidum, refrigerationem, aut terrorem, ocyſſime vena pedis aperienda & decoctum quoddam reſolvens, ex radice cichorei, herba ſonchi, floribus bellidis minoris & ſambuci propinandum, & omittenda omnia fortiora emmenagoga. Quod ſi autem prognata ab hac cauſa lenta vel hectica febris, diu jam corpus tabe & fervore afflixit, neutiquam ſuadenda, ſed potius interdicenda eſt ſanguinis miſſio, quia vires nimium debilitat. Ubi etiam a partus tempore menſes plane ſubſtiterunt & vera jam adeſt hectica, cum atrophia, tuſſi, diarrhœa, pectoris difficultate, univerſali corporis languore & calore lento conſumente, non de remediis menſes pellentibus cogitandum, ſed ſymptomata contrarium potius indicant. Idem tenendum de illa tabifica debilitante febre, quæ a fluxu hæmorrhoidali retento, aut obſtructo, ortum ducit. Tum quippe, ſi vires & ſucci jam conſumti, imprudens plane eſt molimen, ad emovendum fluxum evacuantibus & pellentibus aloëticis, aut ſanguinis miſſione in pede uti. Obſervavi enim ſanguinem valde fluidum & coccinei coloris fuiſſe evocatum, ſed paullo poſt febrem accenſam, vires proſtratas, ſomnum turbatum & citius, quam quidem fieri potuiſſet, ad lethalem eventum morbum promotum.

Et hæmorrhoidum ſucceſſu.

§. IIX.

Marasmi senilis tractatio. Quæ senibus solennis hectica, marasmus dicta, melius avertitur, quam curatur. Quum vero attenta observatione constet, senes duplici ex causa tabificæ febri implicari, scilicet, vel ex plethora, sive potius sanguine & crasso, & copioso, abdominis viscera ipsumque mesenterium infarciente & obstruente, vel ex cacochymia, si copia seri impuri salsi, ob insufficientem ipsius, maxime per cutem, excretionem, ad binas has causas dirigenda utique cura præservatoria. Quod si itaque senex vitæ quietæ & sedentariæ addictus, appetitu tamen ciborum adhuc valens, omissa, vel plane neglecta sueta alias sanguinis missione, vel emanente etiam spontanea sanguinis excretione, & metus est, ne incurrat in lentum, continuum, debilitantem & tabefacientem calorem; id quam maxime agendum Medico, ut sanguinis plenitudinem, tempestiva venæsectione minuat, diluentes salubres potus largius bibere suadeat, abstinentiam a cibis nimium nutrientibus ac convenientem corporis motum serio injungat. Si vero senum succi impuris & a blanda naturali indole alienis particulis scatent; nihil aliud agendum, quæ ut per clementissima laxantia, rhabarbarina, mannata & passulata, sordes, spurcitiem humorum foventes, evocentur & temperati roscidi succi rursus ingenerentur, per usum gelatinarum & lacticinia, maximeque asininum lac, quod utique senili ætati, ob demulcentem, aperientem & leniter evacuantem facultatem, est saluberrimum.

§. IX.

Tabis infantum medicatio. Quæ infantili ac puerili ætati infesta est ac funesta lentescens febris, relinquitur potissimum post variolas & morbillos, ventre simul tumefacto, superioribus autem penitus contabescentibus & in dissectis eadem defunctis, mesenterium plerumque tumoribus duris, scirrhosis & steatomatibus, præsertim circa venas quæ ad portam excurrunt, & pulmones tuberculis ac vomicis conspiciuntur obsessi. In hac consul-

tius

tius etiam mali insultum avertere, quam præsens abigere, quod nunquam non irritum esse solet atque frustraneum. Quæ autem tabes in infantibus ortum trahit ex nimia voracitate, sive addiphagia & refrigeratione corporis, medicationem admittit. Ego quidem non certius in hac novi auxilium, quam externe usum balneorum aquæ dulcis temperatorum, aliquandiu continuatum, & interne, ad expediendas obstructiones glandularum, venarum mesaraicarum & lactearum, crebriorem, sed parciorem usum liquoris salini aperitivi, ex sale tartari, nitro, arcano duplicato, æquali pondere mixtis, & addita dimidia parte salis ammoniaci, cerevisiæ potandæ instillati.

§. X.

In omni autem hectica haud postrema eo tendit indicatio, ut roscidum illud humidum, quod calor continuus non modo ex sanguine, sed etiam ex tubulis solidis, & unacum hoc ipsam tandem carnem atque pinguedinem absumit, resarciatur. Huic scopo quam maxime satisfaciunt, alimenta medicinali simul virtute instructa, inter quæ palmam fert lac ipsum. Nam priscum est *Hippocratis Sect. V. aph.* 64. præceptum: *convenit lac exhibere tabescentibus, non valde multum febrientibus, & in febribus longis, & debilibus, & præter rationem consumtis.* Optimum humanum, quod promtius consumtum restituit humidum & calorem extinguit, idque ex mammillis suctum, ne ab aëre vitietur, quo hecticam curatam esse, fidem facit *Forestus lib. V. obs. X.* Asininum minus quidem nutrit, sed magis refrigerat, calorem temperat, abstergit & aperit, ejusque præstabilem facultatem laudat mirifice *Ballonius lib. I. pag.* 236. integro consilio pro illustri Principe, qui pronus erat ad tabem. *Cardanus fol.* 323. *dubium non est*, ait, *quin tota sanitas tabidi consistat in adhibitione lactis asinini.* Et *Aretæus lib. II. de cur. acut.* tabis curam ita instituere suadet: *si quis in tabem prolabitur, tunc terendum tempus non est quiete & victu tenui, sed ager ad*

Lac utile est.

motiones traducendus, per gestationes, frictiones & lavacra, quo vitæ residuum a morte vindicetur, augeatur & recreetur. Propinandum vero etiam est lac, maxime mulieris, quæ proxime peperit puerumque nutrit. Hi namque alimento, ut nuper in lucem editi pueri, egent. Si lactis humani copia non datur, asinæ, quæ non pridem peperit, lac accipito. Tenue est enim & fluxile bujusmodi lac. Efficacius nutrit caprillum & vaccinum, sed gravius est multumque caseosæ substantiæ habet, ideoque ne ventriculum male afficiat, corrigendum.

§. XI.

Qua methodo sit usurpandum.

Mihi præ reliquis placuit *Hippocratis* lacte utendi methodus, quam *de intern. affect. pag.* 209. sic tradidit: *dandum est & lac asininum coctum ad suppurgationem, bibat etiam crudum lac bubulum, tertia aquæ mulsæ parte admixtum, per XLV. dies, admixto etiam origano.* Recte enim gravis hic auctor passim ad lenem purgationem commendat lac asininum coctum, quia sal ipsi inest dulce instar sacchari, abstergens leniter & laxans, quod coctione difflato humido, concentratur magis. Origanum autem adjicere præcepit procul dubio ad roborandum stomachum & genus nervosum debilitatum. Ego, si lac asininum haberi nequit, ita lactis curam adornare soleo, ut præcipiam primum, per duos, vel tres dies mane potare lac, e vaccis herbis recentibus & appropriatis pastis mulctum, ad libram unam, in qua uncia mannæ, aut sacchari rosati, vel conservæ rosarum dissoluta. Dein mensuram solius lactis quotidie bibere præcipio, addendo sacchari unciam dimidiam & nitri drachmam dimidiam. Pro circumstantiarum ratione, præsertim ubi suspicio labis in mesenterio, aut exulcerationis in viscere interno, lacti confundo ad dimidias, vel tertias, aquam, aut puram fontanam, aut longe melius Selteranam mineralem. Hac vero deficiente, aquam communem infundere suadeo cum veronica, soncho, pulmonaria, hepatica, musco pulmonario, tussilagine, he-

dera terreſtri, ſcolopendrio, capillis veneris, floribus hyperici & roſarum, & infuſum hoc cum tantundem lactis, vel caprilli, vel bubuli calide bibere, adjecto ſaccharo, & pro meliori abſterſione, aliquot guttis olei tartari per deliquium. Cura hæc minimum per ſex hebdomades continuanda, ac interea vitanda omnia quæ ſtomachum gravant, debilitant & lac coagulant. Vinum quoque ex toto circumcidendum, & non aliud ad ſtomachum fovendum concedendum, quam parcum Hungaricum, aut mulſum ex melle Boruſſico confectum.

§. XII.

Et ſub quibus cautelis.

Antequam tamen cura lactis inſtituatur, videndum eſt, an ventriculus illud ferre poſſit. Sunt enim nonnulli, qui lac natura penitus averſantur. Notavi etiam, quod qui diætæ vinoſæ dediti, cereviſiam largius potant, lac commode ferre nequeant. Neque accommodum eſt hypochondriacis, neque ſi febris vehementiſſima & cephalalgia juncta. Si ſtomachus languidus & obſtructa meſaraica vaſa, corrumpitur, facile in vappam abit magnaque creat incommoda. Videndum igitur, ne in ventriculo deſideat, ad quod avertendum, *Galenus lib. X. ſimpl. medic.* præcipit, ut coquatur & chalybs ignitus, aut ſilices candentes, injiciantur. Tutiſſimum autem lac aſininum, ſero plus redundans, minusque caſeoſæ ſubſtantiæ habens, quod etiam *Galenus* in hectica præfert & cujus ſaluberrimam virtutem peculiari diſſertatione, *de mirabili lactis aſinini uſu in medendo* excuſſi. Quod ſi tamen aſinini lactis copia non eſt, ſubſtitui poteſt ſerum lactis dulce, methodo a nobis deſcripta in diſſertatione *de ſeri lactis virtute longe ſaluberrima* paratum. Sunt etiam, qui lactis ſerum in B. M. deſtillant & prolectam deſtillatione aquam mirifice dilaudant, tam potam, quam loco vehiculi aſſumendorum medicamentorum.

§. XIII.

Adſtringentia & leniter roborantia proſunt.

Porro in hiſce ſuſpectis febribus providendum, ut craſis & mixtio ipſius ſanguinis, ab intima diſſolutione & colli-

qua-

quatione elementorum; quam continuus calor minatur, vindicetur & æquilibrium inter calidum & humidum conſervetur. Hunc in finem ſalubria, a Medicis paſſim laudata leniora adſtringentia & roborantia. Celebres hoc nomine tincturæ, ſive potius ſolutiones coralliorum, aut matris perlarum, cum acido ſubtili & naturæ amico, uti eſt ſuccus citri, berberum, aurantiorum, vel pomorum Chinenſium. Utilis quoque tinctura roſarum, cum aqua roſarum & phlegmate vitrioli parata. Quæ leniter adſtringunt & roborant, ſunt ſpecies de hyacintho, quæ cum aliquot granis coralliorum & nitri, colliquativos ſudores egregie compeſcunt. Magnæ etiam virtutis elixir noſtrum balſamicum temperatum, ex gummatibus reſinoſis temperatis & extractis, ſine vini ſpiritu paratum. Nec omittendus chaccarillæ & ipſe quoque chinæ cortex, ſi cum ſirupo acetoſitatis citri, aut nucis Indicæ, adjecto nitro, in electuarii formam redigitur. Proficit etiam bolus rubra fabrilis, cum conſerva, vel julepo roſarum ſubacta. Hæc enim omnia ad levandas ejusmodi lentas febres, ſi prius humorum & viarum vitio proſpectum, eximiæ virtutis, eorumque rectus uſus merito commendandus. Quin novi, plures, & hecticos, & phthiſicos, his diu fuiſſe ſervatos.

§. XIV.

Non ſaturnina metallica.

Quæ autem a Chymiatris ad hecticum calorem & adverſus ſudores paſſim laudantur ſaturnina, encomia minus ſuſtinent, ſed propter metallicam, adſtrictivam, nervis inimicam virtutem, tono ventriculi & inteſtinorum ſunt contraria & certius ac plus nocent, quam proſunt. Hinc rejiciendum ſaturni ſaccharum, & quæ præ omnibus celebratur, parata ex hoc antiphthiſica tinctura *Grammani.* Antihecticum vero *Poterii*, ſi rite ex ſtanno puro, nitro & antimonio paratur & cum emulſionibus datur, non tam noxium eſt, ut quidam putant, ſed ob blandam roborantem diaphoreticam virtutem, utile omnino. Neque enim ſtannum, propter blandum quod fovet ſulphur, nervis eſt inimicum, nec adſtrictivum, uti qui-

dem

dem plumbum. Gravis de ſalutari facultate antihectici hujus teſtis eſt *Muraltus* diſertis verbis in *M. N. C. Dec. II. An. I. obſ. CIX.* ita ſcribens: *diaphoreticum joviale, ſive antihecticum Poterii, ad demulcendam acritudinem humorum matricem, & nervos irritantium, mirum quantum valet. Idem uterum corroborat, ſæpe ex emaciatis & debilibus, quadratos & robuſtos facit.*

§. XV.

Balneorum in hecticis & lentis frequens, præſertim apud Veteres, commendatio. *Sennertus* ex *Galeno* methodum iisdem utendi pluribus exhibet. Inſtar omnium vero de eorum vario uſu locus eſt *Alpini, de Med. method. lib. VI.* dignus, qui totus huc tranſcribatur. *De externis*, ſcribit, *medicamentis balnea conveniunt, ex aqua dulci, aut ex aqua alterata althæa, malva, violis & aliis ſimilibus. In Aegypto ex lacte aſinino & camelino, vel equino, balnea tepida instituunt pro Magnatibus. Epithemata itidem atque inunctiones commendantur. Ex balneis tepida conveniunt atque frigida. Illa humectant ſolidas partes, fuligines, fumidaque excrementa digerunt corpusque recte tranſpirabile reddunt, & remiſſa caliditate, etiam calorem hebetant. Hæc refrigerant, cutim denſant, virtutem, calorem augendo, roborant. Sed non in excarnibus corporibus & valde prælanguidis, tutum erit, uti admodum frigidis balneis, quando nedum hæc calorem augebunt, ſed quinimmo prælanguidum extinguent. In robuſtis vero erunt utiliſſima. Robuſti bis in die, ſcilicet mane & veſperi, ante cibum, hiſce balneis utentur, ſemel vero debiles. Nonnulli non vehementer frigida balnea, ſed leniſſimæ frigiditatis, utiliora & magis tuta eſſe volunt. Ideoque primum ægrotos in balneum temperate calidum ducunt & mox in leviter frigidum, ita ut tepidum potius ſit, ſive leviuſcule frigidum. Aegyptii & Arabes uti ſolent balneis ex aqua Nili fluminis, ex lacte camelino, vel equino, aſinino, vel caprino; item thoraci, hepati, ventriculo, renibus, ex lacte, oleo violato roſatoque tepido, aut* *Balneorum uſus atque utilitas.*

ex

ex succo lactucæ, junci, endiviæ, portulacæ, polygoni, lenticulæ palustris, nenupharis & similium, cum modico lactis & croci, ad penetrationem, admovent epithemata. Sed tenendum omnino in genere de balneis: eadem commode habere locum in principio morbi & quando a viribus fractis pendet, nec non in lenta infantum febre, quia emolliunt, demulcent, rigidas fibras laxant & simul humectant; nihil autem proficiunt in progressu morbi, sique putredo, abscessus & exulceratio interna jam præsto sunt.

§. XVI.

Motus commendatur. Ex præcipuis veteres & molestas has febres expugnandas præsidiis, est motus corporisque exercitatio. Veteres jam, *Hippocrates* & *Aretæus*, in tabe curanda mirifice commendarunt varia motuum genera, deambulationem, vecturam, gestationem, peregrinationem & navigationem, quin *Hippocrates lib. de intern. affect. §. XXXIV. pag.* 238. præcipit: *si quis validus fuerit, per triginta dies ad ligna secanda ablegetur, & summis humeris luctetur, & interdiu deambulet, & vesperi dormiat.* Sed saluberrima & accommodissima motus species equitatio, aut vectura in curru, quibus, perpetua corporis succussatione, sanguinis progressus per mesenterium egregie adjuvatur. Multi inprimis sunt in laudanda equitationis utilitate celeberrimi Angli, *Sydenham* & *Morton.* Ille quidem *opp pag.* 524. & 781. non veretur affirmare, equitationem esse in hectica & phthisi specificum sine pari, eoque certius, quo neque mercurius in lue venerea, neque cortex Peruvianus in febribus intermittentibus, efficacius aut certius. Et *Morton exercit. de phthis. pag.* 26. ita graphice disserit: *nullum magis conveniens remedium, quam quotidiana ad moderatos usque sudores protracta equitatio est, in febribus lentis, hecticis, ex vitio maxime ventriculi, ex perversa forte febrium intermittentium tractatione, nimio intempestivoque figentium, præcipitantium & adstringentium abusu, frigido potu calenti corpori superfuso &c. quarum præternaturalis æstus corpo-*

corporis laudabiles ſuccos depaſcit, ex ventriculi & inteſtinorum ſaburra acida lenta ſimul & viſcida, meatus obſtruente præter naturam; utpote qua viſcoſus lentor, ſive effoetus chylus, qui vaſa & habitum corporis jam infercit, æquabili ſuccusſione diſcontinuatur, excernitur, ut appetitus iterum reſtituatur, novus chylus laudabilis & copioſior elaboretur. Expedit tamen innuere, in lentis auctam & frequentem apprime utilem eſſe, in hecticis vero ſtricte ſic dictis moderatior ſit.

§. XVII.

Tandem, quicquid in lentis his & tabidis præſtandum, id mature faciendum omne. Neglecta enim hac opportunitate, accedente medentis, vel laborantis errore & morbo diutius protracto, irrita prorſus atque fruſtranea eſt medicatio, & fere ſemper in hecticam tranſitus fit lethalem. Qui autem his febribus jam detinentur, autumno ſemper pejus habent, ob languidiorem naturæ in actibus ſecretoriis & depuratoriis virtutem. Quin, quia circa æquinoctia ordinario ſubitæ inſalubres fiunt aeris & cœli mutationes, plerumque tum non modo gravius ægrotant, ſed & decedunt hectici incurabiles. Igitur neceſſarium eſt, ut circa hæc tempora exactam victus ſervent rationem, animum tranquillum habeant, aeris injurias vitent & a Medico quoque conſilium petant. *Mature ſubveniendum.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO. I.

Vir quadragenario major, phlegmatico-ſanguineus, a multis jam annis compotationibus in ſeram usque noctem indulſerat, modo cerevisiam, modo vinum, modo vini ſpiritum bibens, parum vero appetens. A duobus autem menſibus valida affectus erat tuſſi, ſomnum omnem arcente, cum intenſo æſtu veſperi ingraveſcente, ægra ſpiratione, viriũ dejectione & corporis conſumtione, nec non copioſo per tuſſim muci *Lenta febris in bibulo curata repetens in phthiſin tranſiit lethalem.*

ſcreatu. Meum per literas exquirebat conſilium, ſed nolui primum manum admovere, uti non facile ſoleo in longis ejusmodi & deſperatis morbis & qui jam varia Medicorum artificia experti. Quum autem intercederet vir honoratus, mihi amiciſſimus, ſuaſi, ut biberet cereviſiam medicatam hanc: recipe herbæ hepaticæ pulmonariæ, hederæ terreſtris, ſcabioſæ, cardui benedicti, veronicæ, agrimoniæ, tuſſilaginis, muſci pulmonarii, florum hyperici ana manipulos duos, rhabarbari uncias duas. M. conc. indantur ſacculo & ad fermentationem ſuſpendantur in quinquaginta menſuris cereviſiæ recentis. Exhibui quoque pulverem ex matre perlarum, antihectico Poterii, lapidibus cancrorum & nitro, cum emulſione dilutiori ex amygdalis & pineis. Dedi porro conſilium, ut largiter ſorbillaret juſcula tenuia, ex carne vitulina, cum radice ſcorzoneræ & cichorei decocta. His per aliquot hebdomades uſurpatis, nunciatum mihi, egregium acceſſiſſe levamen. Hinc ſuaſi, ut uſui inſiſteret adhuc per menſem, quo etiam cum periculoſo morbo in gratiam rediit. Sed quum ſuetum vitæ genus bibulum nihiloſecius ſectaretur, multisque domeſticis curis afficeretur, anno circumacto, poſt gravem iram incidit in hymoptyſin, quam ſequuta phthiſis hectica tandemque mors.

Epicriſis.

Qui ex nimio potu ſibi phthiſicum & hecticum morbum contraxerunt, omne lactis genus faſtidiunt. Hinc in noſtro conceſſi quidem cereviſiam, ſed medicatam, per herbas leniter roborantes, balſamicas, conſolidantes & ſanguinem purificantes. Hac igitur labes viſcerum, maximeque pulmonum atonia, ſublata. Sæpe enim hecticum hoc malum in principio a ſola atonia pendet, ſub qua, & ſecretiones, & excretiones, rite ſuccedere nequeunt, impuritatum, largius ab ejusmodi bibulis heroibus collectarum. Et profecto ego teſtari poſſum quod decocta ejusmodi ſpecierum, ex aqua, vel cereviſia, addito quandoq; melle, in chronicis ejusmodi lentis febri-

bus

bus præstiterint mira, si modo aliquandiu continuata, quin longe plus, quam pretiosa, singulari arte & labore confecta. Sed promtus omnino mali recursus, nisi exacta vitæ victusque ratione, arceatur & viscerum imbecillitas penitus emendetur.

OBSERVATIO II.

Hectica phthisica incipiens curata.

Iuvenis literarum studiosissimus, ob teneram a nativitate corporis constitutionem, in catarrhosas defluxiones, diarrhoeas, tusses, phthisin etiam pronus, animo quoque admodum sensibilis, tempore vernali afficiebatur tussi ferina, tum epidemia, primum sicca, dein humida, cum interno æstu, intercurrente horripilatione & accedente virium, ob somni defectum, prostratione. Dabantur leniora laxantia, mannata, rhabarbarina, linctus pectorales, pulveres item & elixiria pectoralia, sed sine singulari levamine. Exactis sic sex & pluribus hebdomadibus, hectica imminere visa; hinc suasi ptisanæ, ex rasura cornu cervi, radice scorzoneræ, hordeo mundo ac semine fœniculi, cum æquali parte lactis bubuli, potum quotidie ad mensuram, ita, ut mane dimidiam & pomeridie iterum dimidiam biberet. Sed æger, quo plus, eo melius, putans, quotidie vel duas mensuras ingurgitavit, ventriculo tamen firmo adhuc, haud male. Sumsit quoque subinde pulverem ex spermate ceti, lapidibus cancrorum, floribus sulphuris, saccharo & pauxillo nitri. His paucis & evporistis tantum profectum, ut notabile paulo post sentiret auxilium, sensim postea symptomata discesserunt omnia, tussis placata, æstus restinctus & appetitus cum somno rediit.

Epicrisis.

Non penitus, sicut in hydropico, sic etiam in hectico malo, desperandum est, si vitium fluidarum nondum transiit in labem & corruptionem ipsorum viscerum, inflammationem scilicet, ulcerationem, aut scirrhum. Felix igitur est Medicus, qui hæc bene cognoscit. Sic enim curationem bonis avibus suscipere potest, quæ, si feliciter cedita, fmam & glori-

am inde reportat. Magna adversus difficiles & longos morbos facultas in ejusmodi temperatis, evporistis domesticis, diluentibus & humectantibus remediis, quin longe præstabilior, quam in pharmacevticis cunctis. Medici in eo plerumque delinquunt, quod si tussis humida valida adest, phthisin esse putant, eaque propter pectoralia multa adhibent, quum tamen sæpe sola humorum acrimonia horumque ad pulmones remissos decubitus, causa sit tussis vehementioris cum screatu copioso, & dulcia pinguia relaxantia ob id plus noceant, quam prosint. Lactis autem cum aqua diu continuato usu veteres jam, *Hippocrates* & *Aretæus*, tabem persanarunt. Exstat quoque in *M. N. C. Dec.* II. *An.* IX. *obs.* 189. de viro hectico desperato viso, solo potu aquæ frigidæ curato observatio *Burgii*, qui B. parentis mei anno MDCLXIV. fuit discipulus, ipsiusque effigiem, clavi pharmacevticæ præfixam, carmine decoravit.

OBSERVATIO III.

Mesenterii abscessus diarrhœa saniosa solutus.

Miles quidam, facie lividus, corpore macilentus & languidus, pulsum tamen celerem cum quadam duritie exhibens, conquerebatur de alvi fluxu per tres continuos menses ipsum adeo detinente, ut quotidie, octies, vel decies, desidere cogeretur, secedentibus nonnunquam, ut naturaliter fieri solet, excrementis, nonnunquam vero saniosa, nonnunquam sanguinolenta materia, sine scybalis, appetentia ciborum simul imminuta faucibusque aridis. Inquirenti in tam chronici mali causam, respondit: se graviter aliquando in sinistro dorsi & thoracis latere verberibus esse percussum, ut locus etiam sugillatus comparuerit & dolor successerit impensus, præterlapsis autem aliquot diebus, doluisse hypochondrium sinistrum ibique supra os ilei protuberasse tumorem, aliquot hebdomades subsistentem, donec obortis in ventre torminibus, alvus sponte fuerit soluta, multaque saniosa, fœtida, atro etiam sanguine tincta, copiosis secesserint dejectionibus. Ex eo quidem tumorem subsedisse & dolorem quoque evanuisse, sed

sed diarrhoeam perstitisse & adhuc ipsum mirum exercere ac vires absumere. Dimissus igitur est consilio, ut serum lactis dulce, nostra methodo paratum quotidie ad mensuram unam, nec non infusum, ex scabiosa, veronica, sanicula, mentha, melissa, millefolio, floribus hyperici & papaveris erratici frequentius potaret. Quibus etiam effectum, ut post aliquot hebdomadum decursum rediens, gratus profiteretur, parciores longe esse dejectiones, corpus vegetius, meliora omnia, nec de perfecta impetranda sanitate dubium.

Epicrisis.

Nullum certe est dubium, quin in hoc abscessus fuerit in mesenterii compage obortus, qui demum ruptus, effudit in intestinorum cavum saniem & cruorem, per ani secessum excretum. Qui vero factum, ut a superiorum percussione, in abdominis penetralibus inductum apostema, disquisitione omnino dignum. Nos quidem ab impedita sanguinis in partibus plagis gravius contusis circulatione, mali ducimus natales, unde factum, ut in homine plethorico sanguis majori copia fuerit delatus ad mesenterii diverticulum, ibidemque collectus, demum putrescere cœperit & in abscessum concesserit. In mesenterio enim sæpius oboriri stagnationem, si in remotioribus partibus sanguinis progressus interceptus, non novum. Ipsi novimus, hoc facto, mesenterium cum omento putre & sphacelatum fuisse inventum; vulnere lethali diaphragmati inflicto, cruorem vasa mesenterii perrupisse & abdomen inundasse, & in asthmate spasmodico, a polypo in appensis cordi canalibus, mesenterium itidem sanguine multo oppletum, vasa ipsius distenta partim, partim plane disrupta, comparuisse.

OBSERVATIO IV.

Vir erat macilentæ & cholericæ constitutionis, qui ex hæreditaria quadam & nativa dispositione pulmonum alebat vitium, ac præterea ob nimias lucubrationes vitamque nimis seden- *Hectica phthisica lethalis.*

ſedentariam variasque animi ex ira commotiones, corporis & ſtomachi ſibi contraxerat imbecillitatem. Hic ab aliquot jam annis magnam pituitæ viſcidæ copiam ſcreatu ejecerat, hæcque ejectio mirum demum copia increvit, & per duos fere menſes, cum lenta febre, ſpirandi difficultate, viriumque jactura, nec non exquiſito ſub urinæ emiſſione ardore, duravit. Tum quidem æger emulſionibus, juſculis medicatis & decoctis demulcentibus, interpoſitis clementer alvum laxantibus, cum ſanitate in gratiam rediit; exacto vero circiter anno, eidem malo denuo implicitus eſt. Alium igitur in conſilium adſcivit medicum, qui licet ſemper adfuiſſet anxia reſpiratio, tuſſim tamen non phthiſicam, ſed ex ſtomacho æſtuante & hypochondriacum ſymptoma eſſe judicavit, putavitque, ceſſatura omnia, ſi tempeſtivus prodiret hæmorrhoidum fluxus. Variis demum incaſſum adhibitis, de vena ſecanda conſilium dedit floridumque e pede extraxit ſanguinem. Sed eodem adhuc die veſperi ægrum horror per univerſum corpus inceſſit, ſubſequente intenſo æſtu, nocte inſomni, virium jactura gravi & perfecta acceſſit hectica, qua etiam e vita menſe Martio diſceſſit.

Epicriſis.

Qui ex parentibus phthiſicis geniti ſunt, iis per totam fere vitam ſemper debilis corporis conſtitutio, ut langueſcat ventriculi digeſtio, & ipſi in catarrhos, ex levi aeris vitio, lento cum calore, proni ſint, quin facillime, niſi regimen circa nonnaturalium rerum uſum exquiſite obſervent, in phthiſin & hecticam incidant. Hic æger, Collega & amicus noſter valetudinariam diu duxit vitam & aliquoties circa æquinoctia phthiſica tuſſi cum febre laboravit; DEI tamen auxilio, datorum à nobis remediorum ope, convaluit. Tandem vero ſe commiſit Medico, qui perfectam morbi curationem brevi pollicitus eſt. Et quum a plethora & hæmorrhoidum fluxu impedito omnia pathemata pullulare putaret, a venæſectione cepit initium, ſed male hæc ceſſit. Inde enim mox peſſime

pessime habuit, & in phthisicam hecticamque incidit tussim lethalem, frustra omnibus datis remediis. Discant igitur, qui plethoram ubique crepant: in debili & hectico corpore nunquam utilem esse venæsectionem & salutarem, quia per continuum calorem sanguis jam consumtus & succi potius ingignendi sunt, quam subtrahendi. Sed plura in similibus casibus notavi delicta. Obversatur adhuc animo exemplum serenissimæ personæ vix vigesimum ætatis annum egressæ, quæ a matre phthisica genita & ipsa phthisi periit. Nimirum quum ex puerperio novissime superato admodum debilis, in curru aperto, incitato equorum cursu per aliquot horas vecta, aerem valde frigidum, vento agitatum, ad pectus admisisset, mox de catarrhis, tussi anhelosa, sicca, lassitudine corporis & sudore nocturno conquesta est. Medicus catarrhalem febrem esse autumans, pectoralia opposuit dulcia, indies vero hæc symptomata & calor consumens vires, creverunt, Hinc quia menses nondum iterum prodierant, venam incidere suasit, quo longe debilior facta, & placide haud ita multo post ex hac vita decessit. Errant igitur medici vehementer, qui nullum discrimen faciunt inter mensium obstructionem, quæ a copia sanguinis & infarctu viscerum est, ubi venæsectio juvat, & inter eam, quæ ex sanguinis defectu venit, uti fit in phthisi & hectica, ubi utique sanguinem detrahere, qui ordinarie deficit in hecticis, nil aliud est, ac mortem promovere.

OBSERVATIO V.

Hectica ex mesenterii abscessu diarrhoea purulenta soluta.

Vir illustris, Regi a consiliis, quadragenario major, statura longus & macilentus, hypochondriacis pathematibus & parciori hæmorrhoidum fluxui obnoxius, post iram vehementiorem, persensit totius corporis languorem, cum dolore pressorio, circa primam lumborum vertebram, abdominis torminibus, æstu interno, vesperi invalescente, inappetentia, alvo simul clausa & flatibus ructibusque ad superiora regurgitantibus. Secta fuit vena & dati pulveres digestivi, absorben-

bentes atque nitrosi. Nihil tamen opis allatum. Ventris potius dolores cum æstu interno increverunt, carnes ac vires consumserunt, interdum abdomen mirum intumuit a flatibus & præcordia tenuit anxietas summa. Sic duos exegit menses, multisque Medicis & medicamentis usus, hecticus visus fuit, tantum non conclamatus. Ipsa tamen natura tandem curationis aperuit viam, secedente per alvum materia saniosa multa, quæ etiam apparuit in urina. Hoc facto, calor quidem & dolor factus mitior, appetitus quoque instauratus. Sed quia purulentus hic alvus fluxus, longius quam per tres menses successit, cum insigni virium debilitate corporisque marcore, indicium præbuit haud fallax grandis in mesenterio abscessus. Interim quum æger exquisitam diætam servaret, juscula gelatinosa, lac asininum, bubulum cum herbis vulnerariis coctum, & caprillum cum Selteranis mixtū, potaret, simulque pulverem ex semine lycopodii, musco pulmonario, urtica mortua, tussilagine, semine cymini, nucista & sacchāro, in emulsione ex amygdalis & pineis subinde sumeret, factum est, ut sensim vires redirent, ejectio materiæ per alvum ac tussim minueretur, & ipse, præter spem omnium, convalesceret, injuncto postmodum victu exacto & regimine congruo.

Epicrisis.

Hypochondriaci & hæmorrhoidarii in mesenterii morbos, inflammationes & abscessus delabuntur facile. In his enim jam tum mesaraica vasa sanguine farcta & humoribus sunt distenta, tardissimusque per eadem commeatus. Nostro sine dubio, a gravi ira, accidit sanguinis extravasatio, inflammatio & inde suppuratio. Parva autem suppuratio, brevi potest ampliari & latius progredi in mesenterii compage, largiter obsessa pinguedine, quæ in liquamen saniosum facile liquescit. Quod vero purulenta materia alvo expurgata, tribuendum naturæ beneficio. Et quod in urina comparuit pus, a venis resorptum & per renale crebrum excre-

tum,

tum, eodemque modo etiam successit puris screatus, integris pulmonibus renibusque. Quin novi, utero ulcerato, per asperam arteriam rejectum fuisse pus, illæsis plane pulmonibus. Soli etiam naturæ debetur sanitas recuperata. Nec minus providentiæ divinæ, si tam periculose laborans invenit Medicum, qui morbum perite & leniter tractare novit. Sed quia ejusmodi abscessus perquam facile recrudescunt, exacte ad sanitatis regulas vita instituenda & vitanda cum cura cuncta, quæ ad mali recursum facere possunt.

OBSERVATIO VI.

Lenta febris post tertianã curata.

Femina triginta annorum, tenera, victum tenuem, mollem, per multos annos suetum, cum crasso & duro permutarat & carnes infumatas piscesque salitos liberaliter ingesserat. Incidit hinc primum in tertianam notham, a qua post mensem liberata, ad stomachum fulciendum usa est tinctura aperitiva *Mæbii*, ex spiritu salis, cum sale tartari, torna solis tincta. Hac adeo aucta appetentia, ut vix famem sedare posset. Paulo post persensit virium lapsum appetitusque prostrationem, cum æstu interno ac phlogosi, pulsu vesperi ac post cibum semper multum increbescente, successit tandem languor universi corporis pedumque tumor ac dolor contusivus. Medicum igitur accivit. Qui, quum primam regionem saburra acidorum humorum obsessam esse recte concluderet, lene dedit emeticum, ex tartari emetici uno & dimidio grano, aquæ menthæ uncia & julepi rosarum drachma. Assumto hoc, ingens copia viscidæ amurcæ viridissimæ, instar æruginis æris, vomitu rejecta, quæ instillato oleo tartari per deliquium, flavum induit colorem, luculento indicio, ex bile & acido corrosivo eandem esse conflatam. Mitior inde redditus calor & molestus ossium dolor complacatus, vires quoque reparatæ. Nihilominus, ad reliquum exturbandum, tertio die iterato datum hoc pharmacum, & evocata tam per superius, quam inferius os, similis indolis recrementa. Postea

vero datum elixirium noſtrum balſamicum ſtomachale & pulveres præcipitantes cum duplicato arcano, tam ſalutari effectu, ut brevi poſt febris hæc cum omnibus ſymptomatibus diſcederet & ægra cum valetudine in gratiam rediret.

Epicriſis.

Ortum duxit lenta hæc febris ex primæ regionis cruditatibus, quas ingenuit voracitas, poſt febres ſuperatas ſolennis & uſu ſpiritus ſalis adaucta. Licet enim aperitiva *Mœbii* tinctura ſtomachi vitiis appetitum excitando & digeſtionem facilitando, egregie opituletur; ubi tamen ventriculus plus appetit, quam coquere poteſt, noxam potius affert, quam emolumentum. Recte igitur datum vomitorium, qua ſaburra acido-bilioſa, morbi cauſa exturbata, ſicque ſimul ſublata ſymptomata cuncta.

OBSERVATIO VII.

Maraſmus ſenilis. Novi ſenem octuagenarium, robuſtæ naturæ & ob nimiam ſanguinis redundantiam ſingulis menſibus hæmorrhoidum fluxui obnoxium, ceterum bene valentem & bene appetentem, inprimis quum quotidie vini liberalem hauſtum biberet cum oblectamento. Hic tandem autumno, confecto itinere & pota cereviſia minus defœcata, ingeſtis quoque aliis fermenteſcentibus, digeſtionis turbas & flatulentias expertus eſt, ſubſtitit paulo poſt hæmorrhoidum ſtillicidium, appetitus periit, vires ſucceſſive conciderunt, ructus facti continui, cum conatu ad vomendum, os ſiccatum, alvus obſerata, pulſus celer redditus ac debilis. Hæc durarunt per duos menſes, & graviora indies facta, tandem fruſtra adhibitis omnibus, vitæ attulerunt finem.

Epicriſis.

Senes levi ex cauſa & errore commiſſo, in graves, immo funeſtas, ni mature ſuccurratur, incidere poſſunt affectiones. Quando enim ſanguis hæmorrhoidalis, evacuari ſolitus, retinetur, neque per tempeſtivam venæſectionem ad liberum circuitum traducitur, ſtagnat in viſceribus & ad corruptionem

ver-

vergens, putridam talem febrem, quæ in ſenibus maraſmi nomine venit, ingignit.

OBSERVATIO IIX.

Vir quadragenarius, tener conſtitutione, poſt longum animi mœrorem & vitam ſedentariam, incidit in languorem virium, corporis marcorem, appetitus proſtrationem, calorem præternaturalem, cum pulſu debili & frequenti, ſomno parco & interrupto, facie plumbea, oris ſiccitate perpetua & ſudore matutino. Quum his per ſex ſeptimanas fuiſſet detentus, ob alvum adſtrictam ſumſit purgans, ex diagrydii ſulphurati gr. II. cum tartaro vitriolato, quo multum dejecit & diutius quam per octiduum. Inde vires adeo conciderunt, ut animus facile deficeret in ſitu erectiori, calor etiam increbuit & acceſſit tandem ſumma præcordiorum anxietas, ad quam levandam vena aperta & aliquot unciæ emiſſæ ſanguinis fluidi & floridi. Licet autem anxietates hoc facto levarentur, æger tamen, ob virium plenarium lapſum; animam haud ita multo poſt efflavit.

Hectica ex corruptione ſphaceloſa interna lethalis.

Epicriſis.

Hectica hæc febris eſt, enata procul dubio, a ſphaceloſa viſceris cujusdam, ac uti videtur hepatis, corruptione. Non enim novum eſt, quod in languidioribus & diuturno mœrore affectis, viſcera ob ſanguinem ſtagnantem abeant in putredinem, ac teſte cadaverum ſectione compareant nigra, tanto magis, ſi vita acceſſit ſedentaria. Signa ejusmodi corruptionis internæ ſunt, plenaria appetitus & virium proſtratio, ſomnus nunquam reficiens, facies livida plumbea, carnes flaccidæ, conatus ad vomendum & colliquativus ſudor. In noſtro notatu inprimis dignum, quod ab unica exigua purgantis doſi incompeſcibilis alvi fluxus inductus. Neque tamen effectus hic tam purgantis virtuti, quam potius inteſtinorum inflammationi & humorum acredini tribuendus. Caveat igitur Medicus circumſpectus, ne, ubi motu inteſtino

continuo vires consumtæ & massa sanguinis recrementitiis humoribus gravis, quippiam drastici purgantis præbeat & perversa incurrat judicia.

OBSERVATIO IX.

Lenta febris curata.

Femina sexaginta & trium annorum, tenera admodum, ante quinque menses terrore fuerat perculsa gravi & confestim molestam tractionem & tensionem in artubus persenserat. Ante tres menses supra claviculam sub musculo mastoideo in utroque latere exortus tumor, qui rebellis fuit, nec ullis cedere voluit remediis. Interea lenta & vires consumens febricula, ab aliquot jam mensibus ægram incessit, cum ardore, in volis manuum & plantis pedum, præsertim circa mediam noctem affligens. Accesserunt per intervalla capitis pulsantes & tensivi dolores, qui sub cute, modo huc, modo illuc discurrerunt, ad cervicem, quin ad gingivas usque. In artubus sæpe tractiones fibrarum musculosarum, oculis conspiciendæ, cum dolore lancinante adfuerunt. Nausea quoque cum anxietate, nec non tormina ventris obscura, nonnunquam afflixerunt, alvi secessu utplurimum soluta. Appetitus fuit prostratus, urina crassa, turbida, rubra cum sedimento & cuticula oleaginosa, præsertim paroxysmo finito secessit. Omnia autem hæc symptomata, mox secundo, mox tertio die invaluerunt, cum pulsu celeriori, qui tamen frequens semper fuit, sed exiguus.

Epicrisis.

Affectus hic merito lenta consumens febris dicendus. Originem dubio procul traxit a vehementi terrore, cujus tanta vis est, ut, præsertim in cacochymico corpore, totam œconomiam motuum, tam vitalium, quam secretoriorum & excretoriorum, pervertat, nervosarum quoque & fibrosarum partium systema valde debilitet & ad spasmos, contractiones & dolores disponat. Eidem terrori etiam debetur glandularum colli tumor, qui ad lentæ febris generationem multum contulit. *Hippocrates* enim jam eas febres, quæ glandula-

dularum tumoribus accedunt, lentas & periculi non expertes judicavit, tum quod sub musculo crasso siti sint intractabiles, tum quod nervos vicinos distendendo, febrilibus spasmis subministrent occasionem. In curando hoc morbo primum fuit, ut primæ viæ a sordibus repurgarentur. Hinc magnesia cum sale Epsomensi ad drachmam dimidiam data, cum lacte amygdalino mannato, & clyster injectus ex decocto avenaceo, manna & chamomillæ floribus. Mane jejuno ventriculo potum caponis brodium, cui incoctæ radices petroselini, fœniculi, cichorii, herba nasturtii aquatici, addito cancrorum fluviatilium succo. Oblatus tum quoque pulvis ex cancrorum lapillis, nitro & solutione oculorum cancri. Potui ordinario serviit ptisana. Exterius glandulis tumidis & dolentibus impositum emplastrum diachylon simplex, cum spermate ceti, oleo hyoscyami, croco & camphora. Et ad artuum dolores complacandos, linimentum discutiens & antispasmodicum inunctum. His ægra per DEI gratiam, intra mensem, ex ancipiti levata & febris persanata.

OBSERVATIO X.

Hectica in juvene bibulo curata.

Juvenis melancholico-cholericus, vigesimum annum egressus, compotationibus & ebrietati intemperantissime deditus, aliquoties hæmoptysin passus fuerat, cum pectoris angustia & quasi ebullientis sanguinis sensu circa præcordia, semper tamen liberatus tempestiva venæsectione, pediluviis & congruis temperantibus atque nitrosis. Accidit vero, ut vehementi ira aliquoties commoveretur, quam sequuta notabilis virium & appetitus prostratio, spirandi difficultas, somnus inquietus, sudor matutinus, tussis vehemens, cum copioso ad libram minimum quotidie screatu, pulsus celer, a meridie potissimum ad medium noctis, cum calore in plantis pedum & volis manuum, urina turbida rubra, interdum cum sedimento, interdum tenui, corpore simul contabescente. Sic per duos menses, varia Medicorum consilia expertus est &

artificia, ex pectoralibus, antifebrilibus & refrigerantibus, sed frustra. Tandem nostrum petiit consilium, vix tamen dubiam, rebus sic comparatis, salutis spem facere potuimus. Interim lactis suasi potum, quod quotidie bis cum decocto fabarum coffée hausit, loco potus bibit decoctum ex radice scorzoneræ, cichorii & rasura cornu cervi, cum passulis minoribus, potavit quoque Selteranas cum lacte ad mensuram quotidie, sumsit subinde gelatinam cornu cervi & usurpavit pulverem ex radice ireos Florentinæ, liquiritiæ, lapidibus cancrorum, nitro & saccharo. His per mensem alternatim usurpatis, melius habere cœpit, æstus mitior factus & appetitus rediit. Hinc continuavit lactis potum & pulveris usum, subinde quoque juscula ex carne vitulina sumsit, simulque appetentior placentarum, ex iis, quæ minus graves & viscidæ, liberaliter quotidie comedit. Sic tandem præter omnium spem symptomata complacata & æger tantum non desperatus, binis mensibus exactis, surrexit sensimque convaluit ac biennium supervixit sanus & integer. Sed quum postea antiquum obtineret & liquores spirituosos, cerevisiam, vinum, maximeque spiritus ardentes, ingurgitaret effusius, nocte intempesta perquam frigida e compotatione ebrius domum tendens, in platea subito concidit, ac domum portatus, morte extinctus est subita.

Epicrisis.

Ex raris hecticæ curationibus est hæc. Aderant enim omnia hecticæ febris signa. Sed quia primum acciti Medici adversus phthisicum malum pectoralibus & dulcibus tantum pugnarant, nec humidum deficiens resarcire, nec humorum acrimoniam demulcere laborarant, parum potuerunt proficere. Ipse enim eventus per remedia procuratus docuit, caussam hujus febris magis in humorum vitio eorumque viscositate & acrimonia fuisse positam, quam in labe, corruptione, aut exulceratione visceris. Patet igitur: in hectica febre non semper spem esse abjiciendam, si in juvenili ætate, subito,

to, ex prægressa mala diæta incidit, uti quidem heic factum est.

Ceterum de febribus lentis & hecticis plures jam prodidi observationes in *Medicinæ consultatoriæ. Tom. II. Dec. II. cas. III. pag. 65.* de phthisi & hectica. *cas. VI. pag. 86.* de febre lenta ex male curata intermittente. *Dec. IV. cas. VI. pag. 185.* de febre lenta cum cachexia succedente malæ curationi febris intermittentis. *Tom. IV. Dec. II. cas. VII.* de febre lenta desperata per lac asininum curata. *Tom. V. Dec. IV. cas. IIX. pag. 291.* de hæmoptysi cum febre lenta post tussim graviorem. *Tom. VI. Dec. I. cas. I.* de tussi pulmonali phthisica cum calore hectico demum funesta, quas evolvendas commendo.

CAPVT XIV.

DE FEBRIBVS SYMPTOMATICIS.

§. I.

SYmptomaticæ febres dicuntur eæ, quæ aliis morbis primariis, vel sonticis externis læsionibus, ceu symptomata, ob systema nervorum inde male affectum & gravius irritatum, accedunt, nec typum exquisitum servant. Sicut enim omnis generis febres nervosi maxime generis affectiones sunt, & a varii generis causis, hoc impensius affligentibus, stimulantibus & commoventibus, originem ducunt; sic etiam eodem ex fonte derivandæ symptomaticæ, quibus inducendis causæ velificantur pariter multæ. *Symptomaticæ febres quæ dicantur.*

§. II.

Ex iis, quæ aliis morbis adjunguntur, notabilis maxime illa symptomatica, seu secundaria febris, quæ in variolis observatur. Nimirum quando post quartum diem primaria febris, expulsa ad corporis habitum exanthematica materia, defer- *Morbis aliis primariis accedunt.*

deferbuit, nono utplurimum die, quo pustulæ suppurari & maturescere incipiunt, ob impensum qui inde suscitatur ardorem atque dolorem, nova accenditur febris, cum pulsuum celeritate, æstu interno, siti, vigilia, inquietudine, quin delirio, quæ undecimo die haud raro laborantes necat, præsertim si adultiores & confluentibus obsessi. Dein dolores arthritici, rhevmatici, podagra, chiragra, ischiatis, nec non erysipelas inprimis capitis, semper incipiunt cum insultu febrili, frigore & æstu, sub quo ad cutim & articulos agitur ex interaneis acris recrementitia materia, ibique acerbos suscitat dolores, qui novam cient febrem, eo graviorem, quo graviores ipsi. In dentium quoque gravi dolore, maximeque difficili infantum dentitione, jungitur, ob cruciatum, frequentissime febris symptomatice, quæ periculi non expers, quin in teneris sæpe epilepticæ convulsiones sequuntur. Hæmorrhoidibus porro cœcis impensius dolentibus, sæpe febris, cum horripilatione, vigilia & tremore partium complicatur. Neque minus glandulis induratis, tumentibus & dolentibus febrile symptoma accedere solet. Nullum etiam dubium, quin in pestilentia, si anthrax, seu carbunculus, qui tumor est ardens & acutissime dolens in musculosis partibus, febris accendatur majusque intentet periculum.

§. III.

Vel externis læsionibus.

In puerperis præterea, tertio utplurimum a partu die, febris supervenit symptomatica, lactea dicta, cujus origo nulla alia, quam quod ob uterum, enixo partu, iterum contractum, magnus sanguinis ad mammas fit appulsus, quo corporibus glandulosis & fibris nerveis male affectis, dolor inducitur tensivus, febrilem insultum ciens. Si abscessus & apostemata fiunt in partibus, præsertim nervosis & glandulosis, in inguine bubones, aut in axillaribus & mammariis tumores apostematodes, complicantur febres, sæpe gravissimæ & cum dolore junctæ. Idem accidit, quando pars exquisitioris sensus ambustionem graviorem & ampliorem patitur. Neque

minus

minus ex symptomaticis febribus sunt illæ sic dictæ vulnerariæ, quæ læsionibus ac vulneribus, manuum præsertim & pedum, nec non aliarum nervosarum partium, pericranii potissimum & meningum, accedunt, quæ etiam fiunt, quando tendines vel nervi, sub venæsectione improvide punguntur, vel aliis acutis instrumentis læduntur, eodem modo ac evenire solet, si pleura, peritonæum, aut intestina sauciantur. Quin si vulnera & læsiones partium acutius sentientium, acribus & causticis medicamentis, injectis aut inspersis, tractantur, intenduntur non modo dolores, sed & haud raro febres ardentes & continuæ ingignuntur. Tanto certius autem tantoque majori cum periculo hoc accidit, quando nervosis partibus communicatur plane venenum, uti fit in morsu canis rabidi, nec non quando mercurius sublimatus, aut arsenicum, carcinomatibus induntur. Demum non prætereunda illa febris, supra omissa, quæ vermibus & calculo accedit. Non enim adeo insolens in verminantibus febris, putrida dicenda merito, quæ irregularis admodum, cum nausea, abdominis torminibus, urina limosa, alvo utplurimum laxa. Quæ autem calculo jungitur, oritur a doloribus acutis, tum maxime, quando per uretheres nervosas molitur transitum.

§. IV.

Ita autem omnes hæ symptomaticæ & continuæ febres sunt comparatæ, ut universam œconomiam functionum, vitalium inprimis & naturalium, pervertant, vires frangant multaque exitialia symptomata, deliria, convulsiones & epilepsias, inducere possint. Plane omni tamen destituuntur utilitate, nec sicuti aliæ febres, removendæ & vincendæ causæ serviunt, multo minus sufficiunt. Hinc utique peritus Medicus eo dirigere debet in earum curatione medicationem, ut cito anomalos hos febriles motus compescat eorumq; vehementiam ocyssime retundat. Longe facilius enim & melius hoc in symptomaticis hisce perfici potest febribus, quam quidem primariis

Sunt cito compescendæ.

riis; eo quod illæ tantummodo a tenſione & ſpaſtica ſtrictura nervoſarum partium, tanquam a cauſa immediata, proficiſcuntur; hæ vero a cauſa materiali, non cito tranſeunte, ſed permanente, ortum ducunt.

§. V.

Quid utile ſi a læſione partis nervoſæ externa.

Curatio ipſa ſic inſtituenda, ut cauſis amoliendis ſit oppoſita. Quod ſi igitur a læſione, aut vulneratione partium nervoſarum & tendinoſarum, tam internarum, quam externarum, maximeque ipſius capitis, inſultus accidit febrilis, nullum præſentius & ſecurius auxilium, ſanguinis miſſione, & quidem in parte propinqua inſtituta. Vulnerariæ enim hæ ſic dictæ febres, oriuntur potiſſimum a ſanguine effuſo, in partibus ſauciatis decumbente. Expedit vero, ut mature id fiat, præſertim in iis, qui ſanguine abundant. Poſt venam ſectam, diſcutientium, reſolventium & diaphoreticorum uſus longe efficacior, quam hac neglecta. Nos quæ commendemus habemus potiones ex aqua ſcordii, cardui benedicti, chærefolii, ſcabioſæ, aceto deſtillato, aqua theriacali, lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico, mixtura ſimplici cum ſirupo acetoſitatis citri, adjecto interdum pulvere lumbricorum terreſtrium, interdum ſanguine hirci. Melius adhuc vinum bonæ notæ Rhenanum, cum ſucco cancrorum fluviatilium mixtum, addita lapidum cancrorum drachma & theriacæ drachma dimidia. Sic enim conflatur potio, ad inflammationem & ſphacelationem arcendam, virtutis præſtantiſſimæ.

§. VI.

Si a doloribus partium ſenſilium.

Quando ſymptomatica febris ab atroci dolore, partium præſertim nervoſarum & ſenſibilium, accidit; omnia quæ ſine noxa dolorem levant & ſedant ex uſu ſunt, id eſt, ea quæ blanda virtute vaporoſa anodyna pollent. Horum claſſem ducunt flores aquarum fragrantium, uti tiliæ, primulæ veris, acaciæ, liliorum convallium, alborum, ſambuci, roſarum, papave-

pave-

paveris rhæados, pœoniæ, nymphææ, nec non blanda papaveracea, emulsio scilicet ex seminibus quatuor frigidis majoribus, cum semine & sirupo papaveris albi, & maxime omnium liquor noster anodynus mineralis. Laudatissimi enim hæc in dentitione difficili, calculo & colica cum febre sunt usus. Neque etiam, nisi irritis his, si necessitas urget, confugiendum ad opiata & narcotica, massam pilularum de cynoglossa, diacodion montanum, laudanum cydoniatum *Helmontii*, *Sydenhami* & quæ plures hujus farinæ compositiones. Quando dolori ex inflammatione supervenit symptoma febris; interne diaphoretica cum nitrosis mixta, omnia fere reliqua virtute antecellunt, quia nihil magis inflammationem discutit, quam nitrum, præsertim cum fixis diaphoreticis & camphora mixtum, & qua discussa, & dolor cessat, & febris. *Et inflammationem stipantibus.*

§. VII.

Quæ a causa externorum topicorum usum admittente, inducitur symptomatica febris, præter interna, exterius etiam poscit demulcentia, dolorem mitigantia & fibras duras strictas mollientia & relaxantia. Sunt hæc maxime necessaria in tumoribus venarum hæmorrhoidalium, in tumoribus & doloribus artuum, glandularum inguinalium tumore venereo, in tumentibus mammis, colli glandulis, nec non si sub infelici venæsectione punctus nervus aut tendo, si animal rabidum, aut insectum intulit læsionem. His in pathematibus eximie conducunt cataplasmata ex ficubus, radice & foliis liliorum alborum, melle, farina fœnu græci, cepis tostis, vitello ovi, lacte & cremore lactis, cum croco; deinde nobili pollet virtute emplastrum diachylon simplex, mixtum cum sufficienti quantitate croci, vel cum spermate ceti & oleo hyoscyami; porro dolores egregie mulcent & spasmum laxant vesicæ, decocto emolliente plenæ & parti afflictæ crebrius calide impositæ; neque ad temperandum ardorem & stri- *Externa etiam prosunt.*

ſtricturam remittendam inutilis eſt mucilago ſeminis pſyllii, cydoniorum, aut lini, cum aqua roſarum facta & crebrius illita.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Febris verminoſa.

Virgo tenerioris conſtitutionis, quatuordecim annorum, menſium fluxum parciſſime experta, incidit in febrem, continuo, lento calore per duas hebdomades affligentem, cum tuſſi ſicca, & alvi fluxu, quo multa fœtida cinericei coloris excernebat, languor occupabat totum corpus & facies pallido fœdabatur colore, accedebant quoque crebrius dolores acuti circa ſpurias coſtas, urina erat pauca & craſſum ſedimentum deponebat. Judicabatur lenta febris, a menſium obſtructione prognata; ideoque ad emovendos hos varia a mulierculis ingerebantur. Vocatus ego, quæſivi: num forſan antea vermibus laborarit? dixerunt: ipſam dulcibus & placentis admodum oblectari, atque etiam ante aliquot menſes lumbricos quosdam per alvum excreviſſe. Exhibui igitur potionem ex rhabarbari drachma, ſeminis ſantonici drachma dimidia, ſalis tartari ſcrupulo, aquæ florum acaciæ unciis ſex, ſpiritus vitrioli guttis xx, infuſis in calido loco, de qua dimidiam partem pro doſi ſumſit. Expurgatis ſic leniter primis viis, ptiſanam pro potu ordinario dedi hanc: recipe hordei mundi manipulos duos, radicis ſcorzoneræ, raſuræ cornu cervi, radicis cichorii ana unciam, herbæ ſcordii manipulum unum, coque in aquæ fontanæ menſuris quatuor per horam, colaturæ adde ſirupi acetoſitatis citri uncias duas. M. Interpoſitus quoque interdum fuit uſus pulveris, ex pulvere ſeminis ſantonici, cornu cervi uſti, rhabarbari ana drachma una, nitri purificati, ſalis polychreſti ana ſcrupulis duobus, qui ad ſcrupulum una vice ſumtus. His

per

per mensem & ultra usurpatis, egregie convaluit, licet nulla amplius lumbricorum succederet excretio.

Epicrisis.

Febres verminosæ a lentis & hecticis differunt in eo, quod hæ post cibum sumtum & vesperi ingravescunt, in illis vero hoc non observatur. Deinde quoque febres ex vermibus junctum plerumque habent alvi fluxum, quo fœtida & cinerea recrementa secedunt, urina turbida cum limoso sedimento mingitur, in lentis autem & hecticis hæc non præsto sunt. Discerni tamen hæ febres inter se debent ex caussis antecedentibus, victu maxime, ex dulcibus, lacticiniis, aliis viscosis & fermentescentibus, optime vero si jam ante secesserunt lumbrici. In medicatione autem, si febris complicatur cum alvi fluxu, abstinendum ab anthelminticis, validioribus purgantibus, a mercurialibus, a sagapeno, asa fœtida, tanaceto, quæ alias specifica adversus vermes, sed utendum acidulis cum amaris mixtis. Acida enim non modo calori, sed & putredini verminosæ egregie resistunt. Plerumque tamen vermes non excernuntur, si febris juncta, quia æstu febrili dissolvuntur in putridum magma. Ego etiam tali in casu cum fructu usus sum potu acidularum Selteranarum, correctarum prius spiritu vitrioli, instillatis mensuræ triginta ipsius guttis, quo laxantem acquirunt virtutem. Quæ pro diversa ratione ætatis & corporis, majori, vel minori dosi quotidie offerri possunt.

OBSERVATIO II.

Febris ex punctura tendinosi pedis.

Juveni viginti circiter annorum, macilento & sensus exquisitioris, forte scalpellum librarium e manu exciderat in pedis dorsum, partemque hanc tendinosam cuspide acuta pupugerat & sauciarat. Postero die, antea perfecte sanus, incurrit acutum partis læsæ dolorem, cum febre, siti, præcordiorum anxietate, vigilia, quin mentis quadam alienatione.

Missus tum, quia plethoricus erat, illico sanguis e brachii vena & data emulsio ex amygdalis dulcibus & semine papaveris albi, cum aqua florum sambuci, tiliæ & acaciæ parata, quam tam solam, quam cum pulvere ex matre perlarum, lapidibus cancrorum & nitro sumsit. Oblata etiam mixtura diaphoretica & discutiens, cum diascordio *Fracastorii*. Et exterius vulnusculo partique dolenti impositum emplastrum nostrum discutiens & anodynum. Quibus per aliquot dies usurpatis, febris cum omnibus symptomatibus discessit.

Epicrisis.

Quotidiana testatur experientia, quam periculosæ sint nervosarum partium læsiones & quam perniciosa invehant symptomata. Nulla autem alia horum omnium reddi potest ratio, quam quod universa nervorum compages, una tantum nervosa parte gravius læsa, consentiat, & motus inordinati vehementes in hac excitati, per totum nervorum systema facile propagentur, uti fusius deduxi in *tomo III. Med. ration. systemat. Sect. I. cap. V. pag. 175. sqq.* Discimus vero etiam ex hac observatione, morborum causas, non tantum in materiæ nocentis quantitate, aut qualitate, consistere, verum sæpius etiam motu vitioso & inordinato niti. Atque adeo perperam agunt Medici, qui in ejusmodi morbis ad humorum correctionem, aut evacuationem, animum & medicationem dirigunt. Præcipuum potius tum in curando sibi vindicant locum, quæ motibus hisce turbulentis complacandis serviunt, quorum in numero cum reliquis anodynis sunt potissimum opiata correcta, quæ alias minus quadrant, ubi perniciosa quantitas sola, vel qualitati noxiæ nupta, in causa est.

OBSERVATIO III.

Febris buboni accedens.

Juvenis viginti aliquot annorum, sanguineo-cholericus, in

in Academia solertius Veneri & Baccho, quam Musis litarat & ante biennium sub conflictu cum sodali vulnus acceperat in thorace, quod consolidatum, pectoris quandam gravitatem & difficilem sub ascensu acclivium, aut ambulatione incitatiore, spirationem reliquerat. Hic vere initiante conqueri cœpit de virium languore, capitis dolore, inappetentia, somni defectu, calore febrili, modo vesperi, modo noctu, post levem horripilationem, ipsum infestante, subsequente mane sudore largo, admodum debilitante, cum majori respirationis difficultate & dolore in loco veteris circa mammillam vulneris. Medicum igitur in consilium vocavit, qui mixturis discutientibus & diaphoreticis, emulsionibus demulcentibus & refrigerantibus, pulveribus quoque temperantibus cum succo citri, febrem oppugnavit, interpositis subinde laxantibus blandis mannatis & rhabarbarinis & data pro potu ptisana. Sed frustra. Licet enim & capitis dolor evanesceret, sudores matutini & febris vehementia tantisper minuerentur, respiratio quoque liberior redderetur & appetitus melior, insultus tamen febrilis perstitit semper, post mediam noctem accedens & sudore discedens, relicto miro corporis languore & debilitate, ut lecto etiam affigeretur. Hinc Medicus, dissolutioris ægri vitæ rationis non ignarus, forsan occultatam causam subesse suspicari cœpit & in eam serio inquirere. Confessus igitur tandem est æger, in inguine dextro, durum quid protuberare, sed levem admodum ex eo se sentire dolorem, & credere, esse forsan ejusmodi tumorem, quem dicunt *eine VVachs-Beule*. Erat autem venereus bubo, qui impositis emollientibus, maturuit, & apertus magnam fudit puris copiam, quo evacuato, febris sensim magis magisque remisit, omniaque symptomata discesserunt, donec æger, traducto intra tres hebdomades ad consolidationem abscessu, penitus ad sanitatem rediret.

Epicrisis.

Epicrisis.

Ex hac historia id tantum occurrit notandum, quod febres ex glandularum tumoribus ortæ, teste ipso *Hippocrate*, perniciosæ sint, maxime omnium autem, quando causa tumoris materia virulentæ indolis, uti in bubonibus venereis, ubi in curando, non modo ad febris impetum compescendum, sed & ad venenum e corpore eliminandum, respicere decet Medicum. Dein meretur & illud notari, quod partes olim a vulnere quodam læsæ internæ, a contracto postea morbo, vel febre, rursus præ aliis pejus afficiantur & pathemata ibi affligere soleant extraordinaria, manifesto indicio, diu latitare posse partis imbecillitatem & labem, facile exacerbandam.

